

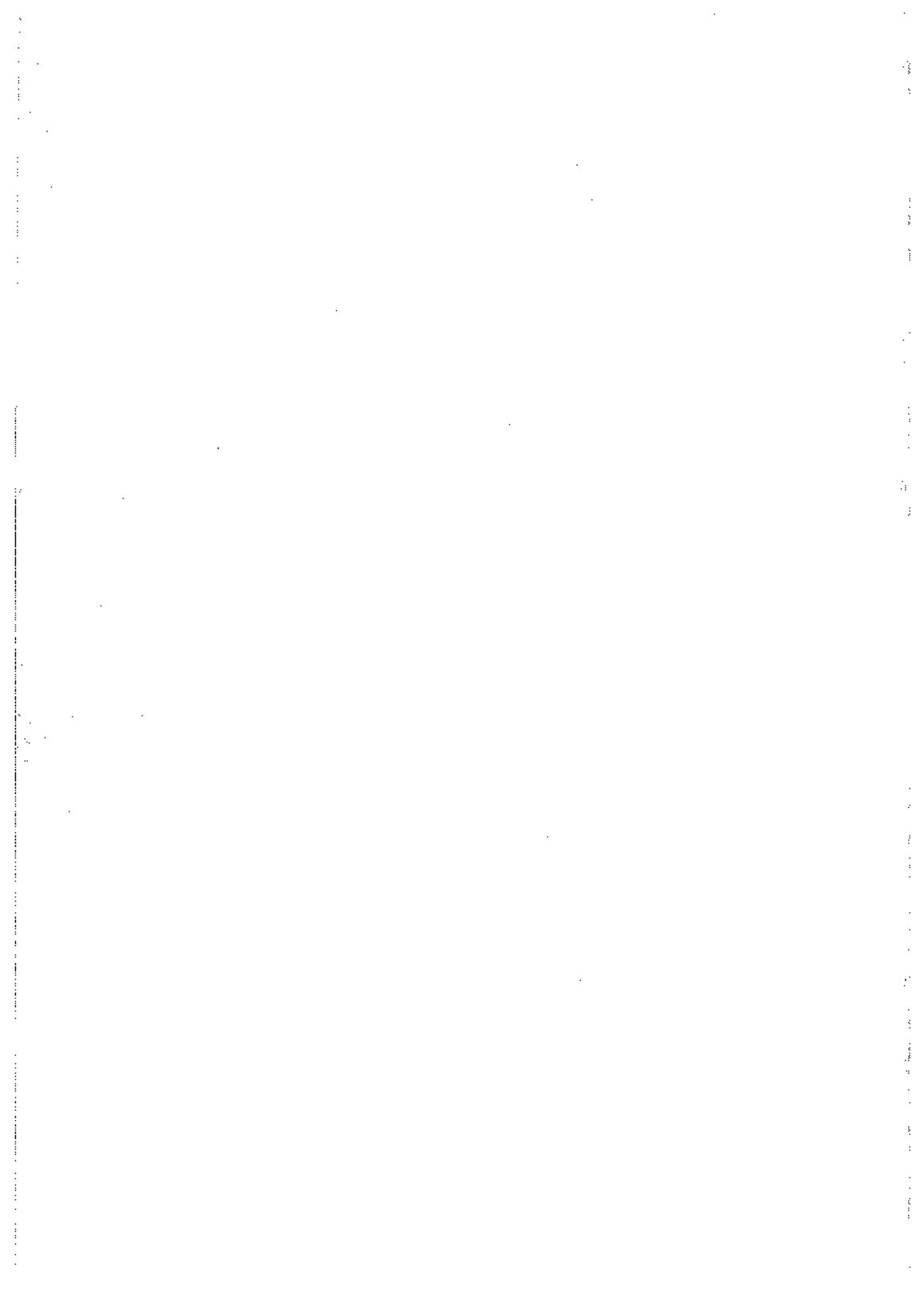
MAKİNA MÜHENDİSLERİ ODASI

1964

SANAYİ KONGRESİ

15 - 16 - 17 Haziran 1964 ANKARA

MAKİNA MÜHENDİSLERİ ODASI	
KONGRESİ	
YERİ	
KAYIT NO	20621

Ö N S Ö Z

Geçmişteki sanayi kongrelerimizin birçoğunda olduğu gibi son sanayi kongresinin zamanı da isabetle tesbit olunmuştur. İnkilâptan sonraki yeni plânlı kalkınma devremizin ulaştığı merhale bakımından 1964 Haziranı, aşılacak yolu gözden geçirmek, daha çeki düzenli olarak önümüzdeki yola girmek bakımından çok elverişli bir tarih olmuştur. Kongreye verilen tebliğlerin olgunluk şansı, hazırlayanların üstün vasıflarına olduğu kadar, konularının işlenişinde geriye bakarken, plân uygulamasının yarattığı müşahede ve vesika zenginliğine de bağlı sayılmak gerekir. Türkiye ekonomisinin hiçbir çağında ilim ve uygulama bugünkü kadar rahat bir ortam bulamamıştır.

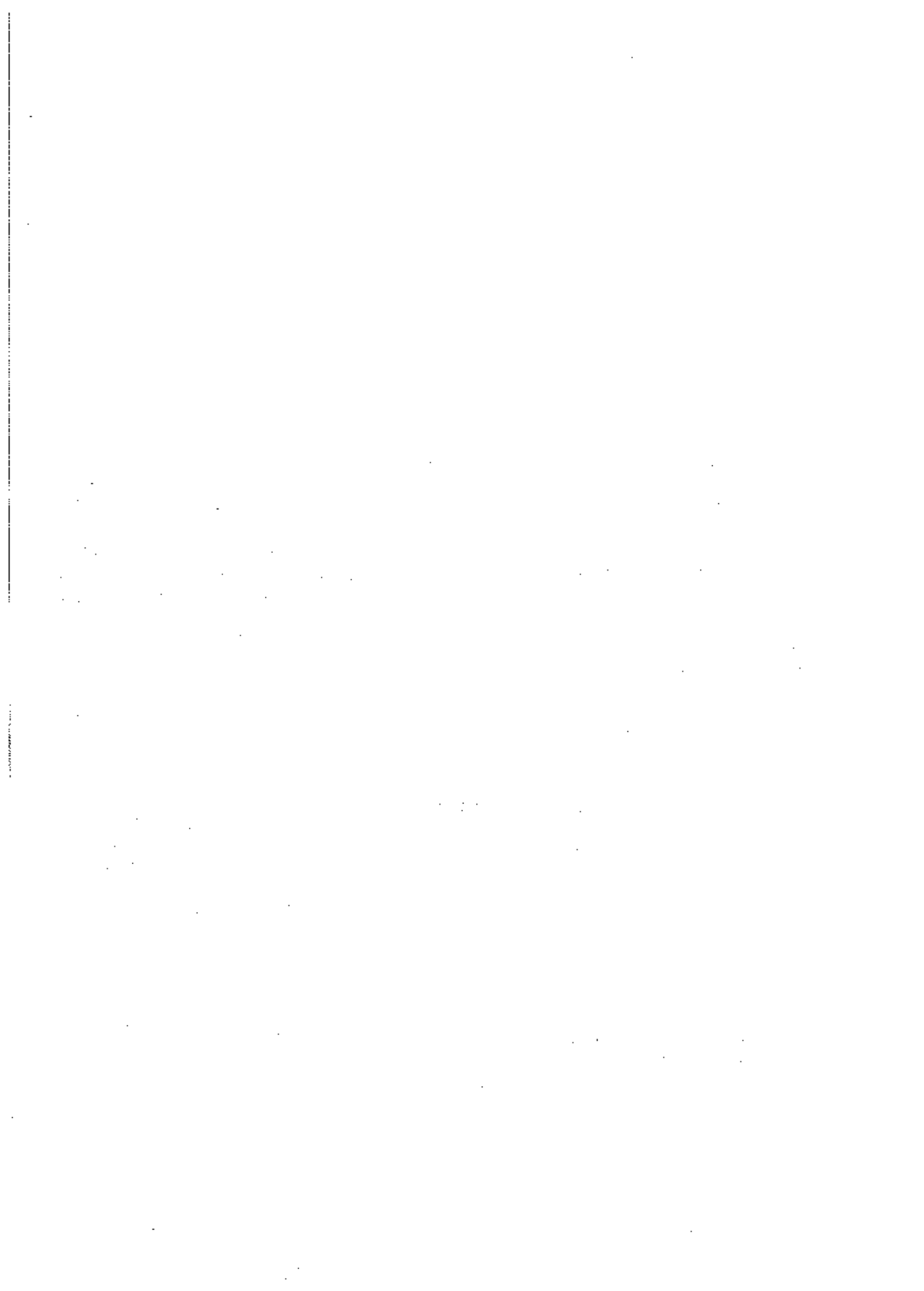
1964 Sanayi Kongresi tebliğleri, bu bakımdan, gerçekten üstün değerli, ekonomik kalkınmamızda düşünce ve hareket dayanağı sayılabilecek eserler olmuştur.

Bu tebliğler vesilesiyle kongre görüşmelerinde söz alan değerli hâtipler, sayın tebliğ sahiplerine düşüncelerini daha aydınlık ifade fırsatını vermişler, gerçekten seviyeli geçen görüşmelerden faydalı sonuçlar alınmıştır. Gerek tebliğlerden, gerekse konuşmalardan çıkan iyi sonuçların uygulama alanına intikali için gerekli çalışmaların yapılacağı tabiidir.

Kongre belgelerinin ve konuşmaların bir kitapta toplanması kongreden elde edilen faydaların hayatımıza aktarılması yolunda en etkili adım sayılmak icabeder. Bu itibarla bu kitabın yayınlanmasını ekonomik gelişmemiz yolunda çok değerli bir davranış olarak anmak isterim.

Kongreyi toplamağa ve bu kitabı yaymağa önyak olan Türk Makina Mühendisleri Odasını, kongreyi düzenliyen arkadaşlarımızı, kongreyi tebliğleri ile manâlandırarak sayın tebliğ sahiplerini, kongreye katılan sayın misafirleri burada bir kez daha saygı ve şükran duyguları ile anmaktan derin bir zevk duymaktayım. 23.6.1964

Muammer Erten
Sanayi Bakanı

TÜRKİYE TİCARET ODALARI, SANAYİ ODALARI VE TİCARET BORSALARI BİRLİĞİ UMUMİ KATİBİNİN ÖNSÖZÜ

İktisadî kalkınmamızı mümkün olabilecek en kısa bir sürede gerçekleştirecek hür batı dünyasındaki şerefli yerimizi kuvvetlendirmek ve Müşterek Pazar'a tam üyeliğimizi çabuklaştırmak için sanayi sorunlarımızın çözümlerine ön plânda yer verme zorunda olduğumuz aşikârdır.

Bu hareket noktası gözönünde tutulunca, sanayiimizi en kısa zamanda ve en rantabl bir şekilde kalkındırarak memleket ihtiyaçlarına yeter duruma getirdikten sonra sınaî mamûllerimizin ihraç edilmesini sağlamak hedefimiz olmalıdır.

Böylece, halen genellikle ham madde ve zirai mahsul şeklinde yapılmakta olan mütad ihracatımız yarı mamûl ve mamûl olarak yapılmak suretiyle insan emeğinin değerlendirilmesinde ve bediye muvazenemizin dengeye kavuşturulmasında başlıca âmil olacaktır.

İşte bu sebeplerle tertiplenmekte olan sanayi kongreleri, endüstrimizi hedefine ulaştıracak en müessir birer seminer ve açık oturumlar olacaktır.

1964 Sanayi Kongresi ele aldığı konuların önemi ve zenginliği itibarile Türk sanayi tarihinde daima hatırlanacak bir olay olacaktır. Kongrede ele alınan çeşitli sanayi sorunları «tebliğcileri» tarafından geniş bir hazırlığa istinaden ve liyakatla işlenmiş ve dinleyiciler tarafından da büyük ilgi ile takip edilmiştir. Tebliğlerden sonra yapılan karşılıklı fikir teatileri de sorunların çözüm yollarını daha da aydınlatmıştır. Türkiye'nin sanayi politikasını yönetenlerin bu sonuçlardan faydalanacakları tabiidir.

1964 Sanayi Kongresi'nin resmî ve Özel Sektör tarafından el ele vererek yapılmış olması hedefe en kısa zamanda ulaşmaya olan azmimizin en bariz sembolü olmuştur.

Bundan sonraki sanayi kongrelerimizin yurd sanayiini topyekûn içine alan genişlikte uygulamaya çaba gösterdiğimiz karma ekonomi kurallarının verimli sonuçlar sağlamasını kolaylaştıran bir anlayışla ve ilgililerin tam iş birliği ile tertiplenmesini ümit ve temenni ederiz. 15.12.1965

BERİN BEYDAĞI

TERTİP KOMİTESİ VE MAKİNA MÜHENDİSLERİ ODASI BAŞKANININ ÖNSÖZÜ

Memleketimizin kalkınmasında yol gösterici olarak; farklı fikirlerin ortaya çıkması, bunların tartışılarak tahlil edilip kıymetlendirilmesi, duyurulması ve bu çalışmalara mümkün olduğu kadar çok kimsenin katılımı ile ilgili teşebbüsler büyük faydalar sağlamaktadır. Bu inanca Odamız her yıl sanayimizin sorunlarına ait kongre, seminer, konferans ve açık oturumlar düzenlemekte ve yayınlarda bulunmaktadır. Kalkınmamızda tüketim maddeleri sanayii ile üretim araçları sanayiinin dengelenmesi ve birbirlerini desteklemesi çok önemli ve gereklidir. Bu bakımdan Odamız, her türlü sanayiin kurucusu özelliği olan üretim araçları sanayiinin (Makina İmalât Sanayii) gelişmesini, topyekûn sanayi gelişmesi içinde mümkün görmekte ve çalışmalarını ekonomik kalkınmamızın tümüne yöneltmektedir.

Bu amaçla düzenlenen 1964 Sanayi Kongresinde, sanayiimizin ana hatları ile ilgili genel sorunları ele alınmış ve bunları en yetkili meslek sahipleri ve uygulayıcılar tebliğ olarak kamu oyuna sunmuşlardır. Bu konular üzerinde, Kongreye katılan Devlet ve Özel Sektör ileri gelenlerinin görüşlerini belirtmeleri fikirlerin faydalı bir şekilde tartışılmasını ve değerlendirilmesini sağlamıştır.

Hızla gelişmekte olan sanayiimizin sorunları ve ihtiyaçları bilimin ve tekniğin ışığı altında, bilimsel yollarla incelenmiştir. Bu sebeple görüşler oylamaya sunulmamış, oy çokluğuna dayanan kararlar alınmamış ve fikirlerin kıymetlendirilmesi ilgililere bırakılmıştır.

Bu Kongrenin şimdiye kadar düzenlenenlerden farklı bir özelliği de, sanayi kalkınmamızla yakından ilgili ve görevli bulunan Sanayi Bakanlığı ve Devlet Plânlama Teşkilâtı ile Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliğinin Tertip Komitesine ve kongre çalışmalarına fiilen katılmış olmasıdır. Bu suretle en geniş anlamı ile memleket çapında bir Kongre düzenlenebilmiştir.

Kongreye katılanların, çalışmaları daha iyi takip edebilmesinde ve tartışmalara hazırlanabilmesinde, tebliğlerin önceden basılarak dağıtılmasının büyük faydası olmuştur. Bu suretle tutanakların basılmasını beklemeden ve bir an önce tebliğlerdeki fikirlerin ilgililer tarafından değerlendirilerek uygulanması ayrıca sağlanmıştır.

Kongreye tebliğleri ve tecrübeleri ile katılanlara, görüşmelerin kamu oyuna duyurulmasında yardımları dokunan basın mensuplarına, Kongre tutanaklarının derlenmesini ve basılmasını üzerine alan Mak. Yük. Müh. Sayın F. Şahin Coşkun'a ve basılması imkânını sağlayan Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği yöneticilerine Tertip Komitesi ve Makina Mühendisleri Odası adına teşekkür ederim. 16.2.1965

Y. Müh.
SÜKRÜ ER

İÇİNDEKİLER

	<u>Sahife</u>
Kongre hakkında genel bilgi	XI
Başbakan Sayın İsmet İnönü'nün konuşmaları	3
Sanayi Bakanı Sayın Muammer Erten'in konuşmaları	6
BİRİNCİ TEBLİĞ : Kalkınma Planımızda sanayiın veri	17
Birinci tebliğin görüşülmesi	27
İKİNCİ TEBLİĞ : Sınai gelişmede ilmin ve tekniğin yeri ve Türki- ye'nin durumu	37
İkinci tebliğin görüşülmesi	47
ÜÇÜNCÜ TEBLİĞ : Sınai gelişmemizin sermaye ve kredi bakımından durumu	59
Üçüncü tebliğin görüşülmesi	71
DÖRDÜNCÜ TEBLİĞ : Türkiye'de sınai gelişme ve vergi sistemi	79
Dördüncü tebliğin görüşülmesi	92
BEŞİNCİ TEBLİĞ : Vergiler dışında resmî mevzuat ve sanayimiz	105
Beşinci tebliğin görüşülmesi	124
ALTINCI TEBLİĞ : Sınai gelişmede öncelik ve gerçekleştirilme İmkânları	137
Altıncı tebliğin görüşülmesi	155
YEDİNCİ TEBLİĞ : Türkiye'de sınai gelişme ve yabancı sermaye	165
Yedinci tebliğin görüşülmesi	179
SEKİZİNCİ TEBLİĞ : Uluslararası iktisadi münasebetlerimizin yürü- tülüğü açısından sınai gelişmemiz	191
Sekizinci tebliğin görüşülmesi	211
DOKUZUNCU TEBLİĞ : Sınai gelişmeyi sağlayacak yeni bir amme hiz- meti düzenlenmesi zorunluğu	217
Dokuzuncu tebliğin görüşülmesi	221
ONUNCU TEBLİĞ : Sanayimizin gelişmesinde enfastrüktürün önemi	243
Onuncu tebliğin görüşülmesi	251
Dilekler ve serbest saat	257
Ekler	267

KONGRE HAKKINDA GENEL BİLGİ

1. 1964 SANAYİ KONGRESİ :

SANAYİ BAKANLIĞI
DEVLET PLÂNLAMA TEŞKİLATI MÜSTEŞARLIĞI
TÜRKİYE TİCARET ODALARI, SANAYİ ODALARI VE
TİCARET BORSALARI BİRLİĞİ
MAKİNA MÜHENDİSLERİ ODASI

tarafından tertiplenmiştir. İlk çalışmalara 18/6/1962 tarihinde Makina Mühendisleri Odası tarafından başlanmıştır. Tertip Komitesi aşağıdaki temsilcilerin katılımıyla en son şeklini 21/9/1962 tarihinde almıştır.

2. TERTİP KOMİTESİ :

Başkan	: Şükrü Er	Makina Mühendisleri Odası
Başkan V.	: Medeni Soysal	Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği
Raportör	: Hulusi Çetinoğlu	Makina Mühendisleri Odası
Üye	: Sabahattin Teoman	Sanayi Bakanlığı
Üye	: Muzaffer Uyguner	Sanayi Bakanlığı
Üye	: Bekir Sıtkı Oransay	Sanayi Bakanlığı
Üye	: Şahin Coşkun	Devlet Plânlama Teşkilâtı
Üye	: Selçuk Günel	Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği

3. Kongre Tertip Komitesi Makina Mühendisleri Odasında çalışmalarını yapmış ve Odanın adresi haberleşme için kullanılmıştır.

4. Kongrenin tertibine yardım gayesiyle Sanayi Bakanlığı bütçesine 50 bin TL tahsisat konulmuştur. Türkiye Ticaret Odaları Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği 10.000 TL tahsisat ayırmış ve Kongrenin baskı işlerinin yapılmasını sağlamıştır. Makina Mühendisleri Odası ise 10.000 TL tahsisat ayırmıştır.

5 — Kongre 15 - 16 - 17 Haziran 1964 tarihlerinde Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesinde toplanmıştır.

6. Kongreye giriş davetiyeli olmuştur. Katılmak isteyenler ve kongrede görüşmelere katılacakları tayin için geniş bir anket yapılmıştır.

7. Tebliğlerin büyük bir kısmı basılarak konuşmalardan önce davetîlilere dağıtılmıştır.

8. Tebliğlerin görüşülmesinde, konuşacak olanlar önceden tesbit edilerek zamanın verdiği imkân nisbetinde kendilerine söz verilmiştir. Bu süreler 5 dakikadan az olmamıştır.

9. Tebliğlerin görüşülmesinde konuşanlardan sonra tebliğ sahiplerine yeniden söz verilmiştir.

10. Kongrenin son günü düzenlenen «Dilekler ve Serbest Saat» bölümünde davetlilerin tebliğler haricindeki konular hakkında görüşlerini belirtmeleri sağlanmıştır.

11. Konuşmalar imkân nisbetinde teype alınmış ve daha sonra daktilo edilmiştir. Bu tutanaklar konuşmaları yapanlara gönderilerek son şekli vermeleri ve gerekli düzeltmeleri yapmaları istenmiştir.

12. Tutanaklar en son olarak basılıya verilmeden önce yeniden gözden geçirilerek belirtilen görüşler değişmemek üzere cümle düştükükleri, lüzumsuz tekrarlar üzerinde küçük düzeltmeler yapılmıştır.

13. Kongrede yapılan tebliğler :

a. **Kalkınma Plânımızda sanayinin yeri :**

Ziya Müezzinoğlu (Devlet Plânlama Teşkilâtı Müsteşarı)

b. **Sınai gelişmede ilmin ve tekniğin yeri ve Türkiye'nin durumu**

Doğ. Dr. Y. Müh. Orhan Işık (Makina Mühendisleri Odası Başkanı)

c. **Sınai gelişmemizin sermaye ve kredi bakımından durumu**

Etilent Yazıcı (İş Bankası Genel Müdürü)

d. **Türkiye'de sınai gelişme ve vergi sistemi :**

Prof. Orhan Dikmen (İ. Ü. İktisat Fakültesi öğretim üyesi)

e. **Vergiler dışında resmi mevzuat ve Sanayimizin :**

Hulki Alışbah (Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği)

f. **Sınai gelişmede öncelik ve gerçekleştirilme imkânları**

Y. Müh. F. Şahin Coşkun (Devlet Plânlama Teşkilâtı uzmanı)

g. **Türkiye'de sınai gelişme ve yabancı sermaye :**

Prof. Orhan Dikmen (Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği)

h. **Uluslararası iktisadi münasebetlerimizin yürütülüşü açısından sınai gelişmemiz**

Memduh Aytür (Maliye Bakanlığı Müsteşarı)

i. **Sınai gelişmeyi sağlayacak yeni bir amme hizmeti düzenlenmesi zorunluğu :**

Prof. Fethi Çelikbaş (Burdur Milletvekili eski Sanayi Bakanı)

j. **Sanayimizin gelişmesinde enfastrüktürün önemi**

Behçet Osmanağaoğlu (İstanbul Ticaret Odası Başkanı)

14. Kongreye, tertip komitesi kararıyla, kongreyi tertip eden kuruluşların temsilcileri başkanlık etmişlerdir. Oturumlara başkanlık sırası şöyle olmuştur:

Birinci oturum : Y. Müh. Şükrü Er (Makina Mühendisleri Odası)

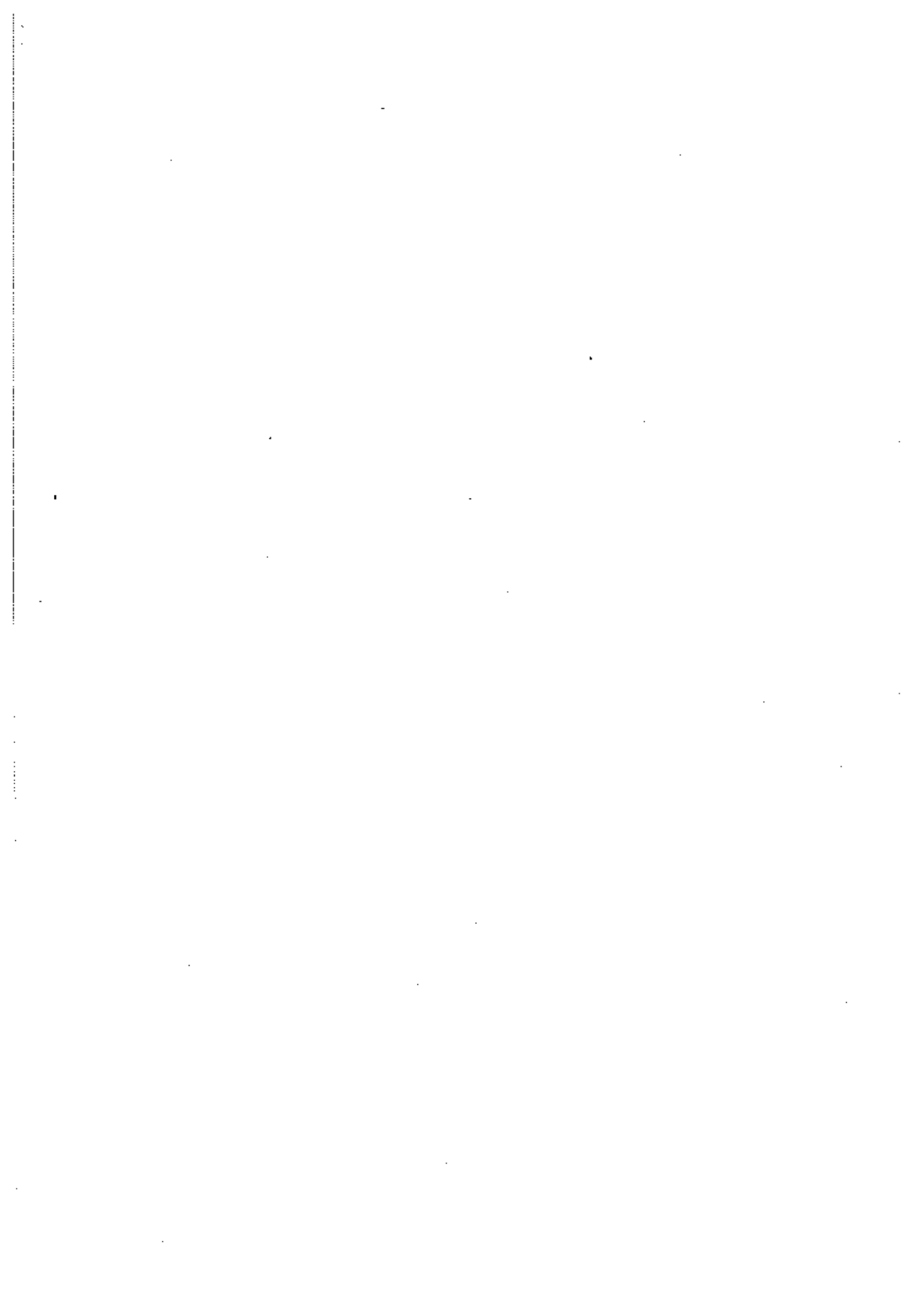
İkinci oturum : Y. Müh. F. Şahin Coşkun (Devlet Plânlama Teşkilâtı)

Üçüncü ve dördüncü oturum: Bekir Sıtkı Oransay (Sanayi Bakanlığı)

Beşinci oturum : Reşit Ertüzün (Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Ticaret Borsaları Birliği)

Altıncı oturum : Y. Müh. Fuat Yücesoy (Türkiye Ticaret Odaları Sanayi Odaları, Ticaret Borsaları Birliği)

1964
SANAYİ KONGRESİ
TUTANAKLARI

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Kongre Başkanı Y. Müh. Şükrü Er :

Dâvetimize uyarak 1964 Sanayi Kongresine katılan siz saygı değer misafirlerimize ve büyüklerimize hoş geldiniz der, Tertip Komitesi adına hepinizi saygıyla selâmlarım.

Kongremiz açılmadan evvel, memleket dâvalarının, bir araya gelerek ve kongre çalışmalarıyla çözümlenebileceğini bize öğreten, yol gösteren Büyük Atamızın ruhu için sizleri iki dakika saygı duruşuna rica ediyorum.

Kongremizi açmak üzere aramızda bulunan ve bizlere şeref veren Sayın Başbakanımızı kürsüye davet ederim.

Başbakan İsmet İnönü :

Muhterem Arkadaşlar!

Yüksek hey'etinizi yürekten saygılarla, sevgilerle selmlıyorum. Altıncı kongreyi büyük ümitlerle açıyoruz. Bu kongremiz plâna müstenit bir kalkınma hareketinin hararetili günlerinde ve geniş tedbirleri arasında toplanmaktadır. Kalkınma meselesi, bildiğiniz gibi Büyük Meclisçe, Hükümetçe, bütün Devlet idarelerince iktisadî çevrelerimizde ve en mühimmi bütün halk tabakalarında başlıca bir mesele olarak cemiyetimizin bugün meşgul olduğu ana bir konudur. Kalkınmanın, kalkınma plânının bünyesini, hedeflerini teferruatıyla bilirsiniz. Bunlar üzerinde durmıyacağım. Esaslı bir iki nirengi noktası üzerinde ısrar etmek istiyorum.

Bunun birincisi kalkınma hızının % 7 olmasıdır. % 7 hız üzerinde bunu iltizam eden ve buna karşı olan fikirler arasında çekişmeler, tartışmalar olmuştur. Uzun düşüncülerden sonra, içerdeki mütehassıslarla % 7 hızı üzerinde, bunun zarureti ve mecburiyeti üzerinde mutabık olduk. Dışarda iktisadî hayatımızla ilgili olan imkânları % 7 hız üzerinde ikna etmeğe çalıştık.

Sanayi Kongresinde size söyleyeceğim en mühim nokta da zorunlukla takip ettiğimiz % 7 hızının, tahakkuk ettirilmesinin güç bir dâva olduğunu ilk anından itibaren, ilk senesinden itibaren anlamış bulunuyoruz.

Bundan daha mühim olan nokta şudur ki bu % 7 hızı umumî bir kalkınma oranının ortalamasıdır. Bunun içinde sanayie düşen senelik kalkınma hızı % 7 değil yüzde 12,9 yani yüzde 13 e yakındır. Sanayii idare eden ihtisas, çalışma ve sermaye çevrelerimizin kendi üzerlerine düşen yükü daha ağırlıkla hissetmelerini isterim ve bundan fayda beklerim.

Kongrenin zengin bir gündemi vardır. Tertip Hey'eti çalışmış birçok ilgili ve uzman arkadaşlarımız muhtelif konularda kıymetli fikirlerini söylemişlerdir. Bunlar tebliğ olarak size dağıtılıyor. Ayrıca kongreye

tebliğler yapılacaktır. Umumi Hey'etinizin başlıklarını, konularını ve gündemini gözden geçirmek sarf olunan emeklerin değerini canlandırmak için kâfi bir delildir. Kongremizin meşgul olacağı konuların önemi ve zenginliğini kavramak için iyi bir işarettir.

Muhterem arkadaşlarım! Sanayileşme meselesi Cumhuriyetin ilk gününden beri yeni nesillerin, yeni idarecilerin meşgul oldukları baş mesele olmuştur. Osmanlı İmparatorluğundan büyük bir endüstri hamlesiyle Cumhuriyete geçmedik. Bunun sebeplerini araştırmaya ve üzerinde durmaya sebep yoktur. Lüzum yoktur. Birbiri arkasına gelen talihsiz asırlarda eksik görüşlerin, yanlış anlamaların ve bütün dünyaya şâmil olan Rönesans dediğimiz kalkınma hamlelerinin gerisinde kalmamızın tabii neticeleri sayılmak lâzımdır. İmparatorluk, makina endüstrisi yeni asırların anladığı mânada ekonomik hayat seviyesine gelememiş, sanayide çaresiz ve en geride kalmış memleketlerden biri idi. Sanayide kudreti, zamanın ihtiyaçlarını süratle ve başarıyla karşılayacak misaller tarihimizde çok bulunur. Bir büyük askeri muvaffakiyetsizlikten, donanmamız kâmilan mahvolup çekildikten sonra bütün memlekete sirayet etmiş olan ümitsizlik ve yeis havasını karşılayan Sadrazam, memleketin iktidarını, kudretini ifade etmek için, geçirdiğimiz tehlikeler, uğradığımız kayıplar bizim imparatorluğumuzun, bizim devletimizin kudretinde süratle tamir edilecek çaptadır. Biz mahvolan donanmamızın yerine yelkenleri ipekten olan bir donanmayı süratle meydana getirebiliriz, diye iddia edebiliyordu ve iddiasını süratle yerine getirebiliyordu.

Zamanın ihtiyacına göre, devlet askeri ve siyasi kudretini elinde bulunan iktisadi ve sınaî vasıtalarla paralel olarak yürütebiliyordu. İnhitat her sahada başladığı gibi, sanayi sahasında da bizi asırların değişmesinden geri bırakmıştır.

Cumhuriyet, iktisadi meseleyi ilk gününden ele almıştır. Bu kongremiz 6. kongredir. Bunun birincisi 1923 de henüz Lozan muahedesi Avrupada görülmekte iken İzmirde Büyük Atatürk'ün tertibi ile toplanmıştır. Bir devletin sağlam temellerini kuran büyük kurucu olarak Atatürk, Kongre üyelerine ve dolayısıyla bütün memlekete kongre için şunları söylüyordu : «Nasılki Erzurum Kongresi, felâket noktasına gelmiş olan bir milleti kurtarmak hususundaki Misakı Millinin ve Teşkilâtı Esasiye Kanununun ilk temel taşlarını tedarik hususunda âmil olmuş, müessir olmuş, müteşebbis olmuş ve bundan dolayı tarihimizde tarihi birliğimizde en kıymetli ve yüksek hâtırayı ihraz etmiş ise, kongreniz dahi milletin ve memleketin hayat ve halâsını, halâsı hakikisini temine medar olacak düsturun esaslarını ihzar edip ortaya koymak suretiyle tarihte büyük bir nam ve çok kıymetli bir hâtırayı ihraz edecektir.» Zamanın ihtiyaçlarına ve vasıtalarına göre kongrenin işar ettiği konuların mahdut olması tabiidir. Mesele İktisat Kongresine bu devleti kuran insanın ve onun etrafındakilerin iktisadi hayatımızın gelişmesine ve bu arada endüstri ihtiyacını gözlerde canlı bir surette belirgin olduğuna işaret etmeğe lüzum görmeleridir.

Muhterem arkadaşlarım! Bildiğiniz gibi karma ekonomi takip ediyoruz. Karma ekonominin bir dalını teşkil eden devlet sektörü büyük darlık içinde ve çok emekle vücuda getirilmiştir. Alıştırmak, öğretmek

ve bütün birçok esaslı gelişmelere öncü olmak bakımından bu karma ekonomideki devlet iktisadî teşekküllerinin değeri küçümsenemeyecek kadar temellidir. İlk günden itibaren özel sektörün, devlet sektörü yanında tam bir inkişafı, gelişmesi bizim iktisadî hayatımızın hedefi olmuştur. Türlü münakaşalardan sonra resmî olarak ve ahenkli olarak karma ekonominin sistemi vücuda gelmiştir. Gene dediğim gibi plân üzerine kalkınma fikri uzun tartışmalardan sonra nihayet anayasamıza giren bir temel ve ide olmuştur. Bu çerçeve içinde iktisadî hayatımızı geliştirmeye çalışıyoruz.

Muhterem arkadaşlarım! İdareden mesul insan olarak size açıkça, hülûs ile belirtmek isterim ki sanayiimizin kalkınması özel sektör olarak, devlet sektörü olarak bütün iktisadî kollarımızda tam bir ümit ile tam bir emniyet içinde verimli bir surette çalışmalarımızı birbirine ekliyerek ilerlememize bağlıdır. Sanayii geliştirmek için çalışan her müteşebbise ve sanayiimizi geliştirmek için yapıcı, yaratıcı fikir hamlelerinde bulunan, telkinlerde bulunan her kıymetli fikir ve ihtisas adamımıza yürekten minnettarız. Onun her güçlüğüne yenmeğe, uğradığı engelleri her vasıta ile kaldırmağa, hafifletmeğe kararlı bir haldeyiz. Bu itimat havasının iktisadî hayatımızda çalışan insanlarımızın hepsinde temelli olarak bulunması gelişmemiz için ilk şarttır. Eğer serbest müteşebbis hülûs ile devam ettirdiği müessesesinin uğradığı güçlükleri devletin çoğaltmağa değil, azaltmağa ve bertaraf etmeğe kararlı olduğuna mutemamil olursa, kendi çalışmalarının kendi vasıtalarının gücü üstünde kalan savaşlarda emniyetle devletin istinat arayabilir. Sadece bundan emin olmak bile müteşebbislerimizi cesaretlendirmeye, onların sermayelerini ve gayretlerini memleketin gelişmesine yöneltmeğe teşvik etmek için kâfi gelebilir. Endüstride gelişme bizim için hakikaten hayati bir meseledir. İktisadî gelişmemiz, refahımız mutlaka endüstri sahasında mallarımızın dışarda rağmet görmesine bağlıdır. Kendi kabuğumuz içinde endüstrinin kapalı ve mahdud bir çerçeve içinde kalmasıyla, ihracatımız asırlardan gelen mahdud tarım maddelerine inhisar edecektir. Bu bununla biz ne ticaret muvazenemizi kurabiliriz, ne de geniş bir gelişme yaratabiliriz. Onun için sanayiimizin hem tesis olunması, hem de rasyonel işlemesi lâzımdır. Dünyanın her yerinde intikal devirleri gelişme, yerleşme, kökleşme devirleri himayeye muhtaç olabilir. Ama benim gördüğüm o dur ki, bu devrin mümkün olduğu kadar kısa olması endüstrimizin bir an evvel hudutlarımızın dışına çıkacak şartlara kavuşması lâzımdır. Bu şartlar devlet elinde olan birtakım kolaylıklardır. Fakat bunların hepsinin üstünde müteşebbisin ve çalışan insanın suni vasıtalarla yaşamak ümidini bırakıp tabii iktisadî temeller üzerinde gelişme şartlarının peşinde olmasına bağlıdır.

Bu kongreden büyük faydalar bekliyoruz. Arkadaşlarımız hazırlıklarını, fikirlerini birbirlerine duyuracaklardır. İktisadî gelişmemiz ve sınaî kudretimiz iç ve dış kaynaklarla temin edilmek için tasavvur edebildiğimiz en geniş ölçüde gayretlere bağlıdır. Bu gayreti mesul insanlar olarak Mecliste, devlette, hükümet dairelerinde sarfetmeğe çalışıyoruz. Özel teşebbüsten büyük ölçüde yardım bekleriz. El birliği ile ve büyük şevk ile çalışabilirsek bu güçlükleri yeneceğiz. Bütün bu işin güç taraflarını belki uzak hedeflerini söylerken, böyle güç hedeflere, uzak görü-

nen hedeflere varmak için milletçe elbirliği, gönül birliği yaptığımız zaman müsbet neticelere behemehâl ulaşacağımıza hiç şüphemiz yoktur. Ümidimiz gayet kuvvetlidir. Beraber çalışacağız. Sizin çalışmalarınızdan memleket istifade edecektir. Özel teşebbüs olarak her biriniz büyük müesseseleri yaratacak, vücuda getirecek kuvvettesiniz. Bunları, bu kongrelerde temellerini birbirinize söylediğiniz gibi, yeni yetişenlere de söyleyeceksiniz.

Size başarılar dilerim. Sizin başarılarınız memleket için büyük başarıların başlangıcı, temeli ve hazinesi olacaktır. Teşekkür ederim arkadaşlar.

Sanayi Bakanı Muammer Erten :

Sayın Başbakan, Sayın Davetliler,

Ekonomik kalkınmamızda, kalkınma hızının en büyük payını, uzun vâdeli kalkınma plânımızla üstüne almış bulunan sanayiinin geliştirilmesi konusunda, hükümet programları, plân, yıllık program ve icra plânları gereğince alınmış tedbirlerin, sınaî gelişme hedefi istikametindeki yürüyüşü, eserlerin kısmen veya tamamen ortaya çıkmasıyla belli olan ve değer yargılarına kavuşan sessiz bir olay niteliğindedir. Böyle bir hamle içinde bulunan ülkelerde arasına bu yürüyüşün geçmişi ve geleceği genel bir açıdan gözden geçirilmek, gelişmeyi hızlandırıcı yeni tedbirlere kavuşmak üzere sanayi kongreleri yapılır.

Yurdumuzun ekonomik gelişme tarihinde de sanayi kongrelerinin bir etkisi olmuştur. 1964 Sanayi Kongresinde geçmiş sanayi kongrelerinin ve bu vesile ile Cumhuriyet Devri Sanayiinin kuş bakışı bir tablosunu çizmekte fayda görmekteyim.»

19 uncu asra kadar Türkiye'de ihtiyaçlar tabii ve beşerî şartlara bağlı olarak ev ve el imalâtı ile karşılanmaktaydı. 16, 17 ve 18 inci yüzyıllarda küçük sanatlar, çiftçilik, dokumacılık, gemi sanayii Türkiye'de çok ileri bir seviyede idi. 16 ncı asrın ikinci yarısında Venedikliler bizim tersanelerimize harp gemileri sipariş etmişlerdir. Lonca teşkilâtının disiplinli idaresinde Türk Sanayii ve tekniği 14 ve 15 inci yüzyıllarda zaferini Avrupa'ya kabul ettirmiş. İlimle sanayii yanyana yürümüş ve askerî zaferlerimize âmil olmuştur.

Makinanın sanayie uygulanması üzerine hızla gelişen batı sanayii Türkiye'nin bu nitelikteki sanayi üzerinde de yıkıcı tesirler yaptı. Teşkilâtsizlik, teknik gerilik ilimle sanayiinin irtibatını kaybetmiş ve bilhassa kapitülasyonlar Türkiye'yi bir Avrupa pazarı haline sokmuştur. Gümrük korumasına başvurmayacak şekilde ahden bağlı idik. 1832 ile 1902 arasında Gümrük vergisi yüzde 3 - 8 seviyesinde idi. Bu duvarın yerli sanayii yabancısına karşı koruyamayacağı tabiidir. Bundan başka % 12 - 50 nisbetli bazı dahili resimler yalnız yerli mamûllerine uygulanmaktaydı. Yabancı menşeli mallar kapitülasyon rüçhanları ile bu mükellefiyetlerin şumulü dışında bulunmaktaydı.

1863 yılında bir ıslahî sanayi kanunu çıkarılmış ise de, öngördüğü tedbirler kapitülasyonların etkisi altında uygulanamadı. Özel kuruluşlar

bu devrede hemen tamamıyla bu rüçhanlardan faydalanan ecnebilere ait idi.

Bu şartlara rağmen Mutlakiyet devrinde devlet himayesi görmüş, Cumhuriyet devrine intikal eden bir sanayi vardır. Devlet sermayesi ile kurulmuş Feshane, Karamürsel, Hereke, Zeytinburnu Dokuma Fabrikaları, Beykoz Deri Fabrikası, Harp Sanayii ile ilgili Barut ve Fişek Fabrikaları, Tophane ve Tersane Tesisleri, Ergani Bakır, Bolkar, Gümüşhacıköy, Eskişehir Lüle Taşı Madenleri bunlardandır.

Bunların yanında yerli ve yabancı sermaye ile kurulmuş birçok sanayi üniteleri vardı.

Kısa ve harpli geçen Meşrutiyet devrinde ciddi bir sınıf gelişme görülmez. Bununla beraber 1913 yılında yürürlüğe konulan ve sınıf müessesese kurmak isteyenlere hazineye ait araziye parasız vermeyi öngören ve bu türlü teşebbüslere bazı vergi muafiyetleri bahşeden (Teşviki Sanayi Kanunu Muvakkati) anılamağa değer bir belirtidir.

1914 yılında 1 inci Dünya Savaşının başlamasıyla kapitülâsyonlara fiilen son verilmişti. Bir sınıf gelişme hamlesine girişmek üzere mevcut durumun ne olduğunun öğrenilmesi istendi ve 1915 yılında belli başlı büyük şehirlerde (İstanbul, İzmir, Bursa, Bandırma, İzmit, Uşak, Manisa gibi) bir sanayi sayımı yapıldı. 1916 yılında da koruyucu bir gümrük kanunu çıkarıldı. Savaş boyunca çelinli kalkınma tedbirleri de alındı. Fakat, savaş ekonominin dayanağı olan kaynakları yitirdiğinden ve savaş bulduğumuz tarafın yenilmesiyle sona erdiğinden bu teşebbüslerden ciddi bir sonuç elde edilemedi.

1921 yılında, Kurtuluş Savaşımızın devam ettiği sırada Millî Hükümetin İktisat Bakanlığı da bir sanayi istatistiği yaptı. Ancak, bu istatistikte, düşman elinde bulunan şehirlerimiz İstanbul, Bursa, İzmir, Adana vs.) yer almamıştır.

Cumhuriyet Türkiye İmparatorluktan enkaz halinde bir ülke devir almıştır. İptidai ve harap bir sanayi kalıntısı, geri kalmış bir tarım ile yeni bir vatan kurmak gerekiyordu. Türk Tarihi'nin hiç bir devrinde Devlet mesuliyetleri o günkü kadar ağır olmamıştır.

Türk köylüsünün yaşama seviyesini yükseltmek hedefti. 1923 yılında 1 inci Dünya Savaşının mağlupları arasından galibiyete yükselen ilk devlet olarak zaferimizi Lozan'da tasdik ettirerek çok büyük sonuç arasında kapitülâsyonları anlaşma ile hukuken ilga ettik. Büyük Atatürk (Bundan sonraki zaferlerimiz iktisat ve ilim zaferleri olacaktır. Türkiye bir iktisat devleti olacaktır) demişti.

Bunun için ziraatımızı geliştirirken sanayileşmek zorunda olduğumuzu kabul ettik. Bunun için özel teşebbüsün yapamayacağı büyük alt yapı kuruluşlarını, önder sanayii Devlet üstüne aldı. Bu konuda yürünecek yolu 17 Şubat - 4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir'de yapılan iktisat kongresi çizdi.

Ekonominin çeşitli sektörlerine mensup 1535 üyenin katıldığı bu sanayi kongresine büyük Atatürk şöyle sesleniyordu :

«Efendiler,

Heyet-i Âlinizin bu gün akdetmiş olduğu Türkiye İktisat Kongresi çok mühimdir. Çok tarihidir. Nasıl ki, Erzurum Kongresi felâket noktasına gelmiş olan Milleti kurtarmak hususundaki Misak-i Milli'nin Teşkilâtı Esasiye Kanununun ilk temel taşlarını tedarik hususunda âmil olmuş, müessir olmuş, müteşebbis olmuş ve bundan dolayı tarihimizde, tarihi Milletimizde en kıymetli ve yüksek hatırayı ihraz etmişse, kongremiz dahi Milletin ve memleketin hayat ve hâlas-ı hakikisini temine medar olacak düsturun esaslarına ihraz edip ortaya koymak suretiyle tarihte büyük bir nam ve çok kıymetli bir hatırayı ihraz edecektir.»

O günün İktisat Nazırı Mahmut Esat Bey de şöyle seslenmiştir :

«Teşkilâtı Esasiye Devrini kuran ve açan Millet, temenni edelim ki, böyle bir âhidede giriftar olmasın. Teşkilâtı Esasiye Devrinin adı, göz yaşlarını silen, çalışanları efendi yapan, köylüyü mesut kılan, yeni Türkiye'yi iktisaden bir mamure haline getiren devir olsun...»

Ben Hâkimiyeti Milliyeyi, Millî Hâkimiyeti İktisadiye olarak anlıyorum. Böyle olmazsa, Hâkimiyeti Milliye bir serap olur.»

Vatann üstüne henüz barut dumanları tüten o günler Lozan'ın aktinden önce söylenen bu heyecanlı sözler boşa gitmemiştir. Bu sözleri söyleyenlerin ruhları şad olsun. Hayalleri bir serap olmamış, Türk Milleti çizilen hedefe doğru süratle yol almış, o güne büyük mesafe katılmış, yeni hamlelere hazırlanmaktadır.

Bu kongrede tarım, sanayi, ticaret ve el emeği konularında önemli kararlar alınmış ve oybirliği ile «Misak-ı İktisad-i» tesbit ve kabul olunmuştur. «Sanayi grubunun İktisat Esasları» adı altında verilen kararlar ise, beş bölümde toplanmıştır :

- 1 — Gümrük Himaye Usulü,
- 2 — Teşvik-i Sanayi Kanunu,
- 3 — Yollar ve Vesaiti Nakliyede Hususî Tarife,
- 4 — Sanayi Bankaları,
- 5 — Tedrisatı Sınaiye.

Kongre, genel bir iktisat prensibi olarak, özel sermayenin faaliyetinin sona erdiği yerde Devlet'in görevinin başlayacağını kabul etmekle bugünkü anlayışa çok yakın bir karma ekonomi anlayışını benimsemişti.

Kongre'nin öngördüğü tedbirlerin derhal uygulanmasına geçilmiştir. İlk olarak koruyucu nitelikte bir gümrük kanunu hazırlanıp yürürlüğe konulmuştur.

1913 tarihli Teşvik-i Sanayi Kanununun 12 nci maddesi 623 sayılı kanunla değiştirilmiş ve yeni şartlara uygun olarak 1055 sayılı Teşvik-i Sanayi Kanunu yürürlüğe konulmuştur.

Bu kanun sınai müessese kuracaklara hazine mülkiyetinde bulunan

arazinin parasız verilmesini, donatım araç ve gereçlerin yurt dışından her türlü vergi ve resimden muafien ithalini, demir yollarının ucuz tarifelerinden faydalanmalarını, tekel maddelerini daha ucuz fiatlarla tedarik edebilmelerini, bir yıl için mamûllerinin değerinin % 10 u kadar prim alabilmelerini, belli bölgelerdeki kuruluşların 25 yıl süre ile vergi muafiyetinden faydalanmalarını, meslekî bir yetişme devresi geçirmiş olanların sanayide çalıştıkları takdirde askerlikten terhis edilmelerini öngörmüştür.

Gene bu kongre kararlarının uygulanması cümlesinden olarak 1925 yılında İş Bankası, 1925 yılında Sanayi ve Maden Bankası kurulmuştur.

İstenen nitelikte ilk hamî Gümrük Tarifesine 1929 yılında kavuştuk.

1930 yılında bir sanayi kongresi daha toplanmıştır.

Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin çağırısı üzerine 22 Nisan 1930 tarihinde toplanan Kongre «Millî Sanayimizin Teessüs ve İnkişafı Çarelerini Aramak ve Göstermek» amacıyla çalışmıştır.

Kongre gündeminde :

- 1 — Ham madde,
- 2 — Sermaye ve Kredi,
- 3 — Vergi ve Rûsum,
- 4 — Teşvik-i Sanayi Kanunu ve Tatbikatı,
- 5 — Standart Meseleleri,
- 6 — Rasyonalizasyon Meseleleri,
- 7 — Ticaret ve Sanayi Odalarında, Sanayicilerin Temsili,
- 8 — Sınaf Tedrisatı,
- 9 — Nakliyat Tarifeleri,

olmak üzere dokuz madde bulunmaktaydı. Bu konularda teşkil olunan encümenler ayrı ayrı çalışmışlar, memleket için hayırlı sonuçlara varmışlardır. Bu kongre temennilerinin bazıları o yıllarda kuvveden fiile çıkmış; Sanayi Kredi Bankası yerine, Sümerbank kurulmuş, Teşvik-i Sanayi Kanunu tadil edilmiş, Standardizasyon konusunda 1705 sayılı kanun istar olunmuş, ticaret ve sanayi odaları için bazı esaslar tesbit edilmiştir.

Bu devrede özel sektörün tutumu başarısız kalmıştır. Bu sonuçta mali kurumların noksanlığı başlıca âmillerdendir denilebilir. Özel sermaye kısa vâdede kâr getiren projelere yönelmektedir. Büyük projeler Devlete kalmıştır. Bu başarısızlığın bir âmili de tecrübeli iş adamı noksanlığıdır. Sermaye azlığı, pazar darlığı teşvik edici muhitin doğmasına engel olmuştur.

Türk ekonomisininin 1933-1950 devresinin ayırıcı niteliği şuurlu bir devletçiliktir. Büyük Atatürk'ün dediği gibi, «Türkiyede Devletçilik ideolojik inançlardan değil, iktisadî zaruretlerden kabul edilmiştir.» Özel sermaye kendisinden beklenilene veremeyince yurdu süratle kalkındırmak, muasır medeniyet seviyesine yükseltmek ve hızla ulaştırmak ödevi Devletin omuzlarına yüklenmişti. Cumhuriyet Devri Türkiyesinin dev-

letçilik ilkesi, hürriyet içinde medeniyet kervanına, hür dünyanın mes'ut ve medenî ülkeleri arasına katılma davranışının hızı, bir medeniyet belirtisidir. Bugün varmış olduğumuz merhaleye başka hiçbir metot ve ilke bizi bu kadar çabuk ulaştıramazdı.

Dünya ekonomi buhranının bütün ülkelerin kapılarını sarstığı bir zamanda yerinde bir tedbir olarak Türk parasının kıymetini korumak üzere kambiyo denetimi mevzuatı yürürlüğe kondu.

1931 de birinci beş yıllık sanayi plânı hazırlandı.

1933 den itibaren devletçilik yukarıda işaret ettiğim niteliği ile bir sistem olarak benimsendi. Devrin iktidar partisi bu sistemi tüzüğüne aldı, bu ilke 1937 de Anayasamıza alındı.

Bu sistemin bir sonucu olarak Belediye hizmetlerinin gereği gibi yürütülmesi sağlanmak üzere bazı sanayi müesseseleri ve maden işletmeleri bedeli karşısında kamulaştırıldı. Bunlar yabancıların elindeydi. Su, elektrik, telefon ve Zonguldak Kömür İşletmeleri bunlardandı.

Özel sektörün ilgi göstermediği ana sanayiın bir an önce kurulması gerekli idi. Sanayi ve Maden Bankası imkânlarını yitirmişti .1932 de Bankanın sanayi işletmeciliği ile Bankacılığı birbirinden ayrıldı. «Sanayi Ofisi» ve «Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası» meydana getirildi. Sanayi Ofisi, bir türlü kurulamadığı ve adı geçen banka da kendisinden beklenileni yapamadığı için, bunlar yerine geçmek üzere 1933 te Sümerbank kuruldu.

Bankanın başlıca vazifeleri : Sanayi ve Maden Bankasına bağlı müesseseleri işletmek, özel müesseselerdeki devlet iştiraklerini idare etmek, gelecekteki Devlet sınaî müesseselerinin plânlarını yapmak, kurmak ve idare etmek, sermayesinin verdiği imkân ölçüsünde diğer müesseselere katılmak, her çeşit banka hizmetlerini yapmak, teknik eleman yetiştirilmesine yardım etmektir.

Birinci Beş Yıllık Plânın uygulanması sırasında, 1935 te maden kaynaklarını işletmek, lüzumlu elektrik enerjisini temin etmek üzere «Eti-bank» kuruldu. Gene aynı yıl bu bankanın çalışmalarını kolaylaştırmak amacıyla «Maden Tetkik Arama Enstitüsü» meydana getirildi.

1936 da bir sanayi kongresi daha yapılmıştır. Bu yılın ilk ayı içinde yapılan «Endüstri Kongresi» nin hedefi ikinci beş yıllık plân ile devletin yapacağı işleri programlaştırmak idi. Devlet memurları ve iktisadî devlet teşekkülleri mensuplarının katıldığı kongreyi devletin kendi bünyesi içinde yaptığı bir toplantı olarak kabul etmek de mümkündür.

İkinci Beş Yıllık Plânın uygulanmağa başlanacağı 1938 yılında hususi hukuk hükümlerine tâbi ve sermayesinin tamamı devlete ait olan «İktisadî Devlet Teşekkülleri» kurulmuş ve devlet bazı sınaî işletmelerin sermayesine iştirak etmiştir.

Devlet teşebbüsleri ile elde edilen bu ana yatırımlar yanında özel sektörün de kendi ölçüsünde gelişmeler kaydettiği görülmektedir. Bu gelişmeler bilhassa gıda, dokuma ve çimento sanayi kollarında belirlidir.

Devlet Demiryolları inşaatı da bu devrede gereken kesafeti ile devam ediyordu. 1933 e kadar bu inşaat masrafı bütçede % 8-9 raddesinde idi. Bu tarihten sonra sınıı yatırımlar da bütçede aynı nispet seviyesine ulaştı.

1939 da II. Dünya Savaşının başlaması Türk ekonomisine olumsuz etkiler yaptı. İkinci Beş Yıllık Plânın uygulanmasına engel oldu. 1941 de Sanayii Teşvik Kanunu, bir hükmü ile tesbit edilen süre dolduğu için yürürlükten kalktı ve malî zaruretler dolayısıyla temdidi veya tecdidi yoluna gidilemedi.

Savaşa rağmen tarımda gelişmeler kaydedildi, büyük örnek çiftlikler kuruldu, 1945 de ormanlar devletleştirildi, toprak reformu başlatıldı.

Yatırım maddesi ve ham madde ithali zorlaştığı için yatırım seviyesi düştü. 1945 de daha küçük ölçüde bir sanayi plânı ile mevcut fabrikaların ıslahına çalışıldı.

1948 yılında da İstanbul'da bir sanayi kongresi yapıldı. Mesleki ve ilmi kuruluşların teşebbüsü ile yapılan ve devletin katılmadığı bu kongrede devletçilik ve sanayi meseleleri ele alındı, devletin alt yapı olarak gerekeni yaptığı, bundan böyle yeni işletmeler açmaması, elindekileri de özel sektöre devretmesi zamanının geldiği yolunda temenniler ileri sürüldü ve kararlar alındı.

Devlet iç ve dış ödeme imkânlarını geliştirmek amacıyla ciddi çalışmalar yapmıştır. Bunun sonucu olarak dış yardımlar sağlanmış, iç ve dış finansman güçlükleri yenilmiştir. 1947 de Amerika Birleşik Devletleri Senatosu Türkiye'ye yardım programını kabul etmek, yüz milyon dolarlık askerî yardım sağlanmış. 1948 den itibaren aynı yardım askerî ve iktisadî maksatla devam etmiştir.

1947 de Türkiye'ye yabancı sermayenin gelişini kolaylaştırmak üzere kanun çıkarılmış ve tatbikatına geçilmiştir.

1949 da kredi imkânlarının geliştirilmesi konusunda çalışmalar yapılmış, programlar uygulanmaya başlanmıştır.

9/4/1951 tarihinde başlayan sanayi kongresi Ekonomi ve Ticaret Bakanı Prof. Muhlis Ete tarafından açılmış, 14/4/1951 tarihine kadar sürmüştür.

Gündeminde şu maddeler bulunuyordu :

- 1 — Sanayi politikasının ana hatları,
- 2 — Sanayiın teşkilâtlandırılması,
- 3 — Sanayiın teşvik ve himayesi,
- 4 — Sanayiın murakabesi,
- 5 — Sanayiın olağanüstü zamanlardaki durumu,

Bu maddeler ayrı ayrı komisyoncular tarafından incelenmiş ve bazı sonuçlara varılmıştır.

Ezcümle, bir Sanayi Şurası kurulması, ayrı Sanayi Odaları kurulması, ayrı bir Sanayi Bakanlığı kurulması, enerji fiyatlarının ucuzlatılması, gümrük ve muamele vergilerinin ıslahı, ithal mallarının kalite kontrolünün yapılması, ihtira beratı ve alâmeti farika mevzuatının ıslahı gibi hususların önemle ele alınmasını öngören kararların bazıları yerine getirilmiş, bazıları getirilememiştir.

1950 den itibaren 10 yıl elde edilen önceki büyük neticelerin hızı ile bir süre durum muhafaza edilmişse de aşırı bir liberasyon ve enflasyona dayanan bir politika ile ulaşılan akibet herkesçe malumdur. 1960 dan itibaren bu çukurun doldurulması ile meşgulüz.

Size buraya kadar çizdiğim bu kronolojik tabloyu biraz daha mânalandırmak üzere, Türkiye'nin Cumhuriyet devrinde uyguladığı ilk üç sanayi plânını gene kuş bakışı gözden geçirmekte, ekonomik kalkınmamızın temellerinin aydınlanması bakımından fayda görüyorum .

Birinci Beş Yıllık Sanayi Plânı :

İktisadî gelişmemizi hızlandırmak ve kendi yağımızla kavrulmak amacı ile hazırlanan bu plânın hedefi Ana Harp Sanayiini, Ağır Sanayii, büyük maden ve kömür işletmelerini kurmak, ulaştırma, haberleşme, sulama, göl ve bataklık kurutma gibi büyük bayındırlık işlerini Devlet eliyle yapmaktadır. Birinci Beş Yıllık Sanayi Plânı 1931 de hazırlanmış, 1934 de uygulanmaya başlanmıştır.

Bu plân başarı ile sonuçlanmış ilk plândır. Dokuz sanayi dalında 20 kadar fabrika kurulmuştur.

1 — Kimya Sanayii dalında :

- a) Sun'i ipek (Gemlik)
- b) Gülyağı (Isparta)
- c) Kibrit asidi (İzmit)

2 — Toprak Sanayii dalında :

- a) Seramik (Zonguldak)
- b) Cam ve Şişe (Paşabahçe)
- c) Çimento

3 — Demir Sanayii dalında (Karabük)

4 — Kâğıt ve Selüloz Sanayi dalında (İzmit)

5 — Kükürt Sanayii dalında (Keçiborlu)

6 — Süngercilik (Boğrum)

7 — Pamuklu Dokuma Sanayii dalında (Bakırköy, Kayseri, Ereğli, Nazilli, Malatya iplik ve dokuma, Iğdır - İplik)

9 — Kamgarn Sanayi dalında (Merinos - Bursa)

9 — Kendir Sanayii dalında (Kastamonu)

hedef olarak alınmış veplân devresi sonunda, Izmit'teki Sülfirik Asit ve Karabük'teki Klor Fabrikaları hariç bütün tesisler kurulup işletmeye açılmışlardır.

Bunlara ilâve olarak, bu fabrikalara lüzumlu ihtiyaç maddelerini verecek fabrikaların kuruluşları da ihmal edilmemiştir.

Cumhuriyet ekonomisi bu ilk plânın irade gücü üstüne oturtulmuştur, denilebilir.

İkinci Beş Yıllık Plânı :

Birinci Beş Yıllık Sanayi Plânının süresi sona ermeden, 100 den fazla fabrika kurmayı hedef tutan İkinci Beş Yıllık Sanayi Plânı 1936 yılında hazırlanmıştır. Bu 100 fabrika, madencilik, taş kömürü ocakları, bölge elektrik santralleri, yakacak sanayii, toprak sanayii, gıda sanayii, kimya sanayii, makina sanayii, denizcilik olmak üzere 9 sanayi dalında kurulacaktı. Birinci Beş Yıllık Sanayi Plânından çok daha geniş bir ölçü ile alınmıştı; plân ayrıca geniş bir ihracat sanayiini de öngörmekte idi.

Yukarıda da işaret ettiğim gibi İkinci Dünya Savaşı Türkiye'nin ekonomik yüzünü alabildiğine değiştirecek olan bu ve müteakip plânın uygulanmasına engel olmuştur. Bu kaybı 1960 dan sonra telâfi çabası içine girmiş bulunuyoruz.

Bu plânlı ekonomi davranışı Türkiye'yi ilk olarak plân uygulayan ve bunu başaran ülkeler arasına sokmuştur. Bunların gerçek anlamı ile iktisadî plân sayılıp sayılmıyacağı iktisat ilmi alanında tartışma konusu bulunmakla beraber bu plânlar, bilhassa birinci beş yıllık sanayi plânı, gerçek anlamlı plânlardan beklenen sonuçları büyük ölçüde sağlamış bulduğuna göre bu nitelik tartışmasına artık girmeye lüzum yoktur.

1960 yılının ikinci yarısından itibaren ekonomimizin gidişi aşağı yukarı bu kongrenin gündemi demek olduğuna göre bu kısmı tebliğler çerçevesinde sayın tebliğ sahiplerinden dinleyecek değer hükümlerine ve geleceğe dönük aydınlıklara kavuşacağız.

Bugün başlayan 1964 Sanayi Kongresi hakkında kısa açıklamama geçmeden bu kongrenin toplanmasında da önyak olan Makina Mühendisleri Odasının son yıllarda yaptığı iki kongreyi de hayırlı merhaleler olarak anmak isterim.

Bugün başlayan 1964 Sanayii Kongresinin ayrıncı niteliği, yeni plânlı kalkınma devresine girişimizden sonra, bu plânın iki uygulama yılı geçirdiği bir devrede yapılmış ilk kongre oluşudur.

Bu itibarla, yukarıda andığımız eski kongrelerin, sınaî gelişmeye dönük ve daha çok heyecanlı ve samimi bir araştırma niyet ve imanı yerine, bu kongrede, geçmiş araştırmalardan yeterli derecede faydalanmış, yerini ve yolunu bulmuş, hedefi kesin ve rakamlara dayanmış olarak ortaya konmuş bir uzun vâdeli kalkınma plânı, bu plâna dayandırılmış aydınlık bir Hükümet Programı, sağlam bir zemin olarak düşüncelere dayanak olmaktadır. Bugün artık «Sınaî gelişmemizi hangi usullerle sağ-

layalım» sorusu yerine, «sınai gelişmeyi sağlayıcı plân tedbirlerimizi süratlendirmek için nasıl davranalım?» sorusu üzerinde ve istikametinde çalışmak gerekmektedir.

Kongreyi düzenleyen arkadaşlarımız, kongre gündemine koydukları konuları bu anlayışla seçmiş bulunmaktadırlar. Gene Kongre Tertip Heyetimiz seçtiği konuları yurdumuzun bu mevzularda en yüksek dereceyle söz sahibi değerlerine tevdi etmiştir.

Uzun vâdeli kalkınma plânında, sınai gelişmenin nasıl bir yeri olduğunu, ekonomik gelişmemizde sanayie verilen önemi Devlet Plânlama Teşkilâtı Müsteşarı Sayın Ziya Müezzinoğlu anlatacaktır.

Sınai gelişmede ilmin ve tekniğin yeri bu açıdan Türkiye'nin durumunu gerçekten üzerinde bir aydınlığa kavuşulması gereken bir konudur. Bu konuyu Makina Mühendisleri Odası Başkanı Sayın Doç. Dr. Orhan Işık işlemiştir.

Sanayii gelişmede, sanayi kolları arasında bir öncelik bahis konusu olup olmayacağı, olacakssa bunun ölçüsünün ve kriterlerinin neler olması gerektiği, bu problemin uzun vadeli Kalkınma Plânında ne suretle yer aldığı hususu «sınai gelişmede öncelik ve gerçekleştirilme imkânları» başlığı altında Devlet Plânlama Teşkilâtı Uzmanlarından Yüksek Mühendis Sayın Şahin Coşkun tarafından açıklanacaktır.

Sınai gelişmede vergilerin olumlu ve olumsuz etkisi bu alanın, üzerinde en çok tartışılmış ve hâlâ da tartışılmağa müsait bulunan en ilginç konularından biridir. Bu konu, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi öğretim üyesi sayın Profesör Orhan Dikmen tarafından işlenmiştir.

Sınai gelişme, vergiler dışı mevzuat ile de kesif bir şekilde temas halindedir. Bu kanunlarla ilgili bir kısım muameleler sınai gelişmede olumsuz sonuçlar vermektedir. Bunların birer birer teşhisi ile sınai âmme hizmetine mücavir âmme hizmetlerine de sekte ve sademe getirmeden giderilmesi çareleri üzerinde durmak yerinde olacaktır. Bu konu Odalar Birliği temsilcisi sayın Hulki Alışbah tarafından anlatılacaktır.

Bugünkü sınai gelişme davranışımızda karşılaştığımız başlıca zorluklar sanayie lüzumlu yatırım ve işletme kredisi imkân darlıklarıdır. Kuruluş kanunu ile «Sanayie kredi bulmak» görevini de yüklenmiş bir Bakanlık olarak biz bu konuya gelecek aydınlığa, bulunacak pratik yollara şiddetle muhtacız. Bu istikamette uhdemize düşen teşebbüsleri yapmış ve yapmakta bulunmakla beraber böyle bir kongre seviyesinde bu mevzua yöneltilecek ışıktan çok fayda alacağımıza inanıyorum. Bu konuyu «Sınai Gelişmemizin sermaye ve kredi açısından durumu» başlığı altında İş Bankası Genel Müdürü sayın Bülend Yazıcı işlemiştir.

Sermaye sıkıntımız, yabancı sermaye problemi büyük bir önem verilmesini zorunlu kılmıştır. Son bir iki yıl içinde eskisine nazaran bir artış gösteren yabancı sermayenin yurdumuza geliş sürat ve hacmini artırıcı tedbirlerin biran önce bulunup uygulanması bizim de iştihak ile kapılacağımız büyük işlerden biridir. Burada, Nisan başında açılıp beş gün devam eden ve verilen tebliğler ve yapılan tartışmalarla çok faydalı sonuçlar alındığını hatırladığım, İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi,

Milletlerarası Anlaşmalar ve Milletlerarası Münasebetler Enstitüsünün düzenlemiş bulunduğu yabancı sermaye seminerini takdirle anmadan geçemiyecğim.

Kongremizde, «Türkiye ve yabancı sermayenin sanayi gelişmesindeki yeri»ni Odalar Birliği temsilcisi sayın Behçet Osmanoğlu anlatacaktır.

Plânlı kalkınma devresi, sınıf gelişmeye verilen öneme lâyık bir âmme hizmeti düzenine muhtaçtır. Bakanlık sayısından bu hizmete lüzumlu yeni kuruluşlara personel probleminin çözülmesine kadar sayısız mesele bu düzenin sağlanmasına bağlıdır. Denilebilir ki, bu konu Kongre gündemine giren konuların en giriftidir. Bu konuyu sayın selefim Profesör Fethi Çelikbaş işlemiştir.

Sınıf gelişme geniş ölçüde devlete düşen bir âmme hizmeti olarak Enfranstüktür hazırlıklarına, geliştirmelerine muhtaçtır. Sanayi bölgeleri ve siteleri kurulması yatırımların az gelişmiş bölgelere yöneltmesi konusunda olumlu çalışmalar yapılmaktadır. Yakında bu konularla ilgili tedbirlerin uygulanmasına geçilecektir. Bu konu kongrede «aSanayimizin Gelişmesinde Enfranstüktürün Önemi» başlığı altında İstanbul Ticaret Odası Başkanı sayın Behçet Osmanoğlu tarafından işlenmiştir.

Sınıf gelişmemizin uluslararası iktisadî münasebetlerimizin yürütülüşü ile olan ilgisi, Plânlı Kalkınma Devremizde her zaman olduğundan daha ileri bir derecede önem kazanmıştır. Milletlerarası iktisadî nitelikteki anlaşmalara katılırken ve bunların yürütülüşünü izlerken, sınıf gelişme probleminizin ne surette nazara alınmakta olduğu, yatırımlarda dış ödeme imkânlarının bu hamleye nasıl bir güç katmakta bulunduğu ve bunlara mücavir meseleler Kongre Gündeminin başlıca büyük maddelerinden biridir. Bu konuyu uluslararası iktisadî münasebetlerimizin yürütülüşü açısından «sınıf gelişmemiz» başlığı altında Maliye Müsteşarı sayın Memduh Aytür işlemiştir.

Gündeme dahil konuların her biri üzerinde, zamanın verdiği imkân içinde yapılacak görüşmelerde tebliğlerden beklenen faydaları arttıracaktır.

Yukarıdan beri çizmeğe çalıştığım tablodan anlaşılacağı üzere sanayi kongrelerinin memleket ekonomisine hız vermekte ve sanayileşmeyi gerçekleştirmekte olumlu etkileri olmuştur. Bilhassa 1923 v 1930 Sanayi Kongreleri Atatürk inkilâplarının heyecan ve şevki içinde Türk Ekonomisinin bugün de bize ışık tutan köklü prensiplerini yerleştirmiş vehic yoktan bugünkü merhaleye ulaştırmıştır. Kuvayı Milliye ruhunun gönüllerde yarattığı şevk, azim ve idare o gün için hayal zannedilen o günkü hedeflere bizi ulaştırmıştır.

Bu gün Milletçe bu hedeflerin ötesinde yeni ufuklara doğru koşuyoruz. Ekonomik ve sınıf alanlarda kendi kendine yeter sosyal adaleti sağlamış müreffeh, mesut ve kudretli bir Türkiye kurmak için çırpınıyoruz.

Kongremizin ulaşmak istediğimiz yeni ufuklar için 1923 deki ruhu çalışmalarımıza katmamızı plânlı kalkınmadaki yürüyüşe yeni güç ve

hız eklenmesini ve böylece yeni tarihi vazife başarmasını temenni ediyor ve bunu gerçekleştireceğinize inanıyorum.

Bu kongrede, görevimin icabı, en büyük faydayı sağlayacak bir bakan olarak büyük sevinç içindeyim. Sayın tebliğ sahiplerine, tebliğler üzerinde düşüncelerini lütfedecek olan sayın davetlilere, kongreye katılan sayın misafirlere ve kongre tertip heyetine teşekkür eder. Kongreye başarılar dilerim.

BİRİNCİ TEBLİĞ

KALKINMA PLÂNIMIZDA SANAYİN YERİ

ZIYA MÜEZZİNOĞLU
Devlet Plânlama Teşkilâtı Müsteşarı

GİRİŞ

Kalkınma ve bununla ilgili meselelerin her zamandan daha çok önem kazandığı bir çağda yaşıyoruz. Fakirlikle ve gerilikle mücadele çağımızın ortak dâvası haline gelmiş gibidir. Dünyanın her köşesinde, «geri kalmış» veya «az gelişmiş» diye adlandırılan toplumlar, fakirliği yenmek ve «gelişmiş» diye adlandırılan zengin toplumlarla aralarındaki farkı azaltmak için büyük çaba göstermektedirler.

Gittikçe yaygın bir hal alan bu gelişme içinde dikkati çeken bir olay da, kalkınma çabası içinde sanayie ve sanayileşmeye verilen önemdir. Öyle ki, kalkınma aslında çok yönlü bir çabayı ihtiva ettiği halde, çok kez sanayileşme olarak anlaşıldığını ve uygulandığını görüyoruz.

Bu davranışın anlayışa bakan yönü gelişmiş ekonomilerle gelişmemiş ekonomilerin bünyeleri arasındaki farkla ilgilidir ve gelişmiş memleketler genel olarak sanayileşmiş memleketler ve geri kalmış veya az gelişmiş memleketler ise genel olarak tarım ekonomisinin hâkim bulunduğu memleketler olduğu için, kalkınma meseleleri ele alındığı zaman sanayileşme, gelişmenin en tabii yolu gibi görünmektedir.

Öte yandan, tarımda istihsalı devamlı olarak artırmanın güçlükleri yanında sanayideki kolaylıklar da aynı yönde bir anlayış ve davranışa yol açmaktadır.

Bu tebliğin konusu, Kalkınma Plânımızda sanayiinin yerini açıklamaktır. Bu amaçla Kalkınma Plânımızın kısa bir tahlili yapılarak Plânın tümü içinde sanayiinin yeri belirtilecek; ayrıca uygulama durumu hakkında bir fikir vermek üzere 1963 ve 1964 Yıllık Programları ile bunların uygulanmasına da kısaca temas edilecektir.

PLÂN HEDEFLERİ VE SANAYİİ

Bilindiği gibi 15 yıllık bir yörüngeye göre hazırlanmış olan Kalkınma Plânımız, tüm olarak, iç ve dış kaynakları daha iyi bir şekilde kullanmak ve gerekli reform ve reorganizasyon tedbirlerini de gerçekleştirmek suretiyle ekonomimizin hızlı ve dengeli bir şekilde kalkındırılmasını amaç gütmektedir. Bu maksatla Plânda tesbit edilmiş olan ana hedefler şöyle özetlenebilir:

a. Gayri safi millî hasılayı plân dönemi içinde her yıl ortalama yüzde 7 oranında arttırmak,

b. Gittikçe artmak istidadını gösteren işsizlik ve gizli işsizlik dâvasını çözmek,

c. Ekonomimizin, yardım şeklinde, dış ekonomilere bağıllığını azaltmak ve belli bir süre sonunda dış yardıma muhtaç olmadan gelişmesine devam edebilecek bir hale gelmesini sağlamak,

d. Gelir dağılımında mevcut dengesizliği ve gelişme açısından memleketin çeşitli bölgeleri arasında mevcut farklılığı azaltmak,

İlk bakışta da görüleceği gibi, Kalkınma Plânımızın bu hedefleri, doğrudan doğruya veya dolayısıyla sanayile yakından ilgilidir. Konunun kısaca bir tahlili bu ilginin önemini bize daha açık bir şekilde gösterecektir.

a. Kalkınma Hızı ve Sanayi :

Millî gelirimizin % 40'dan fazlasının tarımdan geldiği bilinmektedir. Yapılan etüdler, Plân dönemi içinde, normal şartlar altında tarımda, ortalama olarak, yılda ancak % 4,2 oranında bir artış sağlanabileceğini ortaya koymuştur. Bu durum karşısında Plânda hedef olarak kabul edilen % 7 kalkınma hızının gerçekleştirilebilmesi için tarım dışındaki sektörlerle % 7'nin üstünde bir artış sağlanması gerekmektedir ve bu arada sanayiın katma değerinde de % 12,9 oranında bir artış beklenmektedir. Bu suretle sanayiın gayri safi millî hasılamızda 1962 yılında % 12,8 olan payı, 1967 yılında % 17,7 ye yükselecektir.

Ayrıca tarım gelirlerinin daha çok hava şartlarının etkisi altında olduğu ve tarım ürünleri ihracatının da değişen fiat hareketlerine bağlı bulunduğu gözönüne alınırsa sanayileşmenin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Kaldığı, tarımda beklenen artışın sağlanabilmesi için yoğun tarıma geçilmesi gerekmektedir ki bunun için ihtiyaç duyulacak

gübre ve ilaçları imali için de buna ait sanayi kurulması ve geliştirilmesi şarttır.

b. İstihdam ve Sanayi :

Ekonomik gelişme bakımından Türkiye durumunda bulunan memleketlerde istihdam ve bu arada özellikle işsizlik ve gizli işsizlik konusunda kesin yargılara varmak güç olmakla birlikte, yapılan etüdlere göre, yurdumuzda 1,2-1,5 milyon civarında gizli işsiz ve işsiz bulunduğu kabul edilmektedir. Tahminlere göre bu rakamın en büyük kısmını tarımda çalışan ve senenin büyük bir kısmında fiilen çalışmayan köy halkı teşkil etmektedir.

Ayrıca nüfusumuzdaki süratli artışa paralel olarak memleketimizdeki işsiz ve gizli işsiz sayısı da süratle artmak istidadındadır. Artan iş gücü esasen işbağ halinde bulunan ve yoğun tarım içinde iş gücü ihtiyacı nisbi olarak azalmak durumunda olan tarımda istihdam edemiyeceğimize göre, meselenin çözümünü diğer sektörler içinde aramak zordur ki bu konuda en çok imkâna malik sektörlerden biri de, hiç şüphesiz ki, sanayidir.

c. Dış Ödemeler Dengesi ve Sanayii :

Kalkınma halindeki ekonomilerin, artan sermaye malları ithalâtı dolayısıyla dış yardım ve kredilere ihtiyaç duyması tabiidir. Ağır bir dış borç yükü altında bulunan ekonomimiz için ise bu adetâ kaçınılmaz bir zarurettir. Ancak bir ekonominin devamlı olarak yardıma dayanması mümkün değildir. İşte bu sebeple plânımızda ikinci plân dönemi sonlarına doğru dış ödeme hesaplarımızda bir dengeye ulaşmak hedef olarak kabul edilmiştir.

Bu hedefin gerçekleştirilebilmesi için bir yandan ithalât ikamesi programlarını geliştirmek suretiyle ithalât ihtiyacımızı azaltmamız, bir yandan ba halen işlemeden sattığımız mahsullerimizi işledikten sonra ihraç etmek suretiyle döviz gelirlerimizi arttırmamız gerekmektedir. Bu da hiç şüphesiz her iki yönüyle sanayimizin geliştirilmesiyle ilgilidir.

d. Gelir dağılımı ve Bölgeler arası dengesizliğin azaltılması ve Sanayi :

Memleketimizde gelir dağılımı hakkında etraflı bilgi mevcut olmakla birlikte, adam başına düşen gelirin şehirlerde köylerdekinden, yaklaşık olarak, bir kat fazla olduğu tahmin edilmektedir. Keza, bölgelerarası gelişme açısından da kısmen sanayileşmiş bölgelerin diğerlerinden daha ileri olduğu bilinmektedir. Bundan başka, sanayi alanında oldukça yaygın bir sosyal sigorta sistemi de vardır. Bu gerçekler göz önüne alınca, sanayileşme millî gelirimizin toplam olarak arttırılması bakımından önemli olduğu gibi, gelir dağılımında mevcut dengesizliği ve bölgelerarası farklılığı azaltmak bakımından da önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

PLÂNIN TÜMÜ İÇİNDE SANAYİ

Buraya kadar olan açıklamalar bir gerçeği ortaya koymaktadır : Kalkınma Plânımızdaki hedefler doğrudan doğruya veya dolaylı olarak sanayi ile ilgilidir ve bu bakımdan, plân hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi için plânın tümü içinde sanayie özel bir yer verilmesi gerekmektedir. Plânda bu gerçek nasıl değerlendirilmiştir, şimdi de bu konu üzerinde durulacak ve konu, plânın tertibine uygun olarak, önce plânın öngördüğü yatırımlar içinde sanayiın yeri; daha sonra da plânın öngördüğü tedbirler içinde sanayiın yeri açısından incelenecektir.

1. TOPLAM YATIRIMLAR VE SANAYİ YATIRIMLARI :

Plânın tümü içinde sanayi sektöründe yapılacak yatırımlar hakkında bir fikir vermek için, bu sektörde yapılacak yatırımların miktarı yanında bu yatırımların özel sektör arasında bölünüşünü ve plân dönemi içinde dağılışını da belirtmek gerekir.

a. Sanayi Sektöründe Yapılacak Yatırımlar :

Bilindiği gibi, Kalkınma Plânımızda, plân hedeflerinin gerçekleştirilmesi için, 1961 fiyatları ile, 59,7 milyar TL. yatırım yapılması öngörülmüştür. Aşağıdaki tabloda toplam yatırımlar içinse sanayi yatırımlarının yeri görülmektedir.

TABLO : PLÂN DÖNEMİ İÇİNDE YATIRIMLAR
(1961 Fiyatları ile)

Sektörün Adı	Yatırım tutarı Milyar TL.	Toplam Yatırma Oranı %
Tarım	10,6	17,7
Madercilik	3,2	5,4
Sanayi	10,1	16,9
Enerji	5,1	8,6
Ulaştırma	8,2	13,7
Konut	12,1	20,3
Turizm	0,8	1,4
Hizmetler	9,6	16,0
TOPLAM	59,7	100,0

Görülüyor ki, sanayi yatırımları özel durumu olan konut yatırımları bir tarafa bırakılacak olursa genel yatırım hacmi içinde önemli bir yer tutmakta ve tarımdan sonra ikinci mevkiî işgal etmektedir.

Sanayi sektöründe yapılacak yatırımlar bir yandan gıda, içki, tütün, mensucat sanayii gibi istihlâk malları istihsal edecek hafif sanayii; bir yandan da makine, kimya, plâstik, kâğıt ve kauçuk sanayii gibi is-

tihsal malları istihsal edecek ağır sanayi kapsamaktadır. Hafif sanayi olarak adlandırılan birinci grup sanayi ile ilgili yatırımların toplam sanayi yatırımları içindeki payı yüzde 19; ağır sanayiın payı ise yüzde 81'dir. Buna karşılık Plân dönemi içinde hafif sanayiın istihsalinde yüzde 33; ağır sanayiın istihsalinde ise yüzde 110 oranında bir artış beklenmektedir. Böylece toplam sanayi istihsalinde hafif sanayiın 1963'de yüzde 62 olan payı 1967'de yüzde 50'ye düşerken, ağır sanayiın payı yüzde 38'den yüzde 50'ye yükselecektir.

b. Sanayi sektöründe yapılacak yatırımların kamu sektörü ile özel sektör arasında dağılımı :

Plânımızın dayandığı karma ekonomi ilkesi içinde, plân döneminde yapılacak yatırımların iki sektör arasındaki bölümü de önem arz etmektedir. Bu konuda bir fikir vermek üzere, 1963-1967 döneminde yapılacak yatırımların dağılışı aşağıda gösterilmiştir.

TABLO : YATIRIMLARIN ÖZEL SEKTÖR VE KAMU SEKTÖRÜ OLARAK BÖLÜMÜ VE SEKTÖRLERE GÖRE DAĞILIMI MİLYAR TL.

(1961 Fiyatlarıyla)

Sektör	Kamu Yatırımları		Özel Yatırımlar		Genel Toplam (Milyar TL.)
	Toplam	Yüzde	Toplam	Yüzde	
Farım	7.5	20.9	3.1	12.9	10.6
Madencilik	2.1	5.9	1.1	4.7	3.2
İmalât Sanayi	4.0	11.1	6.1	25.7	10.1
Enerji	4.5	12.6	0.6	2.6	5.1
Ulaştırma	6.5	18.2	1.7	6.9	8.2
Konut	1.4	4.1	10.7	44.7	12.1
Hizmet ler ve Turizm	9.8	27.2	0.6	2.5	10.4
GENEL TOPLAM	35.8	100.0	23.9	100.0	59.7

Tabloda görüldüğü üzere Plân dönemi içinde sanayi sektöründe yapılacak 10.1 milyon TL. yatırım 4 milyon kamu sektöründen, geri kalan 6.1 milyonu ise özel sektörden beklenmektedir. Sanayi sektörü içinde kamu yatırımlarının toplam yatırımlara oranı yaklaşık olarak yüzde 40; özel sektörün payı ise yüzde 60'dır. Yatırımların genel toplamı içinde kamu sektörünün payı yüzde 60, özel sektörün payı ise yüzde 40 olduğu gözönüne alınacak olursa, sanayi sektöründe yapılacak yatırımlarla ilgili oranlar önem kazanmaktadır.

Öte yandan toplam kamu yatırımları ve özel yatırımlar içinde sanayi yatırımlarının payı da ayrıca dikkati çekecek niteliktedir. Gerçekten toplam kamu yatırımları içinde sanayi yatırımlarının payı yüzde 11.1 olduğu halde toplam özel yatırımlar içinde sanayi yatırımlarının payı yüzde 25.7'yi bulmaktadır.

Bu kısa açıklamalar şunu ortaya koymaktadır ki, karma ekonomi ilkesine dayanan Kalkınma Plânımızda sanayi sektöründe devlet eliyle

de yatırım yapılması öngörülmele beraber, devlet yatırımları daha çok diğer sahalara yöneltilmiş ve sanayi sektöründe yapılacak yatırımlarda özel sektöre öncelik tanınmıştır.

c. Sanayi sektöründe yapılacak yatırımların zaman içinde dağılımı.

Sanayi sektöründe Plân dönemi içinde yapılacak 10.1 milyar TL. toplam yatırımın yıllar itibarıyla dağılımı aşağıdaki tabloda görülmektedir.

TABLO : SANAYİ SEKTÖRÜNDE YAPILACAK YATIRIMLARIN YILLAR İTİBARIYLA DAĞILIMI

(Milyon TL.)

Yıllar	Yatırım Toplamı	%
1963	2.166	22.8
1964	2.359	21.8
1965	2.277	18.9
1966	1.726	13.1
1967	1.560	11.1
TOPLAM	10.100	100.0

Plâna göre toplam yatırımların her yıl artışa karşılık sanayi sektöründe görülen azalma ilk nazarda dikkati çekecek kadar önemlidir. Plânımızın sanayie dönük hüviyeti ile ne dereceye kadar bağdaşabileceği aklı gelebilecek olan bu durum, daha çok plândan önce başlamış olan Ereğli Demir-Çelik Projesi ile ilgili olmakla birlikte, konu ayrıca üzerinde durulacak niteliktedir.

2. PLÂNDA ÖNGÖRÜLEN TEDBİRLER İÇİNDE SANAYİN YERİ :

Kalkınma Plânımızda, bilindiği gibi Plân hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi için, belli alanlarda belli miktarda yatırım yapılması yanında, iktisadi ve sosyal bünyenin tamamı ve çeşitli sektörleri ile ilgili olarak çeşitli tedbirler öngörülmüş bulunmaktadır.

Bu tedbirlerden dolayı olacak sanayi ile ilgili tedbirlerle sanayinin çeşitli alt sektörleri ile ilgili münferit tedbirler bir tarafa bırakılacak olursa sanayi sektörünün tümüyle ilgili olan ve özellikle kurulmuş ve kurulacak sanayii teşvik ve himayeye yönelmiş olan tedbirler, genel tedbirler olarak, aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

a. Kurulmuş ve kurulacak sanayinin himayesi ile ilgili tedbirler.

Bu çeşit tedbirler vergi uygulamasından dış ticaret tatbikatına kadar geniş bir alanı kapsamaktadır.

Plânda genel olarak yeni kurulan sanayinin başlangıçta belirli bir öğrenme ve gelişme devresi için himaye edilmesi öngörülmüş ve bu devre içinde mukayeseli bir fiyat seviyesine erişileceği kabul edilmiştir. Bu amaçla, yeteri kadar ve istenilen nitelikte yerlisi imal edilen malların ithalatı tahdit edilmekte veya tüm olarak yasaklanması öngörülmüştür.

müş bulunmaktadır. Bununla birlikte dünya fiyatlarının çok üstünde fiyat teşekkülünü önlemek ve sanayii milletlerarası rekabete alıştırmak üzere, uygun süreler sonunda denetlemeli bir şekilde rekabet mallarının ithalâtına gidilmesi de kabul edilmiştir. Ayrıca tekelci durumlarda fiyat bünyesinin bozulmasının ve belli ellerde haksız ve aşırı kârın toplanmasının önlenmesi de plânda yer almıştır.

b. Sanayiî teşviki ile ilgili tedbirler :

Bu çeşit tedbirler de; sanayi alanında yapılacak yatırımların teşviki için vergi alanında alınacak tedbirler yanında; sanayiî yatırım ve işletme kredisi ihtiyacının karşılanması için kredi ve sermaye piyasasının yeniden teşkilâtlandırılması; pazar yaratılması ile ilgili olarak ihracatın teşviki ve ithalâta karşı korunması; maliyetlerin düşürülmesi sağlamak üzere ucuz hammadde ve enerji sağlanmasına kadar çok çeşitli tedbirleri kapsamaktadır.

Bundan başka, sanayi sektörü içinde önemli bir yeri olan İktisadî Devlet Teşekküllerinin reorganizasyonu; sanayi sektörünün çeşitli dalları içinde koordinasyonu sağlamak ve küçük işletmeleri birleştirmek üzere alınacak tedbirleri ile sanayie yön verecek yönetmelikleri ve kalite kontrolü ve standardizasyonla ilgili tedbirleri de yeniden düzenleme tedbirleri olarak burada zikretmek gerekir.

Bu tedbirler Plânda ve Yıllık Programlarda etraflı olarak açıklanmış olduğundan burada üzerinde ayrıca durulmamıştır.

III

1963 VE 1964 PLÂN UYGULAMASI İWİNDE SANAYİ

Kalkınma Plânımızın birinci uygulama yılına geride bırakmış ve ikinci yıl içinde de hayli mesafe almış bulunuyoruz. Bu bakımdan, Kalkınma Plânımızın tümü içinde sanayiî yeri hakkında yapılan açıklamalardan sonra burada uygulama durumuna da kısaca temas etmek yerinde olacaktır.

1. 1963 Programı: Kamu yatırımları içinde 1963 yılında sanayi sektöründeki uygulama durumu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

TABLO : KAMU YATIRIMLARI VE BU YATIRIMLAR İÇİNDE SANAYİ SEKTÖRÜ YATIRIMLARININ GERÇEKLEŞME DURUMU

(Milyon TL.)

	1963 Programı	Gerçekleşme	% G. Oranı
İktisadî Devlet Teşekkülleri	583,3	558,9	95,9
Genel Bütçeli Daireler	98,5	47,5	48,2
Döner Sermayeli İdareler	23,6	7,4	31,3
Genel Toplam	705,6	613,8	87

Tabloda görüldüğü üzere, 1963 yılı içinde programlanan sanayi yatırımları % 87 oranında gerçekleşmiş bulunmaktadır. Bu oran kamu sektörünün % 91,1 olan genel gerçekleşme oranının bir miktar altında olup bu durum esas itibariyle genel bütçeye dahil dairelerle döner sermayeli idarelerin yatırımlarıyla ilgilidir. Sanayi yatırımları bakımından özellikle önemli olan İktisadi Devlet Teşekkülleri sektöründe gerçekleşme oranı genel gerçekleşme oranının üstündedir.

Özel yatırımlara gelince 1963 Programında özel yatırımlar toplamı 3 milyar 871 milyon lira olarak tahmin edilmiş ve bu toplam içinde sanayi sektörü 1 milyar 445 milyon lira olarak yer almıştı.

1963 Martında Devlet Plânlama Teşkilâtınca, Odalar Birliğinin yardımı ile, sanayi alanında faaliyette bulunan 5725 firma arasınd örneklemeye metodu ile yapılan bir ankete göre bu firmaların 620 milyon lira olan yatırım programlarını 666 milyon lira olarak gerçekleştireceği neticesine varılmış ve böylece özel sektör yatırımlarında, yaklaşık olarak % 7,5 oranında bir fazlalık beklenebileceği hesaplanmıştı. 1963 yılının sonlarında özel sektör yatırımlarında genel olarak bir yavaşlama olduğu bilinmekle beraber bu eğilimin özel sektörün sanayi alanındaki yatırımlarını ne kadar etkilediği kesin olarak bilinmemektedir. Öte yandan, özellikle yatırım yapılması beklenen makina imalatı ve elektrik makinaları gibi alt sektörlerdeki geri kalmıya karşılık, yeter kapasite olduğu bilinen dokuma ve giyim eşyası ile taşıt imali gibi alt sektörlerdeki fazla yatırım eğilimi dikkati çekmektedir.

2. 1964 Programı: 1964 Programında sanayi sektörü yatırımları aşağıdaki şekilde yer almıştır.

TABLO : 1964 SANAYİ YATIRIMLARI
(Milyon TL.)

Kamu yatırımları	Özel yatırımlar	Program T.	Plânın 1964
			Dilimi
1 078	1 374	2 452	2 468

Tabloda görüldüğü üzere, programlanan yatırım miktarı plânın 1964 yılının bir miktar altında olmakla birlikte fark önemsizdir.

Programın uygulama durumuna gelince; bu konuda kamu sektöründe yalnız İktisadi Devlet Teşekküllerinin 3 aylık uygulama durumu hakkında elde bilgi mevcut olup bu bilgiye göre İktisadi Devlet Teşekkülleri yatırımlarının gerçekleşme oranını % 10,8 bulduğu anlaşılmaktadır. Geçen yıl aynı dönemde bu nisbet % 10,6 idi. Bu itibarla kamu sektöründe, olağan üstü bir sebep ortaya çıkmadığı takdirde, uygulama durumunun geçen seneki gibi olacağı tahmin edilebilir.

Buna karşılık özel sektörde büyük bir değişiklik ihtimali ile karşı karşıya bulunuyoruz. Gerçekten, bu yılın Mayıs ayı içinde örneklemeye usulünde yapılan bir anket bu sektörde yatırım eğiliminin geçen yıla oranla, yaklaşık olarak, % 20 daha az olacağını ortaya koymuştur. Ekonomimizin şu sırada içinde bulunduğu durgunluğun tümü içinde bu nokta üzerinde önemle durulacak bir konu olarak görülmektedir.

ÖZET VE SONUÇ

Bu tebliğin başında, kalkınma aşlında çok yönlü bir çabayı ifade ettiği halde çok kere sanayileşme olarak anlaşılıp uygulandığına temas edilmişti. Bu anlayış, bir bakıma, memleketimiz için de doğrudur. Zira, bilindiği gibi, Türkiye'de ilk Kalkınma Plânı, 1933 yılında, 5 yıllık sanayi plânı olarak hazırlanmış ve o zamanın şartları içinde başarı ile uygulanmıştır.

Kalkınmayı çok yönlü bir çaba olarak ele alan ve iktisat ilminin geliştirdiği plânlama tekniğine uyularak hazırlanan İlk Beş Yıllık Kalkınma Plânımızda da, sanayi, Plân hedeflerini gerçekleştirmek bakımından en önemli unsurlardan biri olarak kabul edilmiş bulunmaktadır. Bu husus, bu tebliğin bundan önceki kısımlarında kısaca açıklanmağa çalışılmıştır.

Burada şimdi şu soru sorulabilir: Plânın bu hedefi ne dereceye kadar gerçekleştirebilecektir? Başka bir deyimle, memleketimizin sanayileşme konusundaki şansı nedir?

Memleketimizde el emeği bol ve ucuz, çeşitli hammâdeler de bolca mevcuttur. Enfrastrüktür tesisleri oldukça gelişmiş ve devletin öncülüğünün de yardımı ile oldukça önemli bir müteşebbis ve idareci kitlesi yetişmiştir. Toplam olarak tasarruflarımız ve yatırım gücümüz de artmaktadır. Binaenaleyh, bu olumlu ortam içinde, kamu sektöründe ve özel sektörde sanayi alanında yeni ilerlemeler beklemek doğru olur.

Bu konuda, Plân tatbikatı ile birlikte karma ekonomi ve devletçilik anlayışı ve tatbikatında ulaştığımız açıklık da olumlu bir unsur olarak burada zikredilebilir. Gerçekten, şimdiye kadar belli faydaları yanında, özel teşebbüsün gelişmesini kösteklemiş olduğu da zaman zaman ileri sürülmüş olan devletçiliğin, hiç olmazsa bundan sonra böyle olumsuz bir etkisi iddia edilemeyecektir. Zira Plânda her iki sektöre devlet tarafından, her alanda eşit muamele yapılması ilke olarak kabul edilmiş ve uygulanmaya başlanmıştır. Bundan başka Devlet teşebbüslerinin hangi alanlarda yatırım yapacağı önceden belli olduğundan, özel müteşebbislerin bir işe girerken, bir müddet sonra aynı alanda devletin rekabeti ile karşılaşmaları ihtimali de ortadan kalkmıştır.

Bununla birlikte, millî sanayimizin, devlet sanayii ve özel sanayi olarak hâlâ çeşitli meselelerle karşı karşıya bulunduğunu da burada belirtmek gerekir. Bu meseleler Plânda öngörülen yönlerde çözümlenmek yolundadır. Vergi sahasında uygulanmaya başlayan yatırım indirimini ile sanayimiz için yeni imkânlar hazırlanmıştır. Dış Ticaret alanında şimdiye kadar uygulanan tedbirlerle sağlanan himaye son defa Gümrük Vergisi Kanununda yapılan değişikliklerle daha da geliştirilmiştir. İktisadî Devlet Teşekküllerinin reorganizasyonu ile ilgili çalışmalar ilerlemektedir. Bu suretle her sektör daha verimli hale gelecek,

yatırım gücü de artacaktır. Özel sektör de bugün eskiden daha iyi teşkilatlanmış bir durumdadır. Her iki sektörde araştırma faaliyetine verilen önem artmıştır. Ekonomimizin tümü açısından faydalı olan alanlarda yabancı sermaye ile işbirliği de gelişmektedir.

Bütün bunları gözönüne alarak sanayi alanında Plân hedeflerine ulaşmayı bekleyebiliriz. 1963 yılında yatırım alanında bu hedeflere ulaşmakla beraber istihsal alanında bir miktarı geri kalmış bulunuyoruz. 1964 yılı için durum, şimdiden bir yargıda bulunmak için vakit erken olmakla birlikte, aynı olacak gibi görünmektedir. Bu itibarla, bir yandan bu alandaki gayretlerimizi artırarak Plân hedeflerini tam olarak gerçekleştirmeye çalışırken, bir yandan da, daha şimdiden, İkinci Plân Dönemi için daha büyük bir hamlenin hazırlıklarını yapıyoruz.

Son olarak burada zaman unsurunun önemini de belirtmek yerinde olur. Özellikle Ortak Pazar'a girmemiz ile bu husus daha da önem kazanmaktadır.

Gerçekten, Ortak Pazar anlaşmasının sağladığı imkân ve k olaylıklar yanında belli bir sürenin sonunda yükleneceğimiz mükellefiyetler gözönünde tutulursa, sanayileşme açısından ortamın, ilerde, bizim için, şimdi olduğu kadar müsait olmayacağı tahmin edilebilir ki, bu durum da, millî sanayimizi kurmak ve geliştirmek konusundaki gayretlerimizi yoğunlaştırmak gerektiğini ortaya koyacak niteliktedir.

BİRİNCİ TEBLİĞİN GÖRÜŞÜLMESİ

Sani Gökçen :

Sayın Korgre, hepinizi saygı ve sevgi ile selâmlarım. Zamanın azlığından dolayı benzeniz bugün fiilen karşı karşıya bulunduğumuz bir noktaya temas ederekten huzurunuzdan ayrılacağım o da muhterem müsteşar Ziya Müezzinoğlu'nun bildirdiği gibi, memleket dahilinde sanayiimizin gelişmesi için bazı tahdidata lüzum görüldüğü hususudur. Matteessüf bu husus bhassa berdenizin de müntesibi bulunduğum bir sanayi şubesinde suyi istimal edilmektedir. O da memleket dahilinde yapılabildiği iddiasıyla müessese müessese dolaşarak hariçten getirmek mecburiyetinde bulunduğumuz ve bunda sanayiimizin idamesi için elzem bulunan ve ismen de binber namını taşıyan bu maddeyi yaptığını iddia ederekten bazı vesaik temini suretiyle sanayiimizi baltalamağa çalışan kimselerin bu tahdidattan menfaatlanmaması yarın sanayiimizin mevaditdaye temini bakımından sekteye uğramasına sebebiyet verecek mahiyettedir. Bu gibi hususlarır tahdidatının yapıldığı esnada iyi tetkik edilmesi ve bazı menfaatperestlerin bu işte şu veya bu şekilde müessir olaratan memleketin sanayiinin baltalanmasına meydan verilmemesi hususudur. Hürmetlerimle huzurunuzdan ayrılıyorum.

Celâl İnre :

Muhterem Başkan, muhterem arkadaşlar,

Sayın Müezzinoğlu'nun izahatırndan ziyadesiyle istifade ettik. Kendilerine teşekkürle söze başlamak istiyorum.

Bir plân şüpheşiz ki nazari olarak düşünölen ve tatbikatı da umulan bir hâdisedir. Plân olarak kendi izahlarında verdikleri malûmatta tenkidî mucip bir nokta benzenizce yoktur. Yalnız kapalı geçer ve şimdîye kadar ikinci senesine girmiş olmamız rağmen halledilemeyen bazı mefhumlar vardır ki kanaatımca plânın zamanında verimli, olumlu olarak neticelenmesi için bunlar üzerinde sarahat görmek icap etmektedir. Bunların başırda en mühimi karma ekonominin sarih tarifidir. Bu karma ekonomiyi bir türlü bir tarife bağlamak şimdiye kadar mümkün olamamıştır. Karma ekonomiyi tarife bağlamak mümkün olamadığı gibi birbirinin yanında ve bazan birbirine karşı veyahut birbirinden ayrı çalışan devlet ve özel sektörü bir koordinasyon içine bir ahenk içine sokmak da maaleşef henüz kabil olamamıştır.

Bu noktanın ehemmiyetini burada arz etmek istiyorum, ve bu hususta Plânlanmanın ve Hükümetin aldığı tedbirlerin açıklanmasını ve çok defa ileriye sürölen bir istişare hey'etinin bir an evvel kurulmasını temenni ediyorum.

İkinci bir husus olarak raporda sayın Müezzinoğlu'nun işaret ettiği gibi özel sektörün müşahade edilen bir düşüklüğü göze çarpmaktadır. Kanaatımca bunun da sebeplerini iyi tahlil etmek lâzım geliyor.

Bizim memlekette devlet sektörü, İktisadi Devlet Teşekkülleri ile müşahhas bir şekil almıştır. Buna mukabil özel sektör belki bugün mevcut olan birçok büyük müesseselerden temsil edilmekte ise de asıl plânın gayesi ve toplum kalkınmasının gayesi, plânın ilkelerinde de işaret edildiği gibi bütün milletin bu kalkınmaya iştirakini sağlamaktır. Bu da bütün vatandaşları her birinin yegân yegân kazancın-

dan bir tasarruf yapması ve bu tasarrufu yatırıma iletmesi demektir. Maaşesef ikinci senemize girdiğimiz halde bu tasarrufu yatırıma iletcek tedbirler henüz alınmamıştır.

Büyük yatırım teşebbüsleri ne özel sektör tarafından ne de Devlet Sektörü tarafından vatandaşın yatırımını, tasarrufunu toplayacak bir istikamete yönlilememiştir. Bu bakımdan bir an evvel memleketin sermaye piyasasının açılmasını ve herkesin tasarruflarının yatırıma yönltilmesi için kolaylıkların temirini lüzumlu ve zarurî görmekteyim.

Bendenizin burada işaret etmek istediğim belli başlı iki nokta bunlardan ibarettir. Hepinizi saygı ile selâmlarım.

Selâhattın Beler :

Kalkınma Plânında sanayiın yeri ve önemi hakkındaki Sayın Ziya Müezzinoğlu'nu dinlemiş olduğumuz kıymetli tebliğleri dolayısıyla Birinci Beş Yıllık Kalkınma plânına göre sınırlı kalkınmanın hızlı bir şekilde sağlanması için plânda nazarı itibara alınması icap eden hususları aşağıda arz ediyorum :

1 — Tablo 3 ve Tablo 12 de tam bir mukayese yapılabilmesi için para kıymetinin düşmesinin nazarı itibara alınması icabederdi. (Sahife 2 ve sahife 5)

2 — Tarımsal üretimin pazarlara intikali için modern ulaştırma araçlarının bol ve ucuza sağlanması da lâzumdur. (Sahife 16 son paragraf)

3 — Frigorifik vagon ve treyler imali de lâzumdur. (58/8-c)

4 — Geri kalmamızın en mühim sebeplerinden birisi görevlerin mevzu ile ilgili meslek erbabına verilmemesi hususudur. (21/1)

5 — Un sanayiinden bahsedilmiş, fakat aynı derecede mühim olan ekmek fabrika ve makinelerinden bahsedilmemiştir. (61/1)

6 — 5 senede 809,9 milyon liralık ham kauçuk ve katkı malzemesi ithali icabetmektedir. Katkı maddelerinden çinko oksit, magnezyum oksit gibi istihsalı mümkün ve ekonomik olanlar memleket dahilinde istihsal edilemezler mi. Meselâ karbon siyahı, petrol derivelereinin yakılması ile hasil olan kurum veya isten yapılmakta ve kauçuk hamurunun içerisine % 30-40 nisbetinde girmektedir. Petrol tasfiyehanelerimize ufak bir tesisatın ilâvesi ile kolayca elde edilebilir. Keza petrol veya kömürden sentetik kauçuk üretimi nazarı itibara alınmamıştır. Kurulmuş olan ve senede 200.000 milyon lira civarında dış lâstik yapacak olan üç fabrika bu değerinin % 50 sini yine hariçten ithal edeceğini unutmamak gerekmektedir. (72/5.a, 73/Tablo.160)

7 — Beş senede 2735 milyon yatırıma mukabil 1685 milyon lira değerinde kimyevi madde üretimi az görünmektedir. (75/4-d)

8 — Çelik malzeme sanayiinde, bilhassa buhar kazanlarında, ekmek fabrikalarındaki fırınlarda kullanılan ithal malı yüksek tazyik ve hararete mukavim dikişsiz, çekme, çelik kazan bcrusu imalini yerli olarak temin zaruridir. Plânda hiç bir fabrikada yapılması derpiş edilmeyen bu malzemenn de üretimini sağlamak icabetmektedir. Aynı şekilde Petrol Sanayi Tesisleri için kullanılan büyük kuturda, dikişsiz çekme çelik boru sanayiinin de ele alınması lâzım gelmektedir.

9 — Çelik sanayiinde talep tahmin edilirken, yatırım tesislerinin yerli olarak imali için lüzumlu malzeme nazarı itibara alınarak hesab edilmiştir. (81/3)

10 — İthalâtı ikame yatırımları ile ilgili madenî eşya, çelik konstrüksiyon, makina ve donatım imalâtı sanayiinden azarî şekilde istifade ve yerli sanayi kolla-

rının kurulması işlerini etüd, tanzim, araştırma ve kontrol için Sanayi Bakanlığının esaslı şekilde reorganize edilmesinden hiç bahsedilmemiştir.

Beş senelik 60 milyarlık yatırıma: 1/3 ü Sanayi Bakanlığını ilgilendirmektedir. (Sanayi, Enerji ve Maden grupları toplamı) geri kalan 2/3 yatırım için gerekli tesislerin makine ve madeni aksamı da yine sanayi ile ilgilidir. Bu 60 milyarlık yatırımın 22 milyarının makina ve donatım için sarfedeceği ve bu makinaların takriben 11,4 milyarlık kısmının ithali tahmin edilmiştir. Bu makine ve donatımın da yerli olarak imalî mümkün olanların tetkiki ve tesbiti için teknik elemanlar tarafından teferruatlı etüd yapılması zarureti vardır. Bu sebeple :

a) Sanayi Bakanlığının yeniden esaslı şekilde, teknik ve sınaî mahiyeti göz önünde tutularak teşkilâtlandırılması,

b) Bir Sarayı Etüd ve Araştırma Enstitüsünün, Sanayi Bakanlığına bağlı olarak kurulması (Elektrik Etüd İdaresi ve Maden Tetkik ve Araştırma Enstitüleri gibi),

c) Sanayi işlerinin tanzim ve idaresinde, Bayındırlık, İmar ve İskân, Ziraat Bakanlıklarında olduğu gibi, esas selâhiyetli elaman olarak mühendislerin kullanılması,

d) Makine, izabe, elektrik ve maden gibi branşlarda sür'atle daha fazla mühendis yetiştirmek için gerekli tedbirlerin alınması (85/8.a).

Diğer taraftan şu husus da gözönünde tutulmalıdır ki, halen Sanayi Bakanlığı ile ilgisi olmayan bir çok sanayi kolları başka Bakanlıklar tarafından işletilmektedir. Ziraat Bakanlığı, Gümrük ve Tekel Bakanlığı ve Ulaştırma Bakanlıklarına bağlı olan bu mühim sanayi kollarının tanzim ve koordinasyonu umumî sanayiye ve dolayısıyla Sanayi Bakanlığının esas görevleri arasına girmektedir. Memleketteki sanayi ile ilgili her türlü faaliyetin tanzim ve koordinasyonu işi Sanayi Bakanlığına verilmelidir.

11 — İmalât sanayiinde, mezbaha ve soğuk hava depoları için gerekli firigori-fik tesisat endüstrisi nazarı itibara alınmamıştır. (88/27)

12 — Televizyon sanayii dahil edilmemiştir. Gaye itibariyle halen mevcut radyo adedine yaklaşacak olan bu ihtiyaç tamamen ithal edildiği takdirde 100 milyonlarca liralık döviz harice gidecektir. Televizyon tesisatı yapıldığı takdirde, yerli sanayinin de kurulması şart olmalıdır. (89)

13 — Tablo 142 de pulluk uç demiri talebi gösterilmemiştir. Mevcut olan bu yerli sanayii kolunun hedefinin belli olması için talebin kat'i olarak tesbiti lâzımdır. (91), (103/1-d), (108/3)

14 — Deri ve kösele imalâtı, elektrik malzeme imali kısmına neden kurulmuştur. (91/8.e)

15 — Tarım araçları üretimi ile ilgili kurumlar arasına Ziraat Bankasının da dahil edilmesi icabetmez mi. (92/7.1)

16 — Halen kamyon kapasitesi taşıyacak yüke göre yüksektir deniliyor. (94/1-a)

Kamyonların pahalı olmasına rağmen, kamyon talebinin mevcut olması taşıma kapasitesinin ihtiyaçtan fazla olmadığını göstermektedir. Yerli ve ucuz kamyon tipi endüstrisi henüz kurulmadığından 15 senede ömrünü doldurmuş olan ve kamyon parkımızın mühim bir kısmını teşkil eden ve ekonomik verim ve emniyet bakımından işe yaramayıp randımanla taşıma işi yapamayan bir çok kamyon vardır. Bu sebeple yalnız kamyon adedini mütalâa doğru görünmemektedir.

17 — Karayolu trafiğinin artması ve köylerle iç pazarların irtibatı için yalnız

Yeni yolların yapılması değil, bir an evvel yerli Otomobil Sarayının kurulması lazımdır. (105/6.d.1), (13/3)

Bu asırda hayven nakliyatı zaman ve randıman bakımından bu ihtiyacı karşılamamaktadır.

18 — Dış Turizmin gelişmesi için evvelâ iç turizmin kurulması zaruridir. Bunun için yalnız yol yapılması kâfi değildir. Yerli Otomobil Sarayının da bir an evvel kurulması lazımdır. (105/6.d.9)

19 — Turizme yapılacak yatırıma göre elde edilecek katma değer az görünmektedir. (114/4)

20 — Sınai kalkınmanın gecikmesi kâfi derecede Mühendis yetiştirilmemiş olmasındandır. Plâna göre 1977 de Mühendis adedinin 56.000 olacağı derpiş edilmiştir. Halbuki tamamen kalkınmış yani sınai kalkınmasını yapmış memleketlerde, literatüre göre mühendis adedi nüfusun binde üçü kadardır. 1977 seneinde nüfusunuzun ortalama olarak 44 milyon olacağını kabul edersek 1977 de mühendis adedinin 132.000 e erişmesi icabedecektir. Bu husustaki tetkiklerin derinleştirilmesi icabeder. (119/Tablo 356)

21 — Plânda mühendis eğitimine fazla önem verilmediği görülmüştür. Mühendis yetiştiren okullarımızın artırılması, gece okulları açılması ve halen her sene alınan bir kaç yüz talebe yerine Hukuk ve diğer okullarda olduğu gibi binlerce talebe alınması için icabeden tedbirlerin tatbiki zaruridir. (123/2-e)

22 — Teknik elemanların ihtisaslaşması hususudur. ancak memlekette sanayi kurarak ve faaliyet ve tatbikat sahası yaratarak temin edilebileceği mantıken; ve şimdiye kadar elde edilen tecrübelerden anlaşılmıştır. (122/b.3)

23 — Her tip elemanın kendi sahasında çalıştırılmasından daha mühim olan husus teknik elemanın ve bilhassa mühendisin çalışması icabeden görevlerde, yanlış ve zararlı olarak, idarî elemanların çalıştırılmasına en kısa zamanda son verilmesi zaruridir.

24 — Devlet Sektöründeki araştırmalar arasında sınai araştırma için hiç bir gider gösterilmemiştir. Yatırımların asgarî 1/6 sını teşkil eden ve kalkınmaya temel olan sanayiın geliştirilmesi için gerekli araştırmalara en başta önem verilmesi zaruridir. (124/Tablo 367)

25 — Bina vergisi muafiyeti yalnız turizm için değil, daha büyük yatırım ve geliri olan ve en az o kadar himayeye muhtaç olan sanayi sahasına da lüzumludur. (129/1.a-2)

Hülâsa olarak :

Az gelişmiş memleketleri kalkındırmak için kurucu ve idareci eleman olarak en fazla mühendise (nüfusun takriben binde üçü kadar) ihtiyaç olduğu halde, Beş Yıllık Kalkınma Plânımızda tesbit edilen mühendis adedi kanaatmca en aşağı % 50 az gösterilmiş olduğundan, icap ederse ilgili mühendis odalarının da mütalâası alınarak, ve plân sonundaki tahmini nüfusumuz da gözönünde tutularak tekrar hesap edilip artırılması ve fazla mühendis yetiştirmek için gerekli tedbirlerin alınması, Devlet Plânlama Teşkilâtındaki mühendis miktarının fazılaştırılması ve onlara da birinci derecede mevki ve selâhiyet verilmesi, ve diğer sahalarda derpiş edildiği gibi müstakil ve geniş bir sarayı araştırma enstitüsünün ilk icra plânına konulması için gerekli işlemin yapılması da, paralel olarak ve sanayiın kalkınmadaki birinci derecedeki önemi sebebiyle, zaruri görünmektedir.

Ahmet Yıldız :

Altıncı Sanayi Kongresini en iyi temenni ve dileklerle selâmlarım.

Muhterem arkadaşlarım, ben özel teşebbüs deyince ekonomiye katma değer getiren, üretim gücümüzü arttıran, bu arada sosyal örgütlenme ve ilişkileri en iyi düzenleme durumunda olan sanayicileri anlarım. Bunun içindir ki, sanayicilerin kongrelerine, çalışmalarına daima yakından ilgi duyar, aklımın erdiği bazı hususlar varsa onları da arz etmek isterim.

Mümkün olduğu ölçüde, ben, biraz ileriye doğru çok önemli sandığım iki konuyu yüksek takdirlerinize, uyarcı bir etkisi olabilir inancıyla, sunacağım.

Bunlardan bir tanesi Ortak Pazar meselesidir. Çok iyi biliyorsunuz, bazı himaye tedbirleri ile lehimize ortaklaşa düşünülen bazı kolaylıklar, yardımlar, sermaye akımı dahi hızlandırmak isteyen bazı ümit verici başlangıç belirtileri olmasına rağmen, kademeli olarak dahi olsa, giriş safhası ilerledikçe, karşılaşacağımız durumu Hükümet olarak, Parlamento olarak ve bilhassa özel teşebbüs sahipleri olarak, ciddiyetle ele almamız gerektiği inancıdayım.

Evet birçok koruyucu destekler ve gölgeler altında yaşayan birçok teşebbüslerimiz vardır. Bu bölgelerin kalkması, hafiflemesi halinde, sanayimizin kamu sektörü ve özel sektör olarak büyük güçlüklerle karşılaşacağı bir gerçektir. Birçok sanayi teşebbüslerimiz gümrük ve fiyat yönünden bir takım desteklerle yaşıyor. Beni bağışlarsanız bir benzetme yapacağım. Bazı teşebbüslerimiz saksıda çam ağacı yetiştirmeye benziyor. İşte bu saksıyı kırıp da bu çam ağacını bahçeye çıkarmak, araziye dikme durumuna getirdiğimiz zaman, bu himaye tedbirleri, bu özel destekler kalktığı zaman, sanırım ki şimdi Avrupa entegrasyonunun hatırı için, başlangıç döneminde bazı tavizler ve destekler veren Ortak Pazar üyeleri bu tavizleri kaldıracaktır. Elbette bu ekonomik başlangıçtan politik entegrasyona gelindiği zaman, bu barajların himayelerinin büyük kısmı kalkacak, o takdirde kıyasıyla bir mücadeleye girdiğimiz zaman, kamu sektörü olarak ve özel sektör olarak, büyük güçlüklerle karşılaşacağımızdan ötürü, Hükümet olsun, Devlet politikasını düzenleyen Plânlama Teşkilâtı olsun ve teşebbüslerin temsilcileri olarak sizler olsun, nereye gidiyoruz? Bu tehlikeleri nasıl önleyeceğiz? ne gibi ümit verici tertip ve teşebbüsler olduğu?» hususunda ümit verirsiniz, benim gibi kaygı duyan herkese sanırım ki bir teselli olur.

İkinci arzedeceğim husus benim için ekonomik ve sosyal olmaktan öteye belki de politik güçlükler yaratabilecek niteliktedir. Bir adam düşününüz meselâ Siirt'in X köyünder geliyor. Siirt'e geldiği zaman Siirt'tekiler yaşıyor, biz yaşamıyoruz diyor. Ankara'ya geldiği zaman burası da cennetmiş diyor, İstanbul'a gelince burası da bîzimmiş diyor, sonra bu adam, iki sene ve belki daha çok Hollanda'da, Belçika'da, Almanya'da çalışıyor. Sonra geriye dönüyor ve bu yüzbinleri buluyor? Orada işçi ne demektir, federasyon ne demektir, konfederasyon ne demektir, sosyal hizmetler ne demektir, işçi, işveren münasebetleri ne demektir, insan sosyal nimetleri nasıl tadıyor, ne gibi isteklerde bulunması gerektiğini öğrenen ve bu isteklerin nimetlerinde de birkaç sene yararlanmış bir adam geriye gelecek. Bir defa geldiği yere büyük kısmı gitmez ama gitse de, oradan başlayacak. Gitme büyük şehirlerden başlayacak ve sanırım ki büyük çoğunluğu da içinde bulunduğumuz güçlükleri tahmin edemiyecégi için, aşırı isteklerde bulunacak ve toplumda yüzbinlerin yukarıya doğru büyük bir baskısı, bir etkisi hissedilecek. Şimdi teşebbüsler olarak, Devlet olarak bu konu üzerinde de şu andan itibaren sanırım ki esaslı incelemelerle alınacak tedbirler iyice tesbit edilmelidir. Bu tedbirlerin ekonomik yönü yanında sosyal yönü daha da önemli olabilir. Bu tedbirleri alma yönünden düşünmeye mecburuz. Bende büyük bir kaygı olduğundan bu kaygıyı hafifletecek teşebbüs sahiplerinden, Hükümetten ve bilhassa Devletin sosyal ve ekonomik kalkınmasını tüm olarahtan ortaya koyan Plânlama Teşkilâtı uzmanlarından bugün veya ileride, ümit verici bir gelişmeyi, ne şekilde sağlayacakları hususunda, sözler dinlersem, büyük mutluluk duyacağım.

Vaktinizi almıyayım, saygılarımı sunarım.

Kâmil Tolon :

Sayın Başkan, değerli Vekillerimiz, çok değerli delege arkadaşlarım,

Huzurunuzda hazırlıksız çıktığım için özür dilerim. Çünkü tebliğlerden ancak üç tanesi iki gün evvel elime geçti. Şimdi müzakeresini yaptığımız tebliği de yarım saat evvel almış bulunuyorum. Bu itibarla bunları tetkik etmeden söz almak benim için hakikaten müşkül olmuştur.

Muhterem arkadaşlar,

Kongreler bizde maalesef 8-10 senede bir aktediliyor. Sayın Başvekilimizin de belirttiği gibi bir millet sanayide gelişmemişse bu milletde ne sosyal adalet vardır, ne refah vardır. Ancak işsizlik ve sefalet vardır, göç vardır.

Yine çok değerli Sanayi Vekilimizin açıkladığı gibi vaktiyle Venedik'in tersanelerimize gemi sipariş ettiklerini ve o zaman dünyaya hükmettiğimiz devirlerde Bursa ipeklileridir. Paris salonlarında parmakla gösterildiğini ve yine topumuz, tüfeğimizden kalyonumuza varuncaya kadar kendimiz yaptığımızı düşünürsek makinalaşma devrinden sonra niçin geri kaldığımızı, makine sanayisini ihmal etmemiz dolayısıyla niçin bugün bu hazine durumuna düştüğümüzü gayet iyi anlamış oluruz.

Binaenaleyh sarayı kongrelerinin hiç değilse üç senede bir tekrarını rica ediyoruz.

Şimdi müzakeresini yapmakta bulunduğumuz konulara kısaca temas edeceğim.

Yalnız değerli Senatörümüz iki mühim noktaya temas etti. Ben de bu iki mühim mevzua sözlerimin sonunda cevap vermek istiyorum.

(Kurulmuş ve kurulacak sanayi himayesiyle ilgili tedbirler) : fahiş var. Burada çok güzel bazı noktalar belirtilmiş fakat hepimizin bildiği bu önemli noktalarda şu güne kadar hakiki tedbirleri almış değiliz. Bunu bir kaç küçük misalle arz edeyim.

Meselâ; ziraate sağladığımız kolaylıkların onda birini olsun sanayi sektörüne sağlamayı düşünmüş değiliz.

Henüz bir teşvik sanayi kanunumuz yok. Vaktiyle bir kanun vardı. Her ne sebeple ise kaldırıldı. Fakat maalesef onun yerine bu günün şartlarına uygun bir yeni si getirilmedi. Bu kanunun da en kısa zamanda çıkarılmasını Bursa olarak talep ediyoruz.

Bizim gibi vaktiyle dünyaya hükmettiği halde şimdi çok geri kalmış olan bir milletin esas gücü nüfusunun çalışabilen gücüdür. Bu topraklar 80 milyonu barındıracak çaptadır. Yeterki organize etmesini bilelim.

Bir millet tesislerini kuramıyorsa, dış ticaret müvazenesi 4 milyar üstünde açık veriyorsa, bu memlekette kalkınma beklenemez. Ancak; avutulur, zaman heder edilir.

Hükümetin, teşrii organlarımızın hüsnüniyetine rağmen sanayinin gelişmesini el birliği ile istememize rağmen ortaya bir ithal formülü çıktı. Bu montaj sanayii namı altında memlekete şursuzca mamül mal ithalatını sağlamaktadır.

Dış ticaret açığımızın artmasının başlıca sebeplerinden biri de budur.

Yeni çıkan Montaj Talimatnamesi ihtiyacı karşılayacak durumda değildir. Kısa zamanda tadili gerekir.

Montaj sanayii bizde şu yolda yürümektedir: 4 duvar, bir çatı yaptınız mı iste-

diğiniz mamulü parça halinde ithal eder, burada bir kaç vida ile birbirine bağlar ve satarsınız. Üstelik de ecnebi isimlerin reklâmını yaparsınız. Bunun yanında daha ucuz ve daha iyi evsafıta % 100'e yakın yerli ham madde ve işçilikle yapılan smai mamül-ler de müşkül duruma girer. Çünkü bilirsiniz ecnebi isimlere biraz zaafımız fazladır.

Tahminen 1928 senesinde Zafer marka yerli otomobil lâstığı yapılmıştı. Fakat lüzumlu himaye tedbirleri alınmadığı için büyük bir kaç ecnebi firmanın sermayesin-den aşağı Türkiye'ye iki, iki buçuk sene devamlı mal satması dolayısıyla yerli fabrika-mız rekabet edemeyecek hale sokulmuş ve sonunda kapanmıştır. Halbuki tedbirler alınsa idi bugün belki beş tane yerli fabrikamız olurdu. Ve şimdi kurmaya muvaffak olduğumuz gibi Pirelli, Goodyear vesair isimleri de torunlarımıza miras bırakmaz, bunların reklâmını yapmak durumuna girmezdik.

Kalkırmak mecburiyetindeyiz. Sokollu'nun Kanunî Sultan Süleyman'a söylediği gibi (Haşmetpenap Avrupa'yı takride müsaraat eylemezsek anavatan olan Orta As-ya'ya dönmekten başka çare kalmamıştır). Her gün bir fabrika kurabilirsek on se-nede ancak 4000 bine yakın fabrikaya sahip olabiliriz ki bugün bir Konya vilâyetimiz kadar olan İsviçre'de birden fazla saat fabrikası, ve on binin üstünde muhtelif fab-rikalara sahip, bu memleketin sahibi olmamasına rağmen binlerce beygir takatında gemi motörleri yapıp satmaktadırlar. Halbuki bizdeki ham maddenin binde biri yok bu memlekette.

Şimdi bu rapor gereğince raporda yazılı tedbirler bugüne kadar niçin alınma-mıştır. Ve sebepleri yüksek huzurunuzda reden getirilmemiştir.

Beyler, bu memlekette maarif sisteminin de ıslahına zaruret vardır. Devlet ka-pısına memur değil, hayata iş adamı, istihsale (yönelecek) insan yetiştirecek bir ma-arif sistemine muhtacız. Sanat mektebini bitiriyor, kâtiplik yapıyor, tornacı olarak tecrübe ediyoruz muvaffak olamıyor, hesap ediyoruz bir tornacı çocuk beş senelik tahsil müddetinde bilfiil 45 gün tornanın başında bulunmuş. Tabii randıman veremi-yor. Bütün bunları ıslah etmek mecburiyetindeyiz.

Teknik tercüme bürolarımız yok. Kitapçıya gidiyorsunuz şiire, aşka dair bin-lerce eser olmasına rağmen bir elektromotörü yapacak veya kromu izabe edecek tathiki bir eser bulamıyorsunuz. Yeni buluşları takip edecek eserlere sahip değil-siniz. Maarif Vekâletinden rica ediyoruz. Teknik tercüme büroları kurulmalı ve bun-lar sınaî sahaya ucuz olmak şartıyla tevzi edilmeli. Mümkün olmadığı takdirde fazla fiatla almaya da razıyız.

Sayın Senatör Ortak Pazar'a temas ettiler. Çok mühim olan bu mevzuu bir misal vermekle izaha çalışacağım. Amerika, Japonya ve Rusya ile ortak bir pazar girse ve gümrük setlerini kıdırsa 10-15 sene sonra Amerikan sanayii Japor ve Rus sanayii karşısında çok müşkül duruma düşer. Şimdi bunu bize teşmil ediniz. Fayda ve mah-zurları mukayese ediniz. Geçenlerde Amerika Ortak Pazar muvacehesinde gümrük setlerini artırma cihetine gitti. Zamanın azlığı dolayısıyla buza bu kadarlıkla cevap vermek istiyorum. Hâdiseler bizi teyit edecek.

İşçi mevzuuna gelince :

Yurt dışına giden işçiler, memlekete döndükleri zaman bir çok problemlerle kar-şı karşıya kalacağız.

Gitmiş olan işçilerin bazılarının aileleri yüzüstü bırakılmış durumdadır.

Orada tasarruf yapabilen işçi emeğinin mahsulünü döviz olarak değil, otomobil, teyp, pkap gibi mamül mal getirmek suretiyle heder etmektedir.

Dışarıdaki işçiler komünist ajanların tesir ve telkinleriyle karşı karşıyadır.

Bir kısmı, gittikleri yerlerde iyice yerleşmek niyetinde olduklarını duyuyoruz. Ge-

ri gelenlerden bir kısmı da oradaki şartları burada bulamadığı için geri dönmek mecburiyetinde kalıyor.

Kalifiye işçi bulamaz hale geldik. Yetiştirdiğimiz işçiler mütemadiyen göç ediyor. Bunun çaresi bulunmalı ve önlenmelidir. Bu kanunla olmaz. Ancak memlekette iş sahalarının kısa zamanda geliştirilmesiyle, çoğaltılmasıyla, vatandaşın iş gücü sahibi yapılmasıyla mümkündür.

Özdemir Yarar :

Çok muhterem arkadaşlar, Sayın Plânlama Dairesi Müsteşarının üzerinde durduğu mevzulardan bir kaç tanesine pek kısa olarak temas etmek istiyorum. Ve gerek Plânlama Dairesinden gerek Hükümetimizden ve Odalarımızdan bir iki araştırma mevzuunda harekete geçmesini istirham ediyorum.

Hakikaten memleketimizin ekonomik ve endüstri problemleri gelişmemiş bir memleket olarak çok çeşitli ve kompleksdir. Bu problemlerin kolaylıkla ve pek büyük bir süratle halli mümkündür. ve basit değildir. Yalnız hiç olmazsa müsaıt ve müsbet bir yola gidebilmek için bir tatbikatçı ve imalatçı olarak üzerinde durulması icap eden üç araştırma mevzuuna temas etmek istiyorum.

Bunlardan bir tanesi geri kalmış diğer memleketlerde ve bilhassa müsbet yola yönelmiş memleketlerde kalkınma çabaları ne şekilde ele alınıyor ve nasıl program ve plân ile bilhassa özel sektör teşvik ediliyor. Grek Birleşmiş Milletlerin gerek Hindistan gibi, Cenubi İtalya gibi, Portoriko gibi pek çok memleketlerde sayılamayacak kadar çeşitli güzel nesriyatlar var. Plânlama Dairesinden bilhassa istirham edeceğim. Aynı zamanda Sanayi Bakanlığımızdan ve Odalar Birliğinden bu memleketlerdeki teşvik politikalarının esasen yazılı olan ve mevcut olan bu çalışmalarını tercüme edilerek toplamlısını talep edeceğim.

Mesela yalnız Stanford Araştırma Enstitüsünde geri kalmış memleketler için yapılmış olan çalışmalar son derece enteresan ve bizim için son derece cazip mevzuları, meseleleri ihtiva etmektedir. Mesela Hindistan sanayi mevzuunda medeniyet kabileleri diye ifade ettiği 40.50 kamyonluk eğitim kabileleri kamyonları yapıyor. Her birisinde bir sanat mevzuunu canlı olarak teşhir ederek köy köy dolaşılıyor. İkinci araştırma mevzuu yapılmasını istirham ettiğim husus :

Bilhassa bizim memleketimizde faktirlerin çok çeşitli ve kompleks olması dolayısıyla yalnız ilmi ve teorik çalışmaların kâfi gelmemesi ve behemahal tatbikata inilebilmesi için bir araştırma ihtiyacıdır. Bugüne kadar pek çok tatbiki gayretler ve denemeler yapılmıştır. Fakat benim istirham ettiğim husus mesela Plânlama Dairesinin veya Sanayi Vekâleti ile birlikte iş yerlerinde birer büro kurmak suretiyle hatâ çalışma şartlarının yerinde tesbit edilmesidir.

Muhterem arkadaşlarımız darcilerimizdir pek kıymetli ve ilmi çalışmalarına rağmen surf memleket faktörlerinin pek komplike olması dolayısıyla bu şartlar bilhassa memekte ve bunun için bazı çarpışmalar ve yanlış zehaplar olmaktadır. Eğer Türkiye'nin yaşanan sanayi şartları yerinde tetkik edilirse resmî sektörle özel sektör arasındaki görüş farklarımız çok büyük ölçüde ortadan kalkacağını ve onların da aynı şekilde bizim gibi düşüneceğini tahmin ediyorum.

Üçüncü bir etüd ve araştırma yapılmasını rica ettiğim husus Sayın Müsteşarımızın üzerinde durduğu ithalât ikame maddeleri mevzuudur.

Muhterem arkadaşlarımız Türkiye'nin en önemli ekonomik mevzuu olan döviz tasarrufu meselesi malumdur ki ya ihracat yoluyla döviz kazanmak yahut ithalât yerine yerli mamûllerini ikame etmek suretiyle dövizden tasarruf etmek yoluyla mümkündür.

Şimdi samimi olarak ifade edelim ki geri kalmış bir memleketin sanayide 100 senedenberi, 200 senedenberi geri gitmiş, ilmi ve teknik merhaleleri geçmiş olan memleketlere ihracat yolu ile derhal girmesi kolay bir şey değildir. Hayalet olmamamız bu memleketin reel şartlarını kabul etmemiz lâzımdır. Şu halde Türkiye'nin döviz tasarrufunun en önemli unsuru kanaatmence ithalât maddeleri yerine ikame edecek maddeleri bulabilmektedir.

Bendeniz şu noktayı samimiyetle ifade etmek isterim ki bir kimyager olarak Türkiye'de yapılması icap eden maddeleri onbeş senedenberi büyük bir ciddiyetle ve samimiyetle araştırmaya çalıştım. Gördüm ki, bugün kotalarda yüzlerce ithal ettiğimiz maddeleri ufak veya orta çapta gayretle Türkiye'de yapmak ve bu ithalât-ları durdurmak mümkündür. Ancak fikir ayrılığı olan bir husus vardır. O da yapılan yerli mamül Avrupa kalitesinde olsun mu? Hattâ oraya ihraç edecek seviyede olsun mu, yoksa düşük kalitede olup biz ona tahammül edelim mi? Bu çok münakaşa edilen bir konu.

Muhterem arkadaşların prensip olarak kabul etmemiz lâzım ki geri kalmış memleketlerin sanayi mamüllerinin kalitesi düşük olur. Fevkalâde müstesna halier vardır başka. Fakat ileri memleketlerde, namüsaait şartlarına daima daha üstün maddeler yapacağımız umumî bir mütalâa olarak kabul edilemez. Mesele Türkiye şartlarında Türkiye'nin ekonomik ve sosyal şartlarında en uygun kaliteyi yapabilmek kabiliyeti-dir. Bence ithalât ve döviz tasarrufumuzun temeli en üstün kaliteleer imal eden ve ancak onu yapabildiğimiz takdirde sanayii kurmak değil behemahal bir intikal devresini kabul ederek bu intikal devresinde düşük kaliteye, ama makül düşük kaliteye milletçe tahammül ederek bunu bir fedakârlık bileriz merhaleli bir endüstri inkişafını benimsememiz lâzımdır. Ancak bu sayede başlangıçta nisbeten düşük fakat memleket şartlarına göre kabul edilebilir seviyede olan maddelerden başlamak suretiyle bir merhalenin inkişafı olabilir ve bu birinci teşvik edici politikalar ki çok cazip teşvik sistemleri bugün kurulmuştur. Bu sayede memleket bir çağ gibi gelişip inkişafa mazhar olabilir zannediyorum. Hepinizi hürmetle selâmlarım.

Ziya Müezzinoğlu :

Sayın Başkan, benden sonra söz alan kıymetli hatipler çok değerli mütalâalar da bulundular. Ben vaktin ilerlemiş olduğunu nazarı dikkate alarak ve bu kongre-deki saatimize da uyarak kısaca bazı açıklamalarda bulunacağım.

Önce ilk konuşan sayın hatip, firma adı da zikretmek suretiyle bir olaydan bahsetmek istediler. Bu hâdise hakkında hiç şüphesiz ki şahsen ben bir şey söylemek durumunda değilim. Tatbikatı ile ilgili yönünü bilmiyorum konunun, yalnız şunu ifade etmek isterim ki Plânımızda yerli sanayinin ve yerli malların himayesi belli bir ölçü içinde kabul edilmiştir. Umumiyetle sanayii gelişmek ve öğrenim devresini tamamlamak için bir himaye süresine ihtiyacı vardır. Bu devre içinde himayeye Kal-kırma Plânında prensip olarak yer vermiş bulunuyoruz. Bunun yanında yine Kal-kırma Plânında kalite kontrolü ve diğer konular da yer almaktadır. Zannediyorum ki bu hâdiseyi doğrudan doğruya Plânın bu prensibi ile karşılaştırmak ve Plânda kabul edilmiş olan bir ilkenin yanlışlığı gibi bir neticeye varmak doğru olmamak gerekir.

Sayın Celâl İmre iki önemli konu üzerinde durdular. Bunlardan birincisi karma ekonominin sarıh bir tarifine olan ihtiyaçtır. Müsaade buyurulursa ben hemen daha sözlerimin başında böyle bir tarife ihtiyaç olmadığını ve aslında böyle bir tarifi yap-manın maddeten de mümkün olmadığını belirtmek isterim. Karma ekonomi aslında kendilerinin ifade ettiği gibi özel sektörle kamu sektörünün yarıyana çalıştığı bir sistemi ifade eder. Bunda zannediyorum ki hepimiz ittifak etmek durumundayız. Fakat tatbikata gelince kamu sektörü veya özel sektörün paylarının ne olacağı meselesi ortaya çıkmakta ve o zaman hemer, bunu önceden tesbit etmiş olmak için de karma

ekonominin hudutlarından bahsedilmektedir. Bu konuda kat'i hudut tesbitine konunun mahiyetinin müsait olmadığını tekrar arzetmek isterim. Ancak ana yönler gösterilebilir ve Plânımızda yer alan ilkeleri burada da kısaca ifade etmeğe çalıştım. Bu ilkeler daha geniş olarak Plânda açıklanmış durumdadır. Devlet Plânda ve yıllık programlarda yer alan yatırımları ile yatırım yapacağı sahaları şimdiden tesbit etmiş bulunmaktadır. Plârlı dönemden önceki dönemde zannediyorum ki Devletçilik tabikâtı ve kamu sektörü ile özel sektörün münasebetleri bahsedildiği zaman, bu noktayı çok daha haklı olarak ortaya koymak mümkündü. Fakat plânlı dönem içinde devletin umumiyetle yatırım yapacağı ana istikametler belli olduğuna ve yine beş senelik bir plânlı dönem içinde yatırım yapacağı alanlar da belirtilmiş olduğuna göre artık özel sektörün gelişmesine mani bir sebep olarak karma ekonominin tarif edilmiş olduğunu ortaya koymak, zannediyorum ki, çok isabetli değildir.

Yine aynı konu ile ilgili olarak bir istişare heyetinin. lüzumuna işaret ettiler. Plân tabikâtında biz gerek programları hazırlarken, gerekse plân ve programın uygulanmasını takip ederken özel sektörle mümkün olduğu kadar birlikte çalışmaya büyük gayret sarfediyoruz. Birçok vesilelerle özel sektörümüz bizim bu konudaki işbirliğimizde tam memnun olmadığı ifade edildi, 1965 programını hazırlarken, zannediyorum ki, daha iyi bir ortam içinde bir çalışmaya başlamış oluyoruz ve ümit ediyorum ki bundan sonra program hazırlamalarında ve yine program tabikâtında bu işi daha çok geliştirmek mümkün olacaktır.

Son olarak sayın İmre özel sektörün yatırımlarının az olduğunu ifade ettiler ve bu konuda yine haklı olarak özel sektör ve yatırımlarını teşvik etmek üzere tasarrufların sanayie kanallize edilmesi lüzumu üzerinde durdular. Özel sektörde bu sene bir anket neticesine göre tesbit etmiş olduğumuz yatırımlardaki düşme eğiliminin ne dereceye kadar devamlı veya devamlı olmadığı konusunda şimdiden kat'i bir yargıya varmak için vaktin erken olduğunu söylemek lâzımgelir. Biz tahminlerimizde ekonomi dışı hâdiselerin de rolü olduğunu kabul ediyoruz. Fakat bununla beraber yine mevzuun üzerine eğilmek ve yatırımları bu senenin ortamı içinde, teşvik etmek için bazı tedbirler alınması icabettiğine inanıyoruz. Devlet Plânlama Teşkilâtının diğer ilgili kuruluşlarla birlikte bu konuda çalışmalarını olmuş ve gerekli teklif ve tavsiyeler Hükûmete götürülmüştür. Yalnız arzettiğim gibi bu konudaki görevlerimiz yalnız 1963 yılı sonlarında veya 1964 yılının şimdiye kadar olan devresinde görülen gelişmeyi müsbet istikamete çevirecek yönde olmaktan daha ileri olmak durumdadır. Sayın İmre'nin işaret ettiği gibi Türkiye'de hakikaten sanayimizin gelişmesini istiyorsak sermaye piyasasını sür'atle kurmak durumundayız. Ashında hiç şüphesiz ki, sermaye piyasasının kurulması ve gelişmesi uzunca bir zamana ihtiyaç gösteren bir konudur. Fakat biz herşeyden önce gerekli düzeni hazırlamak durumunda olmalıyız. Devlet Plânlama Teşkilâtı diğer ilgililerle birlikte bu konuda bir araştırma yapmıştır. Bu araştırmanın neticesi şimdi kanun tasarıları olarak yeri bir çalışma grubunun elinde geliştirilmek durumundadır. Bu kanunlar yürürlüğe girdikten sonra ki bu kanunlardan bahsediyorum. Bir taraftan merkul kıymetler borsası hakkındaki kanunun tadilinden Ticaret Kanununun bu husustaki hükümlerinin tadiline kadar çok geniş bir araştırmayı veya bu konularda yapılacak tadilatı ihtiva etmektedir. Öyle zannediyorum ki bu değişiklikler yapıldıktan sonra bir sermaye piyasasının kurulması ve işlenmesi için hukuki zemin hazırlanmış olacak ve bundan sonra özel sektörün ve kamu teşekküllerinin alacağı tedbirlerle tasarruf erbabının gösterdiği alâka nisbetinde de Türkiye'de sermaye piyasası gelişerek sanayi yatırımlarının plâsmanını kolaylaştırmak imkânı hazırlanmış olacaktır.

Sayın Selâhattin Beler plânı çok etraflı tetkik etmiş bir arkadaşımız olarak çok çeşitli konularda çeşitli mütalâalarda bulundular. Bunların birçoğu çok ince teknik hususlara taallük etmektedir. Öyle zannediyorum ki bunlar hakkında teker teker cevap vermek çok zamanımızı alacaktır.

(Banda sesler tesbit edilemediği için alınmamıştır.)

İKİNCİ TEBLİĞ

SINAI GELİŞMEDE İLMİN VE TEKNİĞİN YERİ VE TÜRKİYENİN DURUMU

Doç. Dr. ORHAN İŞİK
Makine Mühendisleri Odası Başkanı

İLMİN VE TEKNİĞİN ENDÜSTRİDEKİ YERİ :

Bilindiği üzere, ilim, bilgileri gruplandırır, sıraya koyar, birbirleri ile bağlantılarını tespit eder. Klâsik anlamdaki ilmin gayesi belirli bir pratik hedefe ulaşılması olmayıp sadece olaylar, bilgiler ve unsurların tespiti ile sebeplerin araştırılması, bağlantılarının kurulmasıdır. İlimin özellikleri, geniş bir sahayı kapsamaması, mantıki tasnif, doğru bağlantılar ve objektiftir.

Teknik kelimesi ise başlıca iki anlamda kullanılmaktadır :

- 1 — Herhangi bir faaliyetin kaideleri ve hüneleri,
- 2 — Tabiat ve maddeler hakkındaki vukuf ve bilgiye dayanmak suretiyle bunları insanların hizmetine koşmak için alınan tedbirler camiası.

Biz burada sadece tekniğin ikinci anlamı üzerinde duracağız.

Herhangi bir madde veya enerjinin şekil veya vasfının değiştirilmesi faaliyeti büyük çapta yapıldığı takdirde buna endüstri diyoruz. Endüstriye aktif teknik faaliyetler de diyebiliriz. Küçük çapta olan faaliyetler ise esnaf faaliyetleridir.

Şimdiye kadar belirtilen tarifler, ilim, teknik ve endüstri faaliyetlerine katı sınırlar çizmekten uzaktır. Filhakika bu faaliyetler ekseriya münferiden icra edilmemişlerdir. Anstronomi ile çok eskidenberi meşgul olan insanlar ilk plânda yıldızların hareketlerinden geleceklerini tâyine gayret etmişler, fakat bu arada astronominin esaslarını kurmuşlardır. Kimya ilminin ilk gelişmesinde, kimyevî yoldan altın istihsal ederek hayatlarını refah içerisinde geçirmek isteyen kimyagerlerin çok büyük yardımları olmuştur.

İnsan, tabiatın en enteresan yaratıdır. Akıl, tecessüs, üstünlük duygu ve arzusu çok ileri bir seviyede teşekkül etmiştir. İnsanoglu eski çağlardanberi etrafında olanları öğrenmeğe gayret etmiş, tabiat kuvvetlerini kendi maksatlarının istihsalı için kullanmış, muhtelif malzemenin şekil ve vasıflarını kendine yararlı olacak şekilde değiştirmiştir. Etrafını ve yıldızları incelemiş, rüzgârdan faydalanarak yelken kullanmış, taş-

lara ve ağaçlara şekil vermiş, çanak, çömlek imâl etmiş, bakır ve demir istihsal etmiştir. Bu itibarla ilim, teknik ve endüstrinin başlangıçlarını kesinlikle tespit etmek imkân dahilinde olmadığı gibi maksadımız da böyle bir tariheç yapmak değildir.

Gerek ilmi, gerekse teknik faaliyetlerin rönesansdan sonra hızlandığını görüyoruz. Endüstri ise ondokuzuncu yüzyılda büyük hamlelerine başlamış, asrımızda baş döndürücü bir inkişaf hızına ulaşmıştır.

Yakın tarihlere kadar ilmin inkişafını üstün kabiliyetli şahısların ferdi çalışmalarına medyun bulunuyorduk. Bu günkü baş döndürücü ilerleme ise kuvvetli ekip çalışmaları ile mümkün olmaktadır. Aynı şeyi endüstri için de söylemek mümkündür. Eskiden herhangi bir endüstriyel istihsalde bulunacak müteşebbisin bilgilerini bizzat edinmesi, tecrübelerini bizzat yapması, istihsal metotlarını bizzat inkişaf ettirmesi gerekirdi. Varılan neticeler de kıskançlıkla saklanır idi. Bu gün ilmi çalışmalar büyük çapta yayınlanmakta ve herkesin istifadesine sunulmaktadır. Teknik bilgiler ise ana hatları ile alieniyete intikal etmiş olup bu bilgileri değerlendirip tatbik edebilecek kabiliyette insanlar yetiştirilmektedir. Endüstri faaliyetlerinde değerlendirilecek bilgiler genişlemiş, ekonomik rekabet neticesi rasyonelleştirme, pazarlama gibi yeni unsurlar doğmuş ve endüstride de ekip çalışmasından gayri bir şekil tasavvur edilemez olmuştur.

Bugün ilim, teknik ve endüstri yekdiğerini kuvvetle etkileyen üç faaliyet koludur. İlimin belirli bir hedef gütmeksizin meydana çıkardığı bilgiler, yeni teknik çalışmaların ana unsuru olmakta, teknik çalışmalardan elde edilen başarılar endüstriye yeni hamleler vermektedir. Keza endüstride çıkan birçok problemler yeni teknik çalışmalara vesile vermekte, teknik çalışmalarda karşılaşılan çıkmazlar ilmi araştırmalara mevzu teşkil etmektedir. Bu gün ilim, teknik ve endüstri birbirine okadar girmiştir ki, birçok hallerde yapılmakta bulunan faaliyetin ilmi mi, teknik mi, yoksa endüstriyel mi olduğu kesinlikle tespit olunamaz.

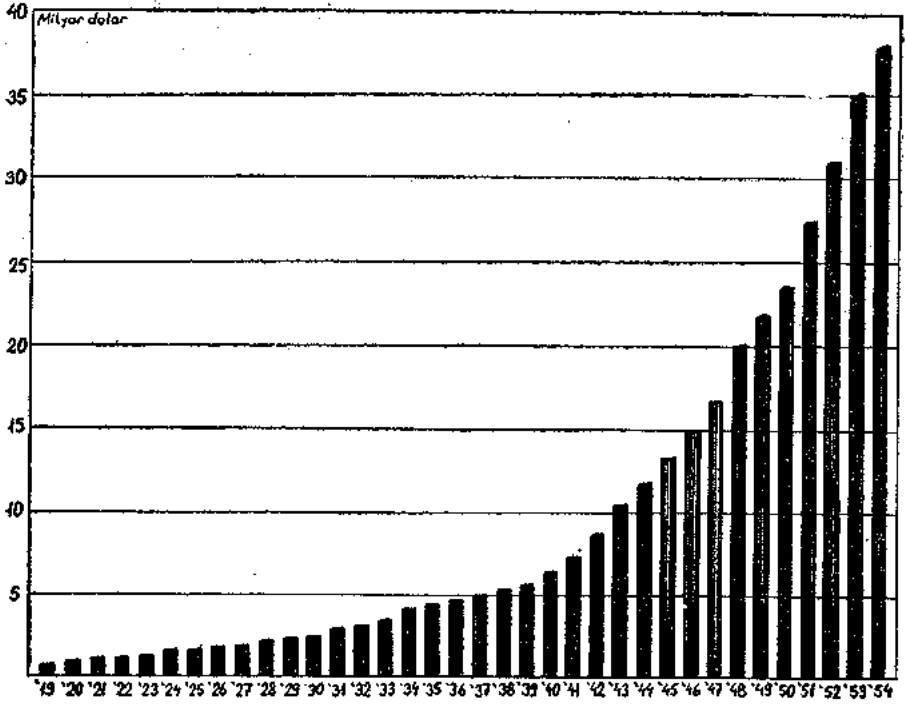
Daha çeşitli, daha kullanışlı, daha faydalı mamuller imâl edilebilmesi için endsütri, ilim ve teknikten faydalanmak zorundadır. Bu zaruretle birçok endüstri müesseseleri bünyeleri içerisinde teknik ve ilmi çalışmalara yer vermişler, araştırma grupları ve lâboratuvarlar tesis ederek endüstrinin hızlı bir tempo ile inkişafında müessir olmuşlardır.

Endüstri ekonomik bir faaliyettir. Neticesi insanların daha iyi teçhiz edilmeleri olmakla beraber, ekonomik unsurlar endüstrinin teessüs ve inkişafında ana rolü oynar. Endüstri müesseselerinin bünyeleri içerisinde ilmi ve teknik araştırmalar yapmaları şüphesiz ki masrafları artıran ve maliyeti yükselten bir unsurdur. Bu masrafları yapamayan veya yüksek maliyetlerle satışları zorlaşan bir kısım müesseseler de ilmi ve teknik çalışmalarını kendi bünyeleri dışında yaptırmak imkânını aramışlar, bu maksatla üniversite ve teknik üniversiteler ile özel mühendislik ve araştırma bürolarından faydalanmışlardır. Diğer bir kısım müesseseler buna dahi tevessül etmeksizin ilmi ve teknik araştırmalar yapan sınıf müesseselerinin elde ettikleri neticelerden faydalanmak yolunu tercih etmişlerdir.

İlimin ve tekniğin süratli inkişafına ayak uydurabilmek için müesseseler büyük masraflar ihtiyar etmek durumundadırlar. Şekil 1 de Ame-

rika Birleşik Devletlerinde yapılmış bulunan araştırmaların masraf diyagramı gösterilmektedir. Şekil 2 de ise araştırma masraflarının topyekün milli istihsalde sağladığı artış şematik olarak incelenmektedir. Bu şemaya göre başlangıç senesinde yapılmış bulunan ilmi ve teknik araştırmalar, kendileri için yapılmış bulunan masraf tutarındaki yıllık istihsal artışını ancak 12 yıl sonra karşılayabilmektedir.

1776 dan gösterilen her yılın sonuna kadar A.B.D. inde Araştırma için yapılan masrafların toplamı

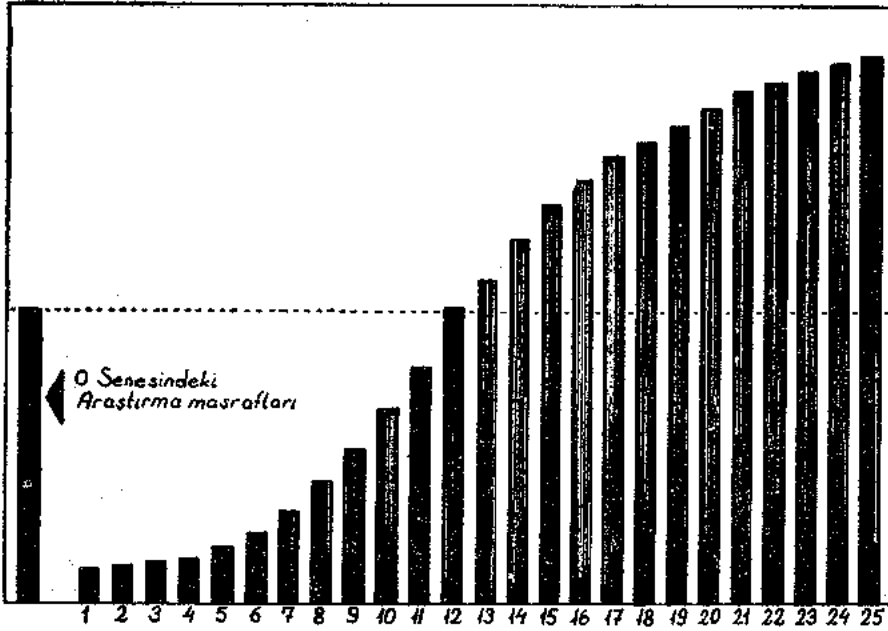

(Chemical and Engineering News 48.7.1955)

Şekil : 1

İlim ve tekniğin süratli inkişafı neticesi artık sadece dev müesseselerin endüstriye hâkim olduğu ve bunların personel sayısının yüzbinleri bulduğu kanaati memleketimizde yaygın bulunmaktadır. Bu kanaat gerçeğe tam olarak uymamaktadır. Müesseselerin büyümesinin avantajları olduğu gibi dezavantajları da vardır. Tarih öncesindeki dev hayvanlardan dinazorların birisi başda, diğeri kuyrukta iki beyinleri bulunmuş olması keyfiyeti üzerinde durulmağa değer bir müşahadedir. Muhakkak ki her ekonomik çevreye, sosyal bünyeye, ilmi ve teknik seviyeye göre değişen, sınırlarının kesinlikle çizilmesine imkân olmayan bir optimal endüstri müessesesi büyüklüğünden bahsedilebilir. Ancak ekonomide hâkim rol oynayan bu büyüklükteki müesseselerin yanında, optimal değerden farklı büyüklükte diğer müesseselerin de faaliyet göstermeğe muvaffak oldukları müşahade edilir. Durumu daha müşahhas olarak görebilmek için batı Almanya'da makina sanayii ile meşgul sınıf müessesese-

*Araştırmanın Topyekûn Milli İstihsale Yardımı Gösteren
Sematik Diyagram*

(*Chemical and Engineering News* 48.7.1955)

Şekil : 2

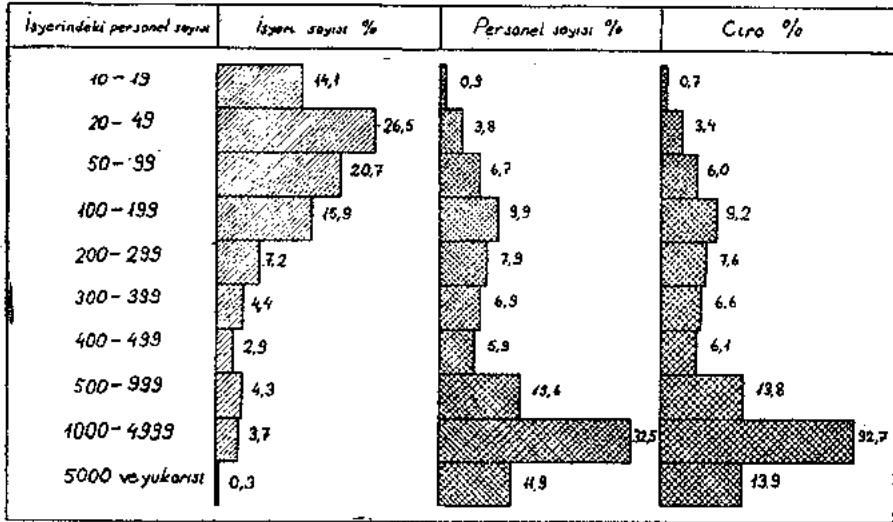
lerin büyüklüklerine ve ekonomideki tesirlerine kısaca göz atalım. Rakamlar 1960 yılına aittir.

Bu değerlerin tetkikinden, garbî Almanyadaki şartlar içerisinde makina sanayii kolunda ekonomiye en büyük tesir icra eden müesseselerin 1000—4999 personel çalıştırdıkları, fakat bunların yanında çeşitli büyüklükte müesseselerin de idameyi hayat ettikleri müşahade edilir 3 No.lu diyagram durumu daha açık olarak göstermektedir.

Müessesede çalışan personel sayısı	Müessese sayısı		Personel sayısı		İstihsal	
	Rakamla	%	rakamla	%	1000 DM	%
10— 19	604	14,1	8828	0,9	16429	0,7
20— 49	1140	26,5	36743	3,8	74752	3,4
50— 99	890	20,7	63838	6,7	131874	6,0
100— 199	685	15,9	94686	9,9	203447	9,2
200— 299	307	7,2	75378	7,9	167570	7,6
300— 399	191	4,4	65766	6,9	144465	6,6
400— 499	125	2,9	56448	5,9	135309	6,1
500— 999	186	4,3	129314	13,6	304905	13,8
1000—4999	158	3,7	310199	32,5	719858	32,7
5000 ve yukarı	12	0,3	113682	11,9	305829	13,9
T o p l a m	4298	100,0	954882	100,0	2204438	100,0

(Taşit Sarayı dahil değil).

Bate Almanya'da Makina imalatında çalışan firmaların büyüklükleri

(Statistisches Handbuch für den Maschinenbau Ausgabe 1961. VDMA)

Şekil : 3

TÜRKİYENİN DURUMU

İlim ve teknigin memleketimizde vaktiyle çok ileri bulunduğunu tesbit etmekteyiz. Osmanlı ülkesinde en iyi toplar dökülmüş, en iyi kılıçlar dövülmüştür. Fatih Sultan Mehmet Haliç ağzının müdafilerce kapatılmış bulunmasına rağmen, gemilerini karadan aşırarak düşman donanmasının gerisine düşürmek imkânını bulmuştur. Osmanlı donanması düşman tarafından baskına uğratılıp imha edildiği zaman, Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa «Bu devlet öyle bir devlettir ki isterse bütün donanmasının gemilerini gümüşten halatlarını ibrişimden, yelkenlerini atlastan yapar» diyerek kısa zamanda kaybın telâfi edilebileceğini belirtmiş ve müteakip baharda eskisinden daha kudretli bir donanma denize indirilmiştir. Fatih devrindeki «Hendese bilmeyen kadı hükmünde yanılır» sözü, ilme verilen değer en iyi ispatıdır. Bu ilmi ve teknik potansiyelin zamanla artmadığını ve rönesans sonrası Avrupasındaki gelişmelere ayak uydurulamadığını eselle müşahade etmekteyiz. Konumuz dışı olan çeşitli faktörlerin tesiri altında ilim ve teknikteki ilerlemeleri takip edememişiz, bilâkis geri kalmışız. Artık «Hendese bilmeyen kadı hükmünde yanılır» sözü yerine, «Ragbet gösterme hendeseye, düşme ol daireyi vesveseye» denilmektedir.

Ayrıca esnaf faaliyetinden endüstri faaliyetine geçmek de mümkün olmamıştır.

Türkiyede ilim ve tekniğin geliştirilmesi yolundaki ilk ciddi teşebbüsü «Mühendishaneyi berriyi humayun» un kurulmasında görmekteyiz. Bu günkü «İstanbul Teknik Üniversitesi'nin çekirdeği olarak vasıflandırabileceğimiz Mühendishane, garp mânasında ilme gerçekten değer veren bir müessese idi. Mithat Paşa zamanında çıkarılan Sanayii Teşvik Kanunu, benzeri mevzuat ve teknik öğretime verilen önem kayda değer. Ancak kendisinin ölümü ile bu yoldaki gayretlerin çok zayıfladığını görmekteyiz. O tarihten zamanımıza kadar hayli yıllar geçmiş, memleketimizde bazan yukardan aşağı, bazan da aşağıdan yukarı yapılan tesirlerle değişiklikler olmuş ve iç dış tesirler bünyemizde esaslı tahavvüller doğurmuştur.

Bütün bu değişikliklerin endüstride gerekli ve mümkün olan bir hızda inkişaf sağlayamadığını söyleyebiliriz. Çok yakın tarihimizde esnaf faaliyetlerinin dahi düşük ve gayri kâfi bulunduğunu en basit işlerin bile Türkler tarafından yapılamadığını, basit betonarme okul ve hastahane binaları inşaatı için dahi yabancı firmalara baş vurulduğunu yaşayan nesil içerisinde hatırlayanlar çoktur. Entellektüel sınıfın faaliyetinin memuriyet ile dış ticaret işlerinde temerküz etmiş bulunduğu bu devirlere ait yeterli istatistikler mevcut olmamasına rağmen endüstri koluna düşen milli gelir payının ticarete nazaran çok düşük bulunmuş olduğu söylenebilir.

Son on yıllar içerisinde Endüstriyel gelişmenin hızlandığını ve son bir kaç yıl içerisinde daha da hızlanmakta bulunduğunu müşahade edebiliriz. Birinci 5 yıllık kalkınma plânı 1964 yılı programında 2 numaralı tabloda alınan ve Sanayi, İnşaat, Ticaret ve Ulaştırma kollarına isabet eden milli gelir paylarını gösteren aşağıdaki rakamlar, Endüstrinin Türk ekonomisinde şimdiden ticarete nazaran ağır basmakta bulunduğunu rahatlıkla göstermektedir.

(Milyon TL. olarak)			
	1961	1962	1963
Sanayi	7310,8	7815,2	8401,3
İnşaat	2364,7	2485,3	2669,2
Ticaret	3852,1	4098,6	4414,2
Ulaştırma	2873,5	3043,0	3231,7

Endüstrinin başlangıçtaki yavaş gelişmesine personel ve teknik bilgi kifayetsizliğinin âmil olduğunu kolaylıkla söyleyebiliriz. Nitekim bu noksan çok eskidenberi teşhis edilmiş, bir taraftan yurdumuzda ilmi ve teknik bilgilerle mücehhez adam yetiştirecek müesseseler kurulurken, diğer taraftan çok eski yıllardanberi ileri memleketlere talebe gönderilmiştir. Uzun yıllardanberi birikmiş bulunan personel potansiyelini en iyi şekilde kullandığımız iddia edilemez. Bunlardan bir kısmı müktesabâtı ile telif edilmeyen vazifelerde heder olmuşlardır. Meselâ kendi mesleğinde çalışmak ihtiyakı içerisinde bulunan bir makine mühendisinin, Avrupada tahsilini ikmal ettikten sonra zamanın kısır imkânları sonucu ve mecburi hizmet zoru ile «Ulumu diniye» yani «Din dersleri» hocalığına tâyin edilmiş olmasını, durumu en bariz gösteren bir misal olarak zikredebiliriz. Diğer bir kısmı bürokrasi mekanizmasının çarkları arasında inisi-

yatıf ve yapıcılıktan yoksun bir hale getirilmiştir. Bir kısmı ise endüstri içersinde faal olmak arzu ve azimlerini kaybetmemeyi becerebilmişlerdir. Genel olarak halen Türkiyenin endüstrisini şimdikinden daha ileri seviyeye götürebilecek bir personel kadrosunun elde olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu müşahadeyi yaparken endüstriyel gelişmemizi takip edebilecek bir hızda eleman yetiştirmek hususunun ihmal edilmemesi gerektiğine işaret etmek yerinde olur.

Teknik eleman endüstrinin en önemli ihtiyaçlarından birisi olmakla beraber sanayiın teessüsünde rolü olan daha pek çok faktör mevcuttur. Biz bunlardan konumuza yakın olan fakat önemi küçümsenen bir faktöre kısaca temas etmeden geçemeyeceğiz. Bu faktöre «Endüstri Korkusu» adını verebiliriz. Seneler önce bir mühendisin diğer bir mühendis arkadaşına «bağırsak tüccarları madeni karyola imâl etmekte bulunuyorlarken bazı mühendisler Türkiyede karyola yapılıp yapılamıyacağını tartışıyorlar» diyerek Endüstri korkusunu dile getirdiğini duymuştum.

Bu gün konu artık karyola değildir. Fakat yine bazı çevrelerde Endüstri korkusu hükmünü icra etmektedir. (Bu yerli nasıl yapılır? Yapılsa bile dış fiyatlarla nasıl rekabet edilir?) soruları, yerli Endüstriden ürkenlerin can kurtaran simitleridir. İleri memleketlerin milyarlar sarf ederek yaptıkları araştırmaların sonucu olan ilerlemeye Endüstrimizin nasıl ayak uyduracağı sorusu daima ileri sürülür. Bu soruların âmili ekseriya objektif ve sistematik bir incelemeye tabi tutturmak arzusu değildir, küçük bir çocuğun karanlık bir odaya girmekten korkmasına benzer bir nevi korkudur. Zaman zaman bütün istihsal metodlarının 2 yıl içerisinde demode olmakta bulunmasından bahsedilir. Bu husustaki düşüncelerimizi müşahhas olarak belirtebilmek için bir dükümhaneyi modernleştirmek üzere yabancı memleketlerden getirilen bir teçhizat teklifini gözden geçirelim :

Teçhizat	Kg.	TL.	TL/Kg.
	Ağırlık	Fob bedel	
(Kollergang) Değirmen	1980	51000	25,8
Kum eleği, kırıcı, bant	800	29000	36,2
Kum asansörü (Vinci)	1100	19300	17,6
Kum tevzi tablası	510	12300	24,1
Kum savurucu	265	10200	38,4

Bir endüstri müessesesi için bütün bu teçhizatın imâli, bir bağırsak tüccarının karyola yapmasından daha kolaydır. Zira bu teçhizat artık klasikleşmiş tekamül devresini geçirmiş, sır olan tarafı da kalmamıştır. İki bir iş tutumu ile lisans dahi olmaksızın asgarî % 25 düşük fiyatla mezkûr teçhizat yerli olarak temin edilebilir. Nitekim yukarıdaki teklifi getiren Türk firması da, teçhizatı ithal etmekten sarfınazar ederek kendisi imâl etmek yolunu tercih etmiştir.

Bu korku meslek dışında olanlarda çok daha yaygın bulunmakta ise de meslek içinde olanlarda bazan menfaat endişesi de methaldar olabileceğinden daha tehlikeli olmaktadır.

Endüstriye nazaran çok daha kolay bir kazanç yolu olan ithalâtle

uğraşanlar, endüstri korkusunun idamesinde tabiatıyla fayda görebilirler. Bu korkunun yenilmesi, gerekli uyarmaların yapılması, korkunun yenilmesi, gerekli uyarmaların yapılması, korkunun yersizliğini gösteren başarılı örneklerin verilmesi ile mümkündür. Memleketimizin başarılı örnekler verme yolunda büyük adımlar atmış bulunduğundan şüphe yoktur.

Endüstriye ilim ve tekniğin girdiği üç yol vardır:

1 — İlmî ve teknik bilgilerle mücehhez olarak yetiştirilen insanların kullanılması,

2 — Müessese bünyelerinde kurulan araştırma organları,

3 — Özel şekilde yalnız ilmî ve teknik araştırma için kurulan müesseseler.

İlmî ve teknik bilgilerle mücehhez elemanlar üniversite, Teknik Üniversite ve okullar kanalı ile yetişmektedirler. Halen yetişmiş teknik eleman potansiyelinin endüstrimizde bir miktar inkişafı karşılıyacağı söylenebilirse de ulaşılan ve ulaşılmak zorunda bulunulan endüstriyel ilerleme hızını karşılayabilmek için yeni eleman yetiştirilmesi zarureti büyük önem taşımaktadır. Öğretim ve araştırma işleri için zaruri olan temel bilgilerle mücehhez eleman durumu ise çok alarm vericidir. Bu konuda lise hocalığını yapacak eleman dahi bulunamamaktadır. Gerek teknik ve gerekse temel bilimlerde muhtelif kademelerde çalışacak elemanların bol sayıda yetiştirilmesi için neticeye ulaştıracak âcil tedbirlerin alınması zaruridir. Şüphesiz ki bu tedbirlerin başında, ilmî ve teknik bilgilerle mücehhez elemanları yetiştirecek bulunanların da yetiştirilmesi gelir. Üniversitelerdeki asistan durumu bu bakımdan üzerinde ihtimamla eğilinmesi gereken bir yaramızdır.

Bu konuda, eleman yetiştirme yerine, diplomalı yetiştirilmesi yolunun kapatılması gerektiğine işaret etmeden geçemeyeceğiz. Kanunlarla sunî mühendislik unvanları vermek, borçlu-harçlı yollarla sınıf geçirtip sayı arttırmak sadece istatistiklere yanıltıcı rakamlar sokar, maksadı sağlamaz. Elemanlarını en kuvvetli seleksiyona tabi tutan müessese endüstridir. Zira orada kişinin aynası iştir. Eğer bir endüstri müessesesi elemanlarını seleksiyona tabi tutamazsa, kendisi seleksiyona tabi olur, yani batar.

Şüphesiz ki ilim ve tekniksiz bir endüstri tasavvur edilemez. Bu bilgilerle mücehhez elemanların endüstride çalışması zaruridir. Bu zaruret bazan yanıltıcı sonuçların çıkarılmasına vesile vermektedir. Endüstriyel müesseselerde mühendis istihdamını mecburî kılacak kanunî müeyyideler zaman zaman talep edilir. Bu o kadar tabii ve zaruridir ki zaten endüstri müesseseleri bunu kendiliğinden yaparlar, ayrıca müeyyideye lüzum yoktur. Bu, cisimlerin yere doğru düşmesi kadar tabiidir. Ancak mühendis kullanmayan işyerleri de mevcuttur ki, bunlar endüstri müesseseleri değil esnaf işyerleridir. Esnaf ve endüstri memleketimizde birbirine çok karıştırılmaktadır. Bir esnafın işyerine mühendisi soktuğumuz veya bir çok esnafı bir araya getirdiğimiz zaman, endüstri müessesesine inkilâp edeceği sanılır. Bunu sağlamak için de işyerine mühendisin so-

kulmasına gayret edilir. Bu düşünüş tarzı kökünden yanlıştır. Bir endüstri müessesesi hedefi ile, programı ile, doğuşu büyüyüşü ve mazisi ileyaşayan bir tek organdır. Oradaki çalışma tam bir ekip çalışmasıdır. Esnaf müessesesine bir tek unsur sokmakla onu endüstriye tahvil etmek imkânsızdır. Onun ekonomide kendisine ayrılmış ayrı bir yeri vardır. Bazı esnafın endüstriye sıçrayabilmesi mümkündür. Ancak esnaf işyerlerini endüstri nüveleri olarak görmek ve tedbirleri bu görüşe göre almak esasdan hatalıdır.

2 — Memleketimizde müessese bünyelerinde kurulmuş araştırma organları henüz teammüm etmemiştir. Elimizde sadece devlet sektöründe 1961 yılında yapılan araştırma giderlerine ait aşağıdaki bilgi mevcuttur. (Birinci 5 yıllık Kalkınma Plânı 1963-1967 tablo 367) :

Bölmüler	Giderler (Milyon TL.)
Sosyal bilimler araştırmaları	27,1
Tarım araştırmaları	33,3
Bayındırlık araştırmaları	11,8
Sağlık araştırmaları	0,8
Maden-Elektrik araştırmaları	46,0
Diğer araştırmalar	1,0
T o p l a m	120,0

Bu tablonun incelenmesinden, endüstri ile ilgili araştırmalara hemen hemen hiç yer verilmediği görölmektedir. Maden ve Elektrik için yapılan giderler, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü ile Elektrik İşleri Etüd İdaresine ait olup bunlar sadece kendi konularında araştırma yapmakla görevli özel müesseselerdir. Bayındırlık araştırmaları meyanında Karayolları Genel Müdürlüğü ve Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü Araştırma Dairelerince yapılan araştırmalar, bu paragrafta incelemek istediğimiz araştırmalardan bir miktar ihtiva edebilir. Şüphesiz ki bu iki genel müdürlük birer endüstri müessesesi değildir. Ancak işlerini yürütmek zarureti onları endüstri ile ilgili bazı araştırmalara da sevk etmektedir.

Türkiye'nin bugünkü durumunda, endüstri ile ilgili ilmi ve teknik problemlerin hallinde müteşebbisler veya sevk ve idare organları bizzat meşgul olmaktadırlar ki, bu yolun endüstrimizi çağdaş ilim ve tekniğin gerektirdiği seviyeye ulaştırabilmek için kifayetsiz olduğu şüphesizdir. Bu noksanın üniversiteler yolu ile giderilmesi de sağlanamamıştır. Endüstrinin kendi bünyesinde özel araştırma grupları kurması, şüphesiz ki müesseselerin mali ve teknik potansiyelleri ile ilgilidir. İstikrarlı ve sürekli bir endüstri politikasının geliştireceği müesseselerin, adam yetiştirme politikamız başarıya ulaşmak şartıyla, müesseselerine üstünlük sağlayacak ilmi ve teknik çalışmalara yönelmeleri tabiidir. Bunu hızlandırıcı tedbirlerin zamanında alınması endüstrimizde sağlamaya çalıştığımız kalkınmanın bir müddet sonra duraklama devresine girmemesi için zaruridir.

3 — Özel şekilde yalnız ilmi ve teknik araştırma için kurulmuş mü-

esseseler memleketimizde çok mahduttur. Maden Tetkik ve Arama ve Elektrik İşleri Etüd İdaresini özel araştırma müesseseleri arasında zikredebiliriz. Bunların hedefleri sırf ilmi ve teknik istikamette olmamakla beraber endüstrimiz için dolayısıyla olan faydalı faaliyetlerini belirtmek yerinde olur. Bir çok idari mekanizmada da araştırma grupları tesis edilmiş ise de bunların mühim bir kısmı henüz ne araştıracaklarını araştırmaktadırlar.

Tabii bilimlerde temel ve uygulamalı araştırmaları teşkilâtlandırmak, bunlar arasında işbirliğini sağlamak ve araştırma yapmayı teşvik etmek maksadiyle ve özel kanunla kısa zaman önce «Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu» kurulmuştur. Üzerine çok önemli vazifeler düşen bu Kurum henüz teşkilâtlanma ve hazırlık devresinde bulunmaktadır.

İlmi ve teknik araştırmalar bir taraftan endüstrinin karşılaştığı ilmi ve teknik güçlükleri çözerken, diğer taraftan endüstrinin ilerde faydalanabileceği bilgileri toplar. Gelişmiş bir endüstri ve bu endüstrinin çözüm bekleyen problemleri bulunması şüphesiz ki ilmi ve teknik araştırma ortamını kendiliğinden yaratan bir durumdur. Ancak bu ortamın kendiliğinden yaratılmasını beklememiz halinde endüstrinin duraklama devresine gireceğine birkaç kere temas etmiştik. Bu hususların kalkınma plânımızda da teşhis edilmiş bulunduğunu görmekteyiz. Araştırma için gerekli ortamın yaratılması, araştırmanın teşkilâtlanması, personel yetiştirme, kuruluş ve donanım bölümlerine ayrılmış olarak araştırma ile ilgili mesele ve tedbirler incelenmektedir. Bu meselelere girilmesinden memnun olduğumuz kadar tedbirlerin gerçekleştirilmesinde geri kalınmasından üzüntü duymaktayız. Nitekim üç bin kadar yüksek öğretim yapmış elemanın müsabaka ile seçilerek araştırmacı ve öğretim üyesi olmak üzere yetiştirilmesi için yapılan program aksamaktadır. Öncelikle kurulacağı belirtilen iç ve dış bilimsel yayınların kolay ve bolca bulunacağı kitaplıklar gerçekleşmemiştir. Öngörülen bilimsel yayınları dilimize çevirme işi aksamaktadır. Şüphesiz ki bütün bu işlerin başarılması bir potansiyel meselesidir. Ancak ilmi çalışmaların semerelerini seneler sonra vereceğini gözönünde tutarak çağdaş medeniyet seviyesine yükselmemiz için şart olan bu yoldaki çalışmalarımızı hızlandırmak imkânlarını tekrar tekrar gözden geçirmemiz de zaruridir.

SONUÇ : İlim ve teknik endüstriyel gelişmenin ayrılmış iki unsurudur. Türkiyenin endüstriyel gelişmesinin elimizdeki elemanlarla mümkün kısmı ikmal edildikten sonra, duraklama devrine girilmemesi için ilim-teknik-endüstri koordinasyonunu sağlamak ve ilim adamı yetiştirmek tedbirleri derhal alınmalı ve bu konunun önemi daima göz önünde tutulmalıdır.

Bu gün artık savaşlar askeri alanda değil, ilim ve teknik alanında yapılmaktadır. Rusya ve Amerika'dan her birinin bu savaşta kullandığı ilim adamı ve mühendis sayısı yüzbinleri çok aşmaktadır.

Nüfus üstünlüğüne sahip bir düşmanın varlığına rağmen İsrail'in Filistin'de tutunması da sadece ilim adamları ve mühendislerinin üstünlüğü sayesinde mümkün olmuştur.

İKİNCİ TEBLİĞİN GÖRÜŞÜLMESİ

Hadi Sami Gökçen :

Muhterem arkadaşlarım, brogürün muhtevası hakkında kısaca bundan 6 gün evvel Avrupa'da bulunduğum esnada ve 71 tane fabrikayı ziyaret etmek imkânını sağladığım sırada edindiğim bazı hususata ilmi teknik kalkınmanın nasıl olabildiğini müşahade etmek imkânına sahip olduğumdan dolayı kendi görüşüme göre birkaç kelime ile arz etmek istiyorum.

Arkadaşlar, hepimizce malûm olduğu üzere Avrupa büyük hayvanlıklarımızla dile aldığımız bu memleketler bugün her safhada yürümüyor. Koşuyor ve hattâ uçuyor. Bizlerin ise sanayide maattessüf yürümekten ziyade durulamaktayız. Nitekim bu duraklamamış da başlıca âmillerden olanlardan biri de bir dereceye kadar kalifiye işçilerimizin memleketten sanayimizde çalışmaktan uzaklaşmakta bulunmalarından ileri gelmektedir. Ruhr havzasında dolaştığım esnada rastgeldiğim memlekete kendi mevcudiyetlerini, kendi bilgilerini, kendi sair gayretlerini tatbik edilememiş bir vaziyette memleketten şikâyetçi olarak bulunan kimselerden müteşekkil olduğumu gördüm, üzülüm. Fakat böyle olmasına rağmen hepimizce malûmdur ki bugün Avrupa ve bilhassa Almanya beş muhtelif kategoriye ayrılmış bir vaziyette birinci, ikinci, üçüncü kategoride bulunanlar sırf Almanlar, Dördüncü kategoride bazı ecnebilerde bulunmakta. Beşinci kategoriye gelecek olursak hem az para alan buna mukabil en ağır işleri deruhte eden külfetlere katlanan kimselerdir. müteşekildir. İşte bizim işçilerimizde bunlardan ibarettir. Arkadaşlarım burada mevzuu tamamiyle temas etmemekle beraber yine itiraf etmekten kendimi geri alamıyacağım o da bu işçilerimizin oradaki durumları cidden 8 saat çalışmak suretiyle en az ücret olarak Almanlarla kıyaslandığımız takdirde aldıkları halde tasarruf ettikleri parayı memleketlerine gönderememek üzüntüsü içindedirler. Halbuki öbür taraftan memlekete üçbuçuk turist gelsin diye üçbuçuk döviz temin edelim diye yapmadığımız külfet, katlanmıyacağımız mesakkat yoktur. Buna mukabil bu işçilerin kazanmış oldukları bu parayı memlekete göndermek imkânını sağlamaları lâzım. Bunun için alınan kararlar katıyen konsolosluklarımız vasıtasıyla kendilerine bildirilmemiştir ve zavallı vaziyettedirler.

Argun Dağcıoğlu :

Sınai gelişmede ilmin ve tekniğin yeri mevzuunu incelerken, bu alandaki standardizasyonun ehemmiyetinden, çalışma metodlarından ve beklenen faydalardan bahsetmek istiyorum.

Standardizasyon mefhumu, sınai mamulün veya zirai mahsullerin daha iyilere erismek için ne gibi araştırma ve çalışmalar yapmak gerektiği, bu malları ölçmeleri, vasıfları ve mukavemetleri bakımından kategorilere ayırıp sınıflandırmayı ve neticeleri (Standard) adı verilen alıcı ve satıcının müşterek malı denilebilecek vesikalarla nesretmeyi kapsar. O halde bir memlekette standardizasyonu geliştirmek için evvelimizde eide dileyen ilksel maddelerin vasıflarını tesbit etmek ve bunları daima aynı vasıflarda istihşâl ederek bundan sonra gelen imalât safhasına intikal ettirmek ve nihai mamulü de yine standard vasıflarda alıcıya intikal ettirmek gerekmektedir.

Bu kadar geniş bir mevzuu kapsayan ve ilmi çalışmaları da içine alan bir dâ-

vayı başarmak için hayat standardı yüksek olan memleketlerde de müşahade ettiğimiz gibi devlet teşekküllerinin, üniversitelerin, sını ve ziraat teşekküllerinin ve nihayet her şahsın bu dâvaya ciddi olarak inanmaları ve kendilerinden beklener işbirliğini ve gayretini sağlamak için büyük alâka göstermeleri gerekmektedir.

Memleketimizde standardizasyonun kurulup geliştirilmesinde ilmi ve teknik yoldan iki mühim yol var: yan yana takip edilmesi gerekmektedir. Bunlardan birincisi Esas Standardlar, diğeri de Ticarî ve Sınai Standardlar'dır. Halen Türk Standardları Enstitüsü bu ikinci kategoriye giren standardlar üzerinde gittikçe hızlandırılan çalışmalar yapmaktadır. (Bu Standardlar hazırlanırken, optimum değerlere yer verilmekte ve yerli sanayimizin temin edebileceği toleranslar içinde kalınması gözönünde tutulmaktadır.) Ancak Esas Standardlar adı verilen kategori'ye (Ölçü İlimi) diyebileceğimiz ve umumiyetle hassas laboratuvar mesaisini gerektiren işlerdir.

Bu hususlar ise Enstitünün METROLOJİ Laboratuvarında ele alınacaktır.

Metroloji kelimesi metre'den yani ölçü kelimesinden nes'et etmektedir. Bu ilim uzunluk, hacim, ısı, basınç, elektrikte: Gerilim, akım, direnç, takat v.s. olmak üzere ölçü birimleri ile ölçü aletlerinin hassas kalibrasyonu ve ilgili mevzuları kapsamaktadır.

Tekniğin esas temellerini teşkil eden bu mevzuun her memlekette derinliğine ele alınması, araştırmada ve tatbikatta kullanılan her nevi ölçü aletinin, asıl göstermesi icabeden ölçü miktarına nazaran ne kadar inhiraf ettiğinin tesbit edilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan standard mal yarı boyut ve evsaf bakımından muayyen ve istenilen toleranslar içinde kalan mal istihşâl edebilmek için, en ufak iş yerinin dahi yaptığı mamulü kontrol etmesi gerektiğine göre, Metroloji laboratuvarının bu ölçü aletlerini evveler kontrol ve kalibre etmiş olması lazımdır.

Bilhassa yurdumuzda halen gelişmekte olan makine ve buzdolabı, çamaşır makinesi gibi makineli ihtiyaç maddeleri sanayinin muhtaç olduğu parçaların dış memleketlerden ithali yerine yurd içinde geçitli ve nisbeten küçük imalâthanelerde geliştirilebilmesi için ölçü toleranslarına ehemmiyet verilmesi ve bununla temini için bu tesislerin kullandıkları ölçü aletlerinin kontrol ve kalibre edilmesi zaruridir.

Bu gayeye erişmek için de halen Türk Standardları Enstitüsü'nde geliştirilmesine başlanmış olan Metroloji İlimi ve Tatbikatının yurd sathına yayılması gerekmektedir. Bu maksatla da geniş çapta bir teşriki mesai yapılmasına ve geniş kitlelerin bu dâvaya yakın alâka göstermesine ihtiyaç vardır.

Şu verilen izahatımdan da anlaşıldığına göre millî sanayimizin kuruluşunda ve gelişmesinde ilim ve tekniğin, bu arada bilhassa standardlaştırmanın etkisi büyüktür. Bu sebeple kurulacak sarayim daha etid safhasından başlayarak açılışına kadar ve istihşâlin devamı süresince bu yönden gerekli araştırmaların yapılması ve tedbirlerin alınması kaçınılmaz bir zarurettir. Konuşma ile bu noktayı yüksek bilgilerinize arz etmek istedim. Beni dinlemek lütfunda bulunan Yüksek Hey'etimize teşekkürlerim arz ederim.

Celâl İmre :

Sayın Dr. Orhan Işık hakikaten çok önemli bir konuya el koymuştur ve burada değmeğe çalışmıştır. Toplamak lazım gelirse benim kanaatımca verdiği tebliğin için de iki mühim nokta vardır. Birisi eleman meselesi eleman yetiştirme meselesi, diğeri de endüstriye ilmi yardım ve endüstride araştırma yapma imkânlarını temin etme meselesidir.

Hakikaten Türkiye teknik eleman bakımından çok fakir bir memleketdir denilebilir. Mühendislerimizin sayısı zannediyorum ki bütün meslekler dahil 15 bini geç-

miyor. Buna mukabil diğer memleketlerdeki nisbetlere nazaran bu çok düşük bir nisbet ifade ediyor. Bunun da sebeplerini aramak lâzımgelirse bana öyle geliyorki bir az memleketin kuruluşu ve kuruluşuna nazım olan kanunlara bakmak icap ediyor. Memleket uzun müddet devletçilik bayrağı altında, devletçi bir endüstri kuruluşu yolunda gelişmiştir. Ancak hatırlanacağı üzere devletçilik teessüs ettiği zaman bir de devlet baremi teessüs etmiştir. Maalesef şahsi kanaatım olarak ifade ediyorum bunu bu devlet baremi mühendis yetişmesinin kısır kalmasına sebep olmuştur. Çürkü zannediyorum ki bütün tabiat kanunları ve iktisat kanunları gibi en az zahmetle en çok kazanç temin eden yollar daima tercih ediliyor.

Bir barem düşünürseniz bu baremde hukuk tahsil edenle mühendislik tahsil eden aynı esaslar ve aynı şartlar altında ve sadece diplomasına göre yola çıkıp muayyen tarihlerde ilerlemeyi öngörürseniz orada herhalde mühendislik istikametinde yola çıkanların sayısı muhakkak ki az olacaktır. Zannediyorum ki Türkiye'nin bugün bu kadar fakir kalması teknik eleman bakımından belki de bu sebepten çıkmıştır. Buna rağmen bu mesleğe heves edenler olmuştur ve bu mesleğe heves edenler devlet teşekküllerinden yavaşça özel sektörlerle kaymışlardır ve bugün özel sektörün gelişmesini de yine onlara borçlu olduğumuzu sanıyorum.

Binaenaleyh temennim budur ki gittikçe artan bu mühendis veyahut teknik eleman ihtiyacı karşısında bir türlü çıkamayan Teknik Personel Kanununun çıkartılması ve teknisyenlere bu memlekette iyi bir kazanç ve iyi bir gelir sağlanması bu mesleğe heves edenleri teşvik için en önemli bir unsur olarak mütalâa edilmelidir.

Araştırma mevzuu hakikaten çok mühim bir mevzudur. Bugün diğer ileri memleketlerin çok büyük hamleler yapmasının sebebi bu araştırmalara ayırabildikleri eleman, para ve zaman sayesinde mümkün olmaktadır. Ancak bunun kıymetini takdir etmekle beraber ve bu vazifeyi memleketimizin üniversitelerine bırakmakta beraber ve bu vazifeyi memleketimizin üniversitelerinde bırakmakla beraber bunun yanı başında bunun kadar mühim ve belkide bundan müstacel bir ihtiyaca işaret etmek istiyorum. O da bugünkü endüstrinin, endüstriye heves edenlerin karşılına çıkan problemleri çözebilmek imkânlarını bu müteşebbislere vermektir. Bugün başka memleketlerde bu gibi endüstri dertlerini halledecek müesseseler vardır. Almanya'da, Avusturya'da ve diğer memleketlerde bunlar kısmen devletin, kısmen ticaret odalarının kurduğu müesseselerdir. Buralara her türlü problem götürülebilir ve problemin çözümü bulurabilir binaenaleyh araştırma kadar mühim olan diğer bir husus araştırılıp bulunmuş olan metodları Türkiye'ye yayılması, vülgarize edilmesidir. Bu bakımdan da temennimiz gerek alâkalı Bakanlıklara ve gerekse Odalara, Odalar Birliğine ulaştırmak istiyorum. Saygı ile selâmlarım.

Prof. Dr. İ. Hakkı Öz :

Orhan Beye Üniversitelerimizin pek çok mühim bir problemi olan bu tebliğinden dolayı çok teşekkür ederim. Hakikaten ilim yapmak, bilhassa deneysel ilim yapmak pahalı bir iştir. Bunun pahası nispetinde nem'asının da büyük olduğu unutulmuyacak olursa bu pahalı işe behemahal girişmek lâzım geldiği anlaşılır. Bununla ilgili olmak üzere bir misal vereceğim. 1954 senesinde International Harvester'in araştırma bölümüne yatırmış bulunduğu para, bütçesinin % 15'ini teşkil ediyordu. Diğer taraftan şuna da inanıyorum ki, memleketimizin kalkınması, birgöklerimizin inandığı gibi aşağıda yukarıya değil, behemahal yukarıdan aşağıya doğru olacaktır. Bu hususta İsrail'i daima bir misal olarak görmekteyim. Hakikaten 3 küsur milyonluk bir memleketin 1962 senesi ihracatı tutarı 480 küsur milyon dolarlık bir meblâğa yükselmişken, 30 küsur milyon nüfusa malik Türkiye'nin ihracatı ancak 350 küsur milyon dolara erişebilmiştir. O halde ilimle, pahalı olmasına rağmen daha büyük faydalar sağlamak mümkün olmaktadır.

Diğer taraftan biraz acı olmakla beraber bazı realitelere temas etmek lâzım. Bilhassa Orhan Beyin tebliğinde de belirttiği bazı sualler var ki üzerinde münakaşa edilmesinde büyük fayda umardım. Zamanın kifayetsizliği buna maalesef mani olacak, fakat şunu belirtmeden geçemiyecğim. Araştırmacı nasıl yetişir, nerelerde yetişir? Basit bir çırağın yetişmesinden farklı bir şey değildir. Çırak, ustanın yanında atelyede yetişir, usta da atelyelerde yani üniversitelerde hiç olmazsa kendi çanımızda mevcuttur. Fakat maalesef biz bugün çırak bulmaktan çok uzak vaziyetteyiz. Diyebilirim ki üniversite (ki, Türkiye'nin bu sahada en eski, en tutulmuş ve en büyük müessesesi İstanbul Teknik Üniversitesinden bahsediyorum.) dumura uğrama yolundadır. Sebep yine Orhan Beyin ağzından aktaracağım sebeptir. Yani asistan bulmak imkânsızlığıdır. İki lisan bilmesini şart koştığımız bir asistana nasıl siz 500 veya 700 lira vermek gibi bir teklif yapabilirsiniz veya böyle bir asistanın üniversitede çalışabileceğini beklersiniz? Bu şekilde bir nekleyiş, bir ham hayalden ileri gidemez. Eğer bu derde deva bulunmazsa, teknik üniversitelerimiz çok yakın bir zamanda inkiraz bulacaktır. Bu husustaki kanaatıma göre ciddi bir teşebbüs de yapılmamaktadır. Üniversitelerden gönderilen sayısız raporlar ufak bir eko bulmadık bir köşede unutulup gitmektedir. Hatta diyebilirim ki, Devlet Planlama Teşkilatının beş yıllık programında üniversitelere bu sahada gerektiği önem dahi verilmiş değildir. Diğer taraftan, teknik üniversitelerin inkirazına mani olucu ve geçici bir çare olarak şu husustan bahsetmek mümkün. Bilimsel Araştırma Kurumunun elinde 3000 teknik eleman veya araştırmacı yetiştirmek üzere imkânlar mevcuttur veya bu imkânların verilebileceği hususunda bazı hareketler vardır. Araştırmacı dediğimiz teknik üniversite veya deneysel bilim yapan üniversitelerin asistanlarına Bilimsel Araştırma Kurumunun bu şekildeki fonlarından ilâve yardımlar yapılabilirse eminim ki üniversiteler kısa zamanda asistan yokluğundan kurtulacak ve bugün İstanbul Teknik Üniversitesi Makina Fakültesinin 1/3 nispetinde doldurulmuş bulunan asistan kadrolarını belki tamamen doldurmak mümkün olabilecektir. Bu tebliğ vesilesiyle, belki aramızda bu meselenin politikasını da idare eden arkadaşlar vardır düşüncesiyle, tekrar söylemeden geçemiyecğim. Teknik Üniversitelerin inkirazına mani olmak için behemahal asistan problemini halletmemiz ve üniversiteye kıymetli eleman çekebilecek imkânları hazırlanmamız gerekmektedir. Bunların başında bilimsel Araştırma Kurumunun efindeki bu fonlardan asistanlara ilâve ödenekler verilmesini teklif etmekteyim.

Muzaffer Uyguner :

Elimizde bulunan metninin 12 nci sayfasında, endüstriye bilim ve tekniğin girdiği üç yolun olduğu belirtilmektedir. Bunların birincisi, bilimsel ve teknik bilgilerle mücehhez olarak yetiştirilen insanların kullanılmasıdır. Orhan Işık'a göre, bu konuda eleman yetiştirme yerine diplomalı yetiştirilmesi yolunun kapatılması gerekmektedir. Bunun ne şekilde halledilmesi gerektiği, benden önce konuşan sayar. Halkı Öz tarafından gayet açık olarak gösterildi. Bu konuda yeni bir şey diyemiyecğim. Yalnız, bütün bunlar sağlanmış olsa ve teknik bilgilerle mücehhez yetecek miktarda eleman da elimizde bulursa acaba her şey halledilmiş olabilir mi? Kanaatıma göre olamaz. Çünkü teknik gelişir, zamanla eskir. Bu yüzden bunlara yeni bilgilerin eklenmesi, aşılması gerekir. Bu aşılarda ne şekilde yapılacaktır? Işık'ın tebliğinde bu hususa dokunulmamıştır. Bu husus, işbaşında eğitim şeklinde mi olur, yoksa başka yollarla mı olur? Bu hususların tebliğde yer alması gerekirdi. Bu husus, görüşüme göre, uygulamaya ışık tutacak niteliktedir.

İkinci olarak, aynı sayfada ortaya konulmuş bulunan yof kurum bünyelerinde kurulan araştırma organları; üçüncüsü de özel şekilde, yalnız bilimsel ve teknik araştırma için kurulan kurumlardır. Bunların ikisi de, aşağı yukarı, aynı niteliktedir; yani araştırma yapacak kurumlardır. Diyelim ki bu problemi de hallettik, araştırma yapıldı ve yapılıyor. Fakat, asıl önemli olan husus bu kuramsal (nazari) sonuçların sanayide nasıl uygulanacağıdır. Asıl mesele, bulunan bu sonuçların sanayide

uygulanmasıdır. Eğer bu sonuçları sanayi uygulayamıyor isek o takdirde verimli bir sonuç elde etmemiş sayılırız. Geçen yılın Ekim ayında Stockholm'de OECD, teknik buluşların sanayie uygulanması konusunda bir konferans düzenlemişti. Bizim bu konferansla aynı nitelikte bir konferansı ve tebliğler okundu, tartışmalar yapıldı, ilginç bir takım sonuçlar ortaya konuldu. Orhan Işık'ın da bu noktada bazı aydınlatıcı yollar göstermesini istedik. Bu tebliğde bunlara yer verilmiş. Sözelisi, ihtira berati kullanmak hakları, teknik bilgi, ustalık hakkı (Know-How) gibi konular üzerinde durulmamıştır. Bunların sanayie uygulanması ile ilgili hususlar ele alınmamıştır. Bu hususları da görmek isterdik tebliğde. Acaba bize bu hususta ne gibi yollar gösterebileceklerdir? Bilindiği gibi sanayide teknik bilgi alış veriş önemli bir rol oynuyor. Bu hususlarda bizde de kıvrıdanmalar görülmektedir.

Bir de şu husus var: Aynı noktadan hareket eden iki araştırmacı aynı aynı sorulara varmış olabilir. Bu iki sonucun belirli bir noktada birleştirilmesi, bir ortak hasılaya yöneltilmesi gerekir. Hangisinin verimli, uygulanabilir olduğu da ancak bilgi alış veriş ile mümkün olur. Bu hususlarda, sayın tebliğcinin görüşlerini öğrenmek isterdik.

Kadir Afyonkale :

Sayın sözcü, mevcut elemanlarla daha bir müddet smai gelişmeyi sağlayabileceğimizi konuşması sırasında ifade etti. Bu konuda önce konunun ehemmiyetini sonra rakamlara istinaden sanayimizde kaliteli eleman problemi olduğu hususunu arz etmek isterim.

Müteşebbis, kapital emek ve tabii kaynakların ahenkli bir şekilde birleşmesiyle mal ve hizmet üretilir. Bunlar içinde tabii kaynaklardan faydalanacak ve kapitalin teşekkülünü sağlayacak veya tasarruflarını yatırıma bağlayacak olan beğeri unsurlardır.

İktisadi gelişmenin sağlanmasında, sanayi'in ilerlemesinde en önemli faktör, toplumu meydana getiren kişilerin nitelikleri ve miktarlarıdır.

Bu ona kaidenin ışığı altında memleketimizdeki durumu gözden geçirecek olur. sak; çalışan nüfusun üç ana sektöre olan dağılışı şu şekildedir :

Sektörler	Çalışan nüfus (1000 olarak)	%
Tarım	9.800	78
Sanayi	1.180	9,5
Hizmetler	1.570	12,5
Toplam :	12.550	100

Görüldüğü gibi, çalışan nüfusun ancak % 9,5 u sanayide çalışmaktadır. Bu nisbetin adedi dağılışı ise şu şekildedir.

Sıra No.	Sektörler :	Çalışan nüfus (1000 olarak)	Çalışan nüfus (%)
1	Maden çıkarma	70	5,9
2	İmalât	850	72,0
3	İnşaat	260	22,1
	Toplam	1.180	100

Sanayimizin bu üç bölümünde istihdam edilen personelin dağılımı ve çalışan nüfusa oranı şöyledir :

Fonksiyonel bölümler (Adetler 1000 olarak)	Maden çıkarma	İmalâta çalışan	İnşaatta çalışan	Toplamı	
				Adedi	%
1 — İdareci ve müteşeb- bisler	1.0	8.2	1.3	10.5	0.84
2 — Meslekî personel	0.6	4.2	5.2	10.0	0.84
3 — Teknisyen	1.3	6.8	9.1	17.2	1.37
4 — Alt kademe memur- lar satışla ilgili mes- lekler	3.3	20.2	6.8	30.3	2.42
5 — Ustabaşı	8.2	17.0	7.8	33.0	2.63
6 — Yetişkin işçi	29.0	317.0	109.0	455.0	36.5
7 — Sıra işçisi	26.6	476.6	120.8	624.0	49
Toplam	70.0	850.0	260.0	1.180.0	% 95

Tablo incelenirse, çalışan nüfusun ancak on binde 8 i meslekî personel, on binde 13.7 si teknisyen ve on binde 26,3 usta başıdır.

Miktar ve kalite itibariyle bu kadar cılız bir kadro mevcut sanayi tesislerini prodüktif bir şekilde çalıştırmaktan çok uzaktır. Yeni yatırımlarla aradaki mesafeyi sanayileşmenin aleyhine büyüyeceği aşıkârdır.

Çalışan nüfusun % 78 lik kısmını teşkil eden tarım işçisinin doğrudan doğruya sanayi müesseselerine kaydırılmasıyla alınacak verimin müsbet olmayacağı şimdi den görünen bir gerçektir.

Yukarıda bahsi geçen, miktar ve kalite yönünden yetersiz olan, her kademe de ki eleman problemlerinin halli için kısa ve uzun vadeli şu tedbirlerin alınması lüzumludur.

Kısa vade de; eleman dediğimiz an karşımıza gelen tarım işçisini yerinde «bölge sanayi kursları» ile yetiştirirken, mevcut işletmelerde ise çalışan eleman nisbetine uygun bir şekilde çıkar yetiştirme müessesesi kanunlaştırılmalıdır.

Bu günkü kadro yetersizliği eğitim sisteminin aksaklığından ileri gelmektedir. Şu halde uzun vadede alınacak tedbirler: ise eğitim sisteminin islahı, eğitimin saraylaşmaya yardımcı olmasını temin etmektir.

Kısaca: «Sanayi toplum için geliştirirken, toplumda sanayi için yetiştirilmelidir.»

Dr. Mustafa Elmalı :

Burada, hüsnüniyet, teşebbüs ve bilgileriyle sanayileşme davamızda sık sık geliş yapmak suretiyle memleket çapında hareketlere yol açar makine mühendisleri Odasına teşekkür etmeyi borç bilirim. Bendeniz, Muhterem Orhan Işık arkadaşımızın mevsuk tebliğlerine sadece birkaç noktada naçiz birkaç düşünce eklemek istiyorum.

Bu düşüncelerimden biri, sanayiın zaten bir teknik ve ilim meselesi olduğudur. Bu iki tezahürü devamlı olarak yaratıcı tutulmayan bir memleket sanayileşse bile bunu daha yaratıcı buluşları olan memleketler yanında veya muvacesesinde idame ettiremez.

Her sanayi kolu bir memlekette ya kendi araştırma imkân ve kaynağıyla birlikte kurulur. Veyahut bu sahadaki araştırma neticeleri başka ve araştırmayı yapan memlekette patent halinde ithal edilir. Tabii olarak, araştırmayı yapan memleket, o sahadaki maliyet indirimi ve istihlak (veya istihsal) malı tahmini (beğerdirmesi) işlerinde onu taklit eden memlekete nisbetle kat kat faikiyet arzeder. Çünkü, bir

işin neticesini en iyi şekilde alan o işin, o neticesi için bütün meşakkat ve bilgisine göğüs gerendir.

Büyük harplerle yerle bir oldukları halde, sırf teknik vereselerinin kafalarında veya çocuklarında yaşattıkları için süratle yeniden kalkınan memleketlerin bütün sırrı buradadır. Hakiki sermaye de budur. Her ağır şartı zorlayarak yıkan bu teknik nik buluş kuvvetidir. İsrailde görüldüğü gibi de her şarta intibak eder; her yerde başarıya ulaşır.

Hemen kabul edelim ki, Türkiyenin bu husustaki veresi çok yeni ve çok cılızdır. Bu sebeple de, sanayi ünitelerimiz adeta modası çabuk geçen çocuk oyuncakları mesabesinde. Himayesiz yaşamları imkânsızdır. Çünkü daimi araştırmacı faaliyetleriyle mümasıl rakip (yabancı) sanayi ile aynı devrelerde savaşacak halde değildir. Ağır sanayi ve makina sanayi de böyle memleketlerde az veya aynı şekilde ithal malı olduğu için, yeni istihlak veya istihsal malı tiplerini rekabet manzumesi içindeki çalışmaya uygun şekilde ortaya çıkaramaz. İç ve dıştan müstehlikin daimi istihnası karşısında (nisbeten açık bir piyasada) kalır. Yeri malı kullananın siogarı bu bádirenin aşılmasına yetmez. Çünkü; bir taraftan da daimi şekilde dış memleketlerle temas, aradaki ticari mübadelemin artmasını gerektirir.

Bu durumda, ilk akla gelen, şüphesiz ki, Orhan Beyefendinin de işaret buyurduğu şekilde, araştırma faaliyetini artırmak, sanayi yeni buluşlarla, yeri şartlara intibak ettirmektir. Bu işte karşınıza çıkan müşkülliler çok ağır bulunacaktır.

1 — Her şehden önce, araştırma fonları, ya yoktur, veyahut sanayiın kendisi için yapılan yatırımlar içinde pek az miktardadır. Nüfus baskısı daha çok ve çabuk şekilde istihlak malı sanayiı kurmaya zorlayıcıdır. Siyasî cereyanlar müstehlik seçmenin bu sahada hemen tatmin edilmesini âmir bulunur. Araştırma işleri için faaliyet ikinci plânda telâkki edilir.

2 — Diğer taraftan araştırma işleri için gerekli şart ve elemanları yetiştirecek müessese bulunsa da, bunlara dolgun ve daimi tatmin vasıtası teminine kimse yanaşmaz. Bu elemanlar daimi olarak küçümsenir; konforları yersiz, haksız bulunur. Ücretlerinin umumî maaş seviyesi içine alınmaları gerektiği hususunda daimi baskı bu elemanları tez zamanda tedirgin eder. Siyasî otoriteler bu baskıya karşı koyacak kadar metir bir ahlâk taşınmaz.

3 — Araştırma işlerini kıymetlendirecek hususî teşebbüs de gündelik menfaat peşindedir. Bu nevi araştırma işlerine aklı bile ermiyen ve sanayiın ancak himaye gümrüğü ve vergi azlığı ile yaşayacağını mezhep sayan hususî teşebbüsler gelişmiş memleketlerde az değildir.

4 — İktisadî idare, üniversite, iş muhiti arasında teknik araştırma işlerinde (diğer maliyet indirici kombinezonlar kanaatımızca tali ehemmiyettedir) devamlı ve hissiyet dışı bir işbirliği kurmak mümkün olmaz. Her grup kendi camia veya kliniğini ön plânda ve üstün görür.

Netice olarak, Türkiyemizde bu gibi şartlar kendisini besliyecek araştırma işlerini bir türlü ortaya koyamaz. Teknik buluştan önce onu yaşatacak sosyal ve psikolojik şartların ihdası gerekir. Bu gibi kongrelerin bizce en büyük faydası, zikri geçen zümreler arasındaki his friksiyonlarını, üstünlük iddialarını ortadan kaldırmasıdır.

Prof. Lütfullah Ulukan :

Sayın Başkan, sayın dirleyiciler ben sadece sayın Dr. Işık'ın tebliğinde temas ettiği Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumunun bazı müesseseleri hakkında hey'etinize biraz daha geniş malûmat vermek için buraya geldim.

Bu kurumun önemini hepimiz takdir edersiniz ve gayesi Türkiye'de gerek temel bilimlerde ve gerekse tatbiki bilimlerde araştırmacı kabiliyette elemanlar yetiştirmek bu istikametteki araştırmaları teşvik etmek, ve bu araştırmaları yapacak müesseseleri kurmak veya kurulmuş müesseselerle sıkı işbirliği yapmak bunları koordine etmek hedeflerini gütmektedir. Bu bakımdan sanayileşmemizle de gayet yakın bir alakası vardır. Hepimizin de bildiği gibi 20. asırda ilimsel araştırmadan müstakil düşünülemez bir şekle gelmiştir. Eğer müstakil bir millî sanayi kurmayı hedef tutuyorsak garbın tatbik ettiği bilimsel araştırma metodlarını da bu sanayin teşekkülü ile beraber düşünmemiz lüzumludur.

Ben bu kuruma büyük ümitler bağlayan bir arkadaşınız olarak bu kurumun bir müessesesinde çalışmaktayım. Bu müessese bilim adamı yetiştirme gurubudur. Bilimsel Araştırma Kurumunun dokuz müessesesi olacaktır. Bilim adamı yetiştirme grubu da bu 9 müesseseden birini teşkil etmektedir ve kurulmuştur. Bu müessesenin gayesi bilhassa temel bilimlerde ve gene tatbiki bilimlerde üstün kabiliyetli gençleri aramak, bulmak, bunları desteklemek ve bunları kabiliyetleri istikamette yetiştirmektir. Hükümet umumi bütçe imkânları içinde ve bütçe darlıkları içinde oldukça cömert davranış ve buraya ilk devrede oldukça geniş bir fon ayırmıştır. İlk tatbikat olarak liselerin orta mektep mezunları ve üniversite mezunları arasında en kabiliyetlileri arama kampanyasına giriştik. Bu kampanyada esas gaye ortalama ve orta bir seviyenin bulunması değil en üstün seviyeyi aramadır. Bu bizim grubun vazifesi. Diğer gruplar şüphesizki diğer seviyedeki araştırmacıları da teşvik edecektir.

Benim bu noktayı huzuruza getirmemin başlıca sebeplerinden birisi henüz daha geniş propagandası yapılmamış bu konuda sizlerin de bize yardımcı olmanızı temin için size bunları duyuruyorum. Şunu hemen söyleyeyim ki Avrupada veya Amerika'da yapılmış bazı tetkiklerde bu netice ortaya çıkmıştır. Bir memlekette temel bilimleri üzerinde geniş bir araştırma grubu yetismemişse veya kıymetli bir araştırma grubu yetismemişse bu araştırmacı grubu olmayan yerde diğer araştırmacıları ortaya çıkması biraz hayalden ibaret kahr. Bunlar birbirilerine bağlı şeylerdir. Bilhassa matematik, fizik, kimya gibi temel bilimlerin desteklenmediği ve bu istikamette kuvvetli ekiplerin bulunmadığı bir memlekette bir yerde geniş bir araştırmacı kitlesinin tatbiki araştırmacı kitlesinin yetebileceğini üniversitemizin kâfi miktarda kalifiye elemanlarla dolabileceğini ümit etmek biraz hayal olur. Bu bakımdan şüphesiz ki Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumu Üniversitelerin de geniş yardımını ön plânda ele almaktadır. Ve bu konuyu finansiyel olarak da desteklemektedir. Size sadece birkaç belki başlangıçta çok küçük rakamlar olmakla beraber ilk çalışmalar hakkında bazı malûmat vereyim. İlk tatbikat olarak derhal liselerle, Türkiye'deki 150 lise ile temasa geçtik ve liselerde bilhassa matematik, fizik ve kimyada üstün kabiliyet gösteren fakir amma sadece fakir değil varlıklı olanlarda bu işin içine girebilir, gençleri derhal destekliyeceğimizi, kendilerine sabit bir para ile yardım edeceğimizi kabulse kendilerine öğretmen kadroları daha yüksek olan liselere göndereceğimizi ve ondan sonra bütün eğitimlerini hattâ habilitasyona kadar destekliyeceğimizi bildirdik. Ümit ediyorum ki önümüzdeki inkişaf serelerinde 200 üstün kabiliyetli gencin yetişmesini izliyebileceğiz ve bunların içinde bizim biraz pesimist tahminlerimize göre % 20 - % 30 muvaffakiyet dahi sağlasak bundan 10 sene sonra ekip halinde çalışabilecek kâfi miktarda bir ilim adamı grubunu teşkil edebileceğimizi ümit ediyorum. Bu faaliyetler yalnız lisede olan öğrencilere tahsis edilmemektedir. Aynı zamanda üniversitede bulunan ve üniversiteyi bitirmiş olan üstün kabiliyetli asistanlar içinde Türkiye için hiç de fena sayılamıyacak meselâ 1500 liralık bir fon ayırdık. Her ay hiçbir karşılık beklenmeksizin bir proje üzerinde çalışan doktora yapan, asistanlara böyle bir fonla yardım edeceğiz. Ayrıca lisansiyelere yardımcı düşünürüz. Bu tabii hükümetlerin bundan sonra bu istikamette göstereceği alakaya bağlı olarak ve bu istikamette yapacakları para yardımına paralel olarak çalışmalarımız da genişliyecektir. Öyle zannediyorum ki Türkiye'de herşey eksiktir. Bir arkadaşımızın temas ettiği gibi, hiç bir şey tamam değildir ve

mühendis kadrosuda eksiktir, araştırıcı kadrosu da eksiktir, üniversitelerin kadroları da eksiktir. Biz büyük eksiklikler içindeyiz bu eksikliklerin birini teşkil eden bir pramidin temelini teşkil eden bu kadroyu da temin etmek için bir faaliyete girişilmiştir, temennimiz ve arzumuz bütün Türk münevverlerinin bu faaliyetlerde ister siyasi safhada olsun, isterse fabrikada ister endüstri safhasında olsun bu faaliyetlerde bizleri desteklemelidir.

İsmet Benayyat :

Sayın Başkan, sayın arkadaşlar!

Mektepten çıktuktan sonra, karşımızda iki yol mevcuttu: Endüstriyel bir karyere girmek ve ya üniversiteye girerek asistan olmak, dolayısıyla akademik karyere intisap etmek. Bir çok arkadaşlarımız bu iki yoldan birini seçtikten sonra ya akademik karyerde yükseliyor, 20 sene sonra bilgi sahibi oluyor, fakat tecrübe sahibi olamıyor, ya da endüstriyel karyerde kendine göre bir yol yapıyor, zamana göre tecrübe sahibi oluyor, fakat umumiyetle mühendislik bilgisinden mahrum kalıyor.

Bütün bu süre zarfında akademik ve endüstriyel karyer arasında her hangi bir temas veya değişme mevcut değildir. Buna mukabil, Almanyada olduğu veçhile devamlı şekilde Teknik Üniversiteler ile Sanayi arasında bir değiş tokuşun mevzun olması lazımdır. T. H. Karlsruhe'de 1936 yılında dersleri takip ederken Riyaziye profesörüm Kurt von Sanden bir aralık kayıp oldu. Nereden sonra onun Germania, Kiel, denizaltı tezgâhlarına Umum Müdür olduğunu öğrendik. Zannediyorum ki bizim memlekette mevzuat bu gibi bir tayine müsait değildir. Yolunu bir defa seçtikten sonra insan bir taraftan akademik karyerde yükseliyor bilgi sahibi oluyor, öbür tarafta da endüstriyel karyerde kendi kendine bir şeyler yaparak sonunda idareci oluyor.

Bu nokta üzerinde durmak faydalı olur düşüncesindeyim. hem endüstriyel ve hemde akademik karyer arasında devamlı bir teşriki mesaiye lüzum vardır. Bir taraftan endüstri bilgidenden ve diğer taraftan da Üniversite tecrübeden faydalanmış olsun. Maruzatım bu kadardır.

Dr. Orhan Işık :

Sayın kongre üyeleri tebliğ hakkında tenkitlerini lutfetmekte bulunan bütün arkadaşlarıma istisnasız teşekkür ederim.

Vaktin darlığı dolayısıyla belki hepsini cevaplandırmak mümkün olmayacak cevapsız kalan kısımların bir kısmını sükut ikrardan gelir diye kabul edebilirsiniz unutkanlıktan gelen hususlar da olabilir, kusurlarımı bağışlayacağımızdan eminim.

Tebliğimin başında konuyu sınırlandırmaya bilhassa gayret etmiştim. Bilhassa tekniğin iki tarifi üzerinde durmuştum. Bu tariflerden birisi teknik, hüner ve marifet mârasına gelen tekniktir ki sanat okulları öğretiminde çırak kalfa ve usta yetiştirilmesinde göz önünde tutulan bir husustur. Tebliğin konusu olarak bu hususu nazarı itibare almadım çünkü çok fazla yayılacak, üzerinde oldukça geniş konuşulmuş, fakat şüphesiz meseleleri olan bir konu daha ziyade üzerinde tartışmanın asgarî bulunduğu daha yüksek kademedeki yani tabiat kuvvetlerive maddeleri insanların emrine koşmak için alınan tedbirler camiası mânasında tekniği ele alarak bunun üzerinde durmuştur. Bu bakımdan tekniğin bir noksan tarafı hakikaten mevcuttur. Fakat zaman darlığı başka bir şekli seçmeme imkân vermedi. Belki ikisini birden telif edebilecek kabiliyette arkadaşlar mevcut olabilir.

Şimdi Bilimsel Araştırma Kurumunun elinde 3000 kütür kişilik bir imkân bulunduğu hususunda da yanlış bir şey var 3000 kişilik bir imkân Devlet Plânlama Teş.

kilâti tarafından öngörülmüş bunun için tahsisat ayrılmış, maalesef Millî Eğitim Bakanlığının muayyen formalitelerine bağlı kalması dolayısıyla, kalmak mecburiyetinde kalması dolayısıyla ki bunların başında dış memlekete gönderilecek bulunan talebeler; gönderilme şeklini tâyin eden 3416 sayılı kanun vardır, bu 3416 sayılı kanunun hükümlerinden Bilimsel Kurumunun da kurtulamıyacağı yapılan araştırma neticesinde tesbit edilmiştir. Binaenaleyh Bilimsel Kurumunun bu 3000 kişilik kontenejane el koymasına pratik bir fayda çıkmıyacağı da anlaşılmıştır. Fakat bu yolda çalışmalar yapılmaktadır. Herhalde iyi bir neticeye ulaşılır.

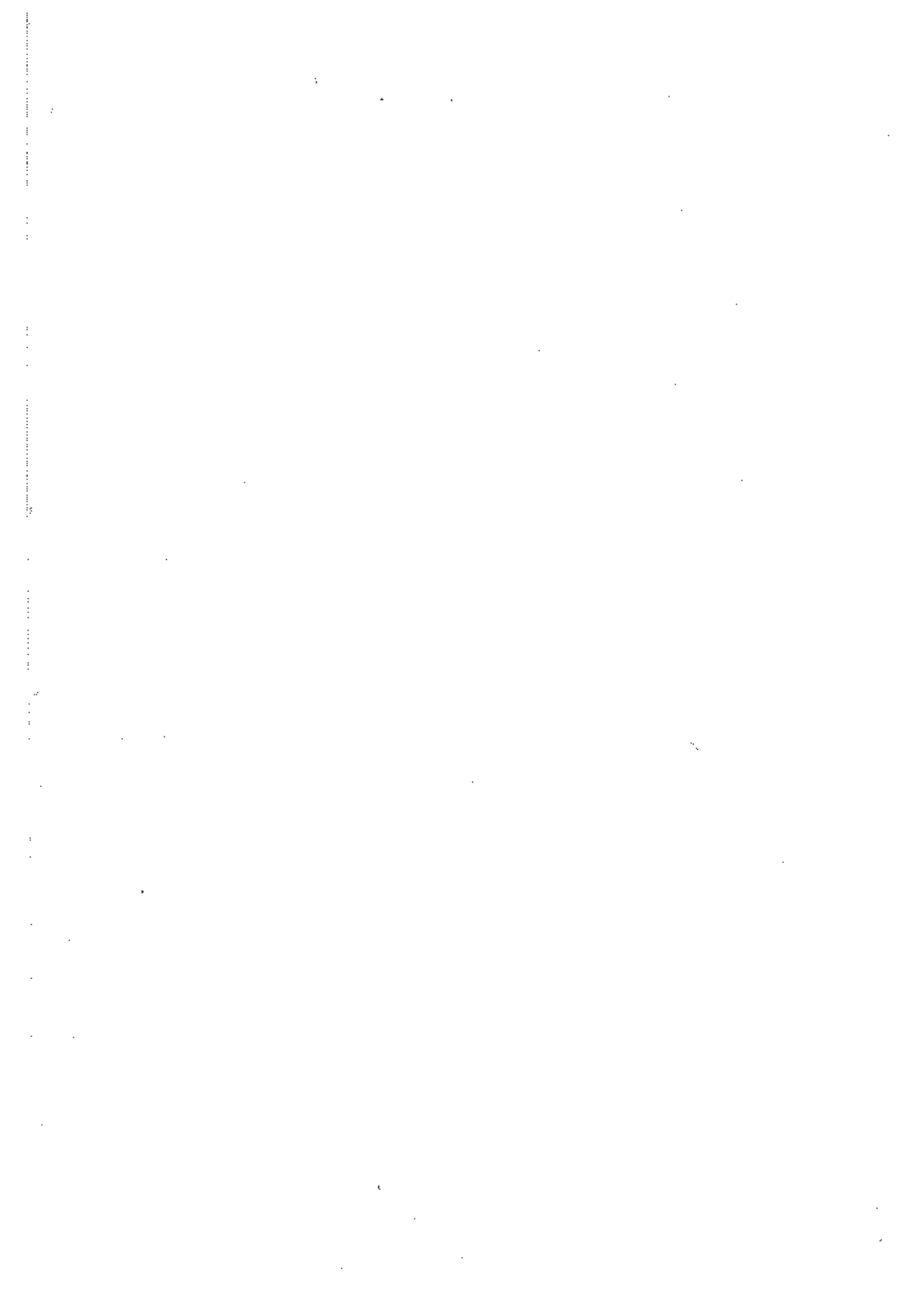
Muzaffer Uyguner bey arkadaşımızın teknik bilgi alış verişini temas edilmediği hususundaki terkiidi hakikaten yerindedir. Teknik bilgi alış verişini ilim ve tekniğin endüstriye intikalinde mühim rol oynayan unsurlardan birisidir. Burada memleketimiz bakımından üzerinde önemle durulması icap eden hususlarda hakikaten mevcuttur. Bu hususların belki başında teknik bilgi alış verişinin bazan tamamen yanlış şekilde anlaşılaraq ve tatbik edilerek bizim dışardan mal ithal ederek yapmış olduğumuz alış veriş sırasında maruz kaldığımız dış istismardan kurtulurken başka bir yoldan bilgi alışverişinde istismara dolmasına sebep olmaktadır. Meselâ bir İktisadî Devlet Teşekkülünün otobüs karoserisi lisansı satın almış olduğunu hayretle duydum, inşallah dotru değildir. Teknik bilgi alış verişini yaparken gayet uyanık bulunmamız ve kendi elimizde bulunan teknik bilgileri dışardan satın almamamız icap eder. Bu üzerinde çok önemle durulması icap eden bir şeydir. Ben de şahsen bir müessesese sahibiyim. Geçenlerde bir İtalyan firması bize geldi, tekliflerde bulundu. Şunları surları yapıyoruz, evet yapıyoruz, bunların lisansını almak ister misiniz? Yapıyoruz dememize rağmen dedik niçin alalım lisansı biz kendimiz yaptığımızı göre lisansa ihtiyaç yoktur. Hakikaten bizim teknik bilgi alış verişine mülaka ihtiyacımız vardır, teknik bilgi alış verişine ihtiyacımız yoktur demek tamamen ve kökünden yanlıştır. Fakat herseyde olduğu gibi teknik bilgi alış verişinde de çok uyanık bulunmamız, gözümüzü açmamız ve yabancı memleketler tarafından istismar edilmememiz icap eder. Şunu hemen belirtirim ki milletlerin münasebetlerinde zannettiğimiz gibi insani unsurlar 1. plânda rol oynamamaktadır. İnsani unsurlar daima istismar gayelerini örtmek için birer perde olmaktadır. Gözümüzü açmamız zaruridir. Teknik bilgi alış verişini tanzim edici hususlara burada girmeyi lüzumsuz ve yersiz görüyorum.

Arkadaşımız Kadir Afyonkale'nin burada heyecanlı konuşmasından fevkalâde mütehasıs oldum. Kendisinin genç bir arkadaşımız olarak teknik ve ilmi meselelere gösterdiği alâka şayanı şükran, yalnız heyecan bazan insanları yanlış seylere sevk eder, şunu hemen belirtirim ben masa başından gelmiş bir arkadaşınız değilim. Eğer Ankara'da dışarı çıkıp soracak olursanız benim bir adım da Mühendis Orhan Ustadır. Binaenaleyh sanayiın meselelerine vakıf olarak burada ehemmiyetli gördüğüm noktaları ortaya atıyor ve bunu ortaya atarken de bizim bugün mühendis kapasitemizin bugünkü sanayi seviyemizin üzerinde olduğunu belirterek, bilerek söylüyorum. Arkadaşlar belki burada bir ifade yanlış var. Belki bunu söyle söylemek lâzımdı. Bugünkü istihsalımız bizim mevcut personelimizle ulaşabileceğimiz istihsal seviyesinin çok altındadır. Meselâ herhangi bir tesise vinç yapıyoruz. Bunu bizim elimizdeki elemanlarımız mükemmelen hesaplayacak ve atelyeye intikal edecek projelerini yapabilecek durumdadır. Şüphesiz ki burun atelyeye intikal için yalnız bu şekilde elemanların bulunması kâfi değildir. Biz yalnız meselenin bir tek cephesini ele alıyoruz. Defaatle söylediğim gibi endüstri bütündür, bir endüstri müessesesi birbirine tamamen armonize edilmiş tam bir ekip haline gelmedikçe endüstriyel istihsalde bulurulamaz ve endüstriyel istihsalde faydalı, devamlı ve yüksek seviyede bir istihsal devresine geçemez.

Mustafa Elmalı beyefendinin küçük sanayiın korunmasına fazla önem verildiği hususundaki teşhisini tamamen yerinde buluyorum. Bilhassa bu tebliğin içerisinde Alman Makina Sanayii İmalâtçıları Birliğinin istatistigini gösteren diyagramı bilhassa bunu belirtebilmek için koymuş bulunuyorum. Hakikaten biz de şu kadar işyeri

sayısı olan esnafımızın dertlerini halletmek, gayet açık ifade edeyim, bazan oy meselesi olarak dahi avantajlı görülür. Fakat diyagramın tetkikinden göreceğiniz gibi bu bir zahiri sayıdır şunu katiyetle belirtiyim. Esnafın hakikaten ekonomide ayrı bir yeri vardır, esnafı o yerinden atmaya çalışmak, endüstri inkişaf eder binaenaleyh esnafa lüzum kalmaz demektir tamâmen hatahdır. Bunu gayet vazih ve sarîh olarak belirtiyim. Fakat bizim inkişafımızda ana rolü oynuyacak olan muhakkak optimal büyüklükteki müesseselerdir. Almanya'da bu 1000 ile 5 lira arasında olmuş, bizde 500 m olur, şimdi 500 le başlar sonra 1000 e mi çıkar, muhakkak surette endüstri müessesesi vasfını haiz içersinde sevki idaresi bulunan, ilmi ekip bulunan, tatbikatçı ekibi bulunan, pazarlama ekibi bulunan bir bütün, bir komple bir ünite anlamak zaruridir. Bu ünitelerin yaratılması için lüzumlu tedbirlerin alınması hayati ehemmiyeti haizdir. Benim bu tebliğde bilhassa belirtmek istediğim husus şudur. Biz bu gün hakikaten bizim mühendislik seviyemizin altında bir istihsal ve sanayi seviyesinde bulunuyoruz. Bunda belki diğer faktörlerin noksan oluşu da rol oynamaktadır. Fakat vakıa hakikaten böyledir. Size bugün öğleyin yapmış olduğumuz Atatürk'ün kabrini ziyaretin hatırlattığı bir hatıramı hemen nakledeyim. Ben bu Amî Kabri bir ecnebi mühendisle beraber gezmiştim. Ve gezdikten sonra tekrar tekrar sordu, bu bir Türk mimarı tarafından mı yapılmıştır. Bu dedi Türkiye'nin Avrupalı marâda bir düşüncü tarzına kavuştuğunu gösteren en büyük delildir. Çünkü dedi burada bir ana hedef vaz edilmiştir. Bu ana hedefe bütün yollar tevcih edilmiş hepsi orada toplanmıştır. Aslanlı yolu, o meydan içeri giriş ve bu fazla alayış kaçmadan büyük kitleler yapılmış fakat bütün kitlelerin kabalığını bertaraf edici gayet küçük gözle ilk başta görülmeyen, kabılığı hemen bertaraf eden unsurlar da ilâve edilmiştir. Bu ancak çok disiplinli bir düşünce tarzına sahip bir memleketin tarzı mimarisidir. Arkadaşlar bu Amî Kabir müsabakasında buraya Türk mimarlarının girmesinin doğru olup olmayacağını uzun müddet münakaşa edildiğini hatıralarımızı tazelemek suretiyle geçmek isterim. Binaenaleyh Şimdide de bizim kendi imkânlarımız dahilinde olan pek çok işlerin yapılıp yapılmayacağı münakaşa edilmektedir. Artık bu münakaşaların sonu gelmelidir ve bizim kendi müherdisliğimize olan inancımız kuvvetlenmelidir. Bu imanın körü körüne kuvvetlenmesi de tabiatıyla yerinde değildir. Bizim bugünkü teknik potansiyelimizle ve ulaşabileceğimiz istihsal seviyesine ulaşırken diğer taraftan çok daha süratli bir endüstriyel inkişaf zorunda olduğumuzu unutmamamız ve bu endüstriyel inkişafı sağlayacak personelin yetiştirilmesine azamî gayreti sarfetmemiz mecburiyeti şüphesiz ki yerindedir. Ben Kadir Afyonkale arkadaşımızın bu husustaki fikirlerine tamamen iştirak ederim öyle zannediyorum ki başka akyırı bir fikir de müdafaa etmiş değilim.

İsmet beyefendinin üniversite ile endüstri alış verişi konusundaki fikirleri hakikaten çok mühimdir ve bunu gözümden kaçırmış vaziyetteyim. Arkadaşlar bizler belki üniversitemizin kusurlarından bir tanesi de budur. Şunu katiyetle bilmemiz lâzım ki her kapalı sistem mutlaka surette dumura uğrar, dejenere olur. Bunu herşey için şeydebiliriz. Eğer tamamen kapalı sistemle teşekkül edecek bir endüstri kurmak hedefini güdecek olursak şüphesiz ki bu da yanlışdır. Endüstrimizi himaye etmemiz fakat dışarını bizi ikaz edici tesirlerini muhakkak temin edici tedbirleri almamız lâzım. Aynı şey üniversitemiz için de öyledir. Üniversitelere münhasıran talebelikten asistanlığa, asistanlıktan doçentliğe ve doçentlikten profesörlüğe yükselen elemanların hâkim olması bizim bir noksanlığımızdır. Endüstri ile üniversite arasında eleman alış verişini muhakkak sağlamamız lâzımdır. Öyle zannediyorum ki endüstri bunu biraz yapıyor, üniversitede gördüğü kuvvetli elemanları endüstriye kaçırmak için tedbirlerini almakta kusur etmiyor. Onları kaydırmak için azamî gayreti sarf ediyor. Fakat endüstriden üniversiteye geçmek idealinde olan kimselerden bunda muvaffak olanların çok az bulunduğunu esefle söylememiz lâzım. Üniversite endüstri eleman mübadelesi hakikaten bizim ilmi, teknik seviyemizin yükselmesi ve tatbikata intikali için çok önemli bir husustur.

ÜÇÜNCÜ TEBLİĞ

SİNAİ GELİŞMEMİZİN SERMAYE VE KREDİ BAKIMINDAN DURUMU

BÜLENT YAZICI

Türkiye İş Bankası

Umum Müdürü

YATIRIM VE GELİŞME :

İktisadî gelişmenin muharrik kuvveti yatırımdır. Memleketimizin her hangi bir sahasındaki gelişme üzerinde durur ve bu vetirenin muayyen bir andaki durumunu tesbit etmek istersek bu mevzua yapmağa muktedir olduğumuz yatırımın hacim ve verimliliğini ölçmemiz icab eder.

İtina edilecek husus bu unsurlardan yalnız biri üzerinde durmayıp her ikisini de göz önüne almaktır. Umumî efkâr nezdindeki tartışmalarda ekseriya dikkat hacme toplanmakta ve verimlilik ihmal edilmektedir.

5 Yıllık Kalkınma Plânı muayyen bir yatırım verimliliği ön görü-lerek hazırlanmıştır. Bu sahada en çok kullanılan ölçü sermaye-hası-la kat sayısıdır. Diğer bir deyiş ile gayri safi milli hâsılada senede bir birimlik artış temini için kaç birimlik yatırım yapılması icab ettiği verimliliğin ölçüsünü teşkil eder.

Plânın birinci 5 yıllık devresi için sermaye/hasıla kat sayısı 2,7 olarak hesaplanmıştır. 15 yıllık devre için ise, bu kat sayısının ortalama üç olarak tesbit edildiğini görüyoruz. Kat sayı ne kadar yüksek olursa verimlilik o kadar düşük olur. Bu orantının sektörlere göre değiştiği de malûmdur. Meselâ enfastrüktür yatırımlarında kat sayı yüksektir. Buna mukabil orta hacimdeki imalât sanayiinde bu orantı daha düşük, binaenaleyh, yatırım daha verimlidir. Buna misal olarak Türkiye Sınai Kalkınma Bankasının son 5 sene zarfında finanse ettiği yeni yatırım projelerinden 87 adedi üzerinde yapılmış bir hesabı zikretmek isteriz. Yekûn halinde 374 milyon liralık yatırımı ön gören bu projelerin ortalama sermaye/hasıla kat sayısı 2,04'dür. Demek oluyor ki, imalât sanayii sahasında yapılan yatırımların verimliliği plânın ön gördüğü ortalama yatırımın verimliliğinden çok yüksektir.

Bu başlangıçtan hareket ettiğimiz zaman memleketimizin kalkınma hızını arttırmak için imalât sanayiini ve bilhassa özel sektör

imalât sanayii yatırımlarının umumî yatırım hacmi içindeki payını arttırmanın faide ve zarureti ortaya çıkmaktadır.

Yatırımdan bahsederken ekseriya yalnız sabit kıymetlerin finansmanı kastedilmektedir. Memleketimizdeki yatırım hacmi ve gayri safi millî hasılda yatırımın nisbeti ifade edilirken yine yalnız sabit kıymetlere yatırımlardan bahsedilmektedir. Halbuki, mal stoklarına vâki harcamalar da yatırım mahiyetindedir. Bunların da sermaye teşekkülünde rolü vardır ve ekonominin hakikî istikametlerinin tâyini için mal stoklarına vâki yatırımlardaki hareketlerin de takib ve tesbiti lâzımdır.

YATIRIM KAYNAKLARI :

Yatırımın kaynakları ekonomide tahassül eden tasarruflardır. Diğer bir deyiş ile ekonomide tekevvün eden gelirin tüketim harcamalarında kullanılanlardan arta kalan tasarrufları ve binnetice yatırımların kaynaklarını teşkil eder.

Bu kaynaklara yabancı ekonomilerden temin edilen sermaye ve transferleri de eklenir. Merkez Bankası yolu ile açık finansmana müracaat neticesinde ortaya çıkan enflasyonlarda zecrî tasarruflar da husule gelebilir. Bu kaynakları kamu ve özel sektörler olarak ayrı ayrı incelediğimiz takdirde aşağıdaki sonuçlara varırız.

Kamu sektörlerinin gelirlerini vergiler, resimler ve harçlar ile devlet işletmelerinin kârları ve devlet mallarının gelirleri teşkil eder. Demek oluyor ki, kamu sektörü ancak kendi işletmeleri ve mallarından direkt bir gelir sağlayabilir. Vergi, resim ve harçlar yolu ile elde edilen gelirler ise fertlerin ister münferit olsun, ister hükmî şahıslar halinde çalışma şeklinde olsun, gösterdikleri iktisadî faaliyet neticesinde elde ettikleri gelirlerden bir kısmının kamu sektörüne transferi demektir. Devletin bu suretle temin ettiği gelirlerden cari masrafları karşılamak için yaptığı harcamalardan sonra kalan bakiye kamu sektörünün tekevvün eden tasarrufu ve yatırım kaynağını teşkil eder. Devlet gerekli gördüğü takdirde bu kaynağı özel sektörden ve dış ekonomilerden borçlanmak suretile takviye eder.

Özel sektörde ise mal ve hizmet istihsalı sırasında gelirler, kâr, faiz ve ücret olarak tekevvün eder. Bu gelirlerden mühim bir kısmı vergi, resim ve harçlar yolu ile kamu sektörüne transfer edilir. Geri kalan miktardan fertlerin tüketim harcamaları çıktıktan sonra kalan bakiye özel tasarrufları teşkil eder. Bu özel tasarruflar da özel yatırımların kaynağıdır. Bu kaynağa dış ekonomilerden ve kamu sektöründen borçlanmalar ilâve edilir.

TÜRK EKONOMİSİNDE TASARRUF VE YATIRIM :

1950-1960 döneminin çoğunda gayri safi yatırımların gayri safi millî hasılanın % 12'si ile % 15'i arasında temevvüç ettiği beş yıllık kalkınma plânının metninden anlaşılmaktadır. Bunun ortalama olarak gayri safi millî hasılanın % 1 ile 3 arasında değişen bir kısmı da dış kaynaklar ile karşılandığına göre, bu devrede tekevvün eden iç

tasarrufun, gayri safi milli hasılanın % 9'u ile 13'ü arasında oynadığı neticesine varılabilir.

Kalkınma plânı 1962 ilâ 1967 devresi için yatırımları % 15,7 ile % 19,4 arasında olarak tahmin etmiştir. Birinci 5 yıllık kalkınma plânı 1964 senesi tatbikat programına göre 1963 yılında gayri safi milli hasılanın % 16,7'sine tekabül eden bir gayri safi yatırım yapılmıştır. Bunun dış açık ilâvesi suretile bulunan toplam kaynaklara nisbeti ise % 15,9'dur. Dış ekonomilerden ekonomimize vâki transferler bu hesaptan düşüldüğü takdirde memleketimizde tekevvün eden tasarrufun 6160 milyon lira veya gayri safi milli hasılanın % 12,6 olduğu görülür.

Programın 1964 senesi için tahminleri gayri safi yatırımı 11345 milyon lira ve dış açığı 2500 milyon lira hesab ettiğine göre, iç sermaye tekevvününü 8845 milyon lira olarak öngörmektedir. Bu hesaplara göre gayri safi yatırımlar gayri safi milli hasılanın % 18,06'sına ve yabancı ekonomilerden transferler dahil toplam kaynakların % 17,3 ünü teşkil edecektir. Milli tasarruf ve sermaye terakümü de gayri safi milli hasılanın % 13,5'una baliğ olacaktır. Bu senenin sonunda mez-kûr tahminler tahakkuk ettiği takdirde Kalkınma Plânının Türk ekonomisine dikkate şayan bir dinamizm aşladığı kanaatına varacağız.

Memleketimizde tekevvün eden tasarruflar ve bunlara eklenen yabancı kaynaklar hakkında bu makro ekonomik bilgilerin ışığı altında tetkik konumuzu teşkil eden imalât sanayiî sahasına bakacak olursak aşağıdaki durumu görürüz.

Yine ayrı kaynaklara göre 1963 yılında imalât sanayiinde yatırımlar 2161 milyon liraya baliğ olmakta ve umumî yatırım hacminin % 22,4'ünü teşkil etmektedir. Bunun % 33,1'i kamu sektöründe % 66,9 u ise özel sektördedir. Özel sektör yatırımları içinde Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları çok büyük bir nisbeti teşkil etmekte ve hakikî özel yatırımın nisbetini tahrik etmektedir. Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları yatırımlarını çıkardığımız takdirde özel sektörün payı % 29'a düşmektedir.

1964 yılı tahminlerine gelince, imalât sanayiindeki yatırım 2452 milyon liraya ve toplam yatırımların % 21,6'sına baliğ olacaktır. Bunun içinde kamu sektörünün payı % 43,9 ve özel sektörün payı ise % 56,1 dir. Özel Sektörden Ereğli Demir ve Çelik Fabrikalarını çıkardığımız takdirde bu sektörün nisbeti % 35,6'ya inmektedir. Bu nisbet 1963'e nazaran hayli yüksek olup hakikî özel sektör sınıf yatırımlarında % 41 nisbetinde bir artış derpiş etmektedir.

Nisbetlerle ifade edilen hususları rakkamla da belirtmek faydeli olacak. Şöyle ki: 1963 senesindeki 2161 milyon liralık imalât sanayiî yatırımın 710 milyon liralığı kamu sektöründe ve 1445 milyon liralığı özel sektörde tahassül etmiştir. Özel sektör yatırımlarının 825 milyon lirası Ereğli Demir ve Çelik Fabrikalarında, 620 milyon lirası ise diğer işlere aittir. 1964 senesinde 2452 milyon lira olarak tahmin edilen yatırımların 1078 milyon lirası kamu sektörüne ve 1374 milyon lirası özel sektöre aittir. Özel sektör rakkamının 500 milyon lirası Ereğli

Demir ve Çelik Fabrikalarına ve 874 milyon lirası diğer konulara yapılacak yatırımları ifade etmektedir.

Görülüyor ki, özel sektörde sınaî yatırımlar, Ereğli Demir ve Çelik Fabrikalarını çıkardığımız takdirde senede 600 ile 800 milyon Türk lirası seviyesinde tahakkuk etmektedir.

1963 yılında imalât sanayiine yapılan ecnebi sermaye yatırımlarının baliği olan 89 milyon lira da bu rakkamın içindedir. Bu rakamlar tetkik etmekte olduğumuz mevzuun hacmini sarıh olarak belirtmektedir.

TÜRKİYE'DE ÖZEL SANAYİN GELİŞMESİNİ ÇERÇEVELEYEN UNSURLAR :

Her yerde olduğu gibi Türkiye'de de umumiyetle sanayiın ve bu arada özel sanayiın gelişmesinin bazı hudutları olduğu muhakkaktır. Karşılaşılan ilk engel de muhakkak ki imâl edilen malların satılabilirliği piyasasının nisbi darlığıdır.

Türk ekonomisi henüz zirai karakterini kaybetmemiştir. Gayri safi millî hasılanın içinde tarımın işgal ettiği yer azalmakta ise de henüz % 40 civarında bir nisbet ifade etmektedir. Çalışan nüfusun % 75'i tarım sahasındadır. Bu bünyede olan bir ekonomide gelirler yüksek olamaz. Nitekim 1963 yılında nüfus başına gayri safi millî hasıla senede 1940 liradan ve adam başına tüketim 1381 liradan ibarettir. Bu düşük gelir ve tüketim rakamları iç piyasanın hudutlarını açıkça göstermektedir. Binaenaleyh, sanayimizin gelişmesinin en büyük engelini gelir düşüklüğünün yarattığı piyasa darlığı teşkil etmektedir.

Gelirin artışı muvazeneli bir gelişmeye ve bu arada sanayileşmemizin hızlanmasına bağlıdır. Binaenaleyh, yek diğeri üzerine müessir iki faktör ile karşılaşmış bulunuyoruz. İç piyasanın darlığı ihracat ile telâfi edilebilirse de henüz mamul madde ihracatçısı haline geldiğimizi idda edemeyiz. Her ne kadar bazı mamuller ihraç edilmekte ise de bunların dış ticaretimizde işgal ettiği yer ehemmiyetsizdir. Mamullerimizin maliyeti ve kalitesi ihraça müsait bir hale geldiği takdirde iç talebin darlığı dışarıya satışlar ile telâfi edilebilir. Bu takdirde ekonomimiz iki yönden mühim kazançlar elde eder. Bunlardan birincisi kronik şekilde açık vermekte olan dış tediye muvazenemiz müsbet bir tesirin altında kalır. İkinci olarak da sanayimiz iç talebin hudutlarını aşan bir gelişmeye başvurarak sanayileşme vetiremiz hızlanır ve böylece gayri safi millî hasılamız yükselerek iç talebin de artmasına yol açar. Üçüncü engeli sanayi sahasındaki bilgi seviyemiz teşkil etmektedir. Bu bilgiyi üçe ayırmak lâzımdır. Müteşebbislik bilgisi, idare bilgisi, teknik bilgi. Bu sahalardaki seviyemizin kifayetli olduğunu iddia edemeyiz. Bunlardan çok sür'atli artışlar beklemek fazla nîkinlik olur. Bu sahalardaki bilgimizi muntazam bir çalışma ile iyi bir öğretim sisteminin yardımı sayesinde muntazam bir şekilde yükseltmek mümkün olacaktır. Akılımızda tutulması icab eden nokta bu sahalarda yetişmiş eleman noksanını hiçbir şeyin telâfi edemeyeceği-

dir. Binaenaleyh, gelişmemizin hududunu bu sahadaki bilgi teşkil eder.

Sanayi sahasındaki gelişmemizin diğer bir engeli de tediye muvazenemizin bozuk durumudur. Memleketin mal ve hizmet ihracı suretile temin ettiği dövizler, elde edilen yardımlarla beraber ihtiyacıımızı rahatça karşılayacak durumda değildir. Bu vaziyet sanayileşmemizin icab ettirdiği makina ve benzeri malların Türkiye'ye ithalini zorlaştırmaktadır. Zorluk yalnız bununla kalmayıp dışarıdan getirilmesi icap eden iptidai maddeler ve yardımcı malzemenin de hudutlanması gerekmektedir.

Bütün bu unsurlar kifayetli bir hale çıksa dahi çalışmamızın konusunu teşkil eden para ihtiyacı son ve en büyük engeli teşkil eder. Burada kasten sermaye veya kredi tabirini kullanmıyoruz. Çünkü bunlar birbirinin yerine ikame edilen fakat neticede aynı gayenin istihsalı için kullanılan aletlerdir. Bu aletler ekonomimizdeki tasarrufların yekdiğerinden farklı kullanılma şekillerinden ibarettir. Bu tasarrufların bugünkü hudutlarına yukarıda işaret etmiş idik. Ekonomimizdeki gelirler mühim nisbette artmadıkça bu tasarruflarda da bir inkılâp addedilebilecek değişiklikler olmaz. Binaenaleyh, sanayiın finansmanında kullanılacak tasarruflar ekonominin gelişmesi ve gelirlerin artmasına paralel olarak artabilecektir. Bütün mesele bu tasarruflardan bugünkünden daha büyük bir payın sanayi sektöründe kullanılmasını temin etmektir. Aşağıda bu hususun imkânlarını araştırmaya çalışacağız.

SERMAYE :

Sermaye teşebbüs sahiplerinin zati kaynaklarından işe yatırdıkları parayı ifade eder. Teşebbüs tek bir kimsenin mülkiyetinde olabileceği gibi Ticaret kanunumuzun müsaade ettiği muhtelif şirket nevilerinde de olabilir.

Teşebbüs tek şahsın mülkiyetinde olduğu veya kollektif veya limited şekillerinde bulunduğu zaman ancak müteşebbislerin kendi kaynakları ile çalışır. Anonim şirket şekli ise şirketteki sermayedar adetlerinin mühim nisbette artmasını temin edebilir. Şu kadar ki az gelişmiş bir memlekette halka açık anonim şirket az görülür. Bunun yerine aile anonim şirketleri veya birkaç ortağın sahip buldukları kapalı anonim şirketler ekseriyettedir. Bu hal memleketimize mahsus bir keyfiyet değildir. İktisadî gelişmesini bizden çok evvel tamamlamış ve anonim şirketleri bundan bir asır ve belki daha evvel halka açık anonim şirket şeklini almış ve içtimai bünyelerine yerleştirmiş olan batı memleketlerinde dahi bu nevi şirketlerin teşekkülü ve bu şirketlerin sermaye kaynağını teşkil eden piyasaların teessüsü ancak muayyen bir inkişaf devresinden sonra vukua gelmiş tedricî bir hâdisedir. Bugün hepimiz istisnasızolarak Türk sanayiinin bir sermaye sıkıntısı çektiğinde ittifak edebiliriz. Bunun aksini iddia etmeğe imkân yoktur. İktisadî gelişmemizin bugünkü seviyesinde hâdise gayet tabiidir. Bunda şaşılacak ve ülkülecek bir unsur yoktur. Bütün gelişmiş memleketler bu safhadan geçmiş olduklarına göre bizim de aynı yollardan ileri gitmemiz mümkündür. Bugün Türkiye'de

özel sektör sanayiinde öz sermaye kaynağı nedir? Bunu kısaca ekseri halde müteşebbislerin öz varlıkları ve kârlarını tekrar işe yatırmış olarak ifade edebiliriz. Bazı istisnai hallerde halka açık şirketler görülmektedir.

Bugün bu sermaye bünyesi sanayiimizin gelişme ihtiyacını karşılamamaktadır. Son birkaç yıl zarfında kurulduğunu gördüğümüz, memleketimiz ölçüsünde büyük çaptaki, hususi sınaî teşebbüslerin öz sermayelerini birkaç müteşebbisin kendi öz varlığından temin etmeleri çok müşkül bir hale gelmiştir. Bu durum bizi bir sermaye piyasası teşekkülüne doğru adetâ itmektedir. Özel sektördeki yeni yatırımların hacminin senede 600 ilâ 800 milyon lira olduğunu yukarıda görmüş idik. Bunun yarısının öz kaynaklar ve yarısının kredi ile finanse edildiğini düşünürsek senede bulunması icab eden sermayenin 300 ilâ 400 milyon lira olduğu görülür. Bu miktar çok iptidai bir sermaye piyasasına rağmen temin edilebilmiş olduğuna göre bu piyasanın teşekkülünde beklediğimiz fonksiyon sanayie teveccüh edecek sermayenin bu rakamların fevkine çıkarılmasıdır.

Yukarıda sanayileşmemizin hudutlarını çizerken bahsettiğimiz engeller ancak tedricen bertaraf edilebileceğine göre hudutsuz şekilde para temin edebilse halen senede 600 ilâ 800 milyon liralık özel sınaî yatırım derhal milyarlarca liraya çıkarılamaz. Yatırımın senede % 35 civarında arttırılabileceğini farz edersek bu piyasanın bize öz sermaye olarak senede 100-130 milyon lira temin etmesini hesaplamamız doğru olur. Böylece sermaye piyasasından bahsettiğimiz zaman bidayette mahdut gayeli bir piyasayı ön gördüğümüzü belirtmek isteriz. Bu hudutlar içinde bir piyasanın geliştirilmesine imkân var mıdır? Devlet Plânlama Dairesi, Türkiye Sınaî Kalkınma Bankası, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliğinin müştereken yaptırdukları bir sermaye piyasası etüdünde uzmanlar bu konuyu tetkik edip şahsî görüşlerini ortaya koymuşlardır. Türk Sevk ve İdare Derneğinin Amerika'dan getirttiği mütehassısların İzmir, Ankara ve İstanbul'da yaptıkları seminerlerde elde ettikleri kanaatları gösteren raporlar da elimizdedir. Bütün bunlar sermaye piyasasının gelişmesini engelleyen bazı kanunî hükümlerin mevcudiyetine işaret etmektedirler. Bunların bertaraf edilmesi muhakkak ki bu gelişmeye hizmet edecektir. Fakat, bir işin başarılması için evvel o işe başlanması lâzımdır. Engeller tedricen de bertaraf edilebilir. Mesele hisse senetlerine alıcı olarak tasarruf sahiplerinin bulunup bulunmadığıdır. Son 12 ayın tecrübeleri bizi bu hususta nikbinliğe sevk etmektedir. Nitekim son 12 ay zarfında Ereğli Demir ve Çelik Fabrikalarının hisse senetlerinin satış seyri Türkiye Sınaî Kalkınma Bankasının sermaye tezyidi, Good - Year Lâstik Şirketinin hisselerinin Türkiye Garanti Bankası tarafından piyasaya satılması, Türkiye Sınaî Kalkınma Bankası, işti-râk portföyündeki hisse senetlerinden vâki satışlar, Koruma ve Tarım İlaçları A.Ş. nin sermaye tezyidi gibi olaylar mahdut bir gayret ile sermaye piyasası kanalından 50-60 milyon liranın 12 ay içinde mobilize edilebildiğini göstermiştir.

Anonim şirketlere ait mevzuatta ve bilhassa vergi usul kanununda yapılacak değişiklikler bu piyasanın inkişafını sür'atlendirebilir.

Yabancı sermaye 1963 senesinde özel sektördeki sınaî yatırımlara 90 milyon liraya yakın bir iştirâkde bulunmuştur. Bu rakkâmın ilerideki senelerde de tekerrürü ve hattâ artması iktisaden mümkündür. Yeter ki yabancı sermaye için müsait bir iklim yaratmakta devam edelim.

Sanayi sahasında öz sermaye teşekkülünün mühim bir kaynağı da otofinansmandır. Ekonominin müstakar bir gelişme gösterdiği müddetle kârlar artacaktır. Bu gelişmenin doğurduğu iş hacmi ile kârlar da çoğalacağından bunlarla yapılacak otofinansman da genişleyecektir. Demek oluyor ki, sanayiın muayyen çerçeveler içinde gelişmesini temin edecek öz sermaye artışı mümkündür. Ancak bu çerçeveyi unuttur ve bugünkü yatırım seviyesinin kısa bir zamanda birkaç misline çıkmasını beklersek bunun imkânsızlığı karşısında kötümserliğe kapılmamız lâzımdır. Sanayileşmemizin yegâne faktörü sermaye olmadığına ve memleketimizde tekevvün eden tasarrufların daha yüksek bir nisbetinin sınaî yatırım sahasına tevcihi mümkün olduğuna göre diğer unsurların gelişmesi ile sermayenin inkişafı arasında bir ahenk kurmak mümkün olur.

Sermaye piyasasının gelişmesi öz sermaye kaynağının başlıca unsurunu teşkil edecektir. Muhtelif müesseselerin emekli ve tasarruf sandıkları Ordu Yardımlaşma Kurumu ve sigorta şirketleri gibi içtimaî ve ticarî sigorta müesseseleri bu piyasanın gelişmesinde mühim bir rol oynayabilir. Binaenaleyh, dikkatimizi bu istikamete çevirmemiz ve iş adamı, iktisatçı, bankası ve devlet adamı olarak bu yönde biran, evvel harekete geçmemiz lâzımdır.

Sermaye azlığının tamamı kredi ile karşılanamaz. Kâfi bir öz sermayeye dayanmayan bir kredi daima tehlike teşkil eder. Bugün memleketimizde çalışmakta olan firmaların pek çoğunda kredi sermaye oranıtısı bozuktur. Bunların büyük bir kısmının daha fazla krediye tahammülleri yoktur. Kuzey Amerika'da ortalama olarak sınaî müesseselerin malî bünyelerine bakacak olursak, malî kaynaklarının 1/3'ünü kredi ve 2/3'ünü sermaye teşkil ettiğini görürüz. Bizde ise bunun tersini gördüğümüz zaman dahi bankacı olarak memuriyetimizi ifade etmekteyiz. Birçok hallerde sınaî müesseselerin kredi yükü öz kaynaklarının birkaç misline balığ olmaktadır. Binaenaleyh, salim bir bünyeye varmak için evvelâ kredilerin değil sermayenin artması imkânlarını araştırmamız lâzımdır.

KREDİ NEVİLERİ :

Sanayi kredilerini iki büyük gruba ayırmak mümkündür. Birinci gruba müessesenin kârları ve amortismanları ile itfa edilebilecek krediler, ikinci gruba ise satın alınan malların muayyen bir imal safhasından geçirdikten sonra satılması ile ve bedelinin tahsili ile tasfiye edilecek krediler teşkil eder. Birinci gruba yatırım kredisi ve temel işletme sermayesi kredileri girer. Bunlar bünyede devamlı kalacak ve ancak öz kaynakların artması ile tasfiye edilebilecek mahiyette olduğundan ancak kârlar ve amortisman payları ile ödenebilir. Binnetice bu nevi kredilerin orta veya uzun vâdeli olması lâzımdır. İkinci gruptaki krediler ise ekseriya kampanya kredisi mahiyetindedir. Klâsik usullere göre para ihtiyacındaki mevsim temevvüçlerini karşılamak için kullanılır. Bunların da kısa vâdeli olması tabiidir.

KREDİ KAYNAKLARI :

Bu iki nevi kredinin kaynakları klâsik usullere göre yek diğerinden farklıdır. Orta ve uzun vâdeli kredilerin kaynağı sermaye piyasalarına ihraç edilecek tahviller ve uzun vâdeli plâsman yapmağı meslek edinmiş malî müesseselerdir. Kısa vâdeli kredilerin kaynağı ise ticaret bankalarıdır. Memleketimizdeki duruma bir nazar atfedersek aşağıdaki manzarayı görürüz. Şimdiye kadar memleketimizde tahviller için bir sermaye piyasası teşekkül etmemiştir. Uzun süren enflasyon devreleri bunun başlıca âmilidir. Fiat artışları faiz nisbetinden fazla olduğu müddetçe uzun vâdeli tahvil almakta hiç bir faide yoktur. Ancak fiat seviyesinde kâfi bir istikrar olan memleketlerde bir tahvil piyasası bulunabilir. Türkiye şimdiye kadar uzun devreli olarak böyle bir istikrara kavuşmadığı için anonim şirketlerin tahvil ihracı suretile istikraz akdetmelerine imkân olamamıştır. Yalnız, son dört senelik nisbi istikrar bazı içtimai sigorta müesseselerini tahvillere plâsman yapmağı sevk etmiştir. Bu hale mahdud olmakla beraber doğru istikamette bir inkişaftır. Şu kadar ki, bu müesseseler para istikrarına kâfi güvenleri olmadığından çok yüksek faizler almak zaruretini hissetmektedirler. Bu faizler ile yatırım yapılması gayet müşküldür. Diğer taraftan tahvil mevzuunda batı memleketlerinde emsaline rastlanmıyan bir şekle de girmektedir. O da tahvillerin bir banka tarafından grantı edilmesinin şart koşulmasıdır. Yüksek faize bir de banka kefalet komisyonunun inzımanı ancak malî bakımdan sıkışmış veya spekülâtif kâr imkânlarını gören müesseseleri bu nevi finansmanlara iltifata sevk etmektedir. Aslında içtimai sigorta müesseselerinin bu durumdaki firmaların değil sağlam malî bünyeli anonim şirketlerinin kendi itibarlarına müstenit tahvillerini satın almak yollarını aramaları daha yerinde olur.

Bir tahvil piyasası olmadığına göre, bunun yerini alacak müessesevi bir çare bulunması icab ederdi. Bu maksatla 1950 senesinde Türkiye Sınai Kalkınma Bankası tesis edilmiştir. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası bugünkü durumunda öz sermayesi 70 milyon lira, yabancı kaynakları ve tedvir ettiği fonlar yekûnu takriben 430 milyon lira ki cem'an 500 milyon liralık bir imkân toplamına maliktir. Bankanın mühim bir hususiyeti Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası ve filyalleri ile Amerikan Yardım İdaresinden temin edebildiği döviz kredileri sayesinde sınai yatırımlar için dözel şeklinde de kredi verebilecek durumda olmasıdır. Bankanın ana faaliyeti iki kolda belirir. Bunlar yatırım kredileri ve iştirâklerdir.

Bu bankanın 1962 ve 1963 yılları zarfında sanayie iştirâk ve yatırım kredisi olarak temin ettiği yeni finansman ortalama olarak 118 milyon liradır. Bilindiği veçhile bankanın ikraz faizi % 8'dir. Vâde finanse edilen projenin ödeme kabiliyetine göre hesaplanır ve 5 ilâ 10 sene arasınca tahallûf eder. Faizle beraber komisyon alınmaz.

Demek oluyor ki, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası memleketimiz için ucuz denilebilecek bir faiz nisbeti ve makûl vâdeler ile yatırım finansmanı temin etmektedir. Bankanın yardımı yalnız krediye inhisar etmeyip döviz de tahsis ettiğinden müessiriyet derecesi fazladır. Diğer taraftan, kendisine vâki kredi ve iştirâk taleplerini teknik iktisadî ve

malî yönlerden yetişmiş uzmanlar vasıtasile ciddi bir tahlile tâbi tutmak suretile teşebbüsün memleket ekonomisine yararlılığını ve başarı ihtimalini peşinen kestirmeğe çalışmaktadır. Bu suretle yatırımların gerek müteşebbisler ve gerek memleketimiz ekonomisi için verimli olmasının çareleri aranmaktadır.

Bankanın takip ettiği kredi siyaseti tetkik usulleri ve kullandığı ekonomik ölçüler münasebette bulunduğu milletlerarası malî müesseselerin devamlı takdirine mazhar olmuş ve kalkınma bankacılığı sahasındaki milletlerarası neşriyatta dünyada mevcut adedi 80'i aşan kalkınma bankası arasında başarısı itibarile en ön sıraları işgal eden bir kuruluş olarak devamlı bir şekilde zikredilegelmiştir.

Bu şartlar ve usuller içinde çalışan bir malî müessesenin Türk ekonomisine ve sınaî gelişmemize yararlılığı muhakkak olmakla beraber hayatı boyunca devamlı bir şekilde tenkide uğramıştır. Bu tenkid zaman zaman iktidardaki hükümetlerden, sanayici teşekküllerinden ve müsterilerden gelmiştir. Tenkidin başlıcaları bankanın muhafazakâr olduğu, bir takım prensiplere fazla riayetkâr olmağa çalıştığı, müteşebbisin fikrini aynen kabul etmeyip zaman alan derin bir tetkike tâbi tuttuğu ve bu yüzden kıymetli vakitlerin kaybolmasına sebebiyet verdiği noktaları etrafında toplanır.

Gelişigüzel bir iktisadî siyaset takib edildiği zamanlarda hükümetlerin mazbut bir kredi siyaseti takib etmek isteyen bir bankadan memnun olmayacakları gayet tabiidir. Müşterilerin tetkikten kaçınmak istemeleri veya zaman kaybından şikâyet etmeleri sanayi sahasında usulü veçhile yatırım yapmağa alışmamış iş adamları için kendi düşüncülerine göre normal telâkki edilebilir. Şu kadar ki bir fabrika uzun müddet çalışmak için kurulur. Hayat müddeti birçok senelerin kapsadığı bir devreye uzanır. Böyle bir teşebbüse girmeden evvel birkaç ayın etüd için sarfedilmiş olması vaktin kaybı değil iyi kullanılmasıdır. Şu kadar ki ekseri halde sanayiden uzak, ticaret sahasında yetişmiş iş adamı birkaç hafta veya ay içinde sonuçlanan alış ve satış muamelelerine alışık olduğundan bunlarda gerekli sür'ati sanayide de aramak hatâsına düşmektedir.

Kısaca yukarıda vâki izahatımızdan, Türkiye Sınaî Kalkınma Bankasının memleketimiz özel sanayiinin gelişmesinde gerek malî ve gerek teknik bakımdan mühim bir vazife ifa ettiği anlaşılmaktadır. Şu kadar ki, bankanın kaynaklarındaki inkişaf temposu Türkiye'nin sanayileşmesindeki yatırım kredisi ihtiyaçlarını karşılayabilecek sür'atte değildir. Bu kaynakların daha sür'atli inkişafı için gerekli tedbirlerin alınması zaruretine bilhassa işaret etmek isteriz.

Türkiye Sınaî Kalkınma Bankası bilhassa sabit tesislerin finansmanı ile meşguldür. Sınaî işletmelerin işletme sermayesine ihtiyaçlarını ise iki kısma ayırmak lâzım geldiğine işaret etmiş idik. Bunlardan birincisi işletmenin malî bünyesinde devamlı olarak kalması icab eden işletme sermayesi, ikincisi ise iş hacmindeki mevsimlik temevvüçleri karşılayacak finansman imkânlarıdır. Bunlardan birincisi daimî mahiyette olduğundan öz sermaye ile karşılanmaktadır. Fakat, memleketimizdeki sınaî işletmelerin çok büyük bir kısmı buna imkân vermemekte ve aslında sermaye

ile karşılanacak bu ihtiyacın ticarî banka kredisi ile tatmini yoluna gidilmektedir. Bu usul tamamen yanlış olduğundan başka bir sistemin ihdası lâzımdır. Diğer bir deyiş ile öz sermaye noksanı ancak orta ve uzun vâdeli kredi ile karşılanabilir. Müşterinin kârları tekevvün ettikçe biriken ihtiyat ve amortismanlar ile bu borç ödenir ve böylece az kaynaklardan işletme sermayesi teessüs etmiş olur. Bunu ticaret bankalarının karşılaması müşküldür. Evvelce de kaydettiğimiz gibi bu nevi kredilerin sabit kıymetler finansmanında kullanılan yatırım kredisinden hiçbir farkı yoktur. Bunlar da aslında birer yatırım kredisidir. Bu düşünce tarzında hareket edilerek yeni bir finansman müessesesi kurulması ihtiyacı başlıca ticaret bankalarımız tarafından hissedilmiş ve bildiğiniz veçhile T. İş Bankası, Osmanlı Bankası, Akbank, Vakıflar Bankası, T. Garanti Bankası ve Türkiye Kredi Bankasının iştirâkile Sınâî Yatırım ve Kredi Bankası kurulmuştur. Az bir müddet evvel ikraz faaliyetine başlayan bu bankanın sermayesi 40 milyon liradır. Pay sahibi bankalar bu bankanın kuruluş anındaki mevduat yekûnlarının % 1'ini ve o tarihten sonra artacak mevduatın % 5'ini uzun vâdeli olarak ikrazı taahhüt etmişlerdir. 60 milyon liraya yakın bir meblâğ teşkil eden bu fonlar Sınâî Yatırım ve Kredi Bankasına ikraz edilmiş bulunmaktadır. Bunlara ilâveten dış yardım karşılıklarından da 60 milyon lira Maliye Bakanlığınca bu bankaya ikraz edilmiştir. Bu banka özel sanayiimize orta vâdeli işletme kredisi vermektedir. Zamanla otomatik bir büyüme imkânına malik olan bu bankanın Türk özel sanayiinin gelişmesinde mühim bir rol oynayacağına inanıyoruz. Türkiye Sınâî Kalkınma Bankasınca kullanılan proje tahliline benzer bir malî bünye incelemesini kredi değerliliğini ölçme esasları arasında sokmuş olan bu müessese kanalı ile pay sahibi ticaret bankaları imkânlarının sarîh hudutları tesbit edilmiş bir miktarını sanayie orta vâdeli kredi olarak aktarmak imkânını bulmuşlardır. Bu şekilde ticaret bankaları klâsik bankacılık prensibine uygun bir hareket tarzını ihtiyar etmişlerdir.

Ticaret bankalarının da mühim nisbet ve miktarlarda sanayii finansse ettikleri malûmdur. Bu finansman gerek sabit tesisat bedellerine, gerek temel işletme sanayiine ve gerek dalgalı işletme sermayesine kullanılmaktadır. Bunların yukarıda da belirttiğimiz veçhile sabit tesis ve işletme sermayesi finansmanına kullanılması doğru değildir. Bu nevi kredi ihtiyaçlarının tahvil ihracı Türkiye Sınâî Kalkınma Bankası ve Sınâî Yatırım ve Kredi Bankasından orta ve uzun vâdeli istikrazlar ile karşılanmalıdır.

Ticaret bankalarının sınâî teşebbüslerin finansmanında kullandıkları mebalîği tam olarak tesbite imkân yoktur. Yalnız bazı karineler ile oldukça sıhhatli bir tahmine varmamız mümkündür. Türkiye İş Bankasının kredi şeklindeki plâsmanlarının % 40'undan fazlası sınâî işletmeler nezdindedir. Diğer ticaret bankalarının ve Ziraat Bankasının ticarî plâsmanlarının mühim bir kısmının bu şekilde kullanıldığını farz etmek yerinde olur. Şu kadar ki, bu müesseselerdeki nisbetin daha düşük olması muhtemeldir. İhtiyatlı bir ortalama olarak % 30'u kabul edersek, tekriben 7,5 milyar liraya balîğ olan muhtelif krediler rakkamının % 30'unun sanayie verilmiş olduğunu tahmin edebiliriz. Bu hesaplâ bankacılık

sistemimizin sanayie açmış olduğu kredinin 2.250 milyon lira civarında olduğu neticesine varabiliriz.

Bu kredi hacminin kifayyetli olup olmadığı münakaşa edilebilir. Fakat kâfi bir sermaye temeline istinad ettirilmeden krediler arttırılmıyacağına göre bankaların malî kaynakları inkişaf dahi etse bu kredi hacminde çok sür'atli bir artış beklememiz icab eder.

Sanayiimizin karşılaştığı diğer bir problem devamlı istihlâk eşyalarının taksitli satışlarının finanse edilebilmesidir. Buz dolabı, çamaşır makinası, dikiş makinası ve saire gibi eşyaların müstehlike 18 ilâ 20 ayı bulan taksitlerle satıldığı malûmdur. Bu gibi satışların normal banka kredileri ile finansmanı imkânsızdır. Batı memleketlerinde sırf bu maksat için kurulmuş finansman şirketleri mevcuttur. Yakın bir istikbalde Türkiyede de bu istikamete gidilebileceğini tahmin edebiliriz. Şu kadar ki, içinde bulunduğumuz konjonktürde tüketim harcamalarını arttırmamak ve böylece yatırımlarda kullanılacak tasarrufları arttırmak plânın ana gayelerinden biri olduğundan bu hususta temenni ile hareket edilmesi ve devletten bir yardım beklenmemesi icab eder.

Türkiye'de sanayiın emrine amâde bulunan kredi kaynaklarını hü-lâsaten belirttikten sonra dışarıdan istikraz imkânları üzerinde bir an için durmak lâzımdır. Bilindiği veçhile Avrupa Ortak Pazarı ile yapılan anlaşmada Türkiye'ye Avrupa Yatırım Bankasının 5 sene zarfında 175 milyon dolarlık bir kredi vermesi derpiş edilmiştir. Bunun bir kısmının özel sektöre tahsisi anlaşma metninin icabatındandır. Bu anlaşma yürürlüğe girdiği zaman özel sanayiimizin bu imkândan da istifade edebileceğini düşünebiliriz. Dış piyasalarda tahvil ihracı suretile istikraz akdi henüz Türkiye'nin dış tediye muvazenesi durumu dolayısıyla mümkün değildir. Son zamanlarda Maliye Bakanlığınca çıkarılmış olan tebliğler yatırım kredileri için dışarıdan istikraz imkânlarının kambiyo kontrolü bakımından esaslarını tâyin etmiştir. Bu hadler dairesinde firmalarımızın istikraz akdinde muvaffak olup olmayacaklarını ancak tecrübe göstermektedir. İşletme kredileri için vaz edilmiş şartlar ise bu maksatlar için dışarıdan borçlanmayı kanaatımızca imkânsız hale getirmektedir. Burada işletme sermayesini, yukarıda da yaptığımız gibi ikiye ayırmanın ve temel işletme sermayesi ihtiyacının finansmanı için dışarıdan temin edilecek uzun vâdeli kredilerin yatırım kredileri muamelesine tâbi tutulmasının gerektiği kanaatındayız.

Kredi mevzuunu bitirmeden evvel faiz hadleri üzerinde de durmamız icab edecektir. Türkiye'de tatbik edilen faiz nisbetlerinin, Ziraat Bankasının tarım kredilerinde ve Sınai Kalkınma Bankasının yatırım kredilerinde tatbik ettiği faiz nisbetleri hariç, yüksek olduğu muhakkaktır. Yüksek faiz nisbetlerinin iktisadî faaliyeti daraltıcı bir tesiri olduğu da şüphe götürmez bir hakikattir. Fakat faiz de bir fiattır. Her fiat gibi arz ve talebin muvazene bulduğu noktada teessüs eder. Bugün memleketimizde kredi talebinin fazla ve arzının bunu karşılayamayacak seviyede olduğuna göre kredinin fiatının da yüksek bir noktada tekevünü tabidir. Kredinin fiatı olan faiz narha tâbidir. Bu narh arz ve talebin birleştiği noktada tesbit edilmemiştir. Bir kredi karaborsasının mevcudiyeti bu narhın iki münhaninin birleştiği noktadan biraz

araşığa tesbit edildiğini gösterir narhın daha aşığı indirilmesi kredi karaborsasını çok daha genişletir. Binaenaleyh, memleketteki faiz hadlerinin aşığı inmesi için arzının talepten fazla artması lâzımdır. Bu da ancak bankaların kaynaklarının sür'atli bir gelişmesi ile mümkün olabilir.

Netice :

Türkiye'de özel sanayiın karşılaştığı problemlerden biri muhakkak ki sermaye ve kredi darlığıdır. Şu kadar ki, sanayimizin gelişmesini tehdid eden başlıca unsur sermaye ve kredi olmayıp yukarıda da belirttiğimiz diğer beşerî, teknik ve iktisadî unsurlardır. Memleketimizde sanayi bu unsurların müsaade ettiği nisbette gelişecektir. Tahlilimizden de anlaşılacağı veçhile bazı gayretler ile bugünkü sınaî yatırım temposunun malî kaynakları diğer faktörlerin imkân bahşettiği gelişme seviyesini finanse edecek bir vüsate getirilebilir.

Bu maksat için alınacak tedbirleri kısaca sermaye piyasasının tees-süsü için ittihazı gerekli pratik kararlar, Türkiye Sınaî Kalkınma Bankasının ve Sınaî Yatırım ve Kredi Bankasının emrindeki kaynakların sür'atle arttırılması ve nihayet her vasıta ile ecnebi sermaye yatırımının teşviki olarak özetleyebiliriz.

ÜÇÜNCÜ TEBLİĞİN GÖRÜŞÜLMESİ

Ahmet Karacıgan :

Memleketimizde Sınai kalkınmanın hızla gelişmesi için aşağıdaki tedbirler ve teşviklerle mümkün olacaktır :

1 — Sermayenin temini :

A — Küçük sermayelerin bir araya toplanması için ve sermaye şirketlerinin çoğalması için kurumlar vergisinin kaldırılması, hattâ mümkün olursa gelir vergisinin düşürülmesi ile küçük sermayelerin birleşmesi teşvik edilmiş ve bu şekilde büyük sermayeye ihtiyaç gösteren işlerin başarılması sağlanmış olur. Bu şekilde ölü olarak duran küçük sermayelerin çalışması temin edilmiş olur ve memleket kalkınmasında faal bir rol alır.

B — Sermaye şirketlerinde idare heyetinde bulunanların suistimallerine meydan vermemek için ceza müeyyidelerin artırılması suretiyle, rahbet sağlanmış olur. Şimdiki vaziyette bu şirketlerden kaçılmaktadır. Kurulmuş olan şirketlerin birkaç sene iyi çalışıp, sonradan suuniyet ve suistimaller yüzünden ömürleri çok kısa olmakta ve parçalanmaktadır. Büyük suistimaller yapanlar diğer sermayedarları korkutup işden çıkarmakta ve şirketi parçalamaktadırlar. Bu bakımdan sermaye şirketlerinde mesul işlerde çalışanların suistimallerinde ağır cezalarla tecziye edilerek bu vaziyetlerin önüne geçilmesi ufak sermaye bağlayanların sermayelerinin batmasına manii olunarak, bu şirketlerin gelişmesine çalışılmalı, bugün memleketimizde çeyrek asır maziye sahip şirketler yok denecek kadar azdır. Halbuki Avrupa'da 200-300 senelik şirketler ortaklıklar çoktur ve müesseseler mazileriyle iftihar ederler ve daima inkişaf ederler. Bizler ise birkaç senede hem doğar ve hem de ölürüz. Maalesef büyütmeyiz.

C — Sermaye şirketlerinde kuruluş harçlarının ve kurumlar vergisinin kaldırılması suretiyle de bu şirketlerin çoğalmasına yardım edilmeli.

D — Vergilerin birleştirilmesi :

Gelir vergisine tabi olan müesseselerde bir vergi alınması: Çeşit çeşit vergi ve resim alınmamalı: Çünkü ayın 15 şinde şu vergi yatacak, 20 şinde şu vergi yatacak, 30 zunda şu vergi yatacak, şu ayda şu vergi yatacak, şu ayda şu vergi yatacak diye kırtasiye ve formalite yüzünden mükellef eziyet görmekte ve iş meşgalesinden ziyade mükellefi bu vergi ve resimlerin zamanını geçirmemek ve cezaya düşmemek için her an telâş içinde bocalamasına mani olunarak hem kırtasiyecilik ve hem masraf, herşeyden tasarruf olur. Mükellefler de daha salim olarak işlerini yürütürler.

E — İmalât işlerinde gider vergisinin de kaldırılması.

F — Veraset ve İntikal Vergisi :

Büyük tesislerde ölüm vukuunda veraset ve intikal vergisi dolayısıyla parçalanmakta veya tamamen kapanmaktadır. Çünkü Sanayide ekseri sermaye sabit tesislere yatırıldığından, ölüm vukuunda, mevcut sabit tesislerin vereseler arasında taksimi mümkün olmadığından birisi tarafından devralması lâzımsa da sermaye

kâfi gelmediğinden borçlanılmakta bir taraftan da vergi ödeneceğinden, rakdî varlık buna da imkân vermediğinden tesisler parçalanmakta ve satılmaktadır. Halbuki hiç olmazsa sanai tesislerde tesisin vereselerle müşterek olarak aynen devamı halinde veraset vergisi alınmadığı takdirde tesisler tam randımanla çalışır ve parçalanmayarak gelişir, bu şekilde daima verimli olduğundan devamlı olarak gelir vergisi ödeyerek verim sağlar. Bir defa alınacak vergi yüzünden tesisler parçalanmaz.

Firma ne zaman dağılırsa o zaman veraset ve intikal vergisi alınırsa o zaman tesisler daima büyümeye ve inkişaf etmeye ve yıllarca yaşamasına ve dolayısıyla memleket sanayinin gelişmesine geniş ölçüde faal rol almış olur.

G — Memleket inkişafı için, memleketin bugünkü mevcut tesislerin kapasite ve fiili randımanlarının tam tesbiti, memleketteki istihsal ve istihlak durumlarının ehil elemanlarla iyice tesbit edildikten sonra istihsalle istihlak arasındaki muvazenesizlikler için, önce mevcut tesislere tadilat veya az masraflı ilğve suretiyle telâfi imkânlarının sağlanması, onda sonra tesislerin bir yerde değil, memleketin inkişafı bakımından, mümkün oldukça mevcudu olmayan istihlak bölgelerinde yeni tesislerin kurulmasını teşvikiyle fuzulî tesislerin yapılması, fazla rekabet ve riskler dolayısıyla tesislerin kısa zamanda kapanarak milli servetin heba olması önlenmiş olur.

Mümkün olsa da gelişigüzel işyeri açılması da önlenirse, o şehrin veya bölgenin ne kadar istihlakı vardır, hinterlandı nedir, bunun tesbiti ile, neticede normal karşılaniyorsa yeniler bu branşda işe müsaade edilmemesi, bu işe tevessül eden, diğeri ile teşriki mesai yapıp işi genişletsin veya yeni bir iş sahasına kendisini zorlayıp, icatta bulunmaya ve yenilik getirsin. Meselâ bugün 100 marangozdan, 95 şinde makine var, fakat bu günde 1 saat ancak çalışır. 100 marangozun 100 saatlik işini 5 makine görür, 90 makine boş yatar. Bu milli servete yazık değil mi? Bizim 24 saat çalışmamız lazım. Makineden tam randıman almamız lazımken yeni yeni işyeri açılıp makine konulmakta, milli servetler bu şekilde ölü yatırılmayıp, çeşit çeşit tesisler kurulması daha iyi olur.

H — Yeni teşebbüs ve icatta bulunanlar 3-5 sene vergi ve resim muafiyeti tanınması :

Çünkü memleketimizde istikrarlı bir malzeme fiyatları bulunmaması ve gelişmiş bir memleket olmayışımızdan, inşaat ve tesislerin ilk maliyet hesaplarıyla tesisin kurulup tam faaliyete geçmesi arasında maliyet hesaplarında muazzam farklar olmaktadır. Bu bakımdan memleketimizde her tesis yapan muhakkak surette anormal risk altına girmekte, tesis faaliyete geçmesi için işletme sermayesi bulmakta müşkülât çekerken, bir taraftanda yeni vergi mükellefiyeti dolayısıyla risklerden çok zaman kendisini kurtararak kapanmakta veya zor yürütmektedir. Halbuki yeni tesislerde 3-5 sene olsun bir muafiyet tanınırsa tesisler işletme sermaye sıkıntılarını kısa zamanda atlatarak gelişir bu muafiyetin sonunda bu muafiyet süresinde zoraki ödeyeceği vergiden kat kat fazlasını öder ve memlekette sanayi gelişir.

2 — Sigorta mevzuatının basitleştirilmesi :

Nüfus cüzdanı gibi ilk girdiği müessese kayıtlarını tamamladıktan sonra nüfus cüzdanı gibi cüzdanı olsun onunla her giriş ve çıkışta çalıştığı müessese işlesin kırtasiyecilik kalksın, ve bu şekilde kırtasiyecilik yüzünden olan yanlışlıklarda ortadan kalkar.

b — Tatil aylarında mektep talebelerinin çalışması için, tatil aylarında çalışanların vergiden ve esnaf yanarda çalışanların İş Kanununa tâbi olmaması, İş Kanununa tabi bir yerde ise iş kazası priminden başka prim alınmaması suretiyle talebelerin yazın sokak çocuğu olmasından kurtularak bir işe yaraması ve kendisine kitap parası temin ederek, ebeveynlerine fazla külfete yardımcı olmaları ve iş ha-

yatını öğrenmeleri sağlanmış olur. Meslekleriyle ilgili staj da yaparak nazariyatla tatbikat bir araya gelmiş olur.

c — İşçilerde iş meş'uliyeti olması, yaptığı ve yapacağı bozuk işten dolayı geniş cezayı müeyyidelerin konulması sayesinde sanayimizde kalitenin inkişafı sağlanmış olur.

d — Mesleklerde ehliyet aranması, kalifiye işçi yetiştirilmesi, bunun içinde bon-servisin hakiki olması ve bunada itimat ederek aranmasını sağlamak. Mesela iyi sicil almayan 3 müesseseden sonra o şehirde o sahada iş temin edemeyeceğine emin olduğunda işine dikkat ederek daima temiz iş yapmaya gayret ederek terakki ettirir. Maalesef bizde işçi eskidikçe çalışmasını bozar, sicile itimat işi temin edilirse kalitede inkişaf sağlar.

e — Prim nisbetleri % 18 ve daha yukarıdır. Sigortada bu da çok, bu nisbetlerin indirilmesi,

f — Sigorta hastahanelerinde işçi hastalara hiç bakım yok saatlerce bekletilmekte ve ekseri aspirin verilnek suretiyle işe gönderilmektedir.

3 — İcra İflâs Kanununun değiştirilerek hileli iflâsa tevessül edenlerin cezasının artırmadır (piyasada para vesair eşya toplayıp bir müddet çalışıp, işlerini mülklerini ailesi, çocukları veya başkaları üzerine kaçırıp iflâs ettikten sonra, ailesi namına veya çocuğu, veya başkası namına ticarethane açıp birçok hüsniyetli kişilerin de batmasına sebep olanlar gibi).

4 — Geçim indirimlerinin kademeli olması,

5 — Yıllık İstatistik neticelerinin, sanayicilere ulaştırılması,

6 — Kongre neticesinde tertip komitesinin birleştireceği neticenin sanayicilere de hiç olmazsa bir bülten halinde ulaştırılması,

7 — Meslek okullarının açılması.

Emin İplikçi :

Türkiye'de sanayi sahasına halk tasarruflarını yöneltmek için bir takım tedbirlerin alınması lâzımdır.

Halka parasını emin bir işe plâse ettiği inancını vermek için menkul kıymetler piyasasının teşekkülü lâzımdır. Bu alanda adımlar atılmakta olduğunu memnuniyetle görmekteyiz. Borsaya kota edilecek sanayi müesseselerinin hisse senetleri veya tahvilleri halk tarafından her zaman alınabilmeli ve satılabilmelidir. Bunlardaki dalgalanmaları halk yakından izlemelidir.

Bu kâfi değildir. Ayrıca yeminli eksper muhasiplerin bu müesseselerin bilânçolarını ve kâr ve zarar hesaplarını deretlemeleri lüzumludur. Yeminli eksper muhasiplerin faaliyetini mümkün kılacak kanunun da çıkmak üzere olduğu malumdur.

Herseyden evvel mesleklerinin ehli, bitarak ve dürüst olacağına şüphe etmediğimiz bu müessese mensuplarının sanayi müesseselerinin hesapları hakkında verecekleri raporlar tasarruf erbabı için büyük bir kıymet ifade edecektir.

Birinci Cihan Harbi sıralarında kurulmuş bazı Anonim şirketlerin hisse senetlerinin bir müddet sonra bakkal kâğıdı yapılmak üzere kili ile satıldığı biz yaşta olanlarca bilinen bir hakikattir. Buna artık meydan verilmeyeceğine hiç şüphe etmemekteyiz.

Eski vazifem icabı bir Aterikan petrol şirketinin sermaye tezyidini sağlamak üzere vaki teşebbüsünü nasıl ortaya koyduğunu anlatmakta fayda görürüm. Şirket piyasaya bir mali müessese vasıtasıyla hisselerini sürmek istemiştir. Bu mali mües-

sese Şirketin varlığını tesbit için birisi müşavir jeolog müessesese tarafından, diğeri muhasebe eksperlerince verilmiş iki raporla Şirketin mevcudatını kâr ve zarar durumunu bütün teferruatı ile halk efradına duyurmuştur.

Sanayi sahasına para yatıracak olan tasarruf sahipleri istikrar içerisinde gelişmeye büyük kıymet verecekleri şüphesizdir. Bu mefhum içerisinde a) para değerinin muhafazası, b) Vergi Kanunlarında devamlılık, c) işçi ve işveren münasebetlerinin oldukça uzun bir vade için tanzim edilmiş olması, d) ithalat ve ihracat rejiminde istikrar gibi hususlar girer.

Vergilerde değişiklik önceden yapılan hesapları tahakkuk ettiremeyebilir. İthalat veya ihracat rejimindeki değişiklikler, sınıai faaliyeti teşvik edebileceği gibi kısmen de daraltabilir. Bir fabrikanın bu yüzden kapasitesinin altında çalışması veya muayyen bir zaman faaliyetten çıkması varittir. Bütün bu faktörleri sanayi sahasına para yatıracak olanların dikkate alacaklarını unutmamak gerekir.

Raporla ilgili gördüğüm diğer nokta da harici mali banker ve endüstriyel mahafalı ile temaslarn sıklıklandırılmasını sağlamaktır. Bunun temininde ticaret ve Sanayi Odaları Birliğine ve Hükûmete vazifeler düşmektedir. Bu temaslara kolayca mümkün olabilmeli ve her türlü dokümanlarla harici âlem enforme edilebilmelidir. Ancak bu inkânları muayyen bir zümreye hasır ve tahsis etmekten kaçınmalı ve kolaylıklar hakiki iş sahiplerine ve ciddi teşebbüslere sağlanmalıdır.

Dr. Mustafa Elmah :

Filhakika, sanayi finansmanında zati, (özel), bankadan ve sermaye piyasasından olmak üzere, üç esaslı kaynak görüyoruz. Bendeniz bu kaynakların terekkep ve müstakriz tarafından tercih tarzında, gelişmemiş memleketlerde bulunan bazı özelliklere temas etmekle yetineceğim.

Her şeyden önce, kredi kaynağının diğer kaynaklara nisbetle, kötü kullanılmaya çok müsait bir durum arzettiğini, müteşebbisin bu kaynağa nisbetle diğer ikisini iyi bulmadığını kabul etmek gerekir. Bu, iyi bulmamak keyfiyeti riskli telâkki edilmek mânâsıdır. Maalesef ekseri ahvalde, müteşebbis kendi sermayesini gizlemekte, veya en son olarak başvurulacak kaynak gibi tasavvur etmektedir. Sermaye piyasasından alınan da, enflasyon olmadığı devirlerde net bir borçtur. Esasen, gelişmemiş memleketlerde, sermaye piyasası mukriz için yüksek verimde telâkki olunamayacağı için, müteşebbis istese de bu kaynaktan bol para bulamaz.

Böylece, kredi kaynağı, gelişmemiş memleketlerin en ziyade beğenilen bir sanai finansman vasıtası nevini teşkil etmektedir; bu kaynağın müteşebbisce beğenilmesi sebeplerini daha teferruatla şöyle inceleyebiliriz :

1 — Bu kaynak, siyasi baskılarla en iyi şekilde istismar edilecek bir hususiyet taşır. Demokrasinin olumlu yolda bulunmadığı her memlekette, seçmen zümresinin en kuvvetlisi zırra ve müteşebbidir. Biri ekseriyeti diğeride mali kapasitalistliği temsil eder. Bu yüzden, istisnalar hariç, müteşebbislerin böyle bir siyasi vasatı anormal telâkkilerle sömürmesi kolay ve mümkün olmuştur.

2 — Bankalar, böyle bir zeminde kendiliklerinden de müteşebbisin temayülleri ne kapılır, bu suretle onlardan büyük ölçüde vadeli mevduat celbedebileceklerini umarlar. Bu iki taraftan, oyun sonunda, hangisinin kazanacağı tarafların siyasi şans ve hareket dürüstlüğüne bağlıdır. Teblig sahibi beyefendinin de işaret ettikleri gibi, Türkiyede ticaret bankası oldukları halde gizlice orta vadeli finansman kredisi açan bankalar, en sonunda, müteşebbislerin hilesi karşısında kaldıklarını görmüş ve iflâs yoluna gitmişlerdir.

3 — Gelişmemiş memleketlerde, Hükûmet bütçeleri de açıkla çalıştığından enflasyonun müzminleşen hali, şirket tahvillerine talebi kapamakta, bu hal banka kre-

disine talebi ayrıca artırmaktadır. Sâbit bir borç enflasyonla, daha az bir para değerini (zamanla) ifade edeceğinden, mukriz bu neviden senetlere rağbet etmemektedir.

4 — Banka mehafili ile müteşebbis daha sıkı ve günlük temas halinde olduğu halde, sermaye piyasası yatırımcısı ile böyle bir teması sağlamak kolay değildir. Sigortalar (bilhassa hayat) bundan bir istisna teşkil ederse de, böyle müesseseler de müteşebbislerin reklâmlarına, halk-yatırıncı kadar kolay kanmaz. Kaldı ki, yatırım şirketleri propagandası, halk-yatırıncı'nın da, artık sermaye piyasasına vukufia yöneltileceğini gösteriyor.

Bu hükümler, şüphesiz ki, borç ve varlığı arasında klâsik nisbetler bulandıran müesseseler için bir kıymet ifade etmez. Fakat böyle meselelerin gelişmemiş memleketlerde mevcut oluşu gösteriyor ki, sınaî finansmanda, varlığa nisbetle çok yüksek borç seviyelerini idame ettirmek gayreti, çoğunluğu teşkil etmektedir. Esasen, hemen itiraf etmeli ki, gelişmemişlik pası Türkiye gibi memleketlerde, çoğu defa müteşebbisin rasyonel ve iktisadi olmıyan telâkîleri yüzünden iktisab olunmaktadır.

Bu hususları bir neticeye bağlarsak, şöyle diyebiliriz: Gelişmemiş memleketlerde her şey rasyonel, sadece para noksardır, sloganı yersizdir.

İkinci olarak, zaman darlığı sebebiyle iyice işlenmiyen ve bir arkadaşımızın da zihnine takılan bir noktaya temas edeceğim: Acaba, bir gelişmede, tasarruf ne dereceye kadar zorlanarak, sermayeye katılmalıdır? Herkes istihlâkını tamamen denebilecek kadar kussa da, sermaye çok üretilse, netice ne olur? Kanaatımızca bu netice hiç de umulduğu gibi olmaz. Bilhassa, iç piyasası genişlemeğe müsait, yani nüfusu bol olan memleketlerde, kitle halinde istihlâk olmadan sınaî işletmeleri yaşatmak, ve yüksek bir istihdam seviyesi temin etmek mümkün olmaz. Küçük ve dış ticarete fazla nisbette (% 60-70) bağlı memleketlerde muvakkat bir fazla tasarrufla (reel) belki süratli kalkınma olur. Fakat, Türkiye böyle bir memleket değildir ve olacağı da benzemiyor.

Kongrenin başladığından beri, gerek verilen tebliğlerden, gerek çeşitli hatiplerin konuşmalarından anlaşılmaktadır ki, sanayileşme iktisadi bir meseledir.

Dün verilen Türkiye'nin Sanayileşmesinde sermaye ve kredi durumu ile ilgili tebliğde de işaret olunduğu gibi, Türkiyede geniş bir müteşebbislik, idarecilik ve işletmecilik bilgisine ihtiyaç vardır. Bunun için iyi iktisatçılara muhtelif müesseselerde layık oldukları yerleri vermek şarttır.

Buna karşılık, tebliğ sahibi sayın Bülent Yazıcı iyi iktisatçı bulmanın güçlüğünden bahsettiler. Yetişmiyor dediler.

Fakat, madem ki, memleketin kalkınması iyi plânlarn hazırlanması, verimlilik ve rantabilitenin artması arzulanıyor, milletin yüksek menfaatleri icabı gerekli tedbirleri almamız. Nasıl muhtelif işletmelerde bir kanunla sivil savunma uzmanlıkları ihdas edilmiş ise, yine bir kanunla muayyen evsafi haiz teşebbüsleri bu yolda seferber etmeliyiz. İktisadi mevzular iyi ve olgun araştırmalar ister, yoksa bir kongrede vehleten hatıra gelenler birer tedbir olamazlar.

İktisadi meseleler çok nazıktır, gerekli önem verilmediği ve hâl kimseler tarafından layıkı veçhile incelenmediği takdirde intikam feci olur.

İktisadi hâdiseler irreversible'dir, tersine çevrilemezler, yani hatalı bir karar kaldırıldığında eski duruma dönülemez. Hataların tesiri baki kalır. Bunun için millî ekonomiyi bir tecrübe tahtası olmaktan kurtaralım ve iyi iktisatçıların yetişmesine âzami ehemmiyet verelim. Muayyen vasıf ve çaptaki müesseseleri bir kanunla iyi iktisatçı yetiştirmeğe, bu yolda burs vermeğe, yabancı memleketlere kabiliyetli gençler göndermeğe sevk edelim.

Memleketin sanayileşmesi ve kalkınması, kanaatimce, her şeyden evvel çok sayıda iyi iktisatçıların yetişmesine ve bunlara layık oldukları yerleri verilmesine bağlıdır.

Nejat Ölçen :

Stratejide ağırlık kazanan tasarruf politikasının, memleketimizde süratle kredi müesseseleri tarafından benimsenerek, uygulamaya başlandığını görüyoruz.

Sayın Bülent Yazıcı tarafından verilen tebliğde : «İçinde bulunduğumuz konjonktürde tüketim harcamalarını arttırmamak ve böylece yatırımlarda kullanılacak tasarrufları arttırmak Plânın ana gayelerinden biri olduğundan bu hususta teenni ile hareket edilmesi ve devletler bir yardım beklenmemesi icabeder» denmektedir.

Şu hususu bihassa belirtmek istiyoruz ki, milli gelirin artması için tasarrufların artmasını lazım geldiğini kabul eden klasik iktisat teorisi, 1930'da dünya krizine sebep olarak, miyadını doldurmuş ve tarihe karışmıştır. Yeni teoriye göre, tam aksine, tüketim ve yatırım değişimleri birinci derecede milli gelirin değişmelerine sebep olmakta, fakat hiç bir zaman eskiden zannedildiği gibi, tasarrufların artışının milli geliri artıracığı söylenememektedir.

Bu düşünceyi açık bir şekilde ortaya koymak için tasarrufun ne anlama geldiği izah etmemiz icabeder. Devre içindeki nakdi tüketim ve yatırımları sırasıyla C ve I ile göstereyim. Eğer Y milli gelir seviyesi ise, kapalı ekonomi için, C ile I nin toplamının milli geliri verdiği malumdur. Yani :

$$Y = C + I$$

yazılır. Şimdi C yi eşitliğin sol tarafına aktaralım :

$$Y - C = I$$

elde edilir. Y — C nin devre içindeki tasarruf miktarını gösterdiği aşikârdır.

Toplam tasarrufa S diyelim. O halde :

$$S = I$$

sonucu elde edilir. Demek ki yatırımlar tasarruflardan doğmaktadır. İşte eski teori, uzur süre, madem ki yatırımlar tasarruflardan doğmaktadır, halde yatırımları arttırmak için tasarrufların artırılması lazımdır diye düşünülmüştür. Eski teoride, tasarruflar arttığı halde, gelirin artmaması karşısında, S = I eşitliğinin, fiyat düşmeleri ile gerçekleştirileceği hususu gözden kaçmaktadır.

Tecrübeliler tüketim harcamaları toplamının devre içinde Y — milli gelirin doğrusal bir fonksiyonu olduğunu göstermiştir. Yani :

$$C = c Y \text{ dir.}$$

Burada c marjinal tüketim eğilimi adını alır.

Şimdi bu bağıntıyı yukarıki eşitlikte yerine koyalım :

$$Y = c Y + I$$

ve buradan

$$(1 - C) Y = I$$

veya,

$$Y = \frac{I}{1 - C}$$

bulunur. 1 — C ise marjinal tasarruf eğilimi adını alır.

(1 — C) yukarıki sonuç içinde paydada olduğundan 1 — C azaldıkça millî gelirin aynı bir yatırım seviyesi için artacağı görülmüştür. Millî gelirin artması yolunda, marjinal tasarruf temayülünü azaltmak gerekecek demektir. Ekonominin belli bir devresinde (bu devrede faraza enflasyon dolayısı ile tasarrufların artışı teşvik olunsun) tasarrufların teşvikî politikasına rağmen, marjinal tasarruf temayülünün azaltılması gerekir. Nakti bir değer olan tasarruf kavramı ile boyutsuz bir katsayı olan tasarruf temayülü arasındaki bu fark eğer yanlış anlaşılır ise, bundan Sanayinin gelişmesi büyük ölçüde zarar görecektir.

Misâl olmak üzere, talebin arzdan az olduğu bir ekonomiyi nazarı itibare alalım. Böyle bir ekonomide üretilen mallar daha az müşteri bulacağından, müteşebbis kendi elindeki stokları arttırmamak zorunluğunda kalacak, arz-talep dengesini fiyatları düşürerek sağlayacaktır. Müteşebbis, gelecek devre için daha temkinli davranacağından, üretimini kısıtlayacak, kendisinin hammadde talebini azaltacaktır. Yani $S = I$ eşitliği fiyatların düşmesi ile gerçekleşirken, millî gelir seviyesi de düşmüş olacaktır. Ekonomide bu devrenin deflasyon (veya kontraktion = iktisadî büzülme) olarak adlandırıldığı malûmdur. Stokların artışının izlenmesi, talep seviyesindeki düşmelerin tesbiti, ekonomide fiyat değişikliği kadar kolay takip edilen müş'irler olmadığı için, deflasyonu karakterize eden olayı fiyatların düşmesi şeklinde özetlemek âdet haline gelmiştir.

Deflasyon devresinde, halkı tasarrufa teşvik ederek, kalkınmanın fedakârlık yoluyla sağlanacağını belirtmek, azalma temayülünde olan tüketimleri daha da azaltacağı için, ekonomiye menfi sonuçları dokunacaktır. Deflasyon devresine girerken, tasarruf politikası iktisadî büzülme sebepli olduğundan, millî geliri düşürecek demektir. Bundan sanayi zarar görecektir.

Fakat herhalde sabit bir tek yönlü bir tasarruf politikasına bağlı kalmamak lazımdır. Tasarruf veya tüketim politikalarından birinin takibinde iktisadî âletlerin, ekonominin kontraksiyon (daralma) veya ekspansiyon (gelişme) hâlinde olmasına göre kullanılması icabeder.

Tasarruf ile yatırım arasındaki dengeyi biraz daha yakından inceleyelim.

Şekil 1 de yatay eksen üzerine millî gelir seviyelerini, düşey eksene de Yatırım, Tüketim veya her ikisinin toplamını işlemişolalım. Yıllık nakdi tüketim ile millî gelir arasında, yani C ile Y için, doğrusal bir bağıntının mevcut olduğu isbatlanmış bulunmaktadır. $C -$ tüketimleri, $Y -$ millî gelirin doğrusal bir fonksiyonu demektir. Y arttıkça C artacak, Y azaldıkça C azalacaktır. Y ile C 'nin artması veya azalması, şekilde gösterildiği gibi bir doğru üzerinde olacaktır. Eğer I sabit ise $C + I$ (yani tüketimle yatırımın toplamı) C ye paralel ikinci bir doğru gösterecektir. $C + I$ toplamına efektif talep dendiği malûmdur. Ekonominin dengeli halinde, hiç şüphesiz ki efektif talep millî gelire eşit :

$$C + I = Y$$

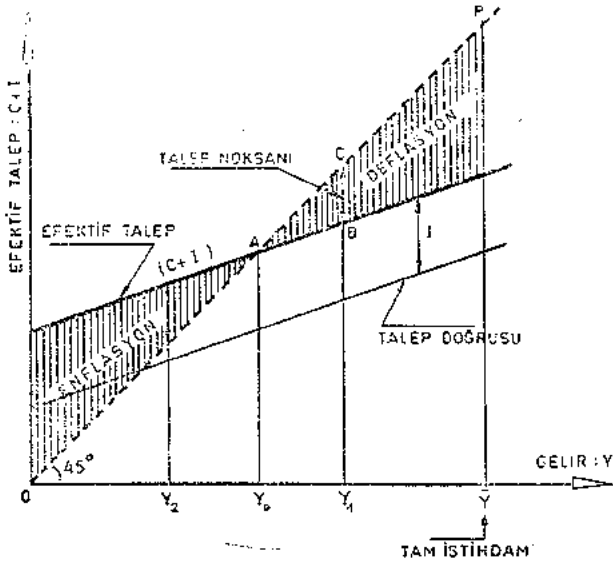
dır. Acaba şekilde ekonomik denge (yahut dengeli millî gelirin teşekkülü) hangi noktada olur? Bu soruyu cevaplamak için, grafiğin başlangıç noktası yatay — düşey ekserlerin kesim noktasından 45° lik açı ile çizilen doğrunun $C + I$ efektif talep doğrusunu kestiği A noktasını bulmak lazım gelir. Çünkü yalnız ve yalnız A noktasında :

$$C + I = Y$$

dır. Neden A noktasında bu eşitlik gerçekleşir? A noktası bir kesim noktası olduğu için; hem 45° lik doğru üzerinde hem de efektif talep doğrusu üzerindedir. 45° lik doğru üzerinde bulunmasından dolayı, yatay eksene olan uzaklığı (ki bu uzaklık $C + I$ dir), düşey eksene olan uzaklığa (yani Y 'e) eşit, o halde $C + I = Y$ dir.

Yalnız ve yalnız A noktasında talep arz'a eşittir, arz-talep dengesi mevcuttur, fiyat istikrarı vardır. A ya tekabül eder Y milli geliri, dengeli milli gelir adını alır. A noktasının solunda kalan sahada, statik olarak, talep arzdan fazladır, fiyatlar artma temayülündedir, taralı saha enflasyon bölgesi adını alır. A'nın sağında talep arzdan noksan olduğundan deflasyon bölgesi olur. Şimdi gelirin Y_0 den büyük olduğu Y_1 seviyesini düşünelim. Y_1 den çıkan düşey çizgi, efektif talep doğrusunu B noktasında, 45° lik doğruyu da C noktasında kessin. BC talebin arzdan (o statik hal içinde) ne kadar noksan olduğunu gösterir. Eğer bu esnada yatırım BC kadar artırılırsa, o takdirde efektif talep C noktasından geçerek, C bir denge noktası, Y_1 de yeni dengeli milli gelir olacaktır. Halbuki, talep mevcut olmadığı için, müteşebbis arzını ve buna bağlı olan üretimini EC kadar artıramıyacaktır. Bu takdirde ya gelir Y_0 a kadar azalacak yahut fiyatlar düşerek, deflasyon karah ile C de ex post dengeli milli gelir seviyesi teşekkül edecektir.

Tasarruf politikasının, ancak Y_0 in (yani dengeli milli gelirin) solunda bulunduğu zaman, takip olunması; aksine Y_0 in sağında tüketimi artıracak teşvikleri yapılması icabeder (Eğer Y_0 da tam istihdama varılmış ise). 1960 Plân sonrası, tasarrufların artmasını değil aksine, müteşebbisin istihsalını satabileceği tüketim ortamının yaratılması politikasının takibini gerektiriyor.

Şekil : 1 — Dengeli Milli gelirin teşekkülü.

Bu politikanın memleketimizde uygulanacak sanayi gelişmesinin iskeletini teşkil edeceği kanaatindeyiz. Enflasyona sapsmadan, tüketim harcamaları teşvik olunmadıkça sanayi gelişmesi beklenemez.

(Sesler banda alınmadığı için tebliğ sahibinin konuşması alınmamıştır.)

DÖRDÜNCÜ TEBLİĞ

TÜRKİYE'DE SINAİ GELİŞME VE VERGİ SİSTEMİ

Prof. M. ORHAN DİKMEN

G İ R İ Ş :

Türkiye'nin sınaî gelişme problemini, vergileme açısından inceleyen bir deneme mahiyetinde olan bu tebliğ, mevzuumuzu teşkil eden meselelerin hakkında kesin hükümler yürütmek ve aynı mahiyette kaideler koymak maksadile kaleme alınmış değildir. Maksadı, meseleleri halletmekten çok, punları belirtmek ve serbest münakaşalarını mümkün kılmaktan ibarettir.

İktisat ve maliye literatüründe, vergilemenin, sınaî gelişme ile olan alâka ve münasebeti, çeşitli vesilelerle ele alınmıştır. Fakat, bu tetkiklerin bir kısmı sırf teorik diğer kısmı ise sadece birtakım tavsiyelerde bulunan pratik incelemeler mahiyetindedir. Türkiyede vergileme ile sınaî gelişme arasındaki bağlantı ise, şimdiye kadar esaslı ve şümulü bir tetkike mevzu olmamıştır.

Bu bakımdan da, tebliğimiz ancak bir deneme olabilir. Bu denemede bilindiği farz olunan teorik esaslara yer verilmediği gibi, fazla teknik teferruat üzerinde de durulmamıştır.

Tebliğ, giriş ve netice bölümleri hariç, üç kısma ayrılmıştır. Birinci kısımda, sanayileşme vetiresi (processus'ü) hakkında, kısmen şahsî anlayışımızı aksettiren bazı ana mefhum ve mekanizmalar hakkında gayet kısa bilgi verilmiştir. Sonraki kısımlarda yer alan izahların ve ileri sürülen mütalâaların mahiyetini iyice belirtmek maksadile, bu muhtasar bilginin verilmesi zarurî telâkki olunmuştur.

İkinci kısımda, Türkiyede sanayiî teşviki ile vergi sistemi, tarihî bir perspektiv içinde belirtilmiştir. Cumhuriyet başından bugüne kadar sanayileşme gayretleri ile vergileme arasında ne dereceye kadar bir ahenk kurulabilmiş olduğu, bu kısmın incelenmesinden kolayca anlaşılmaktadır.

Üçüncü kısımda ise, Türkiye'nin sanayileşme dâvası, vergileme politikası açısından mütalâa edilerek, vergi sistemi ve hususile bazı ana vergilerde sanayileşmeyi zorlaştıran hükümler ve boşluklar üzerinde durulmaktadır.

Sanayileşme ve vergi sistemi arasında tam bir uygunluk sağlanması mevzuunda tesbit edilen aksaklıklar, hususile belli başlı vergi kanunlarında bu uygunluğun kurulmasına engel olan esas sebep tebliğin netice kısmında belirtilmiştir.

Şunu tekrar arz edelim ki, bu kısa tebliğ Türkiye'de sanayileşme ile vergileme arasındaki münasebetlerin tamamını ele almaktan uzak bulunduğ gibi, tetkik çerçevesine giren hususlar hakkında da kesin ve mutlak hal çareleri ileri sürmek, bir nevi sanayileşme reçeteleri sunmak iddiasında değildir. Sanayileşmeyi engelleyen vergileme tedbirleri veya boşlukları hakkındaki mütalâalar da sadece serbest münakaşaya arz edilmiş birer fikirden ibarettir.

BİRİNCİ KISIM

SANAYİLEŞME VETİRESİ

Sanayileşme, esas itibarile, çapraşık (complexe) bir vetiredir. Sınai gelişme yolunda, kapital, işçi ve organizasyon faktörlerinin çok çeşitli tezahürleri ayrı ayrı rol oynamaktadır. Bu tebliğde, işçi ve organizasyon faktörleri ile araştırma ve kuruluş yeri gibi diğer problemler bir tarafa bırakarak, münhasıran kapital faktörü üzerinde durulmuştur.

1 — Sanayileşme bu açıdan ele alındığı takdirde, sırası ile kapitil teşekkülü, kapital toplanması ve kapital tahsisi problemi olarak mütalâa edilebilir.

a) **Kapital teşekkülü**, bir taraftan tasarruf, diğer taraftan da yatırım ile ilgilidir. Bilindiği üzere, gelişmiş sanayi memleketlerinde, tasarruf ile yatırım arasındaki tutar veya hacim farkı asgari derecededir. Buna karşılık, gelişmemiş ve esas itibarile geri ve zirai bünyeli memleketlerde ise, thésaurisation dolayısıyla, tasarruf ile yatırım arasında az çok büyük bir fark vardır.

Tasarruf, bir bakıma fert başına gelirin bir fonksiyonudur. Millî gelirden fert başına düşen miktar ne kadar yüksek olursa, tasarruf nisbeti de o derecede artmak istidadını gösterir. Başka bir ifade ile, ferdi gelir arttıkça tasarruf eğilimi ve fiilî tasarruf nisbeti nasıl artıyorsa, fert başına gelir tutarının da millî tasarruf imkânı ve fiili hacmi bakımından aynı şekilde müessir olduğu söylenebilir.

Tasarruf eğilimi faktörü, esas itibarile, ihtiyarî tasarruflar bakımından rol oynamamaktadır. Fakat, fert başına gelir tutarının, cebri tasarruf imkân ve nisbeti üzerinde de tesirli olmadığı söylenemez. Bu vaziyete göre, millî gelirden, istihlâke tahsis edilmeyip, tasarrufa ayrılan kısmın artışı, gelenek ve tasarruf terbiyesi ile fiyat hareket ve gelişmeleri ve diğer bazı hususi hal ve davranışlar bir tarafa bırakılacak olursa, fonksiyonel bir şekilde fert başına gelir ile ilgili denilebilir.

Su halde, fert başına gelirin düşük bulunduğu az gelişmiş ülkelerde, tasarrufun az veya yetersiz oluşu, bir bakıma normal ve bir dereceye kadar kaçınılmaz bir netice olmaktadır. Fakat, mesele bununla da bitmemektedir.

Geri kalmış ekonomilerde, ihtiyarî şekilde tasarruf edilen tutarların tamamı veya büyük kısmı, biraz yukarıda işaret edilen thésaurisation (iddihar) eğilimi dolayısıyla, yatırım halini almamaktadır. Bu tutarların

bir kısmı, **sığınak değerler** (valuers refuges) e yönelmekte, yâni başlıca altın ve diğer kıymetli maden ve taşlarla, kısmen de yüksek itibarlı yabancı paralara çevrilmektedir.

Yatırıma yönelen tasarrufun bir kısmı da, bizzat sahibinin mesken ihtiyacını karşılamak maksadı dışında, bir nevi sığınak değer telâkki olunan gayrimenkul sektörünü tercih etmektedir. Böylece, tasarruf edilen tutarların ancak nisbeten mahdut bir kısmı, ziraat, sanayi ve ulaştırma gibi ana istihsal sahalarına yönelmekte ve bunun da çok yetersiz sayılabilecek bir bölümü sanayi sektöründe yatırım haline gelebilmektedir.

Cebri tasarruf bakımından da buna benzer bir durum görülmektedir. Geri kalmış ekonomili memleketlerde, devlet masraflarının büyük kısmını carî işler çekmekte, bu sebeple de vergi yolu ile devlete intikâl eden munzam tutarların ancak mahdut bir yüzdesi yatırıma ayrılabilir. Bunun da, bilhassa alt yapı ile ilgili veya diğer sahalardaki yatırımlar dolayısıyla, doğrudan doğruya sanayi yatırımı halini alabilen bölümünü, çoğunlukla pek cüz'î kalmaktadır.

b) **Kapital toplanması**, ikinci safha olarak mütalâa edilebilir. Gerçekten, umumî bir şekilde kapital teşekkülü, sanayileşme için kâfi değildir. Modern sanayi, büyük sermaye işidir. Bu itibarla, sadece kapital teşekkülü, değil fakat muayyen bir miktarda kapitalin de bir araya gelmesi lâzımdır. Buna kapital toplanması diyebilirim. Bu toplanma, başlıca iki şekilde olabilir :

Kapital birikimi, yahut terakümü, bu şekillerden birincisidir. Birikim, sermayenin, ya muayyen fertlerin, yahut da oto-finansman yolu ile şirketlerin elinde birikmesi şeklinde olabilir.

Kapitalin bir araya getirilmesi, ikinci şekildir. Bu halde belli fert ve şirketlerin öz sermayeleri artmayıp, küçük sermayeler bir araya gelmektedir. Bu toplanma çeşitli mekanizmalarla olabilir. Bunların başlıcaları, şirketleşme (sermaye şirketleri kurulması), yatırım şirketleri teşkili, daha geniş bir şekilde de yatırım müesseseleri ve her nevi mutavassıt (aracı) teşekkülleri ve hususile işler haldeki menkul kıymetler borsaları ile bir bütün olarak sermaye piyasasının kurulup faaliyette bulunmasıdır.

c) **Kapitalin sanayie yönelmesi**, üçüncü safhayı teşkil eder. Sermayenin teşekkülü ile toplanmasından sonra, bunun sanayie aktarılması gerekmektedir. Bu yönelme keyfiyeti, esas itibarile, çeşitli yatırım imkânları arasında yapılan bir tercihten ibarettir. Teşekkül eden ve toplanan kapital, ziraat, ticaret, sanayi veya daha başka sektörlerle yönelecektir. Mesele, bu kapitale sanayi sektörünü tercih ettirmektir.

2 — Sanayileşme, bir bakıma, bir tutum ve zihniyet meselesidir. Rasyonalist ve dinamik bir ekonomik düşünce ile muayyen seviyede bir görgü ve bilgiyi gerektirmektedir. Bundan başka, sanayileşme, yeter sayıda ve kalitede idareci ve teknik eleman bulunmasına, büyük kapitale ve bütün bu unsurları bir araya getirip işletecek teşkilât kurulmasına bağlıdır. Kısaca, sanayi, devamlı mücadele isteyen rizikolu ve zirai bün-yeli memleketlerde henüz lâyikile bilinmeyen bir sahadır.

Şu halde, teşekkül eden ve toplanan kapitalin, diğer sektörlerle kaymasını önleyip sanayie yönelmesini mümkün kılmak üzere, bu sahanın çekici bir hale getirilmesi şarttır. Bu bakımdan, sanayi sahasındaki yatırımlara, çeşitli hukukî ve malî imkânlar ve kolaylıklar gösterilmesi lâzımdır. Bu maksatla müracaat edilebilecek tedbirler arasında, makûl bir gümrük himayesinden başka, para, kredi ve vergi politikaları, ilk sırayı işgal etmektedir.

a) Muhtelif zamanlarda ve çeşitli memleketlerde sanayileşme vetiresi tetkik edildiği zaman, istisnasız olarak, sanayileşmenin ancak müsait şartların varlığı halinde mümkün olabildiği açıkça görülmektedir. Bu bakımdan çeşitli durumlar şöylece hülâsa edilebilir :

Bugünün ileri sanayi memleketlerinde dahi (ilk olarak Sanayileşen ve bu bakımdan tarihi önceliğinden geniş ölçüde faydalanan Büyük Britanya hariç) sanayileşme, azçok kuvvetli bir gümrük himayesi altında başarılabilmektedir. Fransa ve Almanya, bunun başlıca misalleridir. Vaki, o zamanlar esasen çok hafif bulunan vergi yükü dolayısıyla, bu memleketlerin sanayileştirilmesinde vergi politikası tedbirlerinin büyük rolü olmadığı söylenebilir.

Buna karşılık, içeride ve dışarıda mevcut bulunup yeni işletilmeye başlanan bol ve ucuz ham madde kaynaklarının geniş bir şekilde istismarı imkânından başka, Avrupa dışı kıt'aların bu memleketler için açık bir pazar teşkil ettiği ve müstemleke politikasının da bu durumu sağlamlaştırdığı gözönünde bulundurulmalıdır. Diğer taraftan, Büyük Britanya dahil, bütün memleketlerde, sanayileşmenin geniş işçi kütlelerinin sefaleti bahasına mümkün olabildiği de bir hakikattir.

Bugün de süratle gelişen **Doğu Bloku memleketlerinde**, aynı vaziyetle karşılaşmaktadır. İthalât bakımından kapalı ekonomi halinde çalışan hür teşebbüs ile serbest rekabetin carî olmadığı, maliyet bedeli ve ekonomik satış fiyatı mefhum ve unsurlarının bir tarafa itildiği bu sosyalist ülkelerde, aşırı cebri tasarruf ve yatırım sebebiyle istihlâkin payı ve netice itibarile geniş işçi kütlelerinin hayat seviyeleri fevkalâde düşük tutulmuştur.

Doğu bloku dışında kalan gelişmemiş memleketlerin bazılarında da, aynı usule başvurulmaktadır. Bu ülkelerde, sosyalist, aşırı devletçe ve her halde otoriter idareler altında, sanayileşme ve gelişme politikaları, yukarıdakilere azçok benzeyen esaslar dairesinde yürütülmektedir.

b) **Demokratik nizam ve hürriyet içinde kalkınmak hedefini güden ülkelere** gelince, bunlar iktisadî kalkınma ile sosyal adalet prensiplerini bir arada gözönünde bulundurmamak zorundadırlar. Her ne kadar, bunların ilkinde bir öncelik tanımak mecburiyeti varsa da, ikincisini de imkân nisbetinde gerçekleştirmek zarurî bulunmaktadır.

Bu itibarla da, sözü geçen ülkeler, azçok hızlı bir şekilde kalkınabilmek için, daha başka bir strateji kullanmak zorundadırlar. Bu ülkeler, bir taraftan yeter ölçüde dış yardımlara, diğer taraftan gerekli alt yapı yatırımlarının mümkün kılacak seviyede cebri tasarrufa ve nihayet kuvvetli teşvik ve himaye tedbirleriyle desteklenip arttırılacak ihtiyarî tasarruf ve yatırımlara muhtaçtırlar.

Sözü geçen teşvik ve himaye tedbirleri, prensip itibarile, kapital teşekkülü ve birikimi ile bunun sanayie yöneltilmesi hedeflerini güdecektir. Bu tedbirler, biraz yukarıda temas edildiği gibi, başlıca gümrük himayesi ve diğer koruma tedbirleri ile para - kredi ve geniş olarak maliye, daha dar olarak da vergi politikaları tedbirlerinden ibarettir.

c) Bu tebliğde, sadece vergi politikası tedbirleri üzerinde durulmuştur. Başka bir deyişle, ele alınan mevzu, sınıf gelişme tedbirlerinden ancak birine inhisar etmektedir. Vergi, sanayileşme vetiresinde rol oynayan âmillerden sadece bir tanesidir. Bununla beraber, tesirli bir âmil olduğunu da kabul etmek yerinde sayılmalıdır.

Şunu da hemen ilâve edelimki, bu tebliğde, vergi politikası tedbirleri, sadece sanayileşme hareketini teşvik bakımından ele alınmıştır. Dolayısıyla, esas itibarile, hususî sektör sanayiî bahis mevzuudur. Cebri tasarruf, yahut vergileme yolu ile sağlanan meblâğların devlet tarafından kurulacak veya geliştirilecek sanayie tahsisi keyfiyeti, mevzu dışında kalmaktadır.

İKİNCİ KISIM

TÜRKİYE'DE SANAYİN TEŞVİKİ VE VERGİ SİSTEMİ

Bilindiği gibi, Türkiye'de sanayi kurulması çok yenidir. Osmanlı İmparatorluğu devrindeki sınıf üniteler, devlet elinde bulunan ve idareî-askerî ihtiyaçları karşılamak üzere kurulmuş birkaç müesseseden ibaretti. Kapitülasyonlar dolayısıyla, bir himaye politikası gütmeye imkân yoktu. Yeterli bir kapital teşekkülü de mevcut değildi. Bu şartlar altında piyasa için istihsâl yapan bir sanayi kurulamazdı.

Bu vaziyet, İmparatorluğun sonuna kadar devam etmiştir. Herne kadar, 1913 sonlarında bir Teşviki Sanayi Kanunu çıkarılmış, kapitülasyonlar da 1914 de yürürlükten kaldırılmış ve 1916 da himayeye karakterde bir Gümrük Kanunu çıkarılmış ise de, devam eden harpler içinde bunlardan hiçbir netice alınmamıştır.

Cumhuriyet idaresi ile beraber, sanayileşme üzerinde durulmaya başlanmıştır. Ancak, bu devrede de, sanayileşme dâvası, zaman içinde değişik vecheler arzemiş, bunun en uygun usulü tespit ve buna dayanan devamlı ve tesirli bir tatbikat temin edilememiştir. Cumhuriyet devrinde, sanayileşme vetiresi, şematik bir şekilde beş devre halinde belirtilebilir.

1 — 1923-1932 devresi. On yıl kadar süren bu devre zarfında çok kuvvetli teşvik tedbirleri alınmıştır. Bir taraftan, sanayi ve Maadin Bankası kurulmuş, diğer taraftan da çeşitli vergi istisnaları ile yeni ve himayeci bir gümrük tarifesi yürürlüğe konulmuştur.

1927 yılında çıkarılan 1055 sayılı Teşviki Sanayi Kanunu, sınıf müesseseler hakkında çok çeşitli müsaade ve muafiyetler sağlamaktaydı. Bunlardan vergi ile ilgili olanları pek çoktu. Bilhassa 7. maddedeki vergi muafiyetleri dikkati çekiyordu. Bu maddeye göre, sınıf müesseselerle bunların buldukları arazi ve binalarla her nevi tesisler, müsakkafat (bina) vergisinden, arazi vergisinden, kazanç vergisinden, bu vergilerin

vilâyet hususî idareleri ve Belediyelere ait munzam kesirlerinden, maktu zam vergisinden ve belediyelere ait muhtelif ruhsat harç ve resimlerinden muaf kılınmıştır.

Aynı kanunun sekizinci maddesine nazaran, sınaî müesseseler, vücade getirmek maksadile teşkil edilen şirketlerin hisse senedi ve tahvilleri damga resminden muaftı. Dokuzuncu maddeye göre de, sınaî müesseselere ait olup, memleket içinde bulunmayan veya kâfi miktarda iştihsal veya imâl edilmeyen çeşitli malzeme, ham madde ve her nevi makine ve aletlerle bunların yedek ve yenileme parçaları ve her nevi nakil vasıtaları, gümrük ve duhuliyeye resimlerinden muaf tutulmuştu.

Aynı kanunda bir çeşit menfi vergileme sayılabilecek olan prim usulü de kabul edilmiştir. Onbirinci maddeye göre, sınaî müesseselere, Ticaret Vekâletinin teklifi üzerine Vekiller Heyeti kararıyla, bir sene zarfındaki mamul maddeleri kıymetinin yüzde onuna kadar prim verilebilecekti. Ayrıca, yine bir nevi prim mahiyetinde olan, yüzde ona kadar daha pahalı mübayaa (satınalma) şartı kabul edilmişti.

1929 tarihli **gümrük tarifesi**'ne gelince, Lozan andlaşmasına göre beş yıl müddetle ve bazı emsallerle konsolide edilen 1916 tarifesi, beş yıllık vâdenin bitiminde kaldırılmış ve himayeci esasları bulunan yeni gümrük tarifesi yürürlüğe konulmuştur.

Alınan bu teşvik ve koruma tedbirlerine rağmen, sanayiî gelişmesi pek de mümkün olamamıştır. Bir taraftan teşvik tedbirleri yürütülememiş, diğer taraftan da bunların tesirini kısmen veya tamamen ortadan kaldıran diğer bir takım tedbirlere başvurulmuştur. Bilhassa, 1927 den itibaren tatbikine başlanan imalât muamele vergisi, bu karşı tedbirlerin başında gelmiştir.

Devlet içinde yeter bir kapital teşekkülü ve birikimi sağlanamamış, daha sonra 1929 Dünya ekonomik buhranı tesiri de buna eklenince, bu devre başarılı bir neticeye ulaşamamıştır.

2 — 1933-1938 devresi. Altı yıl süren bu devrede, yetersiz olduğu belirmiş olan hususî teşebbüs vasıtasile başarılamıyacağı neticesine varılan sanayileşmeyi, azçok sistemli bir **devletçilik tatbikatı** ile başarıya ulaştırmak gayreti güdülmüştür. Bu maksatla, Sümerbank ve Etibank gibi devlet holdingleri mahiyetinde müesseseler kurulmuş; bir yandan da **birinci sanayi plânı** (1933-1937) yürürlüğe konulmuştur.

Şunu hemen kaydedelim ki, gerek bu plân, gerekse tatbik edilemiyen ikinci sanayi plânı ve kısmen yürütülebilen ivedili sanayi plânı, gerçek mânâda birer kalkınma plânı değildir. Bunların şumüllü birer sektör plânı olduklarını söylemek de zordur. Çünkü bunlar esas itibarile devlet tarafından doğrudan doğruya veya vasıtalı bir şekilde kurulacak sanayi hakkında hazırlanan teknik plânlardır.

3 — 1939-1950 devresi. Harp ve harp sonrasını içine alan ve oniki yıl kadar süren bu devre, sanayileşme bakımından bir bocalama devresidir. Hazırlanan sanayi plânları yürütülememiştir. 1942 yılı ortalarında müddeti biten teşviki sanayi kanunu yenilenmemiştir. Buna karşılık, malî zaruret dolayısıyla, devamlı şekilde yeni vergiler ve vergi zamları

yapılmış, sanayi gittikçe artan ağır bir yük altında bırakılmıştır. Bil-hassa, muamele vergisinin gittikçe daha belirli bir hal alan mahzurları karşısında, bu vergilemenin kötü tesirlerini giderecek hiç bir tedbire başvurulmamıştır.

Her ne kadar harp konjonktürü içinde, ağır vergilemenin tesirleri, sanayie bir nevi monopolist durum sağlayan mukabil tesirlerle nisbeten az hissedilmiş isede, harpten sonra bunların ortadan kalkması ile, vergilemenin menfi tesirleri frenlenemez hale gelmiştir.

4 — 1951-1962 devresi. Toplu olarak oniki yıl kadar süren bu devre, üç bölüme ayrılabilir. Birinci bölüm (1951-1953) **hafif enflasyonist gelişme**, ikinci bölüm (1954-1958) **enflasyonist genişleme**, üçüncü bölüm (1958-1962) ise, **istikrar ve intikâl** ekonomilerinin hâkimiyeti altındadır.

Bu devrede iktisadî gelişme ve sanayileşme, vergi politikasından çok, para ve kredi politikası tedbirlerinin tesiri altındadır. Her ne kadar bu devre, esaslı bir vergi reformu ile başlamış ve yine esaslı bir gecikmeden sonra olsa dahi muamele vergisinde daha az mahzurlu yeni bir şekil denemesine geçilmiş ise de, bu tedbirlerin tesirleri, para ve kredi politikalarının şiddetli tesiri altında farkedilmez halde kalmıştır. Devre sonlarına doğru, ekonomi ve sanayi üzerinde çok ağır şekilde tesir etmesi muhakkak olan zamlar ise, hemen kurulan Vergi Reform Komisyonunun teklifleri ile azçok makûl hadlere irca edilebilmiştir. Bununla beraber, sanayi bakımından özlenen bir koruma ve teşvik sistemi fonksiyonunu görecektir bir vergileme sağlanamamıştır.

5 — Plân devresi. 1963 yılından beri yürürlüğe giren birinci beş yıllık plâna beraber başlayan bu yeni devrenin, henüz ikinci senesi içindeyiz. Bu itibarla, bu devreyi icraattan ziyade, plânda belirtilen esaslar bakımından kısa bir tahlile tâbi tutmak zaruridir.

Birinci Beş Yıllık Plânda ekonomik gelişme çeşitli yönlerden ele alınmıştır. Ancak, burada mesele yine esas itibarile kapital faktörü bakımından mütalâa edilecektir. Bilindiği gibi, sanayileşme, diğer birçok faktörler arasında, kapital ve neticede yatırımın faktörü ile ilgilidir. Türkiye'de yatırımların yeter ölçüde bulunmadığı ise, ötedenberi bilinen bir şeydir. Plânda kabul edilen esasa göre, toplam yatırım hacminin artırılması, devlet ve hususî sektör yatırımlarının artması yolu ile sağlanacaktır.

Devlet yatırımlarının istenilen seviyeye çıkarılması için hemen tek yol vergilemedir. Nitekim, 1963 de, plânın yürürlüğe girmesiyle beraber, vergi yükünde oldukça yüksek bir ağırlaştırma yapılmıştır. 1.2 milyarı aşan bütçe açığının, bazı vergilerin nisbetini arttırmak ve yeni bir takım mükellefiyetler ihdası suretiyle kapatılmasına çalışılmıştır. 1964 bütçesi de 1 milyarı aşan bir açıkla Meclisten geçirilmiştir. 1965 yılında da, pek muhtemel olarak, bunlara yakın bir açık olacaktır. Görülüyor ki, devlet yatırımlarının plândaki çapta gerçekleşmesi, artan bir vergi gayretinin netice vermesine bağlıdır.

Diğer taraftan, hususî yatırımların artması ve istenilen seviyeye

varması ise, diğer tedbirler yanında, tasarruf eğilimi daha yüksek olan orta ve büyük kazanç ve iratların vergi yolu ile fazla budanmamasına ve ayrıca tasarruf edilen tutarların da, thésaurisation suretiyle âtil bırakılmayıp, yatırıma tahsis edilmesine bağlıdır. Bu ikinci nokta da, yatırımı teşvik eden vergileme tedbirlerinin mühim bir payı olduğu unutulmamalıdır. Şu halde, hususî sektör yatırımlarının artması için, vergi varidatında, zarureten ve hiç değilse kısa vâdede azgok bir azalmaya yol açacak bir takım tedbirlerin alınması zaruridir.

Böylece, devlet yatırımlarının artması bakımından gerekli olan vergileme ağırlaştırmaları ile, hususî yatırımların teşviki bakımından zarurî olan vergileme hafifletmeleri, ilk bakışta ve kısa vâdede birbirine zıt tedbirler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu iki hedef ve tedbir manzumelelerinin telifi çok mühim bir problemdir. Memleket ekonomisinin ençok lehinde olacak şekilde halledilmesi şarttır. Ancak, bu mühim mesele, mevzuumuzun şumulünü aşmaktadır. Bu tebliğde, sanayileşme ve vergileme problemi, sanayiın teşviki açısından ele alınmıştır. Teşvik ise, esas itibariyle, hususî sektör yatırımları bakımından bahis mevzuu olabilir.

Gerek Beş Yıllık Plânda, gerekse yıllık programlarda, bu bakımdan bir takım tedbirler belirtilmiştir. Meselâ, Vergi Reform Komisyonu tarafından tavsiye edilen yatırım indirimi, degresif ve hızlandırılmış amortismanlar ve ihracatta vergi iadesi gibi tedbirlere bu vesikalarda rastlamak mümkündür.

Ancak, Beş Yıllık Plânda olsun, yıllık tatbikatında olsun, sanayileşme ile vergi politikası arasında dar mânada bir ahenk veya bağlantı kurulmuş değildir. Mesele, bu ana hedef çerçevesi içinde ve organik bir şekilde ele alınacak yerde, sadece parçalı (fragmentaire) ve münferit şekilde bu tedbirlere atıfta bulunmakla yetinilmiştir. Bu itibarla da bu meseleye, 1964 Sanayi Kongresinde müstakil bir mevzu olarak yer verilmiş olması çok isabetli bir karar olmuştur.

ÜÇÜNCÜ KISIM

SANAYİLEŞME VE VERGİ SİSTEMİ

1 — Türk vergi sistemi, esas itibarile, devlet ve mahallî idareler vergilerinden teşekkül etmektedir. Ancak, mahallî idare vergilemesi nisbeten mahdut bir ehemmiyettedir ve daha ziyade objektif bazı randıman vergileri ile tali derecede birtakım resim ve harçlardan kuruludur. Diğer taraftan, mahallî idareler vergi sistemi, halen Mecliste bulunan Malî Tevzin Kanununun ışığı altında yeni bir şekilde tanzim edilmek üzeredir. Bu bakımdan, vergilemenin sanayileşme üzerindeki tesirlerini hel-tutar ve nisbet itibariyle en ehemmiyetli vaziyette bulunan devlet vergi sistemine inhisar ettirmekte isabet mütalâa edilmiştir.

Halen devlet vergi sisteminde, gelir ve kurumlar vergilerinden başka, veraset ve intikâl vergisi ile bina ve arazi vergilemesi ile ilgili bazı vergiler ve ayrıca gümrük, muamele (istihsal ve hizmet), istihlâk vergileriyle çeşitli resim ve harçlar yer almaktadır. Bunlara, cebri istikraz mahiyete

tinde olan ve bu bakımdan da vergiler gibi hukukî mecburiyete dayanan tasarruf bonolarını da eklemek mümkündür.

Bu sistemde, iktisadî gelişme ve sanayileşmeyi doğrudan doğruya ilgilendiren vergiler, gelir, kurumlar, gümrük ve istihsal vergileridir. Arazi ve bina vergileri ile damga resmi ve istihlâk ve hizmet vergileri de, vasıtalı bir şekilde sanayileşme ile ilgilidir. Bunların dışında kalan mükellefiyetler ve ezümle veraset ve intikâl vergisi de, mükelleflerin uzun vâdeli kararları üzerinde müessir olmak itibariyle sanayileşme ile ilgisiz sayılamaz. Ayrıca, vergi usul kanunu hükümlerinin bazıları doğrudan doğruya, Maliye Bakanlığı ve malî kazaya müteallik teşkilât ve işleme mevzuatı da, bunların tatbikattaki zihniyet ve tutumları dolayısıyla, sanayileşme üzerinde tesirlidir.

Bu izahlardan da anlaşıldığı üzere, incelenmesi gereken saha çok geniştir, ve vergileme ile sanayileşme arasındaki ilgi, sadece vasıtasız değil, fakat aynı zamanda vasıtalı bir münasebet halindedir. Bu itibarla, sözü geçen münasebetlerin tam bir şekilde tesbit, tetkik ve tahlili, ancak çok geniş şümüllü bir etüdün mevzuu olabilir. Bu kısa tebliğde, mesele basit bir şekilde ele alınmış ve bir taraftan sadece ana vergileme hükümleri, diğer taraftan da yalnız direkt, yahut vasıtasız tesirler üzerinde durulmuştur. Şunu da ilâve etmek yerinde olur ki, bu hüküm ve tesirlerden bahs olunurken, teknik teferruat bir tarafa bırakılmış, meseleler umumî bir şekilde belirtilmekle yetinilmiştir. Bunlara karşı alınması gereken tedbirler ise, tamamen mevzu dışı bırakılmıştır.

2 — Gelir vergisi, iktisadî gelişme ve hususile sanayileşme bakımından kazanç vergisine nazaran esaslı bir ileri adım teşkil etmekle beraber, çeşitli mahzurlar yaratan hükümler ve boşluklar ihtiva etmektedir. Bunlardan bazıları aşağıda belirtilmiştir.

a) Gelir vergisinin bugünkü nisbetleri, sanayileşmek isteyen az gelişmiş bir memleket için aşırı sayılabilecek derecede yüksektir. Birkere, azamî ortalama nisbet olan % 60 fazladır. Diğer taraftan, gelir vergisinin, her kademedeki gelirler bakımından olan efektif nisbetleri de çok ağırdır.

Yüksek nisbetli bir gelir vergilemesi ise, umumiyetle tasarruf imkânını daralttıktan başka, bilhassa az gelişmiş memleketlerde istihlâk eğilimini arttırmakla ve neticede tasarruf bu yoldan da daralmaktadır. Küçük ve orta gelirlerde ise, aşırı bir vergilemenin, tasarruftan sonra istihlâke de tecavüz etmesi ve dolayısıyla bu kimselerin sınaî mamûller talebini de -raltması ihtimali de vardır. Bu vaziyet ise, sanayiîn sürüm imkânlarını daraltmak suretile sanayileşmeye aykırı neticeler verebilir.

b) Gelir vergisi, esas itibarile sanayileşmiş memleketlerin bünyesine uygun bir vergileme şeklidir. Bu bakımdan, gelir vergisinin az gelişmiş ülkelerdeki tatbikatının az çok aksaması tabiidir. Türkiye'de de bu hale rastlanmaktadır. Vergi yükü, sektörler arasında tam uygun bir şekilde dağıtılamadığı gibi, mükellefler arasında da vergi ödeme güçleri ile mütenasip bir şekilde bölünmemektedir. Bu sonuncu husus, kısmen kaçırma imkânlarından, kısmen doğrudan doğruya vergi kanunundaki hükümlerden ileri gelmektedir.

Bu şartlar altında, tasarruf edilen meblâğların mühim bir kısmı, sanayie yönelmeyip, kanunî veya fiilî şekilde vergisiz kalan sahalara, hususile ziraat, ticaret ve esnaf sektörlerine kaymaktadır. Diğer taraftan, servet beyanının da, fiilî vergi yüküne tesir etmemekte beraber, bu istikamette hareketi zarurî kıldığı söylenebilir. Vergiden kaçırılmış olan meblâğların bu beyan sebebi ile, sanayi gibi vergiye tabî ve meydanda olan yatırımlar yerine, vergisiz olan veya bu şekilde kalabilecek, görünmeyen plâsmanları tercih etmeleri normaldir.

c) Türk gelir vergisinin en mahzurlu taraflarından biri de, hemen her kısmında rastlanan **sıçramalar**'dır. Bunlar vergileme adaletini fevkalâde zedelemekte ve çok kere de mükelleflerin kararları üzerinde müessir olup çeşitli ekonomik distorsion'lara yol açmaktadır. Bunlara sadece bir misâl olarak **toplama** hükümlerini gösterebiliriz. Bilindiği gibi, ücret dışında kalan, gayri safî irat ve kazançlarının yıllık toplamı onbin lirayı aşmayan mükellefler, mecmu gelirlerini toplu bir şekilde beyana ve vergilendirmeğe mecbur değildir. Fakat, bu kazanç ve iratlar onbin lirayı aşar aşmaz, ücretler de dahil olmak üzere bütün gelir unsurları bir arada vergilendirilmekte ve bazan birkaç lira matrah fazlası için, yüzlerce ve hattâ binlerce lira vergi ödemek gibi durumlar hasıl olmaktadır.

Bu hüküm, memur, m üstadem ve hattâ kalifiye işçi gibi, Türkiye'de nisbeten yüksek gelirli sayılabilecek ve kısmen tasarruf kabiliyeti bulunan sınıfların, sınaî yatırımlara karşı çekingen durması neticesini doğuran sebeplerden biridir.

d) Buna karşılık, aynı kimselerin, tasarruflarını başka sahalara yatırmayı aynı mahzurları doğurmamaktadır. Meselâ nisbeten küçük, (hattâ şimdiye kadar her türlü) ziraî işletmelere iştirâk, faizleri vergiden müstesna olan devlet tahvilleri satın almak, muhtelif banka şubelerine mevduatta bulunmak, netice itibarile hiç bir vergi mükellefiyeti yaratmamaktadır.

e) Gelir vergilerinin en büyük mahzurlarından biri de, müterakki nisbetleri dolayısıyla, yatırıma tahsis edilebilecek gelir kısmını çok ağır bir şekilde mükellef kılmalarıdır. Bu mahzurun, çeşitli tedbirlerle hafifletilmesine çalışılır. Türkiye'de de, yatırım indirimi, bu maksatla konulmuştur. Ancak, indirimin bugünkü hali, kendisinden beklenen fonksiyonu tam mânasiyle görmesine elverişli değildir. Bilhassa, indirimin öz sermayeye inhisar ettirilmesi ile nisbetlerinin düşük tutulmuş olması, bunun başlıca sebepleri olarak ileri sürülebilir.

f) Türk gelir vergisinde kapital kazançları vergilemesi de çok aksaklık yaratacak mahiyettedir. Tatbıkatta hemen hiç bir varidat sağlamayan bu vergileme şeklinin, kurulması istenilen sermaye piyasası üzerinde menfi tesir icra edeceği söylenebilir. Diğer taraftan, kapital kazançlarının, gelir unsuru addedilip vergilendirilmeleri cihetine gidildiği halde, kapital zararlarının mahsup ve indiriminin kabul edilmeyişi de, bu vergilemenin sakat noktalarından biridir.

g) Gelir vergisinde sanayileşmeye engel olduğu ileri sürülebilecek daha pekçok noktalar vardır. Ancak, bu bahsi daha fazla uzatmamak için, burada bunlara birer cümle ile temas edeceğiz : Ticarî kazançlar içinde

menkul kıymetler değerlemesi ve dolayısıyla vergilendirilmesi mahzurlu bir şekilde düzenlenmiştir. Bazı memleketlerde tatbik edilen ve çok müsait neticeler doğuran stock option usulü, Türk gelir vergisinde yer almamıştır. İhtiyatların sermayeye eklenmesi halinde vergilendirme yoluna gidilmesi, oto-finansman imkânları daraltmak ve ekonomik bakımdan fiktif bir geliri vergilendirmek gibi sanayileşme üzerinde engelleyici tesir icra etmek bakımından mahzurludur. Masraf beyanı, servet beyanı ve vergi ilânı gibi tedbirler, kendilerinden beklendiği ileri sürülen faydaları sağlamak kabiliyetinde olmadığı halde, bir kısım tasarrufların, sanayi yerine, vergi dışı olan veya gizlenebilen, yahut görünmeyen sahalara gitmesi neticesini doğurabilecek mahiyettedir.

Türk gelir vergisinde sanayileşmeyi zorlaştıran daha bir çok hükümler ve boşluklar bulmak mümkündür. Yukarıda sayılanlar veya bunların bazıları, tek olarak belki de ehemmiyetsiz görünebilir. Fakat, mühim olan bunların münferit değil, toplu tesirleridir. Bunların ise ehemmiyetsiz olduğu iddia edilemez.

3 — Kurumlar vergisine gelince, bu mükellefiyet şeklinde de ekonomik gelişme ve sanayileşmeye engel olabilecek mahiyette çeşitli hükümler veya boşluklar bulunmaktadır. Aşağıda, bunlardan sadece birkaçına işaretle yetinilmiştir.

a) Kurumlar vergisindeki iştirâk kazançları istisnası, düzeltilmeğe muhtaçtır. Bu istisnanın tatbiki için gerekli olan iki şarttan biri, yâni iştirâk edilen kurumun sermayesinin enaz yüzde onuna sahip olmak şartı, sanayileşme bakımından çok ehemmiyetli bir rolü olan bu nevi iştirâkleri zorlaştırıcı ve hattâ kısmen önleyici bir tesir yaratmaktadır.

Gerçekten, bu nisbet bazı hallerde çok yüksek bir iştirâk tutarını gerekli kılmaktadır. Meselâ, Ereğli Demir ve Çelik Şirketine, bu şartlarla iştirâk hemen hemen imkânsız hale gelmektedir.

b) Kurumlar vergisinin en mühim boşluklarından biri, yatırım şirketleri hakkında herhangi bir hüküm olmamasıdır. Halbuki bu şirketlerin, sanayileşme bakımından rolleri çok mühimdir.

c) Hakikî şahıslar bakımından yeterli tesir icra edecek durumda olmadığına işaret ettiğimiz yatırım indirimi, kurumlar bakımından daha da yetersizdir. Umumî nisbeti yüzde otuz olan bu indirimden, gelir vergisi mükelleflerinin azamî faydalanma nisbeti % 18'e kadar çıkabildiği halde, kurumlar vergisinde bu nisbet (stopaj da hesaba katılmak suretile) % 10.8 den ibaret kalmaktadır.

d) Sanayi şirketleri kazançları, kurumlar vergisine, temeddüleri de gelir vergisine tâbi oldukları halde, devlet tahvilleri faizlerinin vergiden müstesna olması da bu şirketleri gayri müsait bir vaziyete düşürmektedir.

4 — Diğer vergi kanunlarında da ekonomik gelişme ve tahsisen sanayileşmeyi engelleyici çeşitli hükümler vardır. Bu tebliği daha fazla uzatmamak için, bunlardan ancak bazılarını kısaca temas edeceğiz :

a) Vergi usul kanununda, sadece düz (normal) ve regresif (azalan) amortisman usulleri kabul edilmiştir. Fevkalâde amortisman usulü mev-

cut ise de pek işitilmemektedir. Buna karşılık, amortisman nisbetleri unumiyetle düşük olduğu gibi, istisnai ve munzam amortisman usullerine de hiç yer verilmemiştir.

b) Vergi usul kanununun değerlendirme ile ilgili hükümleri ve hususile 279. maddesi ıslâha muhtaçtır. Bu hususta Mecliste bir teklif de vardır.

c) Şirket kuruluş vergilemesi çok ağırdır. Bu vergileme, ortak adedi çok ve sermayesi yüksek şirketlerde, adeta önleyici bir rol oynamakta ve ancak bir takım şer'i hilelerle bu karakteri giderilebilmektedir. Bu vergilemenin ağırlığını belirtmek üzere, 1000 ortaklı ve 1 milyon lira sermaye ile kurulacak nisbeten mütevazı bir sermaye şirketinde, noter ücretiyle beraber bu vergilemenin, şirketin tescil edilmek istenen sermayesinin % 5,5 nu aştığı söylenebilir.

d) Gümrük tarifesi de yeni baştan düzenlenmeye muhtaç durumdadır. Birçok ham veya yarı mamül maddelerin gümrük vergisi, bunların mamüllerinden alınan vergiden daha ağırdır. Bu vaziyetin ise, sanayileşmeye aykırı tesir icra ettiği meydandadır.

e) Türkiye'de enerji kaynakları üzerinde oldukça ağır bir vergileme vardır. Bunun ve dahilden tedariki mecburî olan diğer ham maddeler üzerindeki vergilemenin de gümrük resim lerinin düzenlenmesinde gözönünde tutulması yerinde olduğu halde, bugünkü tarifede buna riayet edilmemiştir.

f) Muamele vergisinin bugün Türkiye'de tatbik edilen şekli, mükellefiyeti imâl ameliyelerinin en başındakine götürmektedir. Bunun neticesi olarak da, istenilen vergi varidatının elde edilebilmesi için, nisbeti yüksek tutmak gerekmekte ve böylece bir taraftan vergi kaçırma adeta teşvik edilirken, diğer taraftan da sanayiye esaslı bir finansman zorluğu yüklenmektedir.

g) Banka muamele vergisinin çok yüksek olan nisbeti de, sınaî müesseseler üzerinde çok ağır bir tesir yapmaktadır. Sınaî kredilerin bu vergiden müstesna olmayışı, sanayi finansmanını pahalılaştırmaktadır.

Bu bölümde sıraladığımız mahzurlu netice yaratan hal ve hükümler, yukarıda belirtildiği gibi, birçoğu içinden seçilen bir kaç taneden ibarettir. Görülüyor ki, devlet vergi mevzuatı, ekonomik gelişme ve bilhassa sanayileşme hedefi perspektivi altında baştanbaşa taranmaya muhtaç bir haldedir.

NETİCE :

Türkiye'de ekonomik ve sınaî gelişme hedefi, Cumhuriyetin kuruluşundan beri, çok kuvvetli millî bir arzu halinde hissedilmiş ve halen de edilmektedir. Bu maksatla, şimdiye kadar çeşitli tedbirler alınmış ve mesele his sahasından fiiliyata ve tatbikata intikâl ettirilmek istenmiştir. Bu tedbirler arasında bazı vergileme hükümleri de vardır. Fakat, bütün bu tedbirler, kısmen alâka ve bilgi, kısmen de cesaret noksanı dolayısıyla yetersiz kalmıştır. Perakende ve münferit halde başvurulmuş çareler, bir

türlü bağlantılı hale getirilememiş ve sanayileşme dâvası, bir bütün olarak sistemli bir şekilde ele alınmamıştır.

Evvelce de işaret ettiğimiz gibi, sanayileşme, esas itibariyle, çapraşık bir vetiredir. wok çeşitli faktörlerin tesiri altındadır. Bunlardan bazıları mutlak, fakat ekserisi nisbi ve kıyasî bir tarzda, bu vetire üzerinde tesir icra etmektedir. Bu bakımdan, sanayileşme, iç ekonomi ve milletlerarası ekonomik münasebetler bakımından etüd edilmek gereken bir mevzudur.

Fakat, sanayileşme, sadece ekonomik faktörlerin tesiri altında değildir. Bunlara, hukukî, demografik, sosyal, malî ilh. faktörlerin tesirlerini de eklemek lâzımdır. Bu sonuncular içinde de, vergileme faktörü, çok mühim bir yer tutmaktadır. Bu faktörü, diğerleri ile irtibatlı olarak mü-talâa etmek ve bir bütün olarak tekmil veçhe ve tesirleriyle ele almak zarureti kabul edilmedikçe, memleketin hızlı ve organik bir şekilde sanayileşmesini beklemek sadece bir hayalden ibaret kalır. 1964 Sanayi Kongresi, bu hakikatî belirtebilirse, fikrimizce, fonksiyonunu fazlasıyla görmüş olacaktır.

DÖRDÜNCÜ TEBLİĞİN GÖRÜŞÜLMESİ

İsmet Benayyat :

İlim kolunun değil, sarayî kolunun bir adamı olarak konuşacağım. Bu bakımdan iki ufak şey üzerinde maruzatta bulunacağım.

Birincisi bir detay (ayrıntı) işidir, değil ise umumî mahiyettedir.

Ayrıntı işi şudur. Biliyorsunuz ki bugün için kimya sanayinin başlıca ham maddesi taş kömürüdür. Ve taş kömürünü yakıt olarak lüzumsuz yer israfı medenî memleketlerde artık yapılmamaktadır. Bu gün Türkiye'de halihazırda ancak hidroelektrik potansiyelin % 15 kadarı kullanılmaktadır, ve teknolojik buhar istihsalı için de pekâlâ hidroelektrik enerjiden de faydalanmak mümkündür. Bunu düşünmüşler ve Türkiyede iki fabrikaya, biri Malatya, diğeri ise Konya Ereğlisinde olmak üzere, iki elektrik kazanı kurmuşlardır. Bu kazanlar yardımıyla elektrik enerjisinden teknolojik buharın istihsal edilmesi mümkündür. Ancak bir istihsal şeklinin tabiki cihetine gittiğimiz zaman, bu şeklin aynı zaman da rantabl olması şarttır. Eğer biz kömüre, yani taş kömürünün istihsal ettiği hararete, rekabet edecek durumda bulunmuyorsak, elimizde bulunan elektrik kazanları bir nevi lâboratuvar aracından farksız kalırlar. Türkiyede teknolojik buharın elektrik ile istihsalinin teşvike lüzumu varken, sırf belediyeleri kalkındırmak için, misal olarak Belediye rûsumu konulmuştur. Sayın Profesör burada bu ayrıntılardan bahsetmemiştir, fakat bunlarda şüphesiz çok önemlidirler. Sanayiide kullanılan muharrik elektrik için kWh başına 1 krş, sanayiide ve ev işlerinde tenvirat için kullanılan elektrikten de kWh başına 2 krş. Belediye rûsumu alınır. Bu rûsum ve buna inzimamen ödenen elektrik istihlak vergisi, doğrudan doğruya buhar istihsalı için kullanılacak elektrik sarfiyatını rantabl kılmamaktadır. Bu bakımdan durumun, gereken merciler tarafından düşünülmesi ve teknolojik buhar istihsalı için kullanılan elektrik miktarlarının vergiden muaf tutulması hususunda bir mevzuatın yaratılması, çok yerinde bir hareket olur düşüncesindeyim. Bu takdirde, lüzumsuz yere kömürün yakıt olarak israfını önlemiş oluruz ve onu başka şekilde değerlendirmeye de imkân buluruz.

İkincisi umumî mahiyettedir. İlk defa yer yüzünde sanayileşen memleket, herhalde biz değiliz. Bizden evvel bu hususta örnek olan başka memleketlerde vardır. Sayın Profesörün, gayet yerinde olarak işaret ettiği gibi, bugünkü kalkınma devamımız, istiklâl savaşımız gibi mühim bir davadır. Yer yüzünde muazzam bir hamle mevcuttur. Millî gelirleri tetkik ettiğimiz takdirde görüyoruz ki zengin milletler daha zenginleşiyorlar, fakar memleketler buna mukabil gittikçe fakirleşiyorlar. Biz halî hazırda bunun ortasında mücadele halindeyiz. Eğer kalkınma düvamızda muvaffak olur isek, biz de ileride, Atatürk'ün bize vaad etmiş olduğu gibi, müreffeh ve mesut bir hayat yaşayabileceğiz. Eğer biz bu kalkınma düvasında muvaffak olmaz isek, bize bugüne kadar yaşamak cesaretini vermiş olan büyük vaatler hayal olacaktır ve bizde bir geri millet olarak devamlı olarak kalacağız.

Kalkınmak için lüzum olan her şey nedir. Her şeyden evvel paradır. Dünkü konferanslarda gördük ki, özel sektör ancak belirli bir nispette yatırım yapabilecektir. Bu yatırımı ne ile yapıyor, kendi tasarrufu ile yapıyor. Devlet ne yapacaktır, devlet de kalkınmaya yatırım ile iştirâk edecektir. Peki, devlet bu yatırımı ne ile yapacaktır, devlet zaten vergi almaktadır ve bütün mevzu buradadır. Vergiyi

devlet ne için kullanır, âmme hizmeti görmek için bir taraftan, yatırım yapmak için diğer taraftan. Çünkü özel sektörün yatırım payını artırabilmek için tasarrufun mevcut olması lazımdır. Tasarruf ise nereden gelir. Özel sektörden gelir. Özel sektör deyiminde yalnız sermayedarı kast etmiyorum. Özel sektörde çalışan işçi, para tasarruf ederek bankaya yatırabilen herkesi özel sektör olarak kabul ediyorum. Şimdi burada bu tasarrufların sağlanabilmesi için bu adamın bir yerden bir kazanç temin etmesi, evdeki ihtiyaçları karşılaması ve bilâhare tasarrufa doğru gidebilmesi icap eder. Halbuki Türkiyede Millî Gelir payının (nüfus başına düşen Millî Gelir) gayet düşük olduğunu hepimiz biliyoruz. Netice, millî gelir payının elden geldiği kadar artırılmasıdır. Bunu ne şekilde temin etmek mümkündür. Plânlamada yapıldığı gibi, millî gelir kalkınma hızını sür'atlendirmek suretiyle mümkündür. Bunun bugün için tek çaresi, özel sektörde daha fazla para toplamaktır. İbarettir. Fakat özel sektör zaten toplayabileceği kadar para toplamış vaziyettedir. Dışarıdan para beklemek de yerinde bir hareket değildir. Başka bir milletin müntesibi vergi verecek, o devlet bu vergiyi toplayacak, bize hibe edecek ve bizde kalkınacağız. Hayır, böyle bir şey düşünmek ancak saçmadır. Şimdi netice itibariyle esas dâvamıza geliyorum. Burada millî gelirimiz % 50 tutarını karşılayan ziraat sektörünün vergilendirilmesi lazımdır ve bunun tam bir şekilde, yani yerinde olarak yapılması lazımdır. Bunun örneğini bize Japonya göstermiştir. Japonya kalkınması, başka vergilendirilecek bir şey bulunmadığından, sırf ziraat sektörünü vergilendirmek suretiyle temin etmiştir. Japonlar, bunu kendi ifadelerine göre, son derece şiddetli ve haksız olarak yapmışlardır, fakat neticede tüm kalkınmışlardır. Fakat burada bunu de belirtmek lazımdır. Bir isim olarak değil, ciddi ve gerçek bir şekilde ziraat sektörünün vergiye tutulması şarttır. Maruzatım bu kadardır.

Sabahattin Teoman :

Tebliğle ilgili olarak, iki hususa değirmek istiyorum.

Gümrük giriş tarifemizde bazı ilk ve yardımcı maddelerin nihai mamûllerinden daha yüksek vergiye tâbi tutulduğu yolundaki müşahade bir kaç ay öncesine kadar bir tenkit idi. Fakat son defa yapılan tarife ıslahı ile bu durum hemen tamamiyle bertaraf edilmiştir. Yenitarifede bu nitelikte bir düzensizlik kalmış ise, yeni tarifeyi yürürlüğe sokan kanun ile Hükûmete verilen vergi hadlerini bir limit içind yükseltme ve muafiyete kadar indirme yetkisi ile bunun derhal düzeltilmesi mümkün olabilecektir. Bu yetki kanun vazımızca belli şartlarla ve kendisinin onayı bahis mevzuu olmaksızın verilmiş bulunduğundan düzeltmeler sür'atle gerçekleştirilebilecektir.

Yeni tarife, sınaî himaye açısından vergiler alanında gerçekleştirilmiş başlıca operasyonlardan biridir. Tarife gümrük ekonomik icaplarına ve plân ilkelerine uygun bir koruyuculuk niteliğine kavuşturulmuştur. Bu niteliğe aykırı belkirtilerin müşahadesi üzerine kolaylıkla ve sür'atle giderilmesi sağlanmıştır. Yatırımları plân hedeflerine uygun bir yolda bulundurmak için plâna uygun ve yüksek ithâl vergilerini icabettiren yatırımların bu vergilerinin, bugünkü iki yıl yerine, beş yıla ve beş mûsavi taksitte alınacak beş yıla kadar ertelenmesi inkâmı sağlanmıştır.

Tebliğde gümrük vergisi konusunda bu cihetlere değinilmesi gerekirdi düşüncesindeyiz.

Sayın Profesörün, istihsal vergisinin, nihai mamûlün satışından çok önce maliyete yüklenmiş bir vergi olduğu yolundaki teşhisi bir gerçektir. Ancak bu durum, bütün mamûlleri imâl ve teslim safhasında vergileyen eski muamele vergisinin sanayiye getirdiği kötülükleri bertaraf etmek üzere 1957 yılında terkedilerek onun yerine bugünkü gider vergilerinin veya bu vergiler içinde istihsal vergisinin kabulü amında bilinmekte idi veküçük sanat muafiyetinin yaratıldığı tahribatı önlemek ve sanayimizin bünyesine uygun bir muamele vergisini devam ettirmek yolunda eh-

venişer sayılmıştı. Filhakika muamele vergisidir. nihai mamülün müstehlîke teslim edildiği anda alınması idealdir. Ancak bu türlü bir vergileme yine ideal bir ekonomik atmosfere muhtaçtır. Biz bugün için değil buna, vergiyi mülga muamele vergisi gibi sınaî mülhesse teslimlerinden alacak bir zemine de halâ sahip değiliz. Bu itibarla bugünkü istihsal vergisi şeklidir. gerçek bir muamele vergisi uygulanacak bir tarihe kadar, bir süre daha, bazı islahlarla devam ettirilmesi zarurî bulunmaktadır.

Bundan başka, Sayın Profesörün değerli tebliğinde bir vergi tedbirinden daha bahis edilmiş olmasını yerinde bulurdum. Bildiğiniz gibi 261 sayılı Kanun ile, ihrac edilecek sınaî mamûllerimizin maliyetlerine teressüp etmiş vasıtalı vergileri, ihrac sırasında sıratlı bir usul ile iade ediyoruz. Bu tedbir bir ihracat sanayi kuruluş davranışını teşvik eder diye düşündük. Sanayi bu tedbire büyük ilgi gösteriyor.

Özdemir Yarar :

Müsaadenizle yatırım indirimleri mevzuunda bazı rakamlara istinad ederek bir hususu işaret etmek istiyorum. Buna başlamadan evvel Maliyetimizin sadece hazine menfaatına çalışan bir müesseseye ormaktan kurtuluşu yanında çünkü kendilerinin bir yolda müsabet davranışları vardır. Hesabını bilen mütebbir bir tüccar olmaları mevzuu dahi bizi tatmin etmektedir. Edecektir. Yani ne fedakârlık yaparsak hazine ne kazanacaktır? Bu hesaba eğer ilerlerse o zaman birçok hususlarda yapılan tevik unsurlarının aslında hazine bakımından bir kayıp değil bir kazanç olduğunu görecektir.

Yatırım indirimleri mevzuunda ekonomik taviz verirken en mühim olan husus yatırım ve istihsal nisbeti olarak görmekteyim. Yani 1 milyon liralık yatırım yapıldığı zaman ne kadar bir istihsal bir sene içinde yapılacaktır. Cecil Chilton'un meşhur Cost Engineering adlı kitabında muayyen sanayi kollarına ne kadar yatırım yapıldığı vakit o bir yıl içinde ne kadar istihsal yapıldığına ait rakamlar verilmiştir. Pek kısa olarak birkaç tanesini arzetmek istiyorum. Meselâ gliserin 1,41 nisbeti yani 1 milyon liralık yatırım yaptığımız zaman 1 milyon 410 bin liralık istihsal yapıyor. İzoprotik alkol'de 8,30 yani yatırımın 8,30 misli istihsal yapıyor. Karpit'de 1, fi. nolik reşinede 8,30 amonyum sulfatta 5,51 bu Amerikan döktümanları yanında çok mühim olan İstanbul Sanayi Odasının 1962 istatistikleri de gayet enteresandır. Burada 25-30 ayrı brans halinde ayrılmış olan endüstri kollarından yapılmış olan yatırımlarla ne kadar o yıl zarfında istihsal yapılmış, ne kadar ham madde kullanılmış, ne kadar işçi ücretleri ödenmiştir, ne kadar enerji yakutları harcanmış olduğuna ait bilgiler vardır. Bu şekilde bütün İstanbul'a şâmil olmak üzere tabii sanayi Odasına kayıtlı olanların bir istatistiği var. Bendeniz bütün bu istatistiklerin hepsini topluyarak İstanbul sanayisinin umumî vasatısını çıkarttım ve şu neticeleri aldım. İstihsal sermayenin 2,78 misli, ham madde yatırılan sermayenin 1,63 misli, işçi ücretleri yarısı, enerji ve yakıt sermayenin 1/10'ü. Şimdi Türkiyede 1 milyar liralık yatırım yapıldığı vakit bu döktümanlara istinat ederek bu yatırımların nerelere harcanacağını bir hesabını çıkartmaya çalıştım. Önce bu yatırımlar tabii makina, tesisat, binaya, şirket kurulmasına bir ilkel kısma yatırımlar yapıyor. Hükümet bunların hepsinden bir vergi alıyor ondan sonra karşı taraftan ham madde aldığımız zaman karşı taraf bunun vergisini veriyor, mamül madde yaptığımız zaman bunun vergisini veriyorsunuz. Elektrik enerjisi aldığımız zaman vergisini veriyorsunuz yani maliyenin 1 milyar liralık yatırımda 450 milyon lira sarfiyatma fedakârlığına mukabil 460 milyonun üstünde bir geliri çıkıyor. Bunun içinde reklam masrafları diğer aktiviteler, sayısız masraflar yoktur. Yani yatırım indirimleri gayet % 100 bir muafiyete tabi olsa dahi hazinenin bu işte bir zarar yapmayacağı meydana çıkıyor ve diğer sınaî aktivitelerle, ekonomik aktivitelerle çok daha verimli neticeler çıkıyor. Şu halde Maliyemiz dar görüşlerden kurtulup iyi hesaplara iyi mesnetlere dayanması gerekiyor. Hepinizi hürmetle selâmlarım.

Kâmil Tolan :

Çok değerli Başkan, Muhterem arkadaşlarım,

Büyük bir medeni cesaretle vergi mevzuatının sanayileşmemizi nasıl kösteklediğini ilmi ifadelerle nazik cümlelerle huzuruza getirmiş bulunan Sayın Profesör Dikmen'e teşekkür edecek kelime bulamıyorum. Kendileri de ifade buyurdular. Bütün dtayları burada söylemek mümkün değil. Bazı noktaları haklı olarak atladılar. Fakat ben bir iki noktayı belirtmek mecburiyetinde olduğum için huzuruza getirmek mecburiyetindeyim. (Türkiye'de enerji kaynakları üzerinde oldukça ağır bir vergileme vardır) buyurdular. Bu hakikaten çok doğrudur. Bir kilovat saat enerjiyi istihâke kalktığınız anda takriben 19 kuruşun üzerine Belediye resmi vesaire gibi vergiler ödersiniz.

İkincisi, Köy elektrifikasyonu diyoruz.

Geliyor bir küçük müteşebbis köyü aydınlatıyor ve ampul başına 10.15 kuruş arasında bir para alıyor. Köylü de memnun kendisi de. Karadegirmenin suyundan istifade ediyor veya mazot kullanıyor. Fakat bir iki sene sonra bir tahsildar çıkageliyor. Elinde bir vergi kâğıdı, ödeyemeyeceği nisbette bir vergi tarhedilmiş. Ertesi sabah bakıyorsunuz ne elktrojen gurubu kalmış ne de o müteşebbis zat, Zavallı bir semti meçhule göç etmiş. Köylü de şaşkın...

Kalkınmak isteyen bir memlekette evvelâ bu kabil önleyici hâdiselerin halli lâzım. Enterkonekte şebekeden her köye ceryan vermek mümkün olamayacağına göre ve her köyün de aşağı yukarı bir Karadegirmeni bulunkugunu düşünürsek bu köyleri, Almanya'da tekkiklerini yapmış olduğum 10-15 beygirlik küçük ve otomatik hidro-elektrik sarraflarla 8-10 bin lira arasında teçhiz etmek mümkün. Fakat mevzuat maalesef bunları önüyor.

Bir iki noktaya daha temas edeceğim. Yine canlı bir misal vermek istiyorum. İzmir'de kurulmuş Sümer namında bir makina fabrikası vardır. Çirçir makineleri yapar ve ihraç eder. Bu fabrikanın mamülleri hakikaten dünya piyasasında tutunmuştur ve fiatı da yarı yarıya ucuzdur. Şu ardaki temasları ile yakından 1200 den fazla makınayı Afrika'ya satmak mümkün olacaktır. Anlaşma bitmek üzeredir. Yalnız bu müessesenin vergi bakımından maruz bulunduğu durumu rakkamla huzuruza getirmiş bulunuyorum.

Bu müessesenin senelik kazancı 882.938,35 kuruştur. Bu kazancın karşılığında bono dahil 555.225,— Türk lirası vergi ödenmektedir. Bakiye kendisine 327.687 lira 35 kuruş kalmakta ve bir zuhur eseri kendisi ödediği bina vesair vergileri de buraya intikal ettirmemiş bulunmaktadır. Bu müessesenin vasıtasız olarak ödediği vergilerdir.

Bir de vasıtalı vergileri korsak aşağı yukarı bilançosu 2.196.334 lira olan bir fabrika işçi ile didirir, işçi sigortaları ile didirir. Ham madde ile uğraşır, müşteri ile uğraşır. Hülâsa bütün bu müşküller karşısında 2 Milyonluk sermayenin kendisine bıraktığı 300 bin liraya yakın bir paradır.

Yüksek Hey'etinize soruyorum,

Bu müessese bu para ile gelişecek mi? Yeniden tesisler mi kuracak, makineler mi getirecek, dış pazarlar mı arayacak.

İşte bizim gelişmemizin sebeplerinden bir tanesi.

Bina vergisine temas edilmemiştir. Sayın Profesör haklı olarak söyledi çok teffuatlı işler fakat temas etmek mecburiyetindeyim.

Söyleki : Aynı çapta bir apartman, han veya iş hanı yaptığımız zaman bina ver-

gisi olarak 6.7 bin liracivarında tekalifle karşı karşıya kalıyoruz fakat mazallah yanılıpta fabrika kurarsanız 35.000,— liranın üzerinde bir vergi geliyor. Bu birinci fashi, ikincisi meselâ Merinos fabrikası bundan senelerce evvel kurulmuş 700 küsur bin lira bina vergisi öder. Siz bugün yanında onun yirmide birinden daha az bir fabrika kuruyorsunuz. 38.000,— lira bina vergisi geliyor. Şimdi bundan da bir adaletsizlik çıkıyor baltalamıyor. O sizden yirmi defa büyük olmasına rağmen sizden daha çok az bina vergisi ödüyor siz onun yanında tahayyül edemeyeceğiniz kadar fazla vergi ile tekalif edilmiş bulunuyorsunuz. Bu gün tatbikat böyledir.

Gümrük tarife sistemlerimizde de çok haklı noktalara temas edilmiş değerli arkadaşım burda cevap verdiler Vekaletinde hakikaten Sanayinin büyük bir müdafii olarak kendilerini biliyoruz. Himayetlerine çok mazhar oluyoruz, yalnız tatbikattan bir misal arzedeceğim. Bendeniz, Elektrik motorundan tutun da bütün teferuatı fabrikamda yaparım. % 99,5 yerlidir. Yalnız iki adet rulman bir miktar kalay, bir miktar plâstik dışardan gelir. Üst tarafı çeliğine varıncaya kadar yerlidir. Fakat maalesef motorumu imal ederken fuko ceryanlarına müsait hale getirmem için Karabük saqlarını bonder malzemesi olan ham maddeyi ki memleketimizde yapılmıyor. Bu malzemeyi getirttiğim zaman Gümrük resmi % 55 in üstünde para ödüyorum. Fakat motoru getirtsem % 5 gümrük vergisi ödeyeceğim. Bu tarife sisteminin ayarsızlığı buna mukabil daha bir çok maddeler zikredebilirim. Temenni ederim ki bu son revizyonda çok değerli arkadaşlarımızın buyurduğu hakikat tecelli etmiş bulunsun.

Sayın reis müsaade ederse bir kaç cümle daha konuşmak istiyorum. Maalesef bütün yük hususî teşebbüsün sırtındadır. Bu âciz omuzlarımızın takatı nisbetinde ödemeye çalıştığımız vergilerle âmme hizmetleri görülür, yatırımlar yapılır, üstelik resmi sektörün zararları da muvazenei umumiyeden karşılanır. Lütfetsinter biraz bizi desteklesinler 1000 mükelleften 100 bin lira alacağımıza bu 1000 mükellef 1 milyona çıkıncı bunun tekalifini 50 liraya düşürürsek hem mükellef daha kolay vergi öder ve devlet hazinesi de çok vergi sahibi olur. Hepinizi minnet ve şükranlarımla selâmlarım.

Şaban Karaman :

Benim değineceğim mevzu gümrük vergisi ile bu kanunun ruhunu verecek nizamname ve talimatnamesinin çıkarılması ile alakalıdır.

Bu günkü mevcut makina imalât sanayimiz Avrupa kalitesinde ve standar olarak kapasitesini iki üç sene içerisinde 10 misline çıkarmak kudretine sahiptir. Fakat yatırım yapmamış olmasının sebebi anormal ithalât ve dolayısıyla bir fiat istikrarının olmayışındandır.

Hazırlanacak mevzuata göre Vilâyetler Ticaret ve Sanayi Odalarında kurulacak daimi Makina imalât fiyat standardı komisyonlarında, elinde kalite belgesi olan, standard imalât yaptığı tesbit edilen ve memleket ihtiyacını karşılayacaklarını taahhüt edebilene cins makina yapan imalâtçılarında rızası alınmak suretiyle, meselâ bir makinanın fiyatı 5000 TL. olarak tesbit edilir. Bu fiyat Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından tescil edildikten sonra aynı işi gören ve aynı kapasitedeki ithal edilen bir makinanın dış piyasa fiyatı zaten Ticaret ve Sanayi Odalarımızda tescil edilmektedir. Ve diyelim ki 3000,— lira olarak tescil edilmiştir. İşte hazırlanacak kanunda aradaki 2000,— liralık fark gümrük kapısında alınmalıdır.

Buda kâfi değildir. Çünkü sanayici ve sermayedarlarımız uzun seneler o kadar istismar edilmişler ve mağdur olmuşlardır ki (gümrüksüz girecek gene girecektir) demekten kendilerini alâkoyamıyacaklardır. Bu mahzuru da ortadan kaldırmak için hazırlanacak kanunun mali kısmına şöyle üç maddede ilâvesi mecburiyeti vardır.

— Kaliteli ve Standard olarak memleket ihtiyacını karşılayacak kadar imalât

yapan Sanayicilerimiz taahhütlerini yerine getirdikleri müddetçe herhangi bir hükümet dairesinin yanlış hareketi neticesi aynı maldan (yani gümrük kapısında fiyat farkı alınmadan) piyasaya çıkacak olur ve sanayicilerimiz zarara uğrarsa bu zararlarını hazine ödemeyi taahhüt eder.

— Zarara uğramış sanayicinin müracaat merci Ticaret Mahkemeleridir, bu mahkemeler işi üç ayda reticelendirmek mecburiyetindedir.

— Mahkeme neticesinden sonra hazine bir ay içinde zarara uğramış sanayiciye zararını tam ve para olarak öder denmelidir.

Şimdi mevzuu daha iyi anlatabilmek için biraz da hâdiseleci konuşturmak istiyorum. 1958 Almanyasında Traş makineleri üç kapasiteye ayrılmış ve markası ne olursa olsun fiyatı her acentede aynı idi demekki (sermayesi çok olan bir imalâtçı, nun aynı imalâtı yapan diğer az sermayeli imalâtçıyı damping suretiyle fabrikasını kapatması mümkündür. Bu hali önlemek ve sermayedara güver sağlamak, moralini ayakta tutmak için fiyat standardı yapılmıştır.

Aziz Ticaret ve Sanayi Bakanlarımız :

Memleketimizde bu mevzuun ithalâtle olan cephesinin çok önemi vardır. Bursa'ımızdaki cemiyetlerinin idarecileri sıfatıyla Fabrikalarını ziyaret ettiğimiz E.K.T. firması 1957 senesinde Türkiye çapında Otomobil ve Makine, yağ keçeleri imal ederek mühim miktarda döviz tasarruf ediyorlardı. Bu imalâtlarının yanında dokuma ve diğer makinelerde kullanılan dinamo motoruda imal etmeye muvaffak olmuşlar ve bir sereden fazla tecrübeden sonra Avrupa kalitesinde olduğu, arıza yapmadığı görülmüş (aynı motorlar halen çalışmaktadır) O zamanın Hükümetinden 25.000.000 TL. kredi de aldıklarının ifade ettikten sonra fabrikayı kurmaktan vazgeçtiklerini söylediler. Sebebini sorduk.

— Bu fabrikayı kurunca motor başına maliyetimiz 400 lira olacaktır. Hükümet ithalât kapılarını açarda fiyatlar 300 liraya inerse yirmibeş milyon liryı nasıl öderiz. dediler. İşte aziz Ticaret ve Sanayi Bakanlarımız, bu hadise sermayedarı niçin yatırım yapmadığını bundan sonra sorulacak sual ise açılmış fabrikaların nasıl kapanacağını izah edecektir.

Şimdi sualimi soruyorum : Türkiyemizde dikiş makinesi yapılmazken satış fiyatları kaç para idi, yapıldıktan sonra kaç para indi. Çok seneler önce dünya piyasalarını tutmuş dış piyasa makina imalât fabrikaları makinelerini memleketimizde bedava satışlar satacakları yedek parça gelirlerinden zararlarını çıkaracakları gibi bu imalâthanelerimiz kapandıktan sonra fiyatları yükseltmekle de zararlarını kat kat çıkarırlar, işte bu mevzuat noksanlığı yüzünden ve bilhassa yakın zamanlarda binlerce imalâthane ve fabrikanın nasıl kapandığını Sayın Ticaret ve Sanayi Bakanlarımız isterse bu hususta bir rapor vermeğe hazırız. Bizim artık bir (Damping kanunu) ve kanunun ruhunu verecek rızamname ve talimatnamelerini hazırlamak zamanımız gelmiştir ve geçmektedir.

Şimdi ikinci konuma geçiyorum. Devlet İstatistik Enstitüsünün yayınladığı istatistiğe göre ithalâtımızın yüzde elli civarı makina, nakliye, vasıta ve yedek parçadır. Halen nakliye vasıtaları büyük bir yer işgal etmektedir. Bu gün. 1964 Türkiyesinde öyle bir manzara vardır ki ihtiyaçtan çok fazla vasıta gelmekte devam etmekte fakat orta yaşta vasıtalar köşe bucakları doldurmakta hatta çalışanlar vasıta çokluğu yüzünden yüzde yitirmiş randımanla ancak çalışabilmekte ve memleket serveti muattal vaziyete gelmiş bulunmaktadır. Bunun sebebi : yeni bir vasıtanın orta yaşta bir vasıtaya nazaran çok kâr getirmesidir. Bu kâr yeni bir vasıtaya acente satış fiyatının ilk sene yüzde yirmibeşi ikinci sene yüzde 20' üçüncü sene yüzde 15 ve kalan yedi seneye kademeli şekilde plâka parası (taahhüt vergisi) olarak konursa ve on sene sonra zaten cüz'i ve 200 lira civarında olan bu vergi hiç alınmazsa eski vasıtalar uzun seneler kullanılır ve ancak o zaman devamlı surette ve

hiçte lüzumlu olmadığı halde vasıta gelmesinin önlenmesi dolayısıyla de paranın bu gibi işlerde donmamasının sağlanması ile de memleketimiz içinde işçokluğunun artmasına imkân verir.

Eski vasıtanın yeni vasıta ile bu kazanç ve avantaj yüzünder rekabet edemesi bizim elimizde parçalanmasına ve çok parçaların dökümhae ile demirciye gitmesine sebep olmaktadır. Halbuki demir cevherini dışarıya kaçta satıyoruz ve işlenmişini kaç misli fiatla tekrar geriye aldığımızı hesaplırsak nekadar aleyhimize olduğu meydana çıkar. 1958 Almanyasında gözümle gördüm Devlet elinde şanzıman defrensiyale, zincirle hareket götüren demode arabalar hâlâ kullanılmakta idi. Biz Almanyadan daha mı zenginiz? Denilebilecektir ki eski arabaların piyasaya kalması nakliye fiatlarını artıracaktır. Evet cüzi bir artış olabilir fakat döviz tasarruflarını sağlıyacağımız faydalar bir hayli misli fazla olacaktır.

Rıza Ormancı :

Sayın başkan, sayın dinleyiciler. Efendim bu tebliğ ber reçete değilim diyor ve reçete vermek iddiasında da bulunmuyacağım diyor. Fakat reçetede yararlar ile ilaçlar var. Bir şeyi noksan o da alınmış şekilleri. Nasıl alacağız nasıl koyacağız bu yok. Onur için, sayın hocamızdan zaten çoktanberi güzel seyleri alıyorduk bu gün de çok istifade ettik, ilaçların alınmış şeklini de isteriz.

Bendeniz teknik iki kısım arzedeceğim. Bir tanesi diğer memleketlerde uyguladığımız gördüğümüz veya işittiğimiz bir konu. O da sınıfl müesseselerde yıl soru stoklarına ta tam muafiyet veya nisbi indirim bizde henüz yok. Bu hususta hocamızın fikirlerini rica edeceğim.

İkincisi de vergilemede istikrar konusuna bir yer verselerdi. Herhalde çok yüksek vergilerden daha fazla önem arzeder diye bir acizane fikrim var. Zira Türkiye'de fırtına gibi, yağmur gibi bastıran vergi değiştirmeler, sanayide yıllık maliyet, yıllık imalat planı, hesabı, programı yaptırmıyor. Büyük dertlerden birisi budur. Binaenaleyh bu, vergilemede istikrar herhalde vergi teorisinin olduğu kadar tatbikatının da incelenmesi gereken ve otoritelerin riayeti icap eden en mühim konulardan biridir. Bizde sanayide vergi ödeme çok çeşitlendi. Kısaca şöyle arzedeğim. Biz sanayiciler olarak direkt vergi öderiz bu bir. İkincisi aynen vergi dairesi gibi tahsil eder onu da öderiz. Üçüncüsü muvakkat vergiler öderiz. Belki bu tabir ilmi değil. Tabii değil, çünkü bizde, tatbikatta ilmi olmıyan çok seylere hemen hemen bünneyi alıştırdık. Bunu da arzedeğim, o da dış ticaret rejiminde olağanüstü % 150 ye varan ve müddeti çok uzun olan hem de nakit olarak aylarca muvakkat vergi mahiyetinde teminat veririz. Bu defaki ise tamamen nakdidir. Şu kongrelerde sonunda sarayie yüklenen külfetleri, kredi sıkıntısını verginin aşırılığını ve aynı zamanda çok sık âni olarak gelişlerini herkes bildiği halde hal tarzı bir türlü buluramıyor.

Şimdi benim bu teknik konulardan sonra arzedeceğim husus şudur. Bütün bu tebliğler gösteriyor ki biz sanayii bilmiyoruz vergilemeyi bilmiyoruz. O da bu memlekette çözümlenmesi gereken bir konu. Bunda hakikaten üzülecek bir konuya işaret edeceğim. Bu kongrelerde bu güzel tebliğler yapılrken maalesef yetkililer yok. Her zaman bu böyledir ve memleketin ekonomisine en büyük veçheyi verecek olan dış ticaret çalışmalarında da bu husus böyledir ve kırık defa dilimizin yettiği kadar bu bildiğimiz kelimelerle ifade ederiz. Meselâ şimdi Maliye Bakanlığının hangi yetkili şahısları buradadır bilelim. Binaenaleyh bu neyi ifade ediyor. Memleket sahnında yetkilinin bilgisi yok bilgilinin yetkisi yok. Ondan sonra da netice alacağız. Bunun dışında hocamdan bir şey daha rica edeceğim müsaadeizle, biz vergi reform çalışmaları yaptık. Kıymetli hocamız bunun çok üzerinde duran ve çalışan elemanıdır. Üç sene, ikibuçuk sene süren çalışmalar iç ve dış uzmanlara teklifler yaptırıldı fakat bunların tatbika konmaları mümkün olmadı. Hatta şimdi bir araştırma konusu olarak tesbit etmiş bulunuyoruz. Bir bütün uzmanların yani yetkililerin vardıkları

sonuçlar bir de çıkar kanunlar bunları karşılaştıracağız bünyemize hangisinin uygun olduğunu yine böyle belkide yetkililerin sonradan ellerine alacakları Şekilde yine ortaya koyacağız. Bu artık başkalarının takdirine bağlı.

Bunun sonunda ricam hocamdan fikir olarak acaba sanayi için ayrı bir vergileme nizamı düşünülebilir mi? Kuruluş, madde tedariki, istihsal, i satış ve ihracat bütün bunları kapsıyan bir özel vergileme nizamı koymazsak bu sanayi hakikaten kendi içinde kıvrana kıvrana ve bir takım lüzumsuz aşır masraflara gire gire asla garbın tekniğine varamaz.

Mustafa Aysan :

Sayın büyüklerim, sevgili arkadaşlarım.

Yetkililer burada bulunmuyor diye Őikayetirdirler. Sanayi kongredi olarak, yetkililer burada yoksa, zannediyorum ki, bize düşen dev burada yapılan teklif ve tavsiyelerin en belirli tarzda ifade edilerek o yetkililere ulaştırılmasıdır. Sayın Başbakanımız sözlerinin başında bu kongreyi, benim anladığım, eskiden çeşitli isimler altıda toplanmış ve bu memleketin sanayileşmesine büyük etki yapmış kongrelerin bir devanı addettiler ve 6. Sanayi Kongresi diye isimlendirdiler. Bunun böyle oluşu bana birşey ifade ediyor; bunu takdirlerinize sunmak isterim. Devlet büyükleri ve idareciler ve diğer mesleki teşekküller herhalde bu kongreden çok büyük Şeyler bekliyorlar.

Bu tebliğin vergi mevzuatının meselelerini açıklıyan kısımlarında, Şu veya bu tarzda, muhtelif mevzuatın sanayiye engellediğinden bahsediliyor. Sayın hocamdan rica ediyorum. Bir iki sayfalık bir zet halinde gerekli tedbirleri, tekliflerini, kanunlarda Şu madde Şu Şekilde değiştirilmelidir Şeklinde veyahutta Şu kanunun yeniden gözden geçirilmesi için Şu seviyede bir komisyon kurulmalıdır Şeklinde tesbit edip Kongreye sursunlar. Zannediyorum ki bu kongrenin alacağı kararların etkileri bu Şekilde fazlaľařtırılabilir ve o yazılan Şey burada genel kurul'a aksettirilir ve bir kongre kararı olarak da bildirilir.

Tebliğde yatırım indiriminden söz edilmektedir ve tebliğde yatırım indiriminin daha etkili bir hale yetirilmesi lüzumundan söz edilmektedir. Bu konuda da yine belirli tedbirler bulunmamaktadır. Bunu da rica edeğim, Benderizce yatırım indirimi getirilmiştir fakat o kadar karışık formaliyelere tabi tutulmuştur ki bundan fiilen istifade etmek pek mümkün olmamaktadır.

Alpaslan Timur :

Sayın başkan sayın kongre yeleri,

Bazı sanayicilerin son bir müessese hakkındaki endişelerini belirtmek üzere hzurunuza gelmiş bulunuyorum. Bu müessese 205 sayılı kanunla vergi hukukumuzda ithal edilmiş bulunar. reevaliasyon müessesesidir. Vergi Usul Kanununa geçici 11. madde ile eklenen bu müessese hakkında maddenin ihtiva ettiği hükümleri kısaca müsaade ederseniz arzedeysin. Bu hükümlere göre Maliye Bakanlığının tesbit edeğeği bir tarihten itibaren ve yine Maliye Bakanlığının tesbit edeğeği emsallere göre blan. o esasına göre devreye tabi mükellefler bütün iktisadi kıymetlere ait amortismanlarını reevale etmek ve bu tarihten itibaren de amortismanlarını reevale edilmiş bu iktisadi kıymet bedelleri üzerinden ayırmakla mükellef tutulmaktadırlar. Bakanlığın bu emsallerin tesbiti hususunda yapmış olduğu aşışmalarda emsallerin 14 le bir arasında değişmiş bulunduğunu öğrenmiş bulunuyoruz, 38 - 39 ve 40 serelerini için 14. 13 emsalleri ve aşatıya doğru küçülen bir takım emsaller uygulanmak istenmektedir. Aynı zamanda bu madde hükümlerine göre mükellefler amortismanlarını yeniden değerlenmiş kıymetler üzerinden ayırmakla beraber yeni değerler üzerinden ay-

nlma Amortismanlarda eski değerleri üzerinden ayrılması gereken amortismanlar arasındaki farkı müteakip bir madde ile kâve nakleilmek ve bu kâr üzerinden vergi vermekle mükellefliler.

Bu büyük bir aksaklıktır kanaatimca ve bu müessesenin bütün faydasını sıfıra indirmekte hattâ ters istikamette sanayicilere muazzam külfetler tahmil etmektedir. Bunu örlileyebilmek için kanaatimca bazı yumuşatıcı tedbirler almak mümkündür. Yi ne vergi usul kanunumuzda 945 den önce iktisab edilmiş gayri menkullerle bunların mütemmin cüzüllerinin satışından doğacak farklarının kazanç sayılamıyacağı hakkında bir hüküm var. Mademki 945 den önce iktisab edilmiş aktife girmiş kıymetlerin satışından elde e dilmiş farklar dahi kazanç sayılmıyor şu halde bunların reevalüasyonlarından doğacak farkların kanunda zikri geçen özel fona nakledilmemesi ve bu fonlar üzerinden bu değer artışları üzerinden ayrılacak amortismanların vergiye tabi tutulmaması hakkında vekâlet nezdinde bir teşebbüs yapmak çok yerinde olur kanaatındayım.

Meselâ size bunun hakkında ufak bir misal arz etmek istiyorum. 1938 de aktife girmiş bir istihsal aracını vekâletin tesbit olduğu endekslere göre reevalüe ettiğimiz takdirde bunun değeri alış adedi 3 milyon lira o lduğu halde reevalüasyon bedeli 42 milyon lira tutmakta. Yani 3 milyon lira üzerinden % 5 üzerinden ayıracığımız 150 bin liralık bir amortisman bu reevalüasyondan sonra 2.100 bin liraya yükselmektedir. Bir sınaî işletme farz edelim ki 20 liralık maliyet bedeli içerisinde birinci şıkka göre amortisman tutarı 0,75 olduğu halde reevalüasyondan sonra amortisman hacmi 18,5 liraya çıkıyor ve bütün kâr marjını alıp götürüyor. Halbuki buna mukabil kanun hükmüne göre bu müessese değerlemeden sonra 462.500 lira zarara düştüğü halde 1.487.500 lira üzerinden 535.500 lira vergi ödemekle mükellef bırakılıyor. İlk şekle göre ödemesi gereken vergi 360 bin lira tutuyor. Bu hususun bilhassa bir teklif şeklinde Maliye Bakanlığına aksettirilmesinde fayda mülâhaza ediyorum.

Sonra nihayet ikinci bir şıktan bahsedeceğim. Efendim bizde vergi tahsilinde disponibite meselesi katıyen nazara alınmamaktadır. Mükellefin ödeme imkânına bakılmaksızın ,yani disponibilitesi varmıdır yok mudur bu husus hiç kale alınmaksızın vergi talep edilmektedir. Halbuki borcun tevcihi için disponibilitenin nazara alınarak bir tedbir bulunması hence çok yerinde olur, bu suretle mükellefleri ayrıca finansman masraflarına sokmamış oluruz. Efendim bu reevalüasyon müessesesi garp-ta birinci cihan harbini müteakip uygulanmaya başlanmış bir müessesedir. Bize maalesef çok geç gelmiştir. Bu bir zaruretti fakat bugünkü şekliyle yani kanunda yer alan şekliyle tatbiki hence katıyen bir ihtiyaca cevap vermemiştir. Bir fantezi haline gelmiştir. Çünkü bu amortismanlar ayrılacak ticari bilançoya göre maliyetlere ithal edilecek fakat bu amortisman tutarı bir kâr şeklinde vergi matrahına girecek ve bunun üzerinden vergi ödenecektir. Bu çok ağır bir mükellefiyettir. Bilhassa stoklar birikmeğe başladığı anda bunun ağırlığı büsbütün artmaktadır. Bu itibarla sanayici arkadaşların ve bilhassa kongrenin bu konu üzerine önemle dükkütni çekmek istiyorum. Yani ters istikamette işliyecek bir müessese olacaktır.

Yatırım İndirimi hakkında da muhterem Profesör Orhan Dikmet beye ufak bir cevap vermek istiyorum. Efendim bizim kanunumuzda oto finansmanla ilgili birçok müesseseler mevcuttur. Bu yalnız yatırım indirimi müessesesinden ibaret değildir. Yatırım indirimi müessesesi son zamanlarda kanunumuza girmiştir. Bundan evvel meselâ bazı iktisadî kıymetlerin yanması, hasara uğraması halinde alınacak tazminat bedellerinin muayyen kıymetlere endekse edilmesi halinde vergi alınmıyacağı hakkında hükümler mevcuttur. Bu bir nevi oto finansman teşvik eden hükümdür. Sonra kanaatimca gelir vergisi kanununun 96. maddesinin hükümlerine göre ayrılan kanunî ihtiyatlardan stopaj vergisinin alınmaması da bir nevi iç finansmanı teşvik eden hükümlerdir.

Bu itibarla ben son kanunlarımızda bu otofinansmanla alakalı olarak alınmış bulunan tedbirleri huzurunuzda şükrarla belirtmek istiyorum. Yatırım indiriminin kanaatimca kifayetsiz olduğu iddia edilebilir. Çünkü bu indirimden nisbet itibariyle daha

fazla faydalanmak tatbiki imkânsız gibi görünmektedir bana. Bilhassa bu kalkınma planına göre büyük yatırımlar yapılması bahis mevzuu olduğu bir zamanda bu yatırımlara ait kazançların % 30 unu vergiden istisna etmek hattâ bu yatırımlara ait amortismanları masraf olarak kabul etmek bence hazinece ihtiyar edilmiş büyük bir fedakârlıktır.

Bir noktayı Orhan Dikmen Beyefendinin tavzih etmelerini rica edeceğim. Bu yatırım indirimine ait gerçek nisbetin kurumlar vergisinde 10,8; Gelir vergisinde de 18 olduğunu beyan ettiler Kurumlar vergisi için bu nisbeti kabul ediyorum çünkü vergi sabittir. Gelir Vergisi için biraz tereddüdüm vardır çünkü nisbet sabit değildir, fonksiyoneldir bu itibarla % 18 i tecavüz eder kanaatındayım.

Sabahattin Teoman :

Sayın Kâmil Tolon'un meseleleri de benim için gerçekten çok büyük. Burada deminki beyanatımı lütfen nazarı itibare alarak anlattıkları hususta beni tekdiz eden bir cihet yok, şöyle ki : Motorlarla ilgili olarak halen tarifemizde görülen % 5, kanunî tarife olarak tamir edilmiştir. Ancak makinalarla ve bu arada motorlarla ilgili gümrük vergimiz ahden bağlıdır. GATT anlaşması hükümleri gereğince bugünkü % 5 i tek taraflı olarak yükseltme imkânına sahip değiliz. Bu konu ile ilgili olarak Hükümet lâzım gelen formalitelerle muhatabımız akit taraflara baş vurmuş durumdadır. O müzakeratın infacı üzerine bunun tamiri de yapılmış olacak. Andıkları bir kimyemi madde üstünde eğer gerçekten fahiş gümrük resmi cereyan etmekte ise demin andığım kaide ile bunu gereken şekilde ve en kısa zaman içinde tashih imkânına sahibiz.

Celâl Demirgüleş :

Batı memleketlerinde olduğu gibi sanayicilere düşük nispetler üzerinden vergi alınması cihetine gidilmediği ve bazı istisnaf muafiyetlere meydan verildiği için sınıai yatırımlar mümkün olamamaktadır.

Bunu bir misal vermek suretiyle şöylece izah etmek mümkündür. Bilfarz Fabrikamın 1962 yılı faaliyetinden elde ettiğim 860.263,15 TL. ılık ticari kazancıma gayri menkullerimden elde ettiğim 22.675,20 TL. kiralarımı da birleştirmek suretiyle elde 882.938,35 TL. gelirim için Maliyeye 528.791,00 lira gelir vergisi ve 26.160,00 liralık tasarruf bonusu bedeli ödemem icap etmektedir.

Yıllık kazancım o lan 882.938,85 liradan vergi ve bono bedeli olan 556.251,00 liranı tenzil ettikten sonra bana 327.687,35 liralık safi bir gelir kalmaktadır ki bu gelirim içinde ticari kazancımın temini için sarf etmiş bulunduğum ve gider olarak kaydedemediğim Onbinlerce liralık harcamalarım ve geçinebilmem için lüzumlu geçim payı gözönünde bulundurulacak olursa kazancımın hemen, hemen % 80 nini devlete ödemek zorunda bulunmaktayım.

Böylece devlete ödediğim büyük vergiler yüzünden sınıai yatırım ve teşebbüslere ben şahsen girişmemekte ve bu yüzden de memleket ekonomisi benim gibi büyük vergiler ödeyen müesseseler gelişmemektedir.

Sayın Profesör M. Orhan Dikmen'in «Türkiye' de sınıai gelişme ve vergi sistemi» adlı broşüründe de belirtildiği üzere, Kongremize Devlet nezdinde teşebbüste bulunarak Sınıai müesseselerin daha az nispetler üzerinden vergi alınmasını, geçim indirim nispetlerinin ve bizler için büyük bir yük olan tasarruf bonoları mevzuunun kaldırılmasını teminini, saygularıyla arz ederim.

Prof. M. Orhan Dikmen :

Sayın Başkan, muhterem dinleyenlerim,

Evvvelâ belirli teklif problemleri var. Bendeniz konuşmamda bu hususu vakit dar-

İğti dolayısıyla belki pek açık olarak ifade edemedim; fakat yazılı metinde vardır. Bununla beraber rapora, «şu yapılmalıdır; falanca kanunun filanca maddesi şu tarzda tadil emilmelidir» diye bir reçete hüviyeti vermek, adeta fikirlerimi empoze etmek istendim. Arzetmiş olduğum gibi, meseleleri maalesef sadece bir cümle veya bir cümle içinde bir kısım ile işaret etmek, belirtmek zaruretinde idim ve o şekilde hareket etmekten başka elimden gelecek bir şey yoktu. Mevzu gayet geniştir. Teker teker tali mevzular üzerinde duracak vakit bulamadım. Bu bakımdan özür dilerim.

İkinci olarak, vergilemede istikrar meselesi ki, buna bendeniz de inanmaktayım. Bilhassa bizim memleketimizde vergilemede istikrarın çok zaruri olduğuna inanıyorum. Tabiiyatı ile istikrar değişmezlik değildir; fakat istikrar kısa vadede ve bilhassa zikzak, yani bir ileri bir geri istikamette değişiklik yapılması demektir. Bendeniz şunu da ilâve edeceğim, istikrar, sadece sık sık değişmezliği değil fakat aynı zamanda önceye de teşmil etmemeği gerekli kılmaktadır. Başka bir ifade ile, müteşebbise ve tahsisen sanayiciye uzun vadeli düşünöbilmek v uzun vadeli hesap yapabilmek imkânını vermek idâzımdır. Türkiye gibi gelişmemiş, bilhassa dış ticaret veya daha büyük olarak dış ödemeler bilançosu, devamlı adeta kronik şekilde açık veren memleketlerde müteşebbisler ileri memleketlerde müteşebbisleri ileri memleketler müteşebbislerinin karşılaşmadıkları munzam bir takım problemlerle, bilhassa ham madde tedariki, istihsal vasıtası tedariki v.s. gibi problemlerle karşılaşırdılar. Bu tedarik problemleri maalesef oldukça sık değişen hükümlere tâbi olarak halledilmek zorundadır. Bu sık sık değişen, dolayısıyla müteşebbisli uzun vadeli hesaplar yapmaktan bir dereceye kadar alıkoyan hükümler yanında bir de vergileme yönünden hesap yapamamak durumunu şiddetlendiren vaziyetler yaratmamamın yerinde olacağına inanıyorum.

Reevalüasyon meselesi hakikaten çok mühimdir. Kendileri bu mevzuda büyük selâhiyet sahibidir. İleri sürülen itirazlar yahut belirttiği noktalar tamamıyla doğrudur. Vergi tahsilinde dispoñibilite meselesi tabiiyatı ile teferruath bir şekilde tanzime pek mütehammül değildir. Bunu, idareye verilen selâhiyet çerçevesinde mütalâa etmek lâzımdır; yani idareye unumü bir selâhiyet verilir, idare bu selâhiyetini geniş bir şekilde kullanabilir. Eğer, fikirler bundan ibaretse tabiiyatı ile bendeniz de canı gönülden buna iştirak ederim.

Diğer hususlara gelince, enerji vergilemesine bendeniz yine maalesef bir cümle ile işaret etmek zorunda kaldım. Hakikaten enerji kaynakları üzerinden alınan vergiler hafif sayılamaz; hattâ ağır bir vergileme olarak mütalâa edilmek gerektir.

Gümrük Vergisindeki âyrsızlığa gelince, burada yalnız bir nokta üzerinde durmak istiyorum. Tabiiyatı ile, ham veya yarı mamül üzerinden alınan faraza % 5, mamül üzerinden de % 5 nisbetinde vergi alınrsa, bu durum aynı nisbette mükellef kalmıştır; fakat ekonomik netice itibarı ile farklı bir vergileme bahis mevzuudur. Şöyle ki, nihai mamül memleket girerken, diyelim, % 5 nisbetinde vergiye tâbi bulunuyorsa ve bu mamülün içinde değer itibarı ile % 5 nisbetinde bulunan bir ham madde veya yarı mamül % 10 nisbetinde vergiye tâbi ise, bu hal mutlaka ham madde, veya yarı mamül aleyhine bir vergileme farkı bulunduğunu ifade etmez. Bir nisbetler nisbeti yapmak ve mamül içinde bulunan vergili ve vergisiz diğer ham madde ve yarı mamülleri de hesaba katmak suretile, ekonomik inkışafları itibarı ile iki vergi haddini mukayese etmek lâzımdır.

Gümrük Kanununda son tadillerle, ham yahut ilk madde, yarı mamul madde ve tam mamul vergilere nisbetleri bir dereceye kadar düzeltilmiştir ve aynı zamanda hükümete tanınan ayarlama selâhiyeti muayyen nisbetler dairesinde belirtilmiştir. Bu nisbetler dairesinde teşri organının zarureten yavaş olan mekanizmasının dışında süratle ayarlamak imkânını tanımış bulunmaktadır. Bununla beraber meselenin yüzdeyüz halledilmiş olduğu ifade edilemez. Bugün de düzeltilmesi gereken birçok aksaklıklar mevcuttur. Bunların bir kısmının sayın Sabahattin Teoman'ın beyan etmiş oldukları mekanizma dairesi içinde düzeltilmesi mümkündür. Fakat diğer bir kısmı için de yine belki teşri organına müracaat zarureti olacaktır.

Gider Vergisine gelince, yine Sayın Sabahattin Teoman'ın da işaret etmiş oldukları veçhile Türkiye'de bilhassa sanayiciler arasında muamele vergisine karşı çok kuvvetli bir reaksiyon çıkmıştı. Muamele vergisinin kaldırılması adeta kararlaştırılmıştı; yani siyasi organ bu verginin kaldırılacağını bir bakıma taahhüt etmiş bulunuyordu. Halbuki muamele vergisinin kalkmasına imkân yoktu. Ancak şekli, ismi değiştirilebilirdi; fakat muamele vergisi kaldırılmazdı. Realist bir görüşle bugün dünya yüzündeki muamele vergisinden müstağni kalabilecek medeni bir memleket tasavvur edilemez. Ne yapılabilirdi? Yapılabilecek olan şey hakikaten bunu ilk saf. haya doğru geriye sürmek ve dünyada emsali bulunmayan ilk imal veya ham madde vergisi haline getirmektir. Böylece hem bir kısım sanayiciler bunun dışına çıkarılmıştır; takriben 8000 olan muamele vergisi mükelleflerinin sayısı bu kanunla 1000 ile 2000 arasında yani dörttebire hatta daha aşağıya indirilmiştir. Aynı zamanda, otomatik tezgâhlar problemi ve bunun yaratmış olduğu ekonomik distorsiyonlar da geniş ölçüde bertaraf edilmiştir. Fakat buna mukabil tabiatile bir iç vergileme problemi, dahili vergilendirme problemi ortaya çıkmıştır. Bu birincisi kadar değilse bile ona yakın mahzurlu bir husustur. Fakat bugünkü gider vergisinin belki esas kusuru şudur: Vergilemede ilk imale gidince matrah daralmakta, matrah daralınca aynı miktarda varidat temin edebilmek üzere nisbeti yükseltmek lâzım gelmektedir. Nisbet y ükselince tabiatile bir taraftan kaçırma enteresan bir hal almakta, arzemiş olduğum gibi bu vergi adaletsizliğine ve rekabet müsavatsızlığına, hatta belki de zararlı kaçırma yolu açmaktadır. Sırt idameyi hayat edebilmek için rakipleri kaçıyorsa, kaçırarak durumunda kalan müteşebbisler de belki vardır. Bir nevi meşru müdafaa gibi. Tabiatile bunun esası hal çaresi muamele vergisini dünyanın her yerinde bütün memleketlerinde tatbik edilen şekilde daha ileri yani istihlâke daha yakın saf halara doğru götürmektir. Burada hayale kapılmakta bir mâna yoktur. Türkiye'de bir perakende ticaret vergisi hatta toptan ticaret vergisi tatbiki şimdilik pek mümkün görülmemektedir. Vergi, belki uzun seneler imalat safhasında kalacaktır; fakat diğer memleketlerde rastlanan şekilde, eskisine benzer fakat eskisinin mahzurlarını ihtiva etmeyen bir muamele vergisi haline getirmek icap edecektir.

Yatırım indirimi hakkında bir noktaya işaret edeyim: Hakiki şahıslara % 18 den bahsettim. Haklıdır, bu % 18 nisbet sabit bir nisbet değildir. Fakat % 18 azami bir nisbet olabilir. Vergi % 60 a kadar çıktığına göre bunun % 30 u % 18 dir. Binaenaleyh daha az meselâ % 40-45 vergi ödeyen kimsenin istifade payı % 13,5 olacaktır. Fakat hakiki şahısların herbirinin münferiden ne kadar vergi ödediklerini önceden bilmek imkânı olmadığımıza göre ve bu sıfırdan altmışe kadar gidebileceğine nazaran bendeniz azami nisbeti aldım. Dedim ki hakiki şahıslarda bu % 18 e kadar çıkabilir; fakat Kurumlar Vergisinde stopaj dahil % 10,8 de kalmaktadır. Bu kâfi midir, değil midir? Yeterli olmadığını rakkamlarla izah ettiler ve iyi anlamısa yatırım indirimi % 100 olsa dahi netice itibarıyla uzun vadede devletin varidat bakımından kârı olacaktır buyurdular. Tabiatile uzun vadede kârı olabilir fakat devlet kısa vadede de varidat elde etmek zorundadır. Binaenaleyh ilerisi için bugünü feda etmesi bugünkü varidatından geniş ölçüde feragat etmesi mümkün olamaz. Yapılacak olan şey optimum vergi nokta buhaktır. Yani ilerideki g elişme ve dolayısıyla faydalanma için bugünkünden ne dereceye kadar fedakârlıkta bulunulabilir? Bunu % 30 olarak tesbit etmiş bulunuyor bugünkü kanun. Vergi Reform Komisyonunda bunu % 40 olarak teklif etmiştik. Fakat ilk tatbikatta; Vergi Reform Komisyonu ilmi şümüllü, objektif düşünebilir, hükümet başında bulunan ve bilhassa Maliye Vekâleti başında bulunan bir kimsenin daha çekingen, daha tedbirli, daha kuşkulı davranması normaldir. Bu itibarla da % 40 nisbeti % 30 a indirilmiştir. Temennimiz bunun tabii katının iyi yürütülmesidir. Bu mekanizmanın daha iyi işlemesi için bir müddet bu şekilde tatbikatını faydalı olacağını ve yakın gelecekte nisbetin yükseltilmesi ihtimali bulunduğunu tahmin ve ümit etmek mümkündür.

Bina vergileri ile ilgili hususlarda da Adaletsizlik vardır, bunun esası, radikal bir şekilde halli tabiatile umumî tahrir vabestedir. Umumî bir tahrir yapılmadıkça muhtelif senelerdeki kıymet takdirleri bir takım götürü emsallerle çarpılırsa meb.

dedeki adaletsizlikler, âdeta agrandisman makinasına girmiş gibi, daha büyük hale geleceği gibi devreler arasında da bir fark ve dolayısıyla adalet noksanlığı bulunması mukaddardır.

Ayrıca, iki teklif var : Bir tanesi yeni makinelere bir nisbet dairesinde daha fazla vergi yükü konulması; diğeri sınıai müesseselerin yıl sonu stokları hakkında indirim veya istisna tanınması. Bu iki mevzuda hemen şimdi yani herhangi bir etüd yapılmaksızın derhal cevap vermeyi pek doğru bulmuyorum. Mazur görülmemi istiham edeceğim. Ancak kısa bir tetkikten sonra bunlara cevap verilebilir. Herhalde her iki fikir de enteresandır. Tabiatile antitezlerini de bütün delilleri ile beraber göz önüne getirmek lâzımdır. Leh ve aleyhteki delilleri objektif bir şekilde tarttıktan sonra bu tekliflerin isabeti üzerinde yahut isabeti hakkında kati yahut kati değilse bile oldukça doğru, müdafaa edilebilir bir kanaat elde edilebilir.

BEŞİNCİ TEBLİĞ

VERGİLER DIŞINDE RESMİ MEVZUAT VE SANAYİMİZ

HULKİ ALİSBAH

Ö N S Ö Z

Önemli bir dâvanın hep birlikte halline çalışıyoruz. En son 1951' de toplanmış ve sanayiın karşılaştığı güçlükleri çeşitli yönleriyle tartışmıştı. Onun üzerinden 13 sene geçti. Şartlar ve konular oldukça değişti. Sanayimizin o zamanki teşebbüsleri bugün oldukça değişti. Her varlık halindedirler. O zaman yapılması ümit ve hayal ufukları arasında kalan yeni bir çok teşebbüsler doğdu ve ileri adımlar attı. Fakat, sanayiın desteklenmesi ve engellerinin giderilmesi, her zamanki gibi tazeliğini muhafaza eden bir problemidir. Sanayimizi nasıl emniyetli temellere dayandıracamız ve nasıl kalkındıracağız.

1951 kongresi, umumî alâkayı çeken başarılı bir kongre olmuştu. Sanayiın Sanayi Odaları vasıtasile kendi bünyesinde teşkilâtlanması, Dış Ticaret Rejimi ile korunması, muamele vergisinin değiştirilmesi, spesifik gümrük tarifelerinin advalore çevrilmesi, sabit âletler vergisinin kaldırılması evvelki kongremizin nisbeten tahakkuk etmiş başarılarıdır. Hattâ 10 sene sonra ele alınmış olsa bile yatırım indirimi ve hızlı amortismanın ilk talepleri de o kongrede belirtilmiştir. Kredi alanındaki temennilerimizde de mesafe alınmıştır. Fakat, dâva yine mevcuttur. Hattâ bugün dâva sanayici dâvası olmakla kalmamış, millî bir dâva hüviyetini almıştır. Artık sanayiın geliştirilmesindeki müsbet tedbirler, sanayicinin kazancı cephesinden değil; memleket ekonomisi, dış ödeme dengesi, sosyal problemler yönlerinde kalmamakta, bunlardan daha ileri merhalede millî haysiyet dâvası halini almış bulunmaktadır.

Müşterek Pazar'a adaylığımızın kabul edilışı 9 ay oldu. Her gün dev adımlarda ilerliyen bir sanayi topluluğunun serbest rekabetine hazırlanmamız için bize oldukça geniş bir zaman verilmiş oluyor. Bu zaman, bize uzun görülsa bile, millet hayatı için çok kısadır. O kadirdir ki, görüyorsunuz bize dün gibi gelen iki kongre arasında 13 sene geçmiştir.

Şimdiye kadar sanayiın kalkındırılması tedbirleri, daima bir çok tepkilerle karşılaşmıştır. Maliyeciler bunu fedakârlık sanmışlar, idâreciler fedakârlığın daima devletten istendiğini ve beklendiğini ileri sürmüşler, ticarî muhitler sanayiın dileklerini bir nevi imtiyaz telâk-

ki etmişlerdir. Memnunlukla kaydetmek lâzımdır ki, bugün bu anlayışlarda ileri bir görüşle oldukça değişiklikler vardır.

Maliyeci arkadaşlarımız, yerinde alınan ve icabında hasredilen tedbirleri artık fedakârlık saymamağı kabul etmiş gözüküyorlar. Vergi mevzuatında hakiki reform teşkil edecek olan fiili tecellilerine daha pek şahit olmuş sayılmayız, fakat nazariyeler ümitlidir.

İdari merciler, sanayicinin sermayesini taş'a, toprağa, makineye ve daha ziyade ümitli bir gayeye bağlamasının fedakârlığı ve yaratacağı ekonomik ve sosyal faydalar yanında; devlet fedakârlığını tabii karşılamak anlayışını benimsemişlerdir.

Ben, sanayiın vergiler dışında karşılaştığı güçlüklerin ve ihtiyaç gösterdiği tedbirlerin kısa bir fihristini yapmakla iktifa edeceğim. Kısa bir fihrist diyorum, çünkü mevzu hakikaten başarılı bir doktora tezi olacak kadar önemli ve şümüllüdür. Böyle bir kongrenin mahdut zamanına sığdırmak, ancaat özetlemekle mümkündür.

— I —

SANAYİ VE BEŞ YILLIK PLAN

Beş Yıllık Kalkınma Planımızda sanayie hemen bütün kollariyle; madencilik, tarım, ulaştırma ve turizm sanayi ile önem verilmiş; her birinde birinci beş yıl zarfındaki hedefler çizilmiştir. Bunlar, şüphe yok ki, etraflı etüdlerin mahsulüdür ve hakikat payları kuvvetlidir. Konumuzu doğrudan doğruya ilgilendiren imalât sanayiinde bazı eksik tahminler ve hesaplar bulunduğu söylenebilir. Yıllık tatbikat programlarıyla bunların düzeleceğini ümid ederiz.

Sanayiın plân mevzuundaki iki büyük şikâyeti, tanziminde ve tatbikinde;

1. Özel sektörün iştirâkine icabettiği ve beklediği derecede imkân verilmemesi.

2. İstinad ettiği karma ekonomi sisteminde yine resmî sektöre verilen imkânların daha geniş tutulmasıdır.

Gerçi buna, zaman zaman mütalâa istendiği, danışma kurullarında özel sektör temsilcilerine yer verildiği, hattâ özel sektör temsilcileri ile ilgili bakanlarımızın mutad toplantıları ile tatbikatının tartışılmasına zemin hazırlandığı cevabı verilebilir. Fakat bunların daha ziyade şekilde kaldığı, tatbikat ve neticelere yine tanzimlerine hâkim resmî mütalâaların esas olduğu muhakkaktır.

İlk tatbikat yılının neticelerinde özel sektörün plânın beklediği gayreti gösterdiği belirtilmiştir. Bu başarı, bölümler itibarile ayrı ayrı neticeyi vermemişse, bunun sorumluluğunu özel sektörden ziyade yine plânın tatbikine hâkim olan şartlarda ve formalitelerde aramak lâzımdır. Bunun da başında resmî sektöre verilen vazifelere yetemiyen

vergi kaynaklarının, özel sektörün faydalanabileceği imkân aleyhine zorlanması gelir. Sanayie ferahlık yaratabilecek usul hükümlerinde de hâlâ eksikler vardır.

Plânın Birinci Beş Yıllık devresinde önümüzde daha üç senelik bir süre vardır. Bu süre geçen ve geçirmekte olduğumuz iki yılın tecrübelerinden faydalanılabilecek daha olgun bir devredir. Temennimiz, özel sektöre vazife verilirken görüş ve dileklerine de lâyık olduğu önemin tanınmasıdır. Yoksa genel hatlarıyla faaliyetin bir plâna bağlanmasından memnunluk duymamak mümkün değildir.

— II —

SANAYİ VE SERMAYE

Sosyalist nazariyelerin sanayide emeğe verdiği önemi inkâr edecek değiliz. Emek, sanayiın yürütücülerinden biridir. Fakat, itiraz etmelidir ki, sanayiın yaratıcısı sermayedir ve gün geçtikçe sermayenin önem ve mevkii artmaktadır denilebilir.

Bugün rantabl üniteler için milyon artık birim ölçü olmaktan çıkmış, 10 milyonlarla, daha orta boy sanayi branşlarında tesis ihtiyaçları 100 milyonlarla ifade edilmekte; ağır sanayide kolaylıkla milyara geçilmektedir. Bu durumda sanayi, artık ferdi teşebbüslerin tek başına başaramıyacağı bir genişlik göstermekte ve program ancak toplum ekonomisi kuralları ile çözümlenebilmektedir. Bu itibar ile sanayi esaslî temellere dayandırmak, yeterli bir sermaye sağlamakla mümkündür.

Bizde şimdiye kadar kanunlarımız sermaye şirketlerini himaye etmemişlerdi. Şirket kuruluşlarının formaliteleri, daha faaliyete geçmeden toplanan ilk sermayenin karşılaştığı tasdik, tescil ve külfet ve harçları ve önemi küçüksenemeyecek damga resmi bu arada zikrolunabilir. Kurumların kurumlara iştiraki, memlekette holdinglerin ve yatırım şirketlerinin kurulmasını uzun müddet engellemiştir. Hatta şirketleri, ferdi teşebbüslere nazaran daha fazla vergi ödemeğe mecbur eden kurumlar vergisine de bu arada yer vermek icabeder.

Şükranı sayandır ki, son yıllarda bu baraj biraz aşılımıştır. Damga resminde makûl bazı tadilat teklifleri vardır. Bir an evvel tahakkuk etmesini ümit ederim.

Holding veya yatırım şirketleri mahiyetindeki ana şirketlerin, tali şirketlere iştiraklerindeki mükerrer vergiler 3 seneden beri hafiflemiştir. Giderilmiştir diyemiyorum, çünkü kurum istisnasında halâ sanayiın yüksek sermaye ihtiyacını dikkate almayan tahditler vâkidir. Bunların münakaşasını sanayi ile vergi sistemimizin münasebetlerinin tetkikine bırakarak işaret etmekle iktifa ediyorum.

Sanayi ile sermaye münasebetlerini tetkik ederken yerli sermaye, yabancı sermaye ve otofinansman mevzularına gözetmek icap edecek

tir. Bunlar üzerinde sahifelerce yazılabilir, dakikalarca söylenebilir. Fakat, ben kısaca fasıl başı olarak aklıma gelenleri sıralayacağım.

Yerli sermaye konusunda :

a) Memlekette emin ve istikrarlı bir sermaye piyasası yaratılması teşvik edilmelidir. Mevzu geniş ölçüde etüd edilmiş yabancı uzmanların iştirakile seminerler tertip olunmuştur. Neticeleri, karar ve tedbir safhasına geçirmekte geçilmemelidir.

b) Küçük tasarrufların beslemesi tabii olan sermaye piyasasında, tasarruf sahiplerine garanti verecek müesseseler ve garanti formülleri organize edilmelidir.

c) Holdingler ve yatırım şirketleri gibi fiilî işletmecilikten ziyade şirketlerin yaratılması ve yaşatılmasında vazife alacak ana şirketlere ait Ticaret Kanunumuzdaki boşluklar doldurulmalıdır.

d) Sanayi müesseselerine, işlerinin gerektirdiği hayatiyeti ve uzun ömrü verecek ve bunları hissedarların şahısları ile kaim olmaktan kurtaracak tedbirler alınmalıdır.

Yabancı Sermaye konusunda :

a) Kanun oldukça mütekâmindir. Hissedilen eksiklikleri zaman zaman belirtilmiştir. Bunlar sür'atle ele alınmalıdır.

b) Yabancı sermaye, hemen daima bu sahadaki ihtisasla beraber gelmektedir ve asıl faydalısı da budur. Sermaye kadar önemli ve değerli olan bu ihtisasın karşılığını teşkil eden royalty'lar, lisans ücretleri - makûl ölçülerde kaldıkça - ayrı ve uzun formalitelere tâbi olmadan beraberce tetkik edilmelidir. Evalüe edilerek sermaye hesabına intikal etmediği mülâhazası ile tetkiklerin ayrılması kuruluşları güçleştirmekte, geciktirmekte ve yabancı sermayedarları ürketmektedir.

c) Muayyen bir müddette tatbikatına geçilmeyen kararlar, ilerde aynı sahada uğraşmağa başlayan firmaları tazyik edecek bir vasıta gibi mahfuz kalmakta ve sonraki fiilî teşebbüsün istifade edemediği kolaylıklar daha önce alınıp tatbik edilmeyen karar sahibine, süresiz olarak rüçhan kazandırmaktadır. Bu mahzurlu sistem yabancı sermaye kararları üzerinde spekülasyona yol açmaktadır.

d) Bazı devletlerin hariçte plâse edilen sermayeleri için tesis ettikleri garantilerin değeri takdir olunarak, tatbikatı bizim tarafımızdan kolaylaştırılmalıdır.

e) Ariyere alacakların yeni tesislere tahsisinde, bu paraların Maliye emrinden çıkarılmak istenmemesi düşüncesini uyandıran lüzumsuz tahditlere saplanılmamalı ve verimli sahaya akacak donmuş paraların ya ratacağı iktisadî neticeler formalitelere veya metinlere feda edilmemelidir.

f) Aynı sermaye ekspertiz tatbikatının bir çok hallerde itham ve montajı geciktiren - her safhasında ayrı bir karar mevzuu yapılmak gibi - formaliteleri basitleştirilmelidir.

g) Yabancı Sermayé Kanunundan faydalanmıyarak istikbál ve emniyetini umumî mevzuatımıza terketmek feragatını göstermiş olan yabancı sermayelere de deblokaj sistemine benzer bazı haklar tanınmalıdır.

Geçen sene memleketimizde yabancı yatırımlar yönünden olumlu bir inceleme yapan O.E.C.D. Heyetinin verdiği raporda, Yabancı Sermaye Kanunumuzun tatbikatından - kısmen yukarda temas ettiğimiz - aksaklıklar ve gecikmeler açıkça belirtilmiştir. Bu raporda lüzumsuz yere uzayan tetkiklerin mahzurları açıklandıktan sonra, Yabancı Sermayenin istekleri şu şekilde toplanmıştır :

1. Sınai faaliyetlerde daha büyük bir serbestlik,
  2. İstikrarlı bir iktisadî siyaset,
  3. İdarenin olumlu ve sür'atli karar vermesi,
  4. Yabancı personel istihdamı hususunda resmî makamlardan daha liberal bir davranış,
  5. İki taraflı veya çok taraflı anlaşmalarla garanti sağlanması.
- Gölülüyor ki, yabancı uzmanlar da bir çok noktalarda bizi teyid etmektedirler.

Otofinansman konusunda :

Sanayide kredi kazancından da olsa, her yatan paranın yeni bir kazanç yaratacağı dikkate alınarak bu mevzuda güçlük yaratan hükümler yeniden gözden geçirilmelidir. Bu cümleden olarak :

- a) Yatırım indirimini lüzumsuz takyit ve tahdide maruz bırakan kayıtlar kaldırılmalıdır.
- b) Kurumlarda yatırım indirimi, şahsî firmalarla tenazuru temin edecek şekilde, genişletilmelidir.
- c) Azalan bakiye sistemi ile ifadesini bulan hızlı amortismanına geçişte, mevcut müesseselere kanundan evvelki tesisleri için de imkân sağlanmalıdır.
- d) Dahili sigortalar masraf unsurları arasında dikkate alınmalıdır.
- e) Nihayet, fevkalâde ihtiyatların vergi cephesinden mükellefiyeti, yalnız kurumlara hasredilerek stopajdan kurtarılmalıdır. Bu suretle mükellefin eline geçen bir paranın vergisini avans olarak kısmen ödemesi demek olan ve tamamen bir tahsil mekanizması mahiyetinde bulunan stopaj, eline geçmeyen bir parayı mükellefiyet şumulüne alan ayrı bir vergi hüviyetini almamış olur.

— III —

SANAYİ VE KREDİ

Yalnız sanayide değil, bütün branşları ile ticaret alanında, işletmenin ihtiyacını münhasıran sermayeye yüklemeye maddeten imkân

yoktur. Kredi, döner sermayenin zarurî ve hattâ tabii bir kaynağıdır. Sanayide bu ihtiyaç biraz daha kuvvetlidir ve investismana kadar gider.

Geçen kongreden beri sanayiın muhtaç olduğu yatırım ve işletme kredisinde, temennilerimize uygun bazı gelişmeler olduğunu memnurlukla kaydetmek icabeder. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, o zamandanberi gerek sermayesini ve gerek haricî kredi imkânlarını arttırarak memleket sanayiinde şükran şayan bir mevki almış bulunmaktadır. Buna mukabil Türk lirası kaynaklarının mahdut olması, bu bankadan işletme kredileri sahasında istenildiği derecede faydalanmağa imkân vermemektedir.

Geçen sene kurulan Sınai Yatırım ve Kredi Bankası da bu seneden itibaren ikinci bir kaynak olarak sanayii desteklemeğe başlamıştır. Bu bankanın daha ziyade işletme kredisini noklanlığını, ticarî bankalara nisbetle daha müsait vade ve faiz şartlarıyla karşılamak hususundaki hazırlıklarını memnurlukla takip ediyor ve başarılar diliyoruz.

Merkez Bankası reeskont kredisinde vade itibariyle sanayi lehine bir genişlik temin edilmiştir. Daha emekleme devresinde bir Maden Kredi Bankası, henüz kaynaklarına tamamen kavuşamıyan ve bağlı sermayesine seyyaliyet veremiyen Türkiye Turizm Bankasının da sanayiın bu kolları için ümit verici birer başlangıç addetmek mümkündür.

Bunlara üç haricî kaynak daha ilâve edilebilir. Birincisi Amerikan karşılıklar fonundan açılan kredilerdir ki, bundan ancak muayyen nisbette Amerikan iştiraki olan firmalar faydalanabilmektedir.

İkincisi DLF'ten temin edilebilen kredilerdir ki özel sektör büyük projeler olmadan ve devlet müzaheretini temin etmeden bu krediden kolayca faydalanamamaktadır.

Üçüncüsü yabancı hissedarların Türkiye'deki iştirakleri lehine açtıkları veya temin ettikleri kredilerdir. Bundan da ancak bu imkâna malik olan şirketler istifade edebilir. Bunlar haricinde başka bir nevi kredi de vardır ki, bunlar haricîle sıkı münasebeti olan ve mal aldıkları memleketlerde itibar ve itimad kazanmış bulunan müesseselere dış firmaların açtıkları mal mukabili kredilerdir. Bunların bu müesseselerin işletme kredisine ihtiyacına yardımcı olduğu, hiç değilse malı getirmek için akreditif açarak fiilen para bağlamak yerine malın bedelini geldikten, hattâ kısmen imalâta verdikten sonra ödemek rahatlığını buldukları muhakkaktır.

Kredi imkânları bu maruzatımla genişlemiş gözükse dahi, maalesef bugünkü sanayiın hakiki ihtiyaç ve icaplarına yetememektedir. Yeni menbalarla bu imkânın arttırılmasındaki güçlüğü takdir ederiz. Ancak buna rağmen temennimiz, Hükümetimizin hakikaten faydalı ve verimli bir saha olan sanayiın gerek yeni tesis, gerek gelişme ve gerekse işletme ihtiyacına daha geniş cevap verecek imkânlar yaratılmasına önderlik etmesidir.

Sağlanabilen yatırım kredilerindeki faiz yüksekliği de sanayii büyük yük tahmil eder. Fakat, bunu memleketimizdeki para piyasasının umumî şartlarına göre ön plânda iddia etmeği -gönlümüz çok arzu ediyor fakat - dilimiz ve kalemimiz pek varamıyor.

Herhalde iki nokta üzerinde ısrarla duracağım : Bunlardan biri ihraca matuf sanayi mamullerinin düşük faize tâbi hususî bir kredi mekanizmasından faydalandırılması, ikincisi de taksitli satışların finansmanında sanayici müesseseleri destekleyecek özel bir kredi müessesesi veya mekanizmasının kurulmasıdır. Ancak bu suretledir ki sanayiciler, ağır malî şartlara katlanmadan yaygın bir istihlâk kitle-sine hitap edebilir, imalâtlarını arttırır ve dolayısıyla maliyetlerini düşürürler.

Sanayi kredisi mevzuunda söylenecek çok söz vardır. İlmî tasnif-lerden, ileri memleketler tatbikatından, selektif kredi nazariyelerin-den bahsetmeğe lüzum olmaksızın sanayiın kredi derdini, kısaca özet-lemeğe lüzum olmaksızın sanayiın kredi derdini, kısaca özetlemek ge-rekirse şunlar belirtilebilir :

a) Tesis kredileri yetersizdir, faiz nisbeti yüksektir.

b) İşletme kredileri aynı şekilde kifayetsizdir. Reeskonta dayan-madıkça şartları ağırdır. Reeskont mekanizması emisyon ve enflasyon endişesi ile sıkı çalışmakta ve sanayiın yıldan yıla istihsal hacminin artmasıyla mütenasip bir yükseliş temposuna uyamamaktadır.

c) Sanayie destek olacak bankaların kaynaklarını arttırmak zaru-reti vardır. Bu arada Smaî Kalkınma Bankasının iştirak portföyünü halka intikal ettirerek Türk Lirası kaynaklarına genişlik ve seyyaliyet verdirmek projeleri henüz fiiliyata konulamamıştır.

d) Bütün varlığını sanayiın beslediği İşçi Sigortaları Kurumunun geniş menabından bir kısmını sanayi bankalarının çıkaracağı tahvil-lere plâse etmek ve bu kanalla sanayiın investisyon ve işletme kredisi ihtiyacına aktarmak mümkündür ve lâzımdır. Bu şekil kurumun gay-rimenkûl plâsmanlarından daha ekonomik faydalar sağlayacaktır. Emekli Sandığı ve Ordu Yardımlaşma Kurumu da bu yeni plâsman-lara katılmakla kendi varlıklarını mevduat şartlarından çok daha üs-tün ve direkt kredilerden daha emniyetli şekilde nemalandırabilirler.

e) Sanaî Yatırım ve Kredi Bankasının daha sür'atli bir işletme ile sanayiciye faydalı olması temenni edilir. Bununla beraber kredili satışların finansmanını yapacak, bu işin özelliğine uygun müessese-ler yaratılması da şarttır. Ticarî bankaların senet mukabili avans sis-temi, sanayiın bu nevi satışlarında hem yetersiz, hem de komisyon ve masraf şartları itibarile ağırdır.

Kredili satış finansmanının devleti ilgilendirmeyeceği ileri sürü-lebilir fakat, iç ticaretin inksaflı, sanayiın işletmesinde birinci derece-de âmildir. Bu itibarla devletin bu sahada öncülük etmesi, Fransa'da olduğu gibi reeskont mekanizmasında Merkez Bankasının bu mevzu-da özel bir vazife ve mevki alması lâzımdır.

f) Bütün ticaret muhيتينin şikâyetini dillendiren ve İcra ve İflâs Kanunu tadilatı ile şekillendirilen kredili satışların emniyetini arttırmak konusu da, sanayiın dilekleri arasında ehemmiyetle yer alır.

g) Yabancı Sermaye Kanunundan faydalanmayan firmaların kredi imkânlarıyla harijten temin ettikleri kredilerin yarısına devletin ortak olması gibi, garabet hissi uyandıran bir karar hâlâ yürürlükte dir. Bundan her vesile ile şikâyet ettik. Bu, kendi menabii yetemiyen memleketimizde, harijten çok daha ucuz faizle kredi istenmemesi demektir.

h) Sanayiın mal mukabili temin ettiği harici krediler son kota kararı ile bir aylık vade ile tahdit edilmiştir. Sebep, dış tediye programını tanzimde müşkülât ise bu bir hesap, hattâ sadece bir ajanda meselesidir. Harijten emniyet telkin eden, itimad kazanmış bir müessesese; tamamen Dış Ticaret Rejimi hükümleri dahilinde harijten temin ettiği ham madde veya işletme malzemesini, fazla para bağlamasına mahal kalmadan vade ile ödemek imkânını bulursa; bu ancak teşekkürle karşılanacak bir hizmettir. İşletmesinin devamlılığını, maliyetinin ucuzluğunu harici itibarı ile desteklemek her müesseseye nasip olmaz bir mazhariyettir. Bunu bir aylık vade ile takyit ancak resmî zihniyetin güçlük yaratmak arzusuna hamledilebilir. Hâlbuki gerek rejimi hazırlayan Ticaret ve Sanayi, gerek rejimin malî kaynaklarını besleyen Maliye Bakanlığının anlayışlı elemanlarını böyle bir düşünceden tenzih etmek isteriz.

— IV —

SANAYİ VE DIŞ TİCARET REJİMİ

Millî sanayiimizin vergi mevzuatı dışında en büyük ilgisi - muhakkak ki - Dış Ticaret konusunda toplanır. Netekim her kongrede, her toplantıda bu konuya ön plânda geniş bir zaman ayrılmıştır ve ayrılır.

Sanayiın dış ticaret mevzuu ile rabitası her yönden mühimdir. Sanayici,

a) Ham maddesinin, işletme malzemesinin ve yedeklerinin temininde liberasyona varan bir kolaylık bekler.

b) İmalâtına benzer mamüllerin listelerden çıkarılmasını ister.

c) İhracatı arttırmak gayesinde devlete yardımcı olabilmek için yine aynı rejimden faydalanmak kaygusundadır.

Bugün memnunlukla kaydetmek lâzımdır ki sanayiın bu dâvaları, resmî mercilerimizde müsait bir zemin bulmuştur. Kotaların tanziminde gerek Odalar bünyelerinde, gerek Odalar Birliğinde yapılan çalışmalarda ve bunların Hükûmete intikalinde bu prensipler artık münakaşa edilmeyen mütearefeler hükmünü almıştır. Bugün şikâyetler daha ziyade tatbikattaki hatalardan, gecikmelerden, formalitelerden ve kota aralarındaki gelişme ve değişmelerden doğar.

Müşterek Pazar'a hazırlık devresinde Dış Ticaret Rejiminin önemi artmaktadır. Bir gün ulaşılması düşünülen tam serbestliğe sanayimizi hazırlamak, ona uzun yılların tecrübe olgunluğu, sermaye kudreti ve teknik ihtisası ile kendini tehdit eden dış dev sanayi ile rekabet edecek kuvveti vermek; hazırlık ve intikal devresinde ancak Dış Ticaret Rejiminin koruyucu tedbirleri ile mümkün olacaktır.

Resmî merciler bizim bu taleplerimize karşı daima, himaye ile yaşayabilen bir sanayi arzu etmediklerini; evvelâ kalite, sonra da maliyetle bu hayatiyeti sanayiin kendi bünyesinde yaratması icabettiğinin söyledikleri. Bu cevapta elbette haklıdırlar. Fakat, çocuğu yürütmeğe alıştırmak için ilk önce elinden tutmak lâzım geldiği de muhakkaktır. Yoksa bir dünya sergisindeki pavyonuna her biri 50 milyon liralık 10 fabrika tesis edecek dolarları harcayabilen sanayi ile serbest alanda yarışmak iddiası imkânsız. Sonra, itiraf etmek lâzım gelir ki, resmî mercilerin cevabı mütalâalarında bize yol gösteren vecibeler de vardır. Kalitede himaye tedbirleri arkasına gizlenemeyecek hatalı taraflarımızı düzeltmek zorundayız. Maliyette elimizde olan ve olmayan faktörler var. Fakat günden güne serbest rekabete doğru meyleden piyasa şartları, bunu da ayarlamağa bizi mecbur edecek.

Mevzuu dağıtmadan sanayimizin dış ticaret rejiminden beklediklerini sıralayacağım :

a) Memlekette yetişmeyen ham madde ve yapılmayan yedek parçada liberasyon,

b) Memlekette yetişenden üstün bir kaliteye ihtiyaç gösterende etkili fakat sür'atli bir ithal imkânı.

c) Başka bir sanayiin ilk maddeleri arasında veya yedeklerinde yeralan mamûllerin mücerret memlekette yapıldığı iddiası ile kalite ve marka mamûllerinin ihtiyacını tahdit etmemek. Bunun sanayimiz için gelişen büyük kollarını başlı başına tehdit eden, demogojiye çok müsait bir münakaşa zemini yaratacağı muhakkaktır. Fakat bir çok sanayimiz için bu, dertli bir konudur.

d) Kota tevziat ölçülerinde, takdirden ziyade fiilî neticelere kıymet veren realist kıstaslar, kapasitenin yanında satış arttırmak imkânını verdiği fiilî imalât rakamları daha mühim olmak lâzımdır. Tevzi neticelerinin bir kota ticaretine mahal vermemesi için bu cihet önemlidir.

e) Kota tevziatında imalâtın programını ve düzgün seyrini aksatmayacak şekilde süratli hareket edilmelidir. Bunkaki gecikmeler zaman ve para kaybına intâ eder.

f) Önemli bir nokta da tevzie ayrılan kotaların, tevziden faydalanmak üzere her devrede yeniden katılan müesseselerin ihtiyaçlarını, mevcut kota fevkinde karşılayacak bir elâstikiyet göstermesidir. Aksi takdirde mütemadiyen azalan (haricî - kısmet) ler mevcut sanayi taz-yik etmekten, onların fuzulî birer ortak çıkarmaktan başka netice vermez ve serbest rekabet şartlarını zedeler.

g) İthal rejiminin dayandığı teminatlar sanayide gevşetilmelidir. İşletme kredisi eksikliğinden dert yanılırken mevcudunu, ayılarca sonra ithali kabil emteanın siparişine bağlamak, malın bedeli ile mahsup edilmeksizin ancak fiilî ithalinden sonra istirdat imkânını bulmak, sanayii geniş ölçüde tazyik etmektedir. Maddî yatırımı, işçisine karşı tahhütleri ile hiçbir zaman avantüre atılamıyaacak olan sanayici; müteakip tahsislerden faydalanmak için kabul ettiği müeyyidelere riayet zorundadır. Bundan dolayı teminattan beklenen müeyyideyi, cezaî tedbirlerle sağlamak, sanayicide kolaylıkla mümkündür.

h) Sanayiciye fiktif antrepo ve ihrac imkânını sağlayanlara muvakkat ithal rejimlerinde azamî kolaylık gösterilmeli, ağır maddî teminat şartları sanayicinin müesses durumu dikkate alınarak hafifletilmeli ve ham madde veya işletme malzemesi fiktif antrepodan fabrikasyona intikalinde değil, fabrikasyondan sonra gümrüklenmelidir. Büyük bir fabrikanın kendi emniyeti cephesinden aldığı muhafaza tedbirleri ve ciddi muhasebesi gümrük kilidinden daha tesirlidir.

i) İhracatta iadesi kabul edilen vergiler ve masraf unsurları, bir cari hesap gibi ihracatla birlikte ödenmeli ve uzun tahakkuk formaliteleri ile ihracatı yapan sanayiciye munzam bir malî külfet tahminine vesile olmamalıdır. Bundan evvel esasen kabul edilmiş olan diğer vergilerinde iki sene süren formalitelerin bulunduğunu kaydetmek bu nokta üzerinde bizi ehemmiyetle durmağa sevk etmektedir.

j) İhrac edilen emetanın ihtiva ettiği ham maddenin kotalardaki kontenjanlar veya tevzideki hisseler fevkinde serbestçe ithali de aynı derecede ehemmiyetlidir.

Ancak bu tedbirler ve tatbikatta tedbirlerin ruhuna uygun düşen kolaylıklardır ki sanayi mamulü ihracını nazariye ve temenni olmaktan kurtarır. Yoksa yalnız memleketimizde ham madde fiatlarının ve işçiliğin ucuzluğu tezi, ihracata imkân vermez. Bizden daha ucuz yerler olduğu kadar teknik tekemmüller, malzeme teminindeki kolaylıklar, işçilikteki kalite, maliyetin menfî faktörlerini gideren imalât hacmi ve nihayet müesses pazarlar bize bu imkânı kolaylıkla bahşetmiyecek rekabet şartlarıdır.

Sanayiın dış ticaretle münasebetlerini tetkik ederken yatırım ve yenileme fonlarından çekilen güçlükler ayrı bir cesametle belirir.

1. Yatırım kotaları kifayetsizdir. Bu kotalar plâna uygun ve iktisadiliği - yabancı sermaye mevzuunda olduğu gibi - özel bir komite tarafından tetkik edildikten sonra, kontenjanlarla tahdide mahal kalmadan kullanılacak bir elâstikiyette olmalı, yâni müsaadeyi aldıktan sonra bir nevi liberasyona kavuşmalıdır.

2. 5 Yıllık Plânın yeter kapasitede gördüğü tesislerde, tekniğin son tekmiülüne uygun yenilemelerle tevşiler kolaylıkla ve tercihle istifade etmelidir.

3. Konsorsiyum kredilerinden sağlanan imkânlarda, ağır sanayi ve ulaştırma tesisleri gibi resmî sektörün asıl sahası haricinde, özel sektöre bir priorite tanınmalıdır.

4. Yatırımda firmaların temin edeceği haricî krediler kolaylaştırılmalı, yabancı sermaye mevzuatına mütenazır emniyet ve senelik taksitlerin transferi garantilerine mazhar kılınmalıdır.

Bütün bunların yanında nüfuz ticaretine ve dolayısıyla spekülasyona çok müsait olan yatırım tahsislerinin suistimalini önleyecek, devrine mani olacak ağır müeyyidelere hakikî sanayiciler memnunlukla razıdırlar.

— V —

SANAYİ VE MONTAJ TALİMATNAMESİ

Sanayiimizin karşısında bulunduğu dâvaları teşrih ederken yepyeni bir konuya temas etmeden geçemiyeceğim; o da montajdır. Bu mevzu kota tevziatı ile yakın ilgisi itibariyle dış ticaret bölümüne de girebilirdi. Fakat imalât sanayiinin küçük veya büyük bir çok branşlarına taallük etmesi ve nihayet daha iki ay önce neşredilmiş olan bir talimatnameye bağlanması itibariyle, dikkati üzerinde toplamak için bunu ayrı bir bölüm olarak huzurunuzda getirdim.

Birçok sanayiın montajla başlaması, hattâ haddizâtında montajdan tereküp etmesi tabiidir. Demirden camına, kablosundan mobilyasına ve yer muşambasına, koltuk yayından kapı kilidine, kaynağından en küçük civatasına kadar 3000 parçadan toplanan bir kamyonu bir fabrikada imâl etmek iddiasının tecrübeleri yapılmıştır. Daha küçük mamûller için de böyledir. Küçük bir radyonun, büyük bir atelyede yapılamayacak kadar maden, cam, tahta, kauçuk vesair bin türlü parçası vardır. Bu itibar ile kota tevziatında sanayi montajı dediğimiz ve tamamen dağınık parçalarla gümrük kapısındaki montajdan ayrılan ve tevziatı sanayie tahsis edecek bir formüle bizzat saanyiciler lüzum hissediyorlardı. Bundan dolayıdır ki 14 Nisan tarihli Resmî Gazete'de yayınlanan talimatnamenin bir boşluğu doldurduğuna kaniiz.

Ancak bu talimatnamede, artık orada da terkedilmeye başlanan Lâtin eğitim sisteminin sıkıcı imtihan programları veya aldanmaktan korkan bir mübayaa komisyonunun en küçük civatasına kadar vasıf tayin ederken ana istikameti kaybeden şartnamesi gibi ağır bir hava bulmak mümkündür.

a) Kısa sürelerde süratle yükselen yerli imalât seviyelerinin tahakkuku şüphelidir ve temenni edelim ki aldatıcı olmasın.

b) Tatbik seneleri müphemdir. Kota sistemi ile alınan tahsisin bilhassa imalât süresine bağlı olan bu malzemede yurda gelişinin asgarî bir seneyi geçmesi, tatbikatta şimdiden ihtilâflar yaratmak istidadındadır.

c) Motör ve difarensiyellerin ikinci seneden itibaren parçalı gelmesinin maliyet ve masrafı arttırmak, garantiyi zedelemek gibi mahzurları şimdiden hissedilmektedir.

d) Tevzi edilen kotadan hissesinin kapasitesini dolduramadığı müessesenin, kendi teşebbüsü ile sağladığı imkânların; resmî sektör

tahsislerinden faydalanma ile bir tutulması ve tevziden mahsup edilmek istenmesi inisiyatifi önleyecek bir mahzurdur. Bu iki muamele birbirinden tamamen ayrılır.

e) Nihayet, resmî kota hissesi kapasitesini doldurmayan bir müessesenin teknik imkânlarını diğer bir mamûde çalıştırmasında, montaj ölçülerinin ayrı ayrı dikkate alınması ile mücade edilememek gibi bir durum doğmaktadır. Daha az yatırımla daha üstün verim iktisadî kaidesiyle bunu telif etmek güçtür.

Hemen tavzih etmeliyim ki katiyen montaj talimatnamesine muhalif değilim. Bunun zarurî bir boşluğu doldurduğu kanaatimi tekrarlayacağım. Fakat en geniş bir hüsnüniyetle hazırlanmasına rağmen, bünyeyi müteessir edecek bir sıklıkta olmasından korkarım. Buna, yerli imalât aksamının kalitesini muhafazada ve montajın dayanacağı marka evsafına uygunluğundaki tereddüdüm de inzımam etmektedir.

Sanayiın mukadderatı bugün ellerine teslim edilen yetkili mercilerin bu mevzuda şüphe etmediğimiz takdir haklarına imkân veren bir suplesin, bu talimatın tatbikinde yer bulmasını temenni ederim.

— VI —

SANAYİ VE STANDARDİZASYON

Kaliteden sık sık bahsetmek mecburiyetinin doğduğu bu bahiste, Sanayiın Standardizasyonla ilgisine birkaç cümle ayırmak yerinde olur.

Sanayi sahasındaki standardizasyonun imalâtı tazyik ettiği bir an düşünülebilir. Fakat hakiki sanayici katiyen bu mülâhazaya yer vermez. Standardizasyon millî sanayiın halk nezdindeki itibarını sağlayacak, gayrimeşru rekabeti önleyecek bir destektir. İhraç metainna taallük ettiği zaman, bunu bir millî haysiyet dayanışına kadar götürmek mümkündür.

Bizde standardizasyon tatbikatı, son kararın ve teşkiltan sonra ilgili sanayi ve ticaret müesseselerinin söz hakkı olan tarafsız ve ilmi bir teşkilât hüviyeti ile çalışmaktadır. Meaisi bu görüşle memnunluk ve takdirle takip olunuyor. Bugün için tenkid veya temenni konusu olacak iki nokta vardır :

a) Ağır çalışıyor. Buna biraz hak vermek mümkündür. Dağınık ve çeşitli sahalarda ilmi bir tarafsızlıkla yeteri kadar ihtisasa dayanmak ve güvenmek elbetteki güçtür.

b) Asıl tenkid edilecek nokta, kararların resmî gazete koleksiyonlarında veya enstitünün neşriyatında kalmasıdır. İhracat kontrol teşkilâtı ile ihracatta tatbiki derecesi hakkında fikir yürütecek selâhiyette değilim. Fakat, imalât sanayii için şimdiye kadar kabul edilen ve neşrolunan kararlarda tatbikat tamamen kontrolsuzdur. Bu vaziyette standardizasyondan beklenen fayda tahakkuk etmiyor. Hattâ zarara inkılâp ediyor. Büyük ve ciddî müessese kararlara hürmetkârdır. Standardizasyonun icap ettirdiği munzam külfetlere memnunlukla katlanıyor ve imalatta bunları tatbik ediyor.

Kararları küçümseyen kapkaç müesseseler itiyadlarını bozmağa sebep görmüyorlar. Netice, standarda uygun, mal, muazzam bir fiyat rekabeti ile sarsılıyor. Standardizasyon kararın mesnet olan mallar, ekseriya bir ara sınıfın katıldığı mallardır. Müstehlike ikinci bir elden, meselâ tesisatçılardan intikal eder. Onlar da ucuza mal edip fazla kazanmak hırsı galiptir. Standardizasyon kararları elektrik iletkenlerinde büyük bir tecrübe geçirdi. Bilmem geçirdi diyebilir miyiz? Kaliteli imalât halâ muztarıptır.

Standardizasyonun mal ve can emniyetine taallük eden taraflarında kontrolsuzluktan doğabilecek mahzurlar daha kuvvetle tecelli ediyor. Vasıfsız malzeme ile ucuz imalt, millî servetin ziyanına yol açmaktadır.

Odalar Birliğinin Hükûmete sunduğu bir dilek raporunda turizm polisi istendiğini gördüm. Turisti aldatmak katmerli bir suçtur. Fakat sanayici adıyla müstehlikin safiyetinden faydalanmak, yalnız ahlâki bir suç olmakla kalmamalı ve ceza müeyyidelerini tahrik etmelidir. Hele ihracat mevzuunda, bu bir nevi hiyanettir.

Standardizasyon kararlarının başarısı, tatbikatını sağlamakla ve kontrol etmekle mümkündür. Hakiki sanayici çekinmeden bu temenniye katılır.

— VII —

SANAYİ VE İMAR MEVZUATI, SANAYİ SAHALARI

Bir dertli nokta da budur. Şehirlerin imâl plânı tatbikatının sanayie feda edilmesini talep etmek aklımızdan geçmez. Fakat gerek şehir, gerek bölge imar plânlarında sanayiın ihtiyaç ve icapları ilk önce dikkate alınmalıdır. Sanayi o şehrin veya bölgenin ekonomik kalkınmasının başlıca temelidir. İmar plânının tahakkukuna hizmet edecek en büyük unsurdur.

Enerji hatlarının kolay ve ucuz çekileceği, işçinin kolay ulaşacağı, suyun zorluksuz sağlanacağı bölgeleri, belediye bütçelerinin hiç bir zaman yetemeyeceği yeşil sahalara ayırıp, sanayiî tesis maliyetini yükseltecek şekilde arka plâna atmak tamamen hatalıdır.

Bir hareketin, bir varlığın kendiliğinden bir bölgede teessüs etmesi veya toplanması bir ihtiyacın ifadesidir. Muvaffak olacak hüküm ve kararlar, bu ihtiyaçlara cevap veren, onların sağlanmasını daha kolaylaştıran kararlardır.

Bir yerde imar plânından evvel bir sanayi bölgesi teessüs etmiş, birkaç fabrika kurulmuştur. Sonradan mimarımıza orasını estetik bakımdan işlemek daha munis gelmiştir. Belki de hakikatte öyledir. İstimlâk edip kaldıramazsınız. Beldenin binbir ihtiyacı karşısında buna ayıracak paranız yoktur. Şu halde bu estetik arzuyu uzun bir âti-de tahakkuk ettirmek için donmuş bölgeler yaratmağa kalkarsınız. Oraya yeniden çivi çaktırmazsınız.

İşte itiraz ettiğimiz nokta budur. Sanayi hergünkü ilerleyişe ayak uydurması gereken, her gün büyüyen ve gelişen bir varlıktır. Onu durdurmak, boğmak ve öldürmek demektir. Bağlı millî serveti verimsiz bırakmak demektir. Plânın uymasına maddeten imkân olmayan vakıaları kabul etmek, plânın estetik icaplarını daha masrafsız, o gün için tahakkuku kabil şekle çevirmek icap eder, ve erbabının elinde bu kolaylıkla mümkündür. Aylık büronuz bunu yapamıyorsa primli bir müsabakaya veriniz, yeni düzenceler ve atılgan zekâlar size bu problemi çözerler.

Bugün Kalkınma Plânının teşebbüsü teşvik eden ruhu ile imar mevzuatının skolâstik çemberi çatışma halindedir. İki senedenberi Plânın kabul ettiği bir kısım sanayi teşebbüsleriğ hâlâ bu mevzuatın münakaşası altında kâğıtlardan ve dosyalardan kurtulup temel atma safhasına geçememiştir.

Bugünkü görünüşü ile imar mevzuatının halli ayrı bir hüner halini almıştır. Geniş şehir dışı sahalarda fabrikaya müsaade edilecek yer bulamazsınız. Haliç'in iik kamyonun geçmesine imkân bulmayan ve meskenlerin üst üste yığıldığı dar sokaklarında yeni atelyeler yükselir.

Netice şudur: İmar plânı yalnız estetik, yalnız çizgi, yalnız güzel sanat değildir. Bu plânda en az bunlar kadar yer alacak diğer faktörler de vardır ki, bunların başında ekonomik icap ve ihtiyaçlar da gelir. Şu halde plân tatbikatında belediyeciler ve sanatçılar kadar sanayicinin de sözü ve hakkı olmalıdır.

Bu engelleyici mevzuata her vesile ile yenilerini eklemeyi de iyi biliriz. Sivil savunma mevzuatı da imarın yanında bir ikinci baraj olmak istidadındadır. Bugün mevcutların tamir ve tevsi dahi böyle bir komisyonda günlerce oyalanır. Bilmem kaç megaton bombanın, filân yere düşmesindeki tesir sahasına girip girmediği hesaplanır. O bombanın o noktaya düşüp düşmeyeceğini kimbilir ve kim takdir eder, bilinmez.

Teşebbüs enerjisini kıran, meşru, gayrimesru masrafa boğan bu barajlar kaldırılmalı ve ancak muayyen mevzulara ve muayyen sahalara hasredilmelidir. Artık halkın doğrudan doğruy seçtiği ellere tevdi edilen belediyelerimizden ve harbin iktisadî sebeplerden doğduğu kadar iktisadî cephede kazanılacağını çok iyi takdir eden savunma mercilerimizden temennilerimiz bu.

— VIII —

SANAYİ VE İŞ MEVZUATI

Sanayinin iş mevzuatı ile ilgisi ayrı bir tebliğ konusu olacak kadar geniştir. Denebilir ki sanayi, iş mevzuatı ile ilgili değildir; bu mevzuatın içindedir.

Hakikî bir sanayi müessesesi, işçisini kendi varlığından ayrı telâkî etmez. Onun için sermayedarına karşı hürmet hissi ne ise, kendisi-

ne emanet edilen sermayenin verimini sağlayan emek aynı hürmet ve sevgiye lâyıktır ve hemen ilâve etmek lâzımdır ki, işçisinden de aynı hürmeti ve bağlılığı bekler.

Bu, tabiatın çizdiği ve kaderin yürüttüğü bir vazife taksimidir. Evvelâ vazifeyi yapmak, ondan sonra bunun mukabilini hakkaniyetle ölçmek ve uygun sayılmıyorsa yine uzlaşıcı ve uzlaştırıcı şekillerle istemek gerekir.

Şüphe yok ki sanayicinin işçisine karşı olan vazife ve vecibeleri de vardır. Bunları kendisi yapmazsa kanunun müeyyidesi altındadır. Karşılıklı ahenk ve sevginin bu dikenli sahada her şeyi halledeceğine inanıyoruz. Fakat, bu samimi inanç iş mevzuatının sanayii biraz lüzumundan fazla tazyik ettiği hallerde dert yanmamıza mani olmaz.

Bunların teferruatını ayrı bir ihtisas kolu olan bu sahadaki uzmanların tartışmasına bırakarak kısaca gördüğüm birkaç noktaya işaret edeceğim :

a) Sigorta primleri yüksektir. (Sanayiine göre % 17 - % 19) şimdiye kadar geçen tatbikatı ilk yılların zarurî sermaye hazırlık ve risk marjına atfetsek bile bugün sigorta kurumunun varlıklarında görülen inkişam primlerin riskleri ile mütenasip olmadığını ve fazlalığını teyid eder. Sigorta sermayesinin kuvvetlenmesini kayıttan tenkit etmiyoruz. Sigortanın emniyet temeli bu ihtiyata dayanır. Fakat, her ihtiyatın bir riyazi ölçüsü ve bir formülü vardır.

Denebilir ki, sanayicinin bu sahadaki endişesi neden doğuyor? Mamulünün maliyet unsurları arasına girip müstehlike inikâs eden bir külfettir. Evet, fakat her şey müstehlike aynen aksettirilemeyeceği gibi, bütün Avrupa piyasası ile serbest rekabete hazırlanılan bir devrede maliyeti santimle hesap etmek icabeder. Primlerin hesabında işçiye terettüp eden hissenin çok kere tamamen veya büyük ölçüde işverence ödendiği de hesaba katılmalıdır.

b) Kıdem tazminatı mükellefiyetlerinin sigortanın mevcudiyetinden sonra bunun şumulüne girmiş olması ve işvereni tehdit eden bir konu halinden çıkarılması artık dikkate alınmalıdır.

c) Hastalık sigortasının tatbikatı, işverene geniş bir yedek kadro bulundurmak zaruretiyi yüküyor.

d) Verimli yıllarda işçi lehine yapılan munzam tediyelerin müktesep bir hak mahiyetini alarak dar veya zararlı senelerde işvereni tazyik etmesi, sanayicide bir ihtiraz yarattıktan başka netice itibariyle işçi aleyhine de olmaktadır.

e) Ticaret Kanunumuzun işçi lehine bir tesis vücuda getirilmesini istihdaf eden ve hakikaten büyük bir sosyal dâvaya dokunan 468. maddesi, bu sosval önemi ile mütenasip bir tatbik imkânı bulamıyor. Çünkü ihtiyarî yedek akçe gibi vergi mükellefiyetine girmektedir.

Bu tesise ayrılan paraların yalnız ölçü olarak kâra bağlanmış olmasının, masraf unsuru maliyetlerini değiştirmemesini Maliyecilerimizin kabul etmeleri, tatbikatı daha şumullendirebilir. Vergisini öde-

diği bir mükellefiyetin net neticesini başkalarına bırakmak, bir vergi mükellefi için oldukça zordur.

f) Günün konusu olan sendikalar ve grev kanunlarının tatbikatında, işçi ve işveren münasebetlerine karşılıklı iki kuvvetin çekişmesi hissini verdirecek bir hava yaratmakta; resmî mercilerin tutumunun etkisi olduğu zehabı uyanıyor. Bu merciler meseleleri tetkik ederken işçinin daima mağdur ve işverenin daima gâddar olmadığına inanmışlardır.

g) İşverenin işçi üzerindeki mürakabe hakkını derece derece kullanan unsurların sendika şümulüne alınmış olması, işverenin emniyetini zedelemektedir.

— IX —

SANAYİ VE ELEMAN YETİŞTİRME

Fabrikalarımıza kalifiye eleman yetiştirilmesi gereken teknik öğretimde daha pratik ve verimli bir sistem temenni edilir. Bu temenni gerçi gençliği hayata hazırlayan bütün okullara ve okulların bütün kademelerine de şâmilirdir. Fakat, fabrikaların gerek makine başında, gerek masa başında mesaisi birbirini tamamlayan elemanları için bu zaruret daha kuvvetle tecelli eder. Yaptığını bilen ve ne yapması gerektiğini takdir eden kalifiye elemanlara istinad etmedikçe, sık sık tekrarlanan prodüktivite seminerleri nazari kalır.

Temennileri yalnız devlet ve millî eğitim teşkilâtına yöneltmek haksızlık olur. Ticaret ve Sanayi Odalarımızın kendi bölgelerinde ve muhitlerinde hâkim olan sanayi kollarında meslekî öğretimi ve kurslar için yardımcı olmaları lâzımdır. Bunu bazı Odalarımızın yaptığını memnunlukla görüyoruz.

Son günlerde büyük müesseselerin burs yardımları, bütün yükü Millî Eğitim teşkilâtına bırakmamak inancının genişlediğini belirtmektedir. Millî eğitimin bu necip hisleri en isabetli bir şekilde kanalize etmes, maliyecilerimizin yetiştirme masraflarını kârı altan bir teberru gibi Usul Kanununun dar çerçevesinde mütalâa etmemeleri beklenir.

İş başında yetiştirilen mesaisinde bütün masrafları ve zaman kaybını sanayicilere yüklemek de haksızlıktır. İşçi Sigortalarından kendi kaynaklarını, elemanların olgunlaşması nisbetinde arttıracak bu konuda, bu fedakârlığa iştirâk talep etmek yerinde olsa gerektir.

— X —

SANAYİ VE ENERJİ

Yakın tarihlere kadar memleket elektrifikasyonunun sistemli bir çalışma programına tâbi tutulması, sanayimizde enerji meselesini mühim bir dâva haline çıkarmakta idi. Bu yüzden bir çok sanayi kendi

santrallerini bizzat kurmak mecburiyetinde kalmışlardır. Şükran'a şa-yandır ki, mevzu eski önemini tamamen kaybetmemiş olsa bile, ol-dukça hafiflemiştir. Şu kadar ki sanayii tazyik eden tarafları yine vardır.

a) Sanayi müesseselerinin tekâsüf ettiği iktisadi bölgelerde - art-tırılmasına rağmen - enerji kifayetsizliği günün konusu halindedir. Bunları izale edecek yeni teşebbüsleri memnunlukla takip ediyoruz. Biran evvel tahakkukları için gayret sarfı başlıca dileğimizdir.

b) Sanayiın az sayıda, fakat büyük müstehlik olması birçok yer-lerde belediyelerin sanayi istihlâkında yüksek tarifeler tatbik etmesini mütebip olmaktadır. Âdeta halka tevzi edilen cereyanın fiat farkı sa-nayiden istenmektedir.

Devlet enerji kaynaklarından temin edilen elektriklerde beledi-yeler bu sahada serbest bırakılmamalı, muayyen ölçüden fazla istihlâk eden saanyie, enerji müessesesi doğrudan doğruya muhatap olmalıdır.

c) Kendi enerjisini, kendi istihsal eden müesseselere teşmil edil-miş olması itibariyle istihlâk vergisi şikâyet mevzuu olmakta devam etmektedir.

d) Doğrudan doğruya enerji müessesesi trafo merkezlerinden ce-reyan alan sanayicilerin bağlantı şartları çok ağırdır. Bu masrafların bir kısmı sonradan istihlâk bedeli ile mahsup edilse bile sanayiın pa-raya en muhtaç olduğu tesis devresinde kendisine yüklenen bu mas-raf, ağırlığını arttırmaktadır.

Geçmişe nazaran sanayiın istek ve taleplerinin oldukça azaldığı bu sahada yapılanlara ve yapanlara teşekkür ederken kalan pürüzle-rin sür'atle giderileceğini de umarız.

— XI —

SANAYİ VE KAMULAŞTIRMA

Zaman zaman, belki de eski (Teşviki-Sanayi) Kanunundan mül-hem olarak Devlet ulaştırma müesseseleri tarifelerinde sanayi lehine tenzilât talepleri ileri sürülür. Bundan evvelki kongre karar ve temen-nilerinde bu mevzu daha geniş ölçüde yer verilmişti. Ulaştırma ko-laylıklarının bir bölgenin sanayileşmesindeki tesiri her şeyden üstün-dür. Bu itibar ile geri kalmış bölgelerin sanayileştirilmesi bahsinde bu bölüm ihmal edilemeyecek bir önem taşır. Bunun özelliği haricindeki tarifelerde evvelki devrelere nisbetle daha ilmi hesap ve ölçülerin dik-kate alındığını tahmin ediyoruz. Bu itibar ile sepeplerini bilmemekle beraber, hattâ bazan sebep dahi görememekle beraber, işletmelerini zararlı kapadıklarını okuduğumuz veya duyduğumuz Devlet ulaş-tırma şebekesinden hususî tarife tenzilâtı talep etmek zordur.

Bu sahada başlıca temennimiz işin toplu hacmine ve müşterinin ödeme kabiliyetine tamah edilerek sanayi ham madde ve mamülleri-nin, başka yönden gelen zararları kapayacak bir memba addedilme-

mesidir. Bizden zarar etmesinler; fakat başka taraftan gelen politik zararları da bize yüklemesinler. Ricamız ve temennimiz budur.

Bununla beraber, daha çok inhisar mahiyetini taşıyan liman hizmet ve ücretlerinde ve ardiyelerde bir rötüş zarureti bulunduğunu da ilâve edeceğim. Bilhassa demiryollarında kendi özel vagonlarını kullanan sanayicilerden istenen cer ücretlerinin, bu ücret vagonların dolu gidiş ve boş dönüşü için ayrı ayrı ödendiğine göre, normal tarifeyi aştığı görülmektedir. Bunun vagonun amortismanına imkân bırakmaması sanayicileri vasıta temininden alıkoymakta ve bu külfeti idareye yüklemek gibi demiryolları için dolayısıyla bir mahzur yaratmaktadır.

Herhalde kara nakil vasıtalarının tahmil ve tahliye kolaylığını da ihtiva eden geniş rekabeti karşısında Demiryol ve Denizyolları dahil, resmî ulaştırma tarifelerinde bir revizyon yerinde olur.

Ulaştırma mevzuunda, şehir dahilinde kurulan yeni sanayiın telefon ihtiyacında, şehir haricindeki işletmelerde ve bilhassa dağbaşlarında kurulu maden işletmeleriyle telsiz muhabere imkânlarında sanayie karşı çekingen hareket edilmemesi ayrı bir dilek konusudur.

— XII —

SANAYİ VE DİĞER RESMİ MÜNASEBETLER

1. Devlet arttırma, eksiltme ve ihale mevzuatının bizzat devleti kaliteli mal almak veya inşaat yaptırmaktan geri bıraktığı, artık izahına mahal olmayan bir mütearefedir. Bundan evvel yerli sanayie bir fiat farkı ile resmî alımlarda priorite tanınması iddia ve talep edilmişti. Sanayiimiz bugün bu dâvada olmayan bir seviyeye ulaşmıştır. Fakat, resmî ihtiyaçlar için döviz tahsisi imkânları kota haricinde ithale kadar giderse, bu dâva yenilenebilir ve yenilenmekte haklıdır.

Çünkü sanayiın istediği fark, tahsis edilen dövizin kuru ile serbest kur arasındaki farktan düşüktür. Bugün asıl mevzu, Devlet alımlarının kaliteli ve garantili mal veya iş sağlayan fakat her türlü yersiz telâkki, itham ve savunmalara set çeken bir takdir ölçüsüne dayanmasıdır. Bu pürüzlü nokta, halli geciken bir mevzudur.

1. Sanayiın resmî münasebetlerinde ilk maddesi veya işletme malzemesi Devlet İktisadî eşekkülleri mamûl veya yarı mamûllerine dayanan işlerde ihtiyaç ve icaba uygun bir zihniyetle sanayie bu maddelerin temin edilmesi de yer almaktadır. Bunlar için hususî fiat listeleri, büyük ve devamlı alım risturnları, kredili satış imkânları, nihayet koruyucu bir ana - evlât münasebeti muhakkak lâzımdır.

3. Memleketin hemen her yerinde, bilhassa büyük şehirlerimizde su şebekelerinde görülen kifayetsizlik sanayiın su ihtiyacını yer altı membalardan karşılamak zaruretini arttırmaktadır. Yeraltı sularının tükenmez bir memba olmadığı ve teknik kairelere uygun bir şekilde alınarak israf edilmemesi gayesiyle bunların devletleştirilmesi için çıkarılmış olan kanunda isabet vardır. Fakat bunun tatbikatında

sanayiın kurulmasını geciktiren ve yer temininde güçlük yaratan, daha evvel tesis edilmiş olanlara bir gedik menfaati sağlayan tatbikatına dikkati çekmek isterim. Artezyen ve derin kuyu açılmaları bir kontrola tâbi tutulmalı, fakat mülkiyet hakkı ve bilhassa sanayiın zarurî ihtiyacı ile ölçülü tutulmalıdır.

N E T İ C E

Sanayiın vergi mevzuları dışında karşılaştığı güçlükleri ve onlara ait dilekelerimizi - görebildiğim kadar - kısaca sıraladım. Bunları yüksek Kongrenin huzurunda teşrihe imkân bulduğumdan dolayı tertip heyetine teşekkür ederim.

Güçlükler büyük ve halledilmez dâvalar değildir. İlgili ve yetkili mercilerimizin yakın alâkalarının bu kongremizin de mesaisini başarıya ulaştıracağına eminim.

Elverir ki, sanayiın güçlüklerini bertaraf edecek tedbirlerin alınması fedakârlık addedilmesin ve düşünölsün ki, sanayici memleket dâvasına yalnız bedeni ve kafası ile değil parası, varlığı, hattâ biraz da adı ve şerefi ile katılmıştır. Yalnız kendisinin değil, çalıştırdığı personelin ve ailelerinin de sorumluluğunu yüklenmiştir. Ona gösterilecek kolaylığın çok küçük kısmı kendinde kalır. Gerisi çalışmalarına emekleriyle katılan işçilerin, müstehlikin ve dolayısıyla milletindir.

BEŞİNCİ TEBLİĞİN GÖRÜŞÜLMESİ

Fasih İnal :

Beş Yıllık Kalkınma Planının başarı sağlaması gerek resmi gerekse özel sektör de, yatırımların umulduğu kadar yapılması ile kaabil olabilecektir. Yatırımlar da ancak kanunlar ve kararnamele sağlanmış imkânlardan faydalanarak meydana çıkacaktır. Bunlardan bir tanesi de yatırım indirimidir. Yatırım indirimi, 28 Şubat 1963 de yayınlanan ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun bazı maddelerini değiştiren 202 sayılı kanun içindeki bir bölümdedir.

Kısaca ifade edilmek gerekirse, «Kazancımı tekrar yatırıma sarfetmek isteyenlerin bu kazançlarından bir kısmını vergiden muaf tutmak imkânı, şeklinde özetlenebilir.

Ticari ve zirai kazancını bilanço esasına göre tesbit edenlerin istifade edebileceği yatırım indiriminden bir buçuk senelik tatbikat esnasında pek fazla sonuç alınmadığı anlaşılmaktadır. Bunun sebeplerini bazıları iş âleminin kararnameyi lâıyıkı veçhile anlamadığında, bazıları ise gerekli önemin verilmediğinde aramak istemektedirler. Oysa ki, her iki sebep, de pek yerinde değildir. Asıl sebep, 202 sayılı kanundaki yatırım indirimi hükümlerinin ihtiyacı karşılayacak evsafa olmamasındadır.

Bundan iki yıl önce İstanbul'da, çeşitli sektör temsilcilerinin iştirakiyle bir komisyon kuruldu. Vergi Reform Komisyonu adı verilen bu komisyonunda yatırım indirimi konusu ele alınarak incelendi ve bu konuda bir rapor hazırlandı. Raporda, yatırım indiriminin esas nisbeti % 60 olarak tesbit edilmiştir. Buna karşılık, 202 sayılı Kanunun ek 3. maddesinin son paragrafında yatırım indirimi nisbeti % 30 olarak gösterilmektedir. Bu indirimin ferdi firmalardaki nisbetini tesbit etmeye imkân yoktur. Çünkü Gelir Vergisindeki müterakkilik bakımından nisbeti tesbit etmek kabul değildir. Ama şirketlerde Kurumlar Vergisi muayyen olduğuna göre, bundan yapılacak vergi indirim yüzdesi de bellidir.

Şimdi, Vergi Reform Komisyonunun % 60 dediğine 202 sayılı Kanunun % 30 demesi üzerinde durmak lâzımdır. Aradaki fark yüzde 3.5 gibi bir nisbet olsa, üzerinde fazla durulmayabilir. Ancak bir komisyonun % 60 dediğine kanun % 30 derse, bu nisbetler arasındaki fark üzerinde durmak gerekir.

Öte yandan, Vergi Reform Komisyonu, bölgesel kalkınmanın bahis konusu olduğu yerlerde yatırım indirimi nisbetinin % 75 olmasını teklif etmiştir. Buna karşılık kanun, zirai yatırımlar ile bölge kalkınmasında % 40, geri kalmış bölgelerde % 50 yatırım indirimini kabul etmiştir. Vergi Reform Komisyonunun raporunda çok enteresan bir noktaya daha temas edilmektedir. Bu nokta, yatırım indiriminin kurumlar ve ferdi teşebbüsler bakımından ayrı bir mahiyet taşımasıdır. Yukarıda da belirtildiği gibi, yatırım indirimi kurumlar ve ferdi teşebbüsler bakımından aynı miktar ve önemde değildir. Çünkü Kurumlar Vergisi muayyen nisbettedir, Gelir Vergisi ise, gelirinin miktarına göre değişen müterakki bir sistem üzerinden alınmaktadır. Bu sebeple, yatırım indirimi dolayısıyla Gelir Vergisinde kazançlardan bir kısmının vergileme dışı bırakılması Gelir Vergisi mükelleflerine, Kurumlar Vergisine nisbetle, daha büyük avantaj sağlamaktadır. Halbuki böyle bir farklılaşmanın ferdi teşebbüsler değil, kurumlar lehine yapılması sermaye şirketlerinin kuruluş ve gelişmesini sağlama bakımından çok faydalı olurdu.

Vergi Reform Komisyonu, yatırımlarda vergi indirimini kurumlar ve ferdi teşebbüsler bakımından ayrı ayrı mütalâa etmektedir. Bu suretle, kurumlar için normal % 60, bölgesel kalkınmanın bahis konusu olduğu yerlerdeyse % 75 vergi iadesi öngörülmekte, ferdi teşebbüslerde ise, bu nisbetler aşağı yukarı yarı yarıya ve % 30 ve 45 olarak teklif edilmekteydi. Böylece, hem vergi bakımından bir eşitlik sağlanacak, hem de esasen yatırımları daha fazla yapabilecek olan sermaye şirketlerinin ferdi firmalar karşısında mağdur duruma düşmeleri önlenebilecektir.

Halbuki 202 sayılı Kanunda bu ayırma itibar edilmemiş ve böylece kurumlarda % 60 ve 75, ferdi teşebbüslerde ise % 30 ve 45 olarak teklif edilen indirim miktarları birleştirilerek, evvelce de söylediğimiz gibi, normal % 30, zirai yatırımlarla bölge kalkınmasını ilgilendiren yatırımlarda % 40, geri kalmış bölgelerde ise % 50 olarak tesbit edilmiştir.

Ancak iş bununla da kalmamaktadır.

202 sayılı Kanununun geçici 7. maddesine bakmak, ayakların suya ermesi için کافی gelmektedir. Bu madde, kanunun yürürlüğe girdiği tarihi takip eden yılın başından itibaren beşinci yıl sonuna kadar yapılacak yatırım indirimlerinin her yıl için % 20 yi geçemeyeceğini belirtmektedir. Böylece Vergi Reform Komisyonunun % 75'e kadar çıkan yatırım indirimleri 1970'e kadar % 20'y düşürmektedir.

Reform Komisyonu, yatırım indirimi ile ilgili müracaatları incelemek üzere, bir de Yatırım Ofisi kurulmasını ileri sürmekteydi. Komisyon, memleketin ekonomik kalkınmasının geliştiği güzel yatırımlarla değil, selektif bir plân dairesinde yapılacak yatırımlarla, istenilen ölçü ve süratle gelişeceğine inandığı için, indirimden faydalanan özel sektöre ait yatırımların plâna uygun olmasını şart görmekte, ancak bunun kontrolünü yapmak için de bir dairenin - Yatırım Ofisinin - kurulmasını lüzumlu görmekteydi. Yatırım indiriminden faydalanmak isteyenler, yatırıma ait plân, proje ve finansman hesaplarını bu ofise devredecekler, ofisçe yapılacak inceleme ve tahkikatların sonunda, yatırımın deriş olunan şartlara uygunluğu halinde ilgili müessese tarafından faydalanabilecekti.

Ofisle yatırımı yapacak teşebbüs arasında varılacak anlaşmaya göre, yatırım plânı ve projelerini ve yatırım müddetinde değişiklik yapılabilecekti.

Ofis aynı zamanda yatırım indiriminden faydalanan teşebbüslerden yatırımla ilgili her türlü bilgiyi istemeye ve yatırımların gerçek seyir safhalarını takip ve kontrole yetkili olacaktı.

Böylece, Komisyonun indirim taleplerini özel bir sistemle incelemeyi lüzumlu gördüğü anlaşılmaktadır. Halbuki 202 sayılı Kanun, yatırım plânlarının, Plânlanmanın mütalâası alındıktan sonra Maliye Bakanlığınca inceleneceği hükmünü getirmektedir. Plânlanmanın daha ziyade genel kalkınma problemleriyle ilgili olduğu düşünülecek olursa Yatırım Ofisinin faydası kendiliğinden meydana çıkmaktadır. Ancak, Komisyonun raporu Maliye Bakanlığınca beğenilmemiş, nihai kararın Maliye tarafından verilmesi uygun mütalâa edilmiştir.

İşte bütün bu sebepler yüzünden yatırım indirimi sistemi istenildiği gibi tutmamıştır. Yoksa tüccarın, indirimi anlamadığı veya değerlendiremediği gibi hususlar olacak şey değildir.

Piyasa, kendi işine yarayacak şeyi keşfetmekte âdeta ihtisas sahibidir. Bu husus biraz da onun tabiatı icabıdır. Ama siz % 75'e kadar varan indirim ister ve karşılığında % 20 alırsanız, bir ofis kurulmasını teklif eder, buna karşılık iş Maliye Bakanlığının incelemesine kalırsa, sonunda yatırım indirimi «piyasa tarafından layık veçhile» değerlendirilmemiş hale gelir.

Fakat işin en enteresan tarafı Maliye Bakanlığınca bir kenara itilen raporu hazırlayan Vergi Reform Komisyonunun kuruluş şeklidir.

Tabii ki Bakanlık, çeşitli sektör temsilcilerinin katılımıyla kurulu bir komisyonun tekliflerini, kendisinin temsilcisi de Komisyonunda bulunsa bile, kabul etmek mecburiyetinde değildir. Zira bu komisyonunda bilhassa serbest sektörü temsil edenler, kendi menfaatlarını korumak için, diğerlerine memleket aleyhine birçok maddeleri rey hakimiyetiyle kabul ettirmiş olabilirler.

Hemen belirtmeliyiz ki, Vergi Reform Komisyonunda böyle bir durum bahis konusu değildir. Komisyon Başkanı, Maliye Bakanlığı müşavir hesap uzmanı Ali Alaybek idi. Diğer üyelere gelince, yedi hesap uzmanı, bir Maliye müfettişi, bir Gelirler Genel Müdürlüğü müşaviri, bir de İstanbul Defterdarlığının en ileri gelenlerinden birisi olmak üzere, onbir Maliyeci vardı. Geride bir İktisat Fakültesi profesörü ile Temsilciler Meclisi, Ticaret ve Sanayi Odaları, bir de Bağcılar Konfederasyonu temsilcisi olmak üzere, beş üye bulunmaktaydı.

Profesör Maliyeciydi. Ticaret ve Sanayi Odaları temsilcilerinden birisi Maliye, birisi de gümrük müfettişiydiler. Bu sebeple, bunların da formasyon bakımından maliyeci düşüncesinde olacakları muhakkaktı. Buna rağmen, yani onaltı kişilik bir komisyonunda maliyeyi yetkiyle temsil eden onbir kişi bulunmasına rağmen, Maliye Bakanlığı bunların hazırladığı raporu kabul etmedi ve yatırım indiriminin % 75 den % 20 ye indirdi...

28 Şubat 1963 de yayımlandığına göre, tam bir yıldan beri, Yatırım İndirimi Kanunu işte bu yüzden gelişmemiş, kalkınmaya faydalı olmak imkânını bulamamıştır.

Resmî Gazete'de yayınlanan Türk parası kıymetini koruma hakkındaki 17 sayılı karara ek kararda, hariçteki gerçek ve tüzel kişilerin Türkiye'deki gerçek ve tüzel kişilere verecekleri nakdi kredi teklifleri üzerine yapılacak muameleler incelenmekteydi.

Kararnamde, Türkiye'deki ticari veya sınaî işletmelerin işletme kredisiz taleplerinin Maliye Bakanlığınca incelenebilmesi için iki önmlü şart ileri sürülmekteydi. Bu şartlardan bir tanesi, kredinin Türk parası karşılığının yarısının iç finansman fonuna aynı vâde, faiz ve ödeme şartlarıyla ikraz edilmesi, diğeri ise bakiye % 50 için kanuni faiz haddi ile istikraz faiz nisbeti arasındaki farkın faiz transferleri esnasında iç finansman fonuna ödeneceği hususudur. Demek ki yabancı memleketlerden sağlanacak bir işletme kredisinin % 50 si iç finansman fonuna yatırılacaktır.

Burada karşımıza çıkan ilk soru, iç finansman fonunun ne olduğu hususudur. Bu fon, 1962 yılında kurulmuş ve İktisadi Devlet Teşebbüslerinin finansman ihtiyaçlarını karşılamak maksadiyle Amortisman ve Kredi Sandığına bağlı olarak faaliyete geçmiştir.

Demek ki, devlet sektörünün finansman ihtiyaçları, özel sektör tarafından bulunacak kredilerin yarısının verilmesi suretiyle karşılanacaktır. Böylece, özel sektörle devlet sektörünün eşit şartlarla çalışacakları hakkında verilen taahhütler bir yana, özel sektör devlet sektörüne yardım etme mecburiyetinde bırakılmaktadır. Bu suretle, Hükümetin bu tip kredileri istmediği intibai uyanmaktadır. Zira, bir firmanın alacağı krediden bir kısmını iç finansman fonuna vereceğini düşünmeye bile imkân yoktur. Esasen kararnamde mevcut bir-iki madde, yüzde 50'yi iç finansman fonuna yatırmayı düşünen firmaları da vazgeçirmeye kâfi gelmektedir.

Bu maddelerden bir tanesi 2. maddenin IV. paragrafının b bendindedir: «Maliye Bakanlığınca izin verilen istikrazların Türk parası olarak iç finansman fonuna ikraz edilen yüzde 50'si ile bu miktara tekabül eden faizleri, vâdelerinde Türk parası olarak istikrazı yapan gerçek ve tüzel kişiler ödenir. İç finansman fonuna başkaca bir külfet ve mecburiyet yükletilmez.»

İlk anda insana gayet normal gelen bu ifade, biraz düşününce bayağı önem kazanmaya başlamaktadır. «Maliyeye başkaca mükellefiyet yükletilemez» ne demektir? Para devalüe edilirse, aradaki devalüasyon farkını firma ödeyecek demektir. Sizin kullandığımız % 50 ye ait devalüasyon farkını siz ödeyin. Peki ama, iç finansman fonunun biraz da zorla çekip elinden aldığı paradaki farkı niye firma ödesin?

Tabii bu durumda denilecektir ki, «canım, biz zorla kimsenin parasını alacak değiliz, istemeyen getirmesin.»

İşte bütün mesele buradadır! İstemeyen işletme sermayesi getirmesin....

Peki ama bu isteksizlik neden doğmaktadır?

Beş Yıllık Planın 1963 programıyla ilgili IV. bölümünde, yatırımları teşvik için alınacak çeşitli tedbirlerin yanında mali tedbirlere de yer verilmekte ve mali sahada orta ve uzun vâdeli kredi imkânlarını çoğaltmak, özel tasarrufları harekete geçirip ekonomik bakımdan faydalı faaliyetlere yatırım yapmağa teşvik bakımından, tedbirler ileri sürülmektedir. 7 bölümde mütalâa edilen bu tedbirlere bakıldığı zaman, 1963 yılı sonunda durum şudur :

1 — Sanayicilere orta ve uzun vâdeli krediler açacak Sanayi ve Yatırım Bankası kurulmuş, fakat pek az kimseye kredi vermiştir.

2 — Madencilik geliştirme Bankası kurulmamıştır.

3 — Halk Bankasının Kredi kooperatifleriyle birlikte yapacakları faaliyetlerde fazla bir gelişme olmamıştır.

4 — Sınai Kalkınma Bankasının faaliyet sahasını genişletmesi konusunda öyle uzun böylü bir gelişme görülmemektedir.

5 — Faiz hadlerinde hiç bir araştırma yapılmamış veya yapılmışsa da, herhangi bir sonuca varılmamıştır.

6 — Özel teşebbüsleri verimli yatırımlara yöneltmek üzere tesirli bir sermaye piyasasının yaratılması için mali, idari ve hukuki yönlerden hiç bir şey yapılmamış çıkarılması gerekli mali kanunların hiç birisi çıkarılmamıştır.

7 — Tasarruf bonolarının sermaye piyasasına intikali konusu da olduğu gibi durmaktadır.

Böylece Plânda özel sektörün kredi ihtiyaçlarını sağlamak için alınması lüzumlu görülen tedbirlerden hiç birisinin realize edilemediği meydana çıkmaktadır.

İş o kadarla da kalmamakta, Maliye Bakanlığının en ileri gelenlerinden birisi de, «vallahı birader, bu kararnamenin niye çıkarıldığını ben de anlamadım» diye, etrafındakilere dert yanmaktadır.

Bu arada Cumhuriyet Gazetesinde, «Özel Sektör ve Dış Krediler» başlığı altında bir makale yayımlanmıştır. Bu makale, kararnameyi savunduğu ve yüzde 50 lerin iç finansman fonuna yatırılmasını haklı göstermeğe çalıştığı için, biraz Maliye Bakanlığı görüşü intiba'mını okuyanlarda uyandırmaktadır. Onun için bu makalenin üzerinde durmak lâzımdır :

Bu yazıya göre, kararnameyle, ilk defa olarak dış piyasadan kredi temini devlet tekelinden çıkarılmaktadır. Halbuki bu fikir tamamen hatalıdır. Zira şimdiye kadar gerek yatırım Bankaları gerekse bizzat özel sektör daima dışarıdan işletme kredisi sağlamıştır. Sınai Kalkınma Bankasının aldığı ve verdiği krediler hep bu sistemle olduğu gibi, tütüncüler de dışarıdan sağladıkları kredilerle işlerini yürütmektedirler. Tütüncülerin sağladıkları dış finansman, 1959 da 10 milyon dolar, 1960 da ise 20 milyon dolar civarındaydı. Bu kredinin 7,5-8 milyon doları yabancı ahcılar tarafından, 12 milyonu ise bizim tütüncüler vasıtasıyla getirilmiştir.

Firmaların vadesinde borçlarını ödemedikleri iddiasına gelince, bundan Hükümetin müşkül duruma düşmesi bahis konusu olamayacağı gibi, krediyi veren firmalar esasen işi en ince noktasına kadar tetkik etmekte ve sağlam görmedikleri, birazcık tereddüt ettikleri firmaya değil kredi vermek, selâm bile vermeğe yanaşmamaktadırlar.

Bütün bu ihtimalleri bertaraf ettikten sonra, işletme kredisi alınmasını Maliye Bakanlığının neden önlemek istediğini anlamaya ihtimal kalmamaktadır.

Velhasıl, İşletme kredisi imkânları mahut karanameyle tamamen ortadan kalkmış, bulunmaktadır. Bu konuda, yani «işletme kredilerine yasak!» diyen kararın alınmasında tesiri olabilecek bütün ihtimalleri sıralamış bulunuyoruz. İtiraf edelim ki, hem başka ihtimal aklımıza gelmemekte, hem de bu ihtimallerin hiç birisine aklımız yatmamaktadır.

Eğer ilgililer bizim sıraladıklarımızdan başka ve ciddi önemli bir sebebe dayanarak bu yasak kararını almışlarsa, bunun da umumî efkâra açıklanmasında tarifsiz faydalar olsa gerektir.

Kâmil Tolon :

Çok muhterem başkan; değerli arkadaşlarım:

Bu andaki memzuumuz memleketin ölüm kalım mevzuudur. Montaj sanayiidir ve ona temas edeceğim.

Tebliğdeki mevzularda tamamiyle ittifak halinde bulunduğumu da beyan etmek isterim. Yalnız ittifak halinde olmadığım tek nokta kendileriyle ötedenberi montaj sanayii mevzuunda. Şimdi bu noktayı belirteceğim. Takdir buyurursunuz bir memlekette bir sanayiin A dan Z ye kadar bir tesiste bir çatı altında yapılması mümkün değildir. Bunda kendileri ile tam iştirak halindeyim. Bir otomobil, bir makine, bir buzdolabı muhakkak ki bir kısım aksamını başka müesseselerini imalâtını kullanmak suretiyle yapılırlar. Fakat ayrıldığımız nokta şu beyler. Hiç bir zaman bütünleriyle çamaşır makinası bir general elektrik buzdolabı bir şöpon çamaşır makinası Almanya'dan motorunu, İtalya'dan merdanesini, Amerikadan şanzımanını gelirmek suretile montaj yapmaz. O Fransız fabrikası Fransada kurulu, Motoru o Fransız motorunu yapan fabrikadan alır. Merdanesini yine Fransanın içinde bulun o merdaneyi imal eden diğer bir fabrikadan alır hülâsa parçaları kendi memleketi içinde yapılan fabrikalardan almak suretiyle montaj edip piyasaya arz eder.

Bizim fabrikamız şu beyler, biz montaj sanayii deyince hangi bransa alırsanız alın motorundan lastiğine, jantına varncaya kadar şanzımanına varncaya kadar dışardan getirip burada sadece bir kaç vida ve bir boya atmak suretiyle bu işin olacağına kani bulunuyoruz. Hayır biliyorsunuz vaktiyle Tayyare fabrikası kurduk. Gördük ki bir atelyeden ileri gitmedi. Traktör fabrikası kurduk şartlara riayet edilmedi. Muayyen seneler sonra motorunu dahi burada yapması lâzımgelirken hâlâ çamurluğunu dahi dikkat edin tabirime çamurluk, çamurluğunu ve radyatörünün dış muhafazasını dahi dışardan getirmek suretiyle bir isim farkı ile yerli traktör yapıyoruz, zannediyoruz.

Bunun karşılığında aklınıza gelmeyecek kadar ve montaj talimatnamesinde de sarahaten açıklandığı gibi 12 branşta 70 den fazla müessese bu gün montaj kisvesi altında imalât yapmaktadır. İsim tasrih etmeyeceğim. Ötedenberi ithalâtle iştigal eden ve isimleri ecnebi isim taşıyan bizim gibi TOLON, ARÇELİK ve NURMETAL değil de ecnebi isimleri taşıyan ve bu mamûlleri ötedenberi sokmaya alışmış olan bu müesseseler montaj kisvesi altında yine bu mamûlleri rahatça memleketle sokmaktadır.

Vaktiyle Tatarî dikiş makinası yaptı. Hakikaten mükemmeldi ve ihtiyacı karşıyordu fakat ismini söylemeyeceğim bir firma Almanyadaki bir firma ile anlaşmak suretiyle sermayesinden daha çok aşağı dikiş makinesi getirdi. Eskişehirde ayaklarını yaptırdı ve o firmayı baltalacaya çalıştı. Bunun dışında Arçelik güzel evsafa ve hakikaten ihraç inkânına sahip makineler yapar. 2000 kûsur lira civarında buz dolabı yapar onun yanında General elektrik, AEG 4800 liraya buz dolabı satar. Sebep ismi ecnebidir. Fabrika bütün parçalarını dışardan getiriyor. Burada montaj yapıyor, yalnız çamaşır makinesi mevzuunda bu gün artık bu problem 1950 den bu yana tamamiyle halledilmiştir. İhraç metalı haline gelmiştir. Biz resmen ihraç etmediğimiz halde bu gün halen Newyork'ta 800 zün üstünde İsrail'de binin üstünde, Almanyada 500 ün üstünde makinalarımız çalışmaktadır. Ve Türkiyede ikamet edip bir müddet sonra giden müşteriler götürmüştür bu makinaları.

Şimdi burada için mühim noktası, şu montaj talimatnamesine alınması gereken bir çok branjlar alınmamış sadece üç dört mevzuu alınmış ve sebepler çamaşır makinesi ve diğer branjlar dikiş makinesi gibi vesaire hakikaten yerli imalatta ulaştığı için alınmamışsa bunda da mutabıkız. Bunu yapanlara minnet ve şükranlarımızı arzederiz. Yüzde yüze yakın yerli yapılan bu makinalar ucuz ve evsafı mükemmel oluyorlardı. Hem döviz ziyanımız oluyor ve hem de kendi maddemiz ve mamûlatımız işlenmeden yok pahasına satılıyor.

Üçüncü büyük mahzur da parçaları A dan Z ye kadar işlemek suretile iş sahası yaratacağı yerde işçiler dışarıya kaçıyor ve sadece burada bu parçaların bir kaç vida ile birleştirilip boyanmasından ibaret kalıyor, ambalklanmasından ibaret kalıyor. Bütün bu zararların üstünde seneler boyu çocuklarınıza ecnebi isimleri AEG yi, Westinghouse'u ve daha şu anda aklıma gelmeyen bir çok isimler vardır. Artık milli şuur teşekkül etmelidir. Kendi mahmûza güvenimiz artmalıdır, ve kendi malımızı sevmeliyiz ve bilmeliyiz ki dış ticaret muvazenemiz lehimize dönmek inkânına sahip olsun, ve arzümüz budur.

Muhterem arkadaşlar, hakikaten bu aziz vatani muasır medeniyet seviyesine ulaştırmayı arzuluyorsak samimiyetle birbirimizi aldatmaktan bilhassa hükümeti kandırma yollarından vaz geçmemiz icap eder.

Kamyon sanayi diyoruz. Çok elem vericidir. Bu gün bizim kadar menabii tabiisi olmayan memleketler bu dâvayı çoktan halletmişlerdir. Ecdadımız vaktiyle paytonunu da, arabasını da kendileri yaparlardı. Bugün ise biz hâlâ kendi vasıtamızın tekerleğini yapmaya başlayabildik. Bir Türk arabasına bir Türk Jeepine, bir Türk kamyonuna sahip olmamızın zamanı çoktan gelip geçmiştir. Bunun için ne yapmak lâzım bunun için 5 seneden beri dişimizi sıkarak kâfidir. Gidiniz tetkik buyurunuz Fiat fabrikalarını, Reno Fabrikalarını, Varşova fabrikalarını, göreceksiniz hâdiseler çok basittir. Biz bu işi kökünden halledecek olursak 100 işçi yerine 80.000 işçiye iş vermiş oluruz. Tali kolları ile tali sanayi kolları gelişmek inkânına sahip olur.

Özdenir Yarar :

Muhterem arkadaşların Hulki Alisbah beyin tatbikattan gelen ve benim şahsen devamlı olarak üzerinde durduğum problemlere vukufila temas etmesini büyük bir şükran ve memnuniyetle karşılarım. Öyle zannediyorum ki kendileri de hem fikirdirler. Burada pek hülâsa olarak ifade ettikleri 70 ve 72 mevzuu bütün Türkiye'nin istihsal ünitelerinde ciddi bir araştırmaya tâbi tutulduğu takdirde herhalde 7 binden aşağıya olmuycaktır. 3 dakika içerisinde 7 bin mevzuu temas etmek inkânı hiç şüphesiz olmadığından bütün bu problemlerin daha fazla artmasına imkân vermiyecek bir sistemin Türkiye'de ihdas edilmesi bakımından düşündüğüm iki ana keyfiyet üzerinde pek kısa bilgi vermek istiyorum. Bunlardan bir tanesi dünya bankasının tanınmış iktisatçılarından Murray Erasow'ın 14 gelişmemiş memlekette yaptığı bir

tetikten netice olarak çıkarttığı bir tavsiyedir ki Industrial Development adlı eserinde bunu gelişmemiş memleketler meclislerinde ve siyasi teşekküllerinde mevzuatlarını kanunlarını asgariye indirmek için devamlı komiteler kurmalıdırlar diyor. Eğer biz de gerek meclis içinde gerek hükümet içerisinde ve gerekse Odalarımızda problemlerimizi ayıklamak ve mutlak bir zaruret olmayanları kaldırmak yoluna sapabilirsek ciddi bir hafifleme ve rahatlama olacaktır.

İkincisi ve üzerinde ötedenberi düşündüğüm bir mevzu da bilhassa demokratik düzen içerisinde idarenin vatandaşı ve sanayiciyi kontrol etmesine mukabil vatandaşın da tabii hakkı olan idarenin kontrolü meselesinin müsbet bir yola götürülmesi için bir çare bulunmasıdır. Bugün hepinizin malûmudur ki vatandaşın ve imalâtçının veya sanayicinin hakları ancak Danıştay yolu ile aranabilir. Bugün Danıştayda 40 binden fazla dâvanın beklediği cümlelerin malûmu olduğuna göre tatbikatla vatandaş idareden hakkını almak yolu pratikman kapalı demektir. Bunu önleyebilmek için kanaatimca normal mahkemelerin içerisinde idari dâvalara bakan şubelerin açılması ve Danıştayın ancak bunun temyizi durumunu sokulmasıdır. İkinci bir tedbir olarak da memleketimizde bilhassa gelişmemiş memleketlerde hataların birçoğu ilim namına yapılmaktadır. Hepinizin takdir edeceği gibi % 100 katiyete haiz olan bir şey değildir. Daima muayyen kaymalara imkân veren bir husustur. Fizik ve Kimya gibi müsbet ilimlerde dahi bir katiyet bulmak kolay değildir. Onun için Devletin yüksek seviyesinde bilhassa Başbakanlık Murakabe hey'etinde olabilir veya Plânlamanın içerisinde olabilir bir yüksek ilim ve araştırma kontrol mercisinin bulunması ve teknik mevzuların bir yüksek mercide yani hükümete ve vatandaşa kolaylık sağlayan bu mercide tetkik edilmesinin lüzumlu görmekteyim. Yoksa küçük idari teşkilâtların cılız bünyeleri içerisinde problemlerin gerçek hüviyetini yani ilmi ve teknik bakımdan doğru olanlarını tesbit etmekte büyük müşkülât vardır. Böylece idari ve kazai bu mercilerdeki takviyeleri yapabilirsek kanaatimca problemlerimizin artması yerine hafifleme yoluna doğru gidebilir. Ve memleketin problemlerini azaltırız ümidindedeyim.

Fuat Yücesoy:

Burada size 3 mevzudan bahsetmek istiyorum.

Bunlardan birincisi Muhterem Alisbah'ın tebliğinin 13. sayfasının (f) fıkrasında bulunan bir husus Odalar Birliği olarak tatbikatta sanayiciler adına büyük bir sorumluluk ve vazife yüklenmiş bir dairede çalıştığım için bu konu bizleri çok yormakta ve çok üzmettedir. Hadise şudur: Falan kotada falan madde için meselâ 300 bin dolar mevcuttur. Bu sanayiikolu için bu malzeme belkide ihtiyacına yetmektedir veya yetmemektedir. Aynı kotayı takip eden devre zarfında bir ikinci, üçüncü veya dördüncü müessese de aynı malzemeyi kullanmak üzere bir tesis kurmaktadır. İşte bütün müşkülât burada doğar. Bizim bu vaziyette takip ettiğimiz usul kota çalışmalarının hazını olan bakanlıklara ki bunlar Ticaret ve Sanayi Bakanlıklarıdır, ve plânlama Teşkilâtın bu yeni doğmuş olan sanayinin ihtiyaçlarını aksettirmek ve bu kotada artırım talep etmek oluyor. Şimdi bir an için düşünersek, bu artırmada devletin büyük menfaati vardır. Çünkü o zamana kadar karşılanmayan ve mamül olarak ithal edilmekte olan mallar artık buraya mamül olarak gelmeyecek onun yerine ham madde, yardımcı madde gelecek; binaenaleyh eskiden meselâ üç döviz harcıyarak bir ünite mal alıyorsak bundan sonra 1/3 döviz vererek mamül yapacağız. Eütün bunları mümkün olan belâgatle izah etmemize rağmen birçok ahvalde maalesef eski kota rakkamının dahi kırtaramadığımız zamanlar olmaktadır. Bunun misallerini burada tekrre etmeye lüzum yok arkadaşlarımız bilirler. Binaenaleyh benim de temennim şudur ki kotalardaki ham madde, yardımcı madde tahsisleri behemahal memlekette yapılmakta olan yatırımların seyrini çok yakından takip etmelidir. Dün de bir nebze arzettim. Bendeniz şahsen mevcut sanayi rantabl çalışmadan, yeni dövizlerimizi yeni kuralacak sanayie harcamakta bir fayda um.

mamaktayım. Yani 50 tane rasyonel ve rantabl çalışan fabrika, 500 tane beşte bir kapasitede çalışmaktan çok daha iyidir kanaatindeyim.

(İkincisi ise yatırım kotaları mevzuunda 14. sayfanın 1. paragrafında bahsedilen noktanın kifayetsiz bulunmasıdır. Tam manasiyle kendilerine iştirak ediyorum. ve size şu adedi misali takdim edeceğim; 11. Kotada Özel Sektör sanayinin Odalar kanalı ile bize yaptığı taleplerin yekünü 14,5 milyon doları tutmuş idi. Biliyorsunuz bu talepler Odalarımızda da kısmen bir elemeye tabi tutulmaktadır. Aslında demek ki bu talebin çok daha fazla olması normaldir. Odalar Birliğinin ilgilileri tarafından teşkil edilen komisyon muayyen kıstaslar kullanılarak her talebi inceleyip neticede 9 milyon dolarlık bir talebin Plân ilkelerine ve memleket sanayinin durumunun uygun olduğu mülahazasıyla kabul etmiştir. Demek ki 14,5 dan 9 unu kabul etti 5,5 milyonu plâna aykırı, sürkapasite yerli ham maddeyi değerlendirmedeği ve istihdam yaratmadığı için reddetmiştir. Bize verilen döviz 3 milyon dolar. 9 a karşı 3 ve biz bu dokuz milyonluk listeden tekrar üç milyonunu seçmek gibi çok ağır, çok müşkül bir vazife ile karşılaştık. Binaenaleyh yatırım kotalarının kifayetsizliği mevzuu hakikaten çok doğrudur bir yandan Özel Sektör kâfi yatırım yapmıyor derken öbür taraftan da hissesine kâfi döviz tahsis edilmediği vakasını burada açıklamak istiyorum. 12. kotada da durum pek de farklı değildir. Maliye Bakanlığı emrinde bütün resmi ve özel sektör yatırımları için 30 milyon \$ vardı. Bunun 10 milyonu özel Sektöre 20 milyonu kamu sektörüne ayrıldı. 10 milyonun bir milyonu smat kalkınma vasıtasıyla ki hem de finansman ve hem de tahsis olarak çalışıyorlar. 9 milyon da Birlik emrine bırakıldı. Birlik vasıtasıyla verilen talimata uygun bir tevziat istenmektedir. Bunda da bilmenizde fayda olduğu için arz edeyim. 50 bin dolar ve daha yukarı projelerin Maliye Bakanlığınca tekrar plânlamaya aksettirilerek bir tetkik safhası talep edilmiştir. Birliğimiz buna itiraz etmiştir. Fakat henüz kati netice alınmış değildir.

Üçüncü arzetmek istediğim nokta montaj sanayii talimatnamesi üzerindedir.

Montaj sanayii talimatının hazırlanmasına hasbela vazife 1. gününden itibaren katılmış bir arkadaşımız.

Hadise 8 Ocak 1968 günü İstanbul Ticaret Odasında Birliğimizin tertip ettiği bir toplantı ile başlamıştır. Bir tesadüf olarak bu toplantıyı yapmamızdan bir iki gün evvel Sanayi Bakanlığınca da Plânlamanın şartlarına uygun olarak montaj sanayinin bir disipline bağlanması arzusu ile bir toplantı tertip edileceği emrini almıştık. İstanbulda ithalâte ve sanayici arkadaşlarımızın çeşitli dallardan, 100 ü mütecevaz arkadaşların iştiraki ile bir hafta süren seri toplantılar yaptık. Gayemiz bu mevzudaki fikirleri toplamaktı. İtiraf edeyim ki böyle bir camiada ittifakla karara varmak çok müşkül. Çünkü bir grup ithalâte idi tamamen o zaviyeden meseleyi mütalâa etmekteydi. Diğer grup öz sanayicilerimizdi. Onlar da mevzuu kendi cephelelerinden haklı olarak mütalâa ediyorlardı. Birliğimiz Ticaret ve Sanayi Odaları ve Boruları Birliği olarak Hükûmete götürüleceği teklifi elbette tevhit etmek, bir orta yol götürmek vazifesinde bulunmuştuk.

Hazırklarımız Sanayi Bakanlığının patronajında Sayın Teoman'ın başkanlığında yapılan toplantılara getirilmiş ve tam onbeş ay süren çalışmalara vesile olmuştur. Bu arada altı metin değişmiş ve nihai metin hiçbirisinin malı olmamıştır.

Bu talimatnameye çeşitli mercilerin çeşitli noktai nazarlarının aksettirilmesi arzu edilmiştir. Ticaret, Maliye ve Gümrük Tekel Bakanlıkları, Devlet Plânlama Teşkilâtı, Birliğimiz, Makina Mühendisleri Odası Tarım Bakanlığı zannediyorum ki başlıca iştirakçiler olmuştur. Buna ilâveten de bir takım derneklerin hattâ yurt dışından bazı gelmiş olan tenkit, temenniler de dikkate alınmağa çalışılmıştır. Bu arada Hindistanın, Cenubi Amerikadaki bazı devletlerin de bu konudaki mevzuatı gözden geçirilmiştir. Talimatımız hiç şüphesiz Hükûmetin bir enstrümanıdır bunun müdafaası bendenize düşmez. Yalnız şunu arzetmek istiyorum ki geçenlerde bizi ziya-

rete gelen bir İngiliz firması «Dünyanın muhtelif yerlerinde biz montaj fabrikaları kurmağa çalıştık, oraların çeşitli talimatları vardı fakat sizin ki en iyisidir, en mütekâmilidir, bunu nasıl yaptınız diye sordular. Bu demek değildir ki bu talimat çok mükemmeldir, islah edilecek yeri yoktur. Biz de kaniizki islah edilecek yerleri mevcuttur. Yalnız bir ana gayesi vardır. Bu talimatın esas gayesi 1950 yılında başlamış olan ve yerinde sayan montajcılığı tüm imalâta teşvik etmektir. (Bunun esas gayesi budur) Bugünkü hükümet idarecileri ve Birliğimiz bunun bu yolda inkişafı için ellerinden gelen gayreti göstereceklerdir. 1950 den sonra kurulmuş olan bazı müesseselerin bir takım bahanelerle % 10-12 den yukarı çıkmayan ve bir iki vida, boya ve bu nevi operasyonla kalmaması için gayret gösterilecekti. Elimizde çeşitli müeyyideler mevcuttur. Talimatı burada tekrarlamıyacağım. Yalnız bunlardan bir tanesi ve en mühim olanı, hersene Sanayi Bakanlığının her daldaki yerli imalât nisbetinin artırılması vazifesiyle mükellef olmasıdır. Bunu yaparken öyle zannediyorum ki Birliğimizle sıkı teşriki mesal edecektir. Bizim de kuvvetimiz yine siz sanayicilerinizin çünkü her sene her kota devresinde İstanbul'da ve Ankara'da bu mevzuda toplantılar tertip etmekteyiz.

13. Kotanın montaj sanayii dallarındaki nisbet ve parça elimilasyonu mevzuundaki tamamimizi bundan bir hafta evvel belli başlı Odalarımıza takdim etmiş bulunuyoruz. Toplantılar 6 Temmuz 1964 günü İstanbul Sanayi Odasında başlayacak ve takriben 15 gün sürecektir. Bu toplantılarda sizlerin aksedecek fikirleri ile ve gösterilecek tahallükle eliminasyon arttıkça bu mallar da tüm imalâta doğru girecektir. Şimdi burada Lâtin eğitim sisteminin sıkıcı tarafından, bahseden ağabeyimiz hakikaten bu suistimal yapmasından korkan mübayaa hey'eti durumunda kalmıştır. Talimatı hazırlayanlar aman şurasından kaçak vermesin aman burasından kağmasın aman şu olmasın diye çalışmışlardır. Bununla beraber talimatın biraz muğlak olduğunu biz de kabul ediyoruz. Şimdi bir şey açıklıyacağım. Bir açıklamayı yazmaya oturduk açıklıyamadık ve açıklama yapmaktan vaz geçtik. Şimdi bir ekibimiz bu mevzuun en müşkül traktör, kamyon, otobüs mevzuunu İstanbul'da tetkik etmektedir. On gündür İstanbul'da bu arkadaşlarımızın avdetini ve bize tabrikatta karşılaştıkları güçlükleri bildirmelerini büyük tahallukla bekliyoruz. Kısa sürelerle yükselecek yerli imalât seviyesinin tahakkuku şüphelidir buyuruyorlar biz o şekilde yükseltmeye kararlıyız ki şüpheden âri olacağız. Bunda sanayicilerimizin bizi büyük iyiniyetle destekliyeceğine de eminiz ve bunda inşallah yüzümüz ak çıkacaktır.

Tabrik seneleri konusunda biraz evvel sayın Teoman'ında istişare ettik, bu mevzuu görüşeceğiz. Fakat şahsi kanaatımı arzedeabilirim. 1964 yılının meselâ 12. kotasında alınmış olan bir dövizle tahakkuk ettirilecek nisbet bu kota devresine yani 1964 yılına aittir. Çünkü eğer bu bir takım mücbir sebeplerle Birliğin verdiği imâl müdeti ile ve sair sebeplerle 1965 e aksamışsa bunda sanayicilerimizin bir suiniyeti ve suçu olmaması lâzımgelir.

Hasan Atası :

Muhterem Başkan, muhterem dinleyicilerim.

Ben sadece bir kısmına temas etmiş olmakla, yine tebliğ sahibinin fikirlerine yardımcı olmak gibi bir gaye ile huzuruza çıkmış bulunuyorum. O da sanayide eleman meselesi oluyor. Burada kendilerinde büyük gayretleri vardır. Eski memuriyetleri zamanında. Yalnız bugün sanayi dediğimiz zaman karşılaştığımız problemler muhakkak ki sermaye, mevzuat yönünden olduğu kadar eleman yönünden de büyük güçlüklerle karşınızda duruyor.

Bir tarafta yüksek kademede eleman yetiştiren müesseselerimiz bir tarafta da alt kademede eleman yetiştiren müesseselerimiz elbetteki memleket sanayii için gayret sarfediyorlar. Bundan başka bir gayesi olduğunu tahmin edemiyorum. Ama ben üst kademede için durumu izah etmiş olmağa kendimden uzak addediyorum yalnız alt

kademe diye tavsif edeceğim elemanlar için elbetteki bazı hususlarda bazı temennilerimiz olacağını arkadaşlarımız takdir buyururlar. Memlekette bütün bu işleri kucaklamış olan bir teknik öğretim teşkilâtımız vardır. Bu teknik öğretim teşkilâtı bugün arzu ederdik ki içimizde bulunsun ve bütün bu konuşmalardan kendisi de bir takım istikametler bir takım faydeler almış olması bakımından ayarlamış olsun, mülk. redatlarını imkânlarını seferber etmiş olsun. Biz bunu arzu ediyorduk fakat özür dilerim bir tek arkadaşta tesadüf edemedim.

Eleman yetiştirmiş olmak bugün bir problem halinde karşımızda duruyor o kadar büyük bir problem ki bakıyorsunuz teknik öğretim skolastik bir eğitim sistemi ile eleman yetiştirdiğini iddia ediyor fakat siz sanayide bunların hiç birine tesadüf etmiş olmak gibi rahatlığa kavuşamıyorsunuz. Sebepleri elbetteki hayattan uzaklaşmış kapılarını hayata kapamış birer müessesese haline intisap etmelerinden oluyor. Bunun yanında eleman yetiştiren belki az da olsa çırak okulları kurslar ve işyerlerinin kendi gayretleri oluyor. Bunun dışında herhangi bir işyerini hakiki eleman ihtiyacına cevap verecek tek bir teşekkülü ben duymadım ve bilmiyorum. Bu durum karşısında elbetteki bir eleman yetiştirme seferberliği de bugünkü gayretlerin içinde mütalâa edilmiş olursa herhalde çok isabetli hareket edilmiş olacaktır. Bunlardan bir tanesi Milli Eğitim vaktiyle başlamış fakat sonunu getirememiştir. Meselâ pratik sanat okulları diye bir mevzuu vardır. Fakat gayesi yanlış. Sanak Okullarında iki sene üst üste kalmış olan muvaffak olamamış olan elemanları sadece atelye faaliyetleri ile meşgul etmek ve yetiştirmiş olmak gibi biraz da sakat mana ile kurmuş bir sistem vardır fakat bugün bunların hiçbiri faaliyette ve işçi yetiştiren sanayiın muhtaç olduğu elemanları veren müessesese halinde değildir.

Teknik öğretimde merak ettiğim bir husus oluyor daima acaba bir eleman hangi gaye ile ve kaç mal oluyor. Bunlar ne yapıyor uzun müddet bunların üzerinde durmuşumdur. O kadar gariptir ki memleket bütçesinden ayrılan paralar bugün sanayiın arzu etmiş olduğu elemanları yetiştirmiş olmaktan ziyade alt elemanlar yetiştirmiş olmaktan ziyade kendi bildikleri kendi anladıkları kendi düşündükleri manada, realiteden tamamen uzak bir takım gayelere matuftur. Bütün bu durumlar elbetteki memlekette imalât kalitesine büyük bir tesir icra etmiştir. Şimdi bu kadar eleman yetiştirme güçlüğü içinde kaian memleketimizde bence yapılması öngörüülecek işlerden biri de mahalli kurslara önem verilmesidir.

Saban Karanau :

Biz, Sanayi mevzuatı denince Sanayiın gelişmesi için kurulması lüzumlu Teknik araştırma Laboratuvarlarının mevzuatları, sanayicimize kaliteli ve standard imalât yapma imkânlarını verecek teşkilât şirketlerini (Kooperatiflerin) mevzuatı, mevcut fabrikalarını günün iktisadi şartlarına göre her sene daha iktisadi şekilde çalışabilmeleri için yapacakları revizyonun bilhassa teklifçileri olan fabrikada çalışanlara ne kadar hangi şartlar altında ikramiye verileceğini belirten mevzuatları ve teknik müzelerle bu gibi teşkilâtların sanayimizin gelişmesindeki önemi ve mevzuatlarının özel tarafları nelerdir? Biz bunları bekliyorduk. Fakat Sayın Alishah'ın tebliğlerinin tecrübeye de dayanan ilmi kıymeti bizim için çok büyüktür. Tebliğin bahsettiği «takstit satışların finansmanı», Standardizasyon ve kalite kontrolü gibi mevzuların ehemmiyetleri çok büyüktür. Ancak nasıl bir mevzuatla kurulmaları lazım geldiği bizce meçhuldür. Alâkalı olduğumuz ve yetkili mercilerde bunların kurulması ve yapılması istenen mevzulardır. Fakat mevzuat olmayınca yapmak imkânı da olmuyor. Takdir edilir ki «bilen insan yapmaya namzet insandır».

Denilecektir ki bu gibi Kongreler mevzuların detaylarına inmezler. Bunu söyliyecek olanlar haklıdır. Ancak böyle konuşmanın bir maksadı vardır. Ankara'da kurulmuş bulunan ileride de bahsedeceğim sevk ve idare Derneğinin (zannederseniz) kurduğu Türkiye ve Orta Doğu Âmme İdare Enstitüsünün belirli bir gayesi vardır. Genel Âmme İdaresi ile vazifeli idarecilerimizi prensipli ve metotlu çalışmaya alıştırmak bunun yanında bu Kongre münasebetiyle varlığını öğrendiğimiz Bilimsel

Araştırma Kurumu bizim kurtuluş ışıklarımızdır. Bunların yanında kongreye iştirak etmeden kısa bir zaman önce ve Nato'nun Özel sayısında okuduğumuza göre sayın Vehbi Koç'un ismini Türk tarihinin sayfalarına geçirecek bir sevk ve idare Derneği kurulduğunu öğrendik ama bu bir dernektir. Türk Milletinin kısa zamanda kalbini-ma-ya ve refaha ulaşmaya istemiye hakkı vardır. Biz dertlerimizle her gün uğraşacak bir Sınai mevzuat araştırma Enstitüsü istiyoruz.

Yerli sanayiimize her gün çelme takan bir montaj Sanayi yanında bir de ufukta tayfun gibi beliren Müşterek Pazar vardır. Her ikisi karşısında bizim kendi sanayi-mizi bir an evvel teşkilâtlandırmamız lâzımdır. Şimdi Ankara'daki Sevk ve İdare Derneği nasıl bir Enstitü kurmuşsa ve genel bir tâbirden yani Bilimsel Araştırma Kurumu gibi genel gaye yerine belirli bir hedefi bulunan sınai mevzuatı araştırma Enstitüsünün kurulmasını Sanayi Kongresi adına İstanbul'daki Sevk ve İdare Der-neğinden istiyoruz.

Tahsin Yıldırım :

Sayın Hulki Alisbay tebliğinin 9. bölümünde bilhassa sanayi ve eleman yetiştirme mevzuuna temas ettiler ve bazı açıklamada bulundular bendeniz de bu mev-zuda kısaca kendi görüşümü arzetmek istiyorum. Bu eleman yetiştirme mevzuunu ben teknik eleman yetiştirme bilhassa yüksek sevki idare kademelerine eleman ye-tiştirme, araştırmacı yetiştirme diye üç noktada topluyorum. Bir de buna bilhassa iş adamı yetiştirme mevzuunu da 4. bir nokta olarak katıyorum. Bilhassa Hulki Alis-bah beyefendi bu mevzuada Ticaret ve Sanayi Odalarının büyük yardımları dokun-duğunu ve bu yardımları devam ettirmesini ve esirgememesini ifade buyurdular ben buna şahsen şu hususun da ilâve edilmesinde büyük fayda mülâhaza ediyorum.

Bugün hususi sektörün hakikaten ciddi mesleki teşekkülleri olarak, bazı mad-delerin standartları çıkmamıştır veyahut çıkmış olanların tatbikinde büyük aksak-lıklar vardır. Bu arada elektrik iletken ve kablolarının standartları çıkmıştır fakat tatbik edilmemektedir. Maalesef tatbikat sıfırdır. Sadece kâğıt üzerinde kalmakta-dır ve hatta son zamanlarda standartların lüzumsuzluğu üzerinde bazı nevema sa-nayicilerin münakaşa etmekte ve tesir icra etmekte oldukları ve bu sahada bazı kendi çaplarında kampanyaya girişmiş bulduklarını da üzüntü ile işitmekteyim. Bu itibarla çıkmış olan standartlara harfiyen riayet edilmesi şarttır ve bu müeyyi-deye bağlanmalıdır. Bunun için lüzumlu merciler faaliyete geçmelidirler. Ve bahusus Sanayi Vekâleti, Sanayi Odaları Birliği ve yeni kurulmuş olan Türk Standardları Enstitüsü bu mevzuada kendisine düşen vazifeyi yapmalıdır. Bu itibarla bu mevki-lerden icraat beklediğimize işaret etmek isterim. Üçüncü olarak işçi işveren münasebetleri ki tebliğin 8. bölümünü teşkil etmektedir. Sayın ağabeyiniz buyurdular ki Çalışma Bakanlığı İşçi işveren münasebetleri sanki bir çekişme havası halinde cere-yan etmekte ve güya işçiyi himaye etmek zarureti doğuyormuş gibi bir zehaba kapılmaktadır. Hakikaten ben yakinen şahit olmuş ve sizler de işitmişsinizdir Kavel grevi esnasında bizzat hâdisenin içinde idim Çalışma Bakanlığı değil işçi Ba-kanlığı hareket etmektedir tek taraflı hareket etmektedir bu itibarla şayet bu tutum tasvip edilip devam ettirilirse buna mukabil bir de İşveren Bakanlığı kurulması za-rurî olur.

10. bölümünde enerjiye temas etmişlerdir. Hakikaten sanayinin teksif edilmiş bu-lunduğu bölgelerde de bu mevzu bazı sahalarda kısmen bertaraf edilmiş ve eskiye nazaran hakikaten terakkî kaydedilmiş bulunmakla beraber büyük kifayetsizlikle karşı karşıya bulunmaktadır. Enerji durumu halledilmedikçe sanayide inkişaf ede-lenemez bu itibarla bu kifayetsiz enerji kaynaklarının da kifayetli bir hale iblağın-ı ilgiliilerden istirham etmekle sözlerimi bitirir, hepimizi hürmetle selâmlarım.

İbrahim Üzümen :

Tebliğ sahibi Sayın Hülki Alisbah bu mevzuu vukuf-la ve komprime olarak açıklanmış bulunuyorlar. Benim yapacağımı, memleketimizin kendi sahasında en büyü-

gü olan bir sanayi müessesesini temsilen ve bir tatbikatçı olarak sanayimizin karşılaştığı güçlüklerden çok ehemmiyetli bazılarına ve bunların ihtiyaç gösterdiği tedbirlere, zamanın müsaadesi nisbetinde, kısaca temas ve sayın hatibi teyit etmekten ibaret olacaktır.

Tebliğin 3. bölümü krediye hasredilmiştir. Burada Türkiye Sınai Kalkınma Bankasının sayını şükranı mevkiinden bahsedilmekte ve aynı zamanda işletme kredileri sahasında kifayetsizliğine de işaret edilmektedir.

Hakikat şudur ki, Türkiye Sınai Kalkınma Bankasının kifayetsizliği sadece işletme kredisi sahasında değil, aynı zamanda yatırım kredisi sahasındaki tutumunda da görülmektedir. Şöyleki: Sınai Kalkınma Bankası kendisinin iştirak ettiği bir sanayi kolunda rakip çıkartmamak için kredi vermemekte ve hattâ daha da ileri gidip bütün imkânlarını kullanarak aynı sahada kurulacak teşebbüsleri baltalamaktadır. Kredi taleplerinin, projeleri istendiği halde, tetkik edilmeden reddedildiği bir hakikattir. Mezkûr bankanın bu tutumu güya şayanı şükran olan mevki ile telif edilemez.

Kısaca bu bankanın kuruluş gayelerine uygun hareketle memleket sanayiini inkişaf ettirici krediyi sağlaması ve talepleri objektif esaslara göre tetkik ederek kendisinden beklenen fonksiyonu ifa etmesi zaruridir.

Tebliğin 6. bölümü sanayide standardizasyona hasredilmiştir.

Bu mevzuu önemle ele almanın sebebi, sayın hatibin elektrik iletken ve kablolarında mevcut Türk standartlarının ne dereceye kadar tatbik edildiğine istifhamla temas etmiş olmalarıdır. Hemen şunu ilâve edeyim ki, maalesef bu standartlar tatbik edilmemektedir. Standartlara uygun imalât yapan ciddi müesseseler standartları tatbik etmeyenler yanında gayrimeşrû büyük bir fiat rekabetiyle karşı karşıya bırakılmıştır.

Standartlar sadece yazıda kalmıştır. Kontrol yoktur. Standartların kontrol mercii olmali ve müeyyideye bağlanmalıdır. Aksi takdirde millî sanayi baltalanmış, kapkaç müesseselerin gayrimeşrû faaliyetleri artmış olacaktır. Bilhassa mal ve can emniyetini icap ettiren imalâta ve bunlar arasında imalât mevzuumuz olan elektrik iletken ve kablolarında standartların ehemmiyeti ve bu sahada başarının, standartların ehemmiyeti ve bu sahada başarının, standartların tatbikini sağlamak ve kontrol etmekle olacağı takdir edilmelidir.

İmalât sanayi için şimdiye kadar kabul ve neşrolunan standartlarda tatbikat hiç kontrolsüzdür. Bu vaziyette standardizasyondan beklenen fayda tahakkuk etmemektedir. Bu itibarla standartların çıkmış olanlarının tatbiki ve çıkmasını standartların biran evvel çıkartılması millî sanayinin inkişafı bakımından şarttır.

Tebliğin 8. bölümünde işçi - işveren münasebetine temas edilmektedir. Burada «işçi ve işveren arasında bir çekişme ve güya işçinin mağdur durumda olduğu dolayısıyla aşırı derecede himayesi çabası güdüldüğü zehabı hasıl olmaktadır» denilmektedir. Gene bir tatbikatçı ve KAVEL grevi esnasında hâdisenin içinde bulunan kimseler olarak bunu biz de yakinen hissetmiş bulunuyoruz. Çalışma Bakanlığının sanki bir İşçi Bakanlığı imiş gibi çalışmakta olduğu zehabı uyanmaktadır. Bu hakikaten böyle ise bu tutum doğru değildir ve bu takdirde bir de İşveren Bakanlığı kurulmalıdır.

Tebliğin 10. maddesi enerjiye hasredilmiştir. Hakikat şudur ki, sanayi müesseselerinin tekâsuf ettiği bölgelerde enerji kifayetsizliği ehemmiyetle hissedilmektedir. Enerji durumunun sınaî işletmelerin faaliyetlerindeki rolü herkesin malûumdur. Bizzat kendi fabrikamızda müşahede ettiğimiz gibi günde 10-15 defa, kısa veya uzun fasıllarla cereyan kesilmeleri ve zaman zaman voltaj düşüklükleri sınaî müesseselerin sadece faaliyetlerini durdurup imalâtnı aksatmakla kalmamakta, aynı zamanda büyük bir ekseriyeti döviz sarfı suretiyle ithal edilen ham ve yarı mamûl maddelerin ziyana sebep olmaktadır.

Netice itibariyle sanai müesseselerin ihtiyacı bulunan enerji kifayetsizdir ve bu iş Devletçe ehemmiyetle ele alınmalıdır. Enerjinin kifayeti hale getirilmesi için ilgililerin yakın alakasını bekliyoruz.

Tebliğin 9. bölümünde eleman meselesine temas edilmektedir. Bu mevzuda tebliğ sahibi Sayın Hulki Alisbah'ın belirttiıklarını teyid ettikten sonra, kongrenin ilk günü söz alan Yük. Mak. Mühendisi Sayın Selâhattin Beler'in üzerinde durduğu bir noktaya temas etmek isterim. Sayın Beler sanai müesseselerin mühendisler tarafından idare edilmesinin zaruri olduğuna işaret ettikten sonra mühendis olmayan bir kimsenin makineden anlamıyacağını ve her haliyle makine havası esen sanai işletmelerin mühendis olmayan idarecilerle başarısızlığa mahkûm edildiğini ifade etmişlerdir. Bu görüş kanaatimizce yanlıştır.

Evveliminde her mühendis makinadan anlayamaz. Çünkü bu bir branş işidir. Elektrik mühendisi, maden mühendisi, kimya mühendisi v.s. hep ayrı ayrı branşlar üzerinde ihtisaslaşmışlar, meslek edinmişlerdir. Mühendis deyince makina mühendisi kastediliyorsa onlar da sadece makina üzerinde çalışmış, ihtisaslaşmışlardır.

Başarısızlığa uğrayan sanai müesseselerin hususiyle, İktisadi Devlet Teşekküllerimizin zarar edegelmeleri, beklenen başarıyı gösterememeleri belki de mühendis idareciler tarafından yönettüklerindenidir. Sanai müesseselerimizi ve bhusus İktisadi Devlet Teşekküllerimizi iktisadi ve ticari nosyonu az, beşerî münasebetler, maliye, hukuk ve işletmecilik bilgileri zayıf veya bunlardan mahrum olan kimselerin eline bırakamayız.

Sanai işletme bir kültür ve makine bu küllün sadece bir cüz'üdür. Mühendislik bir ihtisas, mesaisini ve bilgisini dar bir sahaya teksif etme işidir. İşletme ise çok problemi olan dolayısıyla geniş ve devitli bilgileri icap ettiren çalışma sahasıdır. Bu itibarla işletme, mühendis gibi meaisini mahdut bilgilere hasreden müteaddit ihtisas kolalarında bilgili kimselere ihtiyaç gösterir ve bunların başında da sevki idareci olarak hepsi hakkında umumî bilgi ve işletmecilik ihtisası bulunan işletmecinin bulunması daha tabiidir.

Hulki Alisbah :

Sayın arkadaşlarım, benim naçiz tebliğime haiz olduğu ehemmiyetten daha büyük kıymet verdiler. Bunlarda cevap verecek veya tekrar aydınlatacak bir cihet göre miyorum. Çünkü benim eksik bıraktığım cihetleri tamamladılar.

Arkadaşlarım hemen mütalâa ve dileklerimde beni teyid ettiler. O kadar ki, Sayın Kâmil Tolon'la hafif tertip cilveleştığımız montaj sanayi meselesinde de hakikatte ayrılığımız yoktur. Montaj talimatının hedefi montajı tüm sanayie götürmek olduğunu ve bundan dolayı montajla başlayan sanayi böyle bir ölçüyle arzu ettiğini belirtmiştim. Hakikaten eğer talimata girmesi icap ederken girmemişler varsa bunların da ithalini, tüm sanayie erişmiş olanlar için de artık montaj hükümlerine bağlanmamasını ilgililerden ben de kendileri ile birlikte rica ederim.

Sayın bir arkadaşım araştırma mevzuunda Koç Teşkilâtının önyak olmasını, şahsen huzurunuzda temsil ettiğim bir müessese olarak, temenni ettiler. Kendi müessesemin icraatından burada bahsetmenin mahçubiyeti içerisindeyim. Koç topluluğu, eleman yetiştirmeye büyük kıymet veren bir müessesedir. Bu sene tamamen karşılıksız ve gayri şahsî, yani istifade edecek elemanları kendi tayin etmeksizin alâkalı eğitim müesseselerinin öğretim organları tarafından seçilecek öğrencilerine tahsis edilme üzere 600.000 liralık bir öğretim bursu programı kabul etmiştir. Her sene bunu arttırmak ve araştırmaya da teşmil etmek azmindedir. Memlekette sanayi Holding'leştirmek ve büyük sermayelerle daha kuvvetle takviye etmek gayretinde olan bir müessese olarak, bu hususta kendimize düşen vazifeyi de ifa edeceğiz. Bunu memnulukla arz ediyorum. Mevzuu arkadaşım açmamış olsaydı söylemeyecektim.

ALTINCI TEBLİĞ

SINAI GELİŞMEDE ÖNCELİK VE GERÇEKLEŞTİRİLME İMKANLARI

Y. Mühendis

F. ŞAHİN COŞKUN

Devlet Plânlama Teşkilâtı Uzmanı

Giriş :

Kalkınmakta olan bir memlekette sanayiın hangi yönde gelişmesi gerektiği, hangi sektörler'e önem verileceği ve hangi mamûllerin imaline öncelik tanınacağı problemi bilhassa plânlı bir kalkınma yolu takip edildiğinde çok daha büyük ehemmiyet kazanmaktadır. Bu yazıda problem tartışılmış ve Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânımızdaki durumu belirtilmiştir. Önce şahıs veya şirketin yatırımları tercih etmesi ile Devletin yatırım seçimi arasındaki fark sonra yatırımlardan azamî faydayı sağlaması gerekli devletin bu konuda takip etmesi, politikası ve nedefleri tâyin etmesi üzerinde durulmuştur. Kalkınma Plânının hazırlanmasında tesbit edilen politika ve hedefler ile plândaki hedefler izah edilmiş, plân çalışmaları ve sektör programlarının hazırlanması ve neticeleri konumuz yönünden anlatılmıştır. Bundan sonra daha detaydaki esasların tesbiti ve öncelik verilen ve tatbik edilen projelerin seçiminin yapılışı durumu açıklanmıştır. En son olarak, tesbit edilen ve öncelik verilen sektörlerin gelişmesini sağlamak üzere Devletin alması gerekli tedbirler münakaşa edilmiştir.

2 — Şahıs veya şirketin yatırım seçimi :

Şahıs veya şirketin hangi konuda yatırım yapacağı veya hangi malı üreteceği konusunda gözönüne alması icabeden ilk kriter, neticede kazanacağı net kârın yüksek olmasıdır. Şahıs veya şirket mevcut parasından azamî net kârın sağlanmasına dikkat etmelidir. Bunun yanında şahsî merak gibi sair düşüncelere de yer verilebilir.

Şahıs veya şirketin üretim için teşebbüse geçmeden önce yapacağı etüdler çok önemlidir. Bu safhada yapılacak beceriksizlik veya hatalar neticede muvaffak olamama veya diğer sahalara yatırım yapıldığında elde edilecek kazançta göre daha az kârlı çıkmağa sebep olmaktadır.

Etüdlerin ne şekilde yapılacağı ve nasıl hareket edileceği burada anlatılmıyacaktır. Fakat karara ve etüdün neticesine tesir eden faktörler ileride tartışılacaktır.

3 — Devletin yatırım seçimi :

Devletin, bilhassa plânlı bir kalkınma halinde, gerek şahıs veya şirketlerin ve gerekse kendisinin yapacağı yatırımların tamamının ekonomiye azamî fayda sağlanmasına dikkat etmesi gerektir. Müdahaleciliği ile tasarrufların en önemli olan, sermayeden azamî faydanın sağlanması esas alınmalıdır. Devletin bunu gerçekleştirmek için esas alacağı kriter artık şahıs veya şirketin esas aldığı azamî net kâr prensibi değildir. Hatta şahıs veya şirketlerin azamî kâr etmelerini sağlamak prensibi ve bir teşebbüs için iyi olanın devlet ve memleket içinde iyi olacağı fikri artık terk edilmiştir. Devlet tarafından yapılacak bir enfastrüktür yatırımın fiili kazancının az olmasına rağmen çeşitli sebeplerle ekonomiye ve sosyal yapıya büyük faydalar sağladığı gerçek açıktır.

4 — Devletin yatırımları plânlama kriterleri :

Bunun için herşeyden önce belirli hedeflerin seçilmesi ve muayyen politikanın tesbiti gerekir. Bu hedef ve politikanın memleket şartlarına uygun ve çok realist olması şarttır.

Devletin politikasını tesbit ederken seçeceği esaslar ve üzerine ağırlık vereceği konuların öncelik yönünden en önemlileri şunlardır :

- a. Ekonomi düzeni,
- b. Kalkınma hızı,
- c. Tüketim ve yatırım seviyesinin tesbiti,
- d. Tasarruf politikası,
- e. Vergilendirme politikası, para değeri,
- f. Yatırım politikası,
- g. Tüketim, üretim veya ara mallara yönelmek,
- h. İhracatın artırılmasına verilecek önem,
- i. İthalât ikamesine verilecek önem,
- j. İstihdam,

k. Milletlerarası mukayeseli fiyatlar yönünden yatırımlarda aranacak şartlar.

5 — Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânının hazırlanmasında esas alınan prensipler :

Plânın hazırlanmasında esas olan politika «Plân hedefleri ve stratejisi»nde tesbit edilmiştir. Bilindiği üzere bu dökümanda yukarıda sayılan konuların durumu şöyledir :

Türk toplumunun seçtiği yaşayış şekli olan demokrasi süzeni içinde en yüksek kalkınma hızını sağlayacak, devam ettirecek ve sosyal adaleti gerçekleştirecek bir kalkınma plânının yapılması genel esas olarak plânının yapılması genel esas olarak kabul edilmiştir.

a. Ekonomi düzeni olarak Devlet ve Özel teşebbüsün yanyana bulunduğu karma düzeni seçilmiştir. Özel sektörün yatırımlarının artırılması ve daha verimli sahalara yöneltilmesi teşvik edilerek, yapmış olduğu işlerde öncelik verilmesi esas alınmıştır. Devlet sektörünün faaliyeti

kararlaştırılan kalkınma hızını gerçekleştirecek ve stratejinin ęetektirdiđi yönde dengeli bir kalkınma sağlıyacak şekilde plnlanacaktır.

b. Kalkınma hızı % 7 olarak tesbit edilmiştir. Bu değer yatırımların 1/2,6 hasıla sermaye oranında katma değer yaratacak şekilde kullanılmasını sağlamayı gerektirir. Bunun için yatırımlardan azami şekilde yararlanmak ve ayrıca mevcut fazla kapasiteyi kullanmak gerektir.

c. Ttekim ve Yatırım seviyesi, yatırımların mümkün olan azami seviyede yapılması ve milli gelirimizdeki artışların mümkün olan büyük kısmının yatırımlara ayrılması şeklinde tesbit edilmiştir. Zira istenen kalkınmanın ancak milletin bazı fedakrlıklara katlanması ile gerçekleşebileceği muhakkaktır.

d. Tasarruf politikası, tüketimin çok arttırılmıyarak milli gelirdeki artışların mümkün olan büyük kısmında yatırımı ayrılması için tasarrufların teşviki şeklinde tesbit edilmiştir. Konumuz yönünden önemli olan nokta tüketim mallarının artışının yüksek tutulmamasıdır. Diğer bir deyimle tüketim malları grubundaki gelişme fazla olmayacak, yatırımlar diğer sahalara yöneltilecektir.

e. Vergi politikası, kamu tasarrufunu arttıracak enflsyonsuz kalkınmayı, tasarruf politikasını, sosyal adaleti müterakki bir vergilendirmenin sağlanması şeklinde tesbit edilmiştir. Yatırımların istenen yöne sevk edilmesi için vergi muafiyet ve indirimlerinden faydalandırılacaktır. Böylece vergi aynı zamanda kalkınma plnundaki hedeflerin gerçekleşmesi öncelik verilen sanayi kollarının gelişmesi için bir vasıta olarak kullanılmaktadır.

f. Yatırım politikası uzun süreli bir perspektif içinde ekonominin bütününü gözönünde tutularak yatırımların düzenlenmesi şeklinde alınmiştir. Türkiye’de kalkınma, dar imkânların uzun bir devre içinde en çok verimli sahalara yatırılması ile gerçekleşecektir. Tarım, Sanayi ve enfastrüktür yatırımlarının tercihinde ya hep ya hiç olarak değil marjinal ayarlamalar şeklinde düşünülmektedir. Yatırımların uzun bir perspektif içerisinde yapılması ileri teknolojiye geniş ölçüde faydalanmayı, yatırım kararlarında teknolojik imkân ve ilerlemeleri daima gözönünde himaye ve teşvik etmeyi gerektirir. Yatırım politikasının diğer önemli bir prensibi yatırımların yapılmasında ve coğrafi dağılışında bölgeler arası dengeli bir kalkınmanın sağlanmasıdır.

g. Plânın hedefleri ve stratejisinde sermaye (yatırım) mallarına öncelik verilmiş olması konumuz yönünden çok önemlidir. Buna karar verilmiş olması daha ziyade iki sebeptendir.

(1) Kalkınma hızı esas itibariyle sermaye birikmesi ile kayıtlıdır, bu da memleket dahilinde istihsal edeceğimiz veya ithal edeceğimiz sermaye malları ile sınırlıdır. Yatırım mallarının dahilden temini, kalkınma hızının sağlanmasıyla önemli bir tıkanıklığın giderilmesini temin edecektir.

(2) Halen Türkiye’de tüketim malları sanayi gurubunu memleket ihtiyacına yeterli bir seviyeye, hattâ ihracata yönelecek kadar gelişmiştir. Ana mallar sanayiinde büyük gelişmeler olmaktadır. Yatırım malları guru-

bunda ise büyük bir istihsal yoktur. Dengeli bir kalkınma ve sınıı üretimde istenen artışa ulaşılması için yatırım mallarının imalatına öncelik verilmelidir.

h. İhracat malları yatırımlarına öncelik verilmesi, dış tediye açığının kapatılması ve Dünya ticaretinde milletlerarası bölümünde üzerimize düşen görevin yapılması için gereklidir.

i. İthal malları ikamesine, dış tediye açığının kapatılması ve pazarın yaratılmış olan bir mamulün imalindeki kolaylık sebebiyle önemle ele alınmıştır.

j. İstihdamın artırılması, artan nüfusa ve mevcut işsiz nüfusa iş temini yönünden önemlidir. Ancak bu yatırılabilir fonların azalmaması hususu gözönüne alınarak yapılmalıdır.

k. Kalkınma plânında her malın memleket içinde imâl edilmesinin gaye olmadığı, milli geliri artıracak ve refah sermayesini yükseltecek konularda mukayeseli maliyet tahlillerinin elverişli sonuç verir görüldüğü alanlarda üretimin geliştirilmesi prensibi yer almıştır.

6 — İktisadi ve Sosyal hedefler :

Devletin tesbit ettiği genel politikadan sonra iktisadi ve sosyal hedefler tâyin edilir.

Kalkınma plânında ilk hedef % 7 kalkınma hızının gerçekleşmesidir. Sosyal hedeflerin konumuzla ilgili olanı istihdamın artırılması hedefidir. Böylece daha çok işçi kullanan sanayi kollarının gelişmesine önem verilmiş olmaktadır.

Özel tüketim harcamalarının GSMH içindeki nisbeti 1962 de % 73,2 den 1967 de % 67,9 a düşünülecektir. Adam başına özel tüketim harcamaları plân döneminde % 2,4 artacaktır. Bu durum % 7 gelişme hızına ulaşmak için yatırımların GSMH içindeki oranının 1962 de % 16,3 den 1967 de % 19,4 e çıkarılması cari kamu harcamalarının aynı dönemde % 14,4 den % 15,5 e çıkarılması zorunluğundan ileri gelmektedir. Böylece tüketim malları sanayiinin dahili taleple ilgili gelişmesinin yüksek olmayacağı, ihracata yöneldiği takdirde gelişmenin hızlanabileceği ortaya çıkar.

İlk Beş Yıllık dönem bir hamle dönemidir. Bir yandan yatırım faaliyetini hızlandırmamız, öte yandan bu yatırımların artan bir oranını iç tasarruflarla finanse etmemiz gereği tüketim harcamalarının artışının belirli sınırlar içinde tutmamızla sağlanacağı gibi yatırım mallarının da hilde imalatına da önem verilmesini gerektirmektedir.

On beş yıllık hedeflerimiz tarım ve sanayi arasında dengeri bir gelişme esasına dayanmaktadır. Türkiye'nin uzun süreli gelişmesi daha çok sanayileşmesi yönünde olacaktır. Bu tarımda da belirli hedeflere ulaşılmasını da gerektirmektedir.

Uzun sürede gerçekleşmesi beklenen hedeflerden biri de cari ödeme açığının tedricen azalması ve Türkiye'nin kendi imkânları ile gelişebile-

cek duruma gelmesidir. Türkiye'nin dış ticaret siyasetinin temel ilkesi milletlerarası ihtisaslaşma ve işbirliğinin sağladığı imkânlardan en yüksek ölçüde faydalanmaktır. Ancak kalkınma safhasında bulunan az gelişmiş bir ülke olarak gelişme yönlerimizi ve dış ticaret politikamızı bugünkü mukayeseli maliyet strüktürümüze göre tâyin etmemiz hatalı olur. Yatırım önceliklerinin tesbitinde maliyet mukayeseleri uzun bir perspektif açısından değerlendirilmiş, sektörlerin gelişme hedefleri dinamik bir mukayeseli maliyet strüktürü göz önünde tutularak tesbit edilmiştir.

İhracatın artması ve ihraç mallarımızın çeşitlendirilmesi dolayısıyla mamûl maddeler ihracına da yönelmemiz hedeflerimiz arasındadır. Bu amaçla mamûl maddeler ihracının artmasına sağlayacak yatırımlara öncelik verilecektir. Türkiye'de emeğin bolluğu ileri sanayi ülkelerine kıyasla emek entansitesi yüksek sanayi kollarında nisbî bir avantaj sağlayacaktır.

İthalâtı ikame edici yatırımların etkisi ihracatın aksine kısa zamanda kendini gösterecektir. Plânın ilk döneminde ithalâtı ikame imkânları geniş ölçüde kullanılmış olacaktır. İthalâtın ikamesinde gene uzun süreli bir mukayeseli maliyet strüktürü gözönünde tutulmuş, öncelikler yüksek bir dış ticaret hacminde denge kurmak hedefi ile ulaşacak şekilde tesbit edilmiştir.

Yatırım malları talebi, yatırımların artışına uygun olarak artmaktadır. Yatırım mallarına olan munzam talebin karşılanmasında üretim kapasitesini artıracak yeni projeler, mevcut kapasitenin daha iyi şekilde kullanılmasını sağlayacak tamamlayıcı yatırımlar ve yeniden düzenleme tedbirleri önemli rol oynayacaktır. Buna rağmen iktisadî gelişme için çok önemli bazı üretim mallarının iç kaynaklardan sağlamak mümkün olmayacaktır. Bunların ithal yoluyla sağlanması ve yatırımların gecikmemesi esastır. Fakat dahildeki imalâtın teşviki ve bu malların kullanılmasına öncelik verilecektir.

Tüketim mallarının imaline önem verilecektir. Her ne kadar özel tüketim artışı, üretim malları seviyesinde olmayacaksa da, istihdam hacminin artması, gelirlerin yükselmesi ve halkda daha iyi hayat şartlarına ulaşma arzusunun kuvvetlenmesi gelişen bir ülkede tüketim mallarına karşı talebi artırmaktadır. Plân dönemi içinde tüketim harcamalarında % 5,4 bir artış beklenmektedir.

Geçmiş yıllarda başlanmış ve plân dönemi içinde üretime geçecek yatırımlar ve mevcut farkla kapasite tüketim malları için meydana gelecek munzam talebin yaratacağı baskıyı hafifletecektir. Tüketim malları üretiminde artan talebe uygun bir artışın sağlanması yeni yatırım projelerinin seçiminde önemle ele alınmıştır. Böylece her yıl belli bir miktar yatırım projesi tamamlanarak üretime geçecek ve artan talebi karşılayacaktır. Bilhassa düşük gelir sınıflarının tükettiği ihtiyaç maddelerinde (ücret malları) üretimine öncelik verilecek ve büyük fiyat hareketleri önlenecektir. Zarurî gıda maddelerinin arzını artıracak tarım mallarına öncelik verilmiştir. Plân dönemi içinde bu malların arzına talebe denk bir artışın meydana gelmesi beklenmektedir. Ucuz giyim maddeleri için meydana gelecek munzam talebi eldeki kapasite karşılayacak durumdadır. Ucuz konut arzını artıracak tedbirler alınacaktır.

7 — Sektör hedeflerinin tâyini :

Ekonomik ve sosyal hedeflerin tesbitinden sonra sektörlerin özelliklikleri ve ekonomi içindeki durumlarına göre hedefleri tâyin edilmektedir.

Kalkınma plânında sektör programlarının hazırlanmasında çeşitli sektörlerdeki gelişme imkânları gözönünde bulundurularak iktisadî ve sosyal hedeflerin dengeli bir gelişme ile nasıl gerçekleştirilebileceği araştırılmıştır. Bunun için aşağıdaki hedefler gözönüne alınmıştır.

a. Tabii kaynakların, yatırılmış sermayenin ve insan gücünün en verimli şekilde kullanılması ilk hedefdir. Plân bir yandan bu üretim faktörlerinin miktarlarına tesir etmek, öte yandan bunların en verimli bileşimini sağlamak amacıyla hazırlanmıştır.

b. Uzun süreli kalkınmanın temellerini hazırlamak sektör programlarının başka bir hedefidir. Çeşitli sektörlerin kısa süreli bir görüşle ve sadece kârlılık esasına göre gelişmesi bir süre sonra tıkanıklıklar yaratacağı veya sosyal maliyeti yüksek müdahaleler gerektireceği açıktır. Bu sebeple kalkınmanın uzun sürede devamlılığını sağlamak, temel mallar ve hizmetler üretimini uzun süreli ihtiyaçları karşılayacak seviyede tutmağa bağlıdır. Bu yüzden en geniş anlamında temel yapı yatırımlarına gerekli ağırlık verilmiştir.

c. Temel mallar ve hizmetler tek başına kalkınma için yeter bir sebep ve güdü değildir. İç ve dış talep gözönüne alınarak geliştirilmesi kalkınma hızını en yüksek seviyede tutacak ve ihtiyaçları karşılayacak mal ve hizmetlerin neler olacağını tesbit edip yatırımların bu alanlara yöneltilmesi gerekir.

d. Sektörler arasındaki dağıntılar yüzünden ortaya çıkabilecek tıkanıklıklar ve dengesizliklerin önlenmesi ve bir sektörün ilgili olduğu diğer sektörlerinde dengeli bir şekilde gelişmesi gözönüne alınacaktır.

e. İthalât ikamesi ve ihracatın artırılması imkânları üzerinde durulmuştur.

8 — Sektör çalışmaları :

Politika ve hedeflerin tesbitinden sonra üretim hedefleri ve sektörlere tahsis edilecek yatırım miktarlarının tesbiti yapılmaktadır. Kalkınma plânında üç ayrı çalışmanın sonuçlarını karşılaştırmak suretiyle bu tesbit yapılmıştır.

a. Onbeş sektörü kapsayan bir girdi-çıkıtı modeli hazırlanmış ve sektör projeksiyonları bu modelin sonuçları göz önüne alınarak yapılmıştır. Sektörler arasındaki ilginin durumu tesbit edilmiştir.

b. Sektör çalışmaları yapılmış ve çeşitli sektörlerin beş yıllık yatırımları üretim hedefleri katma değerleri, diğer sektörlerle ilgileri, ihracat ve ithalâtı ile ithalât ikamesinin tesbiti sektör çalışmalarına esas teşkil etmiştir. 15 yıllık bir perspektif için bu bağlantılar ve bilgiler bulunmuştur. Birçok sektörde çeşitli mamüllere ait değerler dahi araştırılmıştır.

mıştır. Mevcut kapasite durumları tesbit edilmiş, çeşitli envanterler yapılmıştır. Sektörün gelişme imkânları üzerinde önemle durulmuş ve ana hatları ile belirtilmiş ve gerekli tedbirler tesbit edilmiştir.

c. Devlet sektöründen ve özel teşebbüsten gelen proje öncesi çalışmaları kıymetlendirilmiştir. Bu projelerin dolaylı ve dolaysız etkilerinin incelenmesi ve projeler için bir öncelik sırasının tanzimi için bir proje çalışması yapılmıştır. İktisadi mahiyetteki projelerin önceliklerinin tesbitinde kullanılan çeşitli bustaslar her projenin iktisadî hayatımıza getireceği faydalar ile projenin gerçekleştirilmesi için kullanılacak kıt kaynaklara olan oranını vermektedir. Bu şekilde bilhassa sermaye, döviz gibi kıt kaynakların projelere tahsisinde öncelik sırasını gözetmek gerekmektedir. Bu hedeflere asgarî kaynak harcamalarıyla erişmek zorunluğundan meydana gelmiştir.

9 — Kalkınma plânında sektör çalışmaları sonuçları :

Yukarıdaki esaslar ve verilen hedeflere göre yapılan çalışmalar sonunda çeşitli sektörlerin dengeli gelişmeleri ve % 7 kalkınma hızını gerçekleştirmeleri için 1963 - 1967 devresinde yapılan yatırım tahsisleri tablo 1 de gösterilmiştir. Görüldüğü üzere imalât sanayiinde, konut ve tarım sektörlerinden sonra genel yatırımların % 16,9 u yatırılacaktır.

Tablo 1.
Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında Sektörlere ayrılan yatırım
1963 - 1967

Sektör	Milyon TL. (1961 fiyatlarıyla)	Toplam yatırımlara yüzdesi
Tarım	10.548	17,7
Madencilik	3.233	5,4
İmalât sanayii	10.089	16,9
Enerji	5.134	8,6
Ulaştırma	8.159	13,7
Konut	12.116	20,3
Hizmetler	3.966	6,6
Eğitim	4.227	7,1
Sağlık	1.347	2,3
Turizm	827	1,4
	59.646	100,0

Sektörlerin üretim hedefleri ve katma değeri ile ortalama yıllık artışları Tablo 2 ye alınmıştır.

İmalât sanayinin % 12,9 gibi yüzsek bir hızla artışla geliştiği tablodan anlaşılmaktadır.

Tablo : 2

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında bazı Sektörlerin öngörülen gelişmesi (1961 fiatlarıyla)

Sektörler	Üretim			Katma Değer		
	1962 milyon TL.	1967 milyon TL.	Yıllık artış %	1962 milyon TL.	1967 milyon TL.	Ortalama artış %
Tarım	34.690	43.560	4,7	23.100	28 450	4,2
Madencilik	2.341	3.577	8,7	1.712	2.669	9,3
İmalât Sanayi	18.204	31.462	11,5	6.748	12.398	12,9
Enerji	648	1.188	12,8	434	804	13,0
Ulaştırma	3.378	5.340	9,6	2.047	3 371	10,5

Kalkınma plânında imalât sanayiinin büyük bir gelişme göstermesi ön görülmüştür. Tabloda imalât sanayiinin artışından daha yüksek artış enerji sektöründe olduğu görülmekte ise de daha ziyade enfastrüktür bir sektör durumunda olan enerjinin artışı daha çok sanayiın gelişmesi ile alakalı olduğu malûmdur.

10 — İmalât Sanayii sektörlerinin durumu :

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında, sektör çalışmalarını sonucu tesbit edilen üretim, katma değer ve yatırımlar Tablo 3 e alınmıştır.

Tablo : 3

İmalât sanayii sektörlerinin üretim, katma değer ve yatırımları
(1961 fiyatlarıyla)

Sektör	Üretim			Katma Değer				Yatırım	
	1962 milyon TL.	1967 milyon TL.	1962 = 100	1962 milyon TL.	1967 milyon TL.	1962 oranı %	1967 oranı %	Toplam milyon TL.	%
Gıda, içki, tütün	7.518	11.242	150	2.302	3.218	34,2	26,1	1.034	10,2
Dokuma ve giyim	5.270	7.380	140	2.110	2.950	31,4	23,9	910	9,0
Ağaç mamülleri	44	122	277	15	42	0,2	0,3	100	1,0
Kâğıt	101	146	144	76	125	1,1	1,0	553	5,5
Kauçuk	182	786	433	86	371	1,3	3,0	254	2,5
Kimya	1.130	2.364	209	365	864	5,4	7,0	2.735	27,2
Metalden başka mamüller	489	712	146	270	490	3,6	3,5	304	3,0
Demir-Çelik me- tallurji	1.128	2.230	169	617	1.174	9,2	9,4	2.133	21,1
Madenî eşya	943	1.347	143	476	695	7,2	6,2	237	2,4
Elektrik mak. ve teçhizatı	190	520	275	61	260	0,9	2,1	244	2,4
Makina	327	1.994	610	154	986	2,3	7,7	1.068	10,6
Taşıt	215	1.184	551	97	768	1,4	6,2	422	4,2
Plâstik	240	810	338	121	446	1,8	3,6	94	0,9
Toplam	17.776	30.836	172	6.748	12.389	100,0	100,0	10.089	100,0
Tüketim malları grubu	12.788	18.622	146	4.412	6.168	65,6	50,0	1.944	19,2
Ana mallar grubu	3.074	6.342	206	1.429	3.066	20,8	24,2	6.079	60,3
Yatırım mallar gurubu	1.915	5.955	306	909	3.155	13,6	25,8	2.065	20,5

Tablo 3 den çıkan, konumuzla ilgili önemli sonuçları şöylece sıralayabiliriz.

a. Tüketim malları gurubu olan gıda, içki, tütün dokuma ve giyim sanayiî kolları en gelişmiş sektör gurubudur. 1962 yılı katma değerleri toplamı imalât sanayi ile katma değerlerin % 65,6 sını teşkil etmektedir. Üretimde ise aynı oran % 69 dur. Ayrıca Tablo 4 de görüldüğü üzere sanayi mamulleri ihracatının % 93,9 unu bu gruba ait mallar teşkil etmektedir.

b. Ara mallar gurubu olan, ağaç mamulleri, kâğıt, kauçuk, kimya, metalden başka mamuller, Demir-Çelik, metallurji sanayi kolları 1962 yılı katma değerleri imalât sanayiî katma değerinin % 20,8'ini teşkil etmektedir. İhracatta ise sanayi mamulleri ihracatının % 6,1 ini bu grup mallar teşkil etmektedir.

c. Yatırım malları gurubu olan madenî eşya, makine, elektrik makina ve teçhizatı, taşıt ve plâstik sanayi kolları ise 1962 yılında en az gelişmiş sektör gurubudur. Bunlardan yalnız madenî eşya kolunda ihtiyacın % 90 dan fazlası dahili imalâtle karşılanmıştır.

Mühimmat ihracı haricinde bu gurupta ihracat çok azdır. Bu grubun 1962 yılı değeri katma değerleri toplamı imalât sanayiî katma değerinin % 13,6 sını teşkil etmektedir.

d. Tüketim malları gurubunun üretim artışı beş yılda % 46 olacaktır. Ara mallar gurubunda % 106, yatırım malları imalâtında ise % 206 bir artış ön görülmüştür.

e. Bu gelişmeler sonucunda 1967 yılına kadar sanayiî katma değeri içerisinde tüketim malları sanayiî % 50,0 nisbetine düşecek, ara mallar sanayiî % 24,2 ye ve yatırım malları sanayiî ise 25,8 e yükselecektir.

Yatırım mallarındaki artışın yüksekliği ve tüketim mallarındaki artışın azlığı plân hedeflerine ve startejisine uygundur

f. Sektörler içerisinde en büyük gelişme sırasıyla; Makina imalâtı Taşıt Kauçuk Plâstik Ağaç mamulleri, Elektrik makina ve teçhizatı imalâtı ve kimya sektörlerinde olmaktadır. Diğer bir tâbirli bu sektörler gelişme imkânları, plân hedefleri ve ilgileri. mamullerine olan ihtiyaç, dahilde imâl imkânları, imalâtın maliyetinin Dünya fiatları ile mukayesesi göz önüne alınarak öncelik verilmiş olmaktadır.

g. Bu önceliği gerçekleştirmek için ise adı geçen sektörlerle 4.917 milyon TL. toplam sanayi yatırımlarının % 49 unun, yatırım olarak tahsisi ön görülmüştür. Tüketim malları sanayiî yatırımlarının % 19,2, ara mallar Sanayiî % 60,3 yatırım malları sanayiî ise % 20,5 teşkil etmektedir. Yatırım malları sanayiînin yatırım tesbitinde mevcut fazla kapasitenin kullanılması ve önce daha çok işçi kullanılan mamullerin inâline gidilmesi esas olmadığı için sermaye hasıla oranı büyük olmuştur.

Tablo : 4
1962 yılında Sektörler itibariyle Üretim, İthalât, İhracat
Milyon TL.

Sektör	Üretim satış tutarı	İthalât CİF	İhracat FOB
Gıda	5497,0	233,6	1080,0
İçki	358,0	1.05	1,7
Tütün	1663,0	—	865,6
Dokuma giyim	5075,0	4,0	20,1
Ağaç mamuller	184,0	32,2	8,8
Kâğıt	371,0	60,0	—
Matbaa	200,0	—	—
Kauçuk	105,0	192,0	—
Kimya	1135,0	796,0	33,9
Metalden başka mamuller	502,8	90,9	1,2
Demir Çelik Metalurji	836,0	435,9	79,0
Madenî eşya imali	943,0	90,0	0,5
Makina imali	250,0	982,0	0,03
Elektrik Mak. ve Teç. İm.	300,0	115,0	—
Taşıt imali	423,0	773,0	—
Plâstik işlem	240,0	—	—
Tarım aletleri	88,6	39,0	—
Toplam	18166,4	3844,65	2090,83

11 — Sektörler içerisinde öncelik :

Gelişmemiş bir sektöre ait mamüllerden ilk önce kolay, basit, az bilgi, az yatırım isteyen ve talebi yüksek olanların imâline başlanmaktadır. Bu malların imâlinin yapılması müteşebbis için daima cazip olmaktadır. İlk teşebbüsler daima bu mamüllere doğru yönelmektedir. Müteşebbis ve imalâtçı adedi arttıkça cazibe azalmakta yeni müteşebbisler daha zor, daha komplike, daha çok bilgi ve yatırım isteyen mamüllere doğru yönelmektedirler.

Bu kaideye aykırı şekilde müteşebbisin şahsî bilgisi, merakı sebebiyle daha zor imalâtlara doğru yöneltebilmektedir. Geri kalmış memleketlerin avantajı olan, ileri metodları alarak tatbik etmek imkânı, kazanç yönünden cazip olan sahalara sermayedarı çekebilmektedir. Diğer bir imkân yabancı sermayenin teknik bilgi ile beraber gelerek imalâta başlamasıdır.

Özel teşebbüs bakımından yapılan bu izahlar yanında Devlet teşebbüslerinin hususî bir durumu vardır. Büyük sermaye ve çeşitli imkânları ile Devlet sanayie öncülük yapmak, ekonominin ihtiyaç duyduğu mamüllerin imâlî için yatırım yapmaktadır. Bilhassa memleketimizde karma ekonomi düzeni içerisinde kalkınma hızının gerçekleşmesi ve ekonomide tıkanıklıklar meydana gelmemesi için Devletin bazı mamüllerin imalâtına girmesi gerektir.

Bu sebeplerle Kalkınma Plânında sektörler içerisinde imâline öncelik verilen mamûllere ait öncelik sırası açık şekilde belirtilmemiştir. Bilhassa özel teşebbüs ve yabancı sermaye imâl etmek istedikleri mamûller için işe başlamaları serbest bulunmaktadır. Fazla yatırım ancak, bilhassa ihtiyaçtan fazla kapasitenin olduğu sektörlerle yapılması tavsiye olunmuştur. Bu sahalara yatırım yapılması tasvip olunmamış ve yatırım indirimi kredi verilmesi gibi teşvik tedbirleri bu sahalara uygulanmamıştır. Montaj yoluyla imalât yapan sanayie başlanması Sanayi Bakanlığı uygun görüşüne tabi kılınmıştır.

Bu sanayide yerli imalât yapılması ve yerli parça nisbetinin arttırılmasının sağlanmasına teşvik tedbirleri uygulanmış ve sanayii bu yöne itici tedbirler alınmıştır.

Yıllık programlarda Özel Sektöre rehberlik bölümünde Özel Sektöre tavsiye edilen önemli yatırım sahaları belirtilmiştir.

Geliştirilmesi ön görülen sektörlerdeki öncelik sırası şöyledir.

a. Makina imalât sanayii :

Sanayiın gelişmesi ile doğrudan doğruya ilgili olan, yatırımların yapılmasında dahilde yeter kalite ve fiatla imaliyle büyük kolaylıklar ve imkân sağlayacak olan halen ithalâtımızın % 25 ini teşkil eden bu sektördeki bütün mamûllerin imâli teşvik edilmektedir. Bilhassa memleketimiz şartlarına daha uygun olan, daha çok işçi kullanan, mevcut fazla kapasiteye ilâve olarak yapılacak dar boğaz giderici yatırımlarla kullanılmasını arttıracak sipariş üzerine imâl edilen mamûllerin gelişmesine önem verilmiştir. Bunu sağlayıcı tedbirler alınmaktadır.

b. Taşıt imalâtı.

(1) Gemi inşaatı sanayii :

Halen tersanelerimizde geniş bir âtil kapasitenin ve bu sahada yetişmiş işçinin bulunması, Türkiye'de işçiliğin ucuz olduğundan gemi inşaat maliyetinin düşük olması sebebiyle gemi inşaat sanayiinin gelişmesine önem verilmiştir. Bilhassa gemi inşaat sanayiinin işçiliğin ucuz olduğu az gelişmiş memleketlere doğru kayması bu sanayii geliştirmemizi de gerektirmektedir.

(2) Demiryol taşıtları imalâtı

TCDD elinde mevcut fabrikalardaki fazla ve işçi kapasitesinin kullanılması, çok sayıda marka yerine dahilde imâl edilen az sayıda çeşidin kullanılması ile yedek parça probleminin çözülmesi, tipleştirme dolayısıyla tamir, bakım ve işletmenin kolaylaşması, maliyetin düşmesi, dahilde imalâtın ucuz olması, demiryol dizelizasyon ve elektrifikasyonunun yapılmasında adöviz teminindeki zorluğun tesirinin azaltılması için esasen sipariş üzerine imâl edilmekte olan dizel ve elektrik lokomotifleri, yolcu vagonları, yük vagonları ve hususi hizmet vagonları imalâtının yapılması önemle ele alınmıştır.

(3) Karayol taşıtları imalâtı

Kamyon, kamyonet, otobüs, minibüs, arazi binek araçlarının dahilde imâlî ön görülmüştür. Zira kara yolu ulaştırmasının gelişmesi ile ihtiyacın karşılanması için ödenmesi gerekli yüksek dövizin ikamesi ve bu sanayi ile ilgili yardımcı sanayi kollarının teşviki dolayısıyla ekonomideki önemi çok büyüktür. Binek otomobilinin montaj yoluyla imâlî plânda tesbit edilmemiştir. Yerli parça nisbeti yüksek olmak kaydıyla imalâta başlanması mümkündür.

c. Lâstik

Bilhassa karayol taşıtlarının ihtiyacı olan lâstik tekerleklerin imâlî ile bu sektörün Kalkınma Plânında ön görülen gelişmesi gerçekleşecektir.

d. Plâstik işleme

Halen ham maddesi ithal edilmekte olan ve talep kadar üretilmeyen plâstik eşyanın kullanılma yerleri gittikçe artmaktadır. Dünyadaki bu üretim artışına paralel olarak yurdumuzda da plâstik ham madde üretiminin sağlanması mümkün bulunduğundan bu sanayi kolu üretiminde plân devresinde önemli gelişmeler olacaktır.

e. Elektrik makina cihaz ve teçhizatı :

Bu sanayi kolunda imâl edilen makina, cihaz ve malzemeler yatırım mallarıdır. Bu malların gelişmekte olan ekonomi bakımından önemi üzerinde durulunca yurt içinde imâlî öncelik verilmesi zorunluğu belirmektedir. Elektrik enerjisinin gerek sanayide gerekse ev işlerinde, tenviratta ve ulaştırmada kullanılışı bu sahaların gittikçe artması ve elektriklelenmiş yerlere elektrik götürülmesi sebebiyle bu mamûllere talep çok yüksektir.

f. Kimya

Tarım ve sanayide gelişme kimyasal maddeler talebini hızla yükseltmektedir. Yurdumuzda kimya sanayii henüz küçük tesisler halinde olduğundan bu artış büyük bir ithalât talebine sebep olmaktadır. Bu ithalât kimya sanayii kurulmasıyla ikame edilebilir. Türkiye'de böyle bir sanayiinin kurulması için gerekli hammadde kaynakları vardır. Gelişen talep ekonomik büyüklükte tesislerin kurulmasına imkân vermektedir. Bütün bunlar kimya sanayi'ne geniş bir gelişme imkânı vermektedir. Temel kimya sanayiinin kurulması, gübre ve tarım koruma ilâçlarının, sunî ligli maddelerin, plâstiklerin ve ithali çok döviz harcanan maddelerin üretimine öncelik verilmiştir.

g. Diğer faktörlerde öncelik,

(1) Gıda sanayii

Süt mamûlleri halkımızın beslenmesi ve çocuk sağlığı bakımından

çok önemlidir. Mevsimlere ve memleketin çeşitli bölgelerine göre büyük değişiklikler gösteren süt üretimi dolayısıyla süt mamülleri ihtiyacı devamlı olarak karşılanamamaktadır. Bu bakımdan süt üretiminin gereği gibi değerlendirilmesi için süt mamüllerinin imâline önem verilmiştir.

Hayvancılığın gelişimine uyularak ve halen mevcut kifayetsizliği de göz önüne alarak yem sanayi'nde 1962-1967 arasında % 452 artış olması öngörülmüştür.

(2) Kâğıt sanayii :

Kâğıt tüketimi toplumun gelişmesi ile yakından ilgilidir. Artan ihtiyacını karşılanması ve ithalâtın ikamesi için kâğıt sektöründe önemli yatırımların yapılması öngörülmüştür. Ancak bu projeler 3-4 yılda tamamlanacaklarından plân döneminde kurulacak ilk fabrika 1967 yılı başlarından önce işletmeye açılmıyacağı için kâğıt sektöründe artış yüksek görülmemektedir.

(3) Demir Çelik ve Metallurji Sanayii :

Bilhassa gelişmesine öncelik verilmiş yatırım malları sanayiinin ilk maddesini teşkil ettikleri için sanayilerin gelişmesiyle beraber demir ve çelik üretimi önemle ele alınmış bulunmaktadır.

12 — Yatırım projelerinin değerlendirilmesi.

İmalât konularında öncelik verilmiş sanayi kollarında ve hattâ aynı mamulün imâli için yapılmış muhtelif projelerden tercih yapılması ve bir öncelik sırası tayini konumuz yönünden ehemmiyet arz etmektedir. Mevcut alternatiflerin birisini tercih etmek ve bunu tatbik etmek şahıs ve şirketler için önceliğin bu projeye verilmiş olması anlamına gelmektedir. Devlet ise projeleri bir öncelik sırasına koymak ve ekonomi için en faydalı olan proje grubuna yatırım yapılmasını sağlamak yönünden projeleri değerlendirmektedir. Bu değerlendirme için muhtelif metodlar mevcuttur. Bunlardan Rate-Of Return ve net bugünkü değer metodları en önemlileridir. Halen memleketimizde bilhassa özel sektörün çoğunluğu tarafından yatırım için karar vermeden önce yapılan etüdler kifayetsiz olmakta daha ziyade kârlı bir yatırım sahası duyulmak, daha önce o işe girmiş ve kazançlı olmuş teşebbüsleri taklit etmek suretiyle karar verilmektedir. Bu methodsuzluğu burada belirtmemizin sebebi, bazı sahalarda meydana gelen fazla kapasitenin sebebine ve mahzurlarına işaret etmek içindir.

Yukarıda işaret edilen metodlar kullanılırken şahıs ve şirketler alternatifler arasında mukayeseyi yaparken bu işe tahsis ettikleri sermayeye karşılık kazanacakları net kârı hesap etmektedirler.

Devlet ise tesbit edilen politika ve hedeflere, ekonomi için önemli faktörlere göre kıymetlendirme yapmaktadır. Sonra gene bu politika ve hedeflere göre bu faktörlere ağırlık verilmek suretiyle elde edilen değerlere göre bu faktörlere ağırlık verilmek suretiyle elde edilen değerlere göre projeye bir öncelik sırası verilmektedir.

Devlet Plânlama eşkilâtı halen proje değerlendirmesinde rate-of-return metodunu kullanmaktadır. Bu metoddaki önce projenin gerçekleşmesi için yapılacak yatırımlar ve işletme sırasında kullanılan kaynaklar (girdiler) ve üretilen kaynakların (çıkımlar) yıllara göre dağıtılmaktadır. Sonra bu serilerde girdilerle çıkımların halihazır kıymetleri muhtelif faiz hadlerine göre hesap edilmektedir. Girdilerle çıkımların halihazır değerlerini birbirine eşit kılan faiz haddi interpolesyonla bulunmuştur. Bu faiz haddi projenin iç verimliliği olmuştur.

Bu kıymetlendirme aşağıdaki altı kısma için yapılmaktadır:

- a. Müteşebbis bakımından kârlılık,
- b. Millî ekonomi veya toplumsal bakımdan kârlılık,
- c. Tediye muvazenesine tesiri,
- d. İstihdam tesiri,
- e. Tamamlayıcı tesir,
- f. Diğer özel kıstaslar.

Ayrıca maliyetler dünya piyasası fiyatlarıyla karşılaştırılmaktadır. Bu kıstasların konumuz yönünden tesirleri ve önemleri değişik olmuştur.

Müteşebbis bakımından kârlılık projenin tatbiki halinde sahibi olan şahıs, şirket veya devlet teşebbüsüne zarar vermemesi, daha kazançlı işin seçilmesini sağlamaktadır.

Millî ekonomi veya toplumsal bakımdan kârlılık şümulü bir kıstastır. Projenin millî ekonomiye kattığı «katma değer» in yüksek olmasının tercih edilmesini sağlar % 7 kalkınma hızının sağlanmasında bu katma değerler toplamının yüksekliği önemli rol oynamaktadır.

Dış ödeme dengesine tesiri bir kısma olarak bilhassa ithalat ikamesi yapan veya ihracatı artıran yahut ham maddesi ve yardımcı maddesi dahilden temin edilen malların imalatına, yatırım tutarının dış ödemesi düşük olan projelere öncelik verilmesini sağlar.

İstihdam tesiri, daha çok işçi kullanılan, iş sahası açan yatırımların yapılmasını temin edici bir kıstastır.

Tamamlayıcı tesir kıstası ile projenin diğer sektörlerde bilvasıta sebep olacağı faydalar göz önüne alınır. Böylece diğer sermayenin gelişmesini sağlayacak yatırımların yapılmasına gereken önem verilmektedir.

Diğer kıstaslar projenin tatbik edilmemesi halinde kullanılmayacak tali mahsul veya kullanılmış mahsulün kullanılmasının veya çok ihtiyaç olan hizmet veya eşyanın tedariki konularının göz önüne alınmasını sağlar.

13 — Önceliğin gerçekleştirilme imkânları :

Tesbit edilen politika ve hedeflere ulaşmak için çeşitli tedbirler alınması gerektir. Bunlar seçilmiş olan ekonomi düzenine, memleketin şartlarına göre değişmektedir. Karma ekonomi düzeninin bulunduğu memleketimizde sanayiî gelişmesi ve kalkınma hızının sağlanması

için devlete daha önemli görevler düşmektedir. Bunlardan bilhassa özel sektöre yatırım için şartların hazırlanması öncelik verilen, geliştirilmesi ön görülen sahalara yöneltilmesi devletin sağlayacağı hususlardır. Bunun için de politik ve ekonomik istikrarın sağlanması, psikolojik şartların hazırlanması, sermaye teşekkül ve terakümünün temini gibi genel tedbirlerin yanında bilhassa şahıs ve şirketlerin projelerin değerlendirilmesini yapmaları sırasında yapacakları etüdlerin neticesini istenilen sahalara yöneltmek için bazı tedbirler alması da gerktir. Bunlar arasında en önemli tedbirler şunlardır:

a. Vergi muafiyetleri ve indirimleri :

Değerlendirme metodlarında üzerinde müteşebbis tarafından önemle durulan net kârı artırıcı tesir ile vergi muafiyet ve indirimi yabancu imtiyazlı şirketlerin tasfiyesi dolayısıyla, yabancı sermayedarlar pılan kolların cazibesi artmaktadır.

b. Yatırımlara gümrük vergilerinde muafiyet, indirim ve kolaylık sağlanması :

Bu tedbirle yatırım için harcanan meblâğın azalması, yatırım külfetinin azaltılması temin edilerek projenin müteşebbis yönünden rantabilitesi ve kârlılığı artmaktadır. Böylece bu tedbirin uygulandığı sanayiler daha cazip olmaktadır.

c. Kredi sağlanması :

Uygun şartlarda kredi sağlanması, müteşebbisin kendi sermayesi ile yapabileceği işin genişlemesini, yapılacak kârın bu sermayeye oranını artıracacağı için çok önemli bir teşvik unsurudur. Mamûllerin satışına sağlanan kredi, talebin doğmasını ve yükselmesini temin ettiğinden bu yönden önemli gelişmeler olmaktadır. Meselâ gemi inşaatına kredi sağlanması bu kolun gelişmesi için gerekli ve yeterlidir.

d. Düşük faizle kredi temini :

Proje değerlendirmesinde faiznin iki önemli rolü vardır. Birincisi ilerde faiz için yapılacak ödemelerin azlığı kârın artmasını sağlamaktadır. Diğer rolü ise değerlendirme metodunun kendisinden gelmektedir. Kıymetler hali hazır değerlere irca edildiği için yüksek faiz haddi uygulama projeler yatırım süresi az olan kısa vâdeli işleri olmaktadır. Düşük faiz ise yatırımı yüksek fakat işletme masrafları az olan uzun vâdeli projeleri ekonomik hale gelmektedir.

e. Uzun vâdeli kredi sağlanması :

Vâdenin uzunluğu taksitlerin düşük değerde olması ödeme külfetinin azalması müteşebbisler için daima aranan bir husustur.

f. Hızlı amortisman uygulanması :

Proje değerlendirmesinde belirli bir faiz haddine göre kıymetler

hali hazırda irca edildiği için ilk yıllarda ödenen vergiler, yapılan masraflar miktar olarak aynı olsalar bile, mukayesede daha önemli olmaktadır. Bu sebeple ilk yıllarda büyük değerde tefrik edilmesi kabul edilen amortisman, uygulanacağı sektörlerin tercihini sağlamakta teşvik etmektedir.

g. Ucuz elektrik enerjisi temini :

Bilhassa biri mbaşına yüksek miktarda elektrik enerjisi kullanan sanayi kolları geliştirilmek isteniyorsa elektrik enerjisi fiyatlarının düşürülmesi hatt subvansüyone edilmesi, vergiden muaf tutulması projenin realize edilmesini temin edebilir. Bu halde sağlanan faydalar subvansiyon ve vergi muafiyetinden kaybedilenlerden yüksek olabilir. Bir çok sanayi kolunda elektrik enerjisi maliyetin % 1 i civarında olduğundan ucuzluktan daha çok, emniyetli bir şekilde temini arzu edilmektedir.

h. İthalâta karşı koruma :

Bu tedbir daha ziyade ithal mallarına karşı gümrük veya ithalâtın durdurulması yollarıyla dahili imalâtı himaye ederek kurulmakta olan sanayiın gelişmesini sağlar. Müteşebbislerin tereddüdünü azaltır. İthalâtın durdurulması, imalâta başlamak konusunda rekabet yaratır. Zira bilhassa ithalâtçılar rakip firmaların imalât yapması halinde iş imkânlarını kaybetmek durumuna düşmeleri, imalâta başlamaları için teşvik edici bir unsur olmaktadır.

İthalât durdurulduğu zaman yerli firma tekel durumunda bulunarak fiyatları artırma veya kaliteyi düşürme yoluna gitmesi halinde sanayiın gelişmesi yönünden kötü bir tesir olmaktadır. Bu takdirde denetlemeli rekabet malları ithalâtına gidilmelidir.

i. İhracatın teşviki :

Sanayiın gelişmesi için dış piyasalarda satılmasını sağlamak için ihracatın çeşitli yollarla teşviki, kolaylık gösterilmesi ve vergi, resim ve harçların iadesi yapılmaktadır. Bu tedbirler muvaffakiyetli bir şekilde tatbik edildiği takdirde ihracata yönelen sanayilerde büyük gelişmeler olabilmektedir.

j. İmalâta zorlayıcı tedbirler alınması :

Bilhassa montaj sanayiinin tüm imalâta geçmesini sağlayıcı tedbirlerin alınması ve belirli hedefleri gerçekleştirilmeyenlerin cezalandırılması yerli imalâtı geliştirici tesiri olmaktadır. Daha düşük kâr olsa dahi imalâtçı konulmuş mecburiyetlere uymak zorunda kalarak öncelik verilmiş mamulün imâline geçmektedir.

k. Devlet satınalmalarını dahili piyasaya yöneltmek :

Devletin satın almalarının dahili piyasaa yöneltilmesi dahili imalâtın teşvik edilmesi için önemli bir imkândır. Zira devletin satın aldığı

malları genellikle önemli yekûn tutmakta ve bu talebin dahili piyasaya yönelmesi sanayi için çok faydalı olmaktadır. Bazı müteşebbisler devletin ihalelerini kazanarak işe başlayarak ilâveten piyasaya iş yapmağa başlamışlardır.

I. Diğer tedbirler :

Bunlardan başka daha uzun vâdeli olarak devletin, hedeflerin gerçekleşmesini sağlayıcı ve önceliği gerçekleştirici tedbirler alması ve yatırımları yapması mümkündür. Önemli olanlar aşağıdadır:

(1) Enfrastrüktür yatırımların yapılması :

Ham ve yardımcı maddenin daha ucuza mal olması, mamüllerin pazarlara kolaylıkla ulaşması için ulaştırma yatırımlarının yapılmış olması gerektir. Elektrik enerjisinin emniyetle sağlanması halen memleketimizde devlet tarafından yapılmaktadır. Sanayi bölgelerinin tesbit edilerek su, kanalizasyon ve sair hizmetlerin götürülmesi sanayiın teşvikini ve belirli bölgelere yönelmesini temin etmektedir.

(2) Personel yetiştirilmesi :

Sanayiın muhtaç olduğu kalifiye elemanın yetiştirilmesi ve bunun için eğitim sisteminin kurulması işbaşında eğitim sağlanması, sanayiın gelişmesini sağlayan bir husustur. Eğitimin öncelik verilen sanayiın ihtiyacını karşılayacak şekilde yöneltmesi konumuz yönünden önemlidir.

(3) Teşkilât kurulması :

Öncelik verilen sanayi kollarının ihtiyacı olan enstitüler, laboratuvarlar gibi teşkilâtın kurulması istatistik, teknik kitap ve mecualların neşri, standartların hazırlanması, kalite kontrollerinin yapılması, devletin müdahalelerinin olumlu olması için teşkilatlanması gibi konularda sanayiın eksiklerini hissettiği noksanların giderilmesinde devletin öncülük etmesi ve hattâ fiilen işe girmesi gereklidir.

(4) Devletin sanayi kurması :

Devletin öncelik verilen sanayiın gelişmesini sağlamak amacıyla yatırım yapması faydalıdır.

a) Özel sektörün yapamadığı büyük yatırımlar devletin imkânlarıyla yapılmalıdır.

b) Müteşebbisler için cazip olmayan fakat kurulmadığı takdirde ilgili sanayilerin gelişemediği sanayiler, tamamlayıcı tesirleri dolayısıyla devlet tarafından ele alınmalıdır.

c) Mevcut tesislerin daha rantabl olarak çalışmasını sağlayarak sanayi geliştirecek yatırımlara devam edilmelidir.

d) Özel sektöre yol gösterici olmak için sanayi kurmak bilhassa memleketimizde taklitçilik şeklinde karar veren müteşebbisleri istenen istikamete sevkedici olacaktır.

ALTINCI TEBLİĞİN GÖRÜŞÜLMESİ

Hadî Samî Gökçen :

Bir maddeye teması faideden hali görmüyorum. O da 6. fıkra olarak; İktisadi ve sosyal hedefler bahsinin kalkınma plânındaki % 7 kalkınma hızının gerçekleşmesi hususunda bahsedilirken buradaki sosyal hedeflerin konumuzla ilgili olan istihdamın artırılması hedefidir. Böylece daha çok işçi kullanan sanayi kollarının gelişmesine önem verilmiş olmaktadır. Diyor ki ben bir soğuk hava ve buz fabrikası sanayicisi olmak hasebiyle istihdam ettiğimiz fabrikalarımızda muhafaza ettiğimiz malların miktarı milyonlara balığ olmakla beraber kullanmakta bulunduğumuz işçinin adedi çok mahdut ve muayyendir. Devlet de bu işte soğuk hava tesisleri yapmak suretiyle bu işe önem vermiştir. Bugün arkadaşlarımızın burada behemahal önem verilmesi, inkişaf etmesi arzu edilen sanayiın yalnız fazla işçi kullanmağa değil memleketin sınıf âleminde önemli mevkiileri işgal etmesi de icap eder. Bunu da derpiş etmesi lâzım gelir kanaatındayım.

Kâmil Tolon :

Elektrik, makina ve cihazı ithal ediyoruz ve kilosu bu gün 12.13 lira civarında. Transformator büyük ve küçük boyda ve çapta mebzul miktarda memlekette yapılmasına rağmen şursuzca bir ithalat bazı firmaları kapatmak mecburiyetinde kalıyor. Bunun sebebi ne olacak araştırmak gerekmez midir. Bu makineleri dahilden temin etmek imkânı yok mudur. İthalata karşı korunma, ithalatın durdurulması lâzımdır, diye beyanda bulundular. Coşkun Bey arkadaşımıza teşekkür ederim. Memleket namına fakat gönül istiyor ki bunlar satırlar üzerinde değil tatbikat sahası bulsun ve hakikaten lüzumsuz maddeler şursuzca memlekete girmek imkânına sahip olmasın.

Şaban Karaman :

Muhterem efendiler :

Sanayide öncelik makina imalât sanayininindir. Bunu size bir gezimle de hâdiseleri konuşturarak izaha çalışacağım. Sene 1958 Almanya'daydım. Almanların nasıl kalkındıklarını merakla 40 günümü Münih şehrinde geçirdim. Almanya'da kışın uzun sürdüğünü, yazın dahi âniden yağan yağmurların günlerce sürdüğünü öğrenince bu coğrafi durumun onları kısa zamanda çok iş yapabilmeye zorladığını ve dolayısıyla makineleşmeye mecburen ehemmiyet verdiklerini anladım. Şehri gezerken şöyle bir vaka ile karşılaştım. Bir sokaka giriyoruz yeni yapılmış binaların 1957 de bitmiş olduğunu, başka bir aralıkta giriyoruz. 1958 de, bir başka aralık 1957 de, 1958, 1957 peki sordum kendi kendime: Almanlar 1946 dan bu yana 10 küsur senedir ne yaptılar! Bu arada şehrin tam ortasında tren istasyonunun sırasında büyük büyük binaların yanında barakalar (yanlarına sokuldum boyumdan biraz büyük iki buçuk metre idi) gördüm. Şehrin ortasında bunlar ne arıyor. Dedim, Cevaben harpten sonra Alman Hükümeti nizam, intizam aramadı, herkesi çalışmakta serbest bıraktı, şimdi bu arsalar da sıra geldi ve arsa sahiplerine iki sene buraya büyük inşaat yapmaları için müddet verildi dediler. Yol inşaatlarına baktım stabilizeyi ezmişler üzerine üç parmak

asfalt döşemişler ve öyle 10 küsur sene kullanmışlar; bir ara baktım ki acentelerde namütenahi avadanlık ve her mesleğe ait makina binbir çeşidi ile dolu. O gözle etrafıma bakınca hinaların A dan Z ye kadar her şeyine makine ile ve yollarını bir metre kalınlığında makina ile yaptıklarını gördüm.

Alman efsanesini tetkik için gerilere gidilecek olursa tevatir edilir ki :

Bismark zamanının Almanya'sında bir iktisadi krizi atlatmak için Amerika'dan, Fransadan ve İngiltereden ödünç para alınmış ve bu para olduğu gibi makina imalât sanayiine yatırılmıştır. Parayı ödeme zamanı gelince Bismark borçlu olduğu bu devletlere - param yok fakat dünya piyasasında en kıymetli meta halinde satılan namütenahi makinem var alın satın ve paranızı tahsil edin, demiştir.

Almanlar ne zaman hamle yapmışlarsa herşeyi bir tarafa bırakarak, hattâ milletine bir yumurta yedirerek, bir odada birkaç kişiyi uzun zaman yatırarak yukarıda da izah ettiğim gibi evvelâ makina imalât sanayiine öncelik vermişlerdir.

Şimdi sizlere soruyorum nakliye sanayinden vasıtaları kaldırın ve at arabaları ile yola gitmeye kalkın ziraat sanayiinden traktörleri, harman makinelerini kaldırın, sabanla çalışın, makina olmamak kaydıyla bu sahalara namütenahi para yatırımı yapın istihali artırabilecek misiniz? Hayır. Dışarıdan makina ve yedek parça getireceksiniz. Taşıma su ile değirmenin dönmiyeceğine göre sanayileşmede öncelik makina imalât sanayiinedir.

Muhterem arkadaşlar: Makina imalât sanayiini bir an evvel geliştirmek zannedildiği kadar güç değildir. Tebliğ bu mevzuların çoğuna ve en ehemmiyetlilerine parmak basmıştır. Makina imalât sanayiinin bir an önce gelişebilmesini temin için onu teşkilâtlaştıracak Makina İş Kooperatifi gibi bir mevzuu vaktin kısalığı dolayısıyla izah etmek mümkün değil, Makine imalât sanayiinin gerçekleştirilme imkânlarını yarıncı sanayileşmede Âmme düzenlenmesi zorunluğu gündeminde konuşacağım. Huzurunuzdan ayrılmadan önce müsaadenizle bir düstur vâzetmek istiyorum ki, Milletler ne kadar çok iktisadi düsturlara sahip olurlarsa kalkınmaları da o kadar hızlı olur.

«Makina kalkınmanın, Makina refahın sembolüdür»

Rıza Ormancı :

Efendim 4. sayfada 3 numaralı devletin yatırım seçimi bahsinde çok esaslı ve hakikaten bu memlekette ilk defa halledilecek prensipler var. Doktriner ve teorik bir konu. Bunların hepsi biraz nazariyatta kalıyor. Fakat bu gibi fikirleri halletmek lâzım. Yanlış anladıysam tebliğ sahibinden özür dilerim. «Devletin Yatırım Seçimi». Bu gün sanayi gelişmiyor veya iş âlemi müsbet neticeler alamıyorsa şu konsepsyonların fikirlerin çatışmasıyla vakit kaybetmektedir. Bakınız burada birşey var. «Şahıs veya şirketlerin azami kâr etmelerini sağlamak prensibi, ve bir teşebbüs için iyi olanın devlet ve memleket için de iyi olacağı fikri artık terk edilmiştir» deniliyor.

Bendeniz yeni dünyadan yeni geldim yani Amerikadan. Oranın ne kadar ileri olduğunu sizlere izah etmeye lüzum yok. Yalnız orada yazılmış bir makaleyi birbirimize sorduk. O da şu: Kâr iş yaratır. İnanmazsanız diyorlar tetkik edin bizim elde ettiğimiz bütün terakkiyat kâra dayanır. Kârın iş yaratacağını her konuda ispat edebiliriz. Şişilin ilk icat ettiğimiz zaman gramı 500-300 dolardı şimdi buyurun 25 sent. Çünkü kârı rahat vasata veren bir dünya peşinden insafsız rekabeti de getiriyor. Yeni bir döküman daha gördüm. Bunu hazırlayanlarda Finlandiyelilerdir. Finlandiyah uzmanlar diyorlar ki Krutçof bütün mütehassıslarına şu talimatı vermiş Amerika'ya marş marş orada bir tılsım var onu bulun. Çünkü bir türü en zaruri maddeleri dahi milyonlara yetiremiyor. Binaenaleyh geçen ay yine 5 milyon dolarlık veya daha fazla buğdayı Amerikadan aldı. Şimdi bunun en bariz misallerini de bu defaki seyahatimizde gördüm. Bakınız biz burada telefon ve enerji fiikdamı içinde.

yüz hem nasıl; affedersiniz randevu evlerinde çok çok düzinelerce telefon var benim fabrikalarım da hâlâ telefon yok. İşçi kazası olur telefonda malûmat veremem herhangi bir aksama olur onu temin edemeyiz, siparişleri v.s. yi. Bir de enerji, Enerji bizde çok pahalı söylediğim zaman (25 kuruş olduğu yer var) yabancı uzmanların tüyleri diken diken oluyor. Bununla sanayi çalışır mı? Halbuki Amerikada bu defa gördük enerji satıyorum diye reklâmlar var ve muazzam santraller yeni kuruluyor. Ben dedim ki acaba bu rekabette elektriğin kalitesi mevzubahis midir yani neden böyle bir şeye düşmüşler evet dediler kalitesi var. Orada anladım burada 20, sayfa da sayın tebliğci teyit ediyor. Evet kalite vardır çünkü devamlılık ister, takat düşmemesi ister, ve ondan da aksıyanbirçok zararları tabii hesaba vurmak ister.

Şimdi efendim burada enerji için bu misali verdim. Telefon için de orada nasıl bir reklâm var. Telefonsuz medeniyet olmaz, bu kadar ucuzlattık şu kadar emriniz. deyiz artık tasavvur edemeyeceğiniz bir rekabetin içinde. Binaenaleyh şuradaki bir doktriner söz bana fazla gibi geldi. Üzücü mahiyette geldi. Çünkü altında devletin hatta enfastrüktürden kâr etmemesi lâzım diye bir yanlış anlayış var. Ne demek kâr etmemek, Kâr etmediği için bağrıma yük oluyor iktisadi devlet teşekküllüri milletin de Hazinesin de, Merkez Bankasının da, Enflasyonun da sebepleri bu fikir. Artık bizim mücadele edeceğimiz hakikaten çalışıp çabalayıp ikna edeceğimiz bir konu. Eğer bizi aksine ikna ederlerse o zaman rahatlarız evet bu iş bitti diye. Çünkü kâr etmeyen devlet teşebbüsü de özel sektör teşebbüsü de her zaman yüküdür. Orada da yol yapıyorlar fakat girerken para alıyor. Orada da köprü yapıyor girerken para alıyor. Fevkalâde tünel yapmış girerken para alıyor kârı hesaba katıyor. Aslında ne demek kâr etmemek. Şayet iktisadi devlet teşekküllü olsun veya devletin kuracağı bir baraj olsun, yollar olsun, kanalizasyon olsun, aklınıza ne kadar böyle alt yapı işleri geliyorsa bunların da bir kârı hesap edilmelidir.

İsmail Şahin :

Şimdi kürsüden inen arkadaşların demiş olduğu gibi kâr olmadıkça hiçbir yerde sanayi olamaz. Kâr olursa zevkle olur çalışmak, kâr olmadıktan sonra yük gelir insana, gider kahvede oturur ve gününü gün etmek için kendine bir meşgale arar bir kâr yeri arar. Sebebine gelince ben de Bursa'da sanayiciyim. 21 işçi kullanıyorum. Sırtımızda bugün için o kadar bir yüküdür ki bu sanayicilik tasavvur edemezsiniz. Buradaki arkadaşların da sırtına yüküdür. Burada hakikatı belki konuşmuyorlar. Yani zevkli çalışmıyorlar hepsinin içersinde bir sıkıntı var ve benim de bir sıkıntım var. Yani bu gece dahi gitmek istiyorum neden çünkü ortada bir para dönmüyor. Mütemadi şekilde Karabükten peşin para al, 10 ay vadeli sat bunun altından kalkılacak bir durum yoktur artık. Bunda aranacak sebepler sanayiın kalkınması için sanayi dediğimiz zaman her sahada makinalaşmış bir zümreye denir. Meselâ ziraat ev işlerinde dahi makinalaşmak icap eder. Biz ise bu sanayiı kalkındırabilmek için ticari sistemin ve banka kredilerinin faktörlerini aramak lâzımdır. Bizim bugünkü ticari sisteminiz bugünkü sanayiın artmak istediği hıza ayak uyduramamaktadır.

Ulter Cümbüş :

Sayın Başkan ve Sayın dinliyenlerim.

Şahsen plânlı kalkınmanın zarurî olduğuna inanan bir mühendis olarak karşınızda bulunuyorum. Ancak biraz evvel bir arkadaşımın da bahsettiği gibi ortada para dönmemektedir. Yani şu kongrenin umumî atmosferinde direkt olarak para ve kazançlar görülmemektedir. Ben bu kongreye şahsî mevzularım için gelmedim ancak sanayi kalkınmasının milletçe bir dâva olduğuna inandığım ve kurtuluş yolu olduğuna inandığım için geldim hepimizin dertleri hepimizindir. Fakat bunları bu kongre çerçevesi içinde halletmeğe imkân olmadıgı aşıkâr, bunun için ne yapmamız lâzım evvelâ hiç temas edilmemiş bir mevzuaya temas edeceğim. Memleketimizi bu kadar derinden ve bu kadar esash bir şekilde ilgilendiren bu mevzuada maalesef şurada görüyor.

sunuz. 2 nci günde ne kadar azız. Gerek mühendis olarak gerek iktisatçı gerek köylü olarak, gerek hükümet olarak gerek devlet olarak gerek özel teşebbüs olarak kaç kişiyiz burada temsilci olarak. Bu kongrenin bütün memleket sathına yayılabilmesi arzu edilirdi. Bunu kim yapabilirdi gayet tabii elinde en büyük imkân neşir organınınındır. Gazetelerindir, radyonundur. Teessifle müşahade ediyoruz ki basın sadece 1. nci gün formalite olarak buraya gelmiş çok değerli Başbakanımızın memleketin bu ana davasına sadece bastığı parmak izini alıp kaçıp gitmiştir. İşte bu mevzu sınaî gelişmede öncelik plânlama dairesi tarafından büyük meşakkat ve büyük çalışmalar, feragatle meydana getirilmiştir ancak gerçekleştirilebilmesi için her ne kadar plânlı olarak çalışma lâzımsa da bunun milletçe de benimsenmesi lâzımdır. Bu hususta basının göstermiş olduğu lakaydıyi burada zikretmeden geçemeyeceğim. Bu hususta plânlanmanın da zannederim elinde imkânlar vardır. Basın mensuplarını da uyarılarını temenni ederim.

İbrahim Aksoy :

Sanayi Kongresinin Muhterem üyeleri:

Kongremiz programına dahil bültenler umuniyetle istihsalın maddi unsurları üzerinde durmuş bulunmaktadır. Stitatik birar istihsal unsuru olan kapital, emek, unsurlarının toplayıcısı organize edicisi olan müteşebbis'in kalkınmamızdaki rolü üzerinde kâfi ehemmiyette durulmamış bulunmaktadır.

Ekonomimizin tasarrufundaki kapitâl unsurunun geliştirilmesi ile birlikte sınaî faaliyetlerin himayesi yönünde alınacak tedbirlerin müşterek gayesi sanayi sahasını cazip hale getirilmesi noktasında toplanmaktadır.

Bu suretle istihsal unsurlarının sanayi sektörüne kayacağı fikri itibar gördüğü kabul edilmektedir.

İstihsal unsurlarının sanayiye kaymasının teşvik edecek tedbirlerin kâffesi hakikatte istihsalın yaratıcısı ve beyni durumunda olan müteşebbise hitap etmektedir. Hakikatte de bütün tedbirleri müteşebbise hitap eder olması tabiidir. Çünkü emek, kapital ve rand kendiliğinden bir araya gelen ve organize olan unsurlar değildir. Bunlar müteşebbisin kararına uygun olarak emri kumandasına göre hareket eden unsurlardır. İstihsal faktörleri kendi kendine bir fazla kıymet yaratsalardı kimse iş yerini, parasını kiraya vermez emeğini satmazdı.

O halde tedbirlerimizin tümü ekonomimizin iş adamlarına müteşebbislere hitap eden tertip ve tempoda olmalıdır. İlk ekonomimizin gelişmesi için hitap edici tedbir ve tertipleri aldığımız müteşebbislerinizi tanımalıyız .

Müteşebbis bir insandır. Onunda itiyat ve alışkanlıkları vardır. Yani müteşebbisin yetiştiği iktisadi ortalama göre bir iş ufku vardır. Zamanla teşekkül etmiş olan bu iş ufku müteşebbisin daha önceki devrelerdeki megguliyet sahasının büyük çapta tesiri altında teşekkül etmiştir. Müteşebbis baktığı objeği muhakeme ettiği iktisadi bir olayı hep kendisinin bu iş ufku açısından görür. Bunu daha belirli bir hale getirmek için bir misalle de ifade edelim :

Deniz kıyısında bir boş arsa kabul edelim bu arsaya gelen her şahıs arsayı kendi iş ufku içerisinde değerlendirir. Şöyle ki :

Bir gazino işletmesi muhitinde iş ufku teşekkül etmiş olan bir şahıs burada kurulabilecek bir gazinoyu bir inşaat malzemesi ticareti muhitinin iş adamı bir kum deposu işletmesini bir mahrukatçı bir odun deposu olarak. Onlar, bu iş yerini tefekkür edecek zihninde plânlayacak ve imkânları içinde bunu gerçekleştirecektir. Ekonomimizin özlenen hızla arzulan istikamette gelişebilmesi için öncelikle bu yönde iş ufku teşekkül etmiş müteşebbislerin mevcudiyetine ihtiyaç vardır. Böylece müteşebbislerin ekonominin emrindeki istihsal faktörleri sanayi sektöründe ve istenilen sanayi kollarına cezbetmeleri için lüzumlu birinci hususu takdim etmiş oluyoruz.

Mevcut istihsal unsurlarını veya ekonomimize yeniden katılacak istihsal kıymetlerinin sanayie kaymasını sağlamak için sanayi faaliyetlerini cazip hale getirmek kâfi gelmeyecektir. Sanayiye cazip hale getirirken müteşebbislerin ve tasarruflarındaki istihsal unsurlarının halen teveccüh etmiş olduğu sahanın da cazibesini azaltacak tedbirleri birlikte almamız lazımdır.

Bu hususta kısaca şunu belirtiverelim. Dış tediye imkânlarımızın darlığı dolayısı ile sanayi işletmelerinin dış piyasalara bağlı ham madde talepleri sertlik arz etmekle bu mallar üzerine sipekülâtif faaliyette bulunmak cazibesini kaybetmek şöyle dursun hergün artan bir alâka kazanmaktadır. Halen ithal rejimimizde devreler itibariyle bazı kalemlerin AİD, anlaşmalı serbest döviz sahası arasında yerlerini değiştirmesi veya tahsis miktarları üzerinde oynanması bu malların üzerine ithalât sahasında aşırı bir ilginin köriklenmesine sebep olmaktadır. Bu yönde alınacak müessir tedbirler arasında ithal yolu ile temin edilen sınaî ham maddelerinin standard vasıflarda ve büyük miktarlarda olanlarının Anonim bir yoldan ithalî ve müsterek stok yolu ile ferdi fuzulî stokların önlenmesi lazımdır. Bu tedbir spekülâtif faaliyetlere teveccüh eden sermayenin faaliyet sahasını daraltacağı gibi kârlılığı da düşürecektir. Haliyle daralan sahadaki sermaye cazip hale getirilmiş olan sanayi sektörüne akmaya mecbur olacaktır. Aynı zamanda açık veren tediye bânçomuz üzerindeki fuzulî ithal talebi tazyikli de kalkacaktır. Sanayiye teveccüh edecek olan müteşebbisler ve bunların tasarruflarındaki istihsal unsurları istenilen istikâmette yatırıma geçebilmesi için piyasa talebinin hayati ve müessir ve teşvik edici rolünü da kabul etmek zaruretindeyiz. Bir memleket sanayisi haliyle birinci derecede iç piyasa talebinin müşfik kucagında doğar onun himmetiyle büyür, gelişir ondan sonra dış piyasalara çıkar ve dış piyasaların faydalı talep hacminde müstefit olabilir. O haide biz de sanayimiz için hayati önemi olan iç piyasa talebini gayet iyi kullanmak mecburiyetindeyiz. Bu ortamın kurutucusu ise ithalâttır.

Bu itibarla sanayimizin gelişmesi için ithal rejiminin çok dikkatli olarak tatbik edilmesi ve tanzim edilmesi lazımdır. Aksi takdirde sanayinin birinci derecede istinatgâhı olan iç piyasa talebi hoyratça harcanılmış olur. Bu iç piyasa talebinin kötü kulanılması değil bilâkis yerli smayi mallarının ihracı yönünde ciddi tedbirler alınarak geliştirilmesi lazımdır. Bunun için de dünya ekonomilerinin hiyerarşik sırasına uyularak ekonomimizin dunundaki ekonomilerle sıkı temas ve münasebetler kurmak için her türlü tedbiri almak en akıllıca hareket olacaktır.

İleri ekonomilerin iç pazarlarına girmek çabalarının icap ettirdiği kudret ve zahmete karşılık geri ekonomilerin pazarlarına girmek daha kolay olduğu gibi bu pazarların talep ettikleri malların basitliği ve vasıflar mevzuunda az titiz olmaları bizim mamullerimiz için uygun düşmektedir.

Sanayileşme yolunda lehimize olan şu hususu da belirtelim :

İstihsal usullerinde sahip olunan sırlar uzun devrede bir ekonomiye bir falkiyet sağlayamamaktadır. Navlunların malları müstehlîke arz fiatı üzerindeki müessir tesiri ötedenberi devam edegelmektedir.

Milletlerin sosyal tutumları da dış talepler üzerindeki tesirini devam ettirmektedir. Dünya ekonomisindeki strateji itibariyle memleketimizin sahip olduğu rüçhanlıktan istifade etmek sanayimiz için verilecek kararlarda gözönünde bulundurulmalıdır.

Ekonomik stratejimizle birlikte ücretlerin sanayimiz lehine sağladığı avantaj gelecekte de devam edecektir. Ücretler arz talep beslenme şartlarına bağlıdır. Memleketimizin iklim durumu beslenme maddesi ihracatçısı olmak avantajını muhafaza edecektir.

Sanayinin himayesi yönünde alınan tedbirler arasında sanayi için aleni ve gö-

rükr yüklerin kaldırılması yanında bir de endirek yollarla sanayinin sırtına yük olarak takılan tatbikat vardır. Bu tatbikata misal olarak şu hususu takdim edelim :

Müstahsili himaye maksadıyla dış piyasalarda itibar görmeyen bazı kalemler her ne olursa olsun ihraç edilmek kaygusu ile anlaşmalı memleketlere satılmaktadır. Hakikatte normal iç piyasa fiatları ile satılan bu emtia sanayi sırtından prim alarak ihraç edilmektedir. Çünkü alıcı memleketler aldıkları bu malların kısmını diğer memleketlere ihraç ettikleri gibi bu mal bedellerini de süviç yolu ile başka memleketlerden temin ettikleri ithal malları ile ödemektedirler. Bu memleketler bu yolla ödemelerde bir de kendilerine % 10'a kadar fark ayırmaktadırlar. Bu suretle yüksek fiatlarla temin edilen sanayi ham maddeleri haliyle mamullerimizin fiatlarının pahalı olmasına sebep olmaktadır. Sanayinin himayesi tedbirleri arasında artık bu tatbikati devam ettirmemeliyiz.

Müteşebbisin işletme sevk idaresindeki üstün vasıfları yanında plânlı ekonominin tatbikatının yürütücülerinin tutum ve davranışlarının aynı üstünlükte olamayacağı tablidir. Kaldı ki ana ham maddesi iç piyasadan temin edilen ve mamulleri ekonominin sert talebine muhatap olan tekstil sanayimiz dahi en gelişmiş ve ileri bir sanayi kolu olduğu halde ham maddesini tedricen sentetik ve sun'î elyafa kayması neticesinde gittikçe artan miktarlarda ticaret blâncosuna yük olduğu halde bu elyafaların imalatına ait kimya sanayinin kurulması el'an tetkik safhasında olup şu işletme kursun bu işletme kursun sürüncemesinde bulunmaktadır. Korkulur ki Türk piyasasının bu halinden müstefik olan ecnebi firmalar bu halin teşvikçisidir.

Fuat Yücesoy :

Üç nokta üzerinde durmak istiyorum :

14. sayfanın başında «Karma Ekonomi düzeri içersinde kalkınma hızının gerçekleşmesi diye ekonomide tıkanıklıklar meydana gelmemesi için devletin bazı mamüllerin imalatına girmesi gerekir» ve hemen altında da yine «Özel teşebbüs ve yarı-bancî sermaye imal etmek istedikleri mamüller için işe başlamakta serbest bulunmaktadır» diyorlar. Yani biz bir priyorite listesi açıkça vermedik bunu müteşebbisler anlasınlar. Şimdi tatbikatta geniş çapta yatırım yapmak isteyenlerle temas ettiğimiz için bu ilke tereddüt yaratmaktadır. Acaba devlet bugün söylemiyor, yarın nereye girecektir? Girdiğinde arttırmalar yapacak mıdır, yapmayacak mıdır? Meselâ porselen sanayiinde pekâlâ özel sektörde imkân varken devlet Sümerbank eliyle bu sanayiye yatırımlar yapmaktadır, halen acaba bunları devam ettirecek midir, nerede duracaktır? Bu nokta zaten ürkek olan müteşebbisi düşünmeye sevk etmektedir.

İkinci nokta müteakip 15. sayfada karayolları taşıtları imalatından bahsederken son cümlesini yerli parça nisbeti yüksek olmak kaydıyla imalatı başlanmak mümkündür diye binek otomobili montajından bahsediyorlar. Arkadaşlar plânımız nedense binek otomobilinden biraz tevahhuş etmiştir. Yani çekimle ile korku ile daima ele alır. Sanki bir patlayıcı madde imiş gibi fazla iltifat etmez. Şimdi ne oluyor durum biz otomobil imalatı yapmıyoruz buna mukabil memlekete bedelsiz ithalât yolundan pek çok çeşit marka girmektedir. Evvelsi gün burada bahsedilen bir teğliğde Almanya'daki veya yurt dışındaki işçilerimizin memlekete döviz getirme potansiyelinden bahsedildi. Esefle kaydetmek isterim ki bir yandan Maliye Bakanlığımızın bu hususta daha liberal bir görüş göstermemesi öbür yandan da işçilerimizin kullanılmış yeni olsa, bir dereceye kadar hurdalaşmış bir takım vesaiti, çeşitli markaları yurda getirmektedirler. Yurt dışına giden pek çok muhterem memur arkadaşlarımız da aynı yolu tutmaktadırlar. Kısa müddette yaptıkları tasarruflarla herkes bir kullanılmış otomobil getiriyor. Zannediyorum ki ekonominin bu yoldan kayıplara artık mûsamaha edilmemelidir. Otomobil imalatı için de bir bağlangıç noktası bulmalıyız. Yüksek nisbet olursa düşünebiliriz deniyor. Yüksek nisbetten acaba maksat nedir. Eğer birdenbire % 60-70 gibi bir nisbetle imalatı başlanması ümit ediliyorsa bunun da tahakkuku mümkün olmayacağını arkadaşımız en az benim kadar bilmektedir.

Efendim, devletin sanayi kurması mevzuunda burada tebliğ sahibi muhterem arkadaşımızla fikir gelişmesi halinde bulunuyor. Biz özel sektör olarak yaptığımız bütün toplantılarda 65 yılı programı için takdim ettiğimiz özel sektörün görüşleri kitabında da bu noktaya temas etmiştik. Kongre vesilesiyle tekrar arzedeceğim. Biz özel sektörün yatırım yapmadığı sahalara devletin yatırım yapması prensibini bu manada ve anlamda anlamıyoruz. Biz şöyle anlıyoruz. Özel sektör eğer bir sahaya yatırım yapmıyorsa, yapmamasından değil yapamamasındandır. O halde devlete düşen vazife özel sektörün o sahaya yatırım yapmasını özendirerek munzam tedbirler almaktır. Binaenaleyh bugünkü şartlar altında cazip olmayan veyahutla cesaret vermiyen sahalara özel sektör gelmiyor diye alehtlak devletin yatırıma gitmesi şu fasit daireye bizi sokacaktır arkadaşlar. Plânın dış iç finansmanı noksanıdır. Bunun için özel sektörün üzerine bir milyar lirahak bir vergi yükü zaten konmuştur. Şimdi deniyor ki özel sektör yatırım yapmıyorsa devlet yapsın bunu neylen yapacak? İlâve iç finansman ve dış finansman borçla bulunduunu farzede. İm iç finansman için tekrar sizi vergilileyecektir. Siz vergilendiğiniz zaman ne olacaktır, yapabileceğiniz yatırımları hiç yapamıyacak hale geleceksiniz ve bu suretle birbirini besler halde gidecek. O halde hülâsa edecek olursak bunda ecele etmemek lâzım. Esasen özel sektörün herhangi bir sahada yatırım yapmaması halinde bizim takdim ettiğimiz kitapta oldukça görüşler vardır ve zannediyorum bazıları da bu tebliğ içersine alınmıştır. Şayanı şükran olarak bunlar üzerinde Plânlama Teşkilâtınız biraz daha emek serfaderek işlerlerse özel teşebbüsün teşviki suretiyle yatırım yaptıkları takdirde devletin yükünün azaldığını işin daha tatlı gittiğini ve bilhassa işin sonunda sübvansiyone edilecek devlet sanayiinde yavaş yavaş kurtulduklarını göreceklerdir.

Prof. Hakkı Öz :

Sayın Başkan, Muhterem Dinleyicilerim,

Tebliğ Sahibini, bilhassa herhangi bir sahada yatırım yapmak isteyen bir müteşebbis için gayet açık olarak bütün hususları ihtiva eden dörtbaşı mamur bir tebliğ ile karşımıza çıkmış olmasından dolayı tebrik ederim. Fakat bu kadar büyük mevzuu dar bir zamanda açıklamak zorluğu bazı tereddütlere sebebiyet vermiştir. Bunlardan bazıları izhar edildi. Fakat bendenizin de küçük bir maruzatım var; o da 14 numaralı sayfadadır. Kendileri de bu tereddüdümü izah eder mahiyette olmak üzere tarım alet ve makinalarının imâl edildiği müesseselerin kapasitesinin yahut bu sahaya yapılacak olan yatırımların % 60 nisbetinde artırılacağını belirttiler. Fakat bu belirte kâfi değildir. Elimizdeki basılmış eserde, büyük bir rakkam nispetinde yatırıma mazhar olabilecek önemli bir mevzu, niçin «Taşıt İmalâtı» gibi ayrı bir başlık almamıştır. Acaba bu hususta da bir izahatta bulunabilirler mi? Bunu lütfen kısaca izah ederlerse, yahut bu başka bir şekilde basılacaksa, kendilerinin de belirttikleri önemde bir başlıkla ifade edebilirler mi?

F. Şahin Coşkun :

Efendim, tebliğin müzakeresinde ilk belirtilen husus istihdam konusu idi. Daha fazla işçinin kullanılması ile yatırımların rantabilitesi memleketimizin şartlarında birbirine zıt şeyler halindedir. Bir projenin muhtelif alternatiflerinin seçilmesinde tesirdi olan faktörler arasında, işçi ücreti ve adedi ile kurulacak tesislerin bedeli ve faiz hadde de önemli rol oynamaktadır. Meselâ 10 işçi çalıştırarak ve 100 bin lira kıymetteki bir tesis mi yoksa 5 işçinin çalıştığı fakat 200 bin lira kıymetteki daha mekânize olmuş bir tesis mi daha uygundur. Burada işçi ücretlerinden yapılan tasarruf ile ilâve olarak kurulan tesislerin faiz ve amortisman bedelini karşılaştırmak gerektir. Aynı iş için memleketimizde iş gücü ucuz fakat faiz yüksek olduğundan genellikle daha çok işçi çalıştırarak alternatif ekonomik olmaktadır. Fakat her proje için optimum işçi adedi bulunmalıdır. Eğer çeşitli konular üzerinde araştırma yapılıyorsa konu biraz farklıdır. Zira ilâve kıymeti (yani işçilik, kâr, faiz, Rant+Amortisman

toplamı) yüksek projeler, Plânlama Teşkilâtları tarafından tercih edilmektedir. Aynı ilâve kıymeti olan projelerden işçiliği az olanları da geriye kalan kâr, faiz, amortisman ve rant toplamı daha çok olmaktadır. Müteşebbis ve sermayedarlar bu para-yla yeni yatırım yapmakta kullanırlar bu ise yeniden fayda, iş imkânı ve yenide ilâve kıymet yaratacak tesislerin kurulmasına imkân verir. Halbuki çok işçi kullanan projelerde ilâve kıymetin büyük kısmı işçiliğe ve dolayısıyla istihlâke gidecek ve yatırılabilir fonlar azalmaktadır. Biz Kalkınma Plânında bu ikisini bağdaştırma-yoluna gittik. Bunun için gerekli şartlar hazırlanmaktadır. Müteşebbis, bu şartlar içinde, hangisini uygun görüyor ise ona yatırım yapmakta ve o şekilde hareket et-mekte gayet tabi ki serbesttir.

İkinci konu olarak plâstik hammaddesi, kömürdür denildi. Bir diğeri daha var-dır. O da petroldür ve bu metod Kalkınma Plânında tercih edilmiştir. Türkiye Pet-rolleri A. O. tarafından Petrokimya konusunda yatırım yapılmaktadır.

Efendim burada «kâğıt üzerinde kalması» diye bir temennide bulunuldu. Ben buna candan iştirak ediyorum. Yazmış ve inanmış olduğumuz bir çok konularda gerek Devlet Plânlama Teşkilâtı olarak ve gerekse şahsen mücadele edilmektedir. Fa-kat maalesef herşey kısa zamanda gerçekleşmemektedir.

Devletin alımlarında yerli mamullerin ne miktarda yüksek olabileceği konusunu araştırmak üzere bir komisyon kurulmuştu. Tatbikatı ise biliyorsunuz. İthal malına göre % 15-20 kadar pahalı olan yerli malların ithalinin durdurulması yoluna gi-dilmektedir.

Diğer konu kâr konusudur. Kâr hiçbir şekilde ayıplanmadan tebliğin içerisine girmiştir. Türkiyede yakın zamana kadar fazla kazanmak ve kâr etmek ayıplan-mıştır. Halbuki kâr teşvik edici bir husustur. Kâr edilmelidir. Kâr tebliğimizin içeri-sinde de özel sektörün yatırım tercihinde kullanacağı en belli başlı kriter olarak be-lirtilmiştir. Bunun yanında başka faydaları da gözönüne alırsa minnettarlığımız ar-tacaktır, denilmiştir. Hiçbir şekilde özel sektörün kâr yapmasını önliyecek mevki-de değiliz. Yalnız devletin faydasına olan her hususun özel sektörün veyahut özel sek-törün yararına olan her hususun devletin ve memleketin lehine olduğu hususu ile mutabık değiliz. Tebliğe bu husus proje değerlendirilmesinde Devletin esas alacağı kriterler arasında müteşebbis bakımından kârlılıktan başka milli ekonomi ve top-lumsal bakımdan kârlılık tediyе muvazenesine tesiri, istihdam tesiri, tamamlayıcı teşir ve diğer özel kstasların da göz önüne alınması hususları da yer al-mıştır. Bir iki misalle bu konuyu aydınlatalım : Montaj sanayilerinde müte-şebbisin tercih etmekte olduğu şekil hiç yerli imalât yapmadan bütün parçaları kaabil olduğu kadar az dağınık olarak ithal ederek monte etmek ve sanayici oldu-ğunu iddia ederek ithalâta karşı korunma talep edip fazlaca kâr etmektir. Halbuki daha çok yerli parçanın yurd içinde imal edilmesi ve tüm imale geçilmesi memleke-tin faydasıdır. Zira daha fazla ilâve kıymet yaratılacak, daha çok işçiye iş temin edilecek, döviz tasarrufu artacak, diğer sanayi kollarının ve sektörlerin gelişmesini sağlayacaktır. İşte bunun için müteşebbisin daha fazla çalışması istenmekte, yerli parça nisbetini artırması esas alınmaktadır. Montaj Sanayii talimatı bunu sağlamak üzere hazırlanmıştır.

Diğer bir misali gene montaj sanayinden vereceğim. Bilhassa kamyon ithali du-runca bazı ithalâtçılar kârlarından olmuşlardır. Kazançlarını devar ettirebilmek için yukarıda olduğu gibi montaj sanayii kurmak istemektedirler. Halbuki bu şekilde çok sayıda müessesenin ortaya çıkması, müessese başına tahsis edilen dövizin azalma-sına ve dolayısıyla yerli parça imalâtının azalmasına sebep olmaktadır. Sanayi geliş-me-mektedir. Bu ise yukarıda izah ettiğimiz gibi memleket faydasının aleyhindedir.

Diğer misali sayın konuşmacı gibi Amerika'dan vereceğim, (Zira oradan misal verilince akan sular durur zannedilmektedir.) O memlekette Antitröst kanunlar var-dır. Ve bir firma tam büyüyüp veya diğerleriyle birleşip çokça kâr yapacağı sırada

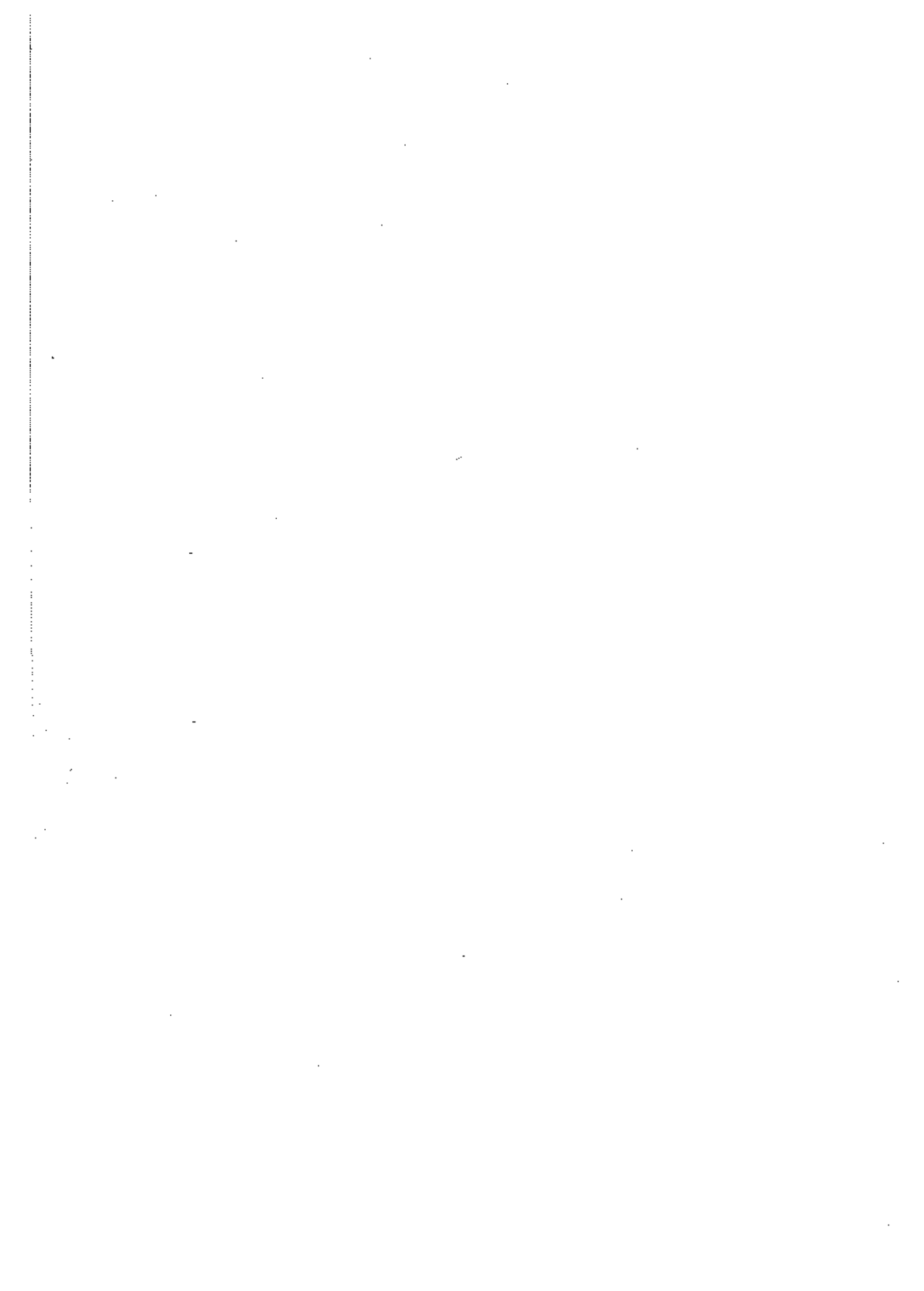
bu kanunlar engel olur. Zira rekabet ekonominin ve toplumun yararına. Elektrik istihlal ve tevzii gibi tekel durumunda olan teşebbüslere ise ancak muayyen kâr limitleriyle müsaade verilmekte büyük kârlar yapmasına meydan verilmemektedir.

Sanayiî cazip hale gelmesi konusu üzerinde daima durulduğu ve diğer konulara el atılmadığı ifade edildi. Kalkınma Planında ve hattâ tebliğ içerisinde, ithalâtın önlenmesi lüks mal imalının azaltılması, lüks konut inşasının azaltılması konuları önemle yer almıştır. Ekonominin diğer sektörlerinde de meselâ tarım, madencilik, ulaştırma, turizm gibi sektörlerde özel teşebbüsün bilhassa girmesi istenmektedir. Bazı kollar tamamen özel sektöre tahsis edilmiştir. Diğer sahalar özel sektörün alâkası oranında bu sektöre bırakılacaktır.

İş adamının bol olmaması konusu mevzuumuz haricindedir. Çünkü biz burada mevcut bir müteşebbisin ekonomi için faydalı olacak konulara yönelmesinin sağlanması konusunu incelemekteyiz.

Sayın Fuat Yücesoy'un ve bilhassa özel sektörün görüşleri olarak daima belirtilmiş olan ve devletin gireceği konuların kesin olarak belirtilmemesi konusu burada sayın müteşebbisimiz tarafından izah edilmiştir. Konunun oradaki ifadeler içerisinde kıymetlendirilmesi gerekmektedir. Tebliğimizin son sayfasında devletin sanayi kurması için kullanılması arzu edilen beş altı kriter vardır. Bu kriterleri, özel sektörün gelişmesini çok isteyen ve inanarak bu zihniyetle yazdım. Fakat memleketimizin realitelerini hiçbir zaman unutmamak gerekir. 1964 yılı Programında özel sektörün yapmadığı bazı imalât konularına devletin teşebbüse geçeceği yazılmıştır. 1965 yılı Programının hazırlık çalışmalarında özel sektörün temsilcilerini çağırdık ve özel sektörün girmeyeceği sahaları sorduk. Siz kendi inisiyatifinizi kullanın ve devleti icab eden imalât işine başlatınız cevabını aldık. Tatbikatımız, eğer özel sektör her hangi bir şekilde bir sahaya girmekte ise devleti o sahaya sokmamak şeklindedir.

Binek otomobilinin bedelsiz ithali konusunda Fuat bey gayet haklıdır. Kalkınma planının ilk nüshalarında otomobilin bedelsiz ithal yoluyla getirilmesinin önlenmesi yer almıştı. Fakat Büyük Millet Meclisindeki müzakereler sırasında çıkarılmıştır. Fakat bugün yine bu konu konuşulmakta olan bir husustur. Haklı olduğumuz ortaya çıkmıştır. Bu konunun iyi bir nizam altına alınması ve dışarıdaki işçilerin paralarının yurda getirilmesi ile beraber ele alınmalıdır. Yalnız bir konuya bilhassa dikkatinizi çekmek isterim. Kalkınma Planında binek otomobilinin imalinden korkulmuş değildir. Buradaki düşünce daha ziyade şudur ve misalinî Fuat beyin kendisinden vereceğim. Fuat beyin halen kapısı önünde park eden bir arabası vardır. Bedeli 33.000 liradır ve masrafı, vergisi fazladır ve fazlacada kullanılamamaktadır. Böyle bir sermayenin bu şekilde kullanılması ve tasarrufu azaltmasını istemiyoruz. Hususi bir otomobil genellikle sabahtan akşama kadar işyerinin önünden akşamdan sabaha kadar evin önünde park edip durmaktadır. Memleketimiz problemi kabul olduğu kadar sermayemizden istifade ederek bunları istihsale yönetmektir. 1963 yılında 15.000 adet binek otomobili parka katılmıştır. Değeri takriben 500 milyon TL. dir. Parka katılan otomobil sayısı 10.000 adet az olsaydı. Takriben 300 milyon TL. yatırım imkânı ortaya çıkacaktı. Eğer bu imalât olsaydı, bu imalâtla yaratılmış olan ilâve kıymet, bu şekilde para bağlanmasını karşılayacak kadarsa o takdirde müsaade etmek normaldir. % 70 yerli parça kullanılması ile imalâtı uygun görmekteyiz. Bencede uygundur. Yalnız bu gerçekleştirilmeyecek bir değer değildir. Bu bir mühendislik problemidir. İsrailde böyle bir binek otomobili yapılmıştır. Kariseri tamamen plâstiktir. Şasi kaynakla yapılmıştır. Buna benzer bir otomobil Türkiye'de de % 70 yerli parça oranı ile derhal imal edilebilir. Müteşebbislerimiz eğer bu yola giderlerse ithalâtı durdurma yolunda bize yardım etmiş olurlar.

YEDİNCİ TEBLİĞ

TÜRKİYE'DE SİNAİ GELİŞME VE YABANCI SERMAYE

Prof. M. ORHAN DİKMEN

G İ R İ Ş :

1 — Türkiye'de yabancı sermaye yatırımları, bir bakıma oldukça eski bir maziye sahiptir denilebilir. 19. asırda, bilhassa demiryolları ve limanlar ile elektrik, su ve havagazı gibi, bugün esas itibariyle devlet veya mahallî idareler elinde bulunan âmme hizmeti mahiyetindeki tesislerle diğer bazı ticaret ve sanayi kolları, bir kısmı hukukî, diğer kısmı fiilî inhisar halinde çalışan imtiyazlı yabancı kumpanyalar elindeydi.

Kapitülasyonların himayesinde çalışan bu imtiyazlı kumpanyaların Türkiye ekonomisinde tesirleri ve kattıkları fayda ile, kendilerine sağladıkları menfaat derecesi arasındaki münasebetler, bu tebliğin araştırma sahasını aşan başka bir mevzudur. Ayrıca, bu yabancı kumpanyaların hemen hepsi, Cumhuriyet devrinde tasfiye edilmiş, kalan birkaçının da imtiyazları kaldırılmış ve Türkiye iktisat tarihinin bu safhası kapanmıştır. Bu itibarla, sözü geçen yatırımlar üzerinde durmakta hiç bir fayda yoktur.

Osmanlı İmparatorluğundaki tatbikatın tesirile, Cumhuriyet devrinde, uzun müddet yabancı sermayeye karşı, korkuya yaklaşan aşırı bir çekingenlik gösterilmiştir. Ancak, bundan 15 sene kadar önce, memleket kalkınmasında, siyasi tesirlerden tecrit edilmek ve aşırı iktisadî ve mali imtiyazlarla teçhiz edilmemek kayıt ve şartile, yabancı sermayenin yardımından faydalanmaya çalışmanın yerinde bir tedbir olacağı neticesine verilmiş ve Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu kabul edilerek yürürlüğe konulmuştur. Bunu, üç sene sonra yürürlüğe giren Petrol Kanunu takip etmiştir.

Bu bakımdan, Türkiye'de yabancı sermaye yatırımları atarihçesinin çok kısa ve yeni olduğu ileri sürülebilir. Esasen, bu tebliğin mevzuunu teşkil eden sanayide yabancı yatırım meselesi açısından da, bu tefsir ve telâkki tarzının daha doğru ve yerinde olduğu kabul edilmek gerektir. Yabancı sermayenin, Türkiye'de modern mânada ve serbest şekilde sanayi yatırımlarına girişmesi, nihayet 10-15 senelik bir maziye sahiptir.

2 — Türkiye sanayiinde yabancı sermaye mevzuu, iktisat literatürümüzde gereği gibi ele alınmış ve işlenmiş değildir. Şimdiye kadar bu mevzuu, hemen daima teşvik tedbirleri bakımından incelenmiştir. Buna karşılık, yabancı sermayenin, Türkiye'nin sınaî gelişme gayretlerine iş-

tirak ve yardım derecesi üzerinde hiç durulmamıştır. Birinci Beş Yıllık Plânda da, yabancı sermaye problemi, anlaşılmasa bir ihmale uğramıştır.

Diğer taraftan, Türkiye'de yabancı sermaye mevzuunu ele alan yazarlar, daima bu meselenin bir kısmını incelemekle yetinmişlerdir. Kimisi, sadece Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, kimisi de yalnızca Petrol Kanunu çerçevesinde gelen yabancı sermayeyi gözönünde bulundurmıştır. Öyle ki, bu meselenin, bir bütün halinde, tarafsız ve global bir şekilde tetkike şimdiye kadar tâbi tutulmamış olduğu söylenebilir. Bu sebeple, varılan kısmî neticeler, meselenin tamamı bakımından bir kıymet ifade etmekten çok uzak kalmıştır.

Kaldı ki, yabancı sermaye meselesini incelemek iddiasında bulunan yazıların hemen hepsi, peşin hükümlerin tesiri altında ve önceden kestirilen, ortaya konulması istenilen neticenin ispatına yöneltilmiş bir dâva arzuhali hüviyetindedir. Müelliflerinin mezhep ve meşrebine göre, bunlar ya bir yabancı sermaye medhiyesi halini almakta veya tam aksine yabancı sermaye fiyaskosunu gözönüne sermeğe çabalamaktadır. Her iki tutumun da, objektif ve tarafsız ilmi inceleme maksat ve mahiyeti ile bağdaşacak hüviyette olmadığı aşikârdır.

3 — Yukarıda belirtilen sebepler dolayısıyla, Türkiye sanayinde yabancı sermayenin pay ve rolünü araştırmak maksadını güden bu tebliğ, bir ilk deneme mahiyetindedir. Bu bakımdan da, boşluk ve eksiklikleri müsamaha ile karşılanmalıdır. Yabancı Sermaye, çok taraflı ve çapraşık bir problem veya belki de dağa doğru bir ifade ile bir problemler manzumesidir.

Böyle kısa bir araştırmada, yabancı sermayenin bütün hususiyetlerini incelemeğe imkân tasavvur edilemez. Kaldı ki, Türkiye'ye gelen bu mahiyetteki sermaye hakkındaki istatistik veriler, dağınık ve çok yetersizdir. Mevcut istatistikler, sadece yabancı yatırımlar hakkında kısmî bilgi verebilmektedir. Daha geniş mânada yabancı sermaye hareketlerine dair yayınlanmış tafsilâtli bilgiler bulunmadığı gibi, yabancı yatırımların, gerek umumî gerekse faaliyet kolları ve sanayi nevi ve şubeleri itibarı ile istihsale iştirak payları ve ekonomik ve sınıai gelişmedeki rolleri hakkında da herhangi bir istatistik veriye rastlanmamaktadır.

Bu sebeplerden dolayı, tebliğde yabancı sermaye mevzuu, ancak yatırımlar açısından ele alınmıştır. Yabancı sermayenin, sınıai istihsal üzerindeki direkt vasıtalı tasirleri tamamen teknik dışı bırakıldığı gibi, bu yoldan yaratılan katma değer, potansiyel ve fiilî ihracat veya ithalât ikamesi bakımından doğurduğu, yahut doğurması beklenebilecek neticeler, istihdam ve fiat seviyeleri ve hattâ istihlâk hacim ve istikametleri ile hayat seviyesi üzerindeki muhtemel tasirleri de araştırılmamıştır.

Ancak, bu tebliğde, Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin yatırım veçhesinin de tam olarak incelendiğini iddiaya imkân yoktur. Bu tebliğ, yukarıda da işaret edildiği gibi, bir ilk denemedir. Bu bakımdan da, kesin ve şümillü neticelere varmak asla düşünülmemiş, sadece yabancı sermayenin portesi hakkında az çok doğru bir fikir vermek ve açık, serbest ve objektif münakaşaya arz olunacak bazı hususları belirtmekle yetinilmiştir.

BİRİNCİ KISIM

SANAYİLEŞMEDE YABANCI SERMAYE MEFHUMU

1 — Sanayileşmede kapital faktörü'ne, sınaî gelişme ve vergi sistemi mevzuunda, yine bu Kongreye sunulmuş olan diğer tebliğimizde kısaca dokunulmuştur. Tekrara yol açmamak için, bu tebliğde, kapital teşekkülü (tasarruf ve yatırım), kapital toplanması (kapital birikimi ve bir araya gelmesi) ve kapitalin sanayie yönelmesi meselelerinin esasları üzerinde durulmayacaktır. Buna karşılık, **kapital teşekkülünün kaynakları**'na bir iki kelime ile temasa ihtiyaç görülmüştür.

Kaynak bakımından, memleket içinde yaratılan sermaye ile dışarıdan sağlanan sermayeyi birbirinden ayırmak gerekir. Bilindiği gibi, sanayide, başlıca vergi yolu ile elde edilen tutarlara, kısmen de bağış ve kredi şeklindeki yatırımlara dayanan Devlet Sektörü yatırımları ve esas dayanağı iç tasarruf olan hususî sektör yatırımları yanında, hususî yabancı sermaye yatırımları da yer almaktadır.

Başka bir deyişle, kapital teşekkülü ve bunun kısmen yöneldiği sanayi sahasındaki yatırımların, biri iç, diğeri dış olmak üzere belibaşlı iki kaynağı olabilir. Esâs iç kaynaklardır. Bunlar, ihtiyarî veya cebri tasarrufa dayanabilir. Dış kaynaklar ise, tamamlayıcı mahiyettedir. Bunlar da, Devlete yapılan yardımlar veya hususî yabancı sermaye şeklindedir.

Bu tebliğin mevzuu, bu sonuncu kaynak, yâni yabancı hususî sermayedir. Fakat, sınaî gelişmede bu sermayenin rolü mevzuuna eğilmeden önce, yabancı sermaye mefhumu üzerinde biraz durmakta isabet vardır. Bunun için de, ödemeler bilânçosundaki **kapital hareketleri** kalemi esas olarak alınabilir.

2 — Şunu hemen kaydedelim ki, ödeme bilânçolarının tasnifi hususunda bir yeknasaklı kolmadığı gibi, sözü edilen bilânçoların çeşitli esas ve tali kademelerinin mâna, muhteva ve şümulü bakımından tam bir fikir birliği de kurulmuş değildir. Bazı müellifler, bu kalemlerin herkes için bilinen şeyler olduğu faraziyesinden hareketler, bunlar hakkında hiç bi rizahta bulunmamaktadır. Hattâ bu müelliflerden bazıları, daha da ileri giderek, bu kalemlerin kendi kendini tarif ve izah ettiği, mânalarının isimlerinden anlaşıldığını iddia etmektedir. Buna karşılık, diğer bir kısım müellifler, sözü geçen kalemleri tarif etmeğe çalışmaktadır. Fakat, bu halde de, çok çeşitli tarifler ve netice itibarile farklı anlayış ve izahlar ortaya çıkmaktadır.

Bu itibarla, ilerideki izahlarımıza mesnet teşkil etmek ve bunların mâna ve şümulünü tam olarak belirtmek üzere, ödeme bilânçolarının kapital hareketleri kalemi ile bunun çeşitli bölümlerinden ne anlaşıldığı

veya anlaşılması gerektiği hususundaki şahsî fikirlerimizi kısaca arz-etmekte zaruret mütalâa olunmuştur.

Evvelâ, umumî bir şekilde, **kapital hareketleri** kalemi içinde yer alabilen resmî veya Devlet Sektörü ile ilgili sermaye hareketlerini bir tarafta bırakmak icap eder. Askerî ve iktisadî yardım şeklinde ve borç veya bağış olarak yapılan bu hareketlerinin ve dolayısıyla mevzuumuzun, prensip itibaril, dışındadır. Ancak, bunların, çeşitli kanallarla hususî sermaye yatırımlarına yönelen kısmı üzerinde durmak yerinde olur. Buna mîral olarak. Amerikan yardımından hususî sektöre aktarılan fonlar gösterilebilir. Bununla beraber, bu tebliğde, bu aktarmalar üzerinde durulamamıştır.

Ödeme bilânçolarındaki hususî sermaye hareketlerine gelince, bunlar, ilk olarak uzun vâdeli ve kısa vâdeli diye ikiye ayrılabilir. **Kısa vâdeli sermaye hareketleri**, mevzuumuza alınmamıştır. Meselâ, ödeme ve kliring anlaşmalarının muayyen zamanlardaki bakiyeleri, yahut birkaç aylık ticarî krediler şeklinde olan bu sermaye hareketlerinin, dar mânâda sınaî yatırım ve dolayısıyla sanayileşme mefhumu ile bir ilgisi yoktur.

Uzun vâdeli sermaye hareketleri ise, tebliğin esas mevzuunu teşkil etmektedir. Bunlar da, direkt hareketler ve bankalar vasıtasile yapılan hareketler olmak üzere iki kısımda incelenebilir.

Direkt hareketler'e doğrudan doğruya yapılan müstakil yatırımlar (yabancı müessesenin yerli iştiraki olmaksızın memlekete gelmesi veya kapital getirmesi), **direkt iştirakler** (yerli iştirakle müessese kurulması veya mevcut bir müesseseye muayyen bir anlaşma ile iştirak veya sermaye tedariki), **direk ikrazlar** (muayyen müesseseye bir ikraz anlaşması çerçevesinde kredi açılması), **portföy yatırımları** (direkt iştirak ve ikrazlar dışında olarak sermaye piyasasında tedavül eden hisse senetleri ve tahvillerin yabancılar tarafından döviz karşılığında satın alınması), **amortismanlar** ve sermaye ile ilgili bulunmak ve gelir mahiyetinde olmamak şartile **diğer ödemeler** girmektedir.

Bankalar vasıtasile vukubulan hareketler'e ise, **bankaya iştirak** (statü anlaşması ile veya hisse senetlerini anlaşma suretile satın alarak), **bankaya ikraz** (anlaşma veya tahvillerini kabul etmek suretile), **portföy yatırımları** (yukarıdakiler dışında, sermaye piyasasından banka hisse senetlerini veya tahvillerini satın alarak), **amortismanlar** ve yine gelir mahiyetini taşımamak şartile **diğer ödemeler** dahil bulunmaktadır.

Uzun vâdeli kapital hareketleri, nakit veya döviz, aynı veya hak şeklinde olabilir. Prensip itibarile, yabancı yatırımın millî para ile yapılması da mümkündür ve bu şekildeki hareketler bazı memleketlerde yapılabilmektedir. Fakat, diğer birçok memleketlerde, bu hareketler döviz esasına bağlanmıştır. Haklara gelince, burada patent hakları, know - how'lr ve daha birçokları bahis mevzuudur. Aynı sermaye mefhumu ise biraz incelenmeğe muhtaçtır.

Aynı sermaye bakımından üzerinde durulması gereken mesele, uzun vâdeli kredili ithalâtın mahiyetidir. Şunu hemen kaydedelim ki, ödeme bilncosu anlayışı içinde, uzun vâdeli kredili ithalât da, hiç şüphesiz bir kapital hareketi olarak kabul edilebilir. Netekim, aynı düşünce,

uzun vâdeli kredili ihracat bakımından da, ileri sürülebilir. Fakat, bu tebliğin mevzuu bakımından ve hususile 1954 - 1958 yıllarında Türkiye'de görülen tatbikat hatırlanacak olursa, bu çeşit ithalâtı, istisnasız bir şekilde, dar mânada müstahsil bir yabancı sermaye olarak kabul etmek mümkün müdür?

Fikrimizce, bu noktada uzun vâdeli kredi yolu ile memlekete giren emteanın, bir istihsal vasıta veya maddesi olup olmadığına bakmakta isabet olsa gerekir. Eğer bu yoldan memlekete sokulan emtea, istihsale yönelecek mahiyette ise, bununla ilgili muamelenin bir kapital hareketi teşkil ettiği kabul edilebilir. Fakat, bu yoldan yurda sokulan metalar, nhaif bir istihlâk maddesi hüviyetinde ise, bunu tebliğimizin mevzuu bakımından bir yabancı sermaye yatırımı olarak kabul etmenin yerinde olacağı pek de söylenemez.

Şu halde, ithalâtın mahiyeti üzerinde durmak ve buna göre hüküm vermek lazımdır. Ancak, uzun vâdeli kredili ithalâtın, bu bakımdan yapılmış itimada değer bir dökümü bulunamamıştır. Bu sebepten de, sözü geçen ithalt, yabancı sermaye arasında mütalâa edilmiştir.

Tebliğde, yabancı sermaye olarak, ancak direkt veya vasıtalı olarak sanayie yönelmiş olan yatırımlar gözönünde bulundurulmuştur. Bunlar da, başlıca **direkt yatırım** olarak Ereğli Demir ve Çelik Şirketi'ne yapılan, Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununa göre gelen, Petrol Kanununa göre gelen ve Sanayi Kalkınma Bankası kanalı ile hususi sektör snayine tahsis edilen yabancı sermayedir.

İKİNCİ KISIM

TÜRKİYE SANAYİNDE YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

1 — Giriş kısmında kısaca işaret ettiğimiz gibi, Osmanlı İmparatorluğu zamanındaki başarısız tecrübeden sonra, Cumhuriyet idaresinde çeyrek asır müddetle, yabancı sermayenin her şekline karşı büyük bir çekingenlik gösterilmiştir. Ancak 1950 den sonradır ki, bu sermayenin memleket ekonomisinde ehemmiyetli bir rol oynayabileceği kabul edilmiş ve birkaç sene ara ile Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile Petrol Kanunu çıkarılmıştır. Daha sonra, Sanayi Kalkınma Bankası da, yabancı sermaye kaynaklarından faydalanmaya başlamış, son olarak da Türkiye'nin en büyük sanayi tesisi olan Ereğli Demir ve Çelik Fabrikalarının da geniş bir yabancı sermaye iştirakiyle tesisine geçilmiştir.

Memleketimiz, bilhassa 19. asırda, bir taraftan kapitülasyonları, diğer taraftan da imtiyaz mukavelenamelerinin himayesinde çalışan yabancı sermaye için çok câzip bir saha teşkil ettikten sonra, evvelâ ödeme güçlükleri, bunları takiben çeşitli harpler ve daha sonra da yabancı imtiyazlı şirketlerin tasfiyesi dolayısıyla, yabancı sermayedarlar bakımından çekiciliğini kaybetmiş bulunuyordu.

Bu itibarla, tasfiye hareketinin nihayetlenmesinden epeyi bir müd-

det sonra çıkarılan ve bu mevzuda yeni bir tutumun ifadesi olan Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununa rağmen, yabancı yatırımcıların bir müddet çekingen ve mütereddit davranması, yapılan taleplerin ve fiili yatırımların da büyük tutarlara varmaması tabii addedilebilir.

Bu arada, sözü geçen tereddütlerin bir müddet sonra ortadan kalkacağını, Türkiye'ye yabancı sermaye akımının hiç değilse sanayi ve turizm gibi bazı faaliyet sektörlerinde azımsanılmıyacak tutarlara yükselebileceğini ve böylece bu sermayenin, bir taraftan yetersiz olan iç kapital yatırımlarına eklenmek, diğer taraftan da beraber getireceği bilgi, tecrübe, dış münasebetler ve itibar bakımından da geliştirici ve tamamlayıcı bir rol oynamak gibi esaslı iki fonksiyonu bir arada yerine getirebileceğini gösteren belirtiler eksik değildir.

Buna rağmen, Birinci Beş Yıllık Plânda, yabancı sermaye mevzuuna hiç yer verilmemiş olduğu görülmektedir. Plânda, sadece ödeme bilançosunda, kapital hareketleri hakkında çok basit birtakım tahminler ve hangi esasa dayandığı anlaşılamıyan çok iptidai karakterde bazı projeksiyonlar vardır. Kapital hareketleri, Plânın 371 sayılı tablosunda 1960 — 1962 yılları için sırasıyla 24, 24 ve 25 milyon dolar olarak tahmin edilmiş, 374 sayılı tabloda da Beş Yıllık Plân devresi, yani 1963 — 1967 için de, bu hareketlerin yılda düz bir şekilde 25 milyon olacağı düşünülmüştür.

Plânın birinci tatbik yılı (1963) programında da yabancı sermaye hakkında bir kayda rastlanmamaktadır. Ancak, ikinci, yani 1964 yılı programında, yabancı sermaye hususunda iki satırlık bir kayıt görülmektedir. Programın 321. sayfasındaki bu kayda göre: «Gittikçe artan yabancı sermaye yatırım müracaatlarından Yabancı Sermayeyi Teşvik Komitesince kabul edilmiş olanların 1964 yılında gerçekleştirilebilecek kısmı ile, Petrol Kanununa göre petrol şirketlerince getirilecek sermaye göz önünde tutularak, bu yıl sağlanabilecek sermaye girişi 35 milyon dolar olarak tahmin edilmiştir».

Diğer taraftan, Milletlerarası İşbirliği ve Kalkınma İdaresi (OECD) nin, Mayıs 1963 tarihli Türkiye raporundaki 14 sayılı tabloda ise, uzun vâdeli yabancı sermaye gelirleri, senelere göre şöyle gösterilmiştir: 1959 da 7 milyon dolar, 1960 da 24, 1961 de 34 milyon dolar, 1962 yılı için de muvakkat rakam olarak 36 milyon dolar.

Sanayi Kalkınma Bankasının 1963 yılı raporunda da, yabancı sermaye hareketleri (Temmuz başı - Haziran sonu devreleri itibarile), 1961 - 1962 için 48 milyon, 1962 -1963 için de 58 milyon dolar olarak kaydedilmektedir. Vâkıa, bu rakamların içinde kredili ithalâtın da bulunduğu belirtilmektedir. Böyle olmakla beraber, dar mânada yabancı sermaye hareketlerinin yılda 25 milyonun üstünde bir seyir takip ettiklerini gösteren kuvvetli belirtiler vardır.

Yukarıdaki izahlardan anlaşıldığı gibi, Plânda hususi yabancı yatırımlar kaynağı hemen tamamile ihmal edilmiştir. Bunun sebepleri üzerinde bu kısa tebliğde durmaya ne imkân ve ne de mahal vardır. Sadece, bu tutumun, Plânın daha birçok kısımlarında hâkim olduğu görülen, ekonomik bakımdan çok sathî kalan bir müşahede ve tahlil ile bilinen bir siyasi eğilimin müşterek neticesi olduğu tahmin edilebilir.

2 — Girişte de işaret edildiği üzere, Türkiye'ye gelen yabancı sermaye, bugüne kadar, umumî ve şümulü bir şekilde incelenmiş değildir. Çeşitli kaynaklardan derlenmesi gereken istatistik veriler, muhtelif yabancı sermaye nevelerini bir arada göstermediği gibi, gerekli bütün bilgileri verecek şekilde de tanzim edilmiş bulunmamaktadır.

Bir taraftan Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununa, diğer taraftan da Petrol Kanununa göre gelen yabancı kapitalleri, sadece sermaye cinsi, menşe memleket ve tahsis ciheti bakımından kısmen belirten bu istatistikler, çok yetersizdir. Yabancı sermayenin yatırımdan gayri veçhelerini gösteren istatistikler ise hiç mevcut değildir.

Sözü geçen istatistik verilerden Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile ilgili olanları, Odalar Birliğinin çıkardığı Türkiye İktisat Gazetesinden takip etmek mümkündür. Petrol Kanununa göre yapılan yatırımlar için kaynak Petrol Dairesinin rakamlarıdır. Uzun vâdeli banka yatırım kredisi şeklinde olan yabancı sermaye hareketini, Sanayi Kalkınma Bankasının yıllık faaliyet raporlarından çıkarmak mümkündür. Memleketimizde geniş bir yabancı kapital hareketine yol açan Ereğli tesisleri hakkında ise, muayyen devreler itibarile rakam bulmak daha zordur.

Bu dört kalem dışında memlekete gelen yabancı sermaye hakkında ise, itimada değer rakam bulmak hemen tamamen imkânsızdır. Ancak, bu suretle gelen yabancı kapitalin, sanayi ile direkt bir ilgisi olmadığı tahmin edilebilir. Esasen, yurdumuzda henüz işler vaziyette bir sermaye piyasası bulunmadığına göre, bunların sanayi sektörüne yönelmiş portföy yatırımları olarak tefsirine imkân yoktur. Sözü edilen sermaye hareketlerinin, daha ziyade bankacılık ve ticaret gibi hizmetler sektörü ile ilgili olduğu ve bunların belki küçük bir kısmının, adı geçen sektörlerde dar mânada yatırılmak maksadile gelmiş bulunduğu, büyük kısmının ise daha çok kısa vâdeli kapital hareketleri şeklinde ve muhtelif ödeme ve kliring anlaşmaları neticesindeki bakiyelerle ticarî mahiyetteki kredilerden ibaret olduğu kabul edilebilir.

3 — Yukarıdaki izahlardan anlaşıldığı üzere, Türkiye'de sanayi sektörüne yönelmiş yabancı sermaye yatırımlarını başlıca dört kısımda mütalâa etmek kabildir. Bunlar sırasile, Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununa göre gelenler, Sanayi Kalkınma Bankası kanalı ile sanayie yöneltilenler, Petrol Kanunu çerçevesinde gelenler ve Ereğli Demir-Çelik tesislerin yapılanlarıdır.

Şunu kaydedelim ki, bu tebliğde, sözü geçen kanunlarla müesseseler hakkında herhangi bir mütalâa ileri sürülmeyecektir. Bahis mevzuu kanunların dayandığı ana düşünce, hükümleri ve tatbikatı gibi, bahsi geçen müesseselerin hukukî statüleri, maksat, teknik ve muameleleri malûm farzedilmiştir. Bu dört kaynaktan gelen yabancı sermayenin ehemmiyet derecesi ise, gayet kısa bir şekilde aşağıda belirtilmiştir.

a) **Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu**'na göre yapılp, 1 Ocak 1951 den 31 Mayıs 1963 tarihine kadar Teşvik Komitesi tarafından kabul edilen müracaat sayısı 252 dir. Bu müracaatlarda getirilmesi teklif edilen yabancı sermaye tutarı, cem'an 935 milyon liradır. Bunun, 560 milyon lirası aynı, 189 milyon lirası nakdî, 21 milyon lirası fikrî hak ve 165 milyon lirası da kredi şeklindedir.

Kabul edilen bu 252 müracaattan işletmeye geçenlerin sayısı 112 den ibarettir. Bunların memlekete getirmegi taahhüt ettikleri sermaye tutarı 494 milyon liradır. Bu hale nazaran, kabul edilen müracaatların sayı itibarile ancak % 44 ü, sermaye itibarile de ancak % 53 ü yatırım faaliyetine geçmiştir. Fakat, yatırıma geçenlerin, 31 Mayıs 1963 tarihine kadar yurda fiilen ithal ettikleri sermaye tutarı, sadece 236 milyon liradır ki, bu tutar, taahhütlerinin % 48 inden ibarettir. Şu halde, fiilen yurda gelen sermaye, Komitece kabul edilen müracaatların sermaye tutarının % 25 inden ibarettir.

İlk bakışta bu rakamlar, cesaret kırıcı gibi görünmektedir. Ancak, yabancı sermaye mevzuunda teklif, kabul ve fiili yatırım tutarları arasında, Türkiye'ye azçok benzer veya yakın iktisadi bünyeli memleketlerde de durum bundan farklı değildir. Meselâ, Yunanistan'da da, kabul edilen yabancı sermaye tutarları ile fiilen sokulan tutar arasında büyük farklar vardır.

Diğer taraftan, Türkiye ile ilgili olarak yukarıda işaret edilen hususi şartlar dolayısıyla, başlarda yabancı sermaye çok tereddütlü davranmıştır. Bu tereddüdü, gerek müracaatta, gerekse ve bilhassa fiili yatırımda görmek mümkündür. Yukarıda verilen rakamlar da bu sonuncu noktayı açıkça göstermektedir. Bunun yanında yabancı sermaye formalite ve incelemelerinin çok uzun sürmesi, müracaat ile kabul arasında pek fazla zaman geçmesi de, fiili ithal nisbetinin düşmesine geniş ölçüde sebep olmuştur.

Yabancı sermayenin tereddüdü, son yıllarda Türkiye'de büyük gü-rültü ile ilân olunan aşırı devletçi eğilimlere rağmen, biraz dağılmış görünmektedir. Böylece meselâ 1 Haziran 1961 ile 31 Mayıs 1963 tarihleri arasında kabul edilen 341 milyon lira tutarındaki yabancı sermayenin 113 milyonu memlekete gelmiştir. Nisbet % 33 dür, yani evvelki % 25 nisbetine nazaran bir ilerleme olduğu söylenebilir.

Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununa göre gelen kapitalin gelişmesi, bir başka bakımdan da ilgi çekicidir. Gerçekten, 1 Ocak 1951 den 31 Mayıs 1961 e kadar geçen 10 küsur sene zarfında bu kanun çerçevesinde fiilen gelen tutar 123 milyon liradan ibaret kaldığı halde, bu devreden sonraki iki yıl zarfında fiilen gelen tutar 113 milyon liradır. Başka bir deyişle, evvelce yılda 12 milyon liraya dahi varamıyan ortalama giriş, sonraki iki yılda 56 milyon liraya ve bütün tatbikat devresi itibarile de 19 milyon liraya yükselmiştir. Böylece, son iki yıl girişi dolayısıyla, umumî yıllık ortalamada % 50 den fazla bir artış sağlanmış demektir.

Bu gelişmeye rağmen, teşvik kanunu çerçevesindeki yabancı sermaye girişinin yeterli sayılması mümkün değildir. Bu girişin, tatmin edici bir seviyeye yükselmesi için gerekli şartların sağlanması yerinde olacaktır. Böyle olmakla beraber, başlangıca nazaran bugün epeyi yol katedilmiş olduğu söylenebilir. Vâkıa, son iki yıldaki gelişme, esas itibarile otomobil lâstığı fabrikalarının yatırımlarından ileri geldiğinden ve bunlar da tamamen kurulduğundan, bir dereceye kadar devamsız sayılabilir. Ancak, ileriki senelerde, lâstik kolu yerine, daha başka sanayi kollarının yabancı sermayenin dikkatini çekmesi pekâlâ kabildir ve bugünden de bu hususta birtakım belirtiler ve hattâ hareketler vardır.

b) Sınai Kalkınma Bankası kanalı ile, yâni esas itibarıyla uzun vâdeli tesis kredisi halinde Türkiye sanayiine yatırılmış yabancı sermaye de vardır. Bankanın bu suretle ve döviz olarak verdiği kredi tutarları, yuvarlak rakam olarak, 131 milyon lirası (IBRD) Milletlerarası Kalkınma Bankası, 91 milyon lirası (DLF) Gelişme İkraz Fonu, 43 milyon lirası da (IDA) Milletlerarası Kalkınma İdaresi fonlarından olmak üzere, cem'an 265 milyon liradır.

Bu fonların kaynağını teşkil eden krediler, IBRD 1. tertip 9 milyon dolar, IBRD 2. tertip 9 milyon dolar, DLF 10 milyon dolar ve IDA 5 milyon dolar olarak 33milyon dolara varmaktadır. Banka, IDA ve diğer kaynaklardan yeni krediler sağlamak üzere müracaatta bulunmuştur, bunlardan da yakında müsbet netice alınması beklenmektedir.

Ayrıca geçen yıl zarfında, IFC, yâni Milletlerarası Finansman Kurulu, arttırılan banka sermayesine, 7,5 milyon lira ile iştirak etmiştir. Bu iştirak (yaklaşık olarak 830.000 dolar) miktar itibarıyla mühim olmakla beraber, sağlaması muhtemel bulunan munzam yabancı sermaye hareketleri bakımından kayda değer bir mahiyet ve ehemmiyet taşımaktadır.

c) Petrol Kanununun çerçevesinde, yabancı arama şirketlerinin, 1954 den 1961 yılı sonuna kadar getirdikleri kapital 588 milyon liraya, yahut 96 milyon dolara varmaktadır. 1954 yılında 655 bin lira ile başlayan bu sermaye hareketi, 1956 da 17 milyona, 1958 de 105 milyona yükselmiştir. 1958 senesi 26 milyon doları aşan bu yatırımla rekor yıldır. Her ne kadar ertesi yıldaki yatırım 169 milyon lira olarak görünmekte ise de, kur farkı dolayısıyla sadece 19 milyona yaklaşan bir dolar hareketinin neticesidir.

Arama yatırımları 1958 den sonra azalmaya başlamıştır. 1959 da 19 milyon dolara, 1960 da 17 milyon dolara, 1961 de ise 11 milyon dolara düşmüştür. 1962 ve 1963 yılları için rakam tedarik edilememiştir. Bu bakımdan, aşağıda 4 numarada yer alan rakamlar arasında bu yıllar için çok ihtiyatlı bir tahmin yapılmakla yetinilmiştir.

Petrol tasfiyehanelerine yapılan yabancı yatırımlar ise aşağıda yapılan hesaplarla belirtilmeğe çalışılmıştır :

İzmit civarında Tütüncütlüğü mevkiinde kurulan 90 milyon lira itibarı sermayeli İPRAS tasfiyehanesindeki Caltex iştiraki 4.9 milyon dolardır. Ayrıca aynı şirket, 13.75 milyon dolar tutarında kredi sağlamıştır. Böylece bu tasfiyehanedeki yabancı yatırım tutarı 18.65 milyon dolar olarak hesaplanabilir. Bunun Türk lirası karşılığı 168 milyondur.

Mersin'deki ATAS Anadolü tasfiyehanesi ise, tamamen yabancı sermaye ile kurulmuştur. Her ne kadar bu sermayenin bir kısmı, kurucu petrol şirketlerinin (Mobil % 56, Royal Dutch-Shell % 27 ve BP % 17) Türkiye'deki alacaklarının tahsisi suretile karşılanmış ise de, bu tutarların da mevzuumuz bakımından yabancı sermaye yatırımı olarak sayılması gerektiği aşîkârdır. Tasfiyehane 56 milyon dolara veya Türk Lirası olarak 504 milyona mal olmuştur.

Böylece, her iki tasfiyehane için, cem'an 670 milyon lira tutarında yabancı sermaye yatırımı yapılmış olduğu söylenebilir.

d) Türkiye'nin en büyük sınaî müessesesi sayılabilecek olan Ereğli Demir ve Çelik Fabrikalarındaki yabancı sermayeye gelince, bunun bazı hususiyetler arzettiği ve 129 milyon dolar, yahut 1166 milyon Türk Lirasına yükseldiği görülmektedir. Tebliğin hazırlanması için ayrılabilen çok kısa müddet içinde, bunun 1963 yılı sonuna kadar gelen kısmının tesbiti mümkün olamamıştır. Fakat, adı geçen fabrikaların 1964 yılında istihsale başlayacağı düşünülürse, bu sermayenin büyük kısmının, hattâ belki tamamının memlekete fiilen ithal edilmiş olduğu tahmin edilebilir.

4 — Yukarıda incelenen dört kaynaktan gelip sanayi sektörüne yönelen yabancı sermayenin toplam tutarı hakkında, kısmen tahmine dayanan yaklaşık mahiyette şu rakamlar verilebilir.

TABLO : 1
TÜRKİYE'YE GELEN YABANCI SERMAYE TUTARI
(1951 — 1963)

Yabancı sermaye	Milyon TL	Mil. dolar
Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu	236	28
Sınaî Kalkınma Bankası kredileri	265	38
Petrol tasfiyhaneleri	670	70
Ereğli Demir-Çelik tesisleri	1166	129
Toplam :	2337	260
Petrol arama şirketleri	750	115
TOPLAM	3087	375

Yukarıdaki tabloda açıkça görüldüğü gibi, sanayie yönelmiş hususi yabancı sermaye yatırımlarının tutarı 260 milyon dolardır. Tatbik devresi 13 sene olarak kabul edildiği takdirde, yüz yıllık ortalama 20 milyon dolara varmaktadır. Bunun azımsanacak bir tutar olmadığı söylenebilir.

Petrol araştırması için yaklaşık olarak sarfedilen 115 milyon dolar da buna katılırsa, yıllık ortalama 30 milyon dolara yükselmektedir. Şimdiye kadar, petrol araştırmaları yatırımları dahil, fiilen gelen yabancı sermaye tutarı da 3 milyar Türk Lirasını aşmaktadır. Bunun, evvelki kı-sımlarda arzettiğimiz iki taraflı çekingenlik durumu hatırlanacak olursa tatmin edici bir netice olduğu kabul edilebilir.

ÜÇÜNCÜ KISIM

TÜRKİYE SANAYİNDE YABANCI SERMAYENİN DAĞILIŞI

1 — Gelen yabancı sermayenin yöneldiği istikametleri tâyin bakımından faydalanmak için elimizde eksik de olsa bazı rakamlar vardır. Bu hususta, Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununa göre gelen sermaye lerle, Sınaî Kalkınma Bankasının yabancı döviz kredilerinin tahsis edildiği sanayi kollarını gösteren istatistik bilgilerden faydalanılabilir. Aşağıdaki tabloda bu iki kaynağın dağılışı görülmektedir.

Tablo 2 — Y.S.T. Kanunu ve S.K.B. kredileri (sanayi kollarına dağılışı
(Milyon TL. olarak)

Sanayi Grupları	Y.S.K.	S.K.B.		Toplam
		a	b	
Kömür madenciliği	1.6	—	—	1.6
Gıda sanayii	55.5	36.0	2.7	94.2
Dokuma sanayii	5.1	67.9	6.6	79.6
Kereste ve tahta sanayii	—	11.6	—	11.6
Kâğıt, sellüloz, matbaacılık	1.0	10.0	0.2	11.2
Kauçuk sanayii	109.5	0.1	0.5	110.1
Kimya maddeleri sanayii	34.5	24.2	2.1	60.8
Toprak, cam v.s. sanayii	1.2	24.8	19.5	45.5
Maden sanayii	25	17.7	—	20.2
Madeni eşya sanayii	1.8	21.7	2.5	26.0
Makine imalâtı sanayii	10.8	5.2	2.9	13.9
Elektrik makine ve cihazları	13.8	—	—	13.8
Nakil vasıtaları	7.7	0.5	—	8.2
Diğer sanayi grupları	—	8.3	—	8.3
T O P L A M	245.0	228.0	37.0	510.0

NOT: Yukarıdaki tablo, bahis mevzuu iki kaynaktan gelen kapıalin dağılışı şekli hakkında yeter bilgi verebilir. Çünkü, Y.S.K.'ndan gelen kapitalin hemen tamamı İstanbul'da yatırılmıştır. Otomobil lastiği fabrikaları gibi İstanbul dışında kurulu olanların da şirket merkezleri İstanbul'dadır. Diğer taraftan, Y.S.K.'ndan gelen sermayelerin toplamı, 31 Mayıs 1963 tarihine kadar 236 milyon lira iken, burada 1963 sonu itibarıyla 245 milyon lira olarak yer almaktadır. Fark, tarihten ileri gelmektedir.

Tablo 2'deki rakamlar, diğer iki kaynaktan gelen yabancı sermaye tutarlarının eklenmesiyle tamamlanabilir. Bu takdirde, umumi bir fikir verebilecek mahiyette olan şöyle bir tablo elde edilmektedir:

Tablo 3 — Türkiye'de toplam yabancı sermayenin bölünüşü

Sanayi Grupları	Milyon TL.
Maden sanayii	1186
Petrol sanayii (tasfiye)	670
Kauçuk sanayii	110
Gıda sanayii	94
Dokuma sanayii	80
Kimya sanayii	61
Toprak, cam, ilh. sanayii	45
Maden mamülleri sanayii	26
Makine sanayii	19
Elektrik mak. ve cihazlar s.	14
Diğer sanayi grupları	41
Toplam	2346

NOT: Bu tablodaki toplamın, tablo 1'de yörülen 2337'den farklı oluşu, Y.S.K. ile gelen kapitalerin 1963 senesi sonu itibarıyla hesaba katılmış olmasından ileri gelmektedir.

Yukarıdaki tablonun tetkikinden çıkan mâna şudur ki, Ereğli Demir Çelik tesislerinin yer aldığı maden sanayii, yabancı sermayenin en çok yöneldiği sanayi grubudur. Bunu, tasfiyehanelerle petrol sanayii, otomobil lâstığı fabrikaları ile kauçuk sanayii ve başlıca nebatî yağlar imalât kolu dolayısıyla gıda sanayii grupları takip etmektedir.

2 — Sadece yabancı sermaye kanununa göre gelen kapitalin yöneldiği sanayi gruplarına gelince, bu hususta aynı zamanda İstanbul ve civarında yatırılan yabancı sermayeyi de gösteren şöyle bir tablo tertip etmek mümkündür.

Tablo 4 — Y.S.K.'na göre yabancı kapitalin yöreltiği sanayi grupları.

Sanayi grupları	Milyon TL.	Düz %	Kümüllâtif %
1 — Kauçuk mamûlleri	109.5	44.7	44.7
2 — Gıda sanayii	55.5	22.6	67.3
3 — Kimya maddeleri	34.5	14.1	81.4
4 — Elektrik makine ve cihazları	13.8	5.6	87.0
5 — Makine imalâtı	10.5	4.2	91.4
6 — Nakil vasıtaları	7.7	3.2	94.6
7 — Dokuma sanayii	5.1		
8 — Diğer sanayi grupları	8.2	5.4	100.0
T o p l a m	245.1	100.0	100.0

Yukarıki tabloda, Y.S.K. çerçevesinde gelen yabancı kapitalin beşte dördünün üç sanayi grubunda toplandığı görülmektedir. Yakın zamana kadar, bu bakımdan ilk plânı işgal eden gıda sanayii, 1962 den beri bu yerini kauçuk sanayiine bırakmış bulunmaktadır. İleride de, bu neviden veya herhalde yukarıdaki sırayı değiştirebilecek birtakım değişiklikler olması beklenebilir.

İstanbul sanayiinin gruplar itibarile umumî bölünüşü ile, yabancı sermayenin bölünüşünü mukayese etmek ilgi çekici neticeler verebilir. Ancak, bu mevzudaki mukayeseyi 1961 sonu itibarile yapmak mümkün olabilmıştır. Aşağıdaki tablo bu maksatla tertip edilmiştir.

Tablo 5 — İstanbul sanayiinde gruplar itibarile bölünüş (1961)

Sanayi grupları	Umumî %	Yb. serim. %
Dokuma ve örme sanayii	28.1	4.1
Maden ve mamûlleri sanayii	26.4	23.3
Kimya sanayii	14.2	22.1
Gıda maddeleri sanayii	8.6	44.4
Toprak, cam sanayii	7.0	1.0
Kâğıt sanayii ve matbaacılık	2.7	0.9
Diğer sanayi grupları	13.0	4.2
T o p l a m	100.0	100.0

Bu tablonun incelenmesinden anlaşılacağı gibi, yabancı sermaye da-

ha toplu bir dağılım veya bölünüş arz etmektedir ve esas kesefet noktası gıda ve kısmen kimya sanayileridir.

3 — Yabancı sermayeyi teşvik kanununa göre gelen kapitalin menşei memleketleri hakkında da şöyle bir tablo kurulabilir :

Tablo 6 — Menşei memleketi itibarile yabancı sermaye (1963).

Menşei memleketler	Yatırımı tutarı (Milyon TL.)
Amerika Birleşik Devletleri .	101.4
Hollanda	59.1
İtalya	46.4
Batı Almanya	16.6
Birinci Toplam	223.5
İsviçre	8.7
İkinci Toplam	232.2
Diğer memleketler	12.9
Umumi Toplamı	245.1

Böylece dış yatırımcı durumunda bulunan 12 memlekettten ilk dördü, yatırımların % 91'den fazlasını, ilk beşi % 95'ini yapmış demektir. Geriye kalan yedi memleketin toplam yatırımları ise, yüzde beş kadardır.

Yukarıdaki tabloda A.B.D. başta gelmektedir. Ancak, bu tablo, yurdumuzdaki Amerikan yatırımları hakkında tam bir fikir vermekten uzaktır. Gerçekten, Ereğli Demir Çelik ile petrol tasfiyehanelerindeki Amerikan yatırımları bu tabloda görüldüğünden çok fazladır. Diğer taraftan, Y.S.K. içinde gelen yatırımlar bakımından 4.6 milyon lira ile gerilerde kalan Büyük Britanya da, BP.'nin 76.5 milyon liraya varan ATAŞ yatırımı hesaba katılacak olursa, A.B.D.'den sonra ikinci gelmektedir.

NETİCE :

Yabancı sermayenin bir memlekette yatırılması için gereken pek çok şartlar vardır. Bir kere, giriş memleketinde sipasi emniyet ve istikrar bulunması, giriş ve çıkış olarak kapital hareketlerinin çok kolay ve süratli bir şekilde yapılabilmesi, bunun için de sadece hukuki usul ve kolaylıkların değil, fakat aynı zamanda yerli sermayedar, kalkınma bankaları, yatırım şirketleri gibi müesseselerle sermaye piyasası mekanizmasının geniş bir şekilde işler halde bulunması lazımdır.

Diğer taraftan, giriş memleketinin iyice tanınması, bu ülkede mevcut veya yeni açılacak iş sahalarının bilinmesi şarttır. Ayrıca, idareci ve teknik personel, vasıflı ve düz iş gücü, enerji kaynakları, istihsalde kullanılacak ham madde ve yarı mamüllerin durumu, ulaştırma imkânları, sürüm ihtimalleri, yani geniş ölçüde halkın hayat seviyesi ile ilgili olarak

iç piyasa genişliği ve her vechile hracat mükânları da, yabancı yatırımların yöneltilmesinde birinci derecede tesirli faktörlerdir.

Daha sonra, giriş memleketinde başka yabancı sermayelerin yatırılması, yabancı sermaye rejiminin o zamana kadarki tatbikatı, yatırımı yapan memleketle coğrafi, siyasi ve hattâ bazan hissi yakınlık bulunması gibi faktörlerle şahsî münasebetler de, milletlerarası kapital hareketlerinde büyük rol oynamaktadır.

Ve nihayet, milletlerarası yatırımlar da, her yatırım gibi, emniyetli, devamlı ve mümkün mertebe yüksek kâr elde etmek hedefini güder.

Şu şartlar, esas itibarile, sanayileşmiş ülkelerde bir arada bulunmaktadır. Bu bakımdan da, milletlerarası kapital hareketlerinin en büyük kısmı, yeter derecede sermaye teşekkül ve terakümü olan sanayi memleketleri arasında cereyan etmektedir. Bu bakımdan, sözü edilen kapital hareketlerini gösteren istatistiklere bir göz atmak kâfidir.

Türkiye'de bu şartların bir kısmı mevcut sayılabilirse de, diğer kısmının henüz istenilen derecede bulunmadığı meydandadır. Bu itibarla, yabancı sermaye yatırımlarının, birdenbire, muazzam tutarlara yükselmesini beklemek boş bir hayal olur.

Bununla beraber, onuç sene gibi nisbeten çok kısa bir zamanda erişilmiş olan 3 milyar liralık haddin küçümsenmesine imkân yoktur. âsasen, yabancı sermayenin, yerli sermayenin yerini almasını beklemek, realist bir görüş olmadığı gibi, arzu edilir bir maksat olarak da kabul edilemez. Yabancı sermaye, ancak yerli kapitalin tamamlayıcısı olarak düşünülebilir.

Diğer taraftan, yabancı sermayenin kantitatif bakımdan ölçülmesi de, tam bir fikir veremez. Bu sermayenin asıl ehemmiyeti kalitatiftir. Bilhassa yeni kurulan veya yeni hamlelere girişen sanayi kollarında, bu kapitalin beraberlerinde getirdiği bilgi, metod, tecrübe ve şahsî münasebetler çok kıymetlidir. Bu âmillerin kıymet derecesi o kadar fazladır ki, en ileri derecede sanayileşmiş ülkeler bile, bu faktörlerin müsbet tesirlerine karşı müstağni kalamamaktadır.

Netice itibarile ve bu tebliğin zarureten dar çerçevesi içinde kısaca denilebilir ki, Türkiye'de şimdiye kadarki gelişmenin, bu ölçüler dairesinde tatmin edici sayılması kabildir. Böyle olmakla beraber, sınaî gelişmenin hızlandırılması bakımından çok tesirli ve faydalı olması beklenebilecek olan yabancı sermaye yatırımları mevzuunu, daha büyük bir dikkat, itina ve ehemmiyetle ele almak gerektir.

YEDİNCİ TEBLİĞİN GÖRÜŞÜLMESİ

Dr. Yaşar Gürkök :

Muhterem Profesör Dikmen bey sabahki tebliğlerinden olduğu gibi bu tebliğlerinde olduğu gibi bu tebliğlerinde de Türkiye'nin yabancı sermaye durumunu tahmin etmişler, orijinal bir şekilde durumu tesbit etmişlerdir. İşaret etmiş oldukları mühim bir sus Plânlama Teşkilâtının bu mevzua gerekli ehemmiyeti vermemiş olduğu. Muhtelif senelerde yapılmış plânlarda bu bahsin yer alması bulunmasıdır. Halbuki, tadili bahis mevzu olan Yabancı Sermaye Kanunumuza Plânlama Teşkilâtının bir yön vermesi çok arzu edilirdi. Mademki Türkiyemizde bir sermaye terakümü azlığı bahis mevzuu, şu hale göre yabancı sermaye bu teraküm azlığını telâfi edecek bir husustur. Bu itibarla, plânlamanın mevzuu da esasen sektörler arasında yatırımları tevzi etmek olduğuna göre bu fonksiyonunu yabancı sermaye kanalı ile gerçekleştirebilirdi. Bugün, Yunan Yabancı Sermaye Kanununda bazı yatırım sahaları teşvik edilmiş ve bilhassa teşviki istenilen sahalara daha fazla kolaylıklar gösterilmiştir. Bizim Yabancı Sermaye Kanunumuzda da aynı şekilde Plânlama Teşkilâtının gördüğü, yahut tercih ettiği yatırım sahaları, Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu vasıtasıyla daha ziyade takviye edilebilirdi. Bu itibarla, Plânlama Teşkilâtının yabancı sermaye mevzuuna gerekli ehemmiyet vermesi arzuya şayandır.

Emîn İplikçi :

Petrol kanununun tatbikatı hakkında Sayın Profesöre faydalı olacak bilgileri nereden bulabileceğini arz etmek isterim. Petrol Dairesinin neşrettiği «Petrol Faaliyeti» isimli yıllık 1962 tarihli olanında 1962 yılında ithal edilmiş yabancı sermaye hakkında malûmat bulunmaktadır. Bu yıllık 1963 tarihli olanında bu ay içerisinde neşredileceğini öğrendim. Ayrıca Petrol Dairesi neşriyatından ithal edilen sermayenin nakit, malzeme ve hak olarak tasnifini de öğrenmek ve hak olarak tasnifini de öğrenmek ve giriş ve çıkışlar hakkında bilgi almak kabildir.

Sayın tebliğ sahibine yardımcı olabildim ise buna sevinirim.

Mustafa Elmali :

Muhterem arkadaşlar muhterem hocamızın izahatları gayet tatminkâr olduğu için benzeniz başka bir maksatla fakat yine aynı konuda bir mukayese yapmak istiyorum. Yabancı sermaye mevzuu hatırlayanlarımız vardır 1948 İktisat Kongresinden beri hakikaten muhtelif vesilelerle çok tartışılmıştır. O zamandan beri de millî yetçilikten serbest ekonomi taraftarlığına doğru bir hayli gelişme olmuştur. Fikirler daha çok beynelmül bir ekonomi teessüsün hizmet edebilecek istikamette sermetmiştir. O zaman hazırladığımız göre benzeniz de dahil olmak üzere bir milliyetçi grup vardı hattâ bu gruba sanayici arkadaşlar tarafından bir hayli isnatlarda da bulunulmuştu. Bunlar tabii tath bir hatıra olarak şimdi ancak tahattür ediliyor. Dokunmak istediğim asıl mesele şudur efendim «Malumâliniz Türkiye'deki kalkınma sür'ati itibare alındığı takdirde yabancı sermayenin diğer sermaye kaynakları

içerisinde nisbet itibariyle Türkiye'ye geliş süratı de önemli bir dâva idi benzenz tabii plânlama işleri ile ilgili değlîm. Fakat öyle tahmin ediyorum ki plânlamanın daha çok süratle temin edilecek kaynaklara biraz daha fazla önem verdiği havası var, plân içerisinde, Nitekim özel teşebbüsün de resmî sektöre nisbetle daha az yatırım yapma temayüllü maalesef özel sektörün bu kalkınma süratinde daha az rol oynamaya eğilimini ifade etmektedir ki bu aşağı yukarı yabancı sermayenin de memlekete gelmesindeki ağırlığa tekabül eden bir paralelizm arz ediyor. Bendeniz bilhassa bu nokta üzerinde durmak istiyorum. Hep birlikte bazan tabii de vletçiliği tenkit ediyoruz. Yalnız devletçiliğin hepimizin malûmu olan bir hususiyeti vardır. O da şudur. Devletçilik eğer rasyonel hareket ederse memlekette hakikaten bilhassa sanai gelişme sırasında sür'at temin eden bir faaliyet tarzıdır. Bütün gelişmemiş memleketlerde de bu zaviyeden bir açıdan ele alınmıştır. Ama devletçiliğin malûm olan kusurlarının üzerinde durmamayı icabettirecek de bir sebep yoktur. Bilhassa karma ekonominin plân devresi içerisinde özel sektöre doğru daha çok aktarılması keyfiyeti zannediyorum bütün ilgili arkadaş veya vatandaşların % 80 inin arzuluğu bir meseledir. Yalnız şayanı teessüf olan nokta nüfusumuzun artma nisbetine nazaran özel sektörle yabancı sermayenin memlekete yatırım yapma hususundaki teennileri mesefeleri biraz daha vahimleştirmektedir. Bendeniz 1945 senelerine kadar aşağı yukarı zihniyet itibariyle devletçi sayılabılırdım amma bugünkü şartlara bakıyorum da bilhassa dış memleketlerdeki gelişmelere olan ilimiz bilhassa müşterek pazara olma iştirakimiz ve daha beynelmilel malî müesseselerde ki gittikçe artan ligi ve fonksiyonumuz bizi istemez bir serbest münasebetler sahasına kaydırmaktadır. Ama bu kaydırmanın büyük mesuliyetleri de zannediyorum kongre âzalarının aşağı yukarı malûmdur. Yani bu şu demektir ki eğer önümüzdeki 26 sene içerisinde kuvvetli bir özel sektör memleketimizde kalkınma plânını bertaraf edecek şekilde bir hareket geçemezse zannedirim dünyaya yani dünyanın iktisadiyatına bilhassa müşterek pazar kanalı ile entegre olmuş durumda olacağız bunun bendeniz sanayi sahasında olacağım bendeniz pek tahmin edemiyorum bugünkü sanai gelişme süratıyla galiba bir zirai sanayi kurup beynelmilel iktisat nizamına iştirak edeceğiz. Unumiyetle ağır sanayinin gelişmediği memleketlerde bazı muhterem arkadaşlar bu mevzua da temas ettiler. Ağır sanayi ve makina sanayii gelişmediği memleketlerde ikbici sanayi sektörü dediğimiz istihlak malları ile kuvvetli bir kalkınma hızı sağlamaya maalesef birçok iktisatçıların kabul ettiği bir nokta olarak imkân yoktur. Böylece tekstil sanayi, küçük sanayi oyuncak sanayii yahut buna mümasil daha ziyade esnaf teşekküllerine yakışacak gruptan sanayi ile bu memleketin her sene % 3 nüfus artışı istihdam muvazenesine kavuşturmaya imkân yoktur. Bütün bu noktalar zaten malûm olmakla beraber bendeniz biraz daha meselenin bazı noktalarına öneme dokunmak arzusunun izhar ettim.

Halit İşıl :

Efendim Ereğli Demir Çelik Fabrikalarına yabancı sermaye iştiraki 129 milyon dolar olarak gösteriliyor tebliğde, Ereğli Demir Çelik Fabrikaları T.A. Şirketinin dış kaynaklardan temin etmiş olduğu imkânı 166 milyon dolardı. Bu 166 milyon doların ancak 14 milyon doları sermayedir bakiyesi kredi şeklinde temin edilmiştir. Esasen Ereğli Demir Çelik Şirketinin sermayesi 600 milyon lira olduğuna göre 1 milyar 166 milyon liraya çıkacak bir yabancı sermayenin olamayacağı da tabiidir.

Diğer bir hususta tebliğin, 10 sayfasında 3 numara altında Türkiye'ye gelmiş olan yabancı sermaye yatırımları dört grup altında mütalâa edilmiş, Bunlar yabancı sermayeyi teşvik kanununa göre gelenler, Sanayi Kalkınma Bankası kapalı ile ge-

lenier, Petrol Kanununa göre gelenier ve Ereğli Demir Çelik Fabrikaları için ge-
lenler diye Ereğli Demir Çelik Fabrikaları ayrı bir grup olarak mütalâa ediyor.
Evet Ereğli Demir Çelik Fabrikalarının bir hususi kanunu vardır ve bu kanuna göre
teşekkül etmiş bir müessesedir .Fakat bu kanun Ereğli Demir Çelik Fabrikalarının
teşekkülü ve ithalâtı ile alakalı bir kanundur. Bahsetmiş olduğum 14 milyon dolar-
lık sermaye mevcut Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununun esasları dahilinde gelmiş
ve ona göre muamele görmektedir.

Fuat Yücesoy :

Bendeniz de iki noktaya temas edeceğim. Biraz evvel arkadaşım Halit Işıl Be-
efendinin bahsettiği tebliğin içinde kredi olarak gelen yabancı kaynakların imkânları
da sermaye olarak gösterildiğini görüyoruz. Ereğli bakımından selâhiyetli olarak
Halit Işıl bey arkadaşım izah buyurdular, zannediyorum ki Sanayi Kalkınma Ban-
kasının vermiş olduğu kredilerde de böyle bir tedahül var. Bir kısım kredi olarak
verilen imkânların bilâhare transferi mevzubahis olacağına göre bunun devamlı bir
sermaye mahiyetinde olmaması lâzımgelir. Fakat bu hususta en selâhiyetli olarak
Orhan bey bizi şimdi ikaz edecektir.

Bir beşinci kaynak olarak benim hatırıma Yabancı Sermaye Kanunundan isti-
fade etmeksizin gelen, yabancı sermaye geldi. Raporda buna ait bir işaret göreme-
dim. Bunun da kendilerinden izahını istiyeceğim. Malûmuâliniz bu şekildeki sermaye
bir transfer yapmamaktadır. Doğrudan doğruya Türk Ticaret Kanunlarına uygun bir
yatırım yapmaktadır. Bunların miktarı hakkında bizim de elimizde hazır malûmat
yoktur. Fakat Odalar Birliğinin arşivlerini eğer karıştıracak olursak zannediyorum
ki bu malûmatı da çıkarabilir ve bu gamı tamamlayabiliriz.

Rapor üzerindeki maruzatım buydu. Raporu itnam eder mahiyette bir maruza-
tım var, her ne kadar rapor yabancı sermayeyi teşvik mevzuunu içine almamaktay-
sa da, ilmi ve realiteye uygun bir tasnifle yabancı sermaye mevzuunu önümüze ser-
miştir. Cidden kıymetli bir eser olarak elimize bunu almış bulunuyoruz. Çalışma-
larımızda bize de toplu bir ışık tutacaktır. Yabancı Sermayeyi teşvik mevzuunda Bir-
liğimizin yeni çalışmaları vardır. Bunu muhterem delegelere arz etmek istiyorum.
Bu da bidayette AİD'nin Türk Hükümetine yaklaşması ve bilâhare konsorsiyumun
yine yurt dışında ve içinde yapılan çalışmalarda isteği ile ve Ticaret Sanayi Odaları
ve Borsaları Birliği Sanayi Dairesi içinde bir yatırımları teşvik ve enformasyon mer-
kezi kurulmuş bulunmaktadır. Bu merkezin kuaca vazifesi birçok memleketlerde ol-
duğu gibi yabancı sermayeye malûmat sağlamak, rehberlik etmek, imkânları çerçe-
vesinde ve yardımcı olmaktır. Merkezimiz Ocak 1964 den beri faaliyette dir. Bir ya-
tırım enformasyon serisi neşriyatına başlamış bulunmaktadır. İlk neşriyatımız mev-
cudu azalmış bulunuyor ve Türkçe, İngilizce ve Fransı casını yayınlamış olduğumuz
Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunudur. Almancası da bugünlerde yayınlanmak üze-
redir. Bu yayınlarmızı ücretsiz olarak gerek Türkiye'de ve gerekse yurt dışındaki
bir çok yerlere yollamış bulunuyoruz. İstekleri de tehallükle karşılıyoruz. Bu
Merkezin ikinci bir neşriyatı da «Turkey» isimli, Türkiyemiz hakkında ilk defa Mil-
letlerarası Ticaret Odasının Meksika'da yapılmış olan toplantısına takdim edilen ki-
tabın ikinci edisyonudur. Bir gözden geçirme ile bu kitabımızın içtûde de Türkiye
hakkında zannediyorum ki seviyeli bir baskı nefasetini de ihtiva eden tarihi, coğ-
rafi malûmat, kalkınma plânımızdan bazı yabancıların alakadar olacağı özeller ve
hangi sahaların teşvik edilmekte olduğu görülebilmir. Sanayimizin istihsal durum-
ları hakkında bilgi verilmekte, daha doğrusu Türk ekonomisinin imalât ve sanayi
bölümü kapsamakta büyüklük bir kısmı da turizme ayrılmış bulunmaktadır.

Şimdi üzerinde çalışmakta olduğumuz ve Ağustos sonunda neşretmeyi ümit ettiğimiz neşriyatımız da «Yabancı Sermaye Rehberi» diye bir İngilizce kitaptır. Takriben 200 sayfa olan bu eserde yine bir yatırımcının arayacağı malûmat toplu olarak dört kategoride takdim edilmiş bulunacaktır. Bu yakınlarda İKA ajansının neşrettiği bültene ve Ticaret Bakanlığı İç Ticaret Genel Müdürlüğünün neşrettiği bültenlerle bizim bültenimizin herhangi bir alakası yoktur. Henüz tab durumundadır. Kendi görüşümüze göre daha komple ve daha mükemmel olacaktır. Bu eserde yine yurt içinde ücreti mukabilinde isteyenlere takdim edileceği gibi yurt dışına da gönderilecektir. Dördüncü bir serimiz Türkiye'ye yatırım yapılmasını Plân ilkelerine göre de Birliğin görüşlerine göre de uygun gördüğümüz ilk on saha üzerine takriben her biri 80 sayfalık monografiler hazırlanmış bulunmaktadır. Bu monografilerin de tapaj işi bitmiştir ve matbaada bulunmaktadır. Her birisinden takriben 3 ilâ 5 bin adet basılacak olan bu eserde gerek yurt içinde ve gerekse yurt dışında herkesin istifadesine arz edilecektir.

Nihayet son teşebbüsümüz de yatırım haberleri «Investment News Bulletin» isimli neşriyatımızdır. Bunu da plânlanmış bulunuyoruz ve her ay sonunda Türkiye'de yapılan belli başlı Devlet yatırımları, özel sektör yatırımları ve yabancı sermaye hareketlerini gerek Türkiye gerekse Dünya efkârına arz etmek istiyoruz.

Rıza Ormancı :

Efendim bendeniz iki vesikayı karşılaştırıncı hakikaten yerinde ve bilgili a'nın tedbirlerin neler yapmağa muktedir olduğunu gördüm onun için huzurunuza tekrar geldim. Sayın hocamın kitabında sıralanmıştır. Yabancı sermayenin konular itibarıyla tutarları, önemi, tabii o tutarlardan anlaşılıyor. İstanbul Sanayi Odasının da sanayi istatistikleri diye çıkardığı broşürde sıralama şöyle idi. Gıda sanayii başta geliyordu ki yurdumuzda hakikaten kendimizin yapacağı ve bunun için ve vasatın en mükemmel olduğu saha gıda sanayiidir. Hocamızın bülteninde görüyoruz Maden sanayii. Burda müsaadenizle suna işaret edeceğim: bizi plânlamaya bazan danışmaya çağınlar. Hep söyledikleri ye tariz ettikleri bir konudur :

Neden özel sektör gıda, tekstil gibi belirli sahalara giriyorda makina yapmıyor. O zaman bendeniz acizane şu cevabı vermiştim aynen tekrarlıyacağım 6.5 aydır çelik alamamıştık hangi makinayı yapacağız. Çelik, sac, krom v.s. binaenaleyh şimdi görüyoruz ki Ereğlide kurulmakta olan tesis dolayısıyla başa geçen ve makina sanayiine muntazam malzeme verecek olan sanayi kurulunca biz de makine mühendislerimizde teknisyenlerimizde hamdolsun. Avrupadakiilerden daha zekidir ve yaratırlar.

Şimdi gıda sanayiinden sonra bizim bültende 2. sırayı Tıbbi müstahzarat sanayii alıyordu. Burada ise petrol sanayii. Hakikaten 670 milyon ile ikinci geliyor ve bundan çok ümitliyiz bunun müstakları bugün dünyada hemen hemen bir gün farklı yeni madde çıkarıyor orta yere. Artık öbür teknik taraflarını kimya mühendisi arkadaşlara bırakıyorum. İsimleri her gün değişen nylon, dakron, terylen birçok isimlerle petrol müstahzarından o kapkara gördüğümüz ziftlerden yapıldığını söylüyorlar. Şimdi binaenaleyh ona da büyük yardımımız olacak. Üçüncü sırada gelen elektrik cam ve malzeme oluyor. Bizdeki burada ise kauçuk sanayi. Bu birdenbire farklı eden durum hepimizin bildiği gibi U.S. Roral, Pirelli, Good Year fabrikalarının faaliyetine geçmesidir. Ondan ileri gelir. Demekki biraz zemin hazırlanırsa ve hakikaten de kendi bünyemizde gayet rahatlıkla yapabildiğimiz sanayi yerli teşebbüse bırakılır, büyük sermaye biraz da büyük bilgiye ihtiyaç gösteren işletmecilik esaslarına zaru-

ret gösteren konuları dış sermayeye cahip hale korsak fevkalâde bir netice alıyo-
ruz. Burada benim bir geye işaret etmem gerekiyor. Hakikaten bir arkadaşımız hem
devletçilik hususunu biraz izah ettiler ondan sonra millîyetçilikle bu şeylerin biraz
bağdaşmadığını sonradan hakikaten faydalı neticeler olunca anlaşıldığını söylediler.
Efendim bu fark şuradan geliyor hepimiz geçirdik bunu evvelce herhangi bir ya-
bancı sermayenin el koyduğu konuya aklımız dahi ermiyordu. Yani Türkiyemizde
30 sene evvel 40 sene evvel ne işletmecî olarak ne müteşebbis olarak ne de mühen-
dis hatta teknisyen olarak kadro yoktu. O kadro yokluğundaki korku yerindedir.
Çünkü istismar edildik. Hakikaten yani asırıarca istismar edildiğimiz bellidir. Ama
bugün hiç korkumuz yok. Rahat rahat devri teslim alabiliriz, rahat rahat onlarla
beraber onların metoduna uygun çalışabiliriz. Ve şu hususu arz edeyim ki demekki
bizim memlekette hükümet otoriteyi elinde tutar da teşebbüs sahasıyla elele verirse,
ister dış ister iç bütün meselelerimiz hallolur. Bunu arz ettikten sonra hocamın endi-
şesini ben burada yeni bir bilgi ekliyerek bertaraf etmeğe çalışacağım. Hakikaten
yabancı sermaye konusu böyle iktisat literatürümüz de lâyikeyle işlenmemiş diyor-
lar. Doğrudur. Yalnız biz İstanbulda temerküz ettirmek suretiyle ve Ticaret Bakan-
lığı ile de büyük bir işbirliği yaparak bu konuyu işlemek kararını aldık. Şu şekilde
tümünü ihtiva edecek hem tarihçesini hem de bugünkü konuları firmaları ve biraz
da istatistik verilerine göre en doğru neticeye varılacak.

O zaman zannediyorum bu meydana daha iyi çıkacak. Efendim bundaki güç-
lükte müsaade ederseniz şundan ileri geliyor. Devlette pekçok kaynaklar var ve dö-
kümanlar var, maalesef onlar bize zor geliyor, biz de bazı etüd çabaları var bizim-
ki de oraya zor gidiyor. Yine her zaman güçlüğünü gördüğüm bu koordinasyonsuz-
luk memleketin hakikaten zararına oluyor. Meselâ bugün Ticaret Bakanlığında çok
dökümanlar fevkalâde incelenmiş etüdü yapılmış böyle ter dökken belgeler vesikalar
gördük bu konuda. Ve hayran kaldık, Fakat henüz beraber olup değerlendirmemize
birisi dahi tavassut etmedi. Hatta o meyanda şunu da arz edeyim ki bu kaynak faz-
lalığı burada arzedildi meselâ şu kaynağa göre şu yapılmış şu kaynağa göre şu ya-
tırım yapılmış zannedirim bunların neticeleri memleketi yukardan icare edenlere
daha çok lüzumlu. Neden onu bir santralize etmezler de. Bugün yatırımlarda rica
ediyoruz diyoruz temerküz etsin bileim. Halbuki evvelce ayak üstünde dokuz merci
sayardık. Dokuz tane merci birbirinden habersiz yatırıma döviz verdi. O zaman tabii
Samsunda da çukulata fabrikası kurulurdu İstanbul'da da kurulurdu, kayseride de
kurulurdu. Binaenaleyh bu etüdlere hattâ bu zaruretlere ortayan çıkaran bu gibi
kongrelerin biraz daha sıklaşması sonunda biraz düzene girdi. Bir millet var bir
memleket var yoksa özel sektör, devlet sektörü diye bir ayırım asla mevzubahis de-
ğil. Elbirliği ile çalışılarak bunların hepsi halledilebilir. Aşında devlet sektörü özel
sektör ayırımını dahi biz şahsen ve sektör olarak kabul edemiyoruz. Çünkü mem-
leketin bir otoritesi vardır o muayyen bir mekanizmanın elinde olur. Öbür tarafta
da çalışan ve yaratıcı çaba vardır bu da vasat, ortam ister. Sonunda hayırlı olur.

İbrahim Üzümcü :

Malûmlarıdır ki, iktisaden geri kalmış ve/veya gelişmekte olan memleketlerin
başlıca karakteristiklerinden biri de bu memleketlerde sermaye terakümünün çok
yavaş oluşudur. Yani bu kabil memleketlerde tasarruf azdır, dolayısıyla sermaye
kıttır.

Böyle bir memleket sanayileşmek, iktisaden kalkınabilmek için, diğer tedbirler
yanında, yabancı sermaye yatırımlarını da teşvik çarelerine başvurabilir. Memleke-
timiz için de bu bir gerçektir, zarurettir. Ancak, yabancı sermayeye yatırım müsa-

adesi verilirken objektif esaslara göre hareket edilmesi ve bazı hususların göz önün de bulundurulması iktiza eder. Göz önüne alınacak en mühim husus **YERLİ SERMAYENİN YATIRIMA AMÂDE OLDUĞU SANAYİ KOLLARINDA YABANCI SERMAYEYE ASLA MÜSAADE EDİLMEMESİDİR.**

Herkesin bildiği ve «Sınai gelişmede öncelik ve gerçekleştirilme imkânları» tebliği dolayısıyla bazı arkadaşların da belirttikleri veçhile, gerçek şudur ki, her işletmeden beklenen başlıca netice kâr etmek, kazanmaktır. Sermaye de kârlı olan sahalara akar; yabancı sermaye de böyledir. Türkiye'yi kalkındırmak için değil, kâr etmek için gelir. Bu itibarla zaten kıt olan yerli sermayenin yatırım yapacağı ve kârı tamamen memleket dahilinde kalacak sanayi kollarında yabancı sermayeye de müsaade verilip, millet hayatı boyunca kâr transferi suretiyle daima aleyhte netice vermekte olan tediye muvazenemize gelecek nesillere intikal edecek yükler tahmil edilmemelidir.

Aksi takdirde yabancı sermaye, yatırımını birkaç senede amorti ettikten sonra memleketin tediye muvazenesine senelerce yük olacağı gibi, yerli sermaye yatırımlarını köstekleyecek, cesaretini kıracak ve aynı zamanda yerli sermaye, teknik ve sermaye kudreti bakımından üstün durumda bulunan yabancı sermayenin rekabetine kurban edilmiş olacaktır.

Bu mevzuda kendisi ile temas ettiğimiz bir yetkili bir FİN teşebbüsünün üç santim kadar kalınlığında, 8 milyon dolar sermaye getireceği iddiasını havi yatırım projesine 24 saatte müsaade verildiğini gûya başarı imiş gibi ifade etmiştir.

Bu koskoca kitap şeklindeki projenin 24 saatte değil tetkik edilmesi, göz gezdirilmesi dahi mümkün değildir şeklindeki mütalâamız cevapsız kalmıştır.

Finlerin elde ettikleri bu müsaadeyi satmak ve sanki kâr metaı imiş gibi kullanmak istedikleri rivayet edilmektedir. Bu da yabancı sermaye yatırım mevzuununun tatbikatta suistimale müsait olduğunu göstermektedir.

Finlerin getireceği 8 milyon dolar sermayeli teşebbüsün hey'eti mecmuasının takriben 150 milyon liralık bir yatırıma müncer olması iktiza ederdi. Hâlihazırda Etibank'la kurduğu 16 milyon lira nominal sermayeli bir şirkettir. 5 milyonu şimdi tediye edilecek bu şirketin sermayesinin ancak 2,5 milyon lira kadarını Finlilere aittir. İşte **KOCA BİR DAĞ FARE DOĞURDU** misali!.. Buna ilâveten, aynı sermaye olarak getirecekleri makinelerin kullanılmış (rekondisone) olacağı söylentileri de dolmaktadır. Böyle makinelerin getirilmesi her ne kadar kanunen mümkün ise de muhtelif yolların bulunduğu ifade edilmektedir.

Netice olarak yabancı sermaye yatırımı talepleri iyice tetkik edilmeli, yerli sermayenin yatırıma hazır olduğu ve yatırım yaptığı sahalarda yerli sermayeye öncelik verilmeli, yabancı sermayeye asla müsaade edilmemelidir.

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası gibi kredi müesseseleri de bu kabil yabancı yatırımları desteklememelidir.

Yabancı sermaye komitesinin bir üyesi olmaları ve aramızda bulunmaları dolayısıyla Sayın Sabahattin Teoman Beyle, Odalar Birliği, Sınai Kalkınma Bankası ve Devlet İPlanlama Teşkilâtının Sayın Üyelerinden memleketimiz ve sanayimiz için hayatî ehemmiyeti hâiz bu meselede sözlerimize tercüman olmalarını temenni ederiz.

Tahsin Yıldırım :

Yabancı sermayenin ekonomimiz üzerindeki müsbet tesirleri üzerinde duracak değilim, bu hepimizin malûmu olan bir husustur. Ancak ben gelecekte yabancı sermayenin Türkiye'mize fazlaca iltifat edeceği inancındayım. Bugün için yüksek malûmunuz olduğu veçhile yabancı sermaye bize direkt bir yatırım yolundan geliyor. En direkt bir yatırım yolu bugün için yabancı sermaye bakımından düşünülen bir yol olamıyor. Bu yatırımların ilmi adı da portföy yatırımlarıdır, ben endirekt yatırımlar olarak ifade etmek istiyorum. Hakikaten beynelmîl alanda endirekt yatırımlar büyük bir ehemmiyet iktisab etmiş durumdadır. Fakat bu tabiatıyla sermaye piyasasının gelişmesi ile alakalı bir mevzudur. Memleketimizde sermaye piyasası geliştiği ölçüler içerisinde endirekt yatırımlar da artacaktır. İnşallah bu yatırımların artmasını da ümitle bekliyorum. Kanaatimce yabancı sermayeyi yabancı sermaye de biraz çeker. Bilhassa son yıllarda lastik sanayii misal olarak gösterildi. Hakikaten yabancı büyük firmalar Türk piyasasının kendilerine kapandığını gördüğü ölçüler içerisinde biraz da bizim piyasamıza fazlaca iltifat edeceklerdir. Ancak Orhan Dikmen Beyefendinin bir serzeniş var, hakikaten bu alanda bilgi ve rakam azlığı karşısında bulunuyoruz. Ben bir hâdiseye şahit oldum. Ticaret Vekâletinden bir heyet İstanbul'a gelmişti. İstanbul Sanayi Odasında uzun müddet çalıştı, başkanları da halen Vekâlette büyük mevki işgal etmektedir. Ellerindeki bilgilerden hareket ederek araştırmalar yapıyorlardı. Üzülerek şahidi oldum birçok firmaları bulamadılar, yani İstanbul'da birçok firmaları bulamadılar, o itibarla ben hakikaten bu bilgilerin ilmi bir açıdan hareket edilerek değerlendirilmesinin zaruretine inamıyorum. Rıza Ormancı arkadaşım İstanbul Sanayi Odasının bu mevzuda bir çalışmaya başladığını ifade ettiler, hakikaten Fuat Beyefendi de Yatırımları Teşvik ve Enformasyon Bürosunun 1 Ocak'tan itibaren faaliyete başladığını ifade ettiler, ben de şahidiyim, yakından takip ediyorum. İnşallah bir taraftan Odalar Birliği diğer taraftan da İstanbul Sanayi Odası bu boşlukları kapatacak çalışmalar yaparlar.

Diğer taraftan Kâmil Tolon Beyefendinin bilhassa hatırlattığı bir konuyu ben de değnek istiyorum. Firma adını anmaksızın şunu hatırlatmak istiyorum. Buyurdular ki bir firma bir yerde bir mal yapıyor, muhtemelen buradan elde edilecek kârı da transfer ettirebilecektir. Ben de üzülererek ifade ediyorum ki muayyen bir maksat için aldığı izinle Türkiye'ye getirdiği sermayeyi başka maksatlarla kullananların elde ettiği kârlar muhtemelen transfer edilmektedir. Bu konu üzerinde çok dikkatli bir çalışma yapıldığı inancımı taşımamaktayım. Bu mevzu hakikaten bir ehemmiyet taşımaktadır. Diğer taraftan yabancı sermaye gelirken bir incelemeye tabi tutuluyor. Yabancı sermaye tek bir defada gelmiyor. Aynı olarak muhtelif kademelerde geliyor ve muhtelif mallar olarak geliyor ve muhtelif zamanlarda da muhtelif heyetler gelen malın hakikaten alınan müsaadeye uygun olup olmadığını ve kıymetini inceliyorlar, ben bu tetkikleri de çok dikkatli ve mütehassıslar marifetiyle yapıldığı inancımı taşımamaktayım. Kendi tecrübelerim de bunu teyit eder vaziyettedir.

Yabancı firmalar buraya gelince muhtelif mercilerden bilgi istiyorlar, kendilerine verebildiğimiz sadece Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununun muhtelif dillere yapılmış tecrübeleri ve mahdut bazı bilgilerdir. Fakat şimdiye kadar müsaade almış firmaların adlarına getirdikleri sermayeleri verdiğimiz takdirde onları daha fazla düşünmeye sevk edebiliriz. Hakikaten büyük şirketlerin Türkiye'ye yabancı sermaye getirdiklerini gören müteşebbisler daha fazla ilgi ile bu işin üzerine gideceklerdir. Diğer taraftan bilhassa Odalar Birliğinden ve İstanbul Sanayi Odasından bu etüdleri yaparken şunu istihram edeceğim: Müsaadesi alınan gelen arasında büyük çapta farklılık var, acaba bu neden tevellüt etmektedir. Bu hakikaten bir ehemmiyet taşı-

yor. Çünkü tetkik ediliyor, bir proje hazırlanıyor, veriliyor. Demek ki ciddi bir teşebbüs var, müsaadesi alınıyor fakat % 48'i realize ediliyor. Bunun çeşitli sebepleri var, bu sebepler üzerine eğilmekte de hususî bir fayda milâhaza ediyorum.

Sabahattin Teoman :

Sayın tebliğ sahibinin gerçekten bir emek mahsulü olduğunda şüphe bulunmayan eserinde bana göre bir iki noksan var. Kendileriyle yaptığım görüşmede edindiğim intabaa göre bu küçük boşluklar zaman azlığına bağlı bir talihsizlikten ibarettir. Bazı vesikalara başvurma fırsatını bulamamışlardır. Öteden beri hepimizce çok iyi bilen nezaketi biz dostlarına da başvurmaktan kendisini alıkoymuş, bunları Devlet Plânlama Teşkilâtı, Ticaret Bakanlığı veya Bakanlığımız kendilerine sâhıyabilirdi sanıyorum.

Bu arada, bir kaç ay önce İstanbul Üniversitemizin Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Enstitüsü de beş gün süren bir yabancı sermaye semineri yaptı. Yerli, yabancı çok kıymetli tebliğler dinledik, seminerden büyük bir doküman tomarı ile döndük. Sayın Profesöre verilen kısa hazırlık süresi içinde boğlu buldukları Üniversitenin bu güzel vesikalarını da tam bir rahatlıkla inceleyemediklerini sanıyor ve üzüliyorum.

Bazı üye arkadaşlarımız Sayın Profesörün, yabancı sermaye konusunda Devlet Plânlama Teşkilâtımıza serzenişde bulunduğunu ima ettiler. Ben bu sanıda değilim. Sayın Profesör anılan Teşkilâtımızın yabancı sermayenin Türkiye'ye gelmesine ne kadar önem verdiğini bilir. En iyi müşabade ve rakamlar Devlet Plânlama Teşkilâtındadır. Plân hedeflerine en uygun ölçü ile yabancı sermaye seyrini bu teşkilât izlemektedir. Kısa bir süreden beri Yabancı Sermayeyi Teşvik Komitesine bir de müşavir göndermektedir. Bu istişareden hem Komite hem Devlet Plânlama Teşkilâtı büyük faydalar sağlamışlardır. Büyük Millet Meclisine verilen bir kanun tasarısı ile Komiteye Devlet Plânlama Teşkilâtının daimî bir üye katması öngörülmüştür. Tasarının kanunlaşması üzerine Komite çalışmalarının ve işbirliğinin çok daha olumlu bir merhaleye ulaşacağı tabiidir.

Yabancı Sermaye Komitesince alınan bazı kararlar konusunda Hükümetimiz, en yakın ekonomik müşaviri olan Devlet Plânlama Teşkilâtından mütalâa istemiştir. Bunların bazılarında Plânlama, Komite mütalâasının aksine düşüncede olduğunu bildirmiştir. Bu prosedür yabancı sermaye taleplerinin kabul ve tatbikini geciktirmiştir. Bu duruma meydan verilmemesi için yukarıda belirttiğim işbirliği safhasına girilmiştir.

Komitenin bugünlerde kararlarını zorlaştıran bir durum Otomotif Endüstrisi alanına yatırım yapmak isteyen yabancı talepleridir. Devlet Plânlama Teşkilâtına göre Türkiye'de bu alanda bir fazla kapasite vardır. Bu itibarla artık bu sahaya yatırım kabul edilmemelidir. Bir diğer görüşe göre ise piyasada başlıca şöhretli markalar yer almadıkça gerekli rekabet atmosferi doğmaz ve bundan ileride müstehlik zarar görür. Bu itibarla bellibaş dünya firmalarının bu alana yatırım yapmasına müsaade edilmelidir.

Bu iki görüşü telif etmek üzere Hükümetin bir prensip kararı alınmasını uygun mütalâa ediyoruz. Yabancıların bu alana gelişlerinin başlıca saiki - bilhassa Ortak Pazar üyesi olmayan memleket müteşebbisleri için - ileride Türkiye yolu ile Ortak Pazar'a katılmaktır. Bunu açıkça ifade etmektedirler.

Yabancı sermaye mevzuatımızı yabancılar hemen tamamiyle kusursuz bulmak.

tağırlar. İstanbul Üniversitesiindeki seminerde gördükleri başlıca noksanın Milletler arası Garanti Anlaşmaları olduğu görüldü. Amerika ve Almanya ile aramızda böyle bir yabancı yatırımları Garanti Anlaşması var. Çok taraflı olarak Paris'te OECD çevresinde hazırlanan tasarıya da herhalde katılacağız. Yabancılar bunların arttırılmasını istiyorlar.

Yabancı Sermaye Komitesi iki yıldır eskisine nazaran çok süratli ve verimli çalışıyor. Bir arkadaşımız 24 saatte bir proje hakkında karar verişimizi yadı. Takdir etmesini beklerdim. O projeler karardan önce iyice tetkik edilmiştir, kararlar kapalı gözle verilmiyor, müsterih olsunlar. Komşumuz Yunanistan'da daha süratli kararlar almıyor. Bu alandaki rekabet de gözden uzak tutulmamalıdır.

Arslan Başer Kafaoglu :

Sayın Prof. Orhan Dikmen'in yabancı sermayenin sanayileşmedeki rolü üzerindeki konuşmasını bir kaç noktadan eleştirmek isterim.

İlkönce, yabancı sermayenin geçen yüzyılda ve bu yüzyılın başında olduğu kadar korkunç bir faktör olmadığı konusunda ben de hemfikirim. Sayın Rıza Ormancı'nın deyinmediği gibi bunun bir nedeni, bir geri kalmış ülkeye gelen kapitale kurulan işletmelerin çoğunca, geçen yüzyıldan farklı olarak, o işten anlıyan teknisyence yönetilmesi ya da hiç olmazsa yerli ve işten anlıyan teknisyenlerin bu teşebbüslerin kadroları içinde yer almasıdır. Ben buna bir diğer neden olarak, zaman ilerledikçe Ulusların da eşitlik prensibinin, Uluslararası politikaya hâkim olması unsurunu ilâve edeceğim. Bu sayede büyük devletler az gelişmiş ülkelere yatırılmış kapitalin sahiplerini askerî ve diplomatik yollarla koruyacak gambot politikasını artık bırakmışlardır.

Ancak bu sözlerim, yabancı sermayeye her ne pahasına da olsa, kucak açılmasını terviç eder anlamda alınmamalıdır. Az gelişmiş ülkelere mal satarak büyük kârlar elde etme yerine, o malları bu ülkede imâl etme yolunu tercih etmek için yabancı sermayenin büyük bazı avantajları bulunması gerekir. Görünüşte düşük gibi görünen bu kârlar, görünmeyen bazı faktörlerle gizlenmiştir. Bu nedenle yabancı sermaye tabikâtinin bu günkü döneminde bazı başımızdan geçen olaylar gözönüne sermede fayda vardır.

1. Geniş anlamda aldığımız, yani dış yatırım kredilerini de içinde bulunduran, yabancı sermaye kredileri için büyük faizler istenmektedir. Bu faiz bir tesis için % 8 yi bulmuştur. Bu şartlarla alınan bir yatırım kredisizle tesis kurup çalıştırmak herhalde kolay sayılmaz. Kaldı ki bu kredilere, bazan alınır alınmaz, yani tesisler nema vermeden faiz yürütülmektedir.

2. Sermaye ya da kredi olarak yapılan yabancı sermaye finansmanı, bazanda maliyeti yüksek, çarık çürük tesis ve malzemeyi memleketimize sürme yolunda kullanılmaktadır. Sayın sanayicilerimiz Amerikan basınında ayyuka çıkıp Cumhuriyet gazetesinde çeviriler arasında yayınlanan «D.....'nin kazığı» yazısını herhalde hatırlarlar. Bunun gibi çok yakın bir geçmişte bir yabancı firma, sonradan kendi malı olduğunu öğrendiğimiz, patent hakkına dayanarak, demede istihsal tekniğini emsaliyle kıyas olunamayacak fiatlarla yurdumuza getirmek istemiştir. Bu çaba ilgili lerin vukufu ve yurtsever çalışmalarıyla son anda boşa çıkarılabilmektedir .

3. Yabancı firmalar ortaklık şeklinde yaptıkları yatırımlarda patent haklarına değerinden fazla kıymet biçmektedirler. Bu suretle faiz ya da kâr hissesi şeklinde elde ettikleri hakları, görünenden çok daha fazla olmaktadır.

4. Sayın Uzümcü'nün de belirttiği gibi, yabancı sermaye bazan yerli yatırımların kolaylıkla yapıldığı alanlara talik olmakta ve bu talepleri yerine getirilmekte.

dir. Aşında bu yerli müteşebbise vurulmuş bir darbedir. Çünkü az gelişmiş ülke-lerde sadece yatırım kaynakları değil, fakat düşük talep seviyesi dolayısıyla yatırım imkânları da sınırlıdır. Bu imkânların bir kısmının da yabancı sermayeye kapılması düşündürülemez. Örneğin, bir un değirmeni yapmak isteyen yabancı sermaye Türkiye'ye gerekli değildir.

Bu konuda günlük hayattan bir misâl de yakında kurulmuş bir bankadır. Yerli bankaların başarı ve kâr sağladığı alanlarda da görev alan bu banka elbette Türk Bankalarının kârını azaltıcı etkide bulunmuştur.

5. Nihayet «yabancı sermaye», «gerçekten yabancı sermaye» olmalıdır. Türli şekilde dışarıda birikmiş sermayelerin maceracı kullanışlarını buradaki dürtüst sermayeciler çok iyi bilirler.

Gelecek yabancı sermayenin yukarıdaki nitelikleri taşınmasına, burada kalkınmanın asıl yükünü alan özel ve kamu sektörü sanayi temsilcileri titizlikle dikkat etmeli, yararlı yabancı sermaye tahkikatı için Hükümeti uyarmalıdır. Bu kamu sektörü kadar özel sektörün de çıkarına uygundur. Özel Sektörse önce Türk Özel Sektörü.

Profesör Dikmen'in konferansında değineceğim ikinci husus, plân rakamlarında özellikle yabancı sermaye tahminlerinin küçümsendiğidir. Bu olmamıştır. Plânın hazırlanmasına katılmış nâciz bir arkadaşınız olarak, bu rakamların Sayın Dikmen'in imkânsızlıklar içindeki çalışmasından daha titiz esaslarla hazırlandığına eminim, sizin de emin olmanızı isterim. 1963'te başka kaynakların verdiği rakamların plân rakamlarından farklı oluşu, zannederim tarif farklarından ileri gelmektedir. Bu tarif farkları genel derdimizdir. Türkiye'de rakam yoktu denilir; vardır. Yalnız tariflere göre bu rakamları gayeye uygun şekilde ayarlamak gerekmektedir.

Plânda alınan rakam nettir. Sayın Profesörün aldığı rakamlar brüttür. Sayın Profesör kredileri de yabancı sermaye olarak almıştır, doğrudur. Ancak net yabancı sermaye yatırımına varmak için meselâ Ereğli Demir Çelik, ve diğer tesis kredileri için ödenmiş kredi faiz ve ana paralarının brüt rakamlardan çıkarılması gerekir.

Bir de Sayın Profesör yabancı sermayeye plânda önem verilmediğinden yakınıyor; Oysa, yabancı sermaye akımı bir elimizde olan faktöre (o sermayeye verilen avantajların artmasına) bir de elimizde olmayan faktöre (dış dünyada ileri sanayî ülkelerine kâr yüzdelerinin düşmesine) sıkı sıkıya bağlıdır. Ve ikinci faktör daha önemlidir. Plân elinde olmayan faktöre bağlı bir unsur hakkında ne diyebilirdi?

Bir Ulusal belge hakkında hüküm verirken biraz daha insafli olma zorundayız. Plân en azından bu memleket ekonomisi alanında rakamlarla, net tartışmayı getir-miştir. Millî yapıtlarımızın değerini bilelim.

Kâmil Tolon :

Evvvelâ benden evvel görüşen arkadaşlarımı bütün gücümle destekliyorum. Bil-hassa dış sermayenin böyle uluorta büyük veya küçük çaplarda değil hükümetin başaramadığı ve Millî sermayenin başaramadığı teknik bakımdan çok zor olan sa-halara yönetmesini ancak memleket için daha lüzumlu ve faydalı olacağını arzu ediyoruz. Ham madde tamamen memleketimizde çıkan sanayi kollarında da acaba plânlama dairesi bu düşünüş tarzı içindedir. Japonya gibi sanayileşip ve bütün dünya pazarlarına çok ucuz ve iyi kaliteli mal sürecek kabiliyette bir milletiz. Ye-terki azim ve idare ile başladığımız işi yine irade kuvvetiyle bitirmek isteriz.

Prof. M. Orhan Dikmen :

Evvelâ söz alarak fikir ve mütalâalarını beyan etmiş olan ve bu sayede tebliğin daha fazla bir sarahat kazanmasında rol oynamış bulunan muhterem konuşuculara teşekkür ederim. Tuttuğum nota göre 11 kişi görüşmüş. Sizi daha fazla bekletmek için doğrudan doğruya cevaplandırılması lüzumu olmayan hususları geçeceğim ve bazı fikirleri de müştereken iki kişi üç kişi ifade etmişse, bir defada cevap vermeye çalışacağım.

İlk olarak, rakkam meselesine temas etmek istiyorum. Türkiye'de herşeye rağmen maalesef istatistiki rakkam eksikliği vardır. Rakkamlar çok azdır, iyi işlenmemiştir; kısmen hatalıdır ve muhtelif kaynaklardan verilen rakkamlar farklıdır. Bu farkların bir kısmı, muhterem Arslan Başer'in işaret ettiği gibi çeşitli esaslara dayanmasından ileri gelmektedir. Yani hakiki bir fark yoktur; görünüşte bir fark vardır. Fakat maalesef bunun yanında aynı kıstaslara göre tanzim edildikleri mefruz bulunan rakkamlar arasında da esaslı maddi farklar karşımıza çıkmaktadır. İki şey birden aynı zamanda doğru olmayacağına göre aynı esaslara göre tanzim edildiği beyan olunan iki istatistik seriden birinin rakkamlarının hatalı olması da mu-kadderdir. Bu bendenizin şahsi bir iddiam değildir, işin mahiyeti icabıdır. Yine rakkamlardan devam etmek icabederse, Türkiye'de bir diğer âdet de bilhassa devlet dairelerinde kendi ihtiyaçları için rakkam veya istatistik tertip etmeleridir. Bu bil-dirmiyor. Biz de evliya olmadığımızı göre bu rakkamların tertip edilmiş olduğundan tabiatile haberdar bulunmamıza imkân yok. Bu tebliğ dolayısıyla bazı çalışmaların yapılmış olduğunu yahut İstanbul Sanayi Odasındaki yabancı sermaye etüdü gibi yapılmasına başlandığına muttali oluyoruz. Bunlar tabiatile şükranla karşılan-ması gereken teşebbüslerdir. Bilâhare bunların daha genişlemesi ve diğer sahalara da yayılması temenniye şayandır.

Bu arada Ereğli Demir Çelik hakkında izahatta bulunuldu. 129 milyonu ben Ereğli Demir Çelik Fabrikalarının çıkardığı bir broşürden almıştım. Yani herhangi bir mutavassıt kaynaktan değil, doğrudan doğruya o müessesenin neşriyatından almıştım. Bu itibarla, eğer bu 129 milyon değil de 166 milyon ise tabiatile tashih et-memiz gerekir ve fark da yükselirse, artışa doğru olduğuna göre memnuniyetle bunu yapmamız icabeder. Bendeniz doğrudan doğruya Ereğli Demir Çeliğin çıkarmış ol-duğu broşürdeki hatanın veya ekliğin burada tercümanı olmuşumdur.

Sayın Fuat Yücesoy'un mütalâalarına şöyle cevap vermek isterim: Zaman kı-tılığından dolayı burada üçüncü kısım gibi birinci kısmı da şifahi olarak arz edeme-dim. O kısımda kredilerin hangi şartlar altında sermaye sayılması gerektiğine işaret etmiştim. Tabiatile o kısmı vermeyince, veremeyince buradaki şifahi izahların mez-netsiz kaldı ve bu bakımdan belki de bir farklı anlamaya yol açtı. Efendim, krediler de yabancı sermaye hareketleri bakımından, malûmunuz olduğu veçhile, nihayet sa-bit gelirli yâni kâr yerine faiz geliri temin eden bir yatırımdan ibarettir. Yabancı sermaye hareketlerinde olsun, yabancı sermaye yatırımı istatistiklerinde olsun bun-ları sermaye olarak kabul etmekte zaruret vardır. Eğer krediler çıkarılacak olursa, yapılan yabancı yatırım hakiki portesini anlamaya imkân kalmaz. Nitekim sayın Halit Işıl'ın vermiş olduğu izahlar bunu teyit eder mahiyettedir.

Sayın Fuat Yücesoy, bir beşinci kaynaktan bahsettiler. Bu, yabancı sermaye ka-nununun dışında kalan ve bundan faydalanamayan sermayelerdir. Kendileri gayet haklıdır; bu bendenizin de hatırıma geldi. Ancak, kendilerinin de işaret ettiği gibi bu sermayeler hakkında maalesef hiçbir rakkam yoktur. Denilebilir ki, rakkam ol-mamakla beraber bunları hatırlatmak üzere tebliğe almakta fayda umulurdu. Bu bakımdan da pek bir fayda ummadım. Çünkü bunların büyük çoğunluğu itibarıyla, belki de tamamen, sanayi dışı sahalara yönelmiş olması ihtimalini derpis ettim. Yani bunların daha ziyade servisler, ticaret, bankacılık, sigortacılık gibi sahalara yönelmiş olmalarının büyük ihtimal dahilinde olduğunu düşündüm. İçlerinde belki

de sanayie yönelmiş çok ufak bir kısım vardır; fakat herhalde yaptığımız global tasvir ve tahlil içinde kabili ihmal oldukları neticesine vardım.

Efendim, sayın Rıza Ormancı'ya da burada biraz evvel arzettiğim kaynakların taaddüdü ve devlet elindeki dökümanların çok zor bulunması hususundaki işaretle-rinden dolayı ayrıca teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Bilhassa biz taşradakiler, hü-kümet merkezi dışında bulunanlar, bu bakımdan çok şikâyetçiyiz.

Sayın İbrahim Üzümcü, yerli sermaye ve yabancı sermaye mukayesesini yaptılar; her sermayenin kâr aradığını beyan buyurdular. Bu mevzuda kendileri ile mu-tabakım. Yalnız yerli sermaye kit olunca yabancı sermaye ile yerli sermayenin kit-liğının giderilmesi gerektiğini zannediyorum. Ben burada kendilerinden ayrılıyorum. Kendileri yerli sermaye kılığını kabul ettikleri halde yatırım sahaları arasında belki bir tercih durumu ileri sürdüler, belki ben tam iyi anlıyamadım fakat bizatihi kılığın yabancı sermayenin daveti için bir sebep olarak mütalâa edilmesi icap ettiği zamındayım.

Sayın Tahsin Yıldırım da aynı şekilde bilgi ve rakkam azlığından bahis buyur-dular; müteşekkirim.

Sayın Sabahattin Teoman'ın bahis buyurdıkları Plânlama Teşkilâtının Broşürü-nü bendeniz Ankara'ya geldikten sonra haber aldım. Nâçiz şahsıma gönderilmiş oi-maması mühim değil; fakat İktisat Fakültesine yahut Maliye enstitüsüne de gönde-rilmemiş olduktan gayri bunun herhangi bir neşriyat listesinde de izine tesadüf edemedim. Bu bakımdan Plânlama Teşkilâtının broşüründen faydalanamadım.

Yabancı sermaye seminerindeki çalışmalar yazılı olarak bendenizde mevcuttur; fakat doğrudan doğruya mevzuumla ilgili değildir. Bunlar, esas itibarile hukuki ba-kımdan meseleyi mütalâa etmişlerdir.

Plânlama ve yabancı sermaye münasebetine gelince, plânda herşeye rağmen ya-bancı sermayeye (kâfi derecede diyelim) yer verilmemiş olduğu intiba bende de-vam ediyor. Gerek Sabahattin Teoman'ın gerekse Arslan Başer'in ifadelerine rağ-men bu intiba bende tamamen silinememiş bulunuyor. Netekim, plânda turizm gibi, müşterek pazar gibi, yabancı memleketlere giden işçiler gibi, hemen tamamıyla ih-mal edilmiş diğer birçok kısımlar da vardır. Bu plânın zaten mutlaka mükemmel olduğunu iddia etmeye mahal yoktur. Bilâkis plânın eksiklerini, boşluklarını, aksak-lıklarını tesbit etmek, plânı daha uygun, maksada daha elverişli bir hale getirmek için faydalı telâkki ederim. Binaenaleyh, gerek yabancı sermayenin gerekse turizm, müşterek pazar, yabancı memleketlere giden işçiler gibi hususların evvel plâna belki de yıllık programlar içinde kısmen, fakat belki de plânın o şekilde düzeltilmesiyle yer bulmasının faydalı olacağı kanaatindeyim.

İhracata müteveccih sanayi ile kapasite mefhumu arasında da bendenizde bazı tereddütler husule geldi. İhracata müteveccih sanayi, bence tarifi icabı, kapasiteyi aşan bir sanayi olmak lâzımdır. İç istihlâk kapasitesini aşmayan sanayi'in organik ve devamlı bir şekilde ihracata yönelmesi zaten beklenemez. Bu itibarla, ihracata mü-teveccih sanayide kapasite aşımı yani iç istihlâk kapasitesi aşılması bence bir bakı-ma zaruri görünüyor.

SEKİZİNCİ TEBLİĞ

ULUSLARARASI İKTİSADİ MÜNASEBETLERİMİZİN YÜRÜTÜLÜŞÜ AÇISINDAN SİNAİ GELİŞMEMİZ

MEMDUH AYTÜR

Maliye Bakanlığı Müsteşarı

Giriş :

1964 Sanayi Kongresinde bir konuşma yapmak imkânını bana verdiği için Kongre Tertip Komitesine teşekkürler ederim.

Konumuz, yani, «Uluslararası İktisadî Münasebetlerimizin yürütülüşü açısından iktisadî gelişmemiz», geniş tetkiklere ve derin bilgiye ihtiyaç gösteren bir alana girdiğinden, onu tümü ile, 45 dakikalık bir zaman süresi içerisinde ve tatmin edici bir muhteva ile, sunmaya imkân göremedim.

Burada esas itibariyle, dış iktisadî münasebetlerimizde ve yürütülüşünde «Mes'eleleşmiş» taraflara şahsî tecrübelerimi de gözönünde tutarak temas etmekle yetineceğim.

Dış iktisadî münasebetlerimizde «mes'eleleşmiş» taraflar nelerdir?

Hemen, konuya girmeden, şu noktayı arz etmek isterim : Bir milletin dış iktisadî münasebetleri ile iç iktisadî faaliyetleri o kadar girift olmuş, milletlerarası ilişkiler o kadar yaklaşmıştır ki birine taallük eden bir konuyu ele alırken diğerini aynı dikkatle incelememeye imkân kalmamıştır.

Bu itibarla dış münasebetlerimizin bir çok meseleleri, millî iktisadî hayatımızı içesitli nisbetlerde etkilemekte; iç iktisadî meselelerimizi halletmek için aldığımız kararlar da derhal dış iktisadî münasebetlerimize tesir etmektedir.

Sınai Gelişme :

Türkiyemizin iç iktisadî meseleleri, esas itibariyle kalkınma dâvası etrafında toplanmaktadır. Kalkınma dâvasının başlıca meselesi de sınai gelişmedir. Sayın Başbakanımızın kuvvetle belirttiği ve diğer hatiplerin de ısrarla üzerinde durduğu üzere sanayi alanındaki gelişme, 5 Yıllık Plânımızın çekici kuvvetini teşkil etmektedir. Plânda verilen nisbetler bunu açıkça göstermektedir: Ziraatta yıllık gelişme hızı % 4,2 Sanayi'de yıllık gelişme hızı % 12,9 dır.

Sanayileşmeye, bir plânın dinamizmini emanet eden hususiyet kapital yoğunluktur. Sermaye kesafetine ilâveten, bu alanda sermaye hasılâ

nisbetinin diğer alanlara kıyasla yüksek oluşu genel gelişmeyi sanayileşmeye bağliyanlara hak vermektedir.

Ancak, Sanayileşme, enfastrüktüre, yani liman, yol, enerji ve su tesislerine; vasıflı iş gücüne; teşebbüs kabiliyetine; idareci kadrosuna; yaratıcı ve araştırmacı kabiliyetlere; geniş bir piyasaya ve nihayet bir makine sanayiine muhtaçtır.

Bunlar da yeterli bir eğitim sistemine, kuvvetli bir idare mekanizmasına ihtiyaç gösterir.

Türkiyemiz, kalkınma ihtiyacını, bütün bu noktaları gözönünde tutmak suretiyle, öncelik sıralarını hesaplayarak, hedefler vererek, tedbirler göstererek, açık bir plâna bağlamıştır. Binaenaleyh artık zaman kazanmak, kaynak israf etmemek istiyorsak bu hedeflerin ve tedbirlerin tatbikat bakımından peşine düşmek zorundayız.

Bunların tatbikatı,

- I) İhtiyarî ve cebri tasarruf hacmi ile,
- II) Yabancı tasarrufların katılma imkânı ile,
- III) Malî ve nakdi politika ile,
- IV) Dünya konjonktürü ile,

ve nihayet bunların içinde aktığı damarların sağlığı —tâbir mazur görülsün— akımın «neşesi -ve- heyecanı» yahut «tasası» ile yakından ilgilidir.

Birer cümle içine sığdırdığım şu ilişkilerle bütün unsurlarca temas ettiğimi söylemek istemediğim takdir buyrulur. Maksadım sınai gelişmemizin tüm içindeki yerini anatomisi ve fizyolojisi ile bir kere daha hatırlamaktır.

Ödemeler Dengesi :

Sanayi gelişmesi hedefi, onun yardımcı olacağı hedefler ve ona yardımcı olacak hedefler, plânda hacmi ve nisbeti gösterilmiş olan bir finansmana yani (paraya) ve (dövize) muhtaçtır. (Sermaye terakümü) ve (dış tediyeler dengesi) hâdisesi olarak bu ihtiyaç başlıca dar boğazlardan birini teşkil etmektedir.

Dar boğazlar ekonominin en hassas noktalarıdır. Üzerinde dikkat ve itina gösterilmesi icap eden ve patolojik veçheler alabilecek olan yerlerdir; yani mes'eleleşmiş taraflardır. Bilhassa bu noktalarda bizi aydınlatacak bilgi ve rakamlara muhtaç olduğumuzu, bu bilgi ve rakamları kıymetlendirmenin günümüzde bir ihtisas dalı haline geldiğini de kabul etmek zorundayız.

Yetkililer, bütün bu sebeplerle, Uluslararası İktisadî Münasebetlerin yürütülüşünde tediye muvazenesine ve tediye muvazenesi açıklarına büyük önem atfetmişler; dış malî ve iktisadî münasebetleri yönetirken, daima, kararlarını bu dar boğazı düşünerek vermek mevkiinde bulunmuşlardır.

O halde sözlerime başlarken koyduğum bir sorunun cevabını burada verebilirim : Dış iktisadî münasebetlerimizde «mes'eleleşmiş» nokta tediye muvazenesidir. Tediye muvazenesi, bilindiği üzere, bir milletin dış

âleme, mal ve hakları ile ilgili olarak yaptığı ödemeler ile dış âlemin aynı sebeplerle ona yaptığı ödemeleri gösterir bir hesaptır.

İki çeşit ödeme arasındaki net fark dış âlem geliri veya gideri olarak «toplam kaynaklar» kapsamı içinde, ilâve veya tenzil şeklinde görünür.

Şu halde bu fark makro denge dediğimiz toplam kaynaklar ile toplam harcamalar dengesi içinde bir unsurdur. Bu sebeple dış âleme ödenenlerin oradan gelenlere nazaran daha çok olduğu ahvalde, dış âlem o milletin toplam kaynaklarına bir ilâve yapıyor demektir.

Meselâ; plânın 1964 programındaki rakamlardan istifade ederek şöyle diyebiliriz :

1962 fiatları ile 1964 yılında toplam kaynaklarımızın 65,3 milyar lira olacağı kabul edilmiş; ve bunun 17.— milyarının toplam kamu harcamaları, 48,3 milyarının toplam özel harcamalar olarak sarfedileceği hesaplanmıştır. Halbuki 1964 gayri safi milli hasılâmız 62.8 milyar liradır. Şu halde dış iktisadî münasebetlerimizi yönetenler, 17 milyarlık bir yatırım yapabilmek için dış âlemden 2,5 milyar lira temin etmek durumundadırlar.

Şurasını da hemen kaydetmek isterim ki,

Dış açık bir takım hesaplamalar yapılarak bulunur. Burada o yıl ihracatın ne kadar olacağı tahmin edilir. Meselâ 1964 için bu miktar 375 milyon dolardır.

İthalât rakamı da, mecmû yatırımlar için ne kadar ithalât lâzım geleceği sanayiinin, muayyen bir yüzde artış da ilâve ederek, ne kadar ham madde ithal edeceği, ekonominin yedek parça ve zarurî istihlâk maddesi ihtiyacının ne olacağı hesap edilerek tâyin edilir. Bunların kontrol edilmiş orantıları vardır Meselâ, 1964 için ithalât, 280 milyon doları yatırım maddesi, 280 milyon doları ham madde ve 80 milyon doları istihlâk maddesi olmak üzere 640 milyon dolar olarak öngörülmüştür.

Demek ki, dış ticaret dengemiz 1964 yılında 265 milyon dolar açık verecektir. Dış iktisadî münasebetlerin idaresinde bu açığı azaltmak, ortadan kaldırmak ve hattâ fazla sağlamak bir hedeftir. Fakat bu son hedefe birinci plân devresinde varmak mümkün görülmemiş; açığın azalacağı düşünülmüştür.

Memleketimizin görünmeyen gelir ve giderleri arasındaki fark aleyhimize, Buradaki açık turizm gelirlerinin artmasına rağmen henüz, bilhassa dış borçlarımızın ağır faiz yükü sebebiyle, 55 milyon dolar kadar tutmaktadır. Nato müttefikleri arası hesaplar dolayısıyla her yıl gelen bir miktar döviz bu açığı ehemmiyetli hisbette karşılamaktadır. O kadar ki bir tahmine göre bu yıl görünmeyen kalemler hesabında hiç açık vermemiz bile mümkündür.

Burada bir nebze durmakta fayda görürüm.

Görünmeyen Kalemler :

Anlaşıyor ki tediye muvazenemizde görünmeyen kalemler dinamik bir unsurdur. Bu noktanın yöneticilerin gözünden kaçmasına, dış ödeme-

ler dengesindeki açığı azaltmak üzere turizm geliri, hariçteki işçilerimizin tasarrufları gibi kalemler üzerinde gerekli tedbirlerle durmamalarına imkân yoktur. Lâkin, hemen, sözlerinin başında temas ettiğim şu noktayı not etmek isterim: «Gerekli tedbirleri», gelişmemizin tümü içindeki yeri ile değerlendirmek lâzımdır. Bazı ihracat maddeleri, turist ve işçi dövizleri ile teşvik edilecek diye genel mâlî ve nakdî politika, yani istikrar.. yani paranın kıymeti ilâh... Hassas noktalar gözden kaçırılmamalıdır.

Şu halde, Türkiye'mizin cârî dış tediye açığı 230 milyon dolardır.

Dış Açık :

Fakat, dış borçların 1964 yılında ödenecek taksitlerini de dış malî münasebetlerin yöneticileri hesaba dahil etmek durumundadırlar. Bu da 1964 yılında takriben 110 milyon dolardır.

Dış borç taksitlerinin ve faizlerinin azameti, üzerinde durulacak çok ehemmiyetli bir orantıyı akla getirir: Her yıl ödediğimiz taksit ve faizler, ihracat gelirimizin yüzde kaçırır?

Dış borçlarımızın taksit ve faizleri, 1964 yılında, ihracat gelirinin % 37.3 nisbetindedir.

Sayın dinleyenlerim, bu yüksek bir nisbettir. Bu nisbet dış münasebetlerin idaresinde gözönünde tutulan bir nisbettir. Bu nisbetin büyümesi, yeni krediler temininde güçlüklerin artmasına, şartlarının ve teminatlarının artmasına müncer olur.

Dış Kaynaklar :

Ancak, iç malî ve iktisadî politika sağlam olur, ekonominin dinamizmi kuvvetli bir potansiyel olarak kendisini hissettirmeye başlarsa, şüphesiz kıyı yıllık borç mürettebatının bu kadar yüksek nisbetli olması, yeniden alınacak krediler üzerinde şu arzettiğim etkiyi yapmayabilir.

Dış ödemeler dengesinin bu kuş bakışı tahlili bizi dış borçlanmalar üzerinde biraz daha durmaya sevk etmektedir.

İkinci Dünya Harbinden sonra, Milletlerarası İktisadî Münasebetlerde tarihte görülmemiş bir inkişaf vuku buldu.

Milletlerarası ticareti, gümrük tarifelerini, kambiyo politikalarını ve milletlerarası likidite meselelerini tanzime, tahditleri kaldırmaya, ticareti kolaylaştırmaya mâtuf çalışmalar yapan müesseseler kuruldu. Dünya istihsal ve ticaretinin, refahın müşterek menfaat meselesi olduğu fikri yayıldı. Harpten zarar gören memleketlerin ve geri kalmış ülkelerin kalkındırılması için uzun vâdeli, düşük faizli ikrazlar ve bağışlar yapılması prensibi tatbikata intikal etti. Avrupa İktisadî İşbirliği Teşkilâtı ve Dünya Bankası tesis olundu.

İleri sanayi memleketlerinin, sür'atle, harpten evvelki refah seviyelerini bulmaları ve gelişme hızlarını, tarihlerinde görülmemiş nisbetlere yükseltmeleri, aralarındaki ticaretin, dünya ticaretinin büyük bir kısmına tekabül eder hale gelmesi, Hükûmetlerarası Münasebetleri, adetâ her ihtisas dalındaki daire ve müesseseleri ile devamlı temas eder yakınlığa ulaştırdı.

Üniversitelerde «İktisadî gelişme» konusu üzerindeki çalışmalar önem kazandı, ilmi etüdler çoğaldı ve konunun teorisi tahsil programlarına girdi. Bu çalışmaların Milletlerarası İktisadî Münasebetler üzerindeki tesiri, böyle 45 dakikalık bir konuşmada dahi zikredilecek kadar ehemmiyetlidir.

Bazı memleketler aralarındaki gümrük tarifelerini kaldırmak ve dışarıya karşı müşterek bir gümrük tarifesi tatbik etmek, münasebetlerini, sermaye ve işçi hareketlerini teşmil ederek, mevzuatlarını ve iktisadî politikalarını ahenkleştirmek çok daha yaklaştırmak üzere birleştiler. Bu kabil çalışmalar arasında, fiile çıkan ve mufakkat olanı Müşterek Pazardır.

Dış İktisadî Politika :

Bütün bu gelişmeleri, memleketimiz yetkilileri, diğer düşünceler arasında, bilhassa tediye muvazenesi politikası ve kalkınma yardımları açısından izlemişler, dış iktisadî münasebetlerimizi yönetirken,

- I) İthalâtımızda umumî tatbikatın faydalarından mahrum kalmağa,
- II) İhracatımızın Pazarlar dışına itilmesine,
- III) Kalkınma müesseselerinin ikraz ve imkânlarından faydalanılmasına,

dikkat etmişlerdir.

İkinci Dünya Harbinden sonraki bütün bu gelişmeler, hükümranlılık mefhumunun eski tatbikatının kalmadığını, pek çok rakam ve istatistiklerin gizli olmaktan çıktığını; Milletlerarası Müesseselerin, hattâ yardım yapan devletlerin, incelikle dikkat olunsa dahi, yardım alan devletlerin iç iktisadî ve malî tutumlarını müzakere konusu yaptıklarını göstermiştir. Bu da dış iktisadî münasebetlerin, iç iktisadî münasebetlerin tediri altında bulunduğu kaziyesinin bir tezahürü olmaktadır.

Dış iktisadî münasebetlerin mes'eleleşmiş tarafını gördükten, snai gelişme de dahil olmak üzere dahil olduğu geniş «İlişkiler örgüsü» ne temas ettikten sonra, konuya bir de geçmişteki yürütülüşü bakımından eğilmekte fayda görüyorum. Bu sayede bu münasebetlerin bu günkü yürütülüşünün nedenlerini daha iyi verebilmenin mümkün olacağını zannediyorum.

Türkiyemiz dış tediyeleeri bakımından İkinci Dünya Savaşından küçük rakamlı bir muvazene ve oldukça kabarık, yani, meselâ o zamanki seviyeye nisbetle bir yıllık ithalâtına tekabül edebilecek bir döviz ihtiyatı ile çıktı. Ticaret partönerlerimiz henüz kambiyo tahdidatı idame ediyorlardı. Dolar darlığı dünyanın başlıca problemi idi. Dünya bol bol ithalât yapacak rahatlığa, sanayi memleketleri mamül madde ve makine ve teçhizat siparişlerini kolayca karşılayacak bir istihsal seviyesine henüz ulaşamamıştı.

Memleketimizde 1946 yılında, harp içinde tatbik edilen ithalât ve ihracat pirimleri ilga edilerek iktisadî hayata realist bir mikvas vermek, maliyeyi düzenlemek maksadı ile devalüasyon yapıldı. Bir dolar 2,80 Türk

Lirası muadeleti ile yapılan bu devalüasyon, zamanında ithalâtı kâfi sebep olmaksızın ağırlaştırdığı ve ihracata belirli bir faydası olmayacağı mülâhazaları ile tenkit olundu. Bu tenkitleri bugün doğru veya yanlış bulmak için kâfi malûmata sahip bulunduğumuzu zannetmiyorum; sadece kat'i paritenin tesbiti için, diğer bazı memleketlerin yaptığı gibi daha bir müddet beklemenin ve Milletlerarası Para Fonu ile bilistişare bir rayiç tesbit etmenin daha muvafık bir yol olduğu fikrinde bulunduğunu kaydetmek isterim.

1946-1950 devresi, Avrupa İktisadî İşbirliği çalışmalarına iştirak, Amerikan yardımlarının başlaması, Türkiye'de «yatırım» mefhumunun yayılması, Sınai Kalkınma Bankasının kurulması, Dünya Bankası Heyetinin kalkınma imkânlarımızı incelemesi devresidir. Bu devrenin siyasi ve idarî sahada getirdiği yenilikler, 1950 yılında iktisadî politikada ve dış iktisadî münasebetlerde iyimser bir siyaset güdülmesinin sebeplerini hazırlamıştır.

İthalâta cesaretli ve oldukça geniş bir liberasyon, banka kredilerinde ucuzluk bu siyasetin en belirli tezahürleridir. Fakat kredi ucuzluğu iç ticareti ve istihsali geliştireceği yerde harp darlığından çıkmış halkın rağbet ettiği, bankaların da pek kârlı bulduğu ithalâta yönelmiştir.

İthalâtın hem de istihlâk maddesi ithalâtının yükselmesi, ihracatın muvazi bir seyir takip edememesi, memlekete yatırım ve istihsal alanında belirli bir fayda sağlayamadan döviz ihtiyatlarının düşmesine 1952 yılının Eylül'ünde liberasyonun âni bir kararla durdurulmasına sebep olmuştur. Bu arada harp yıllarında ortaya çıkmış atölye ölçüsündeki cılız sanayi de tamamen silinmiştir.

1952-1956 yılları arası, yol, baraj, liman gibi temel yatırımların hızlandığı bir devredir. Bidayette Dünya Bankası'nın uzun vâdeli ve mâkul faizli «malî kalkınma kredileri», Amerikan bağışları ve Alman kredileri bu yüksek yatırım faaliyetini finanse edebilmiştir.

Tediye muvazenelerinde mühim birer kalem olan özel yabancı sermaye hareketleri, liberal bir anlayış içinde hazırlanmış bulunan yabancı Sermayeyi Teşvik ve Petrol Kanunları ile tanzim edilmişlerdir.

Bu devrede bütçeler ve İktisadî Devlet Teşekkülleri açıklar vermiş krediler devamlı surette ve likidite ihtiyacının üstünde yükselmiş, piyasa mal darlığı artmış ve enflasyon bâriz bir şekil almıştır. Artık dış âlemle olan iktisadî münasebetler normal kuralların dışına çıkmış, Türkiye ile iş yapmak fikri, «emniyetsizlik» ile çağrışım yapmaya başlamıştır. Dünya Bankası, batı malî mahafilinde büyük tesir yapan kararını, yani Türkiye ile münasebetleri seyreltme kararını bu arada vermiştir. Dünya Bankasının aleyhimizdeki bu tutumunun izleri dış münasebetlerimizde son yıllara kadar hissedilmiştir.

İlk Stabilizasyon Teşebbüsü :

Hükümet dış münasebetlerin aldığı bu istikâmeti, Milletlerarası Para Fonunun yardımı ile değiştirmek tecrübesine 1956 İlkbaharında teşebbüs etmiştir. Para Fonu mütehasısları, Amerika Birleşik Devletleri'nin mü-

zahareti ile, iç iktisadî siyaset islâh olunduğu ve Türk Parasına realist bir rayiç biçildiği takdirde, ehemmiyetli bir malî yardıma hazır olduklarını yeni yatırım kredilerinin Amerika tarafından açılacağına emin olduklarını ifade etmişlerdir.

Teklif e göre, kamu bütçeleri ve İktisadî Devlet Teşekkülleri açık finansmanını, yani Merkez Bankası'ndan borçlanmayı durduracaktır, krediler tahdit olunacak, Türk Parasına —kat'i devalüasyona gidilinceye kadar— kademeli bir pirim sistemi uygulanacak ve dış ticaret, bilhassa ithalât objektif bir tahsis sistemine bağlanacaktır. O zaman Türk Parası devalüe edilmiş olsa idi, mütehasısların hesaplarına göre, 1 dolara 6-6,5 lira arasında bir fiat verilmiş olacaktı.

Yetkililer, yükselen fiatları Millî Korunma Kanunu'nun hükümlerini şiddetle tatbik ederek durdurabileceklerini, ciddi bir enflasyonun bahis konusu olmadığını, devlet bütçesini ithalâtın alınacak bir Hazine hissesi ile denkleştirebileceklerini düşünmüşler; ithalâtı tahsis ve tevzi sistemini bir miktar daha sıkarak azaltmışlar ve yatırımlara kısa vâdeli yüksek faizli ihracatçı kredileri ile devam etmişler ve bu ilk stabilizasyon programını kabul etmemişlerdir.

Bu vesile ile Yunanistan'ın stabilizasyona 1953 yılında gittiğine 11 yıldır parasının kıymetinde bir değişiklik yapmağa lüzum görmediğine işaret etmek isterim.

1956, 1957 ve 1958 yılları ithalâtın sür'atle daraldığı, sanayi ham maddede, yedek parça ve teçhizat bulamadığı, istihsalın kapasitesinin çok altına düştüğü yıllar olmuştur. Bu yıllarda ariyeri tâbir edilen ve liberasyonun durdurulmasından sonra birikmiş olan dış borçların karşılığı olarak ihracat gelirlerimizin bir kısmı haciz olunmaya başlamıştır.

Kamu bütçelerinin ve teşebbüslerinin finansmanı bu yıllarda büyük kısmı ile Merkez Bankasına düşmüş, fiat artışları ve karaborsa önlenemeyecek hale gelmiştir. Fakat memlekette enfastrüktür yatırımları ve çimento ve şeker fabrikaları inşaatı ihracatçı kredileri ile devam etmiştir.

1958 Stabilizasyonu :

Lâkin 1958 yılı ortalarına doğru, ithalâtın 310 - 315 milyon Dolar raddelerinde seyretmesi; ihracatın ise 1949 seviyesine, yani 247 milyon dolara düşmekte olması, ihracatçı kredilerinin dahi bulunmasında diplomatik organlara vazife düşecek kadar büyük güçlüklerle tesadüf edilmeye başlanması Hükümeti iç İktisadî Politikada ciddi bir değişiklik yapmaya sevk etmiştir. 1958 yılı başında sağlam yatırım, normal ticaret yapılması imkânı kalkmış bulunuyordu. Döviz karaborsasının yükselmesi resmî ihracat gelirlerini düşürmüş, ithalâtı pahalandırmış, memleket Doğu Avrupa memleketlerinin acemi sanayiine pazar olmuş idi. Dış ticaret, çeşitli nam-lar altında, pirimler, sürsarjlar, takaslar ve bağlı muamelelerle yürütül-mekte idi. Bütün bunlar Hükümetin, müteşebbisin ve müstehlikin isabetli tercihler yapmasına mâni oluyor ve kaynaklar israf ediliyordu.

Hükümet 1958 Ağustos'unda aldığı kararlarla bu sakim ve gafat tat-bikatin mühim bir kısmına nihayet verdi. Bu kararlar, Türk Parasına yeni bir kur tâyin etmek, fakat bunun ilânını bir müddet geriye atmak; kamu

ve iktisadî devlet teşebbüsleri bütçelerini ortodoks mânâsı ile denkleştirmek; dış ticareti yeni ve mâkul bir sisteme bağlamak, Millî Korunma Kanunu tatbikatına nihayet vermek, Merkez Bankası kredilerini ve toplam banka kredilerini bir tavan ile hudutlandırmak şeklinde hülâsa olunabilir.

Bu kararların isabet derecesi üzerinde gerek alındığı zaman gerek sonradan çok durulmuştur. Kararlar mahiyeti icabı âni olmuş ve mes'ul idare şâyânı takdir bir ketumiyet göstermiştir. Tedbirlerin, mâtuf oldukları sahalardaki mübalğalı gidiş nisbetinde, hattâ bir miktar fazla sert olodüğünü da söylemek mümkündür. Fakat o zamanki imkânlarla mevcut malûmata ve rakamlara istinaden Milletlerarası Para Fonu ve Avrupa İktisadî İşbirliği mütehasıslarının iktiraki ile alınmış ve iyi plânlanmış bir tedbirler manzumesi olduğunu kaydetmekte hata olmasa gerektir. Bu kararların tatbikatı, şüphesiz lüzumlu değişikliklerle, zamanımıza kadar devam etmiştir. Stabilizasyon kararları ve tatbikatı, dış âlemi tekrar memleketimize karşı müsait davranmaya sevkemiş ve 1950-1958 devresinde borçlanılan ödenemediği için birikmiş olan borçlar 1959 yılında Paris'te yapılan bir anlaşma ile konsolide edilmiştir. Bu suretle ihracatımızın her yıl haviz olunması yerine, bu borçların muayyen bir faiz mukabilinde taksitlendirilmesi kabul olunmuştur.

Plânlı Devreye Geçiş -

Plânlı devreye geçiş yılına yani 1962 yılına kadar yetkililerce alınan kararlar Türkiye'nin dış malî itibarını ehemmiyetli derecede kuvvetlendirmişdir. Bu devrede altın ve döviz ihtiyatları yükselmiş, ithalât ve ihracat artmaya başlamış, görünmeyen muameleler denilen ve dış münasebetlerin suhuletle işleminde büyük rolü olan tediyelerde liberasyona gidilmiş, ithalâtta, lüzumlu yatırım maddeleri, zarurî ham maddeler ve yedek parçalar libere edilmiş, yabancı sermaye ciddi ölçülerde gelmeye başlamış; ikinci demir çelik tesislerinin inşasına başlanmış; Dünya Bankası 6-7 yıllık bir fasiladan sonra Türkiye'ye yeniden kredi açmağa hazır olduğunu bildirmiş; Müşterek Pazarla yapılan ortaklık anlaşması müzakereleri müsbet bir seyir almış; Milletlerarası İktisadî ve Malî Müesseselerle münasebetler sağlam bir tekniğe ve açıklığa kavuşturulmuştur.

Stabilizasyon politikasının tatbikatı yalnız, dış iktisadî münasebetlerimizin yürütülüşünde malî itibarı iade etmekle kalmamış Hükûmete uzun perspektifli bir kalkınma plânı yapmak imkânını da vermiştir.

İstihsal ve tüketim vetiresi, tasarruf meyli, paranın iç ve dış kıymetinin umumî fiat seviyesinin nisbi bir kararlılık gösterdiği, fizik kontrollerin asgarî hadde bulunduğu bir ortamda daha isabetle değerlendirilebilir. Böyle bir ortamda tahminleri ve hesapları, projeksiyonları daha sağlam verilere istinat ettirmek kabildir. İşte 1958-1962 devresi, Kalkınma Plânımızı hazırlayanlara bu imkânı vermiş ve batı malî mahafilinde plânın finansmanına iştirak edilebileceği kanaati gelmiş ve «Türkiye'ye Yardım Konsorsiyomu» kurulmuştur.

Konsorsiyum :

Konsorsiyom, 5 Yıllık Kalkınma Plânının dış finansmanını sağlamak

maksadiyle çeşitli yardım kaynaklarının birlikte ve koordine bir şekilde kullanılmasını istihdaf eden bir topluluktur.

Konsorsiyomun çalışmalarında ittiba edilmesi zorunlu, yazılı faideler yoktur. Üyeler, kendi mevzuatı ve görevli müesseselerin imkânları dahilinde, yardım yaptıkları diğer milletlere olan tahhütlerini de göz-önünde tutarak, yapacakları yardım yekûnunu, kredinin çeşidini ve genel şartlarını toplantılarda resmen beyan ederler. Her üyenin, gizli kalmak kaydıyla, yardım alan memleketin kalkınması ve yardımlarla ilgili olarak, plân tatbikatı, umumî iktisadî politika hakkında fikirler söylemesi, izahat alması mutadır.

Türk Konsorsiyomu, Pakistan ve Hindistan Konsorsiyomlarından farklı olarak Avrupa İktisadî İşbirliği Teşkilâtının (OEEC) nin halefi İktisadî İşbirliği ve Kalkınma Teşkilâtını (OECD) öncülüğü ile Paris'te bu teşkilâtın merkezinde kurulmuştur. Konsorsiyomda Amerika, Almanya, İngiltere, Fransa, Kanada, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksembudg, İsveç, Avusturya, İsviçre, Danimarka iştirakçi üye, Milletlerarası Para Fonu da müşahit üyedir. Konsorsiyomun müttefik ve bitaraf, büyük ve küçük devletlerden ve Milletlerarası Müesseselerden kurulmasında, bu müşterek teşebbüsün askerî ve siyasi hedefler dışında, sırf iktisadî kalkınmayı desteklemek maksadı ile meydana getirildiği fikri hâkım kılınmak istenmiş, meselâ Konsorsiyomun kurulması çalışmalarında, daha evvel Nato müttefikleri nezdinde Hükümetimizce yapılan teşebbüslerden bahsedilmemekte titizlik gösterilmiştir. İsveç, Avusturya İsviçre gibi üyeler bu konudaki hassasiyetlerini saklamamaktadırlar.

Lüksemburg gibi çok küçük yardımlar yapabilecek devletlerin iştiraki ise, müşterek yardım prensibinin bütün batı hükümetlerince benimsendiğinin bir teyidi olacağı, Parlâmentolarda gerekli ödeneklerin alınmasında kolaylık sağlayacağı için kurucularca bilhassa aranmıştır. İktisadî İşbirliği ve Kalkınma Teşkilâtı, kendi üyelerinden birinin kalkındırılması için giriştiği bu teşebbüse ehemmiyet atfetmekte, teşkilâtın başında bulunan zat bu çalışmalardan müessesenin 1961 de aldığı yeni hüviyetin sebeplerinden birini bulmaktadır.

Geri kalmış memleketlere, Hür Batı Dünyasınca yapılan iktisadî yardımların arttırılması, şartlarının onları tediye muvazenesini tahrip etmeyecek bir niteliğe kovuşturulması ve yardım yapan devletlerin gayretlerini ve birbirlerine nazaran «fedakârlık» derecelerini toplu olarak etüd etmek istişari kararlar almak maksadı ile 1960 yılında bir «Kalkınma Yardımları Grubu (DAC)» kurulmuş idi. Bu kurul, halen Paris'te, Türk Konsorsiyomu nezdinde kurulduğu teşkilât içinde, bir Komite olarak (DAC) vazife görmektedir. Bu Komitenin müzakereleri ve kararları, hiç bir devleti ilzam etmemekle beraber bizim Konsorsiyom çalışmalarımız üzerinde, müsbet istikamette tesirini hissettirmektedir.

Dış Finansman İhtiyacı ve Kaynakları :

Konuşmamızın bu noktasında 5 yıllık plâmmızın öngördüğü dış finansman ihtiyacı hakkında kaba da olsa bir fikir vermek isterim.

1963-1967 devresinde cari açığımız yuvarlak rakamla yılda 250 mil-

yon dolar civarında olacaktır. Bu rakama, eski dış borçlarımızın faiz yükü dahil fakat yıllık resülmal taksitleri hariçtir. Bunlar da ilâve olduğu takdirde dış açıklar 1965 yılında 406, 1966 yılında 326, 1967 yılında 310 milyon dolar olacaktır.

Bu ihtiyaç hangi kaynaklardan karşılanacaktır?

Her şeyden evvel şunu kaydetmek isterim ki, dış yardımların millî tasarrufa net bir ilâve oluşu vakıasına rağmen, bir memleketin kendi öz kaynaklarının onun dış ve iç tediye ihtiyaçlarını karşılamasının alternatifidir.

Dış İktisadî münasebetlerin yöneticilerini bu gayenin hakikat olması kadar takviye edecek yolu şahsın göremiyorum. Bu sebeptendir ki ihracat gelirlerinin hızla ve sanayi mamûlü olarak arttırılmasını, ithalâtın, yüksek kaliteli ve müsait fiatlı ikâmelerle daha lüzumlu maddelere yöneltmesi, görünmeyen kalemleri net bir kazanç haline getirilmesi ve bütün bunların sağlam iktisadî prensipler gözden kaçırılmaksızın yapılması şarttır. Bunların başarılması için tek yönlü tedbirlere gidilmesinin aleyhindedim. Zira, az veya çok zaman sonra millî ekonominin bu kabil tedbirlerin zararını çekeceği kanaatindeyim.

Dış kaynakları,

1 — Yabancı memleketler ve

2 — Milletlerarası müesseseler olarak evvelâ ikiye ayırmak mümkündür.

Yabancı memleketlerden gelenler de,

- a) O memleketlerin millî bütçelerinden borç veya bağış olarak verilenler,
  - b) Banka sisteminden yapılan ikrazlar ve
  - c) İhracatçı kredileri
- olarak üçe ayrılabilir.

Milletlerarası müesseselere gelince :

Bunlar Milletlerarası Para Fonu gibi geçici karakterdeki tediye muvazenedi zorluklarına karşı millî para mukabilinde döviz satan, Dünya Bankası gibi su işleri, limanlar, elektrik tesisleri, yollar kabilinden projeler için uzun vâdeli kredi açan müesseselerdir.

Birleşmiş Milletler özel fonu, Gıda ve Tarım Teşkilâtı gibi kuruluşlar da mahdut ölçülerde yardım yapan müesseseler arasındadır. Avrupa Para Sandığı, Milletlerarası Para Fonunun likidite kolaylıkları mahiyetinde fakat ikrai şeklinde yardımlar yapan bir müessesedir.

Dünya Bankası'nın kredileri, kuruluşunda, başta Amerika olmak üzere üye devletlerden sağladığı sermayeye ilâveten, serbest piyasalardan yaptığı istikrazlar hâsılı ile karşılandığı için, kolay açılır krediler değildir. Dünya Bankası, kendisinden kredi isteyen milletleri, (umumî borçluluk durumu) yani sözlerimin başında temas ettiğim, yıllık borç ödeme mükel-

İstikrarının, yıllık dış gelirlere nisbeti ve iç iktisadî politika ve potansiyel bakımlarından değerlendirmektedir.

Bu değerlendirme usulüne göre, Türkiye dahil, bir çok gelişmemiş memleketler kredi alamaz duruma girmişlerdir. Boşluğu doldurmak için kurulan müessesese «Milletlerarası Kalkınma Kurumu (IDA)» dır.

Bu müessesenin kaynaklarını, büyük kısmı itibarile, yine başta Amerika olmak üzere ileri sanayi memleketlerinin millî bütçelerinden temin etmektedirler. Dünya Bankası tarafından idare olunan bu kurum yaptığı ikrazları, Dünya Bankası'na nazaran daha düşük faizli, daha uzun vâdeli olarak vermekte ve borç mürettebatı borçlu memleketlerin parası ile ödenmektedir. Türkiye bu kurumdan büyük yardımlar almağa başlamıştır. Kurum bilhassa Seyhan Elektrik ve Sulama Tesisleri ile ilgilenmektedir.

Müşterek Pazar devletleri de bir «Avrupa Yatırım Bankası» kurmuşlardır. Bu banka Dünya Bankası usullerine göre çalışmakta ve uzun vâdeli malî kalkınma kredisi açmaktadır. Müşterek Pazar'la yaptığımız ortaklık anlaşmasında bu bankanın önümüzdeki beş yıl içinde memleketimize 175 milyon dolarlık kredi açması takarrür ettirilmiştir. Bu kredinin de kaynağı Müşterek Pazar'a üye devletlerin millî bütçelerinden yapacakları tahsislerdir.

Görülüyor ki kalkınma kredileri, ister Milletlerarası Müesseseler kanalıyla verilsin, ister devletler tarafından açılın, büyük kısmı itibarile millî bütçelerden çıkmaktadır.

Millî bütçelerin parlâmentoların tasvibinden geçmesi vakıası karşısında, kalkınma kredilerinin kaynaklarını mütalâa ederken bir ehemmiyetli nokta üzerinde durmakta fayda vardır :

Yardımlar ve «Diken» ler :

Yardım yapan hükümetler çeşitli zaruretlerle yardımlara büyük ölçülerde devam etmek isteseler dahi, kamu oyları ve dolayısıyla Parlâmentolar bu yardımlara artık eskisi kadar rahatlıkla razı olmamaktadırlar. Yardım yöneticileri, parlâmentolarda ve basın karşısında yapacakları yardımlar için istedikleri ödenekleri müdafaa edebilmek için çok çetin gayretler göstermek durumunda kalmaktadırlar. Gazetelerde tesadüf ettiğimiz ve çok defa garip karşıladığımız Senatör beyanları işte bu müzakerelerle ilgilidir.

Ödenek sağlamanın çetinliği, bir çok hallerde, yardım alan ve veren yöneticileri zor şartlar altında müzakereye mecbur etmektedir. Bu arada, resmî bir mahiyet almasa da, yardım yapan memleket teb'asının yardım alan memleket hukuku önünde yürütemediği menfaatlerinin de bahis konusu olduğu bir vakiadır.

Parlâmentolar üzerinde, dış yardımlar lehinde tazyik yapan unsurlardan en önemlisi o memleketin ağır sanayiidir. Bu sanayi, pahalı olan mamûllerini geri kalmış memleketlere peşin para ile satmak imkânı olmadığını bilir ve kendi hükümetlerini bu memleketlere kredi açmak hususunda zorlar.

Bağlı Krediler :

Elbette bu vakıanın tek sebep olduğu intibasını vermek istemem. Fakat büyük önem taşıyan bu tazyik diğer unsurlarla da birleşerek devletlerin açtığı kredileri»n (projelere) ve (memlekete) bağlı olarak verilmesi neticesini doğurmuştur.

Projeye bağlı kredi demek, iktisadî faydası, iç finansmanı, piyasa in-kânları, maliyetleri, istihsal usulleri ve mühendislik tarafı incelenmiş ve verimli olacağı kabul edilmiş tesislerin finansmanı için yapılan ikrazlar demektir. Bir memleketin kalkınmasında pek mühim rolü olan bu kabil projelere ait kredilerin, ehil imalâtçılar arasında açılacak bir eksiltme sonunda kazanacak firmaya yapılacak tediyelerde kullanılması faydalı olur. (Ahiren Türk Parası Kıymetini Koruma Kanununa istinaden çıkarılan kararnamenin maksadı budur.) Bu tatbikata, en müsait şekli ise, serbest proje kredisinin alındığı hallerde gidilebilmektedir. Dünya Bankası, Milletlerarası Kalkınma Kurumu, Avrupa Yatırımlar Bankası gibi müesse-selerle İsveç'ten alınan krediler bu nevidendir.

Projeye ve memlekete bağlı kredi açan bir memlekette fiatlar ve ka-lite esasen müsait ise ve o memleket firmaları arasında makul bir rekabet mevcut ise bu kredilerin gayeye en yakın bir nitelikte temininin mümkün olduğu ifade edilebilir.

Proje ve memlekete bağlı kredilerin ihaleden evvel ilgili memleketçe tetkik edilmesine bağlandığı ve tetkike verilen yatırım projeleri arasında kendi kıstaslarına göre tercih hakkı kredi açan memleketin bir ajanına tanındığı hallerde. (ki bu hal, bir çok memleketlerce bir politika olarak izlenmektedir) plân tatbikâtı ve öncelikler bakımından bazı mahzurlar doğmaktadır.

Proje Mühendisliği :

Yatırımlarda seçilecek ve teçhizat nitelikleri, verimlilik, uygunluk, maliyet ve nihayet fiat bakımından ayrı bir ehemmiyet taşır, bu bakımdan Dünya makina sanayiini, tekâmülleri, piyasayı tanıyan, teknolojiyi bilen kıymetli ve feragatli ekiplere ihtiyaç vardır. Bu hizmetin vücudu ve kudreti kalkınma plânlarının kıymetli teminatlarından biridir. Bu saha-da tecrübe kazanmış mühendisler yetiştirmek lâzımdır.

Maliye Bakanlığınca, kamu sektörü ihtiyacı için düşünülen «proje ve mühendislik hizmetleri kurumu» kanununu bu vesile ile önemli bir adım olarak kaydetmek isterim.

İhracat Garantisi :

Memlekete bağlı proje kredileri yalnız devletlerin bütçelerinden verilen ödeneklerden karşılanmamaktadır. Mahallî banka kolaylıklarından da istifade eden ihracatçı firmalar 5-7 sene vâdeli % 5 - % 7 faizli makine ve teçhizat kredisi açmaktadırlar. Bu türlü krediler memleketimizce 1950 - 1962 yılları arasında kullanılmıştır. Plânlı devrede ve Konsorsiyom yardımları arasında yetkililer bu türlü kredileri, genel borçluluk durumu-muz ve tediye muvazenemiz mülâhazaları ile tercih etmemektedirler. Bu türlü kredilerin ayrıca makine ve teçhizatı, satıcının fiat ve şartları ile

mübayaa etmek ihtimali gibi bir mahzuru daha vardır; geri kalmış memleketler makinelerin niteliği ve fiyatı konusunda kuvvetli pazarlık yapabilmek imkânına her zaman mâlik olamamaktadırlar. Memleketimizde de henüz bu türlü kredileri serbest bırakacak bir ortam teşekkül etmemiştir, denilebilir.

İhracatçı Kredileri :

İhracatçı kredilerinin, kredi açan memleketler bakımından ve firmalar bakımından bâriz faydası, istiklâllerini yeni almış bir çok memleketlerin geniş talebi karşısında devletlerce de desteklenmesi yoluna gidilmiştir. Amerika'da ve Japonya'da Export ve Import (Exim) bankaları, Almanya'nın Hermes ve Fransa'nın Cofaş müessesleri, İngiltere, Kanada ve İtalya'daki mümasil kurumlar bu kabil imalâtçı ve ihracatçı müesseseleri, muayyen şartlar altında kısmen finanse etmekte, mahallî banker imkânlardan faydalanmaları için de garanti ile temin etmektedirler.

Bu türlü kredilere DAC yani Kalkınma Yardımları Komitesi ve Konsorsiyomlarca râğbet edilmemekle beraber, memlekete ve projeye bağlı devlet yardımları ile ihracatçı kredileri arasında mutavassıt bir çeşit olmak dolayısıyla başvurulmaktadır. Memleketimiz yöneticileri uzun vâde ve müsait faiz tatbik edilebildiği ve ilgili projenin durumu müsait olduğu hallerde bu kredileri de kullanmaktadır.

Ancak, gerek ihracatçı kredileri, gerekse garanti edilmiş ihracatçı kredileri Milletlerarası Yardımlar edebiyatında Aid (yani yardım) olarak değil, daha ziyade Trade (yani ticaret) olarak anılmaktadır.

İhracatçı kredileri yalnız projeli yatırımlar için değil carî maddeler ve müteferrik yatırım malları için de açılmaktadır. Meselâ tatbikatına son verilen mal mukabili ithalât, gümrükten çekilişten sonra bedel 6 ay içinde ödendiğinden bu çeşit kredilere bir misal halini almış bulunuyordu. Bu mallar piyasa değeri ile değil de, çoğu hallerde «liste fiyatları» ile getirildiğinden mahzurlu görülmüştür. Ayrıca bu tatbikat, ithalâtı hesap edilen seviyeler üstüne çıkarmak tabiatındadır; ve ödemeler dengesi bakımından mahzurludur.

Program Yardımları :

Dış yardım şekilleri yalnız proje kredilerinden ibaret değildir. Başta Amerika olmak üzere bazı memleketler, yardım alan memleketlerin carî madde ihtiyacını da kabul etmişler, bunların ithalâtını temin için program yardımları yapmakta bulunmuşlardır.

Menşei Marshall Yardımlarına ve traj haklarına kadar giden bu tatbikat yakın zamanlara kadar «bağış» şeklinde yapılmış ve karşılığını teşkil eden mahallî paralar millî bütçelere dolaylı veya dolaysız bir ilâve olmuştur. Bidayette bunun gayesi, yardım alan devletlerin askeri güçlerinin idamesi olmuş fakat zamanla bu tarafı unutulmuş millî ekonomilere yardım fikri öne geçmiştir. Geçen yıla kadar devam eden ICA ve AID bağışları bu kaynakların başlıcasıdır.

Ancak, iktisadî karakterin bârizleşmesi, parlâmentolarda bağışlara

karşı muhalefetin artması bu yardım şeklini de ikraz haline inkilâp ettirmiştir. Geçen yıl alınan 35 milyon dolarlık ve bu yıl sağlanan 70 milyon dolarlık Amerikan AID yardımları, çok uzun vâdeli, çok düşük faizli ikrazlar şeklinde olmuştur.

Bir memlekette mevcut sanayi kapasitesinin yüksek seviyede çalışmasının da kalkınma ile olan ilgisi son zamanların münakaşa edilir olmaktadır çıkmış ve Konsorsiyom yardımlarının büyük bir kısmını bu şekilde, cari ithalât programlarımızın finansmanı şeklinde olması esas kabul ettirilmiştir. Arz ettiğim Amerikan yardımlarından başka Alman ve İngiliz yardımları, geçen yılki İtalyan yardımı bu kabil kredilerdir.

Piyasa İstikrazları :

Yardım şekillerine nihayet vermeden önce, bir devletin, belediyenin veya o devlet teb'ası bir müessesenin milletlerarası sermaye piyasasından, tahvil çıkarmak suretile, serbestçe istikraz aktine muvaffak olmasını, bu günkü batı kurallarına ve değer yargılarına göre, milletlerarası malî itibarın miyarı olduğuna da işaret etmek isterim.

Bir yardım şekli olmamakla beraber, dış tediyeler dengesindeki mühim rolü bakımından ve bir kaynak olarak hususî sermaye hareketlerine de temas etmek isterim.

Özel Sermaye Hareketleri :

Hususî sermaye hareketleri başlıca iki şekilde cereyan etmektedir :

- I) Orta ve uzun vâdeli malî krediler,
- II) Yabancı sermaye yatırımları.

Bunlardan birincileri, kısa vâdeli para piyasasından temin edilen banker kredilerinden tefrik etmek icap eder. Orta ve uzun vâdeli kredilerden, yabancı bankaların veya malî müesseselerin doğrudan doğruya açtıkları kredileri anlıyoruz. Bunlar karakter itibarile «malî itibarın miyarı» şeklinde az evvel temas ettiğim malî istikrazlardan farklı değildir.

Kaçak Sermayelerin Dönüşü :

Geri kalmış memleketlere bu türlü kredilerin uzun vâde ve normal piyasa faizi ile verilmesi basit bir ihtimaldir. Siyasî ve içtimaî düzeni oturmuş da olsa, kredi değeri düşük olan bir memlekete uzun vâde ile para yatıracak banker veya finansiyel bulmak kolayca tasavvur olunmaz.

Bu kabil memleketlere bu küçük altında girecek paralar, umumiyetle ihracattan ve ithalâttan kaçmış, yani kambiyo suçlusu akçalardır. Bunları «mademki kendi ayağı ile geri geliyor, millî servettir, göz yumalım» fikri ile müsait karşılamak mümkün olamamak lâzımdır.

Zira kambiyo kontrolünün tek müeyyidesi kaçmış fonları kullanırmamaktır. Bunların kullanılması kambiyo kontrolünün vücut sebebini kaldırmaktır. Kambiyo kontrolü eğer lâzımsa bunun bir başka tekniği yoktur.

Uzun vâdeli malî kredilerin, geri kalmış memleketlere verilmesi, hiç şüphesiz bu fonların mutlaka kambiyo kaçağı olduğu mânasına da gelmez. Kredi alacak memleketteki firma, veren memleketteki firma ile öyle bir iş münasebetine sahip olur ki, böyle arajman her iki taraf için de cazip olur. Bu takdirde veren memleketteki firmanın malî mesuliyeti altında yapılan arajman bu çeşit bir krediyi mümkün kılar.

Özel İstikraz İmkânı :

İşte bu kabil arajmanlardan, geçen yıl çıkarılan bir kararname ile, yararlanmak imkânı hazırlanmıştır. Kararnamenin koyduğu şartlar, vâde ve faiz şartlarından, malî kredinin ihracatçı kredisinin bir örtülü nevi olmamasını sağlayacak disiplin hükümlerinden ibarettir. Tabii ayrıca, bir takım maceraperestlerin milletlerarası malî münasebetlerimizi ifsat etmemeleri için muamelenin ciddiyetine medar olacak kayıtlar da konulmuştur.

Bu arada şu ciheti de kaydetmek isterim ki hususî malî kredilerden daha ziyade uzun vâdeli yatırım projeleri için yararlanmak öngörülmüş tür. Orta vâdeli işletme kredilerinin :

- I, Dış borçluluk yükümüzü artıracığı,
- II) Yurt içindeki faiz politikasını saptıracığı,
- III) Daha ziyade hariçle yakın teması olan firmaları ve yabancı sermayeyi favorize edeceği,

mülâhazası ile, kararnamenin şümülü dışında bırakılması düşünülmüş fakat bu mülâhazayı takviye edecek bir formül ile yani temin olunacak kredinin yarısının, kamu yararına emanet edilmesi suretiyle, kullanılmasına müsaade edilmiştir. Bu şekli ile işletme kredilerini % 10,5 luk piyasa faizi ile kullanmak imkân dahiline girmiştir.

Yabancı Sermaye :

Yabancı sermaye yatırımlarını, hususî uzun vâdeli malî ikrazlardan ayıran nokta, sermaye sahibinin teşebbüsün âkibeti ile ilgili olmasındadır.

Yabancı sermaye yatırımlarını teşvik etmek, geri kalmış memleketlerin kalkınma ve tediyesi muvazenesi dâvalarında müessir bir çare olarak mütalâa edilegelmiştir. Milletlerarası münasebetlerde, her kademede, bunun olanca kuvveti ile teşvik ve teshil edilmesinin telkini âdetâ bir rutin haline gelmiştir. Yabancı sermayenin, teşebbüs olarak, getireceği yeniliklerden, yüksek organizasyondan, teknikten ve kapitalden faydalanmak istemek tabiidir.

Ancak, bu teşebbüslerin de ciddî ve yararlı bir yatırım şeklinde olmasını istemek tabii sayılmalıdır. Kaçmış bir kaç yüz bin liralık dövizin eski ve pahalı makineler halinde yurda dönmesini ve bir teknik ve organizasyon olarak dahi fayda katmadan işletilmesini, her halde, kalkınma ve tediyeye muvazenesi için faydalı saymak mümkün olamayacaktır.

Memleketimizde yabancı sermayenin, sür'atle kalkınma bakımından zaruriliği takdir olunmuş, bu kongrede tebliğ sahibi kıymetli hatiplerin

belirttiği üzere, İkinci Dünya Harbinin sona ermesini müteakip teşebbü se geçilmiştir. 1954 yılında çıkan kanun, emsaline nazaran liberal bir espri ile hazırlanmış bir kanundur. Mutasavver Maden Kanununun da aynı ana fikirler dahilinde hazırlanması lüzumu yapılan telkinler arasındadır. Petrol Kanunumuz, çok mühim bir sahaya taallük etmesi ve hususiyetleri olması dolayısıyla ayrıca tedvin edilmiş bir Yabancı Sermaye-yi Teşvik Kanunu saymak mümkündür.

Mevcut kanun yakın zamanlara kadar ciddi bir yabancı sermaye akımı sağlayamamıştır. Bunun sebeplerini kanunda aramaya imkân yoktur. Kanunun tatbikatının ve yürütülüşünün de kâfi birer sebep teşkil edeceği iddia olunamaz.

Yabancı sermaye akımının ümit edilen ölçülere varmamasını, takip olunan umumî iktisadî politikaya bağlamak yanlış olur kanaatindeyim. Plânlı devrenin, muvazeneli bir malî ve nakdî politikanın, para kıymetindeki istikrarın, yabancı sermaye akımını teşvik eden başlıca âmiller arasında olduğunu; milletlerarası iktisadî münasebetlerin normal bir hale gelmesinin, Türkiye hakkında açık ve gizli teknik neşriyatın lehte puanlar kaydetmeye başlamasının da müsbet bir tesir yaptığını ifade etmek isterim.

Ayrıca Müsterek Pazar'la olan ortaklığımız bilhassa bu sahada tesirini gösterecek, üye olsun veya olmasın bir çok memleketlere mensup sanayiciler Türkiye'ye gelmeyi ciddi olarak düşüneceklerdir.

Bizim bakımımızdan yapılacak şey, yabancı sermayeye, bir taraftan idarî kolaylıkları gösterir, formaliteleri normal hale getirir, lüzumsuz gecikmeleri önlerken; diğer taraftan, takip edeceğimiz politikayı tutarlı bir halde yeniden çizmektir. Büyük ve ciddi bir firma, Türkiye'ye müracaat ederken kabul şansı hakkında mâkul bir fikre sahip olmalıdır. Aksi hem kendi karar organları hem de Türkiye'deki müteşebbisler hesap ve tercih ten ziyade ihtimallerle uğraşmak durumunda kalırlar.

Finansman Şartları :

Dış âlem gelirlerinin kaynaklarını, yardım müesseselerinin başlıcalarını ve yardım şekillerini tetkik ettikten sonra bunların şartları hakkında da bir kaç söz ilâve etmeyi faydalı bulurum.

Devlet kredileri umumiyetle uzun vâdeli ve düşük faizli olmaktadır. Bunların 40 sene vâdeli ve 10 yıl ödemesiz devreli ve % 1 den az faizli olanları vardır. Meselâ Amerikan kredisi böyledir. Uzun vâdeli kalkınma kredileri daha ziyade 20-25 yıl vâdeli 5-7 yıl ödemesiz devreli ve % 2 ilâ 5 faizli olmaktadır.

Bu kredilerin, tediye muvazeneleri esasen ağır yük altında bulunan memleketlere verildiği ve finansman konuları arasında sermaye, hasıla nisbeti yüksek, yani kendisini uzun yıllar sonunda ödeyecek alt yapı yatırımları olduğu gözönünde tutulursa, umumî şartların ehven olmasının sebebi anlaşılır.

Mali ve İktisadî Kurumlarla Münasebetler :

Ancak kendisinden yardım beklenen bütün ileri sanayi memleketleri,

bu gibi ehven şartlarla kredi açacak duruma henüz erememişlerdir. Fikir olarak bunu kabul edenlerin bir kısmında ise lüzumlu müessese ve teşkilât kurulamamıştır. Bu itibarla Fransa ve İtalya, Kanada gibi memleketler, kredileri, ihracat garanti müesseselerinin aracılığı ile açmakta ve bin netice şartlar nisbeten ağırlaşmaktadır.

Dış iktisadî münasebetleri yönetmede karşılaşılan en mühim müşkül, tediye muvazenesi zaruretleri ile plândaki ödeme dengesi projeksiyonlarını telif etmekte toplanmaktadır.

Dış iktisadî münasebetlerimizin bugünkü yürütülüşü, plânın dış finansmanı ve binaenaleyh dış açıklar etrafındaki kesif çalışmalar sahasında, daha hususî bir ifade ile Konsorsiyom etrafında toplanmaktadır. Bunun dışında, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi, Müşterek Pazar Komisyonu, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Antlaşması, Dünya Bankası ve Para Fonu, Avrupa Para Anlaşması nezdinde ve ticaret ortağımız olan memleketlerle, teknik işbirliği de dahil olmak üzere çok çeşitli münasebetlerimiz vardır.

Günlük iş hayatımızda kısaca «Anlaşmalı Memleketler» dediğimiz devletlerle ithalât ve ihracat ve hattâ kredi münasebetlerimiz mevcuttur.

Bu münasebetler üzerinde durmayacağım, yalnız şu kadarını kaydedeyim ki bu münasebetlerin yürütülüşü de baştan beri arza çalıştığımız esaslar etrafında cereyan etmekte, plânlı kalkınmanın, yıllık programların, iç iktisadî istikrarın, tediye muvazenesi zaruretlerinin, dış borç yükünün, kredi değerlilik kambiyo kontrolü zaruretlerinin gereklerine göre tedvirine gayret edilmektedir.

Türk Konsorsiyomu İle Münasebetler :

Sözlerime son vermeden önce Türkiye'ye Yardım Konsorsiyomu ve konsorsiyom karşısında Türk yetkililerinin tutumu hakkında malûmat arz etmek isterim

Konsorsiyomun sureti teşekkülü hakkında bilgi arzetmiştim. Burada sadece Konsorsiyomun çalışmalarına değineceğim :

Konsorsiyom çalışmaları 1962 sonbaharında başlamış ve zikrettiğim yardım kaynakları, Türk plânında öngörülen hedefleri tahakkuk ettirmek istikametinde harekete geçilmiştir. İlk tatbikat yılı, 5 Yıllık Plânımızın da ilk yılı olan 1963 yılıdır. Bu çalışmalarda bazı üyeler Türk Plânındaki yatırım projelerini finanse etmek esas gayesi üzerinde durmuşlar; bunu asıl saymışlar; ve tediye muvazenesi açığının karşılanması mes'uliyetinin, Para Fonu, Avrupa Para Anlaşması gibi müesseselerin sahasına sirdiğini ifade etmişlerdir. OECD Sekreteryası ve hattâ Başkanlık Divanı bu ifadelerin kuvvetinin tesiri altında kalmışlardır.

Sunu da kaydetmeliyim ki milletlerarası kurumların mütehasısları ve yüksek derecedeki memurları, ileri sanayi memleketlerinin temsilcileri her zaman Milletlerarası Finans ve İktisat Literatüründe en yeni inkişafı takip eden yüksek istidatlı kimseler olarak tasavvur edilmemelidir. Bunlar arasında iki harp arası devresi fikriyatının mümessilleri hâlâ bulunmaktadır. Ayrıca milletlerarası münasebetlerin genişlemesi, ku-

rumların çoğalması, devlet idaresinde tecrübesi az, milletlerarası münasebetlerin inceliklerine vâkıf olmayan bir çok mütehasşsıların kadroya alınması zaruretini doğurmuştur. Bunlar arasında farklı metod ve mesleklere sahip olanlar olduğu gibi, her memleketin meselelerine gereken ihtimamı gösterecek kadar zamanı olmayanlar da vardır.

1963 yılı sonlarında ve 1964 yılı başında Türk yöneticilerinin çalışmaları Konsorsiyom üyelerine, Sekretaryalara tediye muvazene finansmanı ile, Merkez Bankası'nın döviz ihtiyaçları arasındaki fark, program finansmanının kalkınma bakımından lüzumlu ve ehemmiyeti, yatırım projeleri finansmanının yegâne mesele olmadığı hususlarının izahı ile geçmiştir.

Filhakika tediye muvazenesi açıkları, arızî sebeplerden doğduğu takdirde bir kısa vâdeli para piyasası meselesi veya cari iktisadî politikada muayyen tedbirlerin alınması ile karşılanabilecek bir hâdisedir. Bunun metodları ve tedbirleri, Milletlerarası Para Fonu ve Avrupa Para Sandığı gibi müesseselerde ve Batıda Merkez Bankaları ve Hazinele arasında ele alınır.

Halbuki Türkiy'nin tediye muvazenesi cari açığı ve eski borçların taksitlerinin ödenmesi mecburiyetinden doğan toplam açık projeksiyonu plândaki hedefler gözönünde tutularak hesap edilmiştir. Plân ve yıllık programlar yanlış olmadıkça, bu açığın karşılanmasında vâkı olacak gecikmeler bizzat plânın uygulanmasını zarardide eder.

Kaldı ki bir memleketin kalkınmasına yardım etmek yalnız yeni kapasite yaratan projeleri finanse etmekle olmaz; nasıl toplam harcamalar içinde yatırımlar muayyen bir yüzde ile temsil ediliyorsa, dış finansman ihtiyaçları içinde de projeler bir yüzde ile temsil edilirler. Bu yüzdenin üstündeki ihtiyaç program ithalât finansmanına tekabül eder. Nasıl gayrisâfi millî hasıla rakamı içinde yıllık aşım ve eskime payları bulunuyorsa, nasıl her yatırım mutlaka yeni bir fabrika veya baraj demek değilse onun gibi mecmu dış yardım ihtiyacı da mutlaka proje finansmanı demek değildir.

Ve nihayet kaldı ki elde 100 milyonlarca dolarlık yatırım projesi vardır. Büyük Keban Barajı da bunlar arasındadır.

Diğer taraftan Türkiye'nin üzerindeki borç yükünü de dikkate lâzımdır. Yıllık mürettebatı birinci plân devresine isabet eden bu borçlar plândaki mecmu yatırımlar yüzdesi olan % 4 + % 14 hesabına dahil değildir. Türkiye'nin mevcut üretim kapasitesini gerekli bir hızla (ki bu imalât sanayiinde yukarıda işaret ettiğim gibi % 13 kadardır) çalıştırılabilmesi için lüzumlu ham maddeyi yedek parçaları, zarurî istihlâk maddelerini zamanında ithal etmesi zorunludur. Her yıl şu kadar dış borç ödeyen bir memlekette bunları kendi imkânları ile karşılaması beklemez. Bunlar karşılanmadıkça üretim kapasitesinin yeterli seviyede kullanılmasına ve gelir ve istihdam seviyesinin plândaki hedeflerine ve netice itibarile tasarruf ve yatırımlarda hedef seviyesine varmağa imkân yoktur. Binaenaleyh cari ithalât programımızın da finansmanı, yatırım projelerinin finansmanından, plânımız bakımından, farklı bir nitelikte değildir.

Bu fikir üzerindeki çalışmalar saha kazanmıştır.

Plân ve Konsorsiyom :

Bu konuda son bir nokta kalmaktadır. Hatırlanacağı üzere sözlerim arasında «...Plân ve yıllık programlar yanlış olmadıkça» kaydını az önce kullanmıştım. Bu çok ehemmiyetli bir konudur.

Türkiye'nin dış finansman ihtiyacı tâyin olunurken, plânda mevcut orantılara ve % 7 nisbetindeki kalkınma hızına istinat olunmaktadır.

- I) Bu hız realist midir?
- II) Orantılar doğru hesap olunmuş mudur?
- III) Türkiye ikinci plân devresi sonunda, hakikaten, fevkalâde yardımlara muhtaç olmaksızın normal sermaye hareketleri ile kalkınmasına devam edebilecek midir?

Teferruata girmeksizin hemen arz edeyim ki, Türk plânı, bu sorunların lüzum gösterdiği incelemede sağlam çıkmıştır :

- I) % 7 hız kabili ihraz bir hızdır.
- II) Plândaki hedefler ve orantılar doğrudur.
- III) Türkiye'nin 10 yıl sonra fevkalâde yardımlara muhtaç olup olmayacağı meselesi ise, Konsorsiyomun sağlayacağı yardımların vâdelerine ve faiz yüküne bağlıdır. Bunlar müsait olursa bu son noktanın da cevabı olumlu olacaktır.

Sonuç :

Milletlerarası İktisadî Münasebetleri yönetenler, kazanılacak asıl dâvanın dahilinde olduğunu müdrik olarak şu noktalar üzerinde durmaktadırlar. Milletlerarası münasebetler bugünkü idare sistemimizde, iç iktisadî politikada da görevli kimseler olduğu cihetle daha müsbet çalışmak mümkün olmaktadır :

1° — İktisadî istikrar prensibi gözden kaçırılmamalıdır.

Bir çok memleketlerde olduğu gibi istikrar halinin idamesi güç bir meseledir. Enflâsyondan deflâsyona sür'atle kayılabilmektedir. Bu maksatla iktisadî müşahade mekanizması takviye olunmuş ekonominin nabzı çok yakından izlenmeye başlanmıştır.

2° — Kalkınma hızını elde edebilmek için plânın kabul ettiği sermaye hasılâ kat sayısını gözden kaçırmamak lâzımdır. Bunun için de sanayiye büyük bir rol düşmektedir. Bu konuda başarılı olmak için mevcut üretim kapasitesinin çalıştırılmasını mümkün kılacak şartlar hazırlanmalı ve yüksek verimli yeni projeler meydana getirilmelidir.

«Projeciliğin» evvelce işaret ettiğim ehemmiyeti mübalâğa edilemeyecek kadar büyüktür diyebilirim.

Bu konuda devlet harcamalarının ihtiyaç nisbetinde hızlandırılması, banka kredilerinin geliştirilmesi derpiş edilmiştir. Ancak bu imkânların plân hedeflerini aşmak istidadını gösteren ithalâta kaymaması için muayyen ithal mallarına «gücendirici» tedbirlerin tatbikine devam olunacaktır.

Hükümet ayrıca, gümrükler için yeni tarife kabul etmiş ve yerli sanayiinin himaye marjını arttırmaya karar vermiştir.

Yatırım maddeleri ithalâtında gümrük resimlerinin tediyesinde kolaylık tanınması, yatırım bankalarına yatırım fonlarından büyük tahsisler yapılmış olması, dış kredilerden bir kısmının bu cihete tahsisi, memleketin geri kalmış bölgelerini ve bilhassa yeni kurulacak enerji merkezlerinin civarını istihdaf edecek bir yatırım bankası kurulması kararı ve sanayi sahaları kurulması hazırlıkları, devlet ihalelerinde yerli sanayi için % 33 azamî avans nisbetinin tatbik başlanması ehemmiyetle kaydedilecek müsbet tedbirlerdir.

3° — Konsorsiyomun daha başarılı bir çalışma yapabilmesi için, yıllık tahhütler yerine, müteaddit yıllara sâri taahhütler yapması lâzımdır. Şimdiye kadarki tatbikat yıllık taahhütlerin bile bir oturumda sağlanmadığını göstermiştir. Türk yöneticileri kendilerine terettüp edeni, hal ve şartların imkân verdiğinden daha müsait bir şekilde yerine getirmiş olması ve memleketin daha birinci plân devresinin birinci yılında lüzumlu fedakârlıkları göze almış bulunması Konsorsiyomun daha büyük gayretler göstermesi için olumlu bir davet olarak kabul edilmelidir.

Bunun için, 5 yıllık perspektif içinde, Türkiye'ye her yıl yapılacak yatırımlar, daha program tatbikatı başlanmadan «bütçelenmeli» ve buraya yapılan yardımlar arasına Para Fonu'nun, Merkez Bankasının kolaylıkları ithal olunmamalıdır. Zira bunlar millî bütçeler tatbikatında hazine muamelelerine temsil olunabilecek finansmanlardır.

Görülüyor ki, dış münasebetlerimizin idaresinde takip olunan metod, konuşmanın başında işlemeye çalıştığım, meseleyi tümü ile kavrama ve örgünün içine giren unsurların birbirleri üzerindeki etkisini değerlendirme ve hâdiseleri yakından izleme metodudur.

Kongrenin sayın üyeleri, elbette, bu metodun tatbikatında hata edilmediğini söylemek istemediğini takdir etmişlerdir. Plân tatbikatında hedefler ne ise dış münasebetlerin yürütülüşünde de bu metod odur. Ona yaklaşma derecesi başarının ölçüsüdür.

Bütün bunlar dış münasebetlerde hususiyle Konsorsiyomla münasebetlerde başarılı olacağımız mânasına alınabilir mi?

Bir memleketin iç düzeninin ve iktisadî tutumunun sağlamlığı o memleketin potansiyelini izleyenlerin gözünden kaçmayacağı kanaatindedim. Kudretli bir ticaret ortağının, kuvvetli bir milletin ağırlığını dik kate almakta hiç kimsenin gecikeceğini sanmıyorum.

Onun içindir ki, içerde güttüğümüz iktisadî politikada, dünya konjonktüründe fevkalâde bir değişiklik olmadıkça 5 yıllık plânımızın finansmanı uygun usuller ve şartlarla sağlanacaktır, diyebilirim.

Bilgili, kararlı ve tutarlı bir yönetimin netice almasını beklemek aşırı bir iyimserlik sayılmasa gerektir.

SEKİZİNCİ TEBLİĞİN GÖRÜŞÜLMESİ

Rıza Barlas :

Bugüne kadar olan tebliğlerde, daha çok, sermaye birikimi, yatırım ve, özellikle, özel teşebbüsü ilgilendiren ve hükümetle olan ilgiler, yani, vergi, kredi sağlanması, kanunlar, vesairenden söz açıldı, plânlamaya ait konular üzerinde duruldu. Şüphesiz, endüstrinin, daha doğrusu ekonomimizin, gelişmesi için, bunlar büyük önem taşıyan konulardır ve konuşmalardan çok faydalanıyoruz. Yalnız, bugünkü tebliğle pekte ilgili olmayan, bir konu üzerinde çok kısa durmak istiyorum. Çünkü, bugüne kadar kongrenin esas konusu niteliğini taşıyan bu husus hiç söz konusu edilmedi.

Ekonominin muharrik kuvvetinin yatırımlar olduğu şüphesizdir. Yatırımlar da ancak sermaye birikimi ile olabiliyor. Sermaye birikimi ulusal tasarruf ile ve, endüstri söz konusu olunca, büyük kısmı ile, mevcut endüstrinin sağladığı net kâr ile sağlanır. Kredilerden, vergilerden faydalanma gibi diğer hususlar bunu tamamlar. Bugün elimizde büyük bir endüstri potansiyeli var. Bu endüstrinin getireceği net kâr endüstri alanında yapılması gereken yatırımın çok büyük bir kısmını karşılayabilir, eğer mevcut işletmeleri gerçek işletmeler haline getirebilir ve ekonomik gerek lere uygun olarak çalıştırabilirsek.

Endüstrimizin devlete ait olanlarını ele alırsak, halen sermayesinin tamamı veya bir kısmı devlete ait 150 den fazla teşekkül ve teşebbüsün mevcut olduğunu görürüz. Bunların kayıtlardaki para değeri 37 milyar TL. olarak görülüyor. Gerçekte, yenisinden bir değerlendirme yapılırsa, bu sayı üç kata çıkabilir. Yani, halen devlet sektörüne ait teşekkül ve teşebbüslerin değerini, yaklaşık olarak, 100 milyar lira olarak kabul edebiliriz. % 10 üzerinden, yılda 10 milyar liralık bir kâr sağlanabilir. Bunun yarısı 5 milyar liralık bir yatırımı gerçekleştirebilir. Oysaki, bu teşekkül ve teşebbüsleri verimli çalıştıramıyoruz yani, gereken kârı elde edemiyoruz. Asıl önemli olan, ivedi olan bunu sağlamaktır. Bu işletmelerin verimli çalışmamalarının birçok nedenleri vardır. Bunları burada sayıp dökmeğe zamanımız müsait değildir. Yalnız, bir tanesini zikredebilirim, üretim verimsizliği. Personelin düşük verimi, yönetim seviyesinin düşüklüğü, yeniliklere yönelme noksanlığı buna sebep oluyor. Bu işin içinde, yabancı uzmanlarla fiili etüdier yapan bir arkadaşınız olarak, bir örnek vereyim: A.B.D. işletmelerinde, ortalama adam - saat miktarı 1 ise, Avrupa Ortak Pazarı ülkelerinde 1,5, bizde ise 4 dür. Yani, bizim işletmeler A.B.D. ve A.O.P ye kıyasla, sıra ile, 4 ve 3 kat kadar verimsizdir.

Bu durum üzerinde ısrarla durmak muhakkak ki lâzımdır.

Dr. Mustafa Ehnalı :

Memduh beyefendi bize kalkınmadaki beynelmilel münasebetler ve bunlardaki bugünkü inkişaf hakkında derli toplu malûmat vermiş olmakla beraber hendeniz bazı noksan gördüğüm cihetlere temas edeceğim. Bunlardan bir tanesi mart ayındanberi devam etmekte olan Beynelmielel Ticaret Konferansının acaba gelecek beynelmilel mü.

nasebetler üzerinde ne gibi tesirleri olacağı hakkında bazı mülâhazalar beklemektir. Fakat kendileri bu noktaya temas buyurmazlar. Evvelâ eğer mümkün olursa bu noktanın üzerinde kendilerinden biraz izahat rica edelim.

Şimdi bu yapılan konferans hakikaten şimdiye kadar yapılan Beynelmülle konferansların hemen hemen en azametlisidir. Mart ayındanberi devam ettiği itibare alınırsa önemi de meydana çıkar. İkinci nokta olarak Türkiye'nin iktisadî gelişmesini geleceği hakkında beyefendiler biraz fazla nihince mütalâalarda bulunduğu kanaatındayım. Gayet tabiidir ki plân ile devresi olan 15 sene içerisinde % 7 orantıyı her sene temin etmek suretiyle iyi neticelere varılması beklenir, yalnız Devlet Plânlama Müsteşarı Ziya Müezzinoğlu beyefendinin ziraat ve sınaî sektördeki yatırım ve faaliyet azalması endekslerini itibare alırsak, bu hususta ileride de böyle bir temayülün devam edeceği kanaatını bozacak faktörlerde düşünülemezse, şayet plânın gelecek senelerde dış ve iç müessirler bakımından gayet olumlu devam edeceği hakkında böyle kolay kolay neticeye varılamaz kanaatındayım. Sonra bizim memleketimizin büyük merkezlerinde yaşayan ve Avrupa ile temasları çok olan arkadaşlarımızın ekseriyetle resmî fonksiyonları da olursa bu nükbinlik havasının biraz daha arttığı kanaatı var bendenizde. Halbuki Türkiye'nin büyük merkezleri ile varoşları arasında ve Türkiye'nin hinterlandı dediğimiz muazzam nüfus kitlelerini ihtiva eden sahalar arasındaki münasebetleri bilfiil müşahade edecek olursak plânın bütün nükbin görüş ve kanaatlara rağmen bu hinterlandı kolay kalkındıramıyacağı kanaatına varıyor insan. Bendeniz eğer bunda biraz fazla ileri gidiyorsam gayet tabii ki ikna edilme derecesine göre kanaatlarımızı şüphesiz ki değiştireceğiz. Kanaat değiştirmekte zannediyorum bizim ilmi mesleklerde başlıca meziyetlerden biri olsa gerek. Hâdiseler inkişaf ettikçe, plânımız inkişaf ettikçe bizde kanaatlarımızı ona göre değiştirmek zorundayız. Bugün biraz bedbince konuşmam bugünkü sınaî gelişmenin ifade buyurulan düşük veya düşüğe mütemayil yatırım veya verim mülâhazalarıdır. Bunu destekliyen diğer bir mülâhaza da ziraî sektörden gelme % 7 içerisinde mecmuz bulunan kalkınma payının gelecek senelerdeki iklim ve meteoroloji hâdiselerine geniş ölçüde bağlı olmasıdır. Bu faktörlü gelişme işlerini iyi tetkik eden mütehassıslar kolayca kabul ederler. Ziraat memleketlerinin baş ucunda hattâ eski bir tabir kullanılır, Demokles'in kulcu gibi böyle bir ziraî mahsul piyasası ve istihsali üzerinde insanın kontrolünde olmayan, mütehassıslarımızın da bütün nükbin telâkkilerine aykırı gidebilecek bazı hâdiseleri ziraat memleketlerinde pek sık görülür. Heyelânlar, seller, erozyonlar buna mümasil işler bütün gayretlerimize rağmen gündelik vukuat meyanındadır. Bendeniz şu noktaya bağlamak istiyorum. Neticede eğer bu faktörlere hâkim olunabileceği kanaatı kuvvetliyse inşallah biz de plânımızdan muhterem raportör arkadaşım beklediği iyi neticeleri görürüz ve bundan büyük memnuniyet duyarız efendim.

Reza Ormancı :

Bu tebliği şöyle tasvir ediyorum. Yurdun bağrında II. Cihan harbinden bu yana 26 yıllık yaşanan olayların ve bihassa iktisadî ve malf olayların dış yönünü de içteki tesirlerini de bir güzel gözden geçirdi. Onun için çok teşekkür ederiz. Hakikaten faydalandık. Bir cümlesinden hareket edeceğim «iç kararlar ve tasarruflar derhal dışarıya tesir ediyorlar». Binaenaleyh kendi ifadelerine uygun olarak vergilemedeki istikrarsızlık ciddi dış yardım ve kredilere de tesir etmez mi? Ediyorsa bu tesirleri tebliğde göremedik. İçteki kararların selâmeti, devamlılığı yönünden dış yardım ve itibarın durumu. İkincide yine kendi ifadelerinden hareket edeceğim. O da şu «sınaî mamüllerin ihracı şart, teşvik edilmeli ithalâtı zaruretlere ve imkânlarla göre tanzim edilmeli. Binaenaleyh burada da dış ticaret rejimimizde acaba bunun

akislerini niçin göremiyoruz? ve buyurdıkları gibi ithalât için bazı tahditler belki yerinde olur. Çünkü çok kritik ve muazzam borçlar var, 2000 yılına kadar sirayet ediyor. Fakat sanayiın gelişmesi yönünde ve fiili güçlükleri yönünden aynı rejimde sanayide mütemadiyen teminat ve peşinat ve nakdi olarak külfetler bu hızı bu gelişmeyi durdurmaz mı?

İbrahim Aksoy :

Sayı 1 tebliğ sahibinin takdim ettiği tediye muvazenesizliğinin sanayimizde gelişmesi yönündeki menfi tesirlerini kısaca arz etmek istiyorum. Tediye muvazenesizliği haliyle ticaret bilançosunun büyük tesiri altında bulunduğu da kabul edilmektedir. Sanayiın gelişmesi için birinci faktör olan talep piyasası; tabii umumî talep piyasası içinde ekonomisi geri olan bir memlekette iç talep sanayiın gelişmesi kurulmasında birinci teşvik unsuru olmaktadır. Ticaret bilançosu açık verdiğine göre iç talebin sanayii teşvik edecek olan büyük bir kısmı dış piyasaya tevcih edilmekle sanayiın teşvik edici gücünü düşürmektedir. Bu itibarla kabul olduğu kadar ticaret bilançosunu muvazeneyle getirecek yönde yapılacak çalışmaların nazarı itibare almak tatbik etmek gerekir ki İspanya'ya 1963 yılı içinde müşterek pazara pamuklu dokuma ihracında prim vermek yönünü tatbik etmiştir, gizli olarak tabii. Dış münaşebetlerimizde sanayimizi köstekliyen ikinci unsur tatbik ettiğimiz ithal rejimindeki anlaşmalılar tatbikatıdır. 1963-1964 yılı tatbikatında da gördük ki anlaşmalılarla yaptığımız ihraç veya ithalâtımız sürüşlerle yürümektedir. Gelen malların büyük bir kısmı hakikatte anlaşmalılardan gelmemekte serbest sahadan alınmakta ihraç ettiğimiz malların da bir kısmı gene bizzat istihlak edilmeyip ihraç memleketinden diğer kaynağa kaymaktadır. Şöyle oluyor ki anlaşmalılar memleketlerinde gelen sanayi ham maddelerimiz % 10 prim ödemekte bu suretle ham maddelerimiz pahalı olarak memlekete geldiği için sanayi maddelerinin pahalıya mal olması ve maliyet fiatlarının daimî olarak pahalı kalmasına sebep olmaktadır. Halbuki anlaşmalılar tatbikatına esas hâkim olan unsur basit bir iki ihraç metarı ihraç etmek sevdası veya ihracatçılarımızın tazyiki altında devam etmektedir. Bu itibarla artık sanayicinin sırtından ihraç mallarını himaye etmekten vaz geçmek lâzımdır. Sanayii geliştirmek istiyorsak, Üçüncü unsur sürüş imkânlarının Türk sanayisi için daima beynelmilel piyasada hâkim olması dışarıda bir kısım tasarrufun dövizin baki kalmasına ve dışarda iş görmesini sağlamasıdır. Fuar rejimi, tatbikatımızda dış münaşebetler bakımından büyük miqyastaki bir Türk sermayesinin dış piyasada iş görebilme şansını iş görebilme imkânını arttırmaktadır. Bu itibarla eğer sanayii kalkındırmak istiyorsak ihraç mallarımızı sürmek veya satabilmek tazyiki altında bu anlaşmalılar tatbikatını tamamen serbest piyasaya doğru kaydır. mal ve fuar rejimini de İzmir'in hatırına bakmaksızın sanayiın sırtından devam eden bir takım yerli sermayenin dışarıda iş yapabilme şansını öldürmek pahasına olsun, daha ölçülü olarak tatbik etmeliyiz.

Özdemir Yazar :

Çok muhterem arkadaşlarım, ben vaktin pek dar olması sebebiyle üzerinde durmak istediğim teknik bir mevzuu bırakıp bir ricada bulunmak istiyorum. Milletlerarası iktisadî münaşebetlerimiz ve dış borçlarımız Türkiye ekonomisinin en ağır ve en ciddi bir mevzuu olarak sanayicilerimiz kadar bütün vatandaşları da yakinen alâkalandıran bazan endişelendiren ciddi bir mevzudur. Öyle zannediyorum ki dış borçların azalması mevzuunda Maliye Vekâleti dış borçlanma mevzularıyla yakından ilgili ve selâhiyetli bir merci olarak sanayimize ümitle ve müstakbel gelişmelerini büyük bir merakla beklemektedir. Fakat hemen arz etmek isterim ki sanayiın biz

zat gelişmesi de Maliye Vekâletimizin hamiyetli kollarına ve müdafaasına, bizim şartlarımızı yakından anlamasına bağlıdır. Bu bakımdan sayın müsteşarımızdan istihhamın şu olacaktır. Meselelerin buradaki pek kısa zamanlarda halline imkân olmadığı aşikâr olduğuna göre teknik seviyede ve hattâ üç ayda bir periyodik olarak sanayicilerimizle maliyecilerimizin selâhiyetli uzmanlarının toplantısını rica ediyorum. Bakanlar seviyesindeki çalışmalar her ne kadar özel sektör için şayanı şükran olmakla beraber daha ziyade üst seviyede kalmakta ve işin teknik detaylarına girmek imkânını çoğu zaman vermemektedir. Eğer biz geniş bir mütehassıslar kadrosu ile maliyecilerimizin muhtelif kademelelerdeki umum müdürleri, uzmanları v.s. leri ile sanayicilerimizin bu mevzua yakın alâka gösteren tanınmış elemanlarını üç ayda bir toplamak imkânını bulabilirsek bu meselelere daha derinden temas etmek imkânını buluruz kanısındayım. İstanbul, İzmir ve Ankara Sanayi Odasının da esasen memleketin son gelişen ekonomik problemleri muvacehesinde sık sık toplantıları olmakta ve Ankarada muayyen zamanlarda sanayi meselelerimizi ele almaktadır. Belki bu toplantılar sanayicilerimizin bu toplantıları ile bağdaştırılabilir ve meselelerimiz ancak böyle derinliğine bir tetkikten sonra bir hal çaresi bulabilir. Sayın müsteşarımız eğer bu imkân sanayicilerimizden esingemez ve bu işin organizasyonuna yardım ederse bu meseleye esaslı bir hal çaresi bulma yoluna girmiş olacağız kanaatındayım.

Fethi Çelikbaş :

Sayın arkadaşımıza teşekkür edeceğim, evvelâ istifade ile dinledim fakat bir noktada daha supl bir tatbikat içerisinde olmamızı temenni etmekteyim o da yabancı sermaye ile alakalı yatırımların kaçak bir dövizle yapıldığı iddia edilen yatırımlarda kategorik bir menfi tavır takınılmamalıdır. Eğer bu yatırım % 100 ihracata müteveccih ise veya bu yatırım her yıl transfer edilecek dividanın asgarî 4, 5, 6 misli döviz getirmeye müsteit bir yatırımsa gerçekten kaçak dövizlerle yapılsa dahi Türkiye tediye bilançosunu müsbete doğru götürmek bakımından faydalıdır; burada geniş bir tatbikata ihtiyaç olduğunu sanırım. Böyle bir tatbikata da girmişizdir Bu noktayı işlemekte büyük fayda görüyorum. Şimdi Türkiye'nin 1 numaralı davası tediye bilançosunun ekarını mümkün olduğu kadar azaltmağa çalışmaktır.

Bir Kongre üyesi :

Hepinizce malumdur ki, elimizde bizim havzai fahmiye dediğimiz Ereğli taş kötikleri bir hususa benzeniz de ilişmek istediğinden dolayı özür dilerim Dış açıklarının nereden karşılanacağını soruyorlardı, Bittabii bunun ihracatı arttırmak suretiyle clacağına da işaret buyurdular. Biz memleketteki sanayimizi resmi ve hususi sektör olarak ayırdığımız ve resmi sektörün de memleket dâvalarında hususi sektörün yapamayacağı mevzuat üzerinde işleyeceğini kabul ettiğimize göre bu gibi açıkların doğrudan doğruya bilmecbur vergi miktarlarının artırılması suretiyle yapılacağı yerde bu gibi gelirleri temin edecek menabii memleketimizde mevcut olduğu gibi dünya kalkınmalarında da esaslı mevzu olarak ele alınmış ve işlenmiş olduğunu bilhassa gurada bir iki kelime ile ifade etmek isterim.

Hepinizce malumdur ki elimizden bizim havzai fahmiye dediğimiz Ereğli taş kömürü menabimiz vardır. Biz halen bu taş kömüründen yalnız zeytin tanesini ocağa alıp ondan kuvveti harure temin etmek kabilinden yaktığımızı benzer. Halbuki bugün bir Almanya'nın muazzam bir harbin kaybından sonra gelişmesinde başlıca âmil olan maddenin Ruhr havzasındaki kömür madenleri olduğundan işaret etmeyi vazife bilirim. Arkadaşlar cenabı hakkın büyük bir nimeti olan ve Akdeniz havzasında bulunmayan taş kömürü madenimiz, madenlerimizden bir gün yalnız ve yalnız kok hariç

hatta asfaltından da istifade etmemek şartı ile yalnız mahrukata olarak istifade etmekteyiz. Halbuki taş kömürünün içindeki mevadı tayyare namını taşıyan ve ni tekim nebati olan bu madde hayvani olan ham petrol maddesiyle yanyana getirdiğim vakit bizim sanayi kalkınmamızda elzem olan maddenin memleketimizde mevcut olduğunu görürüz. Bunun kuvveden fiile çıkması ise memlekette kimya sanayiini behemahal iş bulmasıdır. Arkadaşlar taş kömür veyahut ham petrol dediğimiz ve bunlardan istihsal edilen mevadı tayyareyi ele aldığımız vakit içinde bugün yeryüziminde kullanılan bilimum boya maddeleri olduğu gibi ilaç namı altında kullandığımız bilimum maddeleri istisnasız bünyesinde taşıyan bir madde olduğunu işaret etmek isterim. İşte resmi sektörün benim kurmuş olduğum soğuk hava deposunun yanında bir soğuk hava deposu kurmak suretiyle ne kendisi ne ben haddi hayat iddia edecek vasıfta olacağım yerde böyle bir sanayi kurmakla memlekete ve memleketin kalkınmasında âmîl olmasını işaret etmekle huzurunuzdan ayrılıyorum.

Memduh Aytür :

Evvelâ şu ciheti arz edeyim ki huzurunuzda Maliye Bakanlığı Müsteşarı olarak değil bu mevzuu incelemiş ve biraz da bu mevzuda tecrübesi olmuş bir arkadaşınız sıfatıyla bulunuyorum. Binaenaleyh suallerin cevaplarını ben ancak buradaki mevzuum kadrince cevaplandırmak mevkiindeyim.

Sual sahibi arkadaşım bir noktayı hakikaten hatırlattılar. Tebliğimi hazırlarken onu düşünmemiş degildim: Cenevre'deki çalışmalar. Fakat mevzuaya girecek kadar elim doküman gelmemiştir, mevzuu da dağıtmak istemiyorum. Orada alınacak neticelerin DAC yani kalkınma yardımları komitesinde esasen yardım yapan sanayi memleketleri arasında ciddi tartışmalar konusu olduğunu biliyorum. Bu Cenevre toplantıları geri kalmış memleketlerin, yani ticaret hadlerinin aleyhte cereyan ettiği memleketlerin gerçekte ileri sanayi memleketlerine bir kontrübüsyon yapmakta olduğu fikri etrafında toplanmış ve geri kalmış memleketlerin ileri sanayi memleketlerinin daha geniş çapta yapacağı yardımlarla nihayet dünya refahı ve kendi menfaatleri bakımından faydalı olacağı noktasında toplanmıştır. Bu hususta da pratik kararlar da teklif edilmiş ve bizim mensup olmadığımız guruplarca bazar mübalâğaya kaçan bir ısrarla belirtilmiştir. Bu konuda daha fazla malûmat arz edecek durumda olduğum için özür dilerim.

Biraz evvelki maruzatımda nikbin miydim; nikbin veya karamsar olmak için bir mevzuu objektif olarak eğilen herhangi bir arkadaşınız kadar kararlı idim. Eğer tetkiklerim beni üzerinizde böyle bir intiba bırakmağa sevk etmişse şartlar o istikamete inkışaf ediyor demektir. Eğer yaptığım tetkik teksir edilir ve yakından mütalâa olunursa nikbinliklerin pek çok şartlara bağlandığı da görülür. Yabancı dillerde hesap edilmiş risk almak diye birşey vardır, ben onu hesabı iyimserlik olarak burada müsaade ederseniz kullanabilirim evet ben kalküle iyimserlik içindeyim diyebiliriz.

İstanbul Sanayi Odası Birliği Umumi Kâtibi arkadaşım tebliğimin başında ısrarla durduğum, ehemmiyetini tebarüz ettirmeğe çalıştığım, bir noktayı buraya getirdiler, hakikaten dahilde alınan kararlar, millî iktisadî politika, dış münasebetlere tesir eder. Bunu orada söyledim burada da tekrar etmekte hiçbir mahzur görmüyorum. Ancak burada alınan kararların ve iktisadî konjonktürün mutlaka dışarıda menfi tesir yapacağını zannetmekte bir miktar hata vardır. Çünkü iktisadî konjonktür o konjonktürle ilgili olanlarca teknik seviyede karşılanmak için bazı imkânlarla sahip bulunduğu bilinir ve o imkânlar harekete geçirilmek için müzakereler ve çalışmalar yapılabilir. Bu hakikaten varittir. Vergilere de dokundular. Vergiler, yani Türk Milletinin gayretleri, Avrupada ve bize yardım yapan mehafilde büyük bir ciddiyetle takip olunmaktadır. Bizim vergi sisteminizin gerek bugünkü reformlarla gerek daha evvelce vardığı seviye ile geri kalmış yahut ilerleme yolundaki memleketler arasında öyle en gerilerde mütalâa edilen bir sistem olmadığını da burada arz etmek isterim. Bizim vergi sistemimiz tatbikat aksaklıkları, umumi gelir seviyesinin düşüklüğü do-

layısıyla gösterdiği şu veya bu tezahürle müstesna hem tatbikatı hem de sistem olarak kenara atılacak bir sistem olarak akademik veya teknik çevrede hükümlendirilemez kanaatindeyim.

Burada tebliğde ifade ettiğim hususların dış ticaret rejiminde, ithalatta ve ihracatta niçin akislerinin görülemediğine gelince, demin arzettiğim gibi ben de aranızda tebliğ yapan bir üyeyim benim burada düşündüklerim, gördüklerim, söylediklerimin aksiyon halinde de bulunması gibi bir şey düşünülmemek icap eder. Ancak bu arada meselâ teminatılara dokundular. Onların adı teminattır. Haddi zatında tebliğimin bir yerinde «gücendirici» tedbirler olarak vasfettiğim bir nevi menfi kredidir. Onu okada arz etmekle yetineceğim.

Konu ile ilgili olarak söz alan arkadaşlarımdan bazıları doğrudan doğruya benim de tetkik etmediğim, mevzuuma girmeyen mevzulara temas ettiler. Onları da istifade ile hep beraber dinledik bende not almış bulunuyorum. Hakikaten kıymetli fikirlerdir. Bunlar gözden kaçmaması üzerinde durulması lâzım gelen hususlardır.

Maliye Vekâletinin memurları ile sanayicilerin üç ayda bir toplantı yapmaları teklifi, burada, bu kongrede söylenmesi istişari olarak hatta kararlaştırılması mümkün bir konudur; ancak bir tebliğ sahibi olarak ben bu hususta müsbet veya menfi bir tavır alacak durumda değilim. Şu hususu arzetmek isterim ki, sanayicilerimizin derterleri, kendilerinin organik temsilcisi olan Sanayi Odalarının çalışmaları, mümessilleri ve neşriyatı ile daima yetkililerin gözü önündedir. Sanayicilerimizin herhangi bir probleminin yetkililerinin uzağında kaldığını düşünmek o yetkilileri کافی derecede çalışmıyor demekten ibarettir. İyi bir memurun bütün bunları takip etmesi esasen vazifesidir. Hususi sektör resmî sektör farkı olmaksızın memur vazifesini yapmak durumundadır. Onun vazifesi bütün bunları takip etmektir. Hatta bu istemese dahi vazifesini müdrük herhangi bir idare adamı onlardan bütün bunları aramak durumundadır.

Muhterem Çelikbaş yabancı sermaye konusunda kaçak dövizlerle finanse edilen yabancı sermaye yatırımlarının tervîç edilmemesi hatta kategorik olarak kabul edilmemesi lâzım geldiği fikri üzerinde durdular. Evet bu fikirdeyim ve kendilerinin kanaatini maalesef paylaşmıyorum. Burada bunun nedenlerine girmek mümkün, ancak takdir buyrulur ki benim bu tebliğimin dışında kalmaktadır. Şunu hemen arzetmemde mahzur yok ki bir atasözü gibi, sağlam işin galat temel üzerinde bina edilemeyeceği kanaatindeyim.

DOKUZUNCU TEBLİĞ

SINAİ GELİŞMEYİ SAĞLAYACAK YENİ BİR ÂMME HİZMETİ DÜZENLENMESİ ZORUNLUĞU

Prof. FETHİ ÇELİKBAŞ

Burdur Milletvekili
Eski Sanayi Bakanı

Sözlerime başlarken bir noktayı açıklamakta zaruret görüyorum.

1964 Sanayi Kongresini hazırlayan değerli arkadaşlarımız kongre gündemine aldıkları konular arasında, bana öyle geliyor ki, çevresi en be lirsiz, muhtevası en karışık olanı, «Sınai gelişmeyi sağlayacak yeni bir âmme hizmeti düzenlenmesi zorunluğu» adlı, bu konudur.

Sayın Üyeler,

Sınai gelişmeyi sağlayacak yeni bir âmme hizmeti düzenlenmesi konusu, itiraf edelim ki, bugün, el yordamı ile halline çalıştığımız bir manzara arz ediyor. Ama, öyle görünüyor ki, konu, pek çok sınai gelişme mes'elelerinin ve müesseselerinin de harcı mesabesinde. Bu konu gerçek bir aydınlığa kavuştuğu gün, sınai gelişmenin öteki problemleri biribirine en iyi şekilde bağlanacak, yapışacak ve sınai gelişmemiz ahenk içinde organik olarak hızla yükselme imkânı ve fırsatına kavuşmuş olacaktır.

Günümüzde, sınai gelişme, yalnız konu ile doğrudan doğruya ilgili sanayicilerin, iktisatçıların, sosyologların, teknokratların ve sanayi politikasını yürütmekle birinci derecede sorumlu sanayi Bakanlıklarının ve hattâ Hükümetlerin çözüm yolu aradıkları bir konu olmaktan çıkmıştır. Milletlerarası yönü bir yana, bugün, bu konu, her memlekette, ona çare bulmak isteyenlerin meydana getirdikleri benzersiz bir kalabalığın başına üşüştüğü bir hasta yatağını andırıyor. Herkes kendi bilgisi, sevgisi, merakı, tecessüsü, münasebeti, menfaati istikametinde hastanın derecesini alıyor, nabzını yokluyor, kalbini dinliyor, göğsüne kulak veriyor, konsültasyonlar yapıyor ve biraz da dua ediyor. Sanayicilerin arasında bulunarak, onların meslekî organlarında sorumluluk almak suretiyle dertlerini yakından görmüş, ızdıraplarını duymuş ve ayrıca bir uzun süre fasıla ile de Sanayi Bakanlığı mesuliyetini deruhte etmiş olan ben, bu hastanın en yakın müdavi tabiplerinden biri olarak bütün bu içten davranışları heyecanla, sevgi ve saygıyla, içim ümit dolu olarak karşılıyorum. Düşünün ki, daha on yıl öncesine kadar resmî sektör dışında, özel sektör sanayi politikası, İktisat ve Ticaret Bakanlığı bünyesi içinde ismi var cismi yok bir şekilde, bir tatbikat dairesi halinde yürütülürdü.

Artık bugün, Türkiye'nin sınıf gelişmesinin gerçekleşmesi için düşününler ve buna çare arayanlar çoğalmışsa, elbette bunu bir temel olaya dayandırmak zorunluğudur.

Gerçekten, Türkiye'nin gelecekte kompleks bir ekonomik gelişme içinde sanayiinin ilerlemesi kaçınılmaz bir zarurettir. Bu Jeo-Sosyolojik bir olaydır. Bu; Türkiyemizin coğrafyası, geopolitik durumu ve sosyolojik gelişmesinin ibram ettiği bir olaydır. Kaldı ki, muayyen bir merhalede itibaren, ziraatin gelişmesi de, sanayiinin ilerlemiş olması ile sıkı sıkıya bağlı bulunmaktadır, ve Türkiye ziraatında bu merhaleye esasen varmışızdır. Nüfusumuz ve artış oranı yep yeni iş sahaları yaratılmasını zarurî kılmaktadır. Bunun tabii sonucu sanayileşmektir.

Kalkınma plânının hazırlanması sırasında yapılan incelemelere göre % 7 kalkınma hızının gerçekleştirilebilmesi, geniş ölçüde, sanayide meydana gelecek gelişmeye bağlıdır. Normal şartlar dahilinde, yıllık ziraat üretimi artışı % 4,2 olabileceken, % 7 kalkınma hızının sağlanması, sanayide istihsal artışının yılda en az % 12,9 olması ile mümkün olabilecektir. Şu halde, sınıf gelişmeyi daha tesirli ve sür'atli hale getirmek suretiyle başarı sağlayacak yeni bir âmme hizmetinin, kendine has zihniyeti, telâkkisi ve itiyatlarıyla müesseseleştirilmesine ihtiyaç ve zaruret vardır.

Bugünkü durumu itibariyle, sanayi hayatımız, henüz böyle bir hizmet anlayışı fikrinden, biraz da tarihi sebepler neticesinde tabii olarak mahrumdur ve sanayi hayatına ilişkin meseleler şahsî gayretler, paliyatif tedbirlerle yürütülmeye çalışılmaktadır. Sanayi âmme hizmetinin yürütülüşünde idarî sirtünmeler vardır.

Hükümet programlarının kapsadığı meselelerin çözülmesinde, belli edilen hedeflere ulaştırılmasına müteveccih hizmetlerin insicamı ve ahengine ve uzun vadeli kalkınma plânının ve uygulamaya programlarının, tedbirlerin, ilgili idare ve kuruluşlar arasında dağılışına ait olarak gösterdiği teferruatlı itinaya rağmen, çeşitli Bakanlık, idare üniteleri ve ilgili kuruluşlar arasında bu hizmetleri yürütürken, tedbirlerin sür'atini kırıncı, tesirini azaltıcı ve dolayısıyla gelişmeyi sekteleyici ve frenleyici sirtünmeler eksik olmamaktadır.

Tarım hayatı nasıl geniş ölçüde tabii şartlara tâbi olarak gelişiyorsa, sanayi hayatı da daha çok, kendisini ihata eden iktisadi, mali, sosyal ve dış ticaret olaylarına tâbi olarak gelişmektedir. Bunun tesiri, sanayi hizmetlerinin yürütülmesinde her zaman görünmektedir. Gerçi, bir Sanayi Bakanı plân esprisine uygun şekilde bir sınıf gelişme dayanışına yöneldiği zaman, bilfarz Maliye Bakanı tedbirin vergilere değinen yönünü, önceden benimsediği ölçüden ileri bir derecede kabul etmiyebiliyor. Bir Ticaret Bakanı, alışılmış ithalât seyrinin bozularak dahilî mamalûtun piyalsada yer alması zamanına kadar geçecek bir sürenin menfi akislerinden endişelenerek, ithalâta karşı radikal tedbirler alınmasında tereddütler izhar edebiliyor, bir Gümrük Bakanı ithalâta konan gümrük himaye tedbirleri konusunda Sanayi Bakanı ile aynı düşüncede olmayabiliyor, bir Tarım Bakanı yerli ziraat âlet ve cihazlarının evsafının kifayetsizliğinden şüpheye düşebiliyor, bir Çalışma Bakanı sosyal gü-

venlik ve insanî çalışma şartlarının tahakkuku düşüncesiyle daha şu müllü tedbirler alınmasını ileri sürebiliyor, bir Ulaştırma Bakanı, bir Enerji Bakanı nakliye ve elektrik tarifeleri tatbikatında farklı muamele yapılmasının aleyhinde vaziyet alabiliyor. Daha bunun gibi sınaî çalışmanın müessiriyetini ve sür'atini kesen bir sürü sürtünmeler her zaman ortaya çıkabiliyor.

Bu davranışlarda, her vakit Sanayi Bakanlarının haklı ve isabetli oldukları elbetteki iddia edilemez. Esasen, meselenin bu yönünü ortaya koyarken, dikkatinizi çekmek istediğim konu bu değildir. Maksamı kısaca şudur: Madem ki sınaî gelişmemiz, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasında başta gelen bir yeri işgal etmektedir, o halde, bu ehemmiyetiyle mütenasip olarak, sınaî gelişme ile ilgili âmme hizmetinin mümkün olduğu kadar, her çeşit sürtünmelerden masun bir atmosfere içinde yürütülmesi kabul edilmelidir. Âmme hizmetlerinin bu zaviyeden titiz bir dikkatle yeniden gözden geçirilerek, en iyi şekilde Bakanlıklar arasında dağılımının yapılması ve bu dağılmada sınaî âmme hizmetinin, plânlı olarak kalkınmaya çalıştığımız 1962 geçiş yılından itibaren kazanılan tecrübelerden de faydalanılmak suretiyle, bugünkünden daha az sürtünmeli, ve her hal ve kâr da, daha süratle işleyen bir sınaî gelişme politikasının rahatlıkla uygulanmasına imkân veren en iyi bir organizmaya veya hiç olmazsa bir mekanizmaya kavuşturulmasına ehemmiyet verilmelidir.

Sınaî âmme hizmetinin yürütülüşünde ortaya çıkan çeşitli sürtünmelere, hernekadar, bugün, «Bakanlıklararası iktisadî işbirliği komisyonu» nun koordinasyon göreviyle çare bulunmaya çalışılmakta ise de bu tedbir, hiç olmazsa kendi mesuliyet zamanım için söyleyebilirim ki, yeterli olmak şöyle dursun, işleri çok kerre uzatmakta yada sürüncemede bırakmaktadır. Oysaki, Türkiye gibi iktisadî gelişme vetiresi içinde bulunan bir memlekette, hedefe hızla ulaşmak için, işlerin tedvirinde sür'ata, müessiriyete ve birbirinin boşluğunu ikmâl ve itmam eden tedbirlerin ardı ardına devamlı tatbikine ihtiyaç vardır.

Sınaî gelişmemiz, plânda da yer aldığı gibi, bir yandan iç pazarda yerli mamûllerin artarak kullanılmasını, öte yandan da devamlı gayretlerle yabancı ülkelerde yeni mahreçler kazanmamızı şart koşar. Halbuki bunun ne tedbirleri tam olarak alınmıştır, nede neticeli çalışan müessesesi kurulmuştur. Memleket sanayiinde, kimin ne yaptığına, neyin nerede yapıldığına dair elde mevcut bir çalışma yoktur. Bunun neticesi, yabancı memleketlerde olduğu gibi toplu matbu bir vesika da mevcut bulunmamaktadır. Bu yüzden her defasında bu konu, Bakanlıklar, Devlet Plânlama Teşkilâtı ve Odalar Birliği arasında uzun yazışmalara ihtiyaç gösterir ve bu yüzden işler ve yatırımlar gecikir ve yine de müstakar bir tatbikat idarî bünyeye mal edilemez.

Kongrenin değerli üyeleri,

Sınaî gelişmenin sadece idarî bünyenin hizmet düzenlenmesiyle gerçekleşeceğini kabul etmek mümkün değildir. Gerçekten, sınaî gelişme problemlerinin bir kısmı, bizzat ilgili sanayicilerin kendi bünyelerinde kanun yoluyla olduğundan çok daha fazla, kendiliklerinden gönüllü olarak taazzuv etmelerini, teşkilatlanmalarını şart koşar.

Bugün memleketimizde sınıf gelişme âme hizmetinin bazı parçaları mevzuat ile özel sektör organlarına tevdi edilmiştir. Bu alanda, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliğinin gerçekten meşkûr çalışmalarını burada anmadan geçmeğe imkân yoktur. Bu organ, birçok hallerde idareye de yardımcı olmakta, idari cihaz noksanının tesirini azaltma istikametinde çalışmalar yapmaktadır. Ancak, bu meslekî teşekkülümüzün, mümasil yabancı teşekküller ölçüsünde uzun vadeli iktisadî gelişmemizde müessir rol oynar durumda olduğunu söyleyebilmekte bizim için maalesef, kabil değildir. Bilhassa, sınıf gelişmemizin önemli şartlarından olan dış pazarlara çıkmak, lâboratuvarlar ve araştırma enstitüleri tesis etmek, proje ve mühendislik müesseseleri kurmak gibi başka memleketlerde özel sektör mensuplarının kendiliğinden teşkilâtlandıkları konularda neticeli çalışmalar yapıldığına, biz henüz şahit olamamaktayız. Bu arada ihracat konusunda bilhassa durmak istiyorum. Devlet olarak, milletlerarası bazı tahhütlerimiz (beynelmilel para fonu, GATT anlaşmalarıgibi) ihracatımızı akla her gelen tedbirle teşvik etmemize imkân vermemektedir. Amma, yabancı memleketlerde olduğu gibi bizde de, ihracatı teşvik edici usuller ve tedbirlerin meslekî teşekküllerce alınması mümkün bulunmaktadır.

Ihracat konusu dışında bizde de artık sınıf gelişmenin lüzumlu kıldığı bir kısım cihazlanma müesseselerini özel sektör kendiliğinden, gönüllü olarak, yaratma yoluna girmelidir. Kurulacak lâboratuvarlarla, sınıf mamüllerin standart ve kalite kontrollerinin yapılmasına en iyi şekilde bu sektör yardımcı olabileceği gibi, araştırma enstitüleri kurmak suretiyle muayyen sanayi dallarının gelişmesini de gene bu sektör sağlayabilir. Yerli mamüllere daha çok yer verme konusunda geniş ve kudretli bir proje ve mühendislik organizmasını keza bu sektör ekonomimize kazandırabilir. Hülâsa, özel sektör günlük işlerinin yürütülmesinin ötesinde, uzun vadede, sınıf gelişmemize yardımcı olacak cihazlanma müesseselerinin kurulmasına ve memleket mamulâtına yabancı ülkelerde pazar kazandırma hususunda pek çok şeyler yapabilir ve yapmalıdır.

Plânlı kalkınma, kendine göre bir çalışma düzeni ister. Gerçi memleketimizdeki plânlama emperatif bir plânlama olmayıp bilhassa özel sektör için endikatif bir plânlama karakteri taşır. Ama, buna rağmen, sınıf gelişmenin süratlendirilmesi, müessiriyetinin arttırılması, âme idaresinde ve özel sektör alanında maksada uygun kuruluşlara ve vasıtalara ihtiyaç gösterir.

Bu bakımdan, merkezî âme hizmetlerinin reorganizasyonu çalışmaları ikmâl edildiğine göre, artık vakit kaybetmeden, sınıf âme hizmetinin düzenlenmesi yolunda daha önce başlamış çalışmalar süratlendirilmeli ve kısa zamanda bir sonuca vurdurulmalıdır. Aynı suretle Özel sektörün merkezî organı olan Odalar Birliği de, sınıf gelişmenin sağlanmasında yukarıda işaret edilen hususlar başta olmak üzere lüzumlu çalışmalara ve kuruluşlara biren evvel başlamalı ve mensuplarını bu yolda teşvik etmelidir. Ancak, bu suretle memleketimizde sınıf gelişme hızlandırılmış olacak ve plânlı kalkınmadan beklediğimiz mesut neticeler hasıl olabilecektir.

DOKUZUNCU TEBLİĞİN GÖRÜŞÜLMESİ

Orhan Işık :

Ben konuşmalarına sayın Bülent beyefendinin bankacılık konusunda yeni müesseseler kurulması hakkındaki fikirlerini tekrar ederek başlamak istiyorum. Hakikaten bizim memleketimizin problemi yeni yeni müesseseler kurmak değildir. Yeni yeni müesseseler kurmanın bilâkis menfi tesirleri adam kılığı dolayısıyla tehlikeli bir şekil alabilir. Bizim için 1. derecede mühim olan hakikaten âmme düzeninde sanayi için yeni bir anlayış yeni bir zihniyet getirebilmektedir. Mevcut âmme müesseselerine bu zihniyetin gelmesi, girmesi sanayiın hakikaten kalkınmamız için mutlak ve mutlak zarurî hiçbir şekilde ihmal edilemez bir unsuru olduğunun bütün çalışan insanlarca bütün elemanlarca bilinmesi çok daha önemlidir. Biz bundan önceki kongrelerde, Makina Mühendisleri Odasının tertip etmiş bulunduğu kongrelerde tek tek bir mevzuu müzakere ederdik ve orada «acaba Türkiye sanayileşmeli midir, sanayileşmemeli midir» diye bunun üzerinde uzun uzun konuşurduk. Şimdi bir hayli terakki kaydetmiş olduğumuzu memnuniyetle burada zikretmek icap eder. Hakikaten âmme müesseselerinde çalışan şahısların yüksek kademelerine sanayiın memleket ekonomisi için yalnız aynı zamanda ekonomisi değil, sosyal bünyesi için de zarurî olduğu fikri tamamen yerleşmiş bulunuyor ve bunu görmekte büyük bir memnuniyet duyuyoruz. Fakat bu fikrin aşağıya doğru teşmili ve bilhassa alt kademelerde çalışan elemanların bu fikre sahip olmalarının tenini büyük bir hayati ehemmiyet taşıyor. Alt kademede çalışan elemanlara bu fikri yaymadığımız müddetçe hiçbir şekilde kuracağımız müesseseler ön fikre sahip alt kademedeki elemanlara sahip bulunduğu, onları kullandığı müddetçe bizi başarıya ulaştırıyacaktır. Sayın arkadaşlarımız biz alt kademelerde hatta orta kademelerde sanayiın ehemmiyetinin en iyi şekilde bilinmemiş, anlaşılmiş olduğunu da iddia edemeyiz. Size bir misal vermek istiyorum. Biz Ankara Sanayi Odası olarak mevcut Ankara Sanayi Müntikası demek de bir hayli gariptir, buraya esnaf dükkânlarının bulunduğu köşeler demek lâzım, yollarının yapılması için kendimiz para topluyoruz, imkân hazırlıyoruz. Beş aydır Ankara Belediye Başkanlığına 4-5 defa yazılı müracaatınız da müteaddit defalar telefonla yapmış olduğumuz müracaatlar cevapsız kalmakta ve biz tek dercedi seçimde seçilmiş bulunan Ankara Belediye Reisinden bir randevu almak imkânını dahi sağlayamamış bulunmaktayız. Sayın arkadaşlarımız 1. derecede bir sanayi müessesesinin böyle yapıcı bir teklifle değil yapıcı bir teklifle gelmek imkânı bulunduğu zaman dahi hattâ yapıcı olmıyan bir teklifle gelmesi ihtimali bulunduğu zaman dahi mutlaka fikirlerin teşhir edilmesine imkân verilmesi zaruridir. Şimdi bu daha aşağıdaki kademede elemanlara inildiği zaman bazan durum daha da feci olmaktadır. Şüphesiz ki ben burada bütün âmme müessesesinde çalışan elemanları sanayie karşı bir cephe almış durumda bulunmak iddiasından tenzih ederim. Biz muhtelif kademede kendimize tamamen yardımcı olan hatta bizim kendilerinden beklemediğimiz cesareti gösteren elemanlarla karşılaşmaktayız. Fakat belediye bizim sanayi sahasını edinme gayretlerimiz sırasında, sanayi yapılarımızın yapılması gayretleri sırasında, sanai faaliyetimizle ilgili âmme ile ilgili işlerimizin yapılması sırasında bütün bu şey tam olarak görmemekten fevkalâde müteessiriz. Birinci derecede önemli husus olarak bendeniz yeni bir müessese kurulması değil âmme müessesesinde çalışan elemanlara sanayiın önemini en iyi şekilde anlatılması, duyurulması onların buna inandırılması gerektiği kanaatindeyim.

İbrahim Kutlutan :

Genel sanayileşme ile ilişkin iki noktaya değinmek istiyorum.

Uzun yıllardan beri bize Türkiye'nin bir ziraat memleketi olduğu telkin edilmiştir.

Bu fikrin etkileri altında sanayileşme, daima ikinci plana itilmiş ve hiç bir derde zararı ve ciddi bir ihtiyaç halinde ele alınmamıştır.

O kadar ki bugün için milli ekonomi alanında tek dayanağımızı ve gelir kaynağımızı teşkil eden ziraatda bile yüksek verim alınmasını mümkün kılacak makinanın istihsalin gerektirdiği sanayi memleketimizde henüz yeteri kadar kurulabilmiş değildir.

Bu yüzden kayıplarımız ve çektiğimiz sıkıntılar ölçsüz, sonsuz.

Tanrı korusun bir savaş çıkması halinde ise bu mahrumiyet felâkete yol açabilecek bir mahiyet ve önem arz etmektedir.

Yurtta sanayileşme üzerinde durulurken bu durum bir an gözden uzak tutulmamak gerekir.

Barış zamanlarının rahatlığı ve imkânları içinde iken melhuz tehlikeyi önleyebilmek üzere hemen harekete geçmeli, Yurdumuzdaki tabiat şartlarına ve toplum ihtiyaçlarına dayanan bir periyote sırası altında milli sanayimizi korumak teşebbüsüne hız vermelidir.

Diğer taraftan da bu yola giderken fertlerin tek başlarına hakkından gelebilecekleri sınırlı teşebbüsleri, ya Devlet desteklemeli, yahut Özel Sektör arasında şirketler ve kooperatifler kurmak suretiyle teşkilatlanma ve birleşmeyi teşvik edici yarımlar yapılmalı, muafiyetler tanınmalıdır.

Sanayileşmemizde ciddi faydaları görüleceğine inandığım bu maruzatımdan sonra Yurdumuzda sanayileşmeyi geliştirme bahsindeki düşüncelerimi arz ediyorum.

Sanayileşme; hepimizin de bildiği gibi, uygarlığın dayandığı temel faktörlerden biridir. Günlük hayatımızın hemen her yönünde onun varlık veya yokluğunu hissetmemek imkânsız. İçimize öylesine karışmış ve bizden ayrılık kabul etmez bir ihtiyacımız haline gelmiştir.

Gerçek bu olunca, sanayileşme konusunda ferdi ve kamuyu birbirinden ayrı tutmağa imkân yoktur.

Tersine bir tutumla bu işte taraflardan biri ihmale uğrarsa, bundan diğer taraf da aynı derecede zarar görür.

İşte bu mülâhaza ve görüşe dayanarak, sanayileşmede ve onu geliştirmede teşebbüs, fertlerden gelmiş olsa dahi, onun kuruluş, işleyiş ve devamlılığını kamu menfaatleri yönünden yakın bir ilgi ile izleyip göz altında bulundurmakta büyük fayda ve zaruret vardır diyebiliriz.

Çağdaş uygar memleketlerin hepsinde aynı inanış ve tutum hâkimdir.

Oralarda, milyonları olan bir vatandaş, kamu menfaatinin ortaya koyduğu şartları yerine getirmeden, sanayi müessesesi kurmak ve işletmek şöyle dursun bir bakıcalı dükkânı dahi açamaz.

Bu konuda sayısız örnek verilebilir.

Bundan yüzlerce yıl önce geçitli meslek kollarında kurulup görevlendirilen loncalar da memleketimizde bu fikrin çok eskiden beri kabul edilmiş ve uygulanmış bulunduğunu göstermektedir.

Alman bu tedbirler sayesinde, hem fertler maddi, manevi kayıplara uğramaktan korunmuş, hem bir bakıma memleket malı sayılan bir servet yok yere heder olmaksızın kurtarılmış olur.

Bilimsel ve teknik kadorusu zengin, kültür seviyesi yüksek ve ileri ülkelerde ammeye mürakabesi kendiliğinden yerleşmiş olduğu için bu zaruret nafiflediği nispette, geri kalmış memleketlerde mahzurları önlemeye yetecek ölçüde tedbirler alınmasını zorunlu kılar.

Türkiye'de bu ikinci kategori içinde yer alan memleketlerden olduğuna göre, kendinizi adı geçen zarurettten varesten sayamayız.

Milli sanayiın geliştirilmesi amacıyla düzenlenecek amme hizmeti açısından durumumuz işte budur.

Bahis konusu amme hizmetinin mahiyeti ne olacağına ve sanayileşmenin hangi safhalarında, nasıl uygulanacağına gelince; düşündüklerimizi şöyle özetleyebiliriz.

Sanayileşmeyi kuruluş, işletme ve sürüm safhaları olarak üçe ayırıp bunların herbirinde müteşebbis ve sahiplerle ammenin hizmet paylarını, rollerini ayrı ayrı belirtmek mümkündür.

Kuruluş Safhası :

Bu bölüm; etüd, ve inşa işlerini icine alır.

Etüd : Sanayileşmenin en can alacak noktasıdır. Çünkü kurulacak müessesenin yaşaması, başarılı olması, tek kelime ile kaderi etüdüün gerektiği gibi ve sıhhatli şekilde yapılıp yapılmamasına bağlıdır.

Nitekim yetersiz bilgi ve etüd mahsulü sanayi müesseselerinin daha doğarken ölümleri çok görülmüştür.

Onun için etüde ne kadar önem verilirse yeridir.

Ancak beklenen manada bir etüd yapmak da kolay bir keyfiyet değildir. Sanayi konusu ile uzaktan yakından ilgili çeşitli bilgi ve dokümanın elde bulunmasına ve ayrıca yurt içinde ve dış âlemden derinliğine araştırmalar yapılmasına ihtiyaç vardır.

Kurucu ferd olduğu takdirde, bu alanda büyük güçlüklerle karşılaşabilir ve çaresiz kaldığı olabilir. İşte bu türlü hallerde bütün amme teşkilâtına vazife düşer.

Devletin araştırma, istatistik ve istihbarat mercileri, kapılarını sırtına kadar kurucuya açıp onu desteklemeli ve bu güç durumdan kurtarmalı.

Devletin de bizzatıhi sahip bulunmadığı bilgi ve dokümanlar bahsinde ise, kurucunun bunları bulabileceği yerleri göstermek ve onlara gitmesine, münasebet kurmasına kolaylık göstermek, delâlette bulunmak yine önde gelen bir amme görevi sayılır.

İnşa mahiyeti, işletme sermayesi, ham madde, ikmâl maddeleri, kalifiye eleman, işçilik, istihsal maliyeti, alıcı piyasalar, pazar şartları ve mal değerleri, rakip piyasalarla istihsal miktarları, maliyetleri ve piyasaya arz ettikleri mal bakımından üstün ve eksik tarafları, bunların karşısında piyasada tutunabilme yolları ve imkânları, hep ayrı ayrı incelenmesi gereken hususlardır. Ancak bu yolda yapılan araştırmalar olumlu bir sonuç verdiği takdirde, istenilen sanayiın kurulmasına karar verilebilir.

Bu çapta bir etüde dayanmayan sanayiın yaşayış ve gelecekleri tamamiyle tesadüfe terk edilmiş olur. Şartlar uygun çıkarsa - Yine de tam istendiği gibi değil şöyle böyle müessese faaliyetine devam eder. Bazen de yukarıda açıklandığı şekilde

daha ilk hizmete açılış gününden itibaren kapısına kilit takılmağa mahkûm olur.

Milli servetinin bir santimini dahi tasarrufla ve yerli yerinde harcamak zorunda olan fakir memleketler hesabına böyle bir âkibetin tahakkukunu görmek değil, oluşunu düşünmek bile çok üzücüdür.

Onun için bunu önceden hesaba katarak sanayiî kuruluşunda etüdlerin tam yapılmasına büyük önem verilmeli ve faaliyet halinde bir imkânsızlıkla karşılaşılması mukadder ise müsait zemin hazırlanmaya kadar kurucu bu teşebbüsünden vaz geçirilmelidir.

Amme teşkilâtının da işbirliği ile yapılan etüd olumlu sonuç verdiği ve sanayiî kuruluşunu kararlaştırıldığı takdirde de teşebbüsün kuvveden fiile konulmasına geçildiği andan itibaren ömrü boyunca yaşamasını sağlamak bahsinde, amme teşkilâtı kendisini bir sorumluluk deruhte etmiş sayıp kurucu ve mal sahibine karşı bu sıfatla görevini yapmağa gayret etmelidir.

Yurdumuzda sanayi ve iş te böylesine karşılıklı iyi niyet ve yardımlaşma ile kurulacak olursa sahibine ve memlekete hayrı dokunur ve gelişebilir.

Etüdü takip eden proje piyasada aranan özellikleri haiz standard ve aynı zamanda iktisadî bir istihsale imkân verecek ve rasyonel işletme yönünden ihtiyaçları karşılayacak bünyede bir müessese kuruluşu amacına dayanmalı ve o şekilde düzenlenmelidir.

Sanayi Teşebbüsü tasarısı halinde çıkıp fiilen gerçekleştirme merhalesine gelince amme teşkilâtına düşen iş; projenin yukarıda belirtilen mükemmeliyette olup olmadığını ve kurucunun yeteri kadar tesis ve işletme sermayesi bulunup bulunmadığını tesbit etmek ve bu şartların vücudu halinde sanayiî kuruluşuna izin vermektir.

İnşa sırasında Amme teşkilâtı k kurucuya elden gelen kolaylığı göstermek ve yapının ve tesislerinin projesine uygun biçimde ve zamanında meydana gelebilmesi bakımından ihtiyaçlarını bulmasına ve tamamlanmasına yardımcı olmak durumundadır.

Attığı ilk adımda göreceği bu yakınlık ve müzaheret, kurucuda amme teşkilâtına karşı bir güven yaratır ve ilerikiteşebbüsleri, işleri için ona cesaret verir.

Sanayiî temiz ve kaliteli istihsal yapmasında büyük rol oynayan fert ve devlet arasındaki işbirliğini kurtarmak da bu davranış sağlam, güvenilir bir temel olur.

İşletme Safhası :

İşletmede ham madde, ikmâl maddeleri, kalifiye eleman, iyi bir organizasyon istihsalın kalitesi ve maliyeti üzerinde etkisi olan başlıca faktörlerdir. Bunların her birinde yine sanayici amme teşkilâtının göstereceği anlayış ve yardıma muhtaçtır. İstihsalde başarı gösterebilmesi bu yardımların tahakkukuna ve ölçüsüne bağlıdır.

Bilhassa ham maddesi ve ikmâl ihtiyaçları yurt dışından gelen sanayi kollarında amme teşkilâtının göstereceği gevşeklik yahut çıkaracağı güçlük ilgili sanayi verimini düşürdüğü nisbette, maliyetini yükseltmek suretiyle durumunu güçleştirir ve hatta müessesenin hayatına bile mâl olabilir.

Onun için bu konuda amme teşkilâtının gerekli hassasiyeti göstermesi en azından insanlık görevidir. Bu husus konulacak kanunî müeyyidelerle güven altına alınmalıdır.

Öyleki, Sanayici tam kapasite ile istihsal yapmasına yetecek kadar ham madde ve ikmâl maddelerini sürekli olarak ve ihtiyacına yetecek miktarlarda bulacağından emin olmalı, istihsal programını ona göre düzenlemeli ve teşkilâtını bu ölçüye uydurmalıdır.

Kaliteli istihsal yapabilmek için o işte yeterli uzmanların nezareti altında kaliteli işçiler çalıştırılması da şarttır.

Kullanılacak ham madde ise aranılan özellikleri haiz bulunmalıdır.

Amme teşkilâtı, bunları bulmakta sanayiciye yardımcı olmalı, verilen ham maddelerin yerinde kullanılmasından ve istihsalde yine mevzuatla tesbit edilmiş formasyon ve yeterlikte eleman çalıştırılmasından sanayiciyi sorumlu tutmalıdır.

Bu konuda dürüst çalışan ve verilen imkânlar ölçüsünde kaliteli istihsal yapan sanayiciyi yurt içinde ve dış istihsale karşı her bakımdan korumak ve istihsalini geliştirmesini desteklemek yine amme teşkilâtının yapması gereken hizmetler cümlesindedir.

Sanayici, temiz, dayanıklı, gösterişli ve o nisbette ucuz istihsal yapmak kaygusunda olmalı.

Amme Teşkilâtı, doğru yolda giden, istihsalıyla yabancı emsalleri arasında yü. zümzüü ağartan sanayiciyi koruduğu kadar, gayri meşru yollara sapanların ve günlük menfaat ardında koşanların amansız takipçisi olmalı, bunların halkı aldatmalarına imkân vermemelidir.

Bu yolda başarı elde edebilmek için yapılan gerekli mürakabe sınırları genişletilmeli, istihsale ilgili meslek kuruluşlarına ve halka kadar uzanan bir amme mürakabesine elverişli zemin hazırlanmalıdır.

Uygulanacak mürakabe sistemi ne kadar pratik ve sade formaliteli olursa alınacak sonuç o nisbette yararlı ve kandırıcı ölçüde olur.

Sürüm Safhası :

Sanayici umduğuna ancak iyi bir sürüm yapmakla kavuşabilir.

Onu bu amacına götüreceği en doğru ve kestirme yol da alıcıyı her bakımdan memnun bırakacak mal yapmaktır.

O halde bu noktada istihsale ilişkin bilim ve teknik esaslarının yanı başında insan psikolojisine de yer vermek gerekir.

İstihsalın her dalında gördüğümüz, gelişme ve değişiklikler işte bu ilhamın mahsulüdür.

Onun için sanayicinin gözleri işletmesinde, kulakları da müşterilerde olmalı ve istihsalini ona göre düzenlemelidir .

Malın temizliği ve dayanıklı yapısı güven sağlar. Biçimi ve güzel görüntüsü çekici bir rol oynar. Kullanışımı kolaylaştıran ve olgunlaştıran yenilikler, renk ve biçim değişiklikleri yeni ilgi uyandırır ve halkı bağlar.

Gerçek bu olunca sanayici, kendi istihsal alanındaki teknik ve ticarî yenilikleri, gelişmeleri de yakından izlemek zorundadır.

Amme teşkilâtı onun bu amaçla yapacağı araştırmalarda muhtaç olduğu bilgi, doküman ve haberleri sanayiciye ulaştırmalı, ayrıca yapacağı müracaatlar üzerine kolaylık ve yol gösterilmek suretiyle işini yürütmesi ve geliştirmesi teşvik olunmalıdır.

Sonuç olarak şunu arzetmek isterim ki, memlekete hayırlı ve verimli bir sanayi kurmakta özel teğebbüsle resmi sektör baştan sona kadar birbirini tutmak ve tamamlamak zorundadır.

Anlaşılacağı üzere, millî sanayinin kurulmasında ve yaşattırılmasında ammeye önemli hizmetler düşmektedir.

Bunların hakkıyla yerine getirilmesi için de özel bir mekanizma kurulmasında muhakkak fayda vardır. Kanaatıma göre :

Bu hizmetle görevlendirilecek teşkilât; etüd, proje, organizasyon, eğitim ve araştırma, ilimâl, ticaret ve istatistik bölümlerini içine almalı ve çalışmalarda gerekli koordinasyonu sağlamak üzere de bu bölümlerin temsilcilerinde meydana gelen merkezî bir koordinasyon komitesi bulunmalıdır.

Teşkilâta muhtar ve kanunî bir hüviyet verilmiş, göreceği hizmetle ilgili bütün devlet teşkilâtı bunun müracaatlarına öncelik tanımalı ve ona yakın müzaharec göstermelidir. Bunun adı da «Teknik Araştırma ve İşbirliği Enstitüsü» olabilir.

Bu husus ne derece sağlam esaslara bağlanabilirse, alınacak sonuç bu ölçüde fayda ve mutluluk getirecektir.

Prof. İ. Hakkı Öz :

Müsaade ederseniz, bir hususa dikkat nazarınızı çekeceğim. O da daima müesseseler üzerine müessese kurmak temayülünde oluşumuzdur. Memleketimizin acaba bütün kapasitelerinden tam olarak istifade edebiliyor muyuz? Bu hususta hepimizin kanaati eminim ki hayır şeklinde olacaktır. 1959 senesinde yapmış bulunduğumuz bir etüd, Türkiye'de iktisadî devlet teşekküllerinin elinde bulundurduğu imkânların Avrupa'daki benzerleri ile mukayese edildiği zaman, kapasitenin 1/4'ünden faydalandığını gösteriyordu. O halde daha elimizde kapasitesinden tam faydalanabileceğimiz imkânlar mevcuttur. Dolayısıyla milli gelirin artırılmasında bu eksik kullanılmakta bulunan kapasitelerden faydalanma yoluna gidilmesi ve benzeri şekilde diğer müesseselerimizin de kapasitelerinden tam olarak faydalanıldıktan sonra yenilerinin kurulmasına teşebbüs edilmesinin tabii bir düşünüş şekli olacağı kanaatindeyim.

Şimdi sanayi işlerimizin pürüzsüz bir şekilde yürütülmesi maksadıyla yeni bir müessesenin kurulması düşünülmektedir. Yahut teklif edilmektedir. Acaba Sanayi Vekâletinin bu hususta rolü nedir? Sanayi Vekâletinin bütün kapasitelerinden, yahut kendisine verilmiş bulunan imkân ve selâhiyetlerinden memleket tam olarak istifade edebilmekte midir? Yahut şöyle söyleyeyim, bugün Sanayi Vekâleti tam tehzilâtı bir kadro içerisinde çalışmakta mıdır? Her halde buna vereceğiniz cevap müpet olmasa gerek. Diğer taraftan yeni araştırma müesseselerinin kurulmasını derpiş edecek teklifler gelmektedir. Acaba memleketimizin muhtelif istikametlerde kurulmuş araştırma merkezlerinden tam olarak istifade edebiliyor muyuz? Bu müesseselerin eskilerini tamamlama yolunda atılmış bulunan sâimî adımların des-teklenmesiyle ilgili elimizdeki imkânları tam olarak seferber etmiş durumda mıyız? Benim kanaatim «hayır» şeklindedir. Ayrıca bazı idealist grupların başka Makine Mühendisleri Odasının muhtelif vesilelerle seferber ettiği kuvvetlerin ortaya çıkardığı bazı kongreler olmuştur. Bunlardan sonuncusu İstanbul Teknik Üniversitesi Makina Fakültesi ile birlikte 1961 senesi Şubat ayında Teknik Üniversitede yapılmıştır. Bu kongre münasebetiyle 31 tebliğ verilmiş, bunlar 3 ayrı panelde 3 gün müddetle müzakere edilmiştir. Müzakereler teypte alınmış ve 19 teyp doldurulmuştur. Bunlar stenograflar vasıtasıyla daktilo kâğıtları üzerine dökülmüş, mühendislere okutturulmuş, idealist gruplar bunların tashihatını yapmış ve nihayet en azından 500 yahut 600 sayfalık bir eser olabilecek bir çalışma ortaya konmuştur. Bunun basılması için hükümet ve diğer amme teşekküllerimiz nezdinde yapmış bulunduğumuz teşebbüslerin neticesi maalesef sıfır olmuştur. Hiçbir şekilde bu kitabın basılması istikametinde bugüne kadar bir yardım alınmamıştır. O halde şimdi biz bir amme teşekkülü kursak ve yabancı mütehasıs çağırsak ona ne incelettireceğiz. Her halde bu 31 tebliğin muhtevassından başka birşey incelettirecek değiliz. Yahut o günün şartlarında bundan başka mevzuları ele alacak durumda değizdik. O halde idealist gruplar ortaya çıkmış, bunları enine boyuna incelemişler ve rapor halinde ve nihayet bir müzakere halinde ortaya koymuşlardır. Fakat bunun basılması için

alabildiğimiz yegâne müspet netice sadece Başbakanlığın matbaasından istifade edilebileceği şekilde bir vait olmuştur.

Sanayi Bakanının muhtelif vesilelerle üniversitelerden yardım talebinde bulunması, hakikaten burada hakşinas bir netice olarak kabul edebileceğimiz ve iftiharla söyleyebileceğimiz bir husus olmuştur. Fakat üniversitelerden gelen öğretim elemanlarının harocrarını dahi ödemek mümkün olamamıştır. Muhtelif formaliteler yüzünden bu istikamette yapılan masrafları karşılayacak bir yardım dahi bulunmamıştır. Netice olarak şunu söyleyebiliriz; Önce mevcut kapasitemizden tam olarak istifade edelim, ondan sonra müesseseler üzerine başka müesseseleri kurma yoluna gidelim.

Selâhattın BELER :

Sayın Fethi Çelikbaş sanayi politikasının evvelce İktisat ve Ticaret Bakanlığının bünyesinde iken ismi var, cismi yok, bir şekilde yürütüldüğünü söylediler. İktisadi faaliyetlerle ilgili Ziraat, Ulaştırma ve Çalışma Bakanlıkları gibi, 1957 senesinde müstakil bir Sanayi Bakanlığı kurulması çok yerinde olmuştur. Fakat mühendis adedi bugün Sanayi Dairesinde bulunan mühendis sayısının takriben on misli olan eski Sanayi Tetkik Heyeti zamanında çelik, kâğıt ve dokuma sanayii gibi bir çok sanayi tesisleri kurulmuştur ve bugün makine ve kimya bu tesisler hiç Devlet primi almadan satış yapmaktadırlar.

Sanayi hayatımız henüz sanayi hizmetinden mahrumdur buyurdular. Sayın Başbakanımız kongre açılış nutuklarında belirttikleri gibi sanayi konusu 1923 denberi hükümet başkanlarıncaya ele alınmış bir mevzu olup 1957 tarihli Sanayi Bakanlığı kuruluş kanunu bu görevleri tasrih ederek Sanayi Bakanlığına tevdi etmiştir. Bu görevleri ilerde arzedeceğim.

Sanayi işlerinde diğer bakanlıklara da vazife düşer buyuruyorlar. Diğer bakanlıklara da her türlü mümâsil iktisadi faaliyet sahalarında da benzeri görevler düşer. Fakat Devletin sınıai vazifeleri sanayi Bakanlığına verilmiştir. Diğer bakanlıklarla ilgili işleri istemek ve takip etmek yine Sanayi Bakanlığına düşer.

Memleket sanayiinde kimin ne yapacağına, neyin nerede yapıldığına dair elde mevcut bir çalışma yoktur buyurdular. Halbuki 1957 kuruluş kanununa göre bu görev Sanayi Bakanlığına verilmiştir. 1960 senesinden sonra Sanayi Dairesinde bu hususun tespit ve takibi için haklı olarak geniş kadrolu bir büro kurmak istemişlerse de, sonradan nedense vazgeçilmiştir.

Sayın Fethi Çelikbaş tebliğlerinin başında Sanayi Politikasında birinci derecede Sanayi Bakanlığı sorumludur dedikleri halde, kendisine kanunen verilmiş esas vazifelerinin bir kısmını Meclise karşı sorumlu olmayan hususi bir teşekküle vermesi icrai vazifesine halel getiremez mi?

Diğer memleketlerde özel teşebbüs bazı amme görevlerini üzerin almış olabilir. Fakat onlar her şeyi kendi haline bırakarak yüzlerce senede kalkınmışlardır; Biz ise Japonya ve benzeri memleketler gibi süratle sanayileşme mecburiyetinde olduğumuzdan bu hususun üzerinde durmak zarureti vardır. Nerde kaldı ki tamamen gelişmiş memleketlerde bile Devletin üzerine aldığı amme görevleri çoktur ve bu işler yüzlerce ve hattâ binlerce mühendis tarafından idare edilmektedir. 86 personel kadrosu olan bugünkü Sanayi Bakanlığı Sanayi Dairesinde ancak 4 mühendis mevcuttur. Halbuki mahiyet itibariyle teknik olan Bayındırlık, Ulaştırma, Ziraat ve İmar ve İskân Bakanlıklarının merkez teşkilâtında 250 - 700 mühendis vardır.

Reorganizasyon çalışmaları ikmal edildiğine göre sınıai amme hizmetlerinin düzenlenmesi lâzımgeldiğini söylediler. Reorganizasyon çalışmaları 1963 senesinde yapıldı. 1960 den beri Sanayi Bakanlığı için yeni teşkilât projeleri müsteşarlıkça ha-

zırlanmış olduğu halde tatbik edilmemiştir. Halbuki diğer bakanlıklar görevlerini yerine getirmek için, reorganizasyon çalışmalarının ikmalini beklemeden lüzumlu teşkilâtlarını kurmuşlardır.

Sayın Fethi Çelikbaş'ın tebliğleri ancak iki saat evvel elinize geçmiş bulunmaktadır. Bu tebliğ elime daha evvel geçmediği için, Devletin sınıai amme hizmetlerinin yerine getirilmesi için kuruluş kanununa göre Sanayi Bakanlığında nasıl bir teşkilât kurulması lâzımgeldiği gösteren bir proje teklifini kısa esbabı mucibesile hazırladım. Vakit müsait olmadığı için şimdiye kadar konuştuklarımı kâfi kabul ederek, bu teşkilât profesini kısaca arz etmeme müsadelerinizi rica edeceğim.

Makine Y. Müh. Selâhattin BELER :

Sınıai gelişmeyi sağlayacak bir amme hizmeti düzenlenmesi mevzulu tebliğ mütasebeti ile ve bir mühendis olarak, bu güne kadar devlete sanayi sahasında verilen amme hizmetlerinin tatbiki ile ilgili teşkilâtta bahsetmek istiyorum.

Sanayi Bakanlığının 1957 kuruluş kanunu ile yüklenmiş olduğu amme hizmetlerini burada tekrarlamayı faydalı buldum. Bu görevler :

- 1 — Memleketin resmi ve özel sanayinin sicilini tutmak ve umumî envanterini yapmak,
- 2 — Mevcut sanayinin inkişafını ve yenilerinin kurulmasını etüd etmek,
- 3 — Prioritetlerini tespit etmek;
- 4 — Bunların plân, proje ve rantabilite etütlerini hazırlayarak teşebbüs sahasına intikal için gerekli tedbirleri almak,
- 5 — Resmî ve özel sanayi müesseseleri arasındaki koordinasyon, irtibat ve münasebetleri sağlamak;
- 6 — Sanayinin finansman ve umumiyetle teşvikine ait esasları ve kanunları hazırlamak,
- 7 — Teknik bilgi vermek hususi teşebbüse rehberlik etmek,
- 8 — Standardizasyon ve norm esaslarını tesbit ve tatbikatını temin ve kontrol etmek,
- 9 — Sanayi mamüllerinin kalite kontrolunu yapmak,
- 10 — Teknik İstatistik ve neşriyat faaliyetlerini idare etmek,
- 11 — Umumî olarak sanayi müesseselerine müteallik işleri yapmak,
- 12 — Küçük sanatlara, el sanatlarına ve imalatçı esnafa müteallik işleri tanzim ve murakabe etmek,
- 13 — Sınıai mülkiyete ait işleri yapmak.

Halbuki halen Sanayi Bakanlığında bu görevlere göre ihtisaslandırılmış bir şube teşkilâtı yoktur ve Sanayi Dairesinin 86 kişilik kadrosundaki 34 kişilik nazarı kadrosunda ancak bir makine, bir kimya ve iki ziraat mühendisi bilfiil mevcuttur. Bu görevlerin yerine getirilebilmesi için bu işlerin tahlil ve tasnif edilerek gerekli daire ve şubelerin kurulması ve bu şubelerde çalışacakların tesbit edilecek tahsil ve tecrübe nevi ve derecelerine göre kadrolarının ekseriyet itibarıyla ve şimdiki 50 mîsh kadar, mühendisle doldurulması icap ederdi. Çünkü Sanayi Bakanlığı mahiyet itibarıyla Bayındırlık, Ziraat, İmar ve İskân, Ulaştırma ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlıkları gibi teknik bir bakanlık olup esas elemanın mühendis olması zaruretindedir. Bilhassa makine, kimya, elektrik ve izabe gibi imalatla ilgili üniversite şubelerinde yetişen mühendisler sanayinin idaresi için lüzumlu işletmecilik bilgileriyle de teçhiz edilmiş bulunmaktadır.

Sanayi teşkilâtında memleket çapında görev alacak kimselerin fabrikalarda çalışmış, fabrika idare etmiş mühendislerden seçilmesi lâzımdır. Nasıl bir hukukçu hem mahkemelerin ve hem de Adalet Bakanlığının dairelerinin selâhiyetli esas idareci unsuru ise, nasıl bir doktor hem hastahanelerin ve hem de Sağlık Bakanlığının selâhiyetli esas idareci unsuru ise ve nasıl bir inşaat mühendisi hem şantiyenin ve

hem de Bayındırık Bakanlığının selâhiyetli esas idareci unsuru ise, Sanayi Bakanlığında da selâhiyetli esas idarecilerin mühendis olması icabeder.

Bu vaziyet karşısında Sanayi Bakanlığının bu günkü teşkilât durumu, snai kalkınma için acilen ele alınması icap eden en önemli bir husustur.

Bir fikir vermek üzere, Sanayi Bakanlığı için, kanunî görevlerine göre, hazırladığım teşkilât projesini yüksek takdirlerinize sunuyorum. Memlekette sanayi sahasında devletin kanuni teknik otoritesini temsil edebilecek böyle bir teşkilât yapıldığı takdirde kongremizde konuşan sayın üyelerin dilekleri fazlası ile tahakkuk edecek, hızlı bir kalkınma olacak ve hatta yabancı sanayi ile rekabet edebilecek bir yerli sanayi kurulabilecektir. Sanayi Bakanlığı bu şekilde teşkilâtlandırılmadıkça, ziraat, ticaret, ulaştırma ve turizm gibi diğer iktisadi faaliyet sahaları için de mev. zabahis olan uzun vadeli plân, vergi ayarlaması, mevzuat, sermaye, kredi, yabancı sermaye, yabancı kredi, uluslar arası münasebetler ve enfrastrüktür gibi konuları ele almak kâfi gelmez. Çünkü her şeyden evvel bu hususları tespit, takip ve tatbik edebilecek tam bir teşkilât lâzımdır.

Bundan evvelki kabinelere iştirak eden Sanayi Bakanları tarafından tahakkuk ettirilmeyen bu teknik ve ilmi teşkilâtın bir an evvel kurulmasını sayın ve kıymetli Sanayi Bakanımızdan bilhassa rica ederim.

Teklif ettiğim teşkilât aşağıda gösterilmiştir :

BİRİNCİ DAİRE REİSLİĞİ (iki mühendis)

(Mevcut sanayi ile irtibat, yardım ve tanzim işleri)

1 — Sicil ve envanter şubesi:

(Snai müesseselerin sicilini tutar ve envanterini yapar. — 5 mühendis)

2 — Finansman ve kredi şubesi:

(Sermaye, imalât ve satış kredisi temin eder — 2 mühendis, 1 bankacı, 1 maliyeci ve 1 hukukçu.)

3 — Teşvik ve himaye şubesi:

(Sanayii ve gelişmesini teşvik ve himaye eder — 3 mühendis ve 1 hukukçu.)

4 — İrtibat ve koordinasyon şubesi :

(Snai müesseseler ile irtibatı ve aralarında işbirliğini sağlar. — 5 mühendis)

5 — İşletmeler:

(Devlet sermayesi ile kurulmuş kurum, banka, müessese ve şirketler ile bakanlık arasındaki irtibatı sağlar. — 5 mühendis, 1 iktisatçı, 1 maliyeci, 1 hukukçu.)

İKİNCİ DAİRE REİSLİĞİ (2 mühendis)

(Fenni dokümantasyon, spesifikasyon, standarda ve kontrol)

1 — Standard ve norm şubesi:

(Standard, spesifikasyon ve norm işleri. — 7 müh., 2 ressam.)

2 — Teknik istatistik şubesi:

(Kapasite, istihsal, sarfiyat ve ithalât gibi istatistikleri hazırlar. — 4 mühendis, 2 ressam)

3 — Teknik neşriyat şubesi.

(Bakanlık ve sanayiciler için lüzumlu teknik neşriyatı hazırlar. — 9 mühendis, 2 ressam)

4 — Kalite kontrol şubesi:

(Mamullerin standart ve spesifikasyonlara uygunluğu kontrol ve tasdik eder. — 9 mühendis, 18 lâborant)

ÜÇÜNCÜ DAİRE REİSLİĞİ (2 mühendis)

(Dünyadaki ve memleketteki imalât usullerini her koldan uzmanlara tespit, takip ettirerek yerli sanayie bilgi verir.)

1 — Demir ve diğer malzeme sanayii şubesi:

(Çelik, Bakır, Alüminyum vesair maden imalât malzemesi istihsal sanayii etüd eder. — 4 mühendis.)

2 — Makina ve madeni mamüller sanayii şubesi :

(Makine ve madeni mamuller sanayii sahasını etüd ve takip eder. — 14 mühendis, 5 ressam.)

3 — Kimya sanayii şubesi:

(Kimyasal maddeler sanayiini etüd ve takip eder.)

4 — Seramik sanayii şubesi:

(Cam, tuğla, toprak ve porselen sanayiini etüd eder — 4 mühendis)

5 — Ziraî ve hayvânî maddeler sanayii şubesi:

(Ziraî ve hayvânî menşeli sınaî ve gıdaî maddeler sanayiini etüd eder. — 7 mühendis, 2 veteriner.)

6 — Dokuma sanayii şubesi:

(Pamuk, yün, suni ipek, naylon ve sair elyaf dokuma sanayiini etüd eder. — 5 mühendis)

DÖRDÜNCÜ DAİRE REİSLİĞİ (2 mühendis)

(Mevcut sanayiın inkişaf ve tevsii ile yeni kurulacak sanayiın tespiti, plânlama ve tatbikatının talibi.)

1 — Gelişme ve kalkınma etüd şubesi:

(Sanayiın umumi gelişmesini ve yeni kurulacak sanayii etüd ve tespit eder. — 16 mühendis, 1 iktisatçı, 1 veteriner, 1 bankacı, 1 maliyeci.)

2 — Priyörite ve plânlama:

(Kurulacak sanayiın priyöritesini tespit ve plânlamasını yapar. 6 mühendis, 1 iktisatçı, 1 maliyeci.)

3 — İktisadî tahlil ve rantabilite şubesi:

(Mevcut ve kurulacak sanayiın maliyet ve rantabilitesini hesap eder. — 2 mühendis, 1 iktisatçı, 1 maliyeci.)

4 — İstihbarat ve ataşeler şubesi:

(Tamamen kalkınmış memleketlerde sanayi ataşelerini bulundurarak sanayiimizin az masraf ve dövizle ve icap ederse dış kredi ile kurulması ve sanayiimizin gelişmesi ile ilgili bilgileri mahallinde toplamak, milletlerarası sınaî anlaşmaların tatbiki. — 7 mühendis, 1 hukukcu.)

5 — Organizasyon şubesi:

(Sınaî gelişmelerin tatbiki ve yeni kurulacak sınaî tesislerin organizasyon ve takip işleri. — 2 mühendis, 1 iktisatçı.)

6 — Teknik eğitim şubesi:

(Sınai kalkınma plânlarına paralel olarak sanayi için lüzumlu kalifiye usta, teknisyen ve mühendislerin yetiştirilmesi için açılması icap eden okul, nevi ve miktarlarını tespit ve plânlar. Kurs ve mesleki ehliyet işlerini tanzim eder. — 5 mühendis, 1 maarifci.)

7 — Malzeme, yakıt ve enerji şubesi:

(Bu günkü ve yarınki sanayimizin malzeme, yakıt ve enerji ihtiyacını tesbit ve lüzumlu tesislerin kurulmasını takip eder. — 7 mühendis.)

BEŞİNCİ DAİRE REİSLİĞİ (2 mühendis)

(Ehususi teşebbüs veya devlet tarafından kurulacak sanayinin takribi veya tam tesis maliyetlerini hesap için avan proje veya tam proje hazırlar.)

1 — Resim şubesi:

(Sınai tesislerin avan proje resimlerini ve plânlarını hazırlar. — 4 mühendis, 10 ressam.)

2 — Makine şubesi:

(Sınai tesislerin makine ve teçhizatını tespit ve etüd eder, maliyet ve fiyatlarını tayin eder. — 7 mühendis, 2 ressam.)

3 — Tesisat şubesi :

(Sınai tesislerin elektrik, su, tazyikli hava, asetilen ve sair tesisatının nevi, kapasite ve maliyet fiyatlarını tespit eder. — 6 mühendis, 2 ressam.)

4 — İnşaat şubesi:

(Fabrika ve müstemilât binalarının en az masrafla ve en çabuk inşa edilmesi ve tiplerinin standardize edilmesini etüd eder, proje ve keşif yapar. — 7 mühendis, 7 ressam.)

5 — Proje şubesi :

(1, 2, 3 e 4. şubelerin mesailerini koordine eder, derler ve arşivde muhafaza eder, ilgililerin istifadesine sunar. — 5 mühendis, 2 ressam.)

Mütahassis personel yekûnları :

Yüksek mühendis ve mühendisler	167
Teknik ressam	29
Lâborant	18

Teknik Personel 214

Makine	101
Elektrik	25
Kimya	21
İzabe	15
Ziraat	3
Mensucat	2

Yekûn 167

Diğer mütahassis personel	19
İktisatçı	5
Maliyeci	5
Hukukcu	4
Veteriner	3
Bankacı	1
Eğitimci	1

Yekûn : 19

Genel yekûn : 233

Saban Karaman:

Tebliğde sanayileşmemizde en ağır vazifenin Ticaret ve Sanayi Odalarında olduğunu ifade edilmiştir. Halbuki biz bir Ticaret ve Sanayi Odası meclisi üyesi olarak meclisimize götürdüğümüz meseleleri — «adam Sanayi Bakanlığına, Hükûmete ait işleri biz mi yapacağız?...» şeklinde cevaplarla karşılaşılıyor idik. Şimdi ise neşrelecek kongre kitabı sayesinde mevzularımızın hakiki mercilerinin Ticaret ve Sanayi Odaları olduğuna dair hukukî bir mesnet, bir delil kazanmış bulunuyoruz. Onun için kendilerine müteşekkirim.

Dünkü «Sanaride öncelik ve gerçekleştirilme imkânları» gündeminde her sanayiden önce makine imalât sanayiine ehemmiyet verilmesi lâzım geldiğini kısa zaman içinde mümkün olduğu kadar izaha çalıştım. Şimdi de gerçekleştirilme imkânları üzerinde konuşacağım. Yalnız getirdiğim Makina İş Kooperatifi mevzuu hence Türk sanayii ve iktisadî hayatında reform yapabilecek kadar kıymetli olduğu için detayı ile huzurunuzla yazılı olarak getirdim.

Sanayicilerimiz bu teşkilâtın mevzuatını öğrenirlerse ancak o zaman teşkilâtlanmak için teşebbüse geçerler.

Efendiler: İş Kooperatifinin özel tarafları hakkında bir iki söz söyleyeceğim. Hayranlığımızı giyiyemediğimiz Japon sanayii zannettiğimiz gibi büyük ve muazzam fabrikalardan meydana gelmemiştir. Daha çok ufak imalâthanelerin bu imalâtlarını bir montaj atelyesinde birleştirmeleri ile meydana gelmiştir. Ve biz de otomobil sanayinin kurulmasını istiyorsak böyle bir çalışma sistemine gitmemiz zaruretî vardır. Şimdi ikinci bir özelliğe geçiyorum.

Sayın profesörümüz Feti Çelikbaş konuşmaları arasında Ziraat Vekâleti Türk sanayiine sipariş vermiyor dediler, Vekâlet biraz da haklıdır ona yerli sanayimizin kaliteli mal teslim edeceğini kim temin eder... Halbuki İş Kooperatifî statüsünde idare heyetinden ayrı bir de Teknik Danışma Heyeti vardır. Ortaklar haricindeki zevatın da teşekkül edebilecek bu danışma heyeti Vekâlete istenilen işin kalitesi yapılabilirliğine ve İş Kooperatifî ortakları arasında filân veya falan müessesesinin bu işe yetkili olduğuna dair bir rapor verebilir. O zaman Ziraat Vekâleti gibi Devlet Müesseseleri bu istinatgâha dayanarak işleri iç piyasamıza aktarabilirler.

Kıscacası iş kooperatifi bu kongremizde söylenen ve bir an evvel sanayileşmemiz için halli lâzım gelen bir çok dertlerin dâvacısıdır. Yalnız sayın umumî heyetimizden ve ileride kitaptan bu mevzuu okuyacak sayın okuyucularına şunu söylemek isterim. Zamanımızda kooperatifçilik denince hemen kolektivism akla gelir. Halbuki İngiltere ve Amerika kalkınmalarını bu gibi iş kooperatiflerine borçludular, mademki onlar bu yoldan geçmişlerdir bizim de geçmemiz şarttır. Şimdi Vilâyetimizde böyle iş kooperatifleri kurulduğu takdirde ister girersiniz ister girmezsiniz. Girdiğiniz takdirde, ister iş alır ister almazsınız. İsterseniz birkaç arkadaşla birleşerek bir imalâtı müştereken yapacağımı ifade ile işin organizasyonunu iş kooperatifî teşkilâtı tarafından organize edilmesini isteyebilirsiniz. Sizin hürriyetinizi kısıtlıyacak hiçbir şey yoktur. Kooperatiften bir iş aldığımız zaman elbetteki işi sağlam ve zamanında yapıp yapmadığımızı kooperatif idarecileri kontrol edeceklerdir. Bu da hürriyeti kısıtlamak değildir.

Türkiyemizin kurtuluşu makine devrini idrâk etmekle kabildir. Bu devri idrâk etmek hiç de zannedildiği kadar zor değildir. Sadece 10.15 mevzuatı su yüzüne çıkarmak ve tatbikat sahasına koymakla mümkündür. Bunların en ehemmiyetlileri de bu kongrede söylendi fakat bütün bu çalışma ve çabalarımızın Hükûmet ve onun teşkilâtı Devlet, hattâ Hükûmet ve Devletin çalışmalarını murakabe eden halk: (kamu oyu) sizin yanınızda sizinle beraber değilse hiçbir iş başaramazsınız. Bu da ancak sanayici olarak yaptıklarımızı yapabildiklerimizi heran göz önünde bulundurmakla dolayısıyla de bir teknik müzenin kurulmasıyla kabildir.

Modern cemiyet idaresi tıpkı bir vasıtaya benzetilebilir. Vasıtanın diğer tarafları ne kadar mükemmel olursa olsun eğer bir yerî noksansa o vasıta yürüyemez. Şimdi de: Kongreden önce mevzularımızı olgunlaştırmak maksadı ile toplum çalışması yaptığımız Bursa Ticaret ve Sanayi Odası toplantılarında bu mevzu yani teknik bir müzenin kurulması hakkında yapılan konuşmalarda öne sürülen tenkitlere cevap vermeden evvel bu müzelerin kısa bir izahını yapmak istiyorum. Teknik Kültür Müzelerinin varlığını 1958 Almanyasında bulunduğum zaman öğrendim. Elime geçen bir broşür beni de bir müzenin konferansa davet ediyordu. Ya.. dedim burada müzelerde konferansçılık kolları var, halbuki biz Türkiyemizde sanayinin gelişmesi için her fırsatta yüzlerce fikir ortaya attık fakat bunlar havada kaldı halbuki bu fikirler kültürize edilip kullanılacak, tatbik edilebilecek hale getirilip konferansçılık yolu ile Hükûmete ulaştırılırsa ve sanayicinin istediği bilgi araştırılıp yine sanayiciye konferansçılık yolu ile anlatılsa hem idare ile sanayici ile hem sanayici idare ile bir iş birliği ve irtibat için köprü kurulmuş olur. Bu bir, ikincisi: Müzede aynı makineden iki tane yan yana yani ilk yapılanla son ve tekâmül etmişini bir arada göstereceğimize bu tekâmüllü meydana getiren faktörler ve çalışma prensiplerini hatırlanamız ve o çalışma prensip ve metodlarına ehemmiyet vermemiz ve devam ettirmemiz mümkün olacaktır.

İşte bu müzenin kurulması ile sanayimizin kudreti meydana çıkacak ve Hükûmetlerimiz de kalkınmamızda çalışma morali kazanmış olacaklardır. Kongreden kısa bir zaman önce sayın Ticaret ve Sanayi Bakanlarımız Ticaret ve Sanayi Odasında mensuplarının dert ve dileklerini dinlerken bir üye: Filân mamûlü Avrupa kalitesinde yaptığımız halde niçin ithal ediyorsunuz dediğinde Bakanımız «böyle bir imalât varmı? der gibi sağına soluna bakmır. Kurtuluşu şöyle bir cevap vermekte bulmuştu: Siz Ticaret ve Sanayi Odası gibi bir teşkilâta sahipsiniz, onlar bize ne yaptığımızı bildirsindir. Biz de ithal etmiyelim. Görülüyor ki en yüksek idarecilerimizi de sanayimizin kudret ve azametini bilmiyorlar, ve böyle teşkilâtlar kurulmadıkça da bilmemekte mazurdular. İşte bu üçüncü faydası yanında konuşmamı şöyle bağlamak istiyorum.

Katiyetle biliyorum ki, Ankara'da böyle bir teknik kültür müzesi kurulursa bu müzeyi çeşitli fırsatlarla ziyaret edecek Bakanlarımız sanayimizin kudretini anlayarak görüşmelerinde bir taht kuracaklar ve o tahtın üzerine oturarak sizin sanayinin gelişmesi için halledilmesi lâzım gelen bir mevzuu anlatışımızda sağına soluna acaba böyle bir sanayi var mı diye bakmıyacak sizi elini kulağına götürerek istekle dinleyecektir. Çünkü Bakanlarımız var olan sanayi için ne kadar çalışırsa boş bir emek olmıyacağına anlamış olacaklardır.

Teknik bir müze kurulması teklifine karşı şimdi Bursa Ticaret ve Sanayi Odası toplantılarında yapılan tenkitlere cevap vereceğim.

-- Fuar ve sergiler bu işi görür binaenaleyh bir teknik kültür müzesine ihtiyaç yoktur.

Muhterem arkadaşlarım: Bir tarihte Japonların harika makinesi İzmir fuarımıza gelmişti. O fuarı açan Ticaret Bakanımız kendi yerli sanayimiz pavyonlarına uğramadan doğrudan Japon fuarına gitmişti, işte yerli sanayimize verilen kıymetin en canlı ve acı misali... Bu olay sanayileşme tarihimize acı bir hatıra olarak geçecektir. Binaenaleyh fuarlar diğer milletlerin sanayii ile bir arada gösterdiğinden bizim millî sanayimizin hakiki değerini meydana çıkaramazlar.

1958 İstanbul Sanayi Sergisi ise göz açıp kapayacak kadar çabuk geçmiş, bugün unutulmuştur bile. O sergiyi gezenlerin intibalarına kulak kabarttığım zaman kimsenin Türkiyemizde böyle bir sanayinin varlığına inanmadığını, kulaklarımla işittim. Günün yirmidört saatında nereye giderseniz gidiniz spor dedikodusu ile karşılaşırsınız. Halbuki bize bugün spor dedikodusu değil sanayileşme dedikodusu lazımdır.

dır. Müze çeşitli çalışma şekilleriyle bize günümüzün 24 saatını nasıl sanayileşece-
ğimiz hakkında fikir münakaşası yapmamıza vesile olabilir.

Teknik üniversitelerimizde konferanslar veriliyor: evet, Teknik Üniversitelerimiz-
de konferanslar veriliyor amma Üniversitemizin Sanayicimizin ihtiyacı olan bilgiyi araş-
tıracak ve ona göre konferans verecek fonksiyon yoktur. Halbuki iktisadi değeri bu
olan konferans lüzum olanıdır. Bir de benim kendi tenkidim, fakir milletiz. Bu mü-
essesese kel başa şimşir tarak olur. Bir misalle arz edeyim: Bursa'mızda milyonlar
sarfı ile kapalı spor salonu yapıyor, şimdi soruyorum sanayileşip sporcularımıza
iyi bir emeklilik maaşı bağlamak ve günlük geçimlerini temin etmek ve ondan son-
ra dahada zenginleşince de tesisleri yapmak mı yerinde olur yoksa işsizlikten Al-
manyaya göç edilen bir devirde milletin spor yapması için kapalı spor salonu yap-
mak mı yerinde olur. Kanaatimce eğer bu gün Hükümet bir iş yapıyorsa Teknik
Kültür müzesi son 500 ünden önce gelir.

Müze kimse uğramaz :

Evet. İlk nazarda haklı bir tenkit, fakat bu müessesenin kurulmasını teklif
eden genç zihniyeti onun her an ziyaret edilir bir mabet haline getirecek modern
çalışma prensip ve metodlarını söylemekte gecikmiyecektir. Bir kütüphaneki şark-
vari bir zihniyetle idare edilir, içindeki kitapların nelerden bahsettiklerini zaman za-
man radyoda, gazetede ve diğer çalışma şekilleri ile halka duyurulmasını bir köşe-
de unutulmaya mahkûm olur.

Bir Teknik Kültür Müzesi Sanayici ile Hükümet arasında bir köprüdür. Hü-
kûmet ve millete manevi bir çalışma kuvveti ve Sınai tekâmülü sağlayan bir mües-
sesedir.

İsmet Benayyat :

Sayın Çelikbaşın temas ettiği üç nokta üzerinde, ben de fikirlerimi arz etmek
istiyorum.

1. cisi, memleket sanayiinde kimin ne yaptığına, neyin nerede yapıldığına dair
bir çalışma yoktur. Bu hakikaten çok yerinde bir cümledir. Çünkü bugün bir ma-
kina sanayini kurmak istiyoruz, bir taraftan da kalkınmak istiyoruz. Kalkınma ise
netice itibariyle bir teçhizat meselesidir. Teçhizat da Türkiyede mevcuttur. Ama
kimse bilmiyor nerede.

Misal olarak Şevron dişlisi imal etmek istiyorsunuz, düşünüyorsunuz böyle bir
teçhizat Türkiyede yoktur, Almanyaya sipariş edelim diyorsunuz. Şevron dişlisini
imal edecek olan makina mevcuttur. Kâğıt Fabrikalarında muattaldır, kullanılmaz.

Saç prese etmek istiyorsunuz ve 10 tonluk bir prese ihtiyacınız vardır. Böyle
bir şey Türkiyede yok diyerek, yeni bir presin siparişi cihetine gidiyorsunuz, Al-
manya veya Amerika'dan. Bu pres de mevcuttur, Kayseri Uçak Fabrikasında.

Bir işi üzerinize aldınız. Milyonlarca civataya ihtiyacınız olacak. Bir otomatik
tezgâh getirtmek arzusundasınız. Buna da lüzum yok, askeri fabrikalarda bu tez-
gâhlar mebzuldür.

Bu günkü durumda neyi nerede yapacağımızı biz dahi bilememekteyiz.

Demek ki ilk yapılacak şey, bir teknolojik envanterdir. Böyle bir envanter mev-
cut diyorlar, fakat bakıyoruz ki envanter değer bakımından mevcut. Bana, işte
torna makinelerimiz şunlardır, diyorlar. 10.000 TL. kıymetinde, 100.000 TL. kıyme-
tinde ve 150.000 TL. kıymetinde var. Fakat kıymet bana bir şey ifade etmez, ne
punta, açıklığı var, ne de punta yüksekliği, neyi yapacağımı bilemiyorum. Demek
ki ilk olarak yapılması gereken şey, teknolojik bir envanterdir: Neyi nerede yap-
cağımıza dair.

2. Nokta için de yine Sayın Çelikbaşın tebliğinden cesaret alıyorum. Proje ve mühendislik müessesesinden bahs etmişlerdir. Yeni sanayi kolları kurmak istiyoruz, bunlar için proje lazım. Bugünkü durumda umumiyetle, her hangi bir sanayiî kurduğumuz zaman, anahtar teslimi fabrika ile uğraşırız. Halbuki, Nasrettin Hoca'nın dediği gibi, ortada helva yapmak için un var, şeker var, her şey var fakat biz anahtar teslimi fabrikalarda ısrar ediyoruz. Bir çimento fabrikasının değeri bugün için aşağı yukarı 50 milyon TL. dir. Bir çimento fabrikasının % 80 tutarını bugün Türkiye'de imal edilmesi mümkündür. Bu şekilde 40 milyon TL. Millî Gelirimize inzimamen girmiş olacaktır. Halbuki biz, kalkıyoruz bunu Avrupaya veriyoruz. Al. manya veya başka bir millet bu 40 milyonun karşılığını almaktadır. Bunun sebebine yine zaten arkadaşlar temas ettiler. Ben burada detaylarını açıklamak istiyorum. Bir organ lazımdır. Bu organ bir taraftan projeleri hazırlayacak, diğer taraftan da şartnameleri tamamlayacaktır. Sipariş yetkisine hız olacaktır, yapacağı siparişi kontrol ve yerine monte edecektir. Bundan sonra yeni tesisler alâkalı mercilere, iktisadî devlet teşekküllerine veya özel teşebbüse teslim edilecektir. İşletecek olan onlar, kârı temin edecek olan yine onlar, fakat kuracak olan başka bir mercii olacaktır. Bu bir parça da işimize gelir, mesuliyet bakımından.

Son olarak sanayiî âmme idaresinin yürütülüşünde idarî sùrtünmeler vardır, denmektedir. Bende oradan cesaret alarak şunu söyleyeceğim.

Bugün bir projenin tahakkuku her şeyden önce bir termin meselesidir. Unumiyetle Türkiye'de bir şey sipariş etmek istediğiniz zaman, billhassa iktisadî devlet teşekküllerinde, müracaat ettiğiniz müessese re'sen bu iş ile alâkadar değil ise, ve fakat yapabilecek iktidarda ise dahi, bu işten yan çızmek ister. Çünkü bütün mesele, bir maliyeti üzerine almamaktan ibarettir. Bu gayet basit bir şeydir. Ufak bir malzeme siparişi için, meselâ dekovil arabası için, size tekerlek lazımdır. Arabanın komple fiyatı C.I.F. İstanbul 450 TL. dir. Makina Kimya Kurumundan veya Demir ve Çelik Fabrikalarından size teklif gelir: Tekerleğin tanesini 150 TL. yaparız, diye. Bu şartlar altında bu arabayı burada yapmaktan acizim. Demek ki bu gibi teşekküllerin üzerinde başka bir mercii bulunacaktır, bunu yapar mısınız, demiyecek, bunu yap diyecektir. Yap demekle mesuliyeti üzerine almış olacaktır ve onlarda takır yapacaklardır.

Şimdi arz edeceğim bu bakımdan bir düşüncedir, mazur görmenizi isterim. Türkiye'de ağır sanayiî ile işgal eden bütün müesseseleri, Demir ve Çelik, Makine ve Kimya Kurumu, Millî Savunmaya bağlı askeri fabrika ve tersaneleri, Devlet Demir yollarının büyük atölyelerini ve benzer bütün teşkilâtı bundan önce söz konusu olan projelendirme ve sipariş verme teşkilâtı ile bir arada misal olarak AĞIR SANAYİ BAKANLIĞI ismi altında toplanarak merkezleştirilmelidir.

Son olarak istihsalin iktisatçılar ve mühendisler tarafından yönetildiğini, fakat istihsalin işçi tarafından yapıldığını burada hatırlatmak isterim. Bundan evvelki arkadaşlarımız, produktiviteden bahis ettiler. Produktivite hakikaten önemli bir meseledir. Fakat produktivite Amerikada başka, Almanyada başka ve bizde başka. Şimdi bizde produktivitenin tespiti lazımdır. Ve bütün işletmelerde bu produktivitenin üzerinde yapılmış olan istihsal nispetinin % 50 tutarı kadar, işçilerimize yıllık gelirlerinin nispetinde ikramiyé temin edilmelidir. Bu takdirde bugün için her hangi bir kıstasa dayanmayan işçi ikramiyeleri, istihsale bir teşvik şeklinde verilmiş olacaktır. Bir esasa bağlanmış olur ve işçi de hakikaten istihsal ettiği zaman, üstün işler yaptığı takdirde, bunun mükâfatını, iyi bir para ile yıllık geliri nispetinde alacaktır.

Dr. Mustafa Elmalı :

Sayın Fethi Beyefendinin sınırlarını çizmiş buldukları bu hararetili konuşma-

ya bendeniz bazı müşahede ve mütalâalarını, tamamen tatbikatın ilhamıyla ekle meye çalışacağım. Burada tatbikat kelimesi umumi hayattan ve çeşitli iktisat ve sanayi kongrelerinden edinilen kanaat mânasına olup, tebliğ sahibinin Sanayi Vekili olarak geçirmiş oldukları tecrübelerden ayrı bir mahiyet taşır. Zannedirim, tatbi kat kelimesi her ikisini birlikte ihtiva etmek gerekir.

Filhakika, sınaî gelişme zihniyetinin yerleşmesi gereken iki mühim halk sınıfı: iktisadî idaredeki personelle, bütün Türkiye yayılmış bulunan sermayedar ve iş erbabıdır. Elinde az çok tasarrufu bulunan halk kitlestni de bu guruba sokarsak, gittikçe daha çok kimsenin sınaî gelişme fikrine alıştırılması gerektiği anlaşılır. Tebliğ sahibi, iktisadî idaredekilerin bu dâvayı kavriyerek, halen, daha çok sana-yiciye geniş ölçüde yardımcı olduklarını, idarî mekanizmada, sanayicinin işinin bek-letilmenden yürütüldüğünü ifade buyurdular. Bu kâfi midir? Birazda bu dairelerde sana-yileşme fikrinin işlenmesi kanaatımızca, umumi idarede seleksiyon sistemi henüz tor-püçlülükten kurtulmadığı gibi, sınaî müteşebbise yardımcılık'da sağlam bir sanayileşme ideolojisine dayanılarak yürütülmemektedir. Evvelâ, Devletin gelişme felsefesi olarak sanayileşmeyi diğer sektör gelişmesine takdim etmesi gerekir. Sanayi siyaseti tatbi-katı devlet kademesinde yayılmış değildir. Çünkü, bu tatbikatın fikir manzumesi, küllî hâlinde ve mevzuat olarak ortaya konmamıştır. Kısaca, sanayileşmenin idarî işlerle münasebeti, sanayileşmeyi zaman kaybetmeden başarma niteliğine ulaşacak kadar şumül kesbetmemiştir. Bîlfarz, gümrük himayesi mevzuatı ile sınaî siteler kurma mevzuatının zaman bakımından birbiriyle hiç ilgisi olmamıştır. Sosyal siya-set mevzuatı, sermaye piyasası ve kredi müesseseleri kurma faaliyetleri, standar-dizasyon ve kalite kontrolü işleri sanayileşme hareketi ile birlikte başlamamıştır.

Biz, diğer istihsal sektörlerinin sanayileşmeye yardım etmesi gerektiğine kaniiz. İdarî hayat ve mevzuat bu hedefe göre yöneltilmek gerekirdi. Türkiye'de İkinci Dün-ya Harbinden sonra, sanayileşmenin ziraatı ihmale sevkettiği fikri, idare hayatına yayıldığı için sınaî mevzuat da ancak bazı siyasi baskılarla, arasına, yani sistemle olarak ele alınmıştır. Sanayileşmenin idarî kademede yerleşmiş bir zihniyet olarak kabulü bir bakımdan mümkün değildir. Belki bu yönde bir tekâmülden bahsedile-bilir.

Sayın tebliğ sahibinin sanayileşmeyi fikir olarak halka yayma işini plân dev-resinde tahakkuk ettirmek vaad veya temennisine yürekten katılmaktayız. Fakat, Plân gurubunun propaganda olarak bu sahada daha sönük hareket ettiğine kani ol-duğumuz gibi, sanayileşme hareketini müdafaa için resmi ve gayri resmi matbuatın hiçbir gayret sarfetmediğini de görüyoruz. Bu sahada daha çok iş beklenmesi, lâf tan kaçınılması arzu edilir.

Sanayileşme fikrinin tatbikat manzumesi için muhtelif dairelerin Etüd Servis-lerinde hayli faaliyet müşahade edilmeliydi. Böyle bir durum da görmüyoruz. Meh'-uslarımızda seçmene aktarılacak üzere, sanayileşme fikriyatı da olmak gerekir. Bu fikirlerin mevcut olmak şöyle dursun, şimdiye kadar seçmene aktarılmış olması bile gerekirdi. Halkta bu konuya ait bir kıymet hükmü görmüyoruz. Demek ki, sanayi-leşme işimizi yürütmek üzere, âmme otoriteleri fikir ve tatbikat bakımından ço-sey başarmış durumda değildir. Bu hususta, Radyodan işittiklerimiz, hâlâ, ziraatın gelişme mihrakı telâkki edildiği merkezindedir. Hâlâ, bazı büyük yazarlarımızda sanayileşmenin vakti gelmediği fikri hâkimdir. Bundan 5-6 sene kadar önce böyle bir yazarımızı, «Amerika bizim sanayileşmemizi istemiyor,» dediğine şahit olmuş-tuk.

Biz, sanayileşmeyi fikir ve tatbikat olarak köstekliyen herşeyin Türkiye Oda-lar Birliği şubeleriyle işbirliği yapılması suretiyle kaldırılacağı fikrindeyiz. Odalar Birliği İdare Meclisinde rey hakları artık kalabalığa göre değil, yapılan işin âmme menfaatine yararlık derecesine göre tesbit edilmelidir. Sayın tebliğ sahibinin bu ko-nularda özel teşebbüsten beklediklerini çok yerinde buluyor, bu fikirlerini çok hayır-

İi telâkki ediyoruz. Sanayileşmeyi tahakkuk ettirmek için gerekli müesseselerin bir kısmı da müteşebbislerin kendi aralarında düşünmeleri gerekenlerdir: Sanayilerini tanıtmaya ve roşerj merkezleri ihdası bu kabilden faaliyetlerdir.

Rıza Ormancı :

Öyle bir intiba içindeyim ki : Hakikaten bu işler neden böyle karışmış. Bir ev veiki tebliğde gördünüz. 1939 dan başlıyan ve bugün hakikaten çok güç sayılacak şartların içine girdiğimizi, dış borçlar, iç durum, malî durum anlatıldı. Sayın Hocanın tebliğinden de bu işin idari sürçmeleri o kadar belirli ve bazı misaller vererek anlatıldı ki şimdi bir nebze de ben kendi tesbitlerimizden, şunları arzedeceğim. Türkiye nüfusu yılda % 3 artıyor. Millî gelir 47 milyar. Yıllık nüfus artışına yetersizdir. Fert başına düşen gelir 165 dolar. Suriyede 285 dolar. İmalât sanayiinde % 85 işçi % 5 teknisyen var bu da kıfayetsiz. Geniş tabaka mahrukat olarak % 28 terek, % 30 odun yakıyor. İhracat, ithalât ihtiyacımızı yarısı kadar. 2008 yılına kadar 700 milyon dolar borç var.

Ben kendimi bu konuda bir kötümserliğe vardımıyorum. Demekki herşeyi biliyoruz. Ve her şey de meydanda. Bilhassa hocanın raporundan hakikaten işler neden olmuyormuş bunu anladık. Demek Bakan Bakanla çalışamıyoro, umum müdürler umum müdürlerle, müsteşarlar müsteşarlarla. Fakat bundan bize çıkan çok ağır bir töhmet var. Töhmet şu: Neden özel sektör bunları kendiliğinden düzeltmiyor, etüdleri yapmıyor, nizamları koymuyor? Sınai imalâtı, istihsalâtı çoğaltarak hemde dışarıya satarak bu iktisadî durumu düzeltmiyor? Şimdi efendim affedersiniz, vergileri biz mi arttırıyoruz veya sık sık değiştiriyoruz. Kredileri biz mi idare ediyoruz. Bunlardan misal arzedeyim. Meselâ: İngilterede kumaşı dinlendirip kalitesini sağlamak için % 4 le kredi vardır. Sonra benden kaliteli mal istenir ve bu mekanızma da otoritenin elinde. Yine idari ve fakat bilgisiz müdahaleleri biz mi yaparız.

İhracata acaip formaliteleri biz mi koyuyoruz. Yani bu rejimleri yaparken meselâ bugün karadan ve havadan vesail mukabili mal göndermek mümkün değil. Beşinci olarak da şunu arzedeceğim dış ticarete sanayi yükü, biz etüdlere yaptık her kotada bunları ileri sürüyoruz. Fakat bir taraftan sanayie kan vereceğim diye kredi müessesesi kuran ve diğer taraftan nakdî olarak % 150 teminat ve peşinatları alan biz miyiz? Bu okadar acaip bir şey ki, Hocamız Çelikbaşın şurada zikrettiği kelime ile tamamen bağdaşıyor. O da şu : Sanayi diyor, milletlerarası yönü bir yana. ona çare bulmak isteyenlerin meydana getirdiği benzersiz bir kalabalığın başına üşüştüğü bir hasta, şimdi bu hastaya bir taraftan kan vereceğim diye kredi bankaları kuralım; öbür taraftan işte şimdi bugün bu saatte 5.6 tane dördüncü derece de memurun tanzim ettiği kota rejimi yapılıyor. Ve orada da % 150 teminat kaçacak herhalde. Çünkü onu kim değiştirecek bilmiyoruz? Binaenaleyh bu hususları arzederken söyle bir şart çıkıyor : Çalışmalarda hakikaten hüsnüniyet ve samimiyet lâzım. Özel sektör her türlü çalışmayı yapabilir. Yalnız maalesef memlekette ters bir durum var.

Otorite ve imkânlar yukarıda, bu işi yapmak durumunda olanlar aşağıda, Dış Ticaretin bütün dövizleri vs. sı oradan gelir. Sonra nizam, intizam, kanunlar, teklifler orada hazırlanır. Efendim bu gibi şeylerde biz birçok çalışmalar yapıyorsak da hakikaten netice alamıyoruz. Bütün gayretlere rağmen de bunları yapamıyoruz. Fakat bu işin bir nedeni var. Bu nedenin üzerinde eğilmemiz lâzım. Vaktiniz olsa da bunların nasıl yapıldığını içinde bulunan bir insan olarak size anlatsam, tüyle riniz ürperir. Bir defa organ, komisyon, komite, hey'et enflasyonu var. Türkiye'de mercileri şaşırıyoruz. Kimin karşıcağını bilmiyoruz. Herkes beş yerde birden gelip bir konuyu anlatıyor ki aman belki o bilgilidir o yetkilidir diye.

Binaenaleyh devlet otoritesinin bilhassa özel sektör sahasına yönelteceği nizamlar bizim herhangi bir umduğumuz, teklif ettiğimiz şekilde çıkmıyor ki biz o kaynakları ıslah edelim, o işi sisteme bağlayalım ve güzelce çalışalım. Bugün bu halde,

sanayiın çalışması hakikaten şayanı şükrandır. Çünkü sanayici toprağa, binaya, makinaya, işçiye iptidai maddeye öyle bir kendinden varlıklar veriyorki bunun izahı çok güç. Sonra dış çalışmalar diyorlar daha çok yakında 150 sanayici de Newyork'a gitti çok acaptır. Bendeniz bir fırsat yokluyordumki acaba Newyork fuarına neden iştirak edemedik. Tetkik ettim. Resmî kanalda nasıl oldu da evvelâ karar verildi. Sonradan vaz geçildi diye. Bunu burada bendeniz sizlere arzedecektim. Fakat gayet acaip tesadüf bu. Muhlis Ete Beyin Newyork Fuarı ve Türkiye diye gazetede bir, adeta savunması çıktı. Buradan anladım ki Muhlis Ete münasip görmemiş. Bakanlığı zamanında. Şimdi biz Newyork fuarına 150 sanayici gittiğimiz zaman hem fuarda hem ticaret Bakanlığında toplantı yaptık. Ticaret Odasında toplantı yaptık, Amerikan Turkish Society'de toplantı yaptık. İntibamız şu ki en güzel fuar yerini gözümüzle gördük. Bize ayırmışlar. Ve hakikaten de şimdi hayretle karşılıyorlar neden gidemeük. Burada merak ederseniz bir Milliyet gazetesi 25 kuruştur. Alır okursunuz sizlerin bildikleri ile ve memleketin dışarıya mal, insan hatta herşeyimize tanıtmak zarureti ile bağdaştırabilir misiniz onu bilmem. Ben rica edeceğim : Özel sektör olarak canla başla otoritelerle beraber çalışmaya hazırız. Yalnız meselelerimizin seviyesinde ve o yetkilerle mücehhez şahıslarla, mevcut teşkilâtı islah ile bir çalışma plânına programına bizi kavuştursunlar. Onun için üzûlerek bunları arzettim. Maalesef zannedirim benim kanaatına göre bütün meselenin gözüm noktası bu çünkü. Herkeste büyük bir hüsnüniyet var ve maaleseflerle de hepimiz ortalığı doldurduk.

Kâmuran Baydur :

Bazı tesadüfler beni âmme hizmetlerinin çeşitli alanlarında tecrübe sahibi yaptığı için belki doğrudan doğruya ilgili olmamakla beraber burada birkaç kelime sarfetmeyi faydalı gördüm. Malûm olduğu üzere âmme hizmetlerinin yeni bir nizamlaması sanayi bakımından lüzumlu olduğuna göre âmme hizmetleri bugün için bir defa umumî bütçe dediğimiz teşkilâtlarda ve bir de özel bütçeli dediğimiz mahalli idareler ve bilhassa belediyeler tarafından yürütülmektedir. İş benim yakın zaman ki bazı tecrübelerim bu belediyecilik üzerinde toplandığı için bu bakımdan bazı bilgiler vermeyi ve bazı yeni iyi gelişmelere işaret etmeyi faydalı görüyorum.

Bildiğiniz gibi bugün Türkiyenin tamamı bir plânlı mesaiye yönelmiştir. Bunun yanında gene bilmiş olduğunuz gibi bir de bölge plânlamaları vardır. Muayyen bölgeleri içine alan bölge plânlamaları meselâ Marmara bölgesi gibi meselâ Seyhan Çukurova Bölgesi gibi. Bunun içinde de belediye plânlamaları bahis konusudur. Yani merkezleri bir üç tane daire belediye plânlamaları maalesef umumî plânlama içinde o zaman için elde kâfi bilgi olmadığından nazarı itibare alınamamıştı. Fakat çok kıymetli sanayici arkadaşlarım gayet yakından bilirler ki evvelâ bir sınaî yatırım bizim başlıca hedefimiz ise kalkınmamızın en mühim noktası ise sınaî yatırım önce bir kuruluş yerinden başlar. Kuruluş yeri ise o muntıkada bir arazi kullanış programına bağlı olmak lâzımgelir. Bunlar ifade etmek istediğim husus şehirlerdeki nâzım plân çalışmalarıdır.

Nazım plân hepinizin malûmu olduğu vechile bir şehrin içindeki sanayi sahalarını iskân sahalarını yolları limanları belirten plânlardır. Yeni bir görüş olarak bunu umumî memleketin plânlama perspektifi içinde değerlendirmek de mümkündür. Yani bizde 15 yıllık bir plân bahis konusu olduğuna göre 15 yıllık perspektife göre nazım plân çalışmaları da yapmak mümkündür. Gayet tabiidir ki umumî plânın dengeli kalkınma esası ile bölge plânlaması ve şehir plânlamalarının da birbirini uygun görüş içinde olması lâzımdır. Şayanı şükrandır ki Devlet Plânlama Teşkilâtına bu görüş aksettirilmiş ve hiç olmazsa şimdilik İstanbul nazım plânı çalışmalarıyla Marmara bölgesi nazım plânı çalışmaları bir ahenk içinde işbirliği haline getirilebilmiştir. Bu bakımdan yeni bir âmme hizmetinin sanayi bakımından geliştirilmesi bahis konusu olduğu şu sırada belediye faaliyetlerinin de behemahal plân

lanmasına zaruret olduğuna bilhassa işaret etmek istiyorum. Bu sadece bir öze İstanbul Belediyesi Devlet Plnlama Teşkilâtı halinde kalmamalı bütün büyük belediyelere ve yavaş yavaş da küçük belediyelere sirayet ettirilmelidir.

Çünkü bilirsiniz ki sanayide en mühim unsurlardan bir tanesi insan unsurudur. İnsan unsuru gerek yüksek sevike idare elemanı olarak gerek teknik personel olarak gerek işçi olarak köylerden şehirlere doğru akım halindedir. Binaenaleyh belediyeler sanayi kuruluş yerleri olmak vassıfındadır. Bugünkü belediye hudutları ve inkişaf sahaları. Bu bakımdan yeni bir organizasyon sırasında behemahal belediyelerin çalışmasının plânlanması ve âmme hizmeti bakımından ele alınması gerekmektedir. Bunun dışında ikinci olarak işaret etmek istediğim ve sonuncu nokta şudur: Gene sizlerin yakından bildiğiniz veçhile bugün sanayide rafine bir işletmecilik usulü teessüs ve tekâmül etmiştir. Bunun belli başlı unsurlarını siz benden çok daha iyi bilirsiniz bu bir uzun vadeli plânlamadır, bir yıllık programdır; buna uygun bir organizasyondur; buna uygun bir haberleşme bir koordinasyondur. Ve nihayet bir kontroldür. Bizde umumiyetle söylenen bir laf vardır denilirki idareciliğin kitabı yoktur. Hepinizin iştirak edeceğinizden emin olarak beyan etmek isterim ki bugün idareciliğin kitabı artık vardır ve bu gayet iyi bir şekilde geliştirilmiştir. Âmme idarelerimizde bu şekilde işletmecilik zihniyeti içindeki ve onun tekniklerine uygun olarak yapılan çalışmaları âmme idarelerimize yerleştirecek olur isek âmme idarelerimiz hem daha rasyonel hem daha verimli çalışır bu arada da sınaî kalkınmamıza kâfi derecede yardımcı olmak imkânını bulur.

Fuat Yücesoy :

Çok muhterem Çelikbaş'ın tebliği Özel sektör olarak bizi hakikaten çok ilgilendiren bir konu üzerinedir. Ancak tebliği daha evvel yazılı olarak alamadığımız için Birliğimizin toplu görüşünü buraya getirememiş bulunmaktayız. Tebliğin ismiyle netice arasında bir münasebet aramakta güçlük çekmiş bulunuyorum. Tebliğde bize sınaî gelişmeleri düzenleyecek yeni bir âmme hizmeti düzenlenmesi zorunluğundan bahsedilerek Türk sanayiinin durumu vukufu ve derinden teşhis edilmiştir, fakat çareleri ve reçetesi verilmemiştir. Bu makâmı uzun yıllar büyük ehliyetle işgal etmiş olan muhterem hocamızdan bize bu âmme hizmetinin nasıl düzenlenmesi gerektiği hakkında komple teklifler bekliyorum. Eger hastalığın teşhisinden sonra özel teşebbüs bunları yapsın ise reçeteleri bu bir patenttir. Buna bir şey söyleyemeyeceğiz. Muhterem Rıza Ormancı arkadaşım özel sektör adına birçok temenniyatta ve römarklarda bulunduğundan bu noktalara değinmiyeceğim. Ancak tebliğin üçüncü sayfasında «kim neyi yapar buna ait dökümanı yoktur» buyurdular. Hakikaten çok haklı bir tenkittir. Odalar Birliği çalışmalarında bu konuyu da kapsayan çalışmamızı huzurunuzda getirmekte bilgi vermiş olacağım. Bugün gerek yurt içinde ve gerek âmme idaresine tasarruf eden birçok müesseselerimizde, gerekse özel sektörde şunu nerede yaptırın bunu kim yapıyor gibi sualler olduğu gibi yurt dışından da Birliğimize her hafta çeşitli sorular tevcih edilegelmektedir. Bu durumu dikkate alan Birliğimiz Sanayi Dairesi çalışmalarını meyanında bir Türkiye Sanayi Rehberi hazırlanmıştır. Rehberin hazırlanması takriben 1 yıllık zaman almıştır. Bunun için yurtda bulunan bütün bize mukayyet bütün sanayicilere resmi ve özel tefriki yapılmaksızın, Birliğimiz anketler yollamıştır ki bunların sayısı takriben 10 bindir ve cevaplarını Odalarımızdan istemizdir. Maalesef Odalarımızdan takriben direkt olarak 1500 anket gelmiştir. Bunun üzerine ikinci metodu tecrübe ettik. Sanayicinin adresine 2. bir anket ve cevap için de pullu zarf gönderdik. Bundan da takriben yine 1500 kadar bir netice aldık. Çalışmalarımızda biraz inatçı davranmak azmindeyiz ve asgari 6.000 sanayicinin ismi bulunmayan bir rehberi neşretmiyeceğiz. Nihayet üçüncü çalışma metoduna giriştik bu da teşkil ettiğimiz ekipleri memleketin her tarafına sanayicimizin ayağına yollamak suretiyle Odalarımızın da şayanı şükran yardımlarını alarak bizzat sanayicinin yanına gidip hafta anketi kendi elemanlarımıza doldurtmak yalnız imzasını rica etmekten ibarettir. Şimdi bu 6300 e

yakın anket elimizdedir ve değerlendirilmektedir. Kati tarih söylemekte beni mazur göreceğinizi ümit ederim. 1964 yılı sonuna doğru Türkiye Sanayi Reaberi mamûl lere ve isimlere göre tasnifli olarak Türkçe, Almanca, İngilizce ve Fransızca olarak dört dilde modern bir şekilde ve rakamları da muhtevi olarak gerçekleştirilecektir. Bu çalışmamızın bu sahada hissedilen boşluğu tamamlayacağını ümit ediyoruz. Eğer noksanları olarsa bunda siz muhterem sanayicilerimizin bize doğru ve komple malumat vermemenizden dolayı olacaktır.

Bir arkadaşımız daha detaylı bir döküman istediler yani Türkiye'de mevcut olan bütün tezgâhların spesifikasyonlarını da ihtiva eden bir döküman. Bu hazırladığımız rehber bu mânada değildir. Ancak bu mevzu üzerinde de henüz bir nüve halinde çalışmamız vardır. Takriben 8 ay kadar evvel Birliğimiz Fransa'dan getirttiği bir uzman vasıtasıyla Fransa'da büyük sanayi ile küçük sanayi arasındaki iş bilgininin nüvesi olan ve Fransızcası «Bourse de sotrê rétanse», bendeniz buna «tali müteahhütlik borsaları» diye isimlendireceğim, etüdünü yaptırıldı. Bunun üzerine bir eleman yetiştirmek üzere çalışmaya geçmiş bulunuyoruz. Bu borsaların Fransadaki tatbikatında çapı zannediyorum 200 Km. yi aşmayan bölgelerdeki büyük küçük sanayi işbirliğini evvelâ yapıyor sonra da bunları birbirine bir federasyon tarzında birleştirerek daha genişletiyor. İşte bu borsalar bizde kurulursa meselâ diyelim ki Eskişehir'i bir zamanlar pilot bölge olarak almayı düşünmüştük, küçük sanayi ile büyük sanayi Eskişehir'de karşılaşılabilecek bu borsada karteks sistemi üzerine bütün iş almak isteyen küçük sanayim tezgâhları buna mukabil iş vereceklerin de buna gelen cevapları karşılaştırılmağa çalışılacaktır.

Üçüncü olarak bir arkadaşımız Teknik Müzeden bahsettiler tebliğli ilgili olduğu için bir çalışmamız var bunu da arz edeyim. İstanbul Sanayi Odamızın İstanbul Ticaret Odası ile de işbirliği yaparak ve AİD nin de desteğini bulmuş olan bir projesi vardı. Bu İstanbul'da devamlı bir sanayi sergisidir. Bizler müze tabirinden biraz çekiniyoruz çünkü bir müze içersine yıllar evvel yaptıklarımız konur ve bugün yaptığımız devamlı olarak koymaya imkân yok nihayet bunları tasfiye lâzım dır. Bizim en mühim istediğimiz bugünkü sanayimizin eriştiği merhalede neler yaptığını göstermektir. Böyle bir devamlı sergi sanayicilerimize çok küçük bir bakım ve işletme masrafı ile ancak devamlı standlar bulundurma ve mamûllerini devamlı değiştirme imkânını verecektir. Efendim laboratuvar mevzuuna temas buyurdular, kontrol laboratuvarları, Birliğimiz bu hususta çalışmalar yapmıştır. Hattâ o kadar ki yurt dışında teklifler dahi getirmiştir. Ancak standard kontrol işinin bir âmme işi olması mucavehesinde Ticaret ve Sanayi Bakanlıkları Hukuk Müşavirlerinin bu mevzu üzerinde bir türlü anlaşamaması Birliğimize bu vazifeyi hattâ nezaret altında dahi verilememesi sonucunu doğurmuştur. Eğer bu hukuki ihtilâf Anakayasa kadar galiba gidiyormuş, halledilecek olursa Birliğimiz bu hususta çalışmaya amadedir. Odalarımızın hattâ alınmış kararları dahi mevcuttur. Araştırma enstitülerine gelince Birliğimizin de nihayet mali gücü muayyendir. Aidatla yaşayan bir müessesedir. Bunların Birliğimizin bugünkü gücü ile kurulmasını pek mümkün görmüyoruz bunu benim şahsi mütalâmdır derhal arz edeyim. Genel Kurulumuzda konuşulmuş bir mevzu değildir. Ancak bunların memleketimizde kurulmasını temenni ettiğimiz meslekî teşekküllerce zamanla ele alınmasının da mümkün olabileceğini düşünmüyoruz bu arada Türk Standardlar Enstitüsünün yanında kurulacak laboratuvarlarından da faydalanmanın mümkün olabileceğini zannediyorum.

Prof. Fethi Çelikbaş :

Vakit geciktiği için telhis edeceğim. Evvelâ mütalâlarını serdeden bütün arkadaşlara teşekkür etmeyi vazife biliyorum, çünkü her birinde benim için istifade edilen noktalar vardır. Türkiye'de hakikaten bugün sanayileşme konusunda hiç olmazsa aydın çevrelerde artık bir tereddüt kalmamıştır. Bir arkadaşımızın ifade ettiği gibi bunu gerek idarede orta ve alt kademelere bilhassa bundan daha mühimi umu-

mî efkâra mal etmek konusunda yapılacak çok işler vardır. Bunun da plânlı devrede sîratle geliyeceği kanaatimi taşıyorum. Artık bundan 20 yıl evvel olduğu gibi ziraatçı mı kalalım sanayici mi olalım münakaşaları asgarî hadde inmiştir. Hattâ bu münakaşalar iltifat görmemektedir. Tenkitlerde daima bir yapıcılık aramakta ber fayda görürüm. Daima arkadaşların konuşmalarını bu çıdan değerlendirmeye çalışıyorum. Eger yeni bir müessese kurmaya ihtiyaç varsa veya mevcut bir müesseseyi takviye etmek lâzımgelirse katiyen bunda çekinmemek lâzımgelir. Mevcutları yerine geçecekler lâğvedilmek kaydıyla. Benim burada asıl üzerinde durduğum Türkiye'de Sanayi Bakanlığının reorganize edilmesi keyfiyetidir. Bu da mümkün hale gelmek tedir. Evvelce Ankara'daki merkezi hizmet reorganizasyonunu Ortadoğu Amme Ens. tîfûsüne vazife olarak verdik ilgili profesör ve idarecilerden kurulu heyetlerde konu tetkik edildi. Rapor artık hükûmete tevdi edildiikten sonra bu konuda hazırlıkları sîratle ikmâl etmek lâzımgelir. Bu müessese memleketimizde Maliye Bakanlığı çevrelerinde Tarım Bakanlığı ölgüsünde, Maliye Bakanlığı ölgüsünde memlekete yaygın bir teşkilât olarak derpiş edilmeye başlanmıştır. Bugün vilâyetler teşkilâtı yok denecek kadar mahdût kadro ile çalışır. Halbuki bunu Maliye Bakanlığı sorumluları bilhassa sayın Bakan Maliyenin nasıl taşra teşkilâtı varsa, Tarım Bakanlığının nasıl taşra teşkilâtı varsa Sanayi Bakanlığının da böyle bir teşkilâta kavuşturulmasında ihtiyaç hissettiğini bana açıkça ifade etmiştir. Bu fevkalâde bir adımdır.

Arkadaşlar, kanundaki hükümleri ileri süren bir arkadaş hakikaten bana konuşma imkânı verdi. Bu kanunda Sanayi Bakanlığının sanayi kredileriyle de alakalı olmasına dair maddeler vardır; fakat beri tarafta Türkiye sanayisinde kredi politika sunun yürütülmesiyle alakalı Banka Kredilerini Tanzim Komitesinde ne Sanayi Bakanını üye idi, ne de Sanayi Dairesi Reisi üye idi. Halbuki kanunda Sanayi Bakanlığı Türkiye'nin sanayi kredisini tedvir eder diye madde vardı. Yani o maddelere bakarak Bakanlıktan vazife beklemek gerçeklere yeter derecede nüfuz etmemek neticesi olarak ortaya çıkabilir. Nitekim arkadaşımız kendisi ifade etti, haklı olarak, yığınla vazife verilmiş, kadrosunda dört tane teknisyen var, dedi. Yeni bir idare kurulurken benim görüşüme göre bir Bakanlığı müstakilen telâkki etmek hatalıdır. Devletin bütün organlarını, toptan muayyen bir görüş içerisinde reorganize etmek lâzımdır. Türkiye'de bugüne kadar Bakanlıklar münferiden kendi bünyelerinde bir reorganizasyona geçtikleri içindir ki hizmetlerde tekerrürler, tedahüller ve aynı zamanda da boşluklar vardır. «Mehtap» raporu bunu önlemeğe hizmet edecektir.

ONUNCU TEBLİĞ
SANAYİMİZİN GELİŞMESİNDE
ENFRASTRÜKTÜRÜN ÖNEMİ

BEHÇET OSMANAGAĞLU

Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları
ve Ticaret Borsaları Birliği

Sanayide ilerlemiş memleketlerin sanayi tarihlerine bir göz gezdirecek olursak bugünkü gelişmiş durumlarını müsait ulaştırma, kolay ham madde temini ve mamûlün avantajlı sürüm imkânlarına borçlu olduklarını kolayca anlarız. İlk tekâmül merhalesinde bir imalâthane büyüklüğünü geçmeyen bu sanayi sonraların insanların ve teknik bilginin temerküzüne dolayısıyla mamûl malların ve fikirlerin kolayca tedavülü ile istihsalin gelişmesine ve prosedürün çabuklaşmasına müncer olmuştur. Böylece sanayi bölgeleri daha ziyade liman şhirlerinde veya akarsu yollarında kurulmuş bulunmaktadır.

Gelişen sanayi in imalâthane merhalesini aşması ve kuvvetle enerji kaynaklarını kullanmaya başlamasıyla elektrik, kömür, akaryakıt gibi enerji kaynakları da en önemli gelişme faktörü vasfını ihraz etmiş bulunmaktadır. Böylece Avrupa sanayii zengin enerji kaynağı bölgeleri ile ulaştırma imkânlarının müsait olduğu yerlerde doğup temerküz etmiştir.

İnsanların sanayi merkezleri etrafında temerküz etmeleri fertler arasındaki fikir teatisini ve dolayısıyla teknik tekâmülü kolaylaştırmıştır. Mevzubahis tekâmül prosedürü bugün dahi durmuş değildir. İleri sanayi memleketlerinin enfastrüktürlerini ıslah etmek suretiyle aralarında nasıl bir nisbî tekâmül sağladıklarına bugün dahi şahit olmaktadır.

Bu kısa tarihçeden sonra şimdi de memleketimizde enfastrüktürün sınaî gelişmeye ne derece tesir etmiş olduğunu ve plânlı sanayileşme noktai nazarından vazifesini yapmış olması için hedefe ne suretle yöneltilmesi lâzım geldiği meselesi üzerinde duralım.

Bugünkü ve bilhassa İstanbul gibi bir sanayi merkezi meydana getirmiş olan ananevî kültürel maziye sahip enfastrüktür, sanayi in ezici büyük kısmını bir noktada temerküz ettirmek suretiyle yeni bir enfastrüktür inşası ihtiyacının meydana çıkması neticesini doğurmuş bulunmaktadır. Nitekim limanlar ve hinterland yolları yapımının İzmir, Mersin, Zonguldak gibi şhirlerin sanayileşmesini kolaylaştırdığına şahit olmaktadır.

Münakale merkezleri olan limanlara sahip memleketler tabii tekâmül ve tedrici sınaî gelişmeye örnek teşkil ederler. Bununla beraber ekseri hallerde enfastrüktürün plânlı şekilde ıslahı suretiyle sanayiî gelişmesine yardımcı olmak zorunluğ u hasil olmaktadır. Avrupa memleketlerinde kanal şebekeleri tesisi ve akarsuların seyrüsefere müsait hale getirilmesi kitle halinde nakliyyeyi imkân dahiline sokar. Bu memleketler ağır sanayide büyük gelişmeler sağlamış bulunmaktadır. Keza maksada uygun olarak tesis edilmiş demiryolları, kaaryolları ve tahmil tahliye tesisleri de sanayi merkezlerinin meydana çıkmasında önemli rol oynamışlardır.

Şimdi de memleketimizdeki enfastrüktürün mevcut veya plânlanmış sanayiî gelişme imkânları üzerindeki tesirlerini araştıralım. Bu hususta enfastrüktür faktörlerini öncelik sırasına göre şu şekilde belirtmek mümkündür.

- 1 — Ulaştırma
- 2 — Depolama
- 3 — Enerji
- 4 — Haberleşme
- 5 — Eğitim
- 6 — Bankacılık
- 7 — Sanayi Bölgeleri

1 — Ulaştırma su yolu, demiryolu ve karayolu nakliyatı olmak üzere başlıca üç ana gruba ayrılmaktadır.

a) Su yolu ekseriya deniz yolundan ibaret kalmaktadır. Nehirlerimiz önemsiz istisnalarla üzerinde iç limanlar tesisine maalesef müsait değildirlir. Binlerce kilometrelik sahilleriyle memleket coğrafyası bizi ucuz deniz nakliyatından faydalanmaya iktisaden önemli bölgelerde limanlar inşası şekliyle âdeta zorlamaktadır.

Ulaştırma kolaylıkları ve ticaret, iş ve kültür imkânlarının doğurduğu cazibe İstanbul Bölgesinde bir sanayi izdihamı neticesini intaç etmiştir. Halbuki çimento fabrikaları, cam fabrikaları, demir ve gübre fabrikaları, kuvvet santralleri ve ağırlığına nisbeten düşük bir satış fiyatını temsil eden emtia istihsalinde bulunan diğer birçok sanayi kolları ile ham madde veya mamüllerinin naklinde uzun mesafeler katetmek zorunda kalan diğer birçok sanayi kollarının ucuz deniz nakliyesi imkânlarından yararlanmaları icabederdi.

Bir fabrikanın kurulması ve tekâmülü bakımından nakliye masraflarının ne derece mühim olabileceğine dair canlı bir misâl verelim:

Van gölü yakınındaki Arın gölü 1 milyon tonun üzerinde soda ihtiva etmekte ve bunun istihracının da nisbeten ucuza yapılması mümkün bulunmaktadır. Ancak ne varki belli başlı soda müstehlikleri İstanbul Bölgesinde bulunmakta ve elde edilen sodanın da kamyon veya vagonlarla İstanbul'a nakledilmesi icabetmektedir. Bu nakliyenin yüksek olması sebebiyle tabii soda fiyatı İstanbul'daki ithal sodasının fiyatından daha yüksek olarak teşekkül etmektedir. Aynı misâl müsait olmayan enfastrüktürle memleketin bir köşesinden sunî gübre ihtiya-

cını yalnız başına temin etmek isteyen bir sunî gübre fabrikası için de muteberdir. Böylece köylümüz kitle halinde istihsal edilen sunî gübre fiyatlarındaki nakliye giderleri yüzünden mahsulünün fiyatlarına uyduramamak durumunda kalmaktadır. Bütün bunlardan tabiatın bize bahsetmiş olduğu ucuz nakliye imkânlarından ilk plânda ve sonuna kadar istifade etmemiz gerektiği ve bu gaye için de liman inşaatının iktisadî olarak en uygun yerlerde yapılması icabettiği neticesi çıkmaktadır.

b) Demiryolu ve karayolu şebekesi: Kara veya demiryollarıyla hinterlandına gerektiği şekilde bağlanmamış olan bir liman ne kadar modern olursa olsun mükemmel sayılamaz. Son zamanlarda karayollarının ezici rekabetine maruz kalmasına rağmen demiryolu yine de uzun müddet memlekette kitle halindeki nakliyenin en ucuz vasıtası olarak faaliyet göstermekte devam edeceğe benzemektedir. Haddi zatında uzun mesafelere kitle halindeki nakliyat mevzuunda karayollarının demiryolları ile rekabet etmesi mümkün değildir. Biz de bunun aksinin varit olduğu vakıası karşısında tedbir düşünürken kara nakliyatını sunî olarak pahalılaştırmak yerinde demir yolu nakliyesini ucuzlatmak için bütün çarelere başvurmak yoluna gidilmesi daha doğru bir hareket olarak mütalâa edilebilir. Zira nakliye masraflarının bütün kârını heba eden dahilden limana yapılan bir cevher nakliyesinin tahakkuku mümkün olamaz. Enfrastrüktürün önemli rolüne diğer bir mısâl olarak da nüfusu ve dolayısıyla iş gücü sayısı korkunç bir hızla artan ve buna paralel olarak kültürel imkânları da gelişen ve fakat kâfi derecede gelişmiş münakale imkânları ve zengin bir hinterlandı sahip olmayan Ankara şehrini gösterebiliriz. Bu şartlar altında Ankara'da hiç olmazsa çok işçi ve az ham madde kullanan hassas sanayiinin teessüsü icabederdi. Hal böyle iken müteşebbislerin Batıdaki enfrastrüktürün cazibesine kapıldıkları vakıasına şahit olmaktayız. Buna benzer bir durumun sanayide gelişmiş memleketlerle az gelişmiş memleketlerin arasında meydana geldiği hepimizin malûmudur. Gelişmiş memleketlerin müsait gelişme şartları içinde gittikçe zenginleşmelerine mukabil az gelişmiş olanlar türlü çabalara rağmen muayyen bir durumdan ileri geçemiyerek fakir kalmakta devam etmektedirler. Buna mâni olmak için devlet diğer tedbirler arasında gerekli enfrastrüktürün kurulması ve sanayiinin istenilen istikamete yöneltmesini temin etmelidir. Ancak enfrastrüktür politikasının güdümü olarak meydana çıkardığı yeni endüstrinin ekonomik prensiplere uygun olması gerektir. Bu bakımdan plânlama hizmetine bütün meseleleri iktisadî fayda bakımından inceleyip bir teklif kararına varmak gibi çok önemli bir vazife düşmektedir. Birçok çimento fabrikaları ile Karabük Demir Çelik Fabrikaları gibi enfrastrüktüre aykırı olarak kurulmuş daha birçok teşebbüslerin faaliyet müddetleri süresince fazla nakliye ücreti birçok teşebbüslerin faaliyet müddetleri süresince fazla nakliye ücreti ödemekten mutazzarır olacakları bir vakıadır.

Nakliye üzerinde yukardanberi söz konusu edilmiş olan hususlardan çıkan netice şudur: Tabiat memleketimize binlerce kilometrelik sahul, yani ucuz nakliye imkânı bahsetmiş bulunmaktadır. Modern limanlar inşa ederik bu imkânlardan faydalanmamız gerektir. Her li-

manın demiryolu ve karayolları şebekesi ile hinterlandlarına bağlanmaları icabeder. Kitle halinde istihsal yapan fabrikaları tabii bir temayül olarak ucuz deniz nakliyesinden faydalanmak isterler. Ticaret bilançosumuzun açığı karşısında sanayi mamül fiatlarını düşürerek onları ihraç edilebilir hale sokmak zaruretindeyiz. Bu bakımdan maliyeti düşüren bütün faktörlerin dikkatle üzerinde durulmalıdır.

2. Depolama.

Zirai mahsul ihracatımız yekûn ihracatın % 90 ına tekabül etmekte olup, bu nisbetin gelecekte uzun bir süre için değişmeyeceği tahmin edilmektedir. Zirai mahsullerin istihsalı mevsimlik olduğundan bunların istihlâk edilinceye veya ihraç edilinceye kadar besin kıymetini ve nefasetini değiştirmeden depolanması mühimdir. Bu itibarla zirai mahsullerin depolanması enfastrüktür teşkilâtın en mühim faktörü olarak belirmektedir.

Bugüne kadar, bu sahada bir hayli emek ve para sarfedilerek kurulan silolar bazı hallerde en iyi mahalde yerleştirilmiş olmasa bile bugün onlar ekonomimizde, enfastrüktür bünyesinin en kıymetli faktörü olarak rol oynamaktadırlar. Uygun depolama yerlerinin seçilmesi prensibi her cins zirai mahsul için kabili tatbiktir. Bunların yapılması Devlet ve Özel Sektör için, gerek dahilde istimalde ve gerekse ihracatta iyi kalite mahsulünün muhafazasında, ehemmiyetli bir vazifedir.

Bu mahsullerin uygun depolanma şartları bir çok teknik faktörlerin bilinmesini zarurî kılar. Bunlardan aşağıdakileri zikretmekle iktifa ediyoruz.

- 1) Mikrobiyolojik faaliyetler önlenmeli,
- 2) Oksidasyona mani olunmalı,
- 3) Taze sebze ve et muhafazasında hızlı veya yavaş bir süratle devam etmekte olan kimyevî reaksiyonlar kontrol altına alınmalıdır.
- 4) Nem kayıp ve kazancı zararlı olabileceği cihetle kontrol edilmelidir.
- 5) Haşaratın ika edeceği zararlar önlenmelidir.
- 6) Isı, mümkün her hangi bir reaksiyon hızı üzerinde esas rolü oynaması sebebiyle, regüle edilmelidir.

Bu faktörler burada, hakikaten mükemmel ve işe yarar depoların gerektirdiği yüksek maliyetleri tebarüz ettirmek için zikredilmiştir. Depoları, her şeyden evvel muvaffakiyetli bir ihracat yapabilme ve dolayısıyla ekonomimiz için son derece lüzumlu olan dövizin kazanılması için en önemli hazırlıklar olarak vasıflandırmak iktiza eder.

3. Enerji bir kısım linyitler hariç olmak üzere elektrik, maden kömürü, linyit ve akaryakıtlar devlet eliyle işletilmektedirler.

Daha ilerde yakinen temas olunacağı üzere yukarıdaki hizmetlerin fiat politikası bilhassa enerji faktörünün önem kazanmış olduğu yerlerde sanayiim tekâmül imkânları üzerinde oldukça önemli bir rol

oyunmaktadır. İlk plânda her türlü elektrolizler, sentezler, cevher iza-beleri v.s. bu kategoriye girmektedir. Enerji giderlerinin maliyet mas-rafları içerisindeki yerini daha iyi anlayabilmek için birkaç misâl ve-relim. Meselâ klor istihsalinde maliyetin enerji hissesi % 45-50, amon-yak ve metanol istihsalinde enerji ve enerji ham maddesi (kömür ve-ya petrol) takriben % 60 ve polivinikloritte % 40 dır. Keza petrol kim-ya sanayiinde elde edilen etilen ve asetilende bu nisbet % 60-65'e ba-lıg olmaktadır. Bütün bunları zikretmekle enerjinin vergi ve sair zam-larla pahalılaştırılmasının mamül fiyatları üzerinde inikâs bulacağı vakıasına bilhassa işaret etmek istemekteyiz. Böylece yüksek fiatın sı-naî mamûllerin rekabet ve dolayısıyla de ihraç imkânları zayıflamış olmaktadır. Kimya endüstrisinin tümü itibariyle direkt ortalama enerji masrafları satış tutarının % 7-8 ini temsil etmesine rağmen yu-karıdaki limit yüzde rakamları müşahhas fikirler verebilmek baki-mundan alınmıştır. Akaryakıt, kömür, elektrik v.s. gibi enerji madde-lerindeki her türlü fiyat artışlarının sınaî mamûller üzerinde derhal te-sirlerini göstereceklerini her zaman gözönünde bulundurmak icabe-der. Kâfi miktarda ham petrole sahip olmayışımız sebebiyle amon-yak, karpit ve benzerleri gibi temel kimyevî madde ihtiyacımızı mese-lâ kömür ve kok üzerine istinat ettirmek zorunda kalmaktayız. Bu tip enerji kaynaklarının kullanılmasının da birçok fabrikaların kuru-luş yeri ve mamûllerin rekabet kabiliyeti üzerine tesir ıera edecekleri muhakkaktır. Bizde ve diğer memleketlerdeki enerji fiyatları mukaye-sesine dair bir misal olarak iyi tanzim edilmiş ve sık bir su ve kara yolları enfastrüktürü vasıtasıyla temin edilen Almanya'daki Ruhr kömüründen elde edilen her milyon kilo kalori için Alman müstehlik 9 DM. ödemektedir ki bu bizim paramızla 20.25 TL. tutmaktadır. 1 milyon kilo kalori FOB. Zonguldak 16.50 TL. olmasına rağmen İstan-bul'daki müstehlik 1 kilo kalori için 21-22, Adana'daki müstehlik 26-27 TL. ödemektedirler. Bu mukayese linyitle yapılacak olursa durumun daha da ciddi olduğu anlaşılmaktadır. 5000 kilo kalori ihtiva eden 1 ton briketin Almanya'da fabrika teslim fiatı yaklaşık olarak 20 DM = 50 TL. dır. Halbuki bizde briket değil 1 ton iyi kalite linyitin ocaktaki fiatı bile bu meblâg üzerindeydir. Buna ayrıca istihraç yeri ile uzak istihlak merkezi arasındaki haddinden ziyade pahalı nakliye ücretle-rini ilâve etmek lâzımdır.

İtalyanların, Fransızların ve Amerikalıların tabii gazdan müte-vellit her milyon kilo kalori için 10-14 TL. ödediklerini halbuki bizle-rin akaryakıttan elde edilen her kilo kalori için 20-25 TL. ödediğimiz gözönüne alınca enfastrüktürün hangi noktadan düzeltilmesi icabe-diği kolayca anlaşılır. Büyük elektrik müstehliklerine Avrupa mem-leketlerinde gösterilen fiat suhueti memleketimizdekilerle nisbeten fazla olmasına rağmen arada büyük farklar mevcut değildir. Bizde bi-lâkis küçük müstehlik için fiyatlar çok yüksek olduğundan enfastrük-türün ıslahı uğrunda gayret gösterilmesi icabeder. Hidroelektrik san-tallerden elde edilen cereyanın termik santralde üretilenlerden daha ucuza satıldığını burada belirtmek isteriz.

Bu konuda Keban Barajından kısaca bahsetmek faydalı mütalâa edilmektedir. Keban Barajındaki yeni 1 milyon kilovat fazla kapasite-

deki hidrofik enerji kaynağının sanai ekonomimiz için yeni imkânlar yaratacağı muhakkaktır. Enerjinin istihsal maliyetlerinde mühim rol oynadığı sanayi kolları bu yeni imkânlardan istifade ile Amerika'da Niyagara şelâlelerinden elektrik enerjisi istihsaline başladığında olduğu üzere, Keban Barajının yakınlarında fabrikalarını ve faaliyetlerini teksif edeceklerdir. Yukarıda zikredilen ulaştırma kolaylıklarının bu bölgenin sanayileşmesindeki önemi bilhassa belirtilmektedir.

Keban Barajının elektrik istihsalı ile hususî rabitası olan sanayiler meyanında aşağıdakiler bahsedilebilir.

- Kostik soda ve klorin istihsalı için tuz elektrolizi.
- Boksitten alümine ve neticede aliminyum maddenin istihsalı için elektroliz.
- Hidrojen istihsalı için su elektrolizi.
- Kalsiyum karpit ve bileşimleri,
- Ferro-krom, ferromanganez ve çeşitli yüksek vasıfta çelikler.
- Elektrik istihlak eden bütün sanayi.

Keban Barajının hizmete girmesi neticesinde yapılacak uyarılmış yatırımların, baraj yatırımı dahil 9 milyar TL. sına baliğ olacağı tahmin edilebilir. Ancak bunun tahakkuku için bir enerji kaynağının gelmiş memleketlerdeki fiyatla elektrik tevzii şarttır.

Bu konu ile ilgili olarak Avrupa memleketlerinde fabrikaların enerji kaynakları civarında kurulma temayülünde olduklarını ve netice itibariyle her bir kw için ucuz tarifeden istifade ettiklerini hatırlatmak isteriz.

Ucuz tarife tatbikatının bizde de istimâli şarttır. Aksi halde Keban Barajı ekonomimizi en kıymetli sanayii kollarından mahrum edecek ve ekonominin enfastrüktüründe gerekli hizmetleri ifa edemeyecektir.

Yukarıdanberi söz konusu edilen hususlarla enerjinin önemini yeter derecede belirtmiş olduğumuzu zannediyoruz.

4 — Haberleşme : Enfastrüktürün bu koluna telefon, telgraf, radyo ve posta hizmeti girmektedir.

Bu hizmetlerden posta, telgraf ve radyo memleketin gelişen ihtiyaçlarına cevap verecek yeter kapasiteye sahip bulunmaktadırlar. Buna mukabil telefon hizmeti ıslah edilmesi lâzımgelenlerin başında bulunmaktadır. Modern sanayi ve tekâmülü imkânları telefon hizmeti ile sıkı sıkıya bağlıdır. Seri telefon haberleşmesinin mümkün olmasından mütevellit zararların para olarak bir hesabını yapmak zahmeti ihtiyar edildiği takdirde bunun milyonlarca liraya baliğ olduğu görülecektir. Zamanımızın ticaret ve sanayi hayatı seri ve emin bir haberleşmeyi emre âmade görmek ister ki bu da ancak mevcut telefon şebekesinin ıslahı ile mümkün olacaktır.

5 — Eğitim : Fabrikalar ve dolayısıyla makineler insanlar tarafından idare edildiklerinden gerekli personelin eğitimi enfastrüktürün önemli bir unsurunu teşkil etmektedir.

Yeni neslin maksada uygun şekilde eğitilmesi, yalnız kalifiye iş ve idaregücü yetiştirmekle kalmayacak ve aynı zamanda iyi düşünülmüş çalışma metodlarıyla hayat standardının yükselmesini intaç edecektir. Eğitim faaliyetlerinin tamamen Devlet elinde bulunması meselenin önemi hakkında yeter derecede fikir vermekte ve gayeye ulaşmak hususunda da kâfi emniyet telkin etmektedir.

Diğer taraftan bütün modern ve rasyonel işletme esasına uygun çalışan sanayiciler vasıflı işçi istihdam etmektedirler. Bu sanayilerin teçhizat ve faaliyetleri vasıfsız işçilere ve personele artık emniyet edilmemektedir. Fabrikalarımızı vasıfsız işçilerle doldurmak belki işsizlik problemi için bir hal çaresi gibi görünebilir ama bu fabrika istih-salı ve rantabilitesi için olduğu kadar sanayimizin geleceği için de müsbet bir yol olmasa gerektir.

Vasıflı işçi arzının artırılması okulların bilhassa çırak okulları ile diğer teknik okulların arttırılmasını tazammun eder.

Bankacılık :

Yukarıda teknik faktörlerin ekonomimizin sınıf kalkınmasında lüzumlu enfastrüktür tesisler üzerindeki etkilerini inceledik.

Gelişen sanayi sektörü için sağlanabilecek malî imkânlar bu enfastrüktür üzerinde daha da mühim tesir icra edebilir.

Yüzlerce banka, şubelerinin memleketin her bir köşesine ikramiye cazibesi ile bütün nüfusun tasarruflarını toplamak üzere dağıldıkları malumdur. Bu bankaların çoğu cüz'i sermayeye sahip olup masrafları yüksektir. Bu sebeple ekonomiye sürdükleri nakitin zaruri olarak kısa vâdeli olduğu görülmektedir. Faiz nisbetleri ise batılı rakiplerimizin iktisadî faaliyetlerinde istifade ettikleri nisbetlerden yüksektir. Bu küçük bankaları düşük faizde orta ve uzun vâdeli kredi ikraz etmemleri sebebiyle sınıf ekonomimiz için faydalı olamamaktadırlar. Bu itibarla bugün kurulma ve sayılarının artırılması için çalışılan sanayi bankalarının önemi izahtan varestedir. Bu konuda Sınıf Yatırım ve Kredi Bankası ile Devlet Yatırım Bankasını zikretmek istiyoruz.

Diğer taraftan, 15 seneye kadar vâde ile orta ve uzun vâdeli kredi vermek gayesiyle kurulan Sınıf Yatırım ve Kredi Bankasının nominal sermayesinin sadece 40 milyon TL. olması üniteri azaltıcıdır. Esasen bankada yatırım kredi taleplerine cevap verememektedir. Bu miktar sermaye 5 Yıllık Kalkınma Planının öngördüğü yatırımların özel sektöre düşen kısmının yapılmasını kösteklemektedir.

Bu şartlar altında özel teşebbüs için orta ve uzun vâdeli, düşük faizli kredi kaynaklarının tekrar gözden geçirilmesi elzemdir.

Odalar Birliği bu meseleyi halen dikkatle izlemekte ve bu konuda kendisine intikal eden bütün teklifleri Hükümet önünde desteklemeye hazır durumdadır.

Banka hizmetlerinin ekonomimiz için önemi böylelikle kendiliğinden meydana çıkmaktadır. Bu hizmetlerin aksaması hiç şüphesiz

iktisadî kalkınmayı önleyici tesirler icra edecek ve bundan en modern ve mücehhez sınaî tesisler bile zaman zaman zarar görmekten kurtulamıyacaktır.

7 — Sanayi Bölgeleri : Enfrastrüktürün memleketimizde genel olarak Devlet eliyle inşa olunmakta veya olunması arzu edilmektedir. Bu konuda belediyelerin de fiilen ve maddeten önderlik etmesi gerektir. Ancak mahallî idarelerin, içinde buldukları malî yetersizlikler sebebiyle; yukarıki paragraflarda işaret edildiği veçhile memleket sanayiine ziyadesiyle müessir bir enfrastrüktürü çok geciktirmekte olduğu da bir vaki'dir.

Memleketimizde ilki Bursa'da kurulmakta olan Organize Sanayi Bölgesi, enfrastrüktür probleminin bir diğer ve belki de, az gelişmiş memleketler için yegâne çözüm şekli olarak zikre şayandır.

Özel sektörün meslek odası yani mahallî Ticaret ve Sanayi Odası sanayicinin muhtaç olduğu araziye satın almakta, bütün enfrastrüktür tesislerini kurmakta ve sanayiciye hasretini çektiği geliştirilmiş araziye kâr gayesi gütmenden masraflarını karşılayabilecek bir bedelle satmaktadır.

Kaldığı, bu kabil işlerin, mahallî meslek odaları dışında bir takım cemiyetler vasıtasıyla tesisi de mümkündür. Hatta; yolu sayısını arttırması gayesiyle Demir Yolları veya Havayolları İdareleri tarafından enfrastrüktür tesisleri hazır sanayi bölgelerinin kurulduğu ve kurulabildiği vakidir. Hatta; bu ihtiyacı sezen bir takım sermaye sahipleri, geniş bir araziye satın alıp enfrastrüktürünü hazırlayıp, yani su, yol, enerji, kanalizasyon ve drenaj tesislerini kurup, kâr gayesiyle kurdukları bu ortamı sanayicilere kâr ile satabilmektedirler. Sanayici böyle satışlara da rağbet etmektedir. Zira; şehir içinde yer bulamamakta, şehir dışında ise enfrastrüktürü kendi imkânlarıyla sağlayamamaktadır.

Enfrastrüktürün sınaî kalkınmadaki önemi yönünden bahis konusu edilmiş bulunan organize sanayi bölgelerinin bilhassa gelişmiş memleketler için önem taşıyan bir diğer ve esaslı veçhesi de hususiyetle sanayiciyi orta çaptaki indirekt şekilde eğitmesidir.

Enfrastrüktürün temin şekillerinden birisi olarak bahse konu edilen organize sanayi bölgelerinin kurulmasında sanayiciye ancak kul lanma hakkını tanımaya matuf ve ilk adı «Gayri Menkul Ofisi» olan bir teşekkülün kanunlaştırılmasına çalışıldığı şu sıralarda Birliğimiz sermayesinin büyük kısmını İktisadî Devlet Teşekküllerinin sağlayacağı bu teşekküle ziyadesiyle muarızdır.

Her hangi yoldan tesis edilmiş olursa olsun, bir Organize Sanayi Bölgesi tesisi, mahallî idarelerin teknik ve malî kifayetsizliğini takviye ve mahallî idarelere bir yardım mahiyetini taşımaktadır.

Kanaatinizce, iktisadî devlet teşebbüsleri böyle bir teşekküle ayıracıkları fonun bir kısmını organize sanayi bölgeleri kuracak mahallî Ticaret ve Sanayi Odalarına uygun faizli kredilerle ikrazda bulunmak üzere hazinede teşkil edilecek özel bir fona vermeleri çok daha hayırlı ve isabetli olacaktır.

ONUNCU TEBLİĞİN GÖRÜŞÜLMESİ

Serbülent Bingöl :

Ben genel anlamı ile sanayi planlaması ve enfrastrüktür planlaması ilişkileri açısından konuya temas etmek istiyorum.

Enfrastrüktürün ulaştırma bölümü planlaması genellikle ticaret, ziraat, sanayi gibi genel ekonomi hareketleri, turizm, sosyal ve kültürel hareketler, özel ihtiyaçlar, mevcut trafik hacmi ve emsal faktörlerin belirli bir zaman faslası için değerlendirilmesi ve bu suretle tesbit edilecek öncelik sırası ile, ulaştırma plan hedeflerini tahakkukuna yönelmiştir.

Özetleneceği gibi sanayi, genel ekonomi değerleri ve tahminleri içinde ve aynı ölçülerle ele alınmıştır.

5 yıllık plan içinde muhtelif sektörlerin yıllık artış hızları :

Tarımda	4,2 %
Madencilikte	9,3 %
İmalât sanayiinde	12,9 %
Enerjide	13,0 %
Ulaştırmada	10,5 %
Toplam	6,9 %

olarak tesbit edilmiştir. Bu değerler gayri safi milli hasıla oranı olarak imalât sanayi için maksimum artışlar göstermektedir.

Şöyleki :

	1963	1967	Fark
Tarım	43 %	38,3 %	- 4,7 %
Madencilik	3,2 %	3,3 %	+ 0,1 %
İmalât sanayi	13,5 %	16,7 %	+ 3,2 %
Enerji	0,9 %	1,1 %	+ 1,2 %
Ulaştırma	4,1 %	4,6 %	+ 0,5 %

Bu rakamlar muvacehesinde enfrastrüktür yatırımları ile sanayi yatırımları arasında başka bir düzlemde bir ilişki kurmak gerekir.

Enfrastrüktür yatırımları ile sanayi yatırımları arasındaki genel ilişki bir sebepten dolayı münasebetidir.

Genel ölçülerle yapılmış bir ulaştırma yatırımı diğer faktörlerle beraber kolaylıkla sanayi yatırımını üzerine çekebilir. Bu sanayi yatırımı ise yukarıda ifade edilen faktörler muvacehesinde yeni ulaştırma yatırımlarını tevliht eder. Sayın Osmanagaoglu'nun Ankara için verdiği misali ben bütün Türkiye'ye teşmil etmek isterim.

İstanbul, Ankara, İzmir, Adana ve benzeri merkezleri diğer mahallere bağlayan demir ve kara yolları üzerinde yerleştiğini gördüğümüz ve ulaştırma yatırımının devamlı takviyesini zorlayan sanayi kümelenmesini misal olarak verebiliriz.

Aynı misali liman tesisleri ile ilişkili olarak daha bulabiliriz.

Konuyu başka bir yönden ele alır ve sanayii, mahal ile ilgili açıdan tasnife tabi tutarsak,

1 — Mahal ile bağlı sanayi,

2 — Mahalle bağlı olmayan sanayi diye bir ayırım yapmak mümkündür.

İptidai madde, mamül madde ve enerjinin büyük kitleler halinde bahis mevzuu olduğu sanayi bölümleri birinci gruba girer.

Bu gruba giren sanayi kolları için mahal hayati bir önem taşır.

İkinci gruba giren sanayinin mahal ile olan ilişkisi yukarıda arzedilen misallerde olduğu gibi ticaret veya istihlak merkezlerine veya bu merkezlere giden yollara yakın olmaktan ibarettir.

Bu durum, Adam Smith'in ifade ettiği gibi «İş sahası pazar yeri büyüklüğü ile tahdit edilmiştir» hakikatinin tabii bir zorlaması veya teyididir.

Enfrastrüktür yatırımları bu grup için genel ekonomik ölçüler içinde ele almaya mukabil birinci gruba giren sanayi kolları için ayrı ayrı değerlendirmek lazımdır.

Mesela Ereğli Demir-Çelik Fabrikası birinci grup içinde mütalâa edilecek (mahal ile bağlı) bir sanai tesisidir.

Bu mahal bağlı tesis enfrastrüktür yatırımları kendi ile beraber getirmektedir.

Bunlar kısaca :

— Ereğli ile demir yolu ve kara yolu irtibatı,

— Ereğli'nin, Akçakoca üzerinden Düzce'de Ankara - İstanbul yolu ile irtibatı,

— Samsun'da vagonlardan cevher boşaltma - vapura cevher yükleme tesisleri,

— Fabrika önünde, Ereğli limanından ayrı olarak cevher boşaltma ve mamül madde yükleme limanı

olarak ilk ele alınan enfrastrüktür tesislerdir.

Hopa limanının da mahal bağlı Murgul tesislerinin bir icabı olduğunda şüphe yoktur.

İstihlak ve iptidai madde bakımından bölgeye ve sahile bağlı olan Ataş rafinerisinin Mersin'de tesisi, limanın Türkiye için çok geniş olan imkânlarının bir neticesidir.

Bu misallerden bir netice elde etmek mümkündür. Bu netice 5 Yıllık Planın VIII. bölümü olan Böige Plânlaması ve Kalkınması kısmında bölge politikasının hedeflerinde, başka bir maksat için şöyle ifade edilmiştir :

«En yüksek iktisadi ve sosyal üretkenliğin elde edileceği büyüme noktalarına kaynakların öncelikle ve geniş ölçüde ayrılması yolu ile verimlilik derecesini yükseltmek.»

Bu anlam içinde, «en yüksek sanayi üretkenliğin elde edileceği noktalara enfrastrüktür tesislerin öncelikle ve geniş ölçüde yönetilmesi» görüşüne de varmak mümkündür.

Ancak bu netice, bütün Türkiye'ye sâmil, tabir caizse bir nevi sanayi potansiyeli veya imkânlar araştırmasını zaruri kılacaktır. Bu hedefe Antalya Bölgesi, Doğu Marmara Bölgesi, Zonguldak Bölgesi plânlama çalışmaları gibi detaya inen araştırmaların entegrasyonu ile yönelmek gerekir.

Acaba bu araştırmaları sanayi açısından bir an evvel bütün Türkiye sathına yaymak ve teşkili n görülen «Sanayi Proje ve Mühendislik Kurumu» ndan bu maksat için istifade etmek dşntlemez mi? Etüd perspektivlerinin derinliği nisbetinde de sanayi ile enfastrüktür yatırımların verimliliğine ve btnlğine yaklaşmak mümkün olacaktır.

Kadir Afyonkale :

Enfastrüktürün nemi bilinen bir Şey olmakla beraber, bu konuda yapılacak yatırım ve çalışmaları tanzim ve tatbik etmekte güçlük çekilmektedir. Mevcut iş ve makine gücünden yeteri kadar istifade edilememektedir.

Hedef toplumu tüm aydınlığa, refah ve saadete ulaştırmak ve vatanımızı imar etmektir. Bunun için toplumun bütün gclerini amaca ulaştıracak biinde seferber etmek zorundayız.

Bu düşünüş tarzının ışığı altında, toplumun yararına olacağına inandığım Şu tekliflerde bulunmaya müsaadelerinizi isterim.

Teklif 1 : Ulaştırma vasıtalarından yol ve limana, enerji temin etme ve sulama işleri için baraj, ve sulama kanallarına ivedilikle ihtiyaç vardır. Bunların halkın hizmetine biran evvel sunulması için; Hkmet emrindeki yetişkin teknik elemanları ve modern makine parklarıyla iftihar edegeldiğimiz istikbm birliklerini seferber etmelidir. Bu birlikleri uygun bir Şekilde teşkiltlandırıp; yol, baraj ve liman inşaatlarında faal hale getirilmelidir.

Teklif 2 : Deniz nakliyatının geliştirilmesi için Őilep ve yolcu gemilerine ihtiyaç var. Őilep ve yolcu gemilerini ecnebi tersanelere sipariş etmekle sanayi geliştirilemez. Tediye aıgını teşvik edici tesiri devam eder. Bu vasıtaların memleketimizde yapılması lüzumu, bu sahadaki bütün imknlarımızın değerlendirilmesini gerektirdiği halde, memleketimizin en modern imkânlarına sahip Gölcük tersaneleri kapasitesinin çok altında işletilmektedir.

Gölcük tersaneleri en kısa zamanda İktisadi Devlet Teşekkülü haline getirilmelidir. Bu suretle değerli elemanları, geniş ve modern tesisleri ile, hem donanmamızın ihtiyaı karşılanır ve hem de toplu kalkınmada üzerine düşeni yapma sorumluluğu yüklenir.

Emin İbilkel :

Sanayide kullanılan yer üstü ve yeraltı sularına ait tesislerden bu tebliğde bahsedilmemiştir. Konunun ehemmiyeti herkesçe bilinmektedir.

Halen sanayinin kurulduğu yerlerde sanayi müesseselerine lâzım olan su bir çok ahvalde yer altı kaynaklarından temin edilmektedir. Memleketimizde Avrupa'da olduğu gibi akar sular kanalize edilmediklerinden bu yoldan su temini mümkün olamamaktadır.

Diğer taraftan sanayi kuruluş yerinin seçilmesinde yalnız su nazara alınmayıp başka faktörler de müessir olmaktadır. İşte böyle yerlerde akar sular bulunmayınca bizzarur yer altı kaynaklardan istifade edilmektedir. Bu kabil yerlerde ilk kurulan sanayi tesislerinden sonra tesis edilenler, aynı yer altı sularını kullanma yoluna gittiklerinden zamanla suyun emniyetle temini bir problem olmaktadır. İlk kurulan müesseseler bundan büyük endişe duymakta ve bazen de yeni membalar temini için mzam yatırım yapmağı göze almaktadırlar.

Almanya'da Ruhr nehrinden sanayide istifade edilmesini tanzim eden ve polis kuvvetini haiz bir teşkilât mevcuttur. Teşkilât sanayiciler ve mahalli otoriteler ta-

rafından kurulmuştur ve sudan istifade edilmesi ancak bu teşkilâtın muvafakatına bağlıdır. Ruhr sularının hararetinin artması, pisenmesi veya şimik maddelerle zararlı hale gelmesi gibi hususlar bilhassa dikkate alınmaktadır.

Bizde 23.12.1960 tarihinde neşredilen «Yer altı suları hakkında kanun» ve bunun tatbikatına dair nizamname ve işletme sahaları için neşredilen Bakanlar Kurulu kararları yer altı sularının kullanılmasını tanzim etmektedir.

Sanayie su temini bahsinde bazı dileklerde bulunmaktan kendimizi alakoyamayacağız.

1. Yer altı suları araştırmalarının sanayiın geliştiği bölgelerde öncelikle yapılması ve işletme sahaları kararnamelelerinin bu bölgeler için bir an evvel neşri.
2. Kararnemelerin tatbikinin kontrol edilmesi için teşkilâtın kurulması.
3. Akar suların islahı ve kanalize edilmesi suretile bunlardan sanayiın istifa etmesinin sağlanması ve bunun Devlet Su İşleri tarafından sanayici müteşebbisler ve sanayi odaları ile birlikte tahakkuk ettirilmesi.
4. Sanayide kullanılan suyun tanziminde ve kontrolunda D.S.İ. ile Sanayi Odalarının işbirliği yapması ve yürütücü organlarda sanayi odaları daimî temsilcilerinin bulunması.

Dr. Mustafa Elmah :

Ekonominin alt yapısı dediğimiz, istihsale tesirleri vasıtah olan tesisler (yol, köprü, baraj, mektep vs.) olmadan direkt istihsal ve metodlarının değersiz kalacağı bir vakıdır. Bu gibi işler için, Hükümet bütçesine ne kadar para ayrılacağı hususu, normal gelişmesi olan memleketler tarihinden misal alınarak, milli gelirden muayyen bir nisbete bağlanır. Bu nisbet, sulh zamanlarında, yaklaşık olarak, % 25 civarında bulunur. Büyük âfetler ve feyzanlar zamanında, nisbeten büyüyeceği, böyle tesirlerin savaş neticesi gibi yıkıcı sayıldığı malumdur.

Böyle olunca, mezkûr işlerin vergi ve istikraz olan kaynaklarının yıllık gelişme temposuna uygun olarak, muntazaman gelişmesi gerekir. Binnetice de hususî sektörün gelişmesi için vergi ve yatırım indirimi yardımlarının çok devamlı olamayacağı hükmüne varırız. Enfrastrüktürün en mühim meselesi, burada gizlidir. Bittabiî, burada siyasî yatırımların rol ve aracılığı büyük olmakta, bazan, bu yüzden, yani seçmen menfaatı için bu gibi altyapıların dozu kaçınılmaktadır.

Filhakika, enfrastrüktürün ikinci mühim meselesi, şu olmak lâzımgelir: Her enfrastrüktür tesisi, yapıldığı civara hemen yatırım teşviki yapmaz. Bu takdirde, doğrudan istihsal tesislerine nisbetle, vasıtah istihsal tesisleri fazla gelir. Veya fazla kâir. Bu tesislerin bu yüzden bakım işleri de azalmakta ise, bu defa enfrastrüktürün amortisman işi de uzar, istihsal tesislerinin maliyet masrafı bu sebeple artar.

Bu son noktayı biraz izah edersenek, diyebiliriz ki, enfrastrüktür tesisleri, şayet millî gelirden daha fazla bir nisbet almaya bağlarsa, bunların istihsal tesislerini tahrik ve teşvik yolu ile vergi fonunu çoğaltması mümkün olmadığı için ekonomi umumi bir masraf fazlası problemine girmiş olur. Halen gelişmemiş memleketlerde bu mesele iktisadî gelişmenin en önemli dilemmasını ortaya koyuyor.

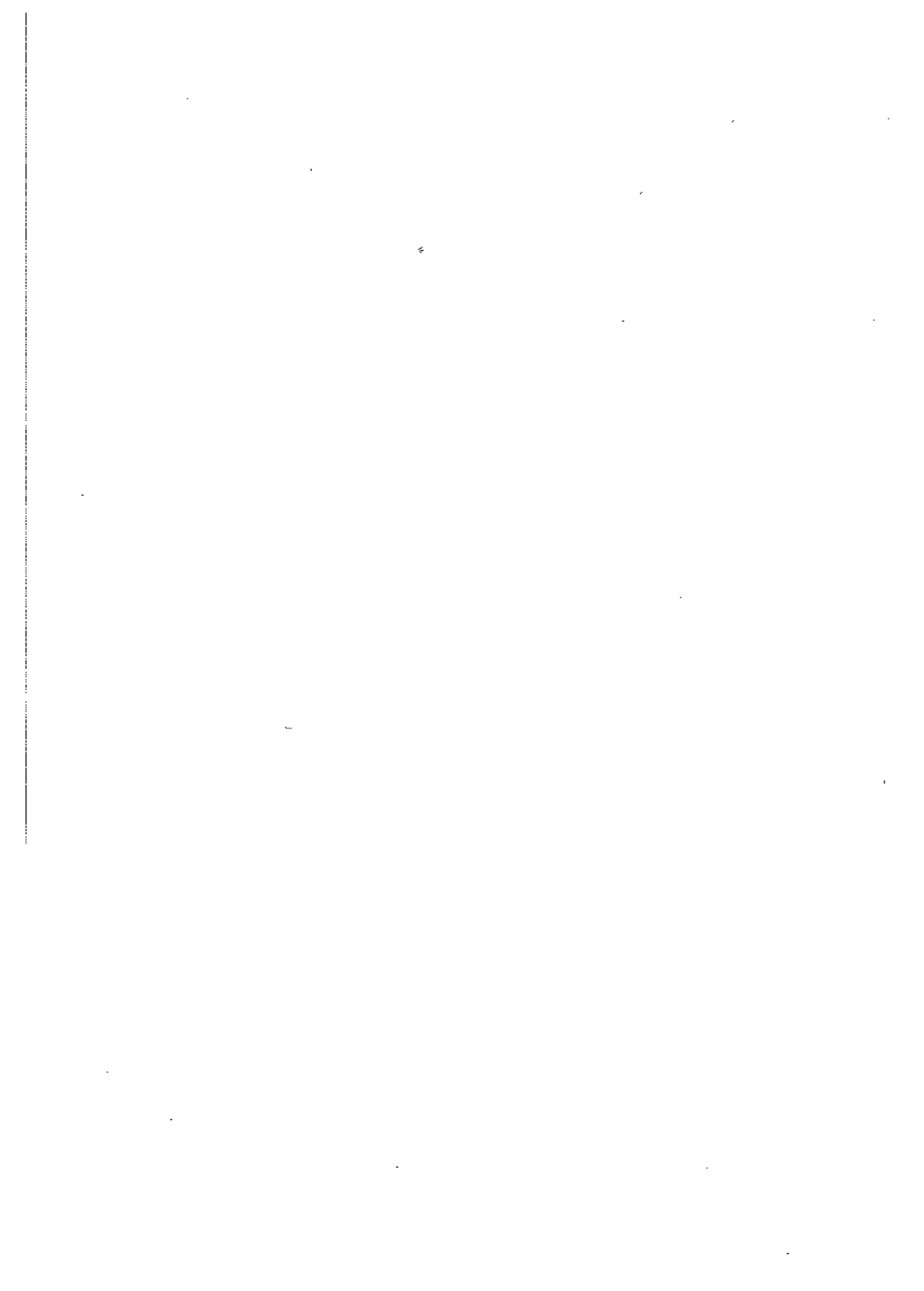
Burada altyapı dâvasının haline daha çok hususî sektörün yardım edeceği neticesine varıyoruz: Tesislerden bir an önce istifade ederek, yeni altyapı işleri için vergi ve istikraz kaynağını geliştirmek. Sürekli hususî sektör himayelerinin, bu sektörü ataletle soyketme zararını yanında, bu nevi zararları da vardır. Meselenin halli, burada kongrenin diğer faaliyet dilimlerini ilgilendiriyor. Bilhassa vergi dışında hususî sektör teşviki meselesini bu zaviyeden de ele almak lâzımgelir.

Halen altyapı işleri Birleşmiş Milletler mütehassıslarının ve misyonlarının yar-

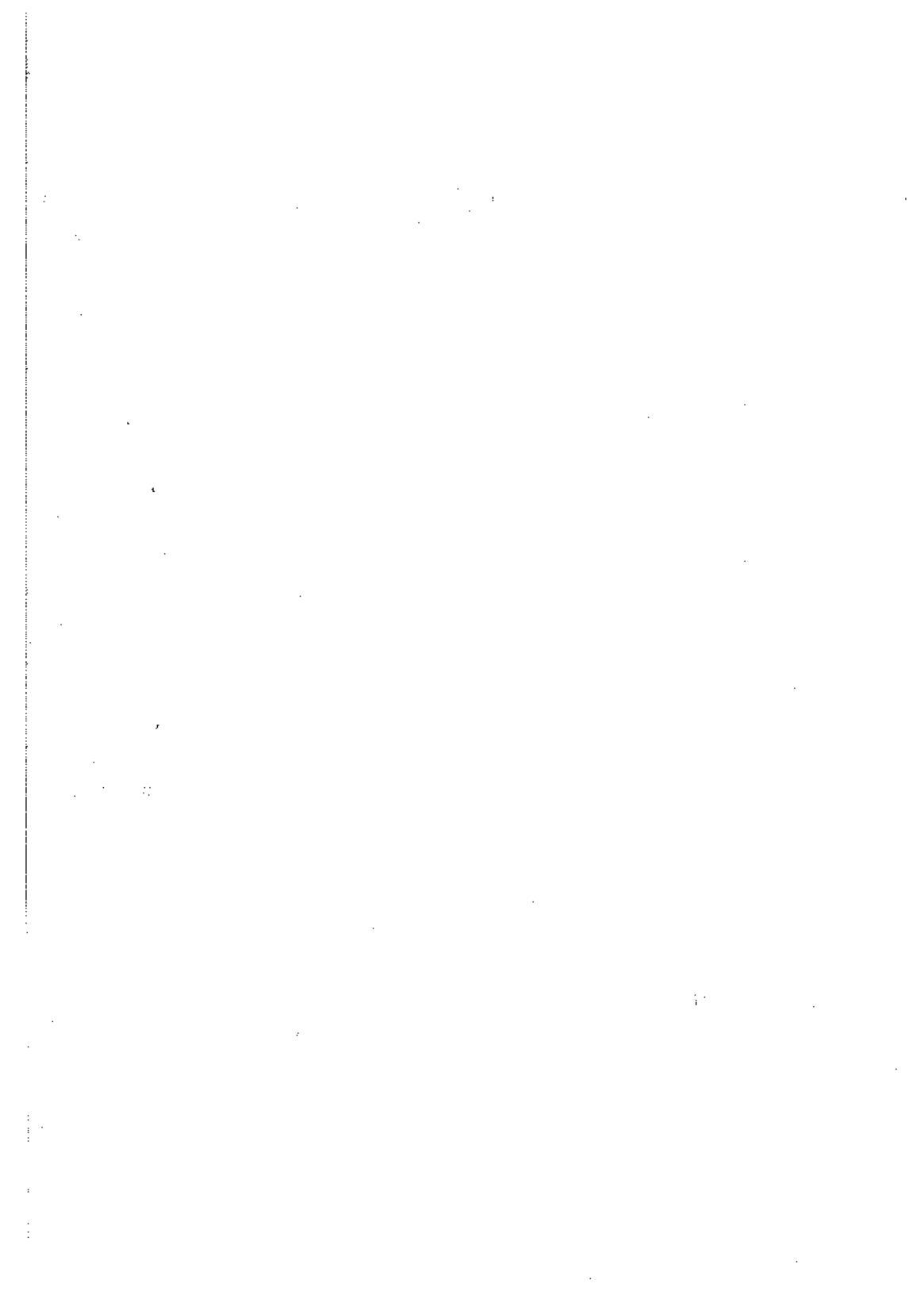
dımıyle daha süratli hal yolları aramakta ise de, sosyal bünyenin gelişmemiş menle-
kette, süratli yatırım saiki teşkil etmiyecek derecede ağır gelişmesi, bu gibi yar-
dımları biraz semeresiz bırakıyor. Her halde her iki koldan hareket daha verimli ha-
le getirilirse, altyapı meselesi daha kısa zamanda ve yerli kaynak ve elemanlar da
yürüyecek hale gelecektir.

Burada siyasi yatırımların da makûl bir gerileme göstermesi şartını tekrar et-
meğe lüzum görmüyoruz.

(Sanayimizin gelişmesinde enfastrüktürün önemi konulu tebliğin sahibi kong-
rede bulunamadığından görüşmelere katılamamıştır.)

DİLEKLER VE SERBEST SAAT

Rıza Ormancı :

Kongremizde sanayiın ana meseleleri görüldü. Ağırılık daha ziyade teori sahasında oldu. Hazır Sayın Sanayi Bakanımız da burada iken çok âcil ve 10 gün sonra ilân edilecek olan Dış Ticaret Rejiminde sanayi için büyük tehlike işaretleri görüyoruz. Onları arz edeyim :

Peşinatlar ve teminatlar artıyor. Ödeme şekilleri kısıyor. Formaliteler esasen çok.

Rica ederiz bu kongrenin pratikte faydası olduğunu isbat için Bakanımız, sa-nayii bunlardan korusun.

Kadir Afyonkale :

Konu, İktisadi Devlet Teşekküllerinin sevk ve idaresidir. İşletmelerde «sevk ve idare» nin önemi aşikârdır. Bu hususta Amerika'da yapılan araştırmaların neticesine göre, işletmelerde «sevk ve idare» nin başarısızlıktaki rolü % 90,2 nisbetinde, yönetim dışı sebepler ise % 9,8 dir. Görüldüğü gibi bir müessesenin başarısı % 90,2 sevk ve idarecilere bağlıdır.

Sevk ve idarenin başarısızlıktaki rolü fonksiyonel olarak tali faktörlere ayrıldı-ğında nisbetler şöyle :

İdari yetersizlik	% 49,4
Tecrübede muvazenesizlik	% 18,2
İdari tecrübe noksanlığı	% 12,4
İşletme branşına ait tecrübe noksanlığı	% 10,2
Toplam. Başarısızlıkta sevk ve idarenin payı	% 90,2
Başarısızlıkta sevk ve idare dışı sebepler	% 9,8
	<u>% 100.-</u>

Böylece, sevk ve idarenin işletmelerin başarısındaki rolü daha açık bir şekilde, istatistikli değerlere istinaden görülmüyor.

Bir işletmenin başarısını teminat altına almanın en emin yolu, yüksek sevk ve idarecilerini uygun branş, tecrübe ve seviyede seçmekle mümkün olur. Gerçek bu iken, İktisadi Devlet Teşekkülleri'nin yüksek sevk ve idare organı olan yönetim kurulları, 1960'a kadar Meclise giremeyen politikacılarla beslenerek, liyakatsiz ve ba-siretsiz bir idare tarzının kötü neticelerini vermiştir.

İhtilâlden sonra geçen geçiş devresini müteakip, İktisadi Devlet Teşekkülleri Yöne-tim Kurulları, yetersiz ellere tevcih edilmekte olduğu esefle müşahede edilmiştir. Tama-men mülki idari tecrübeleri olan valiler dahi İktisadi Devlet Teşekkülleri yönetim kurullarına tayin edilmiştir.

İktisadi Devlet Teşekkülleri, sanayi ile işgal ettiklerinden, yönetim kurulları işletmecî, finansmancı, pazarlamacı ve konu ile yakın ilgisi olan teknik elemanlar-dan meydana gelmesi uygun olur.

İktisadi Devlet Teşekküllerinin beyni sayılması gereken yönetim kurulları her türlü menfaat zümrelerinin tesirinden uzak, sevk ve idare ilminin ışığı altında teş-kilâtlandırılmalıdır.

Amac, muayyen zümrelere taviz vermekten ziyade, halka hizmet olursa; İktisadi Devlet Teşekkülleri yönetim kurullarının uygun şekilde teşekkül edeceğine emnim.

Sanayimizin büyük bir kısmını temsil eden İktisadi Devlet Teşekkülleri, uygun şekilde yönetilirse yapagelmekte olduğumuz büyük fedakârlıklar semere verebilir.

Mustafa A. Aysan :

Sayın Delegeler,

Kongremizde öne sürülen tekliflerin etkilerini artırmak amacıyla, çalışmaların uzatılmasını öngören bir önergeyi takdirlerinize sunmak üzere hazırlamış bulunuyordum. Ancak, tertip komitesi ile daha önce yaptığım temaslarda, önergede öne sürülen tekliflerin bu kongrede uygulanmasına imkân bulunmadığı ifade edilmiştir. Bu kongrede uygulama imkânsızlığı olsa da, bundan sonraki kongrelerin tertiplenmesinde gözönünde bulundurulması ümidi ile bu önergeyi huzurunuzda aynen okumama müsaadenizi rica ediyorum :

«1964 Sanayi Kongresi Başkanlığına,

Kongreye sunulan tebliğlerde ve bunlar üzerinde yapılan konuşmalarda ortaya konmuş bulunan sanayileşme meselelerinin çözüm yolları üzerindeki kongre görüşlerinin tesbiti, bu çözüm yollarının yetkili çevrelerdeki etkilerini artıracaktır.

Bu kongre görüş ve kararlarının tesbit edilebilmesi için :

1 — Kongre Genel Kurulunca tebliğ sahiplerini de içine alan 15 kişilik bir redaksiyon komitesi seçilmesinin,

2 — Tebliğler ve bunlar üzerinde yapılan konuşmalarda belirtilen meselelerin bu komisyon tarafından incelendikten sonra, üzerinde üyeler çoğunluğunun birleşeceği tahmin edilen belirli teklif ve tavsiyelerin bir raporla tesbit edilmesinin,

3 — Bu raporun daha sonra toplanacak kongre Genel Kuruluna sunulurken teklif ve tavsiyelerin teker teker müzakere ve kabul edilmesinin,

4 — Kabul edilen kararların bir tek «kongre kararları» raporu olarak birleştirilip ilgililere gönderilmesi ve çeşitli yayın organlarında yayınlanması konusunda teşebbüse girişilmesinin,

5 — Bunları yapabilmek üzere kongre çalışmalarının iki gün uzatılmasının,

Kongre Genel Kurulu kararına sunulmasını arz ve teklif ederim.»

Bu teklifteki benzer bir çalışma tarzının bundan sonraki kongrelerde benimsemeceğini ümit ederim.

En derin saygılarımla konuşmayı bilginize sunarım.

Dr. Mustafa Elmalı

Tercih sahası meselesinin halinde ele alınacak kustosların iki mühim gurubu :

A. Diğer sanayii de sürükleyici mahiyette olan yatırım neveleri,

B. İşgücünü daha fazla istihdam edecek sınaî yatırım nevi, olmak üzere, istihdam ve sanayileşmeyi yayma kriterlerini ihtiva eder.

Önce birincisini ele alırsak, memleketimizde üzerinde yeter derecede durulmayan bir mesele karşısında kaldığımızı anlarız. Hiç değilse, bu konu, umumî sanayileşme vetiresi içinde layıkıyla tazuv ettirilmemiş, meselâ ağır sanayi ve makina sanayinin

niçin diğer sanai yatırımları sürükleyici bir mahiyet taşıdığı, sanai siyaset bilgisi olarak halka ve ilgililere lâyıkıyla açıklanmamıştır.

Mesele şudur :

Ağır sanayi ve makine sanayii, gelişmemiş memleketlerde öncelikle kurulması gereken sanayi kolları olarak mütalâa edilirken karşımıza iki mesele çıkmaktadır:

1 — Yatırım kaynakları kit olan böyle ülkelerde nasıl olur da bu kadar masraflı tesisler, önceliğe alınır.

2 — Bunun alternatif mülâhazası da şudur: Ağır sanayi ve makine sanayii olanlar, nasıl olur da istihlâk malları sanayiinde maliyet ve teçhizat ithali masrafı dü- şürülebilir.

Biz bu ikinci mülâhazayı işlerken, birincisini de işlemiş olacağımız kanaatında yız. Şöyle ki, kelimenin esası sanayileşme değil sanayileşmeyi ve sanayii üretme, nüfus ve istihlâk (refah) artışı hedeflerine ulaştırma olduğuna göre, kalkınmanın daha çok bidayetinde ağır sanayi ve makine sanayii kurma masraflarını âdeta bir amortisman payı ayırır gibi düşünmek gerekir. Bu yüzden ya kalkınma ağır ve esas sanayi olarak düşünülür; veyahut, sanayileşmenin sürceceği, uzayacağı, yarım ve masraflı kalacağı daha çok önceden bilinir.

Bu hususu incelemkte fayda vardır. Her zaman tekrar ettiğimiz gibi, sanayileşme, her şeyden önce bir rekabet ve maliyet sistemine açık ve himayesiz olarak girmeye çalışmak ve bunun hazırlıklarını bir an önce bitirmek demektir. Bu prensip, maliyetleri düşürücü faktör olarak ağır sanayi ve makine sanayiini behemehal kurmayı âmirdir. Çünkü, sık moda ve tip değiştiren zamanımız istihlâk sanayiinde gerek nihâf mamüller, gerekse bunu imal eden cihazlar, her zaman ithal edilmek suretiyle febdil veya tahvil edilemezler.

Bu son husus, büyük, ağır sanayi ve makine sanayiinin diğer sanayi için âdeta bir laboratuvar ve atölye teşkil edeceğini, bütün diğer sanayi şebekesini (mevcut ve düşünülün potansiyel) bu iki üretim ve ıslah dalının sevkedeceğini âmir bulunur.

Bilfarz, bir istihlâk malı fabrikası, değişik bir tip imal üretimini düşündüğü zaman, bunu tahakkuk ettirecek istihlâk malını, eski tesisatı tamamen ölü hale getirerek ithal etmek zorundadır, veyahut eskisi hurda halde satacaktır. Halbuki, bu hurdayı satın alacak müessese de, yerli istihlâk malı fabrikası yoksa, tesisatı kilo hesabına alır. Yerli istihlâk malı fabrikası varsa, ya bu eski tesisi çok daha yüksek bir fiyatla satın alır, onu malzeme ve başka mamül ham maddesi olarak kullanır; veyahut bu müesseseyi ithal pahasından (muaddel cihazın ithalini kastediyoruz) çok daha ucuza yeni ihtiyaç için hazırlar; değiştirir; geliştirir.

Nihayet, röşerş işlerinin daha çok istihlâk malı fabrikalarında bahis mevzuu olabileceği, maliyet indirme hesaplarının daha çok bu nevi tesislerde selâhiyet ve devamlılıkla yapılabileceği şu iki müşahede ile iyi anlaşılır :

a. Röşerş işleri, bilhassa teknoloji sahasında çok ağır masrafları gerektirdiği gibi, daima verimli netice de vermiyebilir. Bu iş için daha az sermayeli olan istihlâk malları fabrikaların mühim miktardafon ayırması pek mümkün değildir. Bu hususta ancak gelişmiş memleketlerin istihlâk malı sanayii bir istisna teşkil etmektedir. Gelişmemiş memleketlerde röşerş işlerini, öz veya ödünç olarak teşkil edilen mahdut kaynaktan finanse etmek, mahdut talep dolayısıyla küçük tutulan bu tesislerde mümkün olmayıp, icabında, bünyesi icabı röşerş siparişleri de alabilecek ağır sanayi ve makine sanayiinde daha kolaylıkla sağlanır.

Bu mülâhazayı teyit eden vakıa şudur: Ağır sanayi ve ağır makine sanayii, hiç olmazsa bidayette çok titiz maliyet ve büyük sürüm sahaları mülâhazasıyla kurulmaz. Bu iki sanayi dalı mecburi olarak, uzun vâde ve supı (kazanç/maliyet) münasebetine göre ayarlanır. Bu düşünce müessesenin masrafa boğulabileceği mânasına gelmez. Sa-

dece teknik röşer faaliyetinin ve istihsal malı sanayiî başarısının uzun müddetle ve tecrübe ile iktisabedileceğini ifade eder. Bu iki vasıf bir defa kazanılınca da, uzun yıllar boyunca kolay kaybedilmez. Bu itibarla da, bu gibi müesseselerin rantabilite hesapları, hem umumî ekonomiyi yararlıklarının kolay hesabedilmemesi (fikir ve buluş kaynağı olarak; veya mevcut tekniği islah veya yenileme yeri olarak), hem de esasen geç ve güç tesis edilmeleri bakımından çok kısa vadeli olarak tesis edilemez.

b. Bu iki sanayiî dalının küçük bir nümunesi olan Ereğli ve Karabük Fabrikalarıyla Makina Kimya'nın da kolayca ispat ettiği gibi, komple mütehasıs ve organizasyon işinde yabancı sermaye ile kolay ve millî hüviyeti kaybettirmeden işbirliği imkânı böyle büyük tesislerde süratli netice vermektedir. Biz, yabancı sermaye ile en makûl ve verimli işbirliğini bu sanayiî dallarında görmekteyiz. Bu branşlarda, yabancı sanayiî ve sermaye ile işbirliğinde ileri sürülen mahzurların % 90'ının ortadan kalkacağı anlaşılr (Sanayiî Kongresinde haklı olarak iddia ve ispat edildiği gibi).

Bu kısmı hülâsa edersek, her gelişmemiş memleketin devamlı maliyet kontrolünü ve süratli ithalât tahdidini (ihracattan fazla ve malî çıkışla karşılanamıyan) ancak istihsal malı sanayiî kurmakla teminat altına alabileceği neticesine varırız (burada bu sanayiînin piyasa ve kazanç perspektivini mülâhaza etmeyi unutmadık; biraz sonra inceleyeceğiz).

B. Her iki dalı seçmede istihdam seviyesi mülâhazasının tesiri :

Türkiye plânlaması mesullerinin sanayiî kolunu seçmede istihdam seviyesini izleyen mütalâaları tarafımızdan, 17 sene önce ve «Sanayileşmemiz için bir iktisat siyaseti teldifi» adlı kitapta incelenmiş ve şu mülâhaza ile tasvip görmüştür: «Ağır sanayiî ihmal edilmemek şartıyla, gelişme biçayetinde, daha çok işçi istihdam edecek sanayiî öncelikle kurulmalıdır. Şu var ki, bugün için bu mülâhazalar yerine daha başkaları da ileri sürülebilir. Meselâ denebilir ki :

Süratli sanayileşme hedefinde (nüfusu fazla artan memleketlerde) çok işçi kullanmayı sağlıyan fabrika yerine ve gayet bu prensip işletmenin verimine (reel ve nakli) menfi tesir yapacaksa, veyahut aslında daha az işçi kullanan ve aynı malî üreten fabrika daha ucuz maliyetle ve daha süratli ve geniş rekabet yoluna girecekse, istihdam seviyesi şu bakımdan ikinci plânda mülâhaza olunur: Fabrika adedini çoğaltmak suretiyle az işçi kullanma mahzurunu ortadan kaldırmak mümkündür.

Esasen, muasır sanayileşmelerde, sanayiî az miktarda kurmak yerine çok miktarda ve süratli kurmanın avantajları, çok dikkate değer bazı müdafaalara sahip bulunuyor. Denebilir ki, sanayileşmede mahreç mülâhazası ne kadar önemli ise (ki kazanç perspektifini takviye etmek mânâsına asla ihmal edilemez), çeşitli kollarında süratle sanayiî kurmak ihtiyacı da o derecede lüzumludur.

Filhakika, nüfusu fazla artan memleketlerde, iç piyasanın genişlemesi suretiyle sanayiî manulü sürümü, ancak nüfusun kazanç sahibi olmasıyla mümkün olur. Bu ise, kısa zamanda, çok miktarda sanayiî kolunun tesisiyle bu fabrikalardaki amele miktarının diğer fabrikalara piyasa teşkil etmesini âmirdir. Az miktarda ve fakat, daha çok amele kullanan tesislere nisbetle bu sonuncu tesislerin en büyük avantajı ileri bir tekniğe sahip olmaları ve (sermaye hasıla) oranında düşüklük sağlamasındadır.

Sanayiînin birbirine piyasa olarak mütalâası, bizim çok eskidenberi müdafaa ettiğimiz bir gelişme prensibidir, dış rekabet ve satış zaruretinin uzun müddet ortadan kaldırmı. Bugünkü teknik, amele tasarrufuna doğru gitmektedir. Türkiye'de bu tezin savunulmaması (Plânda dahi) şu iki sebeple izah olunabilir :

a. Türkiye sanayileşmesinde, İkinci Dünya Savaşından sonra bir durgunluk ve sanayiî siyasetinde bir gevşiklik göze çarpmıştır. Bu ürkeklik hâlâ devam ettiği için sanayiî nazariye ve tabikâtındaki elemanlar, seslerini işittirememektedirler. Hükümet, sanayileşme ortamını sağlamakta geciktikçe bu seslerin zaten kısık olması beklenir. İşte bu yüzden Türkiye, senelerin fazla nüfusunu, fazla amele kullanacak istihlâl malı sanayiînde kullanmak yolunu tutmuştur.

b. Türkiye'nin ziraî mahsullerine fazla talep sağlanması isteği de aynı siyasetin diğer bir vechesidir. (Diğer alternatifde aynı hedefe gene varılır.)

Buradan anlaşılacağı gibi, Türkiye sanayileşmesinin şu iki büyük kusuru, ağır sanayi ve makine sanayinin kifayetsiz nisbette kurulmasına mani teşkil etmiştir: Sanayileşme siyasetinin sistem olarak ele alınmaması ve bu siyasetin tazammun ettiği hususların modern ve gelişmiş dış sanayi sistemine ayarlanmaması.

Bu mahzurlarla uğraşmanın zamanı, kümülatif nüfus artışına nisbetle geçmiş sayılsa da, yaşamak ve nüfusun hiç olmazsa bir kısmını kurtarmak için vakit her zaman erken sayılabilir. Bittabiî zikri geçen sanayileşme durgunluğuna bir son verilirse (bu durgunluk daima nüfus artışına nisbetle mütalâa olunmalıdır), nüfusun gittikçe daha çok kısmı istihdam edilmiş olur.

Türkiye sanayisinde kapasite fazlasının öncelik meselesiyle ilgisi :

Burada, Muhterem Hakkı Öz Bey'in başka bir tebliğ vesilesiyle dermiş eyledikleri bir meseleye de kısaca dokunmak isteriz. Çünkü, bu meselenin münakaşa yeri burasıdır. Acaba, Türkiye'de yeni sınıî tesislerin kurulması, eskilerinin fazla istihsal kapasitesi muvacehesinde, doğru sayılabilir mi? Biz, bu fazla kapasitenin memlekette yeter derecede sanayi kurulmaması yüzünden ortaya çıktığına kanaat. Yeni tesisler kurulursa, bu fazla kapasitenin şu sebeplerle ortadan kalkacağına kanaat :

1 — Fazla tesisler, daha çok personel ve işçi istihdamını intaç edecek, bu ise, mevcut bütün sınıî tesislerin daha rantabl çalışmasına yol açacaktır. Bittabiî, burada piyasa ve işletme hesapları gayet götürü olarak yapılmış sınıî işletmeleri kasdetmediğimiz gibi, sanayinin piyasası olarak tamamen sanayii de göstermiyoruz. Sanayileşmenin ve yeni tesislerin sürüklediği ziraî ve hizmete dair faaliyetlerin şümülü hepimizce malumdur. Bunlar hesaba teferruatıyla sığmasa da, küll olarak her sanayileşmenin kaale almak zorunda olduğu faaliyetlerdir. Meselâ, artan personel ve meşgul işçi adedi ile birlikte, memlekette iç turizm ve eğlence hizmetleri, büyük sanayi ile birlikte de küçük sanayi faaliyetleri artar. Bununla birlikte fazla sınıî tesisin memleket dahilindeki, sınıî talebi genişleteceği bir vaktadır ve sanayileşme tarihlerinde de böyle bir sanayileşme korteji sayesinde mahreç meselesi kolaylıkla halledilmiştir. (Ziraatın teşkil edeceği talep de ayrı).

2 — Kaldı ki, sanayileşme esnasında, dış piyasaların kazanılması da gene fazla sınıî tesis sayesinde mümkün olmaktadır. Bunun da iki mühim sebebi vardır :

a. Daha harpten önce Milletler Cemiyeti tarafından belirtildiği şekilde, dış ticaret daha çok sanayileşmiş milletler arasında gelişmektedir. Bu kaziyeyi Müsterek Pazar'ın iç piyasasındaki gelişme de teyit eder.

b. Diğer taraftan, fazla sınıî tesis, memleket dahilindeki mevsuf olmıyan işgücüne süratle liyakat ve mümarese kazandıracığı için (sanayi âdeta pratik mekteptir), dış rekabet inkânları daha çok fazla sınıî tesis sayesinde kazanılır.

Burada yer darlığı sebebiyle, ağır sanayi ve makine sanayinin millî müdafaa bakımından hususi önemine sadece temas etmekle yetiniyoruz. Millî müdafaa ihtiyaçları bu iki sanayi dalının tesisi için başlıbaşına bir gerektir.

Mulûsî Akbay :

Sanayi kongrelerinin ve benzeri sanayicileri bir araya getirecek toplantıların sık yapılmasını temenni ederiz. Bihassa memleketimizin plânlı kalkınma devresine girdiği anlarda bu gibi toplantılarda meseleler, derinliğine ve genişliğine incelenmelidir. Bu sayede mesleki mehumlar ve hattâ tabirleri üzerinde mutabakat elde edilmiş olur.

Sanayileşmedeki yakın tarihimiz, örf ve âdetlerin, tabir ve teamüllerin teşekkül

lüne imkân verecek devamlı ve birbirinden haberli müşterek bir mesleki hayat yaşama-
mamıza, henüz geniş fırsatlar vermemiştir. Bugüne kadarki sınıf teşebbüsler, memle-
ket sahında perakende, birbirinden ayrı ayrı yerlerde kurulmakla başlamış ve bu
vaziyet, sanayiler ve sanayiciler arasında bir irtibat tesisine lüzum ve imkân sağlama-
mıştır. Endüstrinin koordinasyonuna olan ihtiyacı aşıkardır.

Dertlerimiz : Ham maddelerin tahsis ve tevziinde umumun kabul edebileceği bir
sistem, henüz uygulanmamaktadır. Bu ise bir çok isabetsizlik, haksızlık ve hattâ az
da olsa, suiistimallere yol açmaktadır. Teklifimiz: a) fiilen çalışan; b) tesisin imalat
kapasitesi; c) Çalışan işçi sayısı; d) İşçi ücretleri bordro yekünü; e) Sarfedilen elekt
rik, kömür, mazot miktarları; f) Elde ettiği kâr ve benzeri faktörlere göre tevziat
yapılmalı ve bu husus kanunla bütün sanayie teşmil edilmelidir. Zira memleketimizin
tahsis ve tevzi sistemine senelerce muhtaç olacağı bir hakikattir.

Dahilden temin edilecek ham madde için de merci göstermek suretile Hükümetin
sanayiciye yardımcı olmasını talep ederiz.

Macit Kasar :

Sanayi Bakanlığı, Devlet Plânlama Teşkilâtı, Odalar Birliği ve Makina Mühen-
disleri Odası tarafından tertiplenen toplantıda Sanayi 7 nci grup namına olan dilek-
lerimizi aşağıda arz ederiz. Şöyle ki :

Memleketin kalkınması ve iş hacminin artırılması ve grubumuzun en büyük dert-
lerinden birisi olan bugünkü İş Kanununun küçük sanayi erbabına yüklediği çok teh-
likeli bir yük olan işçinin kıdem hakkıdır.

Kıdem hakkı bu memleketi işsizliğe sevketmektedir. Misal bizim mesleğimiz fırın-
cılıktır. Bir fırında ortalama 20 işçi vardır. Bu işyerinin imalatı narha tabidir. Bele-
diyenin işverene verdiği çuval başına iki lira işçilikle çalışır. Bu işyeri 20 işçi ve 20
sene çalıştığı takdirde her ne sebeple olursa olsun bir gün elbette duracaktır. Ve bu
müessesenin 30 bin lira sermayesi vardır, bu sermaye ile hem işçisini geçindirir hem
de kendisi geçinir. Müessesenin 20 senelik faaliyetinde beher işçinin 20 şer aylık ihbar
ve kıdem tazminatları birikmiş olur ki ve bunlar da vasati beher ay için 400 liradan
160 bin lira ödemesi lâzımdır. İşverenin ana sermayesi ise ancak 50 bin lira olsun ge-
riye kalan işçinin 110 bin lira hakkı zayı olmuştur. Bundan sonra da işveren çocuk
çocuğuyla dilemmeye mahkûm olmakla beraber işçi arkadaşlar da umdukları kıdem
haklarını kaybetmiş olacaktır. Bu korkunç afetten dolayı işveren az işçi çalıştırmak
ve işçiye kıdem hakkı kazandırmamaya çalışmaktadır. Memlekette iş darlığı ve kalifi-
ye işçi yok olma tehlikesi mevcuttur. İş hacminin genişlemesi için ve memleketin
kalkınması için muhakkak surette kıdem haklarının İşçi Sigortaları tarafından de-
ruhte edilmesi şart ve elzemdir. Bir de işveren hissesi olarak Sigorta Kurumuna öde-
diği paradan işveren de müstefit olması sosyal adalete yakışır bir hal olur.

Bu hususta daha birçok yazı yazmak lâzım, fakat fazla zemin ve zaman olma-
dığı için maruzatımızı keserken Bursa fırıncıları olarak Kalkınma Plânına Hükümet-
timizi tenvir etmiş olmak sevinciyile dileklerimizizin tahakkuk edeceğine inanmaktayız.

Kâmil Tolon :

Dilek ve Teklifler :

- 1 — Sanayi kongrelerinin 3 senede bir (kongre vafında) muntazaman yapılması.
- 2 — Sanayii Teşvik Kanununun biran evvel çıkarılması.
- 3 — Kotalar sisteminin kaldırılarak müstakar, hakikatlere uygun, kalkınmayı
sağlayacak mahiyette ve mamûl madde ithalatını önleyecek ve ihracatı sağlayacak bir
sistemin kurulması.

4 — Mali mevzularımızda reform yapılması. Şöyle ki :

Vergi zammı değil, vergi nisbetini azaltıp, mükellef adedini çoğaltmak suretiyle varidatı arttırmak yoluna gidilmesi.

5 — Gümrük tarife sistemlerinin realitelere uygun şekilde ıslahı ile seyyanen tatbikinin sağlanması ve açık kapıların bırakılmaması.

6 — Ecnabi isim hastalığından milli sanayii kurtarmak ve montaj sanayiinin ihtiyacı kisvesi altında memlekete suursuzca parça halinde sokulan sınaî mamûlleri önlemek suretiyle işsizliği bertaraf etmek lâzımdır. Aksi takdirde sanayi kurmak şöyle dursun, mevcut fabrikaları kapanmaktan kurtaramayız. Nitekim bu sahalara yatırım dahi azalmıştır.

7 — Ham madde detil, sınaî mamûllerin ihracı ön plâna alınmalıdır.

8 — Laboratuvarlar kurulması ve tatbiki teknik eserlerin tercümesi için bürolara tesis edilmesidir.

9 — Yeni buluşları takip ve neşredek büroların kurulması. (Millî Eğitim Bakanlığı içinde olabilir.)

10 — Dış memleketlerden sağlanan uzun vâdeli kredilerden hususi teşebbüsün (Memleket dahilinde yapılması mümkün olmayan fabrika ve tesislerini kurma veya geliştirme mevzuunda) istifadesine müsaade edilmesi.

11 — Sanayii kısıtlayan lüzumsuz formalitelerin kaldırılması.

12 — İhracatı temin edecek dış mümasebetlerin ve teşkilâtın esaslı surette ele alınması.

13 — Plânlı kalkınmadan beklediğimiz neticeler şunlar olmamalıydı :

a — Dış ticaret açığımızın artması,

b — Yatırımların azalması,

c — İflâsların çoğalması;

d — Piyasada (bir kısmı protesto gören) sadece bono tedavül eder hale gelmesi,

e — Bazı bankaların mevduatları ödeyemeyecek duruma düşmesi,

f — Fabrikalardan bir çoklarının imalatını kısması veya kapatma cihetine gitmesi ve şu geçen 3—4 sene zarfında memleketin ihtiyacı bulunan yol, liman, baraj ve fabrika gibi bir çok tesislerin yapılmamış olması,

Acaba plâna rağmen tatbikat niçin aksi netice vermiştir? İşsizlik neden artmış ve ecnebi memleketlere göç neden başlamıştır?

Bu önemli mevzular üzerinde hassasiyetle durulması lâzım geldiği kanaatindeyiz.

14 — Medeniyet ve iş hayatının başta gelen vasıtası telefon mevzuunun halledilerek, köylerin ve ihtiyaç sahiplerinin biran evvel telefona kavuşturulması zaruretine inanıyoruz.

15 — İhracatta döviz verme kabiliyeti olmayan memleketlere sınaî mamûlleri mizi ihraç karşılığı lüzumlu ham madde almak suretiyle ihraç imkânlarının sağlanmasını temini. (Pakistan v.s gibi)

16 — Beynelmülâh ihtira beratları anlaşmasından ayrılmak suretiyle Japonya gibi mevcut medeniyeti kopya etmek imkânına kavuşabilmemiz cihetine gidilmesi.

Hülâsa olarak ham madde satıp mamûl eşya almak değil, kendi ham maddele- rimizi mamûl hale getirip satmak suretiyle iktisadi esareten kurtulabileceğimize inanıyoruz.

E K L E R

**ANIT KABİR ZİYARETİNDE
ÖZEL DEFTERE YAZILANLAR**

Büyük ATAM;

17 Şubat 1923 de İzmir'de İktisat Kongresinde temellerini attığın fikirler üzerinde yürüyor, lâıık olmaya çalışıyoruz.

1964 SANAYİ KONGRESİ
BAŞKANI

Şükrü ER

Büyük ATATÜRK;

15 - 17 Haziran 1964, 6. Sanayi Kongresi üyeleri huzurundalar.

1923 ilk Sanayi Kongresinde vermiş olduğun direktifler safha sahfa hedefine ulaşmıştır. Ancak ulaşılan hedeflerin daima daha ilerisine gitmek azmiyle inkılâplarının yetiştirdiği insanlar aynı azim ve imanla vazife başındadır. Emirlerin daima hedeflerine götürülecektir.

Müsterih uyu.

SANAYİ BAKANI

Muammer ERTEN

RADYO KONUŞMALARI VE HABERLER

14.6.1964 Saat : 19.00

1964 SANAYİ KONGRESİ TERTİP KOMİTESİ ADINA

Y. Mill. Hukûsi Çetinoglu

Memleketimiz sanayi ümit verici bir hızla gelişmektedir. Dolayısıyla problemimiz de artmakta ve gittikçe daha karışık sosyal, malî ve hukuki durumlar ortaya çıkmaktadır.

Bu problemlerimize çözüm aramak için, ilki 17 Şubat 1923 de İzmir'de olmak üzere muhtelif zamanlarda iktisat ve sanayi kongreleri düzenlenmiştir.

Pazartesi günü başlayacak olan 1964 Sanayi Kongresi de son yıllarda ortaya çıkan ekonomik problemlerimizi görülecektir.

Kongrede, memleketimizin ilim ve teknik yetkilileri sanayileşme sorunlarımızı tartışacaklardır. Böylece bu konuda karşılaşılan güçlükler ortaya çıkacak ve bunların çözüm yolları aranacaktır.

Varılan sonuçlarla sanayileşme çabamızın yeni bir hız ve güç kazanmasına yardım edilmiş, ilgililere ışık tutulmuş olacaktır.

Ulusca yaşama savaşı yaptığımız bir devirde, ödev ve sorumluluk duygusu içinde, üzerimize düşen görevi başaracağımıza inanıyoruz.

—oCo—

15.6.1964 Saat : 13.00

HABERLER

1964 Sanayi Kongresi, bugün saat 10.00 da Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi konferans salonunda Başbakan İsmet İnönü'nün bir konuşması ile açılmıştır.

Kongrenin açılışında Başbakan İsmet İnönü'den başka, Maliye Bakanı Ferit Melen, Ticaret Bakanı Fenni İslimyeli, Sanayi Bakanı Muammer Erten ile bazı senatör ve milletvekilleri, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı Ziya Müezzinoğlu, resmî sektör ve özel sektör temsilcileri bulunmuşlardır.

Memleketimizde ilk Sanayi Kongresinin açılışını direktiflerle sağhyan Atatürk'ün manevî huzurundaki iki dakikalık saygı duruşundan sonra Başbakan İsmet İnönü, açış konuşmasını yapmış ve daha sonra Sanayi Bakanı Muammer Erten konuşmuştur.

Kongreden izlenimleri bundan sonraki bültenimizde sunacağız.

HABERLER ve GÜNLÜK OLAYLAR

I — Başbakan İsmet İnönü'nün açılış nutku baş ve sonu kendi sesinden yayımlandı.

II — Sanayi Bakanı Muammer Erten'in konuşması son üç paragrafı (haber olarak) verildi.

—oOo—

17.6.1964 Saat : 22.45

Bugün sona eren 1964 Sanayi Kongresinin öğleden sonraki toplantısında Sanayi Bakanı Muammer Erten kısa bir konuşma yaparak Kongreyi kapamıştır.

Sanayi Bakanı bu konuşmasına, 1964 Sanayi Kongresinin, memleket sanayiine sağladığı faydalar, üzerinde durduktan sonra, sanayimizin çeşitli meselelerine temas ederek, sırasıile küçük sanayi, yerli montaj, sanayi kredileri, kalite kontrolü ve ithalatta ayarlama, Bakanlık Teşkilât Kanunu, Genel Sanayi Kanunu, dışarıya işçi gönderme, Ortak Pazar konuları üzerinde izahlarda bulunmuştur.

Sanayi Bakanı Devlet Planlama Teşkilâtının tesbit ettiğine göre 600 binin üstünde küçük sanayici bulunduğunu ve bunların gerçekten asgarî şartlar altında, bir çok problem içinde, çok mahdut kredi imkânları ile çalıştıklarını, ancak bu meselenin 1964 programına alınmış olduğunu ve halledileceğini, yerli montaj adı altında yerli sanayii baltalayan çalışmaların yeni montaj sanayii talimatnamesi ile esaslara bağlandığını söylemiştir.

Krediler meselesinin de kurulmakta olan yeni bir teşekkül ve Sınai Yatırım Bankasının faaliyeti ile düzene gireceğini ifade eden Sanayi Bakanı, daha şimdiden Banka Kredilerini Tanzim Komitesinde bu meselenin ele alınmış olduğunu, geri kalmış bölgelerin kalkınma için bu bölgelerde sınai tesislerin kurulması için Bakanlığın kredi sağlama teşebbüslerinde bulunduğunu, ithalâtın ayarlanması meselesinin yerli sanayide fiat artımı ve kalite düşüklüğü gibi meseleler yaratmasına rağmen, ciddiyetle takip edildiğini ve bütün bu sanayi meselelerini en geniş şekilde ele alan ve Türk sanayisini kapsayacak olan Genel Sanayi Kanunu tasarısının hazırlanmakta olduğunu bildirmiştir.

Sanayi Bakanı, konuşmasını bu kongrelerin her iki yılda bir tekrarlanması dileği ile bitirmiştir.

1964 SANAYİ KONGRESİNİN BASINDAKİ AKISLARI

SANAYİ KONGRESİ :

14.6.1964 ULUS

Sanayi Bakanı Muammer Erten, basın toplantısında, Pazartesi günü toplanacak ve üç gün süreyle çalışacak olan Sanayi Kongresi hakkında da bilgi vermiştir.

Başbakan İsmet İnönü'nün bir konuşmasıyla açılacak olan Sanayi Kongresinde ele alınacak konular şunlardır :

Uzun vâdeli kalkınma plânında sanayiın yeri, sınıf gelişmede ilmin ve tekniğin yeri ve Türkiye'nin durumu, sınıf gelişmede öncelik ve gerçekleştirilme imkânları. Türkiye'de sınıf gelişme ve vergi sistemi, vergiler dışı mevzuat ve sınıf gelişme bakımından Türkiye'nin durumu, sınıf gelişmemizin sermaye ve kredi açısından sınıf gelişmemiz, sınıf gelişmeyi sağlayacak bir âme hizmeti düzenlenmesi zorunluğu, sanayiimizin gelişmesinde enfastrüktürün önemi.

ESKİ SANAYİ KONGRELERİ :

Erten, bugüne kadar yapılmış sanayi kongreleri hakkında da bilgi vermiş, ilk sanayi kongresinin 17 Şubat - 4 Mart 1923 tarihleri arasında «İzmir İktisat Kongresi» adı altında toplandığını, daha sonra sırayla 1930, 1936, 1948 ve 1951 yıllarında sanayi kongreleri yapıldığını, ilk beş yıllık plânın 1930 kongresinden sonra hazırlandığını, filhakika o plânın bugünkü paân anlayış ve uygulamalarıyla mukayese edilemeyeceğini, anuak o zaman bu plân sayesinde 9 sanayi kolunda 20 fabrika kurulduğunu. 1936 kongresinde hazırlanan ve 1938 yılında uygulanacak olan ikinci beş yıllık plânın ise savaş dolayısıyla uygulanamadığını bildirmiştir.

SANAYİ KONGRESİ AÇILIYOR :

25.6.1964 MİLLİYET

1964 Sanayi Kongresi bugün başlayacaktır. Açış konuşmasını Başbakan İnönü yapacaktır.

Toplantıda «Plân içinde sanayi» konusunda konuşacak olan Devlet Plânlama Teşkilâtı Müsteşarı Ziya Müezzinoğlu şunları söylemiştir :

«Bizim bütün gayretimiz yatırımları sanayie yönltebilmektir. Sanayi içinde özel sektörün önemli yeri vardır. Sanayileşmeyi gerçekleştirmek için özel sektörü konut sahasından bu tarafa doğru çekmek zorundayız» demiştir.

«Sanayii gerçekleştiremezsek, % 7 kalkınma hızını da gerçekleştiremeyiz. Sanayide yüzde 12 nin üstünde artış bekliyoruz. Bu maalesef bu yıl tahakkuk etmemiş, yüzde yedide kalmıştır. Yeni yatırımlar yapmamız şarttır.»

Müezzinoğlu'na göre, sanayi, dış ticaret açığı bakımından olduğu kadar, istihdam

yönünden de önemlidir. Tarımda gizli işsizleri istihdam edecek imkân yoktur, kalmanmıştır.

Üç gün sürecek olan sanayi kongresinde, Sanayi Bakanı Erten'den başka, Makine Mühendisleri Odası Başkanı Doçent Dr. Orhan Işık, İş Bankası Genel Müdürü Bülent Yazıcı, Prof. Orhan Dikmen, Maliye Bakanlığı Müsteşarı Memduh Aytur, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları Birliği yetkilileri, konuşmalar yapacaklardır.

1964 SANAYİ KONGRESİ DÜN SABAH AÇILDI :

16.6.1964 TERCÜMAN

Sanayi Bakanlığı, Devlet Plânlama Teşkilâtı, Türkiye Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği ile Makine Mühendisleri Odasının müstereken tertipledikleri 1964 Sanayi Kongresi dün sabah saat 10.00 da Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi konferans salonunda toplanmıştır.

Toplantıda, Başbakan, bazı Bakanlar, Milletvekilleri ve kalabalık bir delege grubu hazır bulunmuştur.

Altıncı Sanayi Kongresi, Atatürk ve şehitler için ik idakikalık saygı duruşundan sonra Başbakanın konuşmasıyla açılmıştır. Başbakan konuşmasında kalkınma plânını övmüş ve plânın desteklenmesi lâzım geldiğini söylemiştir.

Başbakan kısa konuşmasından sonra, kabine toplantısı yapılacağını bildiren kongreden ayrılmıştır. Daha sonra Sanayi Bakanı Muammer Erten konuşmuş, Bakanlığının çalışmaalrını izah ettikten sonra uzun zamandanberi toplanmamış olan Sanayi Kongresinin plânlı kalkınma devresinde toplantıya çağrılmasının geniş ilgi topladığını ifade etmiştir. Müteakiben Devlet Plânlama Teşkilâtı Müsteşarı Ziya Müezzinoğlu, «Uzun vâdeli kalkınma plânında sanayiın yeri» konulu bir konuşma yapmıştır.

Müezzinoğlu'nun konuşmasına cevap veren Bursa Sanayi Odası Başkanı Kâmil Tolon konuşmasına başlarken, «bir memlekette sanayi gelişmemişse, sosyal adalet yoktur... işsizlik vardır, göç vardır» diyerek başlamış, sanayi kongrelerinin daha sık toplanması temennisinde bulunarak, tebliğ üzerindeki görüşlerini şöyle açıklamıştır :

«Memleketimizde tarım sektörüne sağlanan çeşitli kolaylıkların, onda biri sanayile sağlanmamıştır. Ekonomimizin ana problemi, yurdun yer altı ve yer üstü servetlerinin işlenmeden ham madde halinde ihracıdır. Bu sebeple işsizlik önlenemeyecektir. Öyle ki, bir otomobil alırsız, yerine iki katar buğday veririz.»

Temsilci daha sonra montaj sanayii adı altında kurulan tesislerin yaptıkları ithalâta sözü getirerek, bu nev'i ithalâtın «suursuzca bir ithal inhisarı» meydana getirdiğini ifade ile önlenmes temennisinde bulunmuştur.

İleri sürülen görüş ve temennileri cevaplandırmak üzere tekrar söz alan Devlet Plânlama Teşkilâtı Müsteşarı Ziya Müezzinoğlu «yerli sanayiın belli bir süre için hi-mayesi zaruretine inanyoruz» demiş, montaj sanayii için yapılan ithalât konusunda yapılan tenkidlere katıldıklarını, bu meselenin 1964 uygulama programında ele alınarak Hükûmete sunulduğunu kaydetmiştir.

Saat 12.00 de yemek tatiline giren Kongre, 14.00 de açılmış ve Makine Mühendisleri Odası Başkanı Yük. Mühendis Orhan Işık «Sanai gelişmede ilman ve tekniğin

yeri ve Türkiye'nin durumu» konusunda bir konferans vermiştir. Daha sonra İş Bankası Genel Müdürü Bülent Yazıcı, «Sınai gelişmemizin sermaye ve kredi açısından durumu» mevzuunda etraflı bir konuşma yapmış ve geniş izahat vermiştir.

6 NCI SANAYİ KONGRESİ DÜN SONA ERDİ :

13.6.1964 TERCÜMAN

Üç gündən beri Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi konferans salonunda çalışmalarına devam eden 6 ncı Sanayi Kongresi, dün akşam geç vakit çalışmalarını bitirmiştir.

Dün Maliye Bakanlığı Müsteşarı Memduh Aytur, eski Sanayi Bakanı Fethi Çelikbaş ve İstanbul Ticaret Odası Başkanı Behçet Osmanağaoğlu tebliğlerini okumuşlardır.

Maliye Bakanı Müsteşarının uzun tebliğinde İkinci Cihan Harbinden bu yana malî ve iktisadî politikamızın aldığı seyir izah edilmiş ve kalkınma plânının tahakkuku için dış yardımların nasıl temin edilmesi lâzım geldiğini zah etmiştir.

Bir delege konuşması sırasında, «Bu memlekette ilgililer bilgisiz, bilgililer yetkisidir.» tâbirini kullanarak kongrenin son gününde delegeleri güldürmüştür. Memduh Aytur Konsorsiyum yardımlarının yıllık olarak temininde mukiller olduğunu söyledikten sonra :

«Bu tip yardımların plân dönemince her yıla cari olmasını sağlamalıyız» demiştir.

Dışarıya kaçırılmış olan paraların yabancı sermaye adıyla döviz olarak memleketeye girmesine mâni olunması icap ettiğini söyleyen Aytur, kalkınma plânının tahakkuku için daha nikbin olduğunu ifade etmiştir.

Çelikbaş ise, dışarıya kaçırılmış olan paraların, yabancı sermayede ihracat yatırımı olarak kullanılmasında fayda olduğunu söylemiştir.

6 ncı Sanayi Kongresi zabıtlarının, önümüzdeki günlerde tertip heyeti tarafından kitap halinde bastırılması kararlaştırılmıştır.

SANAYİ KONGRESİNDE :

ESKİ BAKAN ÇELİKBAŞ YENİLERİNİ TENKİD ETTİ

18.6.1965 SON HAVADIS

Sanayi Kongresinin son gününde konuşan delegeler Hükümetin sanayii desteklemediğini ifade etmişler ve vergi sisteminin sakat olduğunu söylemişlerdir. Sanayide ilerlememizi önleyen sebepler üzerinde konuşan Fethi Çelikbaş tes sık sık Bakan olduğu zamandan bahsederek, sanai kalkınmamızı kabinedeki diğer Bakanların engellediklerini söylemiştir. Çelikbaş bu Bakanların arasında başta Maliye, Tarım, Çalışma, Ticaret, Ulaştırma ve Enerji Bakanlarını sayarak, «Nüfusumuzdaki artış yeni iş sahaları yaratmasını zarurî kılmaktadır. Bu da sanai kalkınma ile mümkündür.» demiş ve Bakanlıklararası Koordinasyon Komitesinin işleri geciktirdiğini söylemiştir.

Konuşan bir delege ise yurdumuzda bol miktarda bulunan taşkömürünün boğu boğuna ziyan edildiğini anlatarak, mutlaka bu kömürden elde edilecek diğer maddelerin de elde edilmesi için kimya sanayii kurulması lüzumuna işaret etmiştir.

Özel sektörün, sanai yatırımlara, vergi sisteminin saktatlığı ve gümrük güçlükleri yüzünden rağbet gösterilmediğinin bildirilmesi üzerine cevap vermek için kürsüye çıkan Maliye Bakanlığı Müsteşarı, «Vergi sistemimizin çok iptidal olmadığını» söylemiştir.

SANAYİ KONGREMİZ

16.6.1964 Ulus — Şükrü ER

Memleketimizin kalkınma çabasında başlıca çıkar yol olarak saydığımız (Her alanda sanayileşme) amacımızın gerçekleşmesinde bize ışık tutacak olan (1964 Sanayi Kongresi) 15 Haziran 1964 günü saat 10.00 dan itibaren Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi konferans salonunda Başbakanımız Sayın İsmet İnönü'nün açış konuşmasıyla çalışmalarına başlayacaktır.

Sanayi Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilâtı, Türkiye Ticaret ve Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği ile Türk Makina Mühendisleri Odası tarafından tertip edilen ve üç gün sürecek olan Kongreye memleketimizin tanınmış yetkilileri önemli konularındaki tebliğleri ile katılmaktadırlar. Kongrede iktisatçı, maliyeci ve mühendis olarak iş adamlarımız, ilim ve idare adamlarımız yetkili oldukları konularda sanayileşme dâvamızı dile getireceklerdir.

Memleketimiz sanayiî hızla gelişmektedir. Dolayısıyla problemlerimiz de artmakta ve daha karışık sosyal, malî ve hukukî durumlar ortaya çıkmaktadır.

Cumhuriyetimizin ilk yıllarında (bizde madeni karyola yapılabilir mi?) şeklinde başlayan sanayi hayatımızın tartışmaları, zamanla ve sanayimizin gelişmesi ne paralel olarak gelişmiştir. Bugün memleketimizde otomobil yapımını ve sınaî bir kalkınma için gerekli ekonomik şartları tartışabiliyoruz.

Memleketimizin sanayileşmesinde yani ekonomik kalkınmasında vatandaş olarak tereddüde düştüğümüz ve kendimize prensip kabul etmemiz gereken bir kaç noktaya değinmek isterim.

1. Ekonomik kalkınmada rantabl bir imalât esas olmakla beraber, vatandaşların işsizlikten kurtulması, ham maddelerimizin gerçek değeri üzerinden kıymetlendirilmesi, dış piyasa tesirlerinin asgariye indirilmesi, dış pazarlara taşarak memleketimize döviz sağlanması gibi hususlar millî kalkınmamızda önemle üzerinde durulacak konulardır. Bu bakımdan verimsiz görülen, zararına çalıştığı kabul edilen bir tesis diğer yönlerden memleketimize faydalı olabilmekte ve yaşatılması zarurî bulunmaktadır.

Şu halde sınaî bir teşebbüste yalnız veya pahalıya mal olma, bu teşebbüsün gerçekleştirilmesi için kâstas değildir.

2. Sanayiî gelişmemiş bir memleketin vatandaşı fakirdir, satın alma gücü düşüktür. Satın alma gücü düşük olan insanların giyim ve kuşamları ile yeme - içmeleri de ona göre olacaktır. Dolayısıyla bir makina imalâtçısının bir manifaturacı ile bir manav ile sıkı ekonomik bağları, kader birliği vardır. Görünüşte ilgisi olmadığı halde, gerçekte her iş kolu, çiftçisine kadar bir çember meydana getirir. Her kol beraber kazanır, beraber kaybeder. Bunu bir misalle açıklayalım.

Meselâ memleketimizde yapılan çamaşır makinasını vatandaşlarımız kullanmazlarsa o fabrikanın işçileri için bir iş sahası kapanır, satın alma güçleri düşer. Bu işçiler zarurî ihtiyaçlarını en aza indirmek zorunda kalırlar. Yemekten, giyimden ve sabundan tasarruf ederler. Neticede gıda işlerinde, sabun imalinde çalışan işçilerin de bu suretle işleri bozulur.

Şu halde her vatandaş hangi konuda olursa olsun kendi işinin gelişmesini, kazancının artmasını istiyorsa aynı şekilde yine kendi vatandaşının kazancını artırarak, işini geliştirecek şekilde hareket etmelidir. Yani yerli malı kullanılmalıdır.

3. Memleketimizde yapılan bir kısım mamüllerin beğenilmediğini zaman zaman işitiyoruz.

Şunu belirtelim ki bir makinanın kalitesi vatandaşların satın alma gücü ile yakından ilgilidir. Fakir vatandaş, ihtiyacı olan makinayı en ucuz fiattan, yani en kalitesizinden karşılamak zorundadır. Dolayısıyla ister yerli, ister ithal olsun, memleketimizde ekseriyetle ucuz ve kalitesiz mal kullanılır.

Kalitenin gelişmesi, vatandaşların satın alma gücüne paralel olarak gelişecektir.

Ayrıca şunu da bilmeliyiz ki, hiç bir mal, derhal en iyisi olarak meydana gelmez. Kötüsü yapılmadan, iyisini bekleyemeyiz. Bütün mesele uzun da sürse bu devreye dayanabilmektir. Teknik alanda gelişmiş uluslar bu devreyi büyük zorluklar içinde ve uzun bir süre mücadele ederek geçirmişler ve halen de geçirmektedirler.

Bugün İsveç çeliğine iyi diyorsak, İsveçliler bunu, kendilerinden daha kaliteli çelik yapan İngilizlerle uzun süre mücadele etmelerine, İngiliz çeliğine karşılık daha kötü kendi çeliklerini, bilerek kullanmalarına borçludurlar.

Kalitesi düşük dahi olsa, kendi malımızı kullanma vatanseverliğini göstermeden, tahammül ve mücadele etmeden hiçbir ulusun kalkındığı görülmemiştir.

4. Yaptığımız malın yüzde kaç yerli olmalıdır?

İmalatta ihtisaslaşma hızla gelişmektedir. Dolayısıyla işbirliği ve iş bölümü de yalnız bir vatan içinde değil, uluslar arasında dahi büyük bir önem kazanmaktadır. Krupp Fabrikaları 1961 yılında bir taraftan dünyanın en büyük motorunu imal ederken, diğer taraftan aynı Krupp imal ettiği motorlu trenlerde dışardan temin ettiği motorları kullanıyordu. Amerikalıların imal ettiği makinelerde İngiliz motorları, Fransızların yaptığı lokomotiflerde Alman parçalarını kullandıklarını görmek mümkündür.

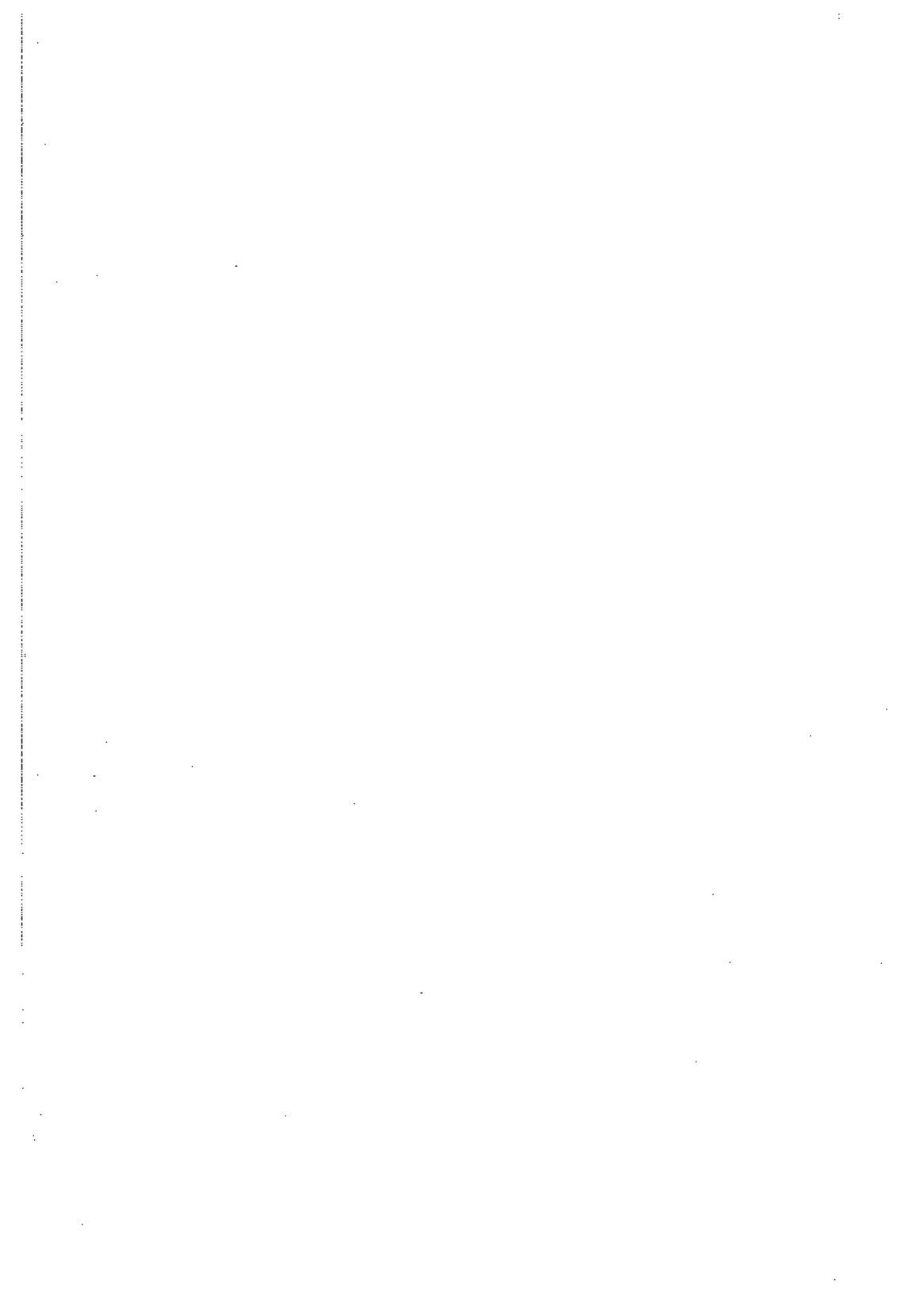
Şu halde ancak % 100 bir imalatı yerli diye benimsemek hatalıdır.

Bunun yüzdesi ne olacaktır? Bu imalatın konusuna, o konuda memleketin durumuna ve dış piyasa şartlarına göre değişen bir rakamdır. Ayrıca ihtiyaç miktarı da üzerinde durulacak bir konudur. Halen ithal edilen otomobillerin yalnız döşemelerinin yerli yapılmasını sağlayabilirsek; yılda 20-25 milyon lira değerinde bir döviz tasarrufumuz yanında, ayrıca bunun kilim, halı ve muşamba sanayiine sağlayacağı fayda küçümsenemez.

Bizim amacımız, bir kuruş dahi olsa döviz tasarrufu sağlamak, bir kuruş dahi olsa vatandaşın satın alma gücünü arttırmak, bir işçi ailesi dahi olsa onun yaşamasını sağlamaktır.

1964 Sanayi Kongresi, yukarıda biraz açıklanan kalkınma problemlerimize çözüm aramak, ışık tutmak yönünden çok önemlidir.

Ulusça yaşama savaşı yaptığımız bir devirde, ödev ve sorumluluk duygusu içinde üzerimize düşen çabayı göstermek ve başarıya ulaşmak zorundayız.

SANAYİ KONGRESİNE İSTİRAK EDENLER

BAKANLAR :

İsmet İnönü	Başbakan
Ferit Meben	Maliye Bakanı
Fenaî İslimiyeli	Ticaret »
Muammer Erten	Sanayi »

SENATÖRLER :

Hasan Ali Türker	Senatör Balıkesir
Ziya Şerifanoğlu	» Bitlis
İzzet Birand	» İzmir
Eşref Ayhan	» Ordu
Ahmet Yıldız	» Tabii

MİLLETVEKİLLERİ :

Başım Gülek	Milletvekili Adana
Muhlis Ete	» Ankara
Rahmi İnceler	» Çankırı
Veli Uyar	» Yozgat

ÜNİVERSİTE :

Orhan Dikmen	İ. Ü. Prof.
Süleyman Kadayıfçı	A. Ü. Prof.
Hamit Demirtaş	A. Ü. »
Tekin Çuhadar	Felsefe Prof.
İ. Hakkı Öz	İ. T. Ü. Prof.
Nurettin Çuhadar	İ. T. Ü. Prof.
Lutfullah Ulukan	İ. T. Ü. Prof.
Alpaslan Teker	İktisat Fakültesi Asistan
Kamuran Pekiner	» » Öğretim görevlisi, Dr.
Mustafa Aysan	» » Öğretim görevlisi
Süleyman Ansoy	D. T. C. Fakültesi öğretim görevlisi

BAŞBAKANLIK DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI :

Ziya Müezzinoğlu	Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşar
Nejat Ölçen	» » » İnş. Y. Müh.
F. Şahin Coşkun	» » » Mak. Y. Müh.
Vehbi Dincerler	» » » İnş. Müh.
Atilla Candır	» » » Mak. Y. Müh.
Yavuz Yılmaz	» » » Mak. Y. Müh.
Tarık Kıvanç	» » » Mak. Y. Müh.
Oğuz Dumanoglu	» » » Mak. Y. Müh.

MİLLİ SAVUNMA BAKANLIĞI :

Arif Önder	M. S. B. H, K, K, Mak. Müh,
Emrullah Uçkan	M. S. B. H, K, K, Mak. Y, Müh,
Özkan Ağır	M. S. B. H, K, K, Y, Müh,
Olgay Bilgin	M. S. B. H, K, K, Y, Müh,
Osman Karaman	M. S. B. H, K, K, Y, Müh,

MALİYE BAKANLIĞI :

Memduh Aytür	Maliye Bakanlığı Müsteşar
Ali Gürtunca	» »
Tarık Timur	» »
Sınasi Çelikkol	» »

BAYINDIRLIK BAKANLIĞI :

Serbülent Bingöl	Bayındırlık Bakanlığı Müsteşar	Mua. Y. Müh.
Refik Oral	» »	Y. Müh.
Yılmaz Özbakan	» »	Y. Müh.
Cengiz Bozkır	» »	Y. Müh.
İsa Altınsoy	» »	Y. Müh.
Eriş Kocabıyıköğlü	» »	Y. Müh.
Nihat Erguvanlı	» »	Y. Müh.

TİCARET BAKANLIĞI :

Pertev Duru	Ticaret Bakanlığı
Muzaffer Uzunyaylı	» »

SANAYİ BAKANLIĞI :

Hayrettin Güleriyüz	Sanayi Bakanlığı Müsteşarı
Sabahattin Teoman	» » Sanayi Dairesi Başkanı
Muzaffer Uyguner	» »
Selâhattin Beler	» » Mak. Y. Müh.
Na'im Akmen	» »
Azmi Fenercioğlu	» »
İzzet Erksal	» »
Bekir Sıtkı Oransay	» »

TARIM BAKANLIĞI :

Vehbi Günüz	Tarım Bakanlığı Müsteşar	Mua.
-------------	--------------------------	------

ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI :

Kemal Aybarsu	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bak. Müsteşar	Mua
Fikret Süer	» » »	Enerji Dairesi Başkanı
Mehmet Erdemir	» » »	Planlama Dairesi Başk.
Cemal Başgöze	» » »	Maden Dairesi

KARAYOLLARI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ :

Fikret Uğuz	Karayolları Genel Müdürlüğü	Mak. Y. Müh.
Arslan Samur	» » »	Mak. Y. Müh.
Manuk Halıperyan	» » »	Mak. Y. Müh.
Nimet İpek	» » »	Mak. Y. Müh.
Şükrü Kalkçıoğlu	» » »	Müh.

DEVLET SU İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ:

Ünal Özış	D. S. İ.
İbrahim Batukan	» İnş. Y. Müh.
Atalay Yıldız	»
Ünal Özgü	»
Ertuğrul Amasyalı	» Mak. Y. Müh.
Kemal Tekin	»

Münis Faik Ozansoy

İbrahim Saral Bakkülmez

Kemal Öge

Muhittin Kulın

İsmet Benayyat

Ayetullah Üsküdarlı

Orhan Altan

Selâhattin Baysal

Ahmet Muhi

Şükrü Koçarslan

Kenan Özkan

Turgut Tarıkahya

T. C. Merkez Bankası

T.C. Ziraat Bankası

Ziraat Bankası (Burdur)

Emlak Kredi Bankası, İnş. Y. Müh.

İş Bankası Teknik Müşaviri Mak. Y. Müh.

» »

» »

» »

» »

İller Bankası, Mak. Müh.

» »

» » Y. Müh.

ÖZEL SEKTÖR :

Ahmet Zeren

Kenan Çetinel

Ahmet Peynirci

Selâhattin Gürlek

Celâl Demirgünes

Cemal Malkoç

Beytullah Aksoy

Hulusi Akbay

Şaban Çavuşoğlu

Ufuk Cümbüş

Dr. Reşat Sarıbaş

Halik Alısbah

İsmail Bayındır

Necati Yılmaz

Hasan Pekyatırmacı

Mehmet Emin Gödemel

Şükrü Topsakal

Oktay Yılmaz

Paşa Bağdatlı

Heyrettin Akarca

İsmail Dilber

Ömer Alageyik

Şerif Ömay

Hasan Atası

Rafet Sözüçetin

Şaban Karaman

Kâmil Tolon

İbrahim Üzümcü

Kadir Afyonkale

Nurettin Karsu

Mustafa Fikirbilici

Fevzi Kızıkkı

Özdemir Yarar

Halim Dincer

Ahmet Karacagan

Muzaffer Öz

Haşim Ertugrul

Bekir Yıldırım

Sami Gökçen

Kımdura imalatçısı

Sanayici, Adana

» İstanbul

» Ankara

Sümer Dikmiş Makinaları

Yağ Fabrikatörü, Lüleburgaz

Teneke Fabrikatörü Lüleburgaz

Üeri Sanayi ve Ticaret Ltd. Ş.

Çavuşoğlu Boya Sanayii

Müteahhit, Y. Mak. Müh.

Mak. Y. Müh., Ankara

Koç Genel Koordinatörü

Mannesman T.A.Ş. Müd., Y. Müh.

Solçuk Lastik Fb. Konya, Müh.

» » Müd.

Yayla Değirmencilik T.A.Ş. Konya Müd.

Mak. Y. Müh., Ankara

Mak. Y. Müh.

Mak. Müh., Ankara

Sanayici İstanbul

» »

Y. Müh. »

Mak. Y. Müh.

Sanayici Bursa

» »

» Ankara

Tolon Çamaşır Makinası, Bursa

KAVEL Ga. Md.

» Mak. Y. Müh.

Aydın Tekstil Fabrikası

Tıbbi İlaç Mümessili

Birlik Mensucat, Kayseri

Atom Boya Sanayii Kimya Y. Müh.

Müteahhit, Mak. Y. Müh. - Ankara

Kiremit Fabrikatörü

Aitnova Değirmencilik Şirketi

Değirmenci, Konya

Şişe ve Cam Fabrikası Mak. Y. Müh.

Fabrikatör Y. Müh.

Kemal Lokman
Kenan Isman
Adnan Birgi
Namık Zeki Aral
Turan Güngen
Haluk Türktenen
Tuğrul Kutay
Esat Yavuz
Aydın Akın

Visalettin Vardar
Salih Turhan Lokmanoğlu
Rüstem Kaptan
Kadri Sayit
Hakkı A. Mecik
Nejat Uluğ
Nejat Turhan
Nihat Okan

Petrol Y. Müh.
Kimya Y. Müh.
Birgi Sanayi A. Ş.
Maliyeci, Ankara.
Mobil Oil A. Ş.
Mak. Y. Müh., Ankara.
Ereğli Demir Çelik T.A.Ş.
> > > >
> * > >

Tetico, Teknik Ticaret Ltd. Ş. Mak. Y. Müh.
Leyland Montaj Tesisleri
Orman Y. Müh.
Mak. Müh., Ankara
Sanayici
Mutlu Akü Sanayii A. Ş.
Çelik Ltd. Ş. Y. Müh.
Balkan Un Fabrikaları Ltd. Şti.

BASIN :

Danyal Eriç
Bülent Dikmençi
Yılmaz Karahan
Mustafa Ekmekeçi
Halil Güden
Cahit Baydar
Necdet Durakbaşı

Akis Mecmuası El. Y. Müh.
Cumhuriyet Gazetesi
Yeni Tanin Gazetesi
Milliyet Gazetesi
Güden Gazetesi
Ticaret Postası Gazetesi
Banka Dergisi